

Przy boku króla
Stanisława
Leszczyńskiego
(1706–1709)

TOM I

WYPRAWY DO SAKSONII I LITWY
W LATACH 1706–1708

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla
Polskiej Akademii Nauk

Przy boku króla
Stanisława Leszczyńskiego
(1706–1709)

TOM I

Przy boku króla Stanisława Leszczyńskiego (1706–1709)

TOM I

Wyprawy do Saksonii i Litwy
w latach 1706–1708

Listy królewskich sekretarzy
Samuela Kazimierza Szwykowskiego
i Jozafata Michała Karpia

oraz fragmenty z gazet pisanych i diariuszy

Wydął
Jerzy Dygdała

Recenzja wydawnicza
prof. dr hab. Andrzej Rachuba
dr hab. prof. UAM Michał Zwierzykowski

Redakcja i korekta
Małgorzata Świerzyńska

Opracowanie graficzne
Marcin Szcześniak

Projekt okładki
Dariusz Górski

Na okładce
Stanisław Leszczyński, król Polski; akwaforta, Jean Mariette, Paryż, po 1704; BN G.10517,
fot. domena publiczna

© Copyright by Jerzy Dygdała

© Copyright by Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk

ISBN 978-83-65880-43-7

Publikacja dotowana ze środków publicznych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Wydanie I, Warszawa 2018

Instytut Historii PAN
Rynek Starego Miasta 29/31
00-272 Warszawa
22 831 02 61-62, w. 44
www.ihpan.edu.pl
<http://ksiegarnia-ihpan.edu.pl>
wydawnictwo@ihpan.edu.pl

Druk i oprawa
Fabryka Druku

Spis treści

Wstęp	7
1. O autorach listów	7
2. Charakterystyka listów	12
3. Dotychczasowe wykorzystanie korespondencji Samuela Kazimierza Szykowskiego i Jozafata Michała Karpia	13
4. O treści listów obu sekretarzy	14
5. Zasady edycji	19
Wykaz skrótów	23
Listy, fragmenty z gazet pisanych i diariuszy	25

Wstęp

1. O autorach listów

Postać Stanisława Leszczyńskiego, niefortunnego dwukrotnego króla Rzeczypospolitej, a potem znacznie bardziej szczęśliwego księcia Lotaryngii, wielokrotnie była już przedmiotem wnikliwych badań źródłowych historiografii polskiej i francuskiej¹. Stosunkowo najmniej znanym epizodem z jego życia są wydarzenia z lat 1706–1709, kiedy to wraz z armią szwedzką wkroczył do Saksonii, a następnie towarzyszył Karolowi XII w jego marszu przez ziemie Rzeczypospolitej prawie do granic Rosji, po czym powrócił do Polski, gdzie próbował wzmocnić swoją pozycję w państwie i zjednoczyć wokół siebie podzielone społeczeństwo szlacheckie. Na tę lukę w naszej znajomości biografii króla Stanisława zwrócił niegdyś uwagę w inspirującym do dalszych badań szkicu Jacek Staszewski². Klęska Karola XII pod Połtawą w 1709 r. sprawiła, że Leszczyński musiał szukać schronienia na Pomorzu Szwedzkim. Tymczasem istnieją źródła, które pozwalają praktycznie dzień po dniu prześledzić działalność króla Stanisława i życie codzienne na jego dworze w tym właśnie okresie lat 1706–1709. W warszawskim Archiwum Głównym Akt Dawnych, w dziale V zespołu Archiwum Radziwiłłów, zachowały się obszerne listy dwóch sekretarzy królewskich: Samuela Kazimierza

¹ Zob. m.in.: P. Boyé, *Stanislas Leszczyński et le troisième traité de Vienne*, Paris 1898; J. Feldman, *Stanisław Leszczyński*, Warszawa 1948 (wyd. III Warszawa 1984); J. Lechicka, *Rola dziejowa Stanisława Leszczyńskiego oraz wybór z jego pism*, Toruń 1951; E. Cieślak, *Stanisław Leszczyński*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1994; A. Muratori-Philip, *Le roi Stanislas*, Paris 2000 (wyd. polskie *Stanisław Leszczyński. Król – tulacz*, Warszawa 2007); M. Forycki, *Stanisław Leszczyński. Sarmata i Europejczyk 1677–1766*, Poznań 2006 (II wyd. Poznań 2016).

² J. Staszewski, *Leszczyński – inny niż znany*, [w:] *Strefa bałtycka w XVI–XVIII w. Polityka – społeczeństwo – gospodarka. Ogólnopolska sesja naukowa zorganizowana z okazji 70-lecia urodzin Profesora Edmunda Cieślaka*, red. J. Trzoska, Gdańsk 1993, s. 63–70.

Szwykowskiego i Jozafata Michała Karpia do kanclerza wielkiego litewskiego Karola Stanisława Radziwiłła³. Obaj zaliczali się do radziwiłłowskich klientów i pełnili funkcje swego rodzaju rezydentów kanclerza u boku monarchy. Jako urzędnicy kancelarii pokojowej króla Stanisława załatwiali też w imieniu kanclerzy (zwłaszcza Radziwiłła) sprawy związane z wystawianiem i pieczętowaniem rozmaitych dokumentów, także dotyczących Korony (w tym nominacji na urzędy i nadań na królewskiej stronie)⁴. Warto przy tym pamiętać, że utrzymywanie przez czołowych magnatów specjalnych rezydentów przy dworze królewskim miało już długą tradycję. Takim najbardziej znanym radziwiłłowskim rezydentem na dworze Jana III Sobieskiego był Kazimierz Sarnecki, a jego listy, pod nieco mylącym tytułem *Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego*, zostały wydane drukiem w 1958 r.⁵ Niejako następcą Sarneckiego był Samuel Kazimierz Szwykowski. Także i później utrzymywali Radziwiłłowie swych agentów na drezdeńskim dworze Wettynów⁶.

Zbierając materiały do biogramu Szwykowskiego dla *Polskiego słownika biograficznego*, zapoznałem się z jego listami z czasu, gdy był on sekretarzem króla Stanisława. Zafascynowany ich treścią, postanowiłem wydać je drukiem. Okazało się przy tym, że Szwykowski w 1708 r. w pojedynku z Janem Tarłą został ciężko ranny i nie mógł dłużej towarzyszyć monarsze. Zastąpił go wówczas inny człowiek kanclerza Radziwiłła, Jozafat Michał Karp. Jego listy były jeszcze bardziej szczegółowe, tworząc faktycznie dziennik czynności monarchy. Postanowiłem więc planowaną edycję uzupełnić o listy Karpia. Dodatkowo sięgnąłem do informacji z ówczesnych gazet pisanych dotyczących Leszczyńskiego⁷, fragmentów diariusza kanclerza Karola Stanisława Radziwiłła (przez pewien czas przebywał on u boku Leszczyńskiego)⁸ oraz po anonimową (ale najprawdopodobniej autorstwa podkanclerzego litewskiego Stanisława Antoniego Szczuki) relację z podróży króla Stanisława do Saksonii i pierwszych tygodni jego pobytu w tym kraju jesienią 1708 r.⁹ Dodałem

³ AGAD, AR, dz. V, nr 15956, listy S. K. Szwykowskiego oraz nr 6460 i 6465 listy J. M. Karpia.

⁴ H. Ciechanowski, *Między istnieniem a nieistnieniem. Metryka Koronna Stanisława Leszczyńskiego*, [w:] *Belliculum Diplomaticum V Lublinense. Dokumenty, kancelarie i archiwa między wschodem i zachodem Europy*, red. A. Górak, M. Szabaciuk, Lublin 2014, s. 259–260.

⁵ K. Sarnecki, *Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego. Diariusz i relacje z lat 1691–1696*, wyd. J. Woliński, Wrocław 1958.

⁶ Por. M. Czeppe, *Działalność agenta hetmańskiego w Dreźnie w latach 1752–1756 w świetle raportów Andrzeja Protasowicza do Michała Kazimierza Radziwiłła*, „*Studia Historyczne*” 38, 1995, z. 4, s. 495–504.

⁷ APTor., Kat. II, I 4771, XIV 78 i 79 oraz AGAD, AR, dz. XXXIV, nr 234–240, gazety pisane z lat 1706–1708.

⁸ AGAD, AR, dz. VI, sygn. II–79, Diariusz czynności Karola Stanisława Radziwiłła, 1689–1718.

⁹ Narodowa Biblioteka Rosji w Sankt Petersburgu, rkp. Pol. F. IV 260, k. 4–6v, [S. A. Szczuka?], Relacja drogi Saxońskiej Najjaśniejszego króla Stanisława Pierwszego diarice skompeniowana 1706.

do tego niewielki fragment dziennika biskupa warmińskiego Andrzeja Chryzostoma Załuskiego¹⁰, który spotkał się z Leszczyńskim podczas jego pobytu w Prusach Królewskich latem 1708 r. Ten uzupełniający się wzajemnie materiał stanowi podstawę niniejszej edycji. Przez moment zastanawiałem się, czy nie opublikować tu również listów podkanclerzego Stanisława Antoniego Szczuki pisanych do Karola Stanisława Radziwiłła i przechowywanych w dziale V Archiwum Radziwiłłów w Archiwum Głównym Akt Dawnych¹¹. Listy te dotyczą jednak przede wszystkim spraw „urzędowych”, to jest wystawiania i pieczętowania dokumentów, zwłaszcza na starostwa i pomniejsze królewszczyzny. Zawierają natomiast bardzo mało informacji o ówczesnych wydarzeniach politycznych i o życiu króla Stanisława.

Autorem pierwszych kilkunastu listów zamieszczonych w tej edycji był Samuel Kazimierz Szwykowski. Urodził się w 1668 r. w litewskiej rodzinie kalwińskiej osiadłej w województwie nowogrodzkim, zaliczanej do klientów radziwiłłowskich. W 1678 r. został uprowadzony, wraz z rodzeństwem, przez katolicką matkę Teresę Cecylię, po czym doszło do konwersji młodych Szwykowskich na katolicyzm. Samuel Kazimierz odbył studia na jezuickiej Akademii Wileńskiej. Zapewne tam, na prywatnych lekcjach znakomicie opanował język francuski, co bardzo mu się przysłużyło w dalszej karierze. Przymuszczalnie dzięki protekcji Katarzyny z Sobieskich Radziwiłłowej znalazł się na dworze króla Jana III Sobieskiego i wszedł w skład orszaku towarzyszącego w latach 1694–1696 królownie Teresie Kunegundzie Sobieskiej, jadącej do narzeczonego, elektora bawarskiego księcia Maksymiliana II Emanuela. Wraz z nią podróżował po Niemczech, Holandii i Belgii. Z korespondencji utrzymywanej z bratem królowny, królewiczem Aleksandrem, wynika, że, jako zaufany człowiek Sobieskich, odgrywał podczas tej podróży znacznie ważniejszą rolę niż wynikałoby to z jego funkcji zwykłego dworzanina. Korzystając ze swojej znajomości francuskiego i z doświadczeń zdobytych podczas tej pierwszej podróży, stał się niejako zawodowym przewodnikiem, wychowawcą i opiekunem młodych synów magnackich wyjeżdżających za granicę, m.in. Pawła Karola Sanguszki, Jana Mikołaja, Mikołaja Faustyna i Michała Antoniego Radziwiłłów.

Od 1703 r. Szwykowski przebywał już w Polsce i na polecenie kanclerza Karola Stanisława Radziwiłła objął funkcję jego nieformalnego rezydenta przy boku króla Augusta II Mocnego. Niestety, z tego okresu zachował się tylko jeden list Szwykowskiego, otwierający niniejszą edycję. Z początkiem czerwca 1706 r. kanclerz Radziwiłł został jednak przez Szwedów pustoszących jego dobra (w tym Nieśwież) zmuszony do opowiedzenia się po stronie

¹⁰ Biblioteka Narodowa w Warszawie, rkp. IV 3200, A. Ch. Załuski, Diarium ab a[nno] 1708 [1707!] usque ab 21 Apr[ilis] 1711.

¹¹ AGAD, AR, dz. V, nr 15655.

króla Stanisława Leszczyńskiego. Wtedy to Samuel Kazimierz Szwykowski opuścił króla Augusta i został radziwiłłowskim rezydentem przy boku króla Stanisława. Szybko zyskał zaufanie młodego monarchy, który powierzył mu pieczęć pokojową, a 12 lipca 1706 r. mianował łowczym nadwornym litewskim. Od tego też czasu Szwykowski stale towarzyszył Leszczyńskiemu, informując kanclerza Radziwiłła o działaniach władcy. W związku z nadmiarem obowiązków w służbie królewskiej, z początkiem marca 1708 r. w roli informatora zastąpił go inny klient radziwiłłowski, Jozafat Michał Karp. 23 czerwca tego roku Szwykowski „powadził się” z Janem Tarłą, doszło do pojedynku, w wyniku którego został ciężko ranny, życie zawdzięczał tylko udanej operacji królewskiego medyka doktora Chevaliera. Odesłano go do Wilna, gdzie stosunkowo szybko powrócił do zdrowia. Tegoż roku jednak zmarły na skutek zarazy jego żona i jedyne dziecko, córka. Zrozpaczony zdecydował się wstąpić do stanu duchownego. Przepuszczalnie w 1709 r. został księdzem. Nadal jednak utrzymywał kontakty z kanclerzem Radziwiłłem, podróżując w jego interesach po Niemczech. W 1716 r. został kanonikiem smoleńskim, wraz z prezentą na dwa probostwa w diecezji krakowskiej, a przed 1721 r. otrzymał komendatoryjne opactwo cysterskie w wielkopolskiej Obrze. Na prośbę wdowy po Karolu Stanisławie Radziwille, Anny z Sanguszków, wyjechał jako opiekun jej syna, Michała Kazimierza Radziwiłła, w długą podróż po Europie. W latach 1721–1723 przebywał z nim w Saksonii, Bawarii (odnowił tam znajomość z elektorową Teresą Kunegundą z Sobieskich), Holandii, Belgii i Francji. Podczas przejazdu przez Niemcy odłączył się od orszaku młodego Radziwiłła, by w Wissembourgu złożyć wizytę przebywającemu tam na emigracji Stanisławowi Leszczyńskiemu.

W 1726 r. Szwykowski został kanonikiem krakowskim. Podczas bezkrólewia 1733 r. opowiedział się po stronie króla Stanisława i towarzyszył mu podczas oblężenia Gdańska przez wojska rosyjskie w 1734 r. Do Krakowa, gdzie miał kamienicę i podmiejski dworek, wrócił dopiero z końcem następnego roku. Swój awans zawdzięczał przede wszystkim protekcji Radziwiłłów i Sanguszków. Dobrze zdawał sobie z tego sprawę i gdy w 1747 r. jeden z jego siostrzeńców prosił go o finansowe wsparcie, odmówił, doradzając mu w zamian, by zabiegał o względy hetmana litewskiego Michała Kazimierza Radziwiłła, „gdyż ja z młodych lat moich udawszy się w protekcję [do Karola Stanisława Radziwiłła, ojca Michała Kazimierza] takom miał sufficjencję [wynagrodzenie] za usługi moje, że ani od Ojca mego własnego, ani od żadnego z krewnych moich nie potrzebowałem nijakiego wsparcia”. Zmarł w podkrakowskim Gruszowie 28 lub 29 kwietnia 1752 r., pochowany został w katedrze wawelskiej¹².

¹² J. Dygdała, A. Kucharski, *Szwykowski (Szwejkowski) Samuel Kazimierz*, [w:] PSB, t. 49, s. 509–512.

Drugi z autorów publikowanych w tej edycji listów, Jozafat (Józef) Michał Karp, pochodził z zamożnej szlachty osiadłej na Żmudzi i w województwie trockim. Urodził się 5 maja 1679 r. Studia odbył w Akademii Wileńskiej, gdzie w 1697 r. uzyskał stopień doktora. Podobnie jak większość rodziny związany był z Radziwiłłami. W 1703 r. występował jako podstoli smoleński, przypuszczalnie już wtedy pełnił funkcję sekretarza kanclerza Karola Stanisława Radziwiłła, który zatrudnił go w podlegającej mu Metryce Litewskiej. Po przejściu Radziwiłła na stronę króla Leszczyńskiego, towarzyszył kanclerzowi w jego podróży do Wielkopolski późnym latem 1706 r. Tam też zetknął się z monarchą i 1 września tegoż roku podpisał, jako sekretarz królewski (a faktycznie urzędnik kancelarii litewskiej), manifest króla Stanisława wyjaśniający przyczyny wkroczenia wojsk szwedzkich i polskich do Saksonii. Powrócił potem na Litwę i załatwiał różne interesy Radziwiłła w Gdańsku, Szczecinku (kanclerz znalazł tam, na Pomorzu Brandenburskim, bezpieczne schronienie w czasie działań wojennych) i w Królewcu. Po powrocie Stanisława Leszczyńskiego latem 1707 r. z Saksonii, mówiło się w jego otoczeniu, że Karp ma rezydować przy boku monarchy. Ostatecznie zjawił się na dworze królewskim 1 marca 1708 r. Początkowo pomagał Samuelowi Kazimierzowi Szwykowskiemu, zwłaszcza zastępując go w roli korespondenta wysyłającego relacje kanclerzowi Radziwiłłowi, a po zranieniu Szwykowskiego w pojedynku przejął wszystkie jego obowiązki sekretarza królewskiego i pracownika kancelarii pokojowej króla Stanisława. Listy Karpia do Karola Stanisława Radziwiłła stanowią w istocie niezwykle obszerny diariusz (w tej formie są też pisane, w jednym ze swoich listów z 2 marca 1709 r. użył nawet sformułowania: „ordynowałem diariusz mój”) wszystkich wydarzeń związanych z działalnością Leszczyńskiego i jego najbliższego otoczenia. Zawierają też osobiste uwagi i komentarze Karpia, wyraźnie negatywnie oceniającego postępowanie wojsk szwedzkich w Polsce. Po klęsce połtańskiej i opuszczeniu jesienią 1709 r. przez Stanisława Leszczyńskiego ziem Rzeczypospolitej Jozafat Michał Karp nadal towarzyszył królowi podczas jego pobytu na Pomorzu Szwedzkim. Przerwał wówczas swą korespondencję z kanclerzem Karolem Stanisławem Radziwiłłem, który opowiedział się po stronie wracającego do Polski Augusta II. Nie można wykluczyć, że utrzymywał wówczas tajne kontakty z Radziwiłłem. Co najmniej do połowy 1711 r. przebywał wraz z Leszczyńskim w Szczecinie. Później zjawiał się w Warszawie, ale aż do 1715 r. podejmował się różnych misji na rzecz króla Stanisława, jeżdżąc do niego, do księstwa Zweibrücken. Potem niejako powrócił pod opiekę kanclerza Radziwiłła. W 1717 r. został deputatem z powiatu starodubowskiego do Trybunału Litewskiego.

Nie znamy powodu, dla którego wiosną 1718 r. zdecydował się wstąpić do stanu duchownego. Po przygotowaniu w seminarium warszawskich

misjonarzy otrzymał w 1719 r. święcenia kapłańskie. Pozwoliło mu to zostać kanonikiem wileńskim i proboszczem trockim. W 1724 r. uzyskał nominację na urząd sekretarza wielkiego litewskiego. Nadal był uważany za stronnika Stanisława Leszczyńskiego, związał się wówczas z antyaugustowską opozycją litewską. W bezkrólewiu 1733 r. opowiedział się po stronie króla Stanisława, ale w przeciwieństwie do Samuela Kazimierza Szwykowskiego nie zaangażował się w bezpośrednią działalność polityczną. Był w Warszawie podczas pierwszego sejmku pacyfikacyjnego w 1735 r. Potem w 1736 r. negatywnie wyrażał się o ówczesnych działaniach Stanisława Leszczyńskiego. Nowy władca August III nominował go na biskupstwo żmudzkie. Jako biskup nominat uczestniczył w sejmie pacyfikacyjnym w 1736 r. 27 stycznia 1737 r. został w katedrze wileńskiej konsekrowany na to biskupstwo. Niedługo rządził diecezją, gdyż zmarł 10 grudnia 1739 r. w swych dobrach Bezdzieże na Polesiu¹³.

2. Charakterystyka listów

Obaj sekretarze króla Stanisława, Samuel Kazimierz Szwykowski i Jozafat Michał Karp, pisali swe listy na czterostronicowych składkach powstałych po złożeniu na pół arkuszy papieru o wymiarach około 22 na 34 cm. Poszczególne listy, o objętości od 1–2 do 30–40 stron składają się więc przeważnie z wielu składek. Zapewne podczas wstępnego porządkowania nieświeskiego archiwum Radziwiłłów w XIX w. niektóre składki zostały przemieszane i potem włożono je w przypadkowe miejsca. Świadczyć o tym może dokonana wówczas paginacja niektórych z tych listów, złożonych ze składek pochodzących z różnych listów. Podczas ostatecznego porządkowania tego zespołu i paginacji całości tej korespondencji już po 1945 r. w warszawskim Archiwum Głównym Akt Dawnych zachowano dziewiętnastowieczny układ poszczególnych składek. W obecnej edycji, analizując treść tych listów i zapisaneienne daty wydarzeń, spróbowałem na nowo połączyć poszczególne składki, tak jak były one pierwotnie ułożone. Większość zachowała się w całości, jednak niektóre składki (może tylko pojedyncze strony?) zaginęły, tak więc zdarzają się listy bez początku lub bez zakończenia. Stan zachowania tych listów jest dobry, nieliczne tylko są uszkodzone (oderwane rogi, dziury w środku strony), tak więc brakujące miejsca oznaczyłem w następujący sposób: [///]. Na lewym boku poszczególnych stron, na marginesach, dość często dopisywano pionowo pojedyncze zdania, ten tekst zaznaczyłem literami ^{a-a}. Niektóre fragmenty listów

¹³ J. A. Gierowski, *Karp Józef Michał*, [w:] PSB, t. 12, s. 94–95.

pisane były szyfrem literowo-cyfrowym¹⁴. Ponieważ odszyfrowując ten tekst w kancelarii radziwiłłowskiej niekiedy nad linią szyfrowanego tekstu (lub na osobnej kartce) pisano rozwiązanie, nie miałem problemu z odczytaniem całej pozostałej korespondencji. Tekst zapisany szyfrem odczytanym przeze mnie oznaczyłem literami ^{c-c}, tekst odszyfrowany już wcześniej w kancelarii Radziwiłła literami ^{b-b}.

Nasuwać się musi w tym miejscu pytanie, czy zachował się komplet korespondencji obu sekretarzy króla Stanisława. Oczywiście nie pisali oni listów do kanclerza Karola Stanisława Radziwiłła wtedy, gdy przebywał on na dworze Leszczyńskiego. Zastępczym źródłem są dla nas publikowane w tej edycji fragmenty kanclerskiego dziennika. Brak listów Samuela Kazimierza Szwykowskiego z okresu od 28 lutego do 16 kwietnia 1707 r. oraz od 7 maja do 18 czerwca tegoż roku można wytłumaczyć jedynie zaginięciem tych pism. Przepuszczalnie przypadły też nieliczne listy Jozafata Michała Karpia. Mogą świadczyć o tym zachowane na pojedynczych, luźnych stronach niedatowane fragmenty jego listów. Kilka z nich publikuję na końcu tej edycji.

3. Dotychczasowe wykorzystanie korespondencji Samuela Kazimierza Szwykowskiego i Jozafata Michała Karpia

Akta przechowywane w zespole Archiwum Radziwiłłów w zasadzie nie były przed 1945 r. udostępniane badaczom. Dlatego też Józef Feldman i Jadwiga Lechicka, którzy jeszcze przed II wojną światową zbierali materiały do swych monografií poświęconych Stanisławowi Leszczyńskiemu, nie mogli wykorzystać korespondencji jego obu jego sekretarzy¹⁵. Do tych listów sięgnęli dopiero historycy późniejsi, a zwłaszcza Andrzej Sulima Kamiński, Józef Andrzej Gierowski i Andrzej Rachuba. Dla problematyki, którą zajmował się pierwszy z tych badaczy, źródła te miały jednak całkowicie drugorzędne znaczenie¹⁶. W szerszym stopniu wykorzystał je Gierowski w swym obszernym zbiorze studiów poświęconych międzynarodowemu położeniu Rzeczypospolitej w okresie wojny północnej z początków XVIII w., szczególnie w podrzdziale „Próby zjednoczenia przy Stanisławie”, obejmującym lata 1708–1709¹⁷.

¹⁴ O szyfrowaniu ówczesnej korespondencji zob. J. Kaniewski, *Szyfry w korespondencji XVII- i XVIII-wiecznej Rzeczypospolitej*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 36, 1994, s. 51–58.

¹⁵ Zob. przyp. 1, a także znacznie wcześniejszą monografię J. Feldmana, *Polska w dobie wojny północnej 1704–1709*, Kraków 1925.

¹⁶ A. Kamiński, *Konfederacja sandomierska wobec Rosji w okresie poaltranszadzkiem 1706–1709*, Wrocław 1969.

¹⁷ J. A. Gierowski, *Polska w cieniu Ligi Północnej*, Wrocław 1971, s. 40–71.

Zauważył przy tym, że fragmenty niektórych z tych listów (czy ściślej mówiąc, pojedyncze składki) są niedatowane. Dopiero dla Andrzeja Rachuby materiały te miały zasadnicze znaczenie, gdyż jedynie na podstawie listów obu sekretarzy mógł przeanalizować politykę nominacyjną króla Stanisława w Wielkim Księstwie Litewskim¹⁸. Pozostałe problemy, związane z ogólną sytuacją polityczną, konfliktami w obozie stronników stanisławowskich czy życiem codziennym na dworze królewskim świadomie pozostały poza sferą zainteresowań tego autora.

4. O treści listów obu sekretarzy

Publikowane obecnie listy Samuela Kazimierza Szwykowskiego i Jozafata Michała Karpia, a także uzupełniające je źródła, mają zasadnicze znaczenie dla naszej wiedzy o działalności króla Stanisława Leszczyńskiego i jego najbliższego otoczenia od połowy 1706 do jesieni 1709 r. Dają też wgląd w jego stosunki ze szwedzkim protektorem Karolem XII i szwedzką generalicją. Ukazują przy tym nieśmiałe i nieudane próby Leszczyńskiego doprowadzenia do pojednania z przeciwnikami, to jest z konfederacją sandomierską i hetmanem wielkim koronnym Adamem Sieniawskim. Stosunkowo liczne informacje zawarte w tej korespondencji pozwalają przedstawić życie codzienne na niewielkim dworze królewskim, wciąż zmieniającym miejsce pobytu, oraz scharakteryzować samego monarchę i jego najwierniejszych stronników.

Wśród najbliższego otoczenia króla Stanisława trzeba wymienić przede wszystkim jego wuja, Jana Stanisława Jabłonowskiego, pisarza politycznego i pamiętnikarza, który pełnił wówczas urząd kanclerza wielkiego koronnego, a także podkanclerzego litewskiego Stanisława Antoniego Szczukę, który dopiero we wrześniu 1706 r. opowiedział się po stronie Leszczyńskiego. Obok nich często się pojawiają Stanisław Tarło jako marszałek nadworny koronny, referendarz koronny Władysław Poniński (zaprzyjaźniony z królem), nowy podskarbi wielki koronny Władysław Czarnkowski oraz biskup kijowski (mianowany na biskupstwo poznańskie) Jan Paweł Gomoliński. Od połowy 1708 r. najbliższym doradcą Stanisława Leszczyńskiego staje się biskup chełmiński (nominat krakowski) Teodor Potocki. Od tego też czasu prawie stale towarzyszą monarsze królewicz Konstanty Sobieski i starosta malborski Franciszek Bieliński. Czasem zjawia się w listach również marszałek prostanisławowskiej konfederacji warszawskiej Piotr Bronisz. Sporą rolę odgrywali w otoczeniu monarchy pułkownicy, bracia Józef i Stanisław

¹⁸ A. Rachuba, *Polityka nominacyjna Stanisława Leszczyńskiego na Litwie w latach 1705–1709*, „Przegląd Historyczny” 83, 1992, z. 4, s. 617–632.

Poniatowscy. Zwłaszcza ten drugi, ojciec przyszłego króla Stanisława Augusta, z racji swej pozycji w otoczeniu Karola XII miał istotny wpływ na Leszczyńskiego. Osobą mającą stały dostęp do monarchy, cieszącą się jego zaufaniem, był intendent dworu królewskiego Kazimierz (Wojciech?) Włostowski, późniejszy kasztelan krzywiński. Warto już w tym miejscu zauważyć, że wśród dworzan królewskich wymienianych z nazwiska w edytowanych tu listach znajdują się osoby pełniące uprzednio różne funkcje na dworze królewskiego ojca, wojewody poznańskiego, a potem podskarbiego wielkiego koronnego, Rafała Leszczyńskiego¹⁹.

O królowej Katarzynie z Opalińskich Leszczyńskiej nie mamy w listach sekretarzy zbyt wiele informacji. Przebywała ona zresztą naprzód w szwedzkim Szczecinie, a potem w Gdańsku, przez stosunkowo krótki tylko czas towarzysząc mężowi. Na uwagę zasługuje chyba jedynie podziw, jaki wywołała wśród królewskiego otoczenia, gdy podczas nieoczekiwanej wizyty Karola XII, pod nieobecność męża, przez dłuższy czas rozmawiała po niemiecku ze szwedzkim monarchą. O wiele częściej wspomiana jest w listach sekretarzy matka króla, Anna z Jabłonowskich Leszczyńska. Sporo piszą o jej ciągłych pretensjach do tytułu księżęcego, o jej drażliwości, uporze, dumie i okazywanej wszystkim wyższości.

Zdecydowanie negatywną opinię mają obaj sekretarze o Sapiebach, którzy niejednokrotnie wprost szantażowali króla Stanisława, grożąc mu odwołaniem się bezpośrednio do Karola XII, a także otwarcie odmawiali wykonywania królewskich poleceń. Lektura tych listów może nasuwać też spore wątpliwości co do kompetencji biskupa chełmińskiego Teodora Potockiego jako doradcy Leszczyńskiego i potwierdza przekonanie o miernych umiejętnościach dowódczych wojewody kijowskiego Józefa Potockiego, mianowanego przez monarchę hetmanem wielkim koronnym.

Z listów Szwykowskiego i Karpia wyłania się postać króla Stanisława jako człowieka sympatycznego, miłego, uprzejmego wobec wszystkich, ale też pełnego wahań, nieumiejącego podejmować stanowczych decyzji, konsultującego praktycznie wszystkie sprawy z najbliższymi doradcami, w tym i z dowódcami szwedzkimi. Monarcha najczęściej ustępował wobec nacisków innych osób (nie tylko Karola XII i oficerów szwedzkich, ale i Sapiehów). Stanowczość przejawiał raczej rzadko, zazwyczaj jeżeli zdenerwowało go czyjeś natręctwo. Zdarzało mu się na przykład odmawiać podpisania przedkładanych mu przywilejów na starostwa i urzędy. Jozafat Michał Karp pisał wtedy do kanclerza Karola Stanisława Radziwiłła: „Nie podobna jak Król jest ciężki do podpisów. Nad najmniejszym papierem skrupulizuje i zwróci podpis. Jeden tylko Jegomość Pan podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka]

¹⁹ Zob. *Poselstwo Rafała Leszczyńskiego do Turcji w 1700 roku. Diariusze i inne materiały*, wyd. I. Czamańska, D. Zydorek, Leszno 1998 (indeks).

szczęśliwy, że jemu papiery bez trudności podpisuje²⁰. Przy okazji wystawiania tych licznych dokumentów Stanisław Leszczyński potrafił jednak pokazać, że ma poczucie humoru – pod koniec grudnia 1707 r. żartem mówił, że jego sekretarze chyba sprzedają te przywileje.

Na podstawie listów obu sekretarzy można bardzo dokładnie przedstawić życie codzienne króla Stanisława, praktycznie dzień po dniu, godzina po godzinie. Monarcha wstawał dość wcześnie (jako rzecz wyjątkową odnotowano, iż obudził się o godzinie 10 rano). W zasadzie codziennie słuCHAŁ porannej mszy w pobliskim kościele lub w swoim pokoju w kwaterze polowej. Na zakończenie mszy nadworny kaznodzieja wygłaszał kazanie. W listach dość często podawano tematy tych homilii, czasem oceniano też ich poziom. Do spowiedzi i komunii przystępował król Stanisław raczej rzadko, było to jednak typowe zjawisko dla religijności owych czasów. Informacje zawarte w listach dobrze oddają zasadnicze rysy pobożności Leszczyńskiego, a przynajmniej jej zewnętrzne cechy: rygorystyczne przestrzeganie postów oraz udział w procesjach i paraliturgicznych nabożeństwach. Wieczorem odbywały się także, choć nie codziennie, nabożeństwa obozowe, w których uczestniczył również Stanisław.

Po rannej mszy i śniadaniu król zamykał się ze swymi najbliższymi doradcami, kanclerzem koronnym Janem Stanisławem Jabłonowskim i podkanclerzym litewskim Stanisławem Antonim Szczuką na godzinnych, czasem i dłuższych tajnych konferencjach (później pojawiał się na tych spotkaniach także biskup chełmiński Teodor Potocki). Potem król był zajęty ekspedycją bieżącej poczty. Obiady, dość wczesne, spożywał monarcha w wąskim gronie. W 1709 r. jadał je przeważnie u królewicza Konstantego Sobieskiego. Rzadko Leszczyński zapraszał do stołu większe grono osób. Niekiedy przyjmował zaproszenia od bawiących przy dworze magnatów i dostojników, czasem pojawiał się na wydawanych przez nich ucztach. Przy takich okazjach zdarzało mu się wypić kilka czy, bardzo rzadko, nawet więcej kieliszków wina. Następnego dnia był jednak, jak to określił jeden z sekretarzy, „niedysponowany”. Po południu, jeżeli nie przyjmował gości, zabawiał się z najbliższymi towarzyszami: Kazimierzem Włostowskim, Samuelem Kazimierzem Szwykowskim, Janem Stanisławem Jabłonowskim czy Stanisławem Tarłą grą w karty, kości, szachy, warcaby i inne gry planszowe, a także w bilard. W karty i w kości grano na pieniądze. Mimo że stawki nie były zbyt wysokie, to czasem z sakiewki do sakiewki przepływały znaczące kwoty. Zdarzało się, że król popołudniami przechadzał się po ogrodzie lub sadzie, niekiedy urządzał też krótkie wycieczki po najbliższej okolicy (powozem bądź konno). Chętnie też polował. Wieczorem, po nabożeństwie (nie zawsze jednak w nim uczestniczył) jadał kolację, po czym

²⁰ AGAD, AR, dz. V, 6465/I, s. 178, J. M. Karp do K. S. Radziwiłła, Gieranony 16 III 1708.

spotykał się niekiedy jeszcze z Jabłonowskim i Szczuką. Przeważnie omawiano wówczas bieżącą sytuację w Rzeczypospolitej. W listach sekretarzy znajduje się nieco wzmianek o lekturze przez króla ksiązek i obcych gazet (przesyłanych mu m.in. z Gdańska).

Od połowy 1708 r., kiedy to Stanisław Leszczyński przez dłuższy czas przebywał w Malborku, a potem powoli przemieszczał się w głąb Rzeczypospolitej, często spędzał wieczory, i to aż do późna w nocy, a nawet do rana, w towarzystwie dam, zwłaszcza u marszałkowej wielkiej koronnej Ludwiki Marii Bielińskiej. Tam też nawiązał romans z jej piękną córką, podkomorzyną litewską Marianną Denhoffową zwaną „La Belle”, późniejszą metresą Augusta II Mocnego. Co prawda Jozafat Michał Karp, otwarcie pisząc o wieczornych „procesjach” króla do dam, nic nie wspomina o tym konkretnym królewskim romansie, ale obecni wówczas przy boku Leszczyńskiego dyplomaci francuscy obszernie donosili o tym związku i wynikającej z tego aferze²¹. Zresztą i Karp delikatnie wspominał o drażliwości królowej Katarzyny w związku z postępowaniem jej małżonka.

Stanisław Leszczyński, jak już wspomniano, niechętnie i rzadko pijał wino, namiętnie natomiast „kurzył tytoń”, pałac fajkę. Już wtedy z przyjemnością słuchał muzyki, miał swoich „oboistów”, a w połowie 1708 r. przejął muzyków z dawnej kapeli królewskiej Augusta II, którzy przybyli do niego z Tykocina. Z kilku wzmianek w listach sekretarzy wynikałoby, że król nie przywiązywał specjalnej uwagi do swego stroju. Nie wymagał również przestrzegania dworskiej etykiety, co czasem wywoływało konsternację wśród jego otoczenia. Trudno też mówić, by cieszył się specjalnym autorytetem, nawet wśród swoich stronników, np. całkowicie lekceważyli go Sapiehowie.

Obaj sekretarze często donosili o kłopotach finansowych monarchy. Wielkopolskie dobra Leszczyńskiego zostały spustoszone w 1707 r., a królewskie ekonomie w związku z działaniami wojennymi przestały przynosić dochody. Stąd też wziął się pomysł, by przekazać je w dzierżawę biskupowi chełmińskiemu Teodorowi Potockiemu. Król wciąż zabiegał, na ogół bezskutecznie, o pożyczki. Trochę większe kwoty udało mu się wyciągnąć z Torunia (20 tys. złp) i z Gdańska (300 tys. złp). Od czasu do czasu pieniądze na utrzymanie króla i jego dworu przekazywali Szwedzi. O problemach monarchy najlepiej świadczy fakt, że w kwietniu 1708 r. pojechał w odwiedziny do Karola XII w powoziku pożyczonym od Jana Tarły, a pojazd ten ciągnęły konie użyczone królowi przez biskupa Jana Pawła Gomolińskiego. Mimo tych trudności Leszczyński, w świetle listów sekretarzy, nie był bynajmniej człowiekiem skąpym, a nawet chętnie sprawiał prezenty osobom ze swego najbliższego otoczenia.

²¹ Zob. J. A. Gierowski, *Stanisław Leszczyński w latach 1707–1709 w opiniach dyplomatów francuskich*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia” 1981, nr 36, s. 164.

Szwedzi zapewniali również bezpieczeństwo osobie króla Stanisława. Jego eskortę praktycznie cały czas stanowiły regimenty szwedzkie. Miał wprawdzie do dyspozycji oddział drabantów (gwardzistów), dwa razy nawet osobiście uczestniczył w ich ćwiczeniach, nie wiemy jednak, czy byli to żołnierze szwedzcy, czy też polscy. Funkcję przybocznego pułku królewskiego miał pełnić nowo sformowany regiment piechoty płka Michała Tarły, ale przysparzał on monarsze więcej kłopotów (z racji wymuszania dostaw), niż pożytku. Sam król nie przejawiał zresztą właściwie żadnego zainteresowania sprawami wojskowymi. Raz tylko wystąpił z propozycją podziału armii litewskiej na trzy korpusy, z których pierwszy byłby podporządkowany bezpośrednio jemu, drugi hetmanowi wielkiemu Janowi Kazimierzowi Sapieże, a trzeci hetmanowi polnemu Michałowi Wiśniowieckiemu, ale wobec sprzeciwu Sapiehy zrezygnował z tych planów.

Z listów Samuela Kazimierza Szwykowskiego i Jozafata Michała Karpia jasno wynika, że podstawowe decyzje w sprawach dotyczących króla Stanisława podejmowali Szwedzi. Dlatego też Leszczyński wraz z nimi udał się do Saksonii, gdzie przebywał w latach 1706–1707, czy potem szedł w ślad za Karolem XII w czasie przemarszu jego wojsk na Litwę zimą i wiosną 1708 r. Ani on sam, ani jego najbliższe otoczenie praktycznie aż do schyłku maja 1708 r. nie wiedzieli, czy pójdą wraz z Karolem XII w głąb Rosji, czy też powrócą do Polski. Leszczyński, licząc się z tym, że będzie musiał towarzyszyć szwedzkiemu władcy, zamierzał nawet ustanowić na czas swej nieobecności w kraju specjalnego namiestnika. Naprzód miał nim zostać kanclerz Jan Stanisław Jabłonowski, później odpowiednie pełnomocnictwa zostały wystawione na osobę biskupa chełmińskiego Teodora Potockiego. Często sekretarze pisali, iż nie wiadomo dokąd cały królewski orszak ma się udać, podkreślając to słowami: „żywy duch nie wie gdzie idziemy”²².

Przez długi czas w listach sekretarzy króla Stanisława dominowała optymistyczna ocena sytuacji politycznej i militarnej, co wynikało ze zwycięstw szwedzkiego oręża. W królewskim otoczeniu panowało też przekonanie, iż antystanisławowska opozycja w końcu ustąpi i uzna Leszczyńskiego za władcę Rzeczypospolitej. Jednocześnie z listów Szwykowskiego, a zwłaszcza Karpia przebija wyraźna niechęć do Szwedów. W listach tych napotykamy sporo przykładów szwedzkiej pewności siebie, by nie powiedzieć buty i bezczelności. Dotyczy to postępowania Szwedów tak wobec obcych władców (choćby cesarza Józefa I) i dyplomatów, wobec otwartych przeciwników (Sasów, Rosjan, konfederatów sandomierskich), jak i stronników Stanisława Leszczyńskiego. Wymuszanie kontrybucji i dostaw żywności obejmowało wszystkich mających dobra na danym terytorium. Co więcej, z listów jasno

²² AGAD, AR, dz. V, 15956/II, s. 66, S. K. Szwykowski do K. S. Radziwiłła, Dzierzgowo 25 I 1708.

wynika, że interwencje króla Stanisława u szwedzkich dowódców i jego próśby o zmniejszenie obciążeń na ogół były bezskuteczne. Dlatego też w listach sekretarzy i w cytowanych przez nich wypowiedziach osób z otoczenia królewskiego nieraz pojawia się niepewność co do przyszłości. Najlepiej oddaje to stwierdzenie Jozafata Michała Karpia zawarte w liście napisanym bezpośrednio przed wyruszeniem Karola XII na Moskwę, który stwierdzał, iż obecni przy królu Stanisławie dostojnicy obawiają się, że w razie klęski szwedzkiego monarchy August II i cesarz Józef I wystąpią przeciw Szwecji, co doprowadzi Polskę króla Leszczyńskiego do zguby. Jeżeli natomiast Karol XII zwycięży, to „uczyni z Polską co zechce et cum limitibus onej”²³. Wyraźnie miano tu na myśli Kurlandię, gdyż w otoczeniu Leszczyńskiego już wcześniej pojawiały się pogłoski o zamiarach Szwedów przyłączenia tych ziem do swojego państwa. Dlatego też po pierwszych informacjach o całkowitej klęsce Karola XII pod Połtawą Karp tak donosił o nastrojach panujących wśród najbliższych stronników Stanisława Leszczyńskiego: „Polacy zaś wszyscy tu będący życzą, żeby o zabiciu króla szwedzkiego nie odmieniło się, dla prędszego w Polszcze pokoju, bo choć i w sto koni będzie się salwował król szwedzki, to prędkiego nie spodziewać się uspokojenia”²⁴. Nic nie mogło lepiej oddać rzeczywistych uczuć polskich stronników Stanisława Leszczyńskiego do ich szwedzkiego protektora²⁵.

5. Zasady edycji

W niniejszej edycji, ze względu na chęć ułatwienia korzystania z tych źródeł, zdecydowałem się na daleko idącą modernizację i uwspółcześnienie pisowni tekstu źródłowego. Wprowadziłem dzisiejszą pisownię złożzeń z *-yj* i *-yja* (przykładowo *dyaryusz* oddaję jako diariusz), zapis *Xiqżę* lub *X-żę* jako książę, a *X* jako książdz, także uwspółcześniłem pisownię niektórych końcówek deklinacyjnych rzeczowników, np. *Paniley* jako Pani, *do Polskiew* jako do Polski. Występującą najczęściej formę skrótu święty, tj. *S* zastąpiłem dzisiejszą formą św. Zachowałem niektóre skróty występujące w listach obu sekretarzy, np. *w.* – wielki, *lit.* – litewski, *w-da* – wojewoda, *kor.* – koronny, *nadw.* – nadworny. Niektóre skróty typu *w-dztwo*, *s-ta*, *p-dze*, *n-prz-l*, *n-b-k* czyli województwo, starosta, pieniądze, nieprzyjaciel, nieboszczyk rozwiązałem, nie zaznaczając tego w nawiasach kwadratowych. Ponieważ Jozafat Michał Karp, szyfrując część swojej korespondencji, podawał zwroty grzecznościowe

²³ AGAD, AR, dz. V, 6465/III, s. 28–29, J. M. Karp do K. S. Radziwiłła, Soły 20 IV 1708.

²⁴ AGAD, AR, dz. V, 6460, s. 44–45, J. M. Karp do K. S. Radziwiłła, Pod Bolesławem 29 VII 1709; list znajduje się w t. II tej edycji.

²⁵ Zwrócił już na to uwagę, przytaczając ten cytat z listu J. M. Karpia, J. A. Gierowski, *W cieniu Ligi Północnej*, s. 84.

w formie pełnej, więc zostawiłem je w tej postaci i nie wprowadzałem tam skrótów, np. *Jegomość Pan*, a nie JMP.

Zostawiłem ówczesną pisownię końcówek przymiotnikowych typu *-emi* (przykładowo – *któremi* w znaczeniu którymi). Uspółcześniłem natomiast pisownię wielu wyrazów, przykładowo: *barzo* – bardzo, *comissyą* – komisję, *conferentia* – konferencja, *dłuszy* – dłuższy, *dyskurs* – dyskurs, *garło* – gardło, *han* – chan, *intentiej* – intencji, *interwentia* – interwencja, *krul* (w tekście występuje wyłącznie ta forma!) – król, *ktory* – który, *kwatyera*, *kwatiera* – kwatery, *nicht* – nikt, *odeszłę* – odeśle, *okaziej* – okazji, *pinia-dze* – pieniądze, *podciwość* – poczciwość, *poszta* – poczta, *prętko* – prędko, *przejaszczka* – przejażdżka, *przekładać* – przedkładać, *przyjechał*, *jachał* – przyjechał (w listach Szwykowskiego prawie wyłącznie forma *przyjechał*, u Karpi dominuje forma *przyjechał*), *przydzie* – przyjdzie, *przyszłę* – przysię, *relatią uczynilem* – relację uczynilem, *resolutia* – rezolucja, *na residentią* – na rezydencję, *sandomirski* – sandomierski, *stantiej* – stancji, *stojemy* – stoimy, *w subote* – w sobotę, *szczyrze* – szczerze, *szlub* – ślub, *szroda* – środa, *we szrzodku* – we środku, *u paniej wojewodzinej* – u pani wojewodziny, *upitski* – upicki, *wielgopolski* – wielkopolski, *wilęski*, *wiliński* – wileński, *witepski* – witebski, *wołhyńskie* – wołyńskie, *wsztyko* – wszystko. W przypadku wątpliwości, czy dany wyraz został odczytany prawidłowo, zaznaczyłem to pytajnikiem w nawiasach kwadratowych [?].

Pozostawiłem natomiast oryginalną wersję większości zapisów nazwisk i miejscowości występujących w tekście źródłowym, gdyż uspołcześnienie ich pisowni mogłoby prowadzić do mimowolnych pomyłek. W przypadkach niebudzących wątpliwości wprowadziłem jednak znaki diakrytyczne, których na ogół brak w tekstach źródłowych (np. *Wisniowieccy* oddaję jako Wiśniowieccy, *Smigielski* jako Śmigielski, *Kopec* jako Kopeć). Także niebudzące wątpliwości nazwy krajów i niektórych znanych powszechnie miast oddaję w dzisiejszej pisowni (przykładowo *Saxonia* jako Saksonia, *do Saxoniey* jako do Saksonii, *do Polskiey* jako do Polski, *Thorun* i *Torun* jako Toruń, *Krulewicz* jako Królewicz). Osoby wzmiankowane w tekście identyfikuję (w miarę możliwości) w przypisach rzeczowych, przy pierwszej wzmiance o danej postaci. Wykorzystałem przy tym informacje zawarte w ogólnych słownikach biograficznych (m.in. w *Polskim słowniku biograficznym*, *Allgemeine Deutsche Biographie*, *Russkij biograficzeskij słowar*, *Svenskt biografiskt lexikon*), herbarzach i w opublikowanych niedawno spisach urzędników koronnych i litewskich w serii *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*. Pomocne były również specjalistyczne słowniki biograficzne oficerów polskich i szwedzkich opracowane przez Marka Wagnera²⁶

²⁶ M. Wagner, *Słownik biograficzny oficerów polskich drugiej połowy XVII wieku*, t. 1–3, Oświęcim 2013–2018.

i Adama Lewenhaupta²⁷, a także prace monograficzne i edycje źródłowe dotyczące wojny północnej²⁸. Pewne kłopoty z identyfikacją oficerów szwedzkich wynikały z faktu, iż często nazwiska ich zapisywano fonetycznie. W przypisach rzeczowych objaśniłem również położenie miejscowości występujących w niniejszej edycji źródłowej, podając obecną przynależność administracyjną danej osady. Jedynie w przypadku starostw i innych królewskich okazywałem ich położenie według podziału administracyjnego dawnej Rzeczypospolitej. Nie identyfikowałem miast powszechnie znanych.

Tłumaczenia zwrotów łacińskich i francuskich, a także objaśnienia wyrazów staropolskich zamieściłem w nawiasach kwadratowych w linii tekstu źródłowego. Znacząco zmniejszyłem liczbę przypisów, a ponadto ułatwia korzystanie z tekstu. Dziękuję w tym miejscu toruńskim filologom klasycznym, dr hab. Annie Appel i mgr. Adamowi Wróblewskiemu za pomoc w tłumaczeniu tekstów łacińskich. Przy tłumaczeniu tych tekstów ważniejsze było dla nas oddanie sensu wypowiedzi, niż dosłowność przekładu. Tłumaczenia pojawiających się w listach cytatów z ksiąg Starego i Nowego Testamentu (stanowiły one na ogół tematy homilii wygłaszanych przez nadwornych kaznodziejów i biskupów obecnych przy królu Stanisławie), oddaliśmy według szesnastowiecznego polskiego tekstu *Biblii* Jakuba Wujka. W nawiasach zaznaczyłem skąd ten cytat jest zaczerpnięty (Ps – Psalm, J – Ewangelia według św. Jana, Mt – Ewangelia według św. Mateusza, Mk – Ewangelia według św. Marka, Łk – Ewangelia według św. Łukasza).

Stosunkowo nieliczne opuszczenia, zwłaszcza formuł grzecznościowych w zakończeniach listów, zaznaczyłem trzema kropkami w nawiasach kwadratowych [...]. Krótkie objaśnienia (np. o podkreśleniu jakiegoś wyrazu) wpisałem kursywą w nawiasach kwadratowych, tak samo jak wprowadzone niekiedy wyrazy, zapewne opuszczone przez autorów, bez których to wyrazów zrozumienie treści źródła byłoby utrudnione. Zamieszczone w tekście kolejne datyienne zaznaczyłem tłustym drukiem. W kilku miejscach zamieściłem w nawiasach kwadratowych krótki registr tekstu źródłowego. Dotyczyło to m.in. obszernego wykazu dokumentów potrzebnych w sporze o jakąś królewską czy bałamutnych informacji o drugorzędnych potyczkach wojsk szwedzkich i rosyjskich, głównie w Inflantach.

²⁷ A. Lewenhaupt, *Karl XII:s officerare*, t. 1–3, Stockholm 1921.

²⁸ Zob. zwłaszcza J. Wimmer, *Wojsko Rzeczypospolitej w dobie wojny północnej*, Warszawa 1956; P. Krokosz, *Rosyjskie siły zbrojne za panowania Piotra I*, Kraków 2010; Z. Anusik, *Karol XII*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2006; P. From, *Kłeska pod Połtawą. Kampania Karola XII w Rosji w latach 1707–1709*, Zabrze 2010; B. Liljegren, *Karol XII*, Gdańsk 2015; J. D. Hultman, *O panowaniu Karola XII króla Szwecji*, wyd. W. Krawczuk, Kraków 2015; J. A. Wiśniowiecki, *Ilias Polski (1700–1710)*, wyd. P. P. Romaniuk, J. Burdowicz-Nowicki, Warszawa 2018.

Przeliczenia jednostek monetarnych występujących w tekście źródłowym oparte są na informacjach zaczerpniętych z ówczesnych źródeł. Tak więc 1 dukat (czerwony złoty) miał wartość 18 złotych polskich (złp), talar równał się 6 złp (od 1717 – 8 złp), tyńf (moneta) to wciąż jeszcze 1 złp (30 gr), czyli floren²⁹, choć coraz częściej przeliczano go już na 1 złp i 6 gr (ostatecznie zaakceptowano to na Sejmie Niemym w 1717 r.). W Prusach Królewskich od 1669 r. jako monetarna jednostka obrachunkowa obowiązywał złoty pruski (floren pruski) o wartości 2 złp.

Z powodów wydawniczych całość tej edycji została podzielona na dwa tomy. Pierwszy, zatytułowany *Wyprawy do Saksonii i Litwy*, obejmuje okres od lipca 1706 r., kiedy to król Stanisław Leszczyński w ślad za Karolem XII wyruszył do Saksonii, aż do czerwca 1708 r., kiedy to przebywając na Litwie opuścił szwedzkiego monarchę i powrócił do Polski. Ten tom otwiera jedyny, niezachowany zresztą w całości, list z kwietnia 1706 r. Samuela Kazimierza Szwykowskiego, który towarzyszył wówczas jeszcze Augustowi II Mocnemu. Tom drugi *W wędrówkach po Polsce między Gdańskiem a Lwowem* zawiera materiały źródłowe od lipca 1708 r. do września 1709 r. i dotyczy pobytu króla Stanisława w Prusach Królewskich, na Mazowszu, Podlasiu, w Małopolsce i w dawnym województwie ruskim, a następnie, po klęsce Karola XII pod Połtawą, odwrotu przez województwo sandomierskie i sieradzkie na Pomorze Szwedzkie. W drugim tomie zostaną umieszczone indeksy osób i miejscowości, obejmujące oczywiście całą edycję.

Projekt edycji listów obu sekretarzy króla Stanisława Leszczyńskiego z lat 1706–1709 został przedstawiony w listopadzie 2016 r. na poszerzonym zebraniu Zakładu Studiów Nowożytnych i Zakładu Badań Źródłoznawczych i Edytorstwa Instytutu Historii PAN. Dyskusja na tym zebraniu potwierdziła potrzebę tej edycji i słuszność przyjętej przeze mnie koncepcji wydawniczej. Za uwagi szczegółowe i pomoc przy identyfikacji poszczególnych osób i miejscowości chciałbym sedecznie podziękować profesorom Andrzejowi Rachubie i Michałowi Zwierzykowskiemu. Szczególnie jestem wdzięczny temu drugiemu recenzentowi za uważne przejrzenie tekstu, sugestie wprowadzenia pewnych zmian ułatwiających lekturę (zwłaszcza nierozwiązywania w nawiasach kwadratowych oczywistych skrótów poszczególnych wyrazów) i skorygowanie wielu błędów literowych.

²⁹ Por. dane zawarte w rękopisie o sygn. I 36, s. 536 z APTor., Akta miasta Torunia, Kat. II (wpis z 29 X 1708).

Wykaz skrótów

Skróty archiwalne i bibliograficzne

AGAD – Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

APTor. – Archiwum Państwowe w Toruniu

AR – Archiwum Radziwiłłów, zespół w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie

PSB – *Polski słownik biograficzny*, t. 1–49, Kraków–Warszawa 1935–2014

SGKP – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimirski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 1–15, Warszawa 1880–1902

Skróty w tekście źródłowym i w przypisach

A.D. – Anno Domini – Roku Pańskiego

d. – dies, diei – dzień, dnia (w tekście źródłowym)

d. – dawny, dawniej (w przypisach)

fl. – floren (złp)

gen. – generał

IMM – Ichmoście, Ichmościom

JKM – Jego Królewska Miłość (Mość)

JMP – Jegomość Pan, Jejmość Pani

JO – Jaśnie Oświecony

KJM – Król Jegomość

kor. – koronny, koronne

kpt. – kapitan

ks. – ksiądz

lit. – litewski

m. – mille, tysiąc

mjr – major

Mr – monsieur – pan

nadw. – nadworny

Najjaśn. – Najjaśniejszy

P – Pan

płk – pułkownik
PNM – Pan Nasz Miłościwy
pow. – powiat (w przypisach)
PP – Panowie
ppłk – podpułkownik
praesen. – praesentis, praesentes – obecnego [miesiąca]; obecni
rtm. – rotmistrz
św. – święty
tal. – talar
tj. – to jest
tys. – tysiąc
w. – wielki
w-da – wojewoda
woj. – województwo
WXM – Wasza Książęca Mość
XJM – Książę Jegomość
złp – złoty polski

* * *

Soli – do wyłącznej wiadomości.

^{a-a} Pionowo na lewym marginesie strony.

^{b-b} Szyfrem, rozwiązanie nadpisane nad linią wiersza lub na osobnej karcie w kancelarii kanclerza Karola Stanisława Radziwiła.

^{c-c} Szyfrem; odczytane przez wydawcę.

[///] Uszkodzony fragment tekstu.

Listy, fragmenty z gazet pisanych i diariuszy

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 29–36

[s. 29] à Cracovie [w Krakowie] 18 Apr[ilis] [IV] 1706

Jaśnie Oświecony Książę, Panie i Dobrodziejcu Mój

Post diem [po dniu] 11 [IV], którego ekspediowałem na Lublin do WXM pocztę, odebrałem podpisane papiery, jako to paszport i listy instancyjne do IMM PP hetmanów kor.¹ ażeby chorągwie WXM w kompucie wojsk kor. będące, reducant ad numerum [zmniejszyć do liczby] sta [100] koni i to teraz wszystko includo [załączam].

Nudius tertius [trzy dni temu] stanął tu JP Śmigielski² w stroju niemieckim z wąsami czarno pofarbowanymi i ku górze nastrojonemi. Odebrał zaraz signaculum [oznakę] łaski JKM³ w konferowanym [nadany] chorągwie nadwornym kor., przeszłemu⁴ cessit [przypadło] stolnikostwo, a stolnikowi⁵ województwo lubelskie.

Uczyniona mentio [wzmianka], że mają wychodzić uniwersały do województw i powiatów cum designatione [z wyznaczeniem] sejmików i do

¹ Hetmanami koronnymi byli wówczas: Hieronim Augustyn Lubomirski (ok. 1647–1706) hetman wielki od 1702 zm. 20 IV 1706 i Adam Mikołaj Sieniawski (1666–1726), w-da bełski 1692–1710, hetman polny od 1702, od 5 V 1706 hetman wielki, kasztelan krakowski od 1710.

² Adam Śmigielski (1674–1716), starosta gnieźnieński 1701–1707, gen. mjr od 1705, nominacja na chorążego nadw. kor. została wystawiona 13 IV 1706.

³ August II Mocny (1670–1733), elektor Saksonii od 1694, król Rzeczypospolitej od 1697.

⁴ Franciszek Szembek (zm. 1712), chorąży nadw. kor. od 1702, stolnik kor. od 1706, starosta biecki od 1706.

⁵ Adam Piotr Tarło (zm. 1719), stolnik kor. od 1703, starosta stężycki, woj. lubelski od 13 IV 1706.

uchwalenia na nich podatków. [s. 30] Genus et numerus [rodzaj i liczba] onych nie może teraz comprehensa [być wyrażona], chyba ex projecto patebit [z projektu ujawni się to].

P gen. Brandt⁶ też tu comparuit pro consilio vocatus [pojawił się wezwany dla rady] od Króla JM. Wczorajsza poczta zdała się niby pomieszać niektórych obserwujących, żeby zamierzający Reinszeld⁷ ku Toruniowi, a drugą partią ku Lublinowi, na nas tu nie uderzył. Rokować jednak każdy może, że hac prosperitate fortunae intume factus [nadęty tą pomyślnością fortuny] i nie spodziewając się, tak jako zawsze, mocnej resistencji [oporu], zechce niechybnie divertere, ut nos motione de loco inquietet [zwrócić się ku nam, aby nas zaniepokoić zmianą tego miejsca]. O rabunkach i zapałach non cessant [nie przestają *napływać*] wiadomości, bo novissime [ostatnio] odebraliśmy, że Sidrę⁸ JP podkanclerzego litewskiego⁹ podjazd szwedzki w 159 koni spalił.

[s. 31] Residuitatem [resztę] artylerii tutejszej kazał Król JM [August II] zabrać, która się była jeszcze od Szwedów została. Powiadają, że do Saksonii dla przelania mają prowadzić.

D. 14 [IV] Król JM [August II] wyjeżdżał do Wieliczki¹⁰. Tegoż dnia pisała JP wojewodzina sandomierska¹¹ do JP podkanclerzego kor.¹², żaląc się naprzód, że mąż¹³ n[on] admissus ad faciem P[rincipi]s [nie jest dopuszczony przed oblicze władcy]. Przydała oraz i przyczynę, że się to dla intrygowania do interesów szwedzkich stało. „Dobra zaś (pisze tam) ani ja sama, w Warszawie nie były i nikędy się nie podpisywały, a za cóż tak ciężkiej ruinie podlegają”, prosi przy tym JP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczukę], aby jako grzeczny kawaler zaszczyił interwencją swoją.

⁶ Michał Brandt (ok. 1640–1711), płk wojsk kor. od 1686, gen. od 1693, komendant Okopów Św. Trójcy 1692–1696.

⁷ Karl Gustav Rehnskiöld (1651–1722), szwedzki feldmarszałek od 1705.

⁸ Sidra, wieś w dawnym pow. grodzieńskim, uzyskana w 1700 jako spadek przez żonę Stanisława Antoniego Szczuki, Konstancję Marię z Potockich, zob. I. Grochowska, *Stanisław Antoni Szczuka – jego działalność w ziemi wiskiej (1682–1710)*, Warszawa 1989, s. 38. Obecnie wieś w pow. sokólskim w woj. podlaskim.

⁹ Stanisław Antoni Szczuka (ok. 1654–1710), sekretarz Jana III od 1675, referendarz kor. od 1688, podkanclerzy lit. od 1699.

¹⁰ Wieliczka, miasto pow. w woj. małopolskim w pobliżu Krakowa.

¹¹ Konstancja Morsztynowa z Oborskich, od 1676 żona w-dy sandomierskiego Stanisława Morsztyna.

¹² Jan Szembek (ok. 1672–1731), referendarz kor. od 1699, podkanclerzy kor. od 1702, kanclerz w. kor. od 1712, jeden z głównych stronników Augusta II.

¹³ Stanisław Morsztyn (zm. 1725), płk, kasztelan czerski od 1687, w-da mazowiecki od 1699, w-da sandomierski 1704–1717, literat i tłumacz.

Pridie [wczoraj] przyjechał tu towarzysz P podskarbiego lit.¹⁴ P Beklewski. Ten powiada, że książę hetman¹⁵ miał pole z ludźmi JP w-dy wileńskiego¹⁶ i kijowskiego¹⁷ i nic ludzi nie stracił, a tu [s. 32] inaczej sparsum [rozgłoszono] przedtym. Widziałem list tegoż JM podskarbiego [Ludwika Konstantego Pocieja], w którym similiter [podobnie] cieszy, że się jeszcze województwa trzymają i że nikt nie przystąpił do Szwedów, oprócz jednego aperte [otwarciem] P Przezdzieckiego¹⁸, a drugiego occultae [skrycie] JP starosty grodzieńskiego¹⁹. Życzy przy tym, żeby się Król JM [August II] zbliżył do Litwy, który period [tu: pomysł] najlepiej mi się podobał, bo cóż wprawdzie po nas, że tu siedziemy i tam nieprzyjaciel plundruje i pustoszy. Jest ci in contrarium ratio [w przeciwnym stanowisku racja], że póki się wojsko zbierze, amunicję sporządzi, ale i na to jest improptu responsio [oczywista odpowiedź], jeżeli takie znowu wojska z Saksonii będą, jako pierwaj były, co się tylko poddają i nieprzyjaciela zmacniają, rozumiałbym, że całe [całkowicie] nic po nich, raczej gdyby mię słuchano, radziłbym Pana Boga wzięwszy na pomoc, z tymi ludźmi co są przy wojsku litewskim, [s. 33] jeżeli się co znajdzie, albo zbierze faworytów, w Koronę iść, a łączyć się z carem JM²⁰, et liberare gementem sub tantu[o] onere populum modumque ponere fletui [i uwolnić jęczący pod takim ciężarem naród i położyć kres płaczom]. Prolatum in vulgus [rozgłoszono już publicznie], jakoby car JM już osiadłszy Białą Ruś, a Polesie Kozakami osadziwszy i nie myślał dalej przeciwko nieprzyjacielowi.

Przydają jeszcze na utwierdzenie tych wieści, że Król JM [August II] zaprzedał ten kraj całe [zupełnie] Moskwie [Rosji], bo za cóż tak wiele pieniędzy miano mu dać. Co lubo wybija się [im] z głowy większymi in oppositum [przeciwnymi] racjami, przecież nie dadzą sobie wyperswadować i dają na dobitkę te racje, czemu i teraz car JM [Piotr I] Wilna nie broni, gdzie nieprzyjaciel w niewielkiej potędze. Na to się odpowiada, że czeka jeszcze na złączenie się z Szeremetem²¹.

¹⁴ Ludwik Konstanty Pociąg (1664–1730), podskarbi w. lit. z nominacji Augusta II od 1703/1704, hetman polny lit. w 1709, hetman w. lit. od 1709.

¹⁵ Michał Serwacy Wiśniowiecki (1680–1744), hetman polny lit. 1702, 1707–1709, kasztelan wileński 1703–1709, hetman w. lit. 1703–1707, 1735–1744.

¹⁶ Kazimierz Jan Sapieha (1642–1720), hetman polny lit. od 1681, w-da wileński 1682–1703 i 1705–1720, hetman w. lit. 1683–1703 i 1705–1708.

¹⁷ Józef Potocki (1673–1751), w-da kijowski od 1702, hetman w. kor. z nominacji króla Stanisława 1706–1709 i od 1735.

¹⁸ Aleksander Przezdziecki (ok. 1665–1734), chorąży mozyrski przed 1694, miecznik lit. z nominacji króla Stanisława 1707–1709, kasztelan inflancki od 1726.

¹⁹ Jan Antoni Massalski (zm. przed 16 V 1706), marszałek grodzieński od 1699, starosta grodzieński od 1705.

²⁰ Piotr I Aleksiejewicz (1672–1725), car Rosji od 1689.

²¹ Borys Piotrowicz Szeremietiew (Szeremet) (1652–1719), rosyjski feldmarszałek od 1702.

JP połaniecki²² też tu stanął.

[s. 34] D. 15 [IV] exorsus rumor de fatis [pojawiła się pogłoska o zgonie] P podkomorzego krakowskiego²³, lecz gdy nulla de loco et tempore probatio, opinatur [żadnej z tamtego miejsca i owego czasu potwierdzenia nie było, domniemano], jeżeli tylko non civiliter mortuus [nie publicznie zmarły], bo potrzebne starostwa do kontentowania mécontes [niezadowolonych], między którymi reperitur [znajduje się] i terazniejszy JP chorąży nadw. kor. [Adam Śmigieński], bo się tym nie kontentuje [zadowala] urzędem.

Wspomniano wczoraj jakoby Moskwa z Grodna miała wynieść [wyjść] do Tykocina²⁴. Dałby to Pan Bóg azali by przynajmniej tamten kąt ab ulteriori infectione liberari [od długotrwałej zarazy uwolnić się] mógł, bo słyhać, że mrą continuo [nieustannie].

Województwo podolskie po JP Żaboklickim²⁵ cessit [przypadło] JP Humieckiemu²⁶ podstolem kor., podstolstwo JP staroście peresławskiemu²⁷, pułkownikostwo pułku Królewicza Frydrycha²⁸ oddał Król JM po tymże JMP Żaboklickim P Derpowskiemu chorążemu brzeskiemu kujawskiemu²⁹, na co bardzo mruczą IMM PP [kasztelan] połaniecki [Feliks Czermiński] i Rybiński³⁰, że nie im. [s. 35] Assertum [upewniono], że i JP strażnik kor.³¹ umarł, desygnowano tedy strażnikostwo JP [Adamowi] Śmigiełskiemu,

²² Feliks Czermiński (zm. 1714), kasztelan połaniecki od 1700, kasztelan kijowski od 30 IV 1706, regimentarz wojsk kor. W listach obu sekretarzy Szwykowskiego i Karpia określane jest jako [*kasztelan*] Połaniecki, w otoczeniu króla Stanisława nie uznawano jego nominacji na kasztelanię kijowską.

²³ Franciszek Lanckoroński (ok. 1665–1715), starosta stopnicki, podkomorzy krakowski od 1698 i 1709–1715, w-da krakowski z nominacji króla Stanisława 1706–1709.

²⁴ Tykocin, miasto w pow. białostockim w woj. podlaskim, ówczesne starostwo.

²⁵ Nikodem Żaboklicki (zm. 1706), chorąży braclawski od 1676, kasztelan kamieniecki od 1693, w-da podolski od 1704.

²⁶ Stefan Humiecki (zm. 1736), płk artylerii kor. 1698–1715, podstoli kor. od 1702, w-da podolski od 1706.

²⁷ Michał Lubomirski (zm. 1714), podstoli kor. od 1706.

²⁸ Fryderyk August Wettyn (1696–1763), syn króla Augusta II, od 1733 jako August III król Rzeczypospolitej.

²⁹ Chryzostom (Jan Chryzostom Ernest) Dorpowski (1666–1718), mjr w 1695, chorąży brzeski kujawski od 1702, kasztelan brzeski od 1713, w-da łączycycki od 1715.

³⁰ Jakub Zygmunt Rybiński (zm. 1725), regimentarz wojsk kor., gen., łowczy w. kor. od 1710, gen. artylerii kor. i w-da chełmiński od 1714; zob. M. Wagner, *Jakub Zygmunt Rybiński jako organizator i dowódca wojsk koronnych w latach 1706–1712*, [w:] *Między Zachodem a Wschodem*, [t. II]: *Studia ku czci Profesora Jacka Staszewskiego*, red. J. Dumanowski i in., Toruń 2003, s. 583–597.

³¹ Wiadomość okazała się mylna, dotyczyła Stefana Potockiego (zm. 1726), łowczego kor. 1687–1697, strażnika wielkiego kor. 1697–1720, w-dy bełskiego 1720–1726.

starostwo jabłonowskie³² JP generałowi wielkopolskiemu³³, a na inne ma żona³⁴ iura communicativa [prawa wspólnoty majątkowej].

Votis viribus n[omi]ne [razem w imieniu] Króla JM [Augusta II] allaboruje [współdziała] JP podkanclerzy [Jan Szembek] i JP miecznik³⁵ koronni, żeby P generała [Michała] Branta namówili na generalną gubernę [komendę] całego wojska saskiego. Wzdryga się od tego, obiecują mu wielkie kontentacje [wynagrodzenie], ale i tu wielki murmur [szemranie] między Saxonami, że nie z nich który, albo że nie natione illorum [z tego narodu] przynajmniej promovet[ur] [będzie awansowany].

O wyjściu Moskwy z Grodna i po wtóre namieniam, bom dopiero odebrał certam notitiam [pewną wiadomość], że się ruszyła w poniedziałek świąteczny [5 IV] i rozłączyła się na dwie drodze, do Tykocina i do Brześcia Litewskiego. Incomprehensibile misterium [niepojęta tajemnica], wojna ad septemtrionem [na północy] à [s. 36] oni się odmykają ad orientem [na wschód]. Jest ci ratio bellica [argument wojenny], że gdyby jedna partia szwankować miała, tedy ductori remanebit [wodzowi pozostanie] druga do retyrowania [wycofania] się.

Powrócił zawczora JP Nidecki kamerpaż KJM [Augusta II] od cara [Piotra I], znajdował go pod Dąbrowną³⁶ i stamtąd jeszcze odjechał. Powiada, że ma mieć car JM około 50 m. [tys.] wojska, że bunty całe [zupełnie] ustały na Moskwie i że car JM był razy kilka sam przeglądając się w Mińsku i dalej. Czyni też nadzieję prędkiej utarczki ze Szwedem.

Namieniłem JKs. nominatowi kujawskiemu³⁷, żeby w podających się okazjach wakansów starostw, przypomniał też KJM [Augustowi II] i WXM [Karola Stanisława Radziwiłła] zrujnowanego i tak wielkie straty w dobrach i w kosztach na wojsko, dla szczególnego utrzymania K[róla] JM ponoszącego. Odpowiedział mi, że nic nie wakuje. Odpowiedziałem [*brak następných stron*]

³² Starostwo jabłonowskie w d. ziemi halickiej w woj. ruskim.

³³ Maciej Radomicki (ok. 1648–1728), kasztelan kaliski od 1698, w-da kaliski od 1702, starosta gen. wielkopolski i w-da inowrocławski od 1703 z nominacji Augusta II, w-da poznański od 1726.

³⁴ Żoną Stefana Potockiego była Joanna z Sieniawskich (zm. 1733), siostra hetmana w. kor. Adama.

³⁵ Stanisław Denhoff (zm. 1728), łowczy w. lit. od 1697, marszałek proaugustowskiej konfederacji sandomierskiej z 1702, miecznik kor. od 1704, hetman polny lit. od 1709, w-da połocki od 1721.

³⁶ Prawdopodobnie Dąbrowna (Dubrouna), miasto nad Dnieprem w obwodzie witebskim w Białorusi, na północny wschód od Orszy.

³⁷ Konstanty Felicjan Szaniawski (1668–1732), biskup kujawski od 1706, biskup krakowski od 1720, jeden z najbliższych doradców Augusta II.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 64–67

[s. 64] w Targowicy³⁸ dziś w piątek [9 VII] 1706

Jaśnie Oświecony Miłościwy Księżę, Panie i Dobrodzieju Mój

Z rozkazu WXM Dobrodzieja requirowałem [pytałem się] JMP starostę inowłockiego³⁹ o wydanie rejestru z podpisem ręki swej. Upewnił mnie, że go odda fidelissime [jak najwierniej], jak tylko się wygotuje, bo dotychczas commixtim [razem] tak koronnych, jako i litewskich przywilejów w jednym protokole była connotatio [wpisywanie], teraz ad ordinum reducitur [do porządku przywraca się] i na to kilku dni czasu potrzeba. Interea [tymczasem] tą poczciwością, która fidei invenit [zjednuje wiarę] w całej konfederacji deklaruje [s. 65] żadnych nie pieczętować ekspedycji.

Król JM [Stanisław] uprasza WXM Dobrodzieja o tych ludzi dla uformowania rejmentu, także in quantum [jak daleko] by mniej potrzebni byli janczarowie uprasza o nich deklarując, że będą zawsze do posługi namiotów ordynowani, jako i tamci feront la garde [utworzą gwardię]. Obiecuje Król JM dawać quartier de fourage [kwatery z furazem dla koni] i prowianty pro comitatu [dla świty] WXM Dobrodzieja. Teraz to mi kazał pod wielkim donieść sekretem, ^cże się rusza w tę sobotę [10 VII] pewnie a pewnie całe wojsko^c i prosi WXM Dobrodzieja, abyś ^cwespół z IOW⁴⁰ i ze wszystkim chciał tu jutro stanąć^c, bo potym ^cprzejazd nie byłby wolny^c i z tym wyprawuje jako najprędzej.

[s. 66] JMP podkomorzy mozyrski⁴¹ z Wilna tydzień jak wyjechał. Powiada, że tam percrebuit fama [szerzyła się pogłoska], jakobyś WXM 3 miliony [złp] dał na wojsko i miał osobliwie 40 m. [tys.] Tatarów przeciw Szwedowi.

³⁸ Targowica (Torhowytsja), miasteczko w obwodzie równeńskim w Ukrainie.

³⁹ Adam Radoński (zm. po 1712), podwojewódzi kaliski i burgrabia wieluński w 1699, starosta inowłodzki przed 1708, sekretarz kancelarii pokojowej Stanisława Leszczyńskiego od 1704, regent kancelarii kor. 1704–1709.

⁴⁰ Należy to rozwiązać jako XEJ, czyli Księżną Jejmość, to jest Anną z Sanguszków Radziwiłłową, od 1692 żoną kanclerza lit. Karola Stanisława Radziwiłła, zob. A. Karkucińska, *Anna z Sanguszków Radziwiłłowa (1676–1746). Działalność gospodarcza i mecenat*, Warszawa 2000. Oboje przebywali wówczas w woj. ruskim i 24 VI (4 VII?) 1706 zostali w Jarosławiczach przyjęci na audiencji przez Karola XII, wobec którego zobowiązali się do posłuszeństwa królowi Stanisławowi Leszczyńskiemu, por. J. D. Hultman, *op. cit.*, s. 110. Sam K. S. Radziwiłł w swym Diariuszu (AGAD, AR, dz. VI, t. II 79) nie wspomina o tym spotkaniu z Karolem XII, brak zresztą jego zapisek z 22–25 VI 1706, również pod datą 4 VII nie informuje o tym wydarzeniu, był wówczas w Samborze.

⁴¹ Hieronim Konstanty Kotowski (zm. 1721), podkomorzy mozyrski od 1696.

Tu cale [zupełnie] udają, że Sztembok⁴² [i] Nerott⁴³ rejterują się do Szwecji, a to ich król⁴⁴ releguje [odsyła], dawszy im tam pewne gouvernements [urzędy].

JMP krajczyna kor. [Joanna z Sieniawskich Potocka] wczoraj traktowała [wydała ucztę]. Dziś przybyła tu JMP kasztelanowa żmujdzka⁴⁵. JMP starościna korycińska⁴⁶ jeszcze jest.

JMP Wereszczaka i JMP Jurewicz⁴⁷ coś pustych włók otrzymał pierwszy, drugi confirmatio [potwierdzenie] dawnych przywilejów, fide et conscientia [zgodnie z wiarą i sumieniem] asekurowawszy wprzód, że w tym był assensus [zgoda] WXM Dobrodzieja.

[s. 67] Upadam zatym do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa, jako WXM Miłości Pana i Dobrodzieja najniższy sługa

Szwykowski mp

Starostwo koniawskie⁴⁸ oddane dawno JP Jurkiewiczowi⁴⁹.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 37–39

z Targowicy 16 Iulii [lipca] 1706

[s. 37] Jaśnie Oświecony Książę, Panie i Dobrodzieju Mój

Pisał do mnie JMP podczaszy⁵⁰, abym sprowadził doktora króla szwedzkiego [Karola XII] do Ołyki, ad formandum consilium [dla odbycia

⁴² Magnus Stenbock (1664–1717), szwedzki gen., dyrektor Generalnego Komisarjatu Wojennego w Polsce do 1706, potem gubernator prowincji Skåne, feldmarszałek od 1710, zob. Z. Łakociński, *Magnus Stenbock w Polsce. Przyczynek do historii szwedzkich zdobyczy w czasie wojny północnej*, Wrocław 1967.

⁴³ Karl Nieroth (ok. 1650–1714), szwedzki gen.

⁴⁴ Karol XII (1682–1718), król Szwecji od 1697.

⁴⁵ Maria Anna Grotthusowa z Liniewskich (zm. 1710), od 1694 żona kasztelana żmudzkiego Eustachego Wilhelma Grotthusa.

⁴⁶ Najprawdopodobniej starościna korytnicka. W 1707 starostą korytnickim w woj. bełskim był Antoni Gozdzi (Gojski), w 1712 otrzymał *ius communicativum* [prawo wspólnoty majątkowej] dla drugiej żony Wiktorii z Kołudzkich. Jednocześnie od 1690 starostą korytnickim w ziemi liwskiej w woj. mazowieckim był Rafał Sarbiewski (zm. 1715) wojewodzie mazowiecki, późniejszy kasztelan braclawski.

⁴⁷ Przypuszczalnie Samuel Jurewicz (Jurjewicz), pisarz dekretowy lit. w 1716 (w AGAD, AR, dz. V zachowały się jego listy z 1699–1709); ewentualnie jego brat Jerzy Jurewicz (zm. 1729), starosta nowodworski, miał m.in. wieś Pacewicze.

⁴⁸ Starostwo koniawskie w woj. wileńskim.

⁴⁹ Jurkiewicz, może Juszkiewicz, starosta koniawski.

⁵⁰ Kazimierz Maciej Siemianowski (zm. 1708), długoletni dworzanin i domownik Karola Stanisława Radziwiłła, m.in. w 1691–1692 podskarbi dóbr książęcych, w 1706 marszałek jego dworu, podczaszy piński, cześnik sieradzki od 1691, podczaszy wieluński od 1703.

konsylium] z JP Bezem⁵¹, super valetudinem [nad chorobą] Księżniczek⁵² Ichmściów, którym szczerze Król JM nasz [Stanisław] compatitur [współczuje]. Ale zem wziął informację od Króla naszego, że to ma być medicus imperfectus [lekarz nienajlepszy], jakoż plurium testimonio [według licznych świadectw] ladaco jest: zatrzymałem się z tym wszystkim. Życzył Król nasz [s. 38] swego Francuza cyrulika⁵³, który ma być maioris experientiae [z większym doświadczeniem] tam sprowadzić, alem i to nie śmiał mówić, nie mając w tym wyraźnej woli WXM Dobrodzieja. Jeżeli tedy mam temu człowiekowi mówić, WXM Dobrodziej uważywszy competentiam [kompetencje], jeśli tam cyrulik ad internas alterationes [na wewnętrzne sprzeczki] potrzebny, dasz mi słudze swemu ordynans.

Odpisałem na instrukcję IMPP posłów wołyńskich [s. 39], pokazywałem Królowi JM respons, aprobavit [zaakceptował] Król JM; posyłam tedy subiciendo altiori iudicio [przedkładając wysokiemu sądowi] WXM Dobrodzieja, abys pro voluntate [według swej woli] chciał, co się zdać będzie, limare et retinere [poprawić i zostawić].

O ludziach do konwoju Księżnie JM Dobrodzice [Annie Radziwiłłowej] sam Król JM conferet [naradzi się] z WXM Dobrodziejem, którego bytności avidissime praestolatur [niecierpliwie oczekujemy].

Ja z najniższym do stóp Pańskich opadnieniem piszę się [...]

[datacja]

Szwykowski m.p.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 40–42

z Targowicy 16 Iulii [VII] 1706

[s. 40] Monseigneur

Już kładący się spać Król JM [Stanisław] iniunxit [zlecił] mi, abym doniósł WXM Dobrodziejowi zdanie onego ratione [w sprawie] transportu Księżnej JM Dobrodziki [Anny z Sanguszków Radziwiłłowej]; a primario [po pierwsze] nie wiedząc jeszcze intencji króla szwedzkiego [Karola XII] gdzie intendit [zmierza], życzy WXM Dobrodziejowi ze wszystkim w kilka

⁵¹ Daniel Boez, doktor medycyny, ławnik wileński, późniejszy wójt wileński, zob. dalej.

⁵² Żyły wówczas cztery córki Karola Stanisława i Anny Radziwiłłów: Katarzyna Barbara (ur. 1693), Konstancja Anna (ur. 1697), Tekla Róża (ur. 1703) i Anna Aleksandra (ur. 1705).

⁵³ Najprawdopodobniej Mandlim Chevalier, dr medycyny, wykształcony w Paryżu, lekarz króla Stanisława, wzmiankowany wielokrotnie w dalszej korespondencji S. K. Szwykowskiego i J. M. Karpia, od ok. 1712 lekarz hetmanowej w. kor. Elżbiety Sieniawskiej, zob. A. Słaby, *Rządźzicha oleszycka. Dwór Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej jako przykład patronatu kobiecego w czasach saskich*, Kraków 2014, s. 240.

dni wypocząwszy słabemu zdrowiu Księżniczek Ichmościów, puścić się za wojskiem i nie będzie ullum periculum [żadnego niebezpieczeństwa], bo wojska szwedzkie będą zasłaniać od nieprzyjaciela, który im w przedzie jest. Marche [marsz] zaś wojska wyda intencje króla szwedzkiego, jeżeli ku Krakowu mieć się [s. 41] będzie, to Księżna JM Dobrodzika ponad Śląskiem musi się przebierać ku Prusom. Jeżeli ku Warszawie lub Lublinowi i tamtędy przebrać się będzie łatwo, miawszy informację, gdzie się uda August [II]. Trzecie miejsce gdzieby król szwedzki mógł iść jest Ukraina, ale o tym non supponit[ur] [nie przypuszczają]. Alias [inaczej] by Król JM [Stanisław] in casu [w razie] machyrowania [maszerowania] w tamtą stronę musiał myśleć o sposobach przeprowadzenia Księżnej JM Dobrodziki. Ma Król prosić króla szwedzkiego, [s. 42] aby kilku oficerów swoich dodał do ludzi WXM Dobrodzieja, którzy by na imię króla szwedzkiego wybierając prowianty, commode [wygodnie] prowadzić mogli WXM Dobrodzieja cum toto suo comitatu [z całą swoją świtą].

Jeżeli by tedy taka wola była WXM Dobrodzieja, życzylbym ordynować [wysłać] tu co towarzystwa, abym częściej donaszał WXM Dobrodziejowi co tylko occurret [się zdarzy]. Jutro przede dniem ruszamy się. Król JM już idzie spać, a do tego czasu wiem że śpi, a nie wie dokąd idziemy.

Upadam Obojgu do nóg WXM Dobrodziejstwa, [...]

[datacja]

Szwykowski m.p.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 43–47

z Wiguszyc⁵⁴ 19 Iulii [VII] 1706

[s. 43] Jaśnie Oświecony Miłościwy Księżę, Panie i Dobrodzieju Mój

Jeśli nie tak często WXM Dobrodziej odbierasz stąd wiadomości jakobyś sobie mógł życzyć, nie moja w tym wina, bo nie mam przez kogo ordynować [wysłać]. Do Targowicy dwóch pocztowych przyjechało, jednogom wyprawił niebawiac, drugiegom zostawił dla odebrania responsu [odpowiedzi] na list Księżnej JM Dobrodziki [Anny Radziwiłłowej] od JMP podskarbiego⁵⁵, z którym podobno prosto do Ołyki⁵⁶ pojechał, u mnie nie bywszy. Trzeci

⁵⁴ Wiguszycze (możliwa też lekcja Niguszycze), miejscowości o takiej nazwie nie są odnotowane w SGKP; najprawdopodobniej jest to wieś Wigurycze (obecnie Borochnycze?) na południowy zachód od Łucka w obwodzie wołyńskim w Ukrainie.

⁵⁵ Władysław Czarnkowski (zm. 1726/7), starosta osiecki od 1675, podskarbi w. kor. z nominacji króla Stanisława od listopada 1705 do 1709.

⁵⁶ Ołyka, miasto w obwodzie wołyńskim w Ukrainie, ówczesna rezydencja Radziwiłłów i ośrodek ich dóbr.

towarzysz wczoraj przyjechał, którego dziś wyprawuję z occurentiami [wiadomościami] [s. 44] in hoc spatio [w tym odstępie] czasu przybyłemi.

Król JM [Stanisław] stąd z Łokacz⁵⁷ dziś się ruszył i poszedł do Chobułtowa⁵⁸, dóbr JP Kosciuskiewicza, stąd o dwie mili. Dnia wczorajszego przyjechał tu XJM chorąży WXL⁵⁹. Nabył u niego Król JM namiotów, kotara⁶⁰ dosyć piękna i szopa mniejsza od tej Króla. Dał mu Król swoją katarhę [kotarę], on jednak udaje, że darował Królowi, nie widząc aequivalentiam in commutatione [równości w zamianie].

Namiestników, których z Targowicy miałem za rozkazem WXM Dobrodzieja [s. 45] ordynować [wysłać], tum ich zastał i dla wziętej roboty jeszcze się uwolnić nie mogą i zawsze za obozem jeżdżą. JMP Olizar podkomorzy kijowski⁶¹ stanął tu dnia wczorajszego. Długo miał konferencję z Królem JM. Już podziękował JMP wojewodzie bełskiemu⁶² i ma porucznikować pod królewską usarską [chorągwią]. Powiadał, że Króla JM Augusta intencja jest nie oddalać się z Polskiej, chyba że się Reiszfeld [Carl Gustaf Rehnskiöld] ruszy ku niemu, to się pewnie obrócić ma do Litwy, stamtąd do Moskwy, jeno nie wiem jak się przebierze, bo tam słyszę zasięki wielkie, że ledwo ptak przeleci. [s. 46] Powiadał, że nad 70 chorągwi rachują wołoskich⁶³, nie masz więcej w wojsku koronnym. Saskiego wojska około pięciu tysięcy. Idą zaś chorągwie tak spieszo, że się siła wozów psuje i zostaje, towarzystwo zaś od wozów nie chcąc odpaść, od wojska insensibilter [po cichu] odrywają się. Co konferował od JMP w-dy bełskiego non dum divulgatu[m] [jeszcze nie rozgłoszono]. Słysząc jednak, że tu ma być JMP wojewodzina bełska⁶⁴ w tych dniach, która miała mówić królowi Augustowi [II], że to już czas przestać gubić Ojczyzny, a skłonić się ku abdykacji. Nie wiemy co na to król odpowiedział August, bo i tego nie tak pewien jestem, żeby miała mówić.

[s. 47] Dziś nie wiem gdzie pójdziem, radbym miał pocztę rozsadaną dla częstszego dania wiadomości WXM Dobrodziejowi i ta sama zawsze

⁵⁷ Łokacze (Łokaczi), wieś na wschód od Włodzimierza Wołyńskiego w obwodzie wołyńskim w Ukrainie.

⁵⁸ Chobułtów (Hobułtów?), miejscowość nieodnotowana w SGKP.

⁵⁹ Józef Czartoryski (zm. 1750), chorąży w. lit. od 1698.

⁶⁰ Kotara (kothara), kotarka, tatarski namiot z sukna pilśniowego.

⁶¹ Adam Olizar (zm. 1709?), podczaszy owrucki od 1688, stolnik wołyński od 1695, podkomorzy kijowski od 1703.

⁶² Adam Mikołaj Sieniawski (ok. 1666–1726), w-da bełski 1692–1710, hetman polny kor. od 1702, hetman w. kor. 1706–1726, kasztelan krakowski od 1710.

⁶³ Chorągwie lekkiej jazdy, zob. M. Kosowski, *Chorągwie wołoskie w wojsku koronnym w II poł. XVII wieku*, Zabrze 2009.

⁶⁴ Elżbieta Sieniawska z Lubomirskich, od 1687 żona późniejszego hetmana w. kor. Adama Mikołaja Sieniawskiego, zob. B. Popiołek, *Królowa bez korony. Studium z życia i działalności Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej (ok. 1669–1729)*, Kraków 1993.

by mogła de securitate [o bezpieczeństwie] przejazdu informować. Król JM szwedzki [Karol XII] stoi w Skurczach⁶⁵, dobrach JP pisarza kor.⁶⁶ Król JM nasz [Stanisław] stoi tu w Wigurzycach [Nigurzycach?] JMP Lesniowskiego⁶⁷ łowczego wołyńskiego. W niedzielę Szwedzi nigdy nie maszerują. JMP podskarbi [Władysław Czarnkowski] z królem szwedzkim [Karolem XII] w Skurczach. Gen. Sztremberg⁶⁸ wybiera się do Szwecji, bo ich sześciu czy się rejterują, czyli się relegują, mają być wszyscy senatorami w Stokholmie [Sztokholmie].

O starostwo feydańskie⁶⁹ patrzeć kazano, jeśli nie oddane pewnie nie minie WXM Dobrodzieja. Upadam do nóg [...]

[datacja]

Szwykowski m.p.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 48–53

w Łokaczach, d. 21 Iulii [VII] 1706, we środę.

[s. 48] Jaśnie Oświecony Książę, Miłościwy Panie i Dobrodzieju Mój

Oddałem list WXM Dobrodzieja Królowi JM [Stanisławowi]. Respons nań odsyłam. Ustnie to mi commisit [zlecił] Król JM, abym wyraził WXM Dobr[odziejowi], że życzy jako najprędszego wyjazdu WXM, bo wojsko spieszno idąc jak się znacznie oddali, może jakie intervenire periculum [pojawić się niebezpieczeństwo]. Ten sam latawiec P Szmigielski [Adam Śmigielski] może circumire [oskrzydlić] wojska szwedzkie. Reposui [odpowiedziałem] na to Królowi JM słabość XJM Michała [Wiśniowieckiego]. [s. 49] Odpowiedział mi, czy nie mógłby pomau w karecie jak w izbie jechać, a wszędzie na noclegach po dworach stawając, ledwie by to nie uczyniło jak na miejscu, bo choć po trzy mile na dzień ujeżdżając, mógłby się WXM Dobrodziej złączyć prędko. Te słowa Króla JM donoszę, nie wiedząc statum zdrowia XJM Michała. Odpowiedziałem tylko, że gdyby to rzecz była podobna uczyniłby to XJM Dobrodziej, ale znać trudno się z chorym [s. 50] puszczać, kiedy się zatrzymuje. Upominałem tu przydania kilku oficerów szwedzkich do ludzi WXM Dobrodzieja. Powiedział mi Król JM, że łatwo Księciu JM z swoich oficerów uczynić kogo Szwedem i kazać sobie prowianty dawać,

⁶⁵ Skurcze, obecnie Skircze, wieś w obwodzie łuckim w Ukrainie.

⁶⁶ Michał Potocki (zm. 1749), starosta krasnostawski 1686–1720, pisarz polny kor. od 1703, od 1726 w-da wołyński.

⁶⁷ Łowczym wołyńskim był w latach 1692–1712/13 Jan Franciszek Jełowicki. Żaden Leśniowski nie występuje wówczas wśród urzędników wołyńskich, kijowskich, ruskich i bełskich.

⁶⁸ Nils Strömberg (1646–1723), szwedzki gen.

⁶⁹ Starostwo feydańskie (felińskie) w Inflantach.

per rationem necessitatis et per legem belli [z racji konieczności i praw wojny], ponieważ XJM już partem [część] wojska szwedzkiego i naszego w osobie swojej wyraża. Mówiłem o konwój, a przynajmniej o zatrzymanie w tych krajach partii JP oboźnego⁷⁰. Odpowiedział mi Król JM, że tego i nie życzy, bo lud swawolny siła by na imię XJM extorsji [zdzierstw] czynił [s. 51] i radby podszyć się po tę okazję, a potym by jakiej nagrody pretendowali od WXM Dobrodzieja uzurpując strawienie czasu na jego usłudze.

Alterum [po drugie], że już ma ordynans od króla szwedzkiego [Karola XII], które immutatio [odmiana] stąd trudna żeby pomieszała króla szwedzkiego dispositiae [rozkazy], które skryte są. Tu zaś nie masz się czego obawiać, byle się wojska nie oddaliły o kilkadziesiąt mil i dlatego życzy Król JM [Stanisław] prędkiego WXM Dobrodzieja ruszenia się.

List do JMP podskarbiego [Władysława Czarnkowskiego] odsyłam podpisany, w którym już po podpisaniu postrzegłem clausulam [zastrzeżenie] (in absentia pieczęci koronnej [pod nieobecność kanclerza kor.]). Podobno niepotrzebnie dołożono, ponieważ starostwo w Litwie i do [kompetencji] podskarbiego litewskiego [należy]. Nie wiem na co by się praesentia [obecność] pieczęci koronnej przydała.

[s. 52] Dnia wczorajszego Szwed jeden wpadł do chłopskiej chaty, bez żadnej okazji pchnął gospodarze szpadą w pól i syna jego 15 lat mającego w gardło kilka razy pchnął. Ojciec zaraz umarł, syn blisko godziny żyjąc poszedł za ojcem. Widziałem sam tych pozabijanych, bo niedaleko mojej stacji. Sam ten hultaj uszedł i nie wiem jeśli go kto pozna, chyba krew niewinna wyda.

Mówił mi Król JM, że dywizja JMP podkomorzego kor.⁷¹ dużo po zadzie będąca mogłaby eskortować Księżnę JM Dobrodzikę [Annę Radziwiłłową] i wyprawił Król, o tym sposobie oznajmując, do JMP krajczyny koronnej [Joanny Potockiej].

[s. 53] Króla JM Augusta [II] adhaerenci [stronnicy] udają wielkie sukursy [posiłki], ledwo nie upewniają, że cesarz⁷² sam z Malborukiem⁷³ przyjdzie onemu na sukurs [odsiecz]. Tak to kiedy już podobnych nowin do wymyślenia nie staje de magnitudine mendatii fidem captant veritatis [z powodu wielkości kłamstwa poszukują wiary w prawdę].

Mają wojska przebywać Bug pod Horodłem⁷⁴, to może jeden dzień, a podobno i drugi zatrzymać. Tym czasem może WXM Dobrodziej złączyć

⁷⁰ Jerzy Aleksander Lubomirski (ok. 1669–1735), starosta sądecki 1687–1735, oboźny kor. 1703–1729, w-da sandomierski od 1729.

⁷¹ Jerzy Dominik Lubomirski (ok. 1665–1727), starosta kazimierski, podkomorzy kor. od 1702, w-da krakowski od 1726.

⁷² Józef I Habsburg (1678–1711), cesarz od 1705.

⁷³ Marlborough John Churchill, książę (1650–1722), wybitny angielski wódz i polityk, zob. F. Taylor, *Wojny Marlborougha (1702–1709)*, Oświęcim 2016.

⁷⁴ Horodło, wieś w pow. hrubieszowskim, w woj. lubelskim.

się, czego Król JM serdecznie życzy. IMM PP posłowie bełscy nie mieli audiencji jeszcze; tymi są JMP Zwołyński i JMP Rosochacki⁷⁵.

Upadam do nóg obojga WXM Dobrodziejstwa [...]
[datacja]

Samuel Szwykowski m.p.

Karol Stanisław Radziwiłł, Diariusz czynności

AGAD, AR, dz. VI, t. II – 79, k. 71–73

[k. 71v] Julius [VII 1706]

[...] 10 [VII]. Popas w Leszniewej⁷⁶, nocleg w Beresteczku⁷⁷,

11 [VII] gdzie zostawiwszy żonę moją [Annę z Sanguszków] jechałem do Targowicy. Witałem Króla JM Stanisława pod namiotami, tamże u niego obiad jadłem, był ze mną Mikołaj⁷⁸. Po obiedzie jechaliśmy z Królem o milę do Pana Sapiehi podskarbiego WXLit.⁷⁹, kędy króla szwedzkiego [Karola XII] witałem.

12 [VII]. Żona moja przyjechała do Targowicy, obiad jadła u Króla [Stanisława], tamże i wieszczę jedliśmy.

14 [VII]. Mieli audiencję posłowie województwa wołyńskiego i brzeskiego [k. 71v] [litewskiego], którym od Króla JM odpowiadałem. Tegoż dnia pieczętowałem uniwersały pieczęcią litewską do województw koronnych na sejmiki pro d. [na dzień] 27 praesentis [VII], in absentia [pod nieobecność] koronnych pieczętarzów. Tegoż dnia wyjechałem do Ołyki. Popasowałem w Pianiach⁸⁰, na noc do Turczyna⁸¹, ponieważ Szwedzi w zamku [ołyckim] byli, dokąd i żona z dziećmi przyjechała.

15 [VII]. Szwedzi wyszli z zamku ołyckiego, poszli ku Łuckowi⁸², oficerowie byli u mnie.

22 [VII]. Ruszyłem się z Ołyki z żoną i z dziećmi za Królem Stanisławem, na obiad do Chorłupa⁸³, tamże i nocleg.

⁷⁵ Stanisław Jan Rosochacki, miecznik buski, marszałek sejmiku bełskiego z 9 VII 1706 oraz Michał Woliński starosta lityński, posłowie bełscy.

⁷⁶ Przypuszczalnie Leszniów (Leszniv), miasteczko w obwodzie wołyńskim w Ukrainie.

⁷⁷ Beresteczko, miasto w obwodzie wołyńskim w Ukrainie, na południowy zachód od Ołyki.

⁷⁸ Mikołaj Radziwiłł (1695–1715), najstarszy syn kanclerza Karola Stanisława i Anny Radziwiłłów.

⁷⁹ Benedykt Paweł Sapieha (zm. 1707), podskarbi nadw. lit. od 1670, podskarbi w. lit. 1676–1703 i od 1705.

⁸⁰ Piany, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

⁸¹ Turczyn, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

⁸² Łuck, miasto siedziba władz obwodu wołyńskiego w Ukrainie, stolica d. woj. wołyńskiego.

⁸³ Chorłup, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

23 [VII]. Obiad w Łucku u dominikanów, nocleg w Ozdeniżu⁸⁴ we dworze JMP Czaplica⁸⁵ stolnika wołyńskiego, chorążego mojego pancernego.

24 [VII]. Popas w Zaturcu⁸⁶, nocleg w Łokaczach.

25 [VII]. Popas w Włodzimierzu⁸⁷, nocleg w Horodle w zamku.

26 [VII]. Zostawiwszy w Horodle żonę i dzieci wyjechałem rano i nagiłem Króla JM Stanisława o mil pięć w Leszczanach⁸⁸. Stamtąd Król jechał do króla szwedzkiego [Karola XII], a myśmy tam wszyscy nocowali.

27 [VII]. Stanęliśmy przed południem w Rejowicach⁸⁹, jużemy tam zastali Króla JM [Stanisława], tamże nocleg. Tegoż dnia żona moja wyjechała z dziećmi z Horodła, obiad jadła w Uchaniach⁹⁰, na noc stanęła w Zożanach⁹¹.

28 [VII]. Król JM [Stanisław], królewicz Alexander⁹² z innemi Ichmościami jechaliśmy do Zożan [Żdzan] do żony mojej na obiad, stamtąd na noc do Rejowic powróciliśmy.

29 [VII]. Uszliśmy dwie mile, obóz stanął w Chojnie⁹³ pięć mil od Lublina, jadłem obiad u Króla [Stanisława].

30 [VII]. Popas w Mełgwi⁹⁴, na noc stanąłem w Lublinie.

31 [VII]. Spotykałem Króla JM [Stanisława] wjeżdżającego do miasta, który zajechał do pałacu mego⁹⁵. Szedł potem do jezuitów⁹⁶ na nabożeństwo witany od nich w sali. Słuchał mszy i kazania z choru. Po nabożeństwie szedł do mnie na obiad. Tam go witał Trybunał [Koronny] i województwo lubelskie przez posłów. Po obiedzie odjechał do króla szwedzkiego [Karola XII], który most stawiał na Wiśle pod Puławami.

Augustus [VIII 1706]

1 [VIII]. Jeździłem do żony mojej [Anny] do Jakubowicz⁹⁷, z którą powróciłem na nieszpór do reformatów⁹⁸.

⁸⁴ Ozdeniż, wieś na północny zachód od Łucka, w Ukrainie.

⁸⁵ Jerzy Andrzej Czaplic (zm. 1722), stolnik owrucki od 1688, stolnik wołyński od 1703, podkomorzy kijowski od 1710.

⁸⁶ Zaturec (Zaturtsi), wieś na zachód od Łucka.

⁸⁷ Włodzimierz Wołyński (Vołodymyr Vołyński), miasto w obwodzie wołyńskim w Ukrainie.

⁸⁸ Leszczany, wieś w pow. chełmskim w woj. lubelskim, na południowy wschód od Chełma.

⁸⁹ Przymuszczałnie Rejowiec, wieś w pow. chełmskim w woj. lubelskim, na zachód od Chełma.

⁹⁰ Uchanie, dawniej miasto, obecnie wieś w pow. hrubieszowskim w woj. lubelskim.

⁹¹ Przymuszczałnie obecna wieś Żdzanne w pow. krasnostawskim w woj. lubelskim.

⁹² Aleksander Sobieski (1677–1714), syn Jana III i Marii Sobieskich, zob. A. Skrzypietz, *Królewscy synowie – Jakub, Aleksander i Konstanty Sobiescy*, Katowice 2011.

⁹³ Przymuszczałnie obecna wieś Nowe Chojno w pow. chełmskim.

⁹⁴ Mełgiew, wieś w pow. lubelskim, na wschód od Lublina.

⁹⁵ Przymuszczałnie pałac przy obecnej ul. Dąbrowskiego 13 w Lublinie.

⁹⁶ Kościół i kolegium jezuickie, obecna katedra św. Janów, przy pl. Katedralnym.

⁹⁷ Jakubowice Konińskie, wieś na północ od Lublina, albo Jakubowice Murowane, wieś przyległa do Lublina od północnego wschodu.

⁹⁸ Kościół św. Kazimierza i klasztor Reformatów przy ul. Dąbrowskiego, obok pałacu Radziwiłłów.

[k. 72] 2 [VIII]. Żona moja odjechała do dzieci do Jakubowicz.

3 [VIII]. Jeździłem do żony mojej i tam nocowałem.

4 [VIII]. Przyjechałem z żoną moją na nabożeństwo do dominikanów⁹⁹, obiad jedliśmy u siebie, po którym żona moja jechała do Jakubowicz, a ja w Lublinie nocowałem.

5 [VIII]. Żona moja ruszyła się z Jakubowicz na noc do Palikijów¹⁰⁰, a jam się pozostał dla dobrej kompanii w Lublinie

6 [VIII]. Wyjechałem rano z Lublina, obiad jadłszy z żoną moją w Palikijach. Stanęliśmy na noc w Kazimierzu¹⁰¹.

7 [VIII]. Przebyliśmy [Wisłę] przez most szwedzki [pod Puławami]. Żona moja stanęła w Kankach¹⁰² [?], a ja nagonilem Króla JM [Stanisława] w Czepielowie¹⁰³, z nim wieczerzę jadłem i przy nim w kotharze [namiocie] mojej stałem.

9 [VIII]. Żona moja jechała do Tczowa¹⁰⁴ i ja, po wieczerzy u Króla JM, tamże na noc.

10 [VIII]. Król stanął w Tczowie, jadł obiad u nas. Po obiedzie żona moja jechała do Radomia, a ja na noc tam zostałem się.

11 [VIII]. Po obiedzie z Tczowa ruszyłem się za Królem JM do Jelna¹⁰⁵. Tam w kotharze [namiocie] mojej przy nim stałem. W nocy deszcz z gwałtownym wiatrem.

12 [VIII]. Stanęliśmy z Królem w Dąbrówce¹⁰⁶, zjadłszy obiad u Króla pojechałem za ćwierć mile do Jankowic¹⁰⁷ na kwaterę moją, gdzie i żona moja na noc z dziećmi stanęła. Książę star[osta] lidzki¹⁰⁸ był u nas.

13 [VIII]. Jadłem obiad u Króla, nocowałem z żoną moją.

14 [VIII]. Stanęliśmy obozem z Królem JM w Wyrzymierzycach¹⁰⁹, żona moja pół mile stamtąd w Borowej¹¹⁰.

15 [VIII]. Król był u żony mojej na obiedzie, po obiedzie odjechał, jam u żony zanocował.

⁹⁹ Kościół św. Stanisława i klasztor Dominikanów przy ul. Złotej.

¹⁰⁰ Palikije, wieś na zachód od Lublina.

¹⁰¹ Kazimierz Dolny, miasto w pow. puławskim w woj. lubelskim.

¹⁰² Kanki, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

¹⁰³ Czepielów, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

¹⁰⁴ Tczów, wieś gminna w pow. zwoleńskim w woj. mazowieckim.

¹⁰⁵ Przypuszczalnie Jedlanka, wieś na północ od Radomia, ale może to być też Jedlnia, wieś tuż koło Radomia.

¹⁰⁶ W tej okolicy jest kilka wsi o nazwach Dąbrówka, Dąbrówki i Dąbrowa, przypuszczalnie w tekście wzmiankowana jest wieś Dąbrówka na południowy zachód od Grójca.

¹⁰⁷ Jankowice, wieś w pow. grójeckim w woj. mazowieckim.

¹⁰⁸ Michał Antoni Radziwiłł (1687–1721), starosta lidzki 1706–1713, krajczy lit. 1706–1707 i od 1708.

¹⁰⁹ Wyrzymierzycy, miejscowość nieodnotowana w SGKP; może Wyśmierzycy, obecnie miasto w pow. białobrzeskim, na południe od Grójca, w woj. mazowieckim.

¹¹⁰ Borowe, wieś w pow. grójeckim w woj. mazowieckim.

16 [VIII]. Stanęliśmy z Królem w Rzymcu¹¹¹, a żona moja w Marchowcach¹¹².

17 [VIII]. Król stanął pod Starą Rawą¹¹³, a ja z żoną moją nocowałem w Dolecku¹¹⁴.

18 [VIII]. Tamże staliśmy cały dzień, jadłem wieczerzę u Króla.

19 [VIII]. Król spod Rawy jechał prosto do Łowicza¹¹⁵ i ja tamże. Obóz poszedł pod Janiszewicze¹¹⁶. Pod Łowiczem tegoż dnia wojsko JMP [Józefa] Potockiego wojewody kijowskiego prezentowało się przed Królem. Po popisie był Król, gen. Reynszeld [Karl Gustav Rehnskiöld], ja i wielu innych na obiedzie u JMP w-dy kijowskiego. Po obiedzie z Reynszeldem Król jechał na kwaterę swoją do Janiszewicz, a jam nocował w Łowiczu. [k. 72v] Tegoż dnia żona moja nocowała w Słupiu¹¹⁷.

20 [VIII]. Obóz ruszył się z Królem pod Cyrusną Wolę¹¹⁸. Żona moja pół mile stamtąd stanęła w Dmoszynie¹¹⁹, gdzie i ja nocował powróciwszy z Łowicza.

21 [VIII]. Jadłem obiad z Królem w obozie, na noc do żony.

22 [VIII]. Doszło wojsko z Cyrusowej Woli do Łodzi, tamże i ja z Dmoszyna, po obiedzie z JMP Tarłą¹²⁰ kuchmistrem kor., na noc stanąłem. Żona moja stamtąd stanęła o milę w Kalinie¹²¹.

23 [VIII]. O trzeciej z północy wyjechałem do Pabianic¹²², tamże i żona moja przyjechała. Potym nadciągnął Król z wojskiem. Jedliśmy z żoną obiad u Króla. Po obiedzie jechaliśmy z żoną w kompanii z JMP [Kazimierzem Janem] Sapiehą wojewodą wileńskim, hetmanem WXLit. do króla szwedzkiego [Karola XII]. Nocowaliśmy pod Szadkiem¹²³ w Dziadkowiczach¹²⁴.

¹¹¹ Rzymiec, wieś w pow. skierniewickim w woj. łódzkim.

¹¹² Marchowce, miejscowość nieodnotowana w SGKP; najprawdopodobniej wieś Marchaty w pow. rawskim w woj. łódzkim.

¹¹³ Stara Rawa, wieś w pow. skierniewickim w woj. łódzkim, na północ od Rawy Mazowieckiej.

¹¹⁴ Doleck, wieś w pow. skierniewickim w woj. łódzkim, na południe od Skierniewic.

¹¹⁵ Łowicz, miasto pow. w woj. łódzkim, ówczesne rezydencja arcybiskupów gnieźnieńskich – prymasów Polski.

¹¹⁶ Najbliższa wieś Janiszewicze znajduje się pod Zduńską Wolą; wzmiankowana miejscowość to przypuszczalnie Janowice, wieś na wschód od Łowicza.

¹¹⁷ Przypuszczalnie Słupia, wieś w pow. skierniewickim w woj. łódzkim, na południe od Łowicza.

¹¹⁸ Cyrusowa Wola, wieś w pow. brzezińskim w woj. łódzkim.

¹¹⁹ Dmosin, wieś w pow. brzezińskim w woj. łódzkim, na północny wschód od Łodzi.

¹²⁰ Stanisław Tarło (zm. 1721), wojewodzie smoleński, kuchmistrz kor. od 1699, marszałek nadw. kor. 1707–1709 z nominacji króla Stanisława.

¹²¹ Przypuszczalnie Kalino, wieś na południowy wschód od centrum Łodzi, koło Rzgowa.

¹²² Pabianice, miasto pow. w woj. łódzkim.

¹²³ Szadek, miasto w pow. Zduńska Wola w woj. łódzkim, ówczesne miejsce odbywania sejmików woj. sieradzkiego.

¹²⁴ Dziadkowice, wieś na południowy zachód od Szadka.

24 [VIII]. Przyjechaliśmy do Warty¹²⁵, mszy św. słuchaliśmy u bernardynów (w których kościele leżą ciała Rafała i Melchizedeka, obydwóch in opinione magnae sanctitatis [w opinii wielkiej świętości] będących). Po obiedzie byliśmy u JMP [Benedykta] Sapiehi podskarbiego w[ielkiego] WXLit., po którym byłem u króla szwedzkiego. Potym jechaliśmy na noc do Rossoszy¹²⁶.

25 [VIII]. Król nasz [Stanisław] ruszył się z Pobianic [!] z obozem do Łopatkowa¹²⁷. Ja obiad jadłem z żoną w Łasku¹²⁸ u JMP Wierzbowskiego¹²⁹ chorążego łączyckiego. Byłem potym u Króla JM w Łopatkowie. Stamtąd jechałem do żony mojej do Ruszkowa¹³⁰.

26 [VIII]. Odjechałem Króla JM z obozem w Paprotni¹³¹, nocowałem w Pstrokoniach¹³².

27 [VIII]. Jechałem do Bożenin¹³³, gdzie mszy św. słuchałem, stanąłem na obiad w Wielkim¹³⁴ u JMP [Kazimierza Macieja] Siemianowskiego podczaszego wieluńskiego, marszałka dworu mego.

30 [VIII]. Wyjechałem z Wielkiego, nagoniłem Króla JM w Krajszynie¹³⁵, tamże nocowałem, a żona moja w Grabowie¹³⁶.

31 [VIII]. Jadłem obiad w Grabowie, jechałem z żoną moją do Mistołda¹³⁷, gdzie Króla JM nie zastawszy, bo odjechał był do Odolanowa¹³⁸, jechałem na swoją kwaterę do Biskupic¹³⁹.

¹²⁵ Warta, miasto w pow. sieradzkim w woj. łódzkim; w tamtejszym kościele Bernardynów z końca XV w., zbarokizowanym w XVII/XVIII w., znajduje się nagrobek bł. Rafała z Proszowic (zm. 1534) z 1640 oraz płyta nagrobna bł. Malchizedeka (zm. 1480) z pocz. XVII w.

¹²⁶ Rossoszyca, wieś na zachód od Warty.

¹²⁷ Łopatki, wieś przylegająca od południa do miasta Łask.

¹²⁸ Łask, miasto pow. w woj. łódzkim.

¹²⁹ Stanisław Wierzbowski (zm. 1728), chorąży łączycki od 1687 do 1704, starosta łączycki 1704–1725, potem kanonik gnieźnieński.

¹³⁰ Ruszków, wieś w pow. sieradzkim, woj. łódzkim, na południe od Sieradza.

¹³¹ Paprotnia, wieś przylegająca od południa do Zduńskiej Woli.

¹³² Pstrokonie, wieś w pow. Zduńska Wola, na południe od miasta.

¹³³ Burzenin, wieś gminna w pow. sieradzkim w woj. łódzkim.

¹³⁴ Przypuszczalnie wieś Wielgie, na południe od Burzenina.

¹³⁵ Przypuszczalnie Kraszewice, wieś gminna w pow. ostrzeszowskim w woj. wielkopolskim.

¹³⁶ Grabów nad Prosną, miasto w pow. ostrzeszowskim w woj. wielkopolskim.

¹³⁷ Mikstat, miasto w pow. ostrzeszowskim w woj. wielkopolskim, na zachód od Grabowa.

¹³⁸ Odolanów, miasto w pow. ostrowskim w woj. wielkopolskim, ówczesny ośrodek starostwa.

¹³⁹ Przypuszczalnie obecna wieś Biskupice Zabaryczne w pow. ostrowskim (na południowy wschód od Ostrowa) lub Biskupice Ołoboczne, na wschód od Ostrowa.

September [IX 1706]

1 [IX]. Jechałem z rana do Rajowic¹⁴⁰ na Przygodzice¹⁴¹, tamże nocowałem z JMP w-dą wileńskim [Kazimierzem Janem Sapiehą], a żona moja w Taliszewie¹⁴².

2 [IX]. Jechałem do Orposzewa¹⁴³, dokąd Król [Stanisław] w pół kwadransu przyjechał. [k. 73] Tamże z Królem jadłem obiad. Po obiedzie jechałem do żony mojej do Taliszewa [Chwaliszewa], z którą powróciłem na Zduny¹⁴⁴ do Baszkowa¹⁴⁵, kędyśmy jedli wieczerzę z Królem i tamże w pałacu jego nocowali.

3 [IX]. Pożegnaliśmy Króla JM i jechaliśmy na Koblin¹⁴⁶ do Pogorzelic¹⁴⁷ na noc.

[...]

[Stanisław Antoni Szczuka?], Relacya drogi Saxonskiej Naiiasnieyszego Króla JM Stanisława Pierwszego diarice skompendiowana A[nno] 1706

Narodowa Biblioteka Rosji w Sankt Petersburgu, rkp. Pol F. IV, k. 4–6v

[k. 4] Kilkuletnią ściśnioną wojną innocua [bezpieczna] Respublica [Rzeczpospolita] przez niesłuszne Króla Augusta korony szwedzkiej zaślepienie wprowadzoną et minimum [i jak najmniej] strzegącą się offendiculum Pacta Oliviensia religiosissime [naruszenia traktatów oliwskich¹⁴⁸ jak najściślej je] obserwująca, inaczej ex procelloso et desperato statu ad tutiora pervenire [z burzliwego i beznadziejnego do bezpiecznego stanu przyjść] nie mogła, tylko przez generalną konfederację, gdzie spomnionemu monarsze in virtute [na mocy] praw swoich wypowiedziała posłuszeństwo, interregnum [bezkrólewie] ogłosiła et in locum dethronisati [na miejsce zdetronizowanego], terażniejszego regnanta [władcę] evexit [wyniosła] ad solium (o czym zupełna in toto volumine [w tym całym piśmie] informacja).

¹⁴⁰ Rajowice, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

¹⁴¹ Przygodzice, wieś w pow. ostrowskim w woj. wielkopolskim.

¹⁴² Przypuszczalnie Chwaliszew, wieś w ówczesnym starostwie odolanowskim, obecnie w pow. krotoszyńskim w woj. wielkopolskim.

¹⁴³ Orpiszew, wieś pow. krotoszyńskim w woj. wielkopolskim, na północ od Chwaliszewa.

¹⁴⁴ Zduny, miasto w pow. krotoszyńskim w woj. wielkopolskim.

¹⁴⁵ Baszków, wieś w pow. krotoszyńskim w woj. wielkopolskim, na północny zachód od Zdun, od 1684 własność Leszczyńskich.

¹⁴⁶ Przypuszczalnie Koźmin Wielkopolski, miasto w pow. krotoszyńskim w woj. wielkopolskim, w jednej trzeciej drogi z Baszkowa do Pogorzelic.

¹⁴⁷ Pogorzelica, wieś w pow. wrzeńskim w woj. wielkopolskim.

¹⁴⁸ Pokój oliwski z 1660 r. kończący wojny ze Szwecją.

Lecz tym bardziej periclitari [zagrożona] zdała się per artes Augusti [przez przebiegłość Augusta II], przez wprowadzenie titulo auxiliarium [jako sprzymierzeńców], ale raczej spoliarum copiarum [oddziałów grabieżców] saskich, moskiewskich, kozackich tłumów, które tanquam ad fugam non ad pugnam [bardziej do ucieczki niż do bitwy] zgromadzone, operationes bellicas [działań wojennych] unikając, solis circulationibus [wyłącznie krążeniem naokoło] narabiali, aemulam potentiam [wrogą potęgę] wojsk szwedzkich za sobą wodząc, a tym sposobem zwałoną Ojczyznę extreme [zupełnie] niszcząc. Więc JM Król [Stanisław] sprzykrzywszy sobie te gonitwy, cum foederato principe [ze sprzymierzonym władcą] królem szwedzkim [Karolem XII] rezolwował [zdecydował] się dla prędszego i gruntowniejszego pokoju, iść do Saxoniey, co w wydanym do Stanów Rzpltej wyraził manifeście¹⁴⁹.

Będącemu już w marsie [marszu] królowi JM szwedzkiemu [Karolowi XII] zajechał drogę pod Lublinem ablegat [poseł] cesarza [Józefa I] JMP graf Cincendorff¹⁵⁰, na sekretnej ekspostulując [domagając się] konferencji, aby nie gabał Imperium [napastował Cesarstwa] oraz ut apstineat [aby powstrzymał się] od drogi zamysłonej, na co krótki, ale rozmowny odebrał respons: „Oportet intentiones et vota mea exequi” [Nie przeciwstawiajcie się moimi zamiarom i podążajcie za moim głosem]. I zaraz wojska szwedzkie spieszo ruszyły się ku Saxoniey [Saksonii] przez Slonsk [Śląsk]. Za którymi i nasz Król JM [Stanisław] jednymże traktem przechodził, mając przy sobie dwa regimenty szwedzkie; konny jeden gen. Maierfelda¹⁵¹, drugi pieszy gen. Sztromberga [Nilsa Strömberga]. Z polskich zaś panów oprócz królewicza JM Aleksandra [Sobieskiego] asystowali Królowi JM IMMPP Sapiehowie: [Kazimierz Jan] wojewoda wileński [i] hetman wielki, marszałek w[ielki]¹⁵², referendarz WXL¹⁵³, Jabłonowski w-da ruski¹⁵⁴, Gembiccy: inowrocławski¹⁵⁵ i kaliski¹⁵⁶ kasztelani, [Władysław] Czarnkowski terażniejszy podskarbi w. kor. i innych wielu godnych equestris ordinis [stanu

¹⁴⁹ Manifest króla Stanisława z 1 IX 1706, sporządzony w Odolanowie przez Jozafata Michała Karpia.

¹⁵⁰ Franz Ludwig von Zinzendorf (1661–1742), dyplomata cesarski, spotkał się z Karolem XII 19 VII 1706.

¹⁵¹ Johan August Meyerfeldt (Meijerfelt) (1666–1749), szwedzki gen. mjr od 1704.

¹⁵² Aleksander Paweł Sapieha (1672–1734), marszałek nadw. lit. od 1692, marszałek w. lit. od 1698 do 1703, potem od 1705 do 1708 i od 1713.

¹⁵³ Jan Fryderyk Sapieha (1680–1751), referendarz lit. 1706–1709, kasztelan trocki od 1716, kanclerz w. lit. od 1735.

¹⁵⁴ Jan Stanisław Jabłonowski (1669–1731), w-da ruski od 1697, kanclerz w. kor. z nominacji króla Stanisława 1706/1707–1709, pisarz polityczny.

¹⁵⁵ Maciej Gembicki, kasztelaniec łączycycki, starosta nakielski, kasztelan inowrocławski z nominacji króla Stanisława 1706–1709.

¹⁵⁶ Jan Gembicki, kasztelaniec płocki, kasztelan kaliski z nominacji króla Stanisława 1706–1709.

szlacheckiego], JMKs. Dłużewski sufragan chełmski¹⁵⁷ etc. Do których JMP [Stanisław Antoni] Szczuka przybył ad latas Principis [do boku władcy] d. 4 Septembris [IX 1706] z Jejmością swoją¹⁵⁸. Także w jednej kompanii JMP wojewodzina malborska¹⁵⁹, księżna chorążyna lit.¹⁶⁰, JMP miecznikowa kor.¹⁶¹, których jako civiliter [uprzejmie] przyjęto, tak opulenter [wspaniale] traktowano [goszczono].

D. 5 [IX 1706]. Król JM [Stanisław] był w kościele¹⁶² na mszy św., potem jadł obiad z pomienionymi damami. A tegoż dnia po obiedzie trzymał Król JM do chrztu syna JMP Poninskiego podkoniuszego kor.¹⁶³ z księżną JM chorążyną lit. [Teresą Czartoryską].

[k. 4v] **D. 6 [IX].** Po obiedzie ruszył się Król JM do Rawicza¹⁶⁴ na noc. Z królewiczem JM Alexandrem [Sobieskim] w kolasce jechał, za którym i JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] do Rawicza, a sama Jejmość [Konstancja Szczukowa] do dóbr swoich jechać miała.

D. 7 [IX]. Staął Król JM w Rawiczu, jadł obiad u JMP Przyjemskiego¹⁶⁵, gdzie miał się incognito widzieć z JMP wojewodziną bełską [Elżbietą Sieniawską]. Eadem [tegoż dnia] już późno stanął w Piskorzynie¹⁶⁶.

D. 8 [IX]. Król JM przebył Odrę pod Szteyn¹⁶⁷, nocował w Ditiszbar¹⁶⁸ w pałacu niewielkim, ale dość pięknym. Tam podkomorzy, terażniejszy

¹⁵⁷ Jan Dłużewski (zm. 1719/1720), kanonik chełmski od 1693, biskup sufragan chełmski od 1695, kanonik gnieźnieński 1700–1713 i administrator diecezji gnieźnieńskiej, bp nominat kamieniecki od 6 VI 1706 i arcybiskup nominat gnieźnieński króla Stanisława.

¹⁵⁸ Konstancja Szczukowa z Potockich (zm. 1733), od 1695 żona Stanisława Antoniego Szczuki, zob. B. Popiołek, *Kobieta zaradna. Konstancja Marianna z Potockich Szczukowa, podkanclerzyna litewska*, [w:] *Słynne kobiety w Rzeczypospolitej XVIII wieku*, red. A. Roćko, M. Górka, Warszawa 2017, s. 21–40.

¹⁵⁹ Konstancja Denhoffowa ze Słuszków (zm. 1723), wdowa po w-dzie malborskim Erneście Denhoffie (zm. 1693).

¹⁶⁰ Teresa Czartoryska z Denhoffów, żona Józefa Czartoryskiego chorążego lit.

¹⁶¹ Joanna Denhoffowa z Denhoffów (zm. 1720), żona Stanisława Denhoffa, miecznika kor., marszałka proaugustowskiej konfederacji sandomierskiej.

¹⁶² Wzmiankowany kościół można identyfikować z kościołem w Baszkowie, ale też z kilkoma innymi kościołami w miejscowościach między Baszkowem a Rawiczem: w Jutrosinie, Pakosławiu lub Miejskiej Górze.

¹⁶³ Władysław Poniński (zm. 1731), podkoniuszy kor. od 1697, referendarz kor. 1706–1709 z nominacji króla Stanisława. Miał trzech synów, informacja o chrzcie dotyczy jednego z dwóch młodszych synów: Teodora lub Stanisława (zob. też dalej informacja o chrzcie kolejnego syna – w liście z 20 X 1707).

¹⁶⁴ Rawicz, miasto pow. w woj. wielkopolskim, w pobliżu ówczesnej granicy śląskiej.

¹⁶⁵ Przypuszczalnie Andrzej Przyjemski kasztelan chełmiński, późniejszy podkomorzy kaliski.

¹⁶⁶ Najprawdopodobniej wieś Piskorzyna w pow. wołowskim w woj. dolnośląskim.

¹⁶⁷ Stein, przypuszczalnie Steinau, obecnie Ścinawa, miasto nad Odrą w pow. lubińskim w woj. dolnośląskim.

¹⁶⁸ Ditiszbar, przypuszczalnie Dittersbach, obecna wieś Zwierzyniec w pow. lubińskim.

wojewoda krakowski [Franciszek Lanckoroński] oddał ludzi Królowi JM, na podjeździe z rozgromienia P [Jakuba Zygmunta] Rybińskiego zabranych.

D. 9 [IX]. Ruszył się rano Król JM i przeszedłszy przez miasto Leben¹⁶⁹, stanął na noc w Grauzkocinie¹⁷⁰.

D. 10 [IX]. [*Tamże?*]

D. 11 [IX]. Przeszedłszy miasto Bonclau, alias Bolesławów¹⁷¹, od Bolesława króla polskiego założone¹⁷², stanął Król JM nad samą granicą saską.

D. 12 [IX]. Stanął Król JM już w Saksonii, we wsi pod Gozlitzem¹⁷³.

D. 13 [IX]. Był Król JM w Goslitzu, miasto wesołe i obszerne, lubo gołe; widział kościół luterski bardzo wspaniały¹⁷⁴, w którym w ołtarzu wielkim jest obraz Przemienienia Pańskiego i ołtarz z marmuru, utriumque [oba] godne aestimatii [podziwu], tamże na boku jest statua Najświętszej Matki Bożej z marmuru białego, Pana Jezusa na ręku trzymająca, która kiedy kościół zgorzał sama tylko nienaruszona została się, lubo się wszystkie inne marmury popadały, ani się okopciła, jako sami lutrowie zeznają. Wyjeżdżał potym Król JM za miasto, gdzie widział reprezentację grobu Pańskiego ad instar [na podobieństwo] jerozolimskiego, za katolickiej wiary od Saxona wystawioną, który tamże jest domalowany¹⁷⁵.

D. 14 [IX]. Na tymże miejscu dwór stał, dokąd wiadomość przyszła od króla JM szwedzkiego [Karola XII], że Gierc¹⁷⁶ pułkownik we trzechset ludzi napadł na dwa tysiące Sasów, którzy go byli wsparli, tandem sekundowany [w końcu wsparty] prędkim sukursem, popędził onych i zniósł niemało, 40 żywcem przyprowadził. Pisano także, iż Illustrissimus [Jaśnie Wielmożny] minister status et referendarius Saxoniae¹⁷⁷ byli u króla JM szwedzkiego z jakowemiś propozycjami od matki i żony¹⁷⁸ Augusta [II], do inszych zaś książąt częste przychodzą poselstwa.

¹⁶⁹ Leben, zapewne miasto Leblin, obecnie Lubin, miasto pow. w woj. dolnośląskim.

¹⁷⁰ Grauzkocin, właściwa nazwa Gross Kotzenau, obecnie Chocianowice, wieś w pow. polkowickim w woj. dolnośląskim.

¹⁷¹ Obecnie Bolesławiec, miasto pow. w woj. dolnośląskim, niemiecka nazwa Bunzlau.

¹⁷² Bolesławiec został założony ok. 1190 przez śląskiego księcia Bolesława I Wysokiego.

¹⁷³ Görlitz (Zgorzelec), miasto nad Nysą Łużycką w Saksonii w Niemczech.

¹⁷⁴ Górzący nad miastem gotycki, ewangelicki kościół św. św. Piotra i Pawła, wyposażenie wewnątrz barokowe z końca XVII w., w ołtarzu głównym obraz anonimowego malarza wzorującego się na podobnym obrazie Rafaela.

¹⁷⁵ Kaplica Grobu Pańskiego z przełomu XV/XVI w. na przedmieściu św. Mikołaja z epitafium fundatora burmistrza Georga Emmericha, miejsce pielgrzymkowe.

¹⁷⁶ Płk Heinrich Wilhelm von Goertz (Görtz, Görz) (zm. w listopadzie 1707), były oficer rosyjski, następnie saski, który przeszedł na służbę szwedzką, zob. dalej s. 130, list z 24 XI 1707.

¹⁷⁷ Pełnomocnikami Augusta II do rokowań z Karolem XII byli tajny radca i prezydent kamery Anton Albrecht von Imhoff (1653–1715) i sekretarz Tajnego Gabinetu Georg Ernest Pflingsten (ok. 1680–1735).

¹⁷⁸ Matką Augusta II była Anna Zofia (1647–1717), córka króla duńskiego Chrystiana III. August II od 1693 był żonaty z Krystyną Eberhardyną (1671–1727), margrabianką von

D. 15 [IX]. Tamże.

D. 16 [IX]. Ruszył się Król JM i stanął w Droswicz¹⁷⁹. O Goslitzu [Görlitz] jako się namieniło, że w dole między górami. Jedna jednak najosobliwsza, lubo moim uznaniem niezbyt zdaje się być wyniosła, u Saxów nazywa się Lant Corona¹⁸⁰, niby całej Saxonie korona, że po całym Księstwie zewsząd jej dojrzeć może, a z niej converso [odwrotnie] całą widzieć Saxonie.

D. 17 [IX]. Stanął Król JM w Nidergorku¹⁸¹ dwa dni spoczywając. Od którego nieopodal jest miasto Baucin¹⁸², porządniejsze od Gozlitza. Tamże kościół, w pół katolicki w pierwszym chorze, a w pół luterski¹⁸³. Zamek piękny¹⁸⁴. I tam odebrał Król JM wiadomość, że deputatom drezdeńskim król JM szwedzki [Karol XII] nie chciał dać audiencji, pretendując, aby woli i rozkazy jego zadosyć czynili, nie ważąc się wchodzić w kapitulacje [tj. rokowania] żadne. [k. 5] Doszedł z wojskiem król JM szwedzki mimo Drezdno. Stanął o trzy mile od Lipska.

D. 19 [IX]. Król JM [Stanisław] wysłuchawszy mszy św. w kościele katolickim [w Budziszynie] stanął w Kamencu¹⁸⁵ o cztery mile od Drezdny [Drezna]. Tam kapitan szwedzki w okazji z Giercem postrzelony umarł.

D. 20 [IX]. Stanął Król JM w Konisbrick¹⁸⁶ trzy mile od Drezdny.

D. 21 [IX]. Król JM stanął w Hundorffie¹⁸⁷, w pałacu dosyć pięknym. Wyjeżdżał tam w pole na jelenie, które że już spłoszone były od strzelania Szwedów wprzód przechodzących zejść [podejść] się nie dały. Warty i podsłuchy invigilabant [śledziły] naokoło, ex quo [gdym] o dwie godziny tylko byliśmy od Drezdna.

D. 23 [IX]. Stanęliśmy we Missynie¹⁸⁸ o dwie mile od Drezdna. Król JM i królewicz JM Alexander [Sobieski] w zamku, my zaś w mieście. Zamek staroświecki, wspaniały, znacznie nadpustoszony. Kościół w zamku, quondam religionis nostrae [niegdyś naszej religii], bardzo piękny, gdzie wielu

Bayreuth, zob. H.-J. Böttcher, *Christiane Eberhardine. Prinzessin von Brandenburg-Bayreuth, Kurfürstin von Sachsen und Königin von Polen, Gemahlin August des Starken*, Dresden 2011.

¹⁷⁹ Może Döbschütz, wieś na zachód od Görlitz.

¹⁸⁰ Najwyższym wzniesieniem w pobliżu Görlitz jest Landeskrone, bazaltowa góra o wysokości 420 m.

¹⁸¹ Niedergork, może Nechern, wieś w połowie drogi między Döbschütz a Budziszynem.

¹⁸² Bautzen (Budziszyn), miasto pow. w Saksonii.

¹⁸³ Katedra św. Piotra z XII–XIV w.

¹⁸⁴ Zamek Ortenburg z drugiej połowy XV w.

¹⁸⁵ Kamenz (Kamienica Saska), miasto pow. na Górnych Łużycach, w Saksonii.

¹⁸⁶ Königsbrück, wieś na zachód od miasta Kamenz.

¹⁸⁷ Hundorff, przypuszczalnie wieś Horndorf, ok. 8 km na północny wschód od Miśni; pałac nie istnieje, nie jest odnotowany w katalogach zabytków.

¹⁸⁸ Miśnia (Meissen), miasto nad Łabą w Saksonii.

biskupów ciała leżą, tantisper [tymczasem] pustkami stoi¹⁸⁹. Winogrody [winnice] wszędzie na trakcie missińskim [miśnieńskim] okryły pola i góry. Tam przyszła do dworu wiadomość, że król JM szwedzki [Karol XII] podstąpił pod Lipsk i zaraz miasto się poddało. Praesidiarii [załoga] w zamku 2000 poddać się nie chcieli, w nocy zaś sromotnie zamek opuściwszy uciekli. Których sam król JM szwedzki w tysiącu koni 4 mile insequatur [gonił], niemało trupem położywszy. Salwowała się jednak magna pars [duża część] onych między górami. I tylko co dobywać miano, nastąpiło dziesięciodzielne armistitium [zawieszenie broni], zaczym oppugnaturi receserunt [atakujący cofnęli się].

D. 24 [IX]. Na tymże stał miejscu Król JM [Stanisław], w pole wyjeżdżał. Miał wiadomość z poczty cudzoziemskiej, że ksiązę Eugeniusz¹⁹⁰ zniósł Francuzów, gdzie miano księcia d'Orleans¹⁹¹ postrzelić, marszałka Marson¹⁹² zabić, 80 dział wziąć, przez co Thurin [Turyn] uwolniony ab obsidione [z oblężenia].

Na tymże miejscu stał Król JM ad d. [do dnia] **29 eiusdem [IX]**. Nihil adveniente [nic się nie zdarzyło], coby mogło adnotari [być odnotowane]. Tak wiele, że się polowaniem zabawiał. To zaś praecipuum [godne uwagi], że tamże Król JM nazaczył komisarzów do traktatu z królem Augustem [II]: IMM PP Jana [Stanisława] Jabłonowskiego w-dę ruskiego, [Aleksandra] Pawła Sapiechę marszałka WXL.

I sam [król Stanisław] **d. 30 [IX]** ruszył się ex hac statione [z tego postoju z Miśni], nocował w Lubicz¹⁹³.

D. 1 Octobris [X]. Staął [król Stanisław] w Laysniku¹⁹⁴, pięć mil od Lipska, ze wszystkimi asystującymi, na kwaterę zimową. Postawiono w zamku¹⁹⁵ manege [ujeżdżalnię, maneż] dla ujeżdżania koni i tu przez kilka dni nihil notandum [nic do zanotowania].

D. 8 [X]. Król JM [Stanisław] jechał do Lipska, stamtąd do kwatery króla JM szwedzkiego [Karola XII] o dwie mile w Alt Ransztadzie¹⁹⁶. Tam JMP

¹⁸⁹ Późnogotycki zamek Albrechtsburg w Miśni i gotycka katedra z XIII–XIV; stolica dawnej diecezji miśnieńskiej.

¹⁹⁰ Eugeniusz ksiązę Sabaudzki (Eugen von Savoyen) (1663–1736), naczelny wódz wojsk cesarskich. Informacja ta dotyczy bitwy pod Turynem z 7 IX 1706 r.

¹⁹¹ Ksiązę Filip II Orleański (1674–1723).

¹⁹² Ferdinand de Marsin hr. (1656–1706), marszałek, jeden z dowódców wojsk francuskich na froncie włoskim, zginął w bitwie pod Turynem.

¹⁹³ Przypuszczalnie wieś Leuben na zachód od Miśni.

¹⁹⁴ Leisnig, miasto w Saksonii, na południowy wschód od Lipska, zob. B. Riese, J. Stekovics, *Leisnig. Streifzüge durch die Geschichte von Burg und Stadt*, Halle 1996.

¹⁹⁵ Średniowieczny zamek Mildenstein w Leisnig, rozbudowany w XVI–XVII w., zob. W. Glöckner, I. Gräßler, *Burg Mildenstein in Leisnig*, Leipzig 2012.

¹⁹⁶ Altranstädt, wieś na zachód od Lipska.

w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski] z JMP marszałkiem [Aleksandrem Pawłem Sapiehą] pozostał tanquam plenipotentiarum [jako pełnomocnicy] do traktatu.

Król JM **d. 10 [X]** powrócił. D. 10 [X] JMP podkomorzy kor. [Jerzy Dominik Lubomirski] ze Wrocławia pocztą stanął w Laysniku.

D. 11 [X] przyszła z poczty wiadomość, że wszystkie dywizje, prócz JMP pisarza polnego kor. [Michała Potockiego] [poszły?] przeciwko 8 m. [tys.] Moskwy i 6 m. [tys.] Kozaków do Krakowa idących. Z Hollandiey pisano, jakoby differentia [klótnia] miała być między Anglikami i Hollendrami i że Hollendrowie wchodzą prywatnie w traktat z Francją ex ratione [z powodu], że Flandrii zawojowanej dawano gubernium [zarząd] Anglikom. Miał poseł cesarski¹⁹⁷ powiedzieć w Hadze Hollendrom: „Czy powtórnie chcecie rebelizować [buntować się] królowi hiszpańskiemu”¹⁹⁸; ale temu wierzyć trudno z racji coniectur [okoliczności] terażniejszych.

D. 14 [X] była wiadomość o zbliżającej Moskwie ku JMP [**k. 5v**] w-dzie kijowskiemu [Józefowi Potockiemu], pod Kaliszem z inszemi dywizjami stojącemu, do którego posłano ordynans, aby nie dawał batalii, ale tylko miał się defensive [bronić]. Interim [tymczasem] JMP [Adam] Śmigieński, pro tunc Augusto adhaerens [na ówczas stronnik Augusta II], napadł na Leszno¹⁹⁹, gdzie od miasta, aby wszystkiego nie rabowano, wziął okupu in instanti [w jednej chwili] 50 000 tyńfów [złp] i na 25 000 czerwonych zł [dukatów = 450 tys. złp] asekurację. Nim zaś kapitulowano, dwie ulice na przedmieściu zrabowano. Tandem [w końcu] przez tydzień i dalej nil supervenerat [nic nie przyszło], wiadomości szczególnie o następującej batalii taediosissime [z niepokojem] dwór oczekiwał.

D. 30 [X] książę JM kanclerz w. WXL [Karol Stanisław Radziwiłł] pocztą przyjechał, który **d. 4 Novembris [XI]** in gratiam [z okazji] imienin swoich antissime [znakomicie] cały dwór utraktował [ugościł].

D. 6 Novembris [XI]. Przyjechał od króla JM szwedzkiego [Karola XII] intimus [dworzanin] onego z nowiną niepocieszoną o przegranej batalii²⁰⁰, rozproszeniu wojsk, zabranym w niewolę generale szwedzkim Mordefeldzie²⁰¹, także JMP w-dzie kijowskim [Józefie Potockim] cum tota familia sua

¹⁹⁷ Philip Ludwig Wenzel von Sizendorf (1671–1742), dyplomata cesarski, minister od 1713.

¹⁹⁸ Karol III Habsburg (1685–1740), król Hiszpanii (1704–1714), cesarz (jako Karol VI) od 1711. Jednocześnie do korony hiszpańskiej pretendował Filip V Burbon (1683–1746), król Hiszpanii 1700–1746.

¹⁹⁹ Leszno, miasto w d. woj. poznańskim, ówczesna własność Leszczyńskich, obecnie miasto pow. w woj. wielkopolskim.

²⁰⁰ Zob. M. Olejnik, P. S. Skworoda, *Kalisz 29 X 1706. Niechciane zwycięstwo, wybaczona porażka*, Zabrze–Tarnowskie Góry 2017.

²⁰¹ Arvid Axel Mardefelt (1655–1708), gen. szwedzki.

[z całą swoją rodziną], tudzież JMP pisarzowej polnej kor. cum filiis [z synami]²⁰² etc.

D. 9 [XI]. Przybiegł pocztą JMP oboźny kor. [Jerzy Aleksander Lubomirski], w teźże batalii będący, z inakszą relacją, że wojska salwowały się, same tabory wszystkie potraciwszy; o więźniach nic się nie odmieniło. Król JM szwedzki [Karol XII] mniej apprehendował [przejmował się] tę przegraną i owszem czyniącym relację odpowiedział: „Talis noster lusus” [taka nasza gra w karty – jak to w kartach bywa]. Pytał się zaś ustawicznie kiedy się armistitium [zawieszenie broni] skończy, na Sasach zaś skóra drżała, metu vindictae [ogarnięci trwogą] i co znaczniejsi nie dosiadając [przebywając] w państwie, z daleka ucha nadstawiali.

Nagrodziła się jednak haec consternatio [to zdenerwowanie] dworu, kiedy **d. 13 [XI]** zjechał JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski]. Przybył z obozu szwedzkiego cum concluso [po zawarciu] traktatu z komisarzami saksońskimi²⁰³. Więc Król JM [Stanisław] na dzień jutrzejszy naznaczył senatus consilium [radę senatu] super tria puncta [nad trzema punktami]: Jak królowi JM szwedzkiemu [Karolowi XII], po Panu Bogu primo cooperatori pacis [pierwszemu współtwórcy pokoju] dziękować ma Król JM [Stanisław], jeżeli sam, czyli per delegatos ex [przez delegatów z] senatu. Niewinnym więźniom królewiczom Ichmościom [Jakubowi i Konstantemu Sobieskim²⁰⁴] jakie może być ukontentowanie, ex carceribus [z więzienia] wychodzącym, jako też i drugim Polakom. Przeszkodziła zaś sollennitas [uroczystość] błogosławionego Stanisława Kostki consultationibus [naramdom], samą tylko JMP w-dy ruskiego kontentowano się relacją circa stabilitam pacem [dotyczącą utwierdzenia pokoju] i widzeniem tegoż traktatu z podpisami rąk i pieczęciami commissariorum [komisarzy]. Utriumque vota in crastinum [pozostałe głosy na jutro] odłożono.

Ruszyli się potym do kaplicy na nabożeństwo. Solennizował [uroczyście odprawiał] JMKs. Gomulinski²⁰⁵ biskup kijow[ski]. Po mszy Te Deum laudamus śpiewano i wszystkich praesentes [obecnych] Król JM traktował [gościł].

²⁰² Zofia z Czarnieckich Potocka (zm. 1723), od 1689 żona Michała Potockiego i jej synowie Franciszek Ksawery (zm. 1731) oraz Feliks (zm. 1766).

²⁰³ O traktacie altransztadzki zob. E. von Friesen, *Die Lage in Sachsen während der Schwedischen Invasion 1706 und 1707 und der Friede von Altranstädt*, Dresden 1901, s. 38–72; H. Kretschmer, *Der Friedensschluss von Altranstädt 1706/07*, [w:] *Um die polnische Krone. Sachsen und Polen während des Nordischen Krieges 1700–1721*, red. J. Kalisch, J. Gierowski, Berlin 1962, s. 161–183.

²⁰⁴ Jakub (1667–1737) i Aleksander (1677–1714) Sobiescy, jako szwedzcy kandydaci do tronu polskiego zostali 27 II 1704 porwani przez Augusta II i uwięzieni w twierdzy Pleissenburg koło Lipska.

²⁰⁵ Jan Paweł Gomoliński (zm. 1714), początkowo stronnik saski, biskup kijowski od 1700, nominat króla Stanisława na biskupstwo poznańskie.

Nazajutrz [14 XI] nad naznaczony czas później zasiadł senat, oczekiwając na JMP marszałka w. lit. [Aleksandra Pawła Sapiechę], lecz nie mogąc się doczekać, zagał XJM kanclerz [w. lit. Karol Stanisław Radziwiłł]. Pierwszy wotował JMKs. biskup kijowski [Jan Paweł Gomoliński] wyrażając duplicem laetitiae sensum [podwójne uczucie radości] na dniu wczorajszym z wiadomości o skonkludowanym [ułożonym] traktacie i z solennizacji [uroczystości] Króla JM patrona, winszując JKM, iż post cupressus tristes [po uspokojeniu smutków] z przeszłej niedawno przegranej, pacificas [pokoju] odbiera oleas [gałązkę oliwną]. Niedługi był komplement, disertiori svadae impleritori [pełen wymownej swady], numero [liczebność?] senatu zachowując, [k. 6] życzył JKM accelerationem [przyśpieszenia powrotu] do państw swoich upewniając, że jeśli się co znajdzie nubilosum sua Serenitate [chmurnego (niepomysłnego) Jego Wysokość] rozpędzi i wszyscy przy bytności Pańskiej porzuciwszy erraticia sidera, scium adorabunt in throno solem [gwiazdy błakające się, będą czcić światło słońca na tronie]. Namienił potrzebne traktatu województwom i powiatom przez uniwersały ogłoszenie; drugich także uniwersałów wydanie do wojska kor. Podziękowania królowi JM szwedzkiemu [Karolowi XII] modum [sposób] i ukontentowanie królewiczów IMM [Sobieskich] arbitrio [do uznania] JKM zostawując zakończył.

IMM PP krakowski [Franciszek Lanckoroński] i wileński [Kazimierz Jan Sapieha] wojewodowie, zbyt cicho wotując, wyrozumieć się nie dali. Pierwszy na ówczas za krzesło dziękował.

JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski] wziął asumpt [okazję] od[!] [do?] powinszowania rady [senatu], ponieważ pridie [wczoraj] winszował pokoju. Przystępując do punktów nic nie przydał, allegando [dodając], iż IMM PP senatorowie wprzód mówiący, nic nie zostawili. Zabawił trochę relacją circa allaborationem [względem starań] JMP grafa Pipera²⁰⁶ nad traktatem, przedkładając jego ku Rzpltej afekt [uczucie], że IMM PP komisarzom naszym, to jest samemu JMP w-dzie ruskiemu i JMP marszałkowi WXL [Aleksandrowi Pawłowi Sapieże], naturalnie do tego interesu należącym, w napisaniu punktów uprzędzić się nie dał, ale sam one na papier wylał, a dla osobliwszej rekognicji [uznania] życliwości jego wspomniął, że gdy król JM szwedzki zalterowanym [zdenerwowanym] będąc, uformowany już traktat chciał zdrapać, precibus [prośbami] onego ubłagany. Zatym instabat [nalegał], aby mu za te fatygi, una [jednemu] z kolegami jego dwiema obmyślono ze skarbu [koronnego] gratitudinem [gratyfikację, nagrodę], ex quo [gdyż] żadne traktaty, etiam cum detrimendo Reipublicae [także ze szkodą Rzeczypospolitej] odprawowane nigdy nie były bez expens [wydatków], tym bardziej ci za tak chwalebne dzieło, osobliwej godni od nas pamiętki. In reliquo geminata gratulatione [Ponadto powtarzając

²⁰⁶ Karl Piper hr. (1646–1716), szwedzki kanclerz, jeden z najbliższych doradców Karola XII.

powinszowania] pokoju, przydał z psalmu: „Intende prospere procede et regna” [Fortunnie postępuj i króluj (*Ps. 45, 5*)]. Potrzebną w państwie swoim JKM [Stanisława] sądził bytność, ale uprosiwszy wojska od tego, który dotąd i Jego Osobę i Rzeczypospolitej integritatem tuebatur [całość ochraniał], inaczej aby Osoby swojej in qua omnes vivimus [w której wszyscy żyjemy] nie podawał in periculo [na niebezpieczeństwo]. Podziękowanie królowi JM szwedzkiemu [Karolowi XII] radził per delegatos [przez delegatów], nie samemu Królowi JM [Stanisławowi], przez co derogaretur [uwłaszcza] honorowi onego. Za królewiczami Ichmościami [Sobieskimi] instabat [wstawiał się], aby nie tylko in solacium [na pocieszenie] onych wysłać ex [z] Senatu, ale i sam Król JM obviare [wyjechać naprzeciw im] raczył, ex respectu [ze względu] Ojca Ich[mościów], Najjaśniejszego Jana III [Sobieskiego] zasług nieśmiertelnych.

JMP [Maciej] Gembicki starosta nakielski, za inowrocławską podziękowawszy kasztelanę, niecale [wcale] nie zabawił, podobno do pospolitej stosując się maksymy, primo mirari, deinde philosophari [naprzód uczcić, potem filozofować]²⁰⁷ i sam namienił, iż jako pierwszy raz wotujący, iuxta prima vota [według pierwszego wotującego] na wszystko pozwolił.

Ruszyli zatym ministri [ministrowie] do tronu i zaś powróciwszy, a zwyczajne zasiadłszy miejsca, miał wotum XJM kanclerz w. WXL [Karol Stanisław Radziwiłł]. Krótko, dość jednak energice [zdecydowanie] czyniwszy praecustoditię [zastrzeżenie], jako indulgendo [sprzyjając] woli Pańskiej temporisque necessitate [ze względu na czas i konieczność] do głosów przystępując i nie zabierając oratoria svada [elokwencją] czasu tak drogiego, ex votis omnium, abunde expressis [z głosów wszystkich dokładnie wyrażonych] JKM obtulit trophaeum [otrzymał nagrodę]. Circa puncta [względem punktów] konformował [przychylił] się sensu [zdaniu] innych Ich[mościów], o legację [poselstwo] do królewiczów Ich[mościów] prosił Króla JM, także za drugimi Polakami więźniami instabat [wstawiał się], których w pierwszych głosach było zapomniano.

JMP podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka] ordinaria praxi [tak jak zazwyczaj] wotum miał godne in ceremonialibus [w formie] i w refleksjach. Mówił e contra [wbrew] [k. 6v] innym wotującym: Wydawania uniwersałów nie życzył do województw, ani do wojska, bo by trzeba dać tytuł Wielmożnym, Urodzonym etc., satius [wystarczy] posłać uniwersał do Trybunału actu [obecnie] w Piotrkowie²⁰⁸ odprawującego się, który faciem totus Reipublicae [oblicze całej Rzeczypospolitej] reprezentuje, aby non sub Augustano nomine [nie pod imieniem Augusta II], ale JKM [Stanisława]

²⁰⁷ Trawestacja powiedzenia „Primum vivere, deinde philosophari” – najpierw żyć, potem filozofować.

²⁰⁸ Piotrków Trybunalski, miejsce obrad Trybunału Kor., obecnie miasto pow. w woj. łódzkim.

jako się zaczął, tak i kończył. Tudzież napisać do IMM Ks[ięży] biskupów, aby ten traktat z ambon publikować kazali. Uniwersały zaś zostałyby ad oclusas [w zamknięciu], albo w kancelarii zawałać by się mogły, ani by im wierzone. Wspomniał przychodzące wiadomości, jako jęczące pod jarzmem moskiewskim wojewódz[stwa] lubelskie, bełskie i ziemia chełmska viritim [całą szlachtą] na koń ma wsiadać, albo wyprawę obmyślić, quo intuitu [zważywszy, że] sejmik w Lublinie d. 23 p[raese]ntis [XI] przypada. Zaczyn praecavendi [zastrzegając] sobie ne sit censura curiositatis [aby nie została ukarana gorliwość], życzył provisionaliter [przezornie] Królowi JM zażyć sposobu pospolitego ruszenia. Radził i sejm konny za potrzebny hoc inpassu [w tej sytuacji bez wyjścia] sądząc, bo ten najlepiej decidet [określi] kto zły, a kto dobry i konfederacja generalna skuteczniej zakończyć się nie może, jak gdy Rzpltej tym sposobem zgromadzonej, iurium suorum Dominae [praw swoich pani] w ręce się dostanie. In puncto [w punkcie] dziękowania królowi JM szwedzkiemu nie bawił, gdyż to naturalissime meretur [najbardziej oczywiście zasługuje], życzyłyby samemu Królowi JM [Stanisławowi] cum gratiam actione [z podziękowaniami] jechać, ale że według wprzód mówiących zdania byłoby to insolens et insvetum [niezwyczajne i wbrew obyczajom], na legację pozwolił do pomienionego monarchy [Karola XII]. Który nec metas rerum, nec tempora ponit [nie określa granic spraw, ani czasu tej legacji]. Przyznał i kancelarii jego [Karola XII] deberi gratitudinem [należny podarunek], przynajmniej 30 000 talarów bitych [180 tys. złp], że zaś w Skarbie tantisper vacuum [tymczasem pustka] i im samym egestas aerarii [ubóstwo skarbu] wiadoma przecież in praemium [dla nagrodzenia] onych i dla pewności życzył dać asekurację. Zakończył appreciatione [życzeniem] JKM fausti regiminis [szczęśliwych rządów], przydając: „Tu gloria Regni amor populi honorificentia Throni” [Tyś chwałą Królestwa, miłością ludu i dostojeństwem tronu].

JMP [Władysław] Czarnkowski podziękowawszy JKM za podskarbiostwo w. kor., do pierwszych stosował się głosów. Ex ratione [z powodu] sumy kancelarii naznaczonej exposuit [przedstawił] w Skarbie vacuum propter rapinam fureptam [pustkę z powodu złodziejskiej grabieży], radził apprime [po pierwsze] domyślić sposób exolutionis [wyłaty], ale JMP podskarbi w. lit. [Benedykt Sapieha] radząc danie asekuracji, upewnił, że prędko tej sumy może być satysfakcja. Którą to asekurację praesens [obecne] Senatus subscripsit [podpisał].

Conclusum a Maiestate [postanowiono od Króla Stanisława] wyprawić do króla JM szwedzkiego [Karola XII] legację i nazaczył ex [z] Senatu IMM PP wojewodę krakowskiego [Franciszka Lanckorońskiego], podkanclerzego lit. [Stanisława Antoniego Szczukę], ex equestri ordine [ze stanu szlacheckiego] JMP podkomorzego kor. [Jerzego Dominika Lubomirskiego], XJM [Józefa] Czartoryskiego chorążego lit. Do królewiczów IMM [Sobieskich]

designatus [wyznaczony] JMP wojewoda ruski [Jan Stanisław Jabłonowski].
Których Ichmościów mowy niżej, tu zaś kładzie się traktat iuxta originale
[według oryginału] kopiiowany.

[dalej łaciński tekst traktatu altransztadzkiego z 24 IX 1706 r.²⁰⁹]

Karol Stanisław Radziwiłł, Diariusz czynności

AGAD, AR, dz. VI, t. II – 79, k. 73a–74

[k. 73a] October [1706]

24 [X] Wyjechałem stamtąd [z Dessau²¹⁰] pocztą, [...]. Na noc stanąłem w Lipsku.

26 [X] Jeździłem do kwatery króla szwedzkiego [Karola XII] do wsi Altraen [Altranstädt] półtorej mile od Lipska, którego nie widziałem, bo był gdzieś odjechał. Jechałem tedy o pół mile stamtąd do JMP [Benedykta] Sapięhi podskarbiego lit., gdzie obiad jadłszy powróciłem na noc do Lipska.

27 [X] Znowu jeździłem do kwatery [!] [Karla] Pipera widzieć króla szwedzkiego, gdzie godzin cztery darmo się strawiło, bo król po konferencji wpadł na konia i tak na obiad powróciłem do Lipska.

28 [X] Jeszcze jeździłem do kwatery [!] króla szwedzkiego, który jest o mile od Lutzen²¹¹, gdzie został zabity Gustavus Adolphus²¹², a dwie mile od Marsburga²¹³. Zastałem go, przywitałem nagadawszy się z nim do woli i obiad zjadłszy u niego powróciłem na noc do Lipska.

29 [X] Wziąłem pocztę do Warcen²¹⁴, gdzie obiad jadłem, jechałem mimo Tauken²¹⁵; miasto Warcen trzy mile od Lipska nad rzeką Mołdawą²¹⁶. Po obiedzie drugą pocztę wziąłem o trzy mile do Leyznika [Leisnig] gdzie stanąłem w nocy, złą srodze drogą, w której książka mi zginęła z konotacjami memi. Króla JM Stanisława nie zastałem, nocował na polowaniu.

²⁰⁹ Tekst ten znajduje się również w opublikowanym anonimowo przez S. A. Szczukę w 1709 r. piśmie politycznym *Eclipsis Poloniae* (wyd. wraz z tłumaczeniem polskim F. K. Kluczycki, Kraków 1902), s. 63–86.

²¹⁰ Dessau, miasto w Saksonii Anhalt w Niemczech, ówczesna rezydencja książąt Anhalt Dessau, powinowatych Radziwiłłom.

²¹¹ Lützen, miasto w Saksonii Anhalt.

²¹² Gustaw II Adolf Waza (1594–1632), król szwedzki od 1611, zginął w bitwie pod Lützen 6 XI 1632.

²¹³ Merseburg, miasto w Saksonii Anhalt.

²¹⁴ Wurzen, miasto na wschód od Lipska w Saksonii.

²¹⁵ Taucha, miasto w pobliżu Lipska, na drodze do Wurzen.

²¹⁶ Mulde (Mulda), rzeka, nad którą leży miasto Leisnig, dopływ Łaby.

30 [X] Król JM [Stanisław] po obiedzie przyjechał, przywitałem go i wieczerzę [k. 73av] z nim jadłem.

31 [X] Z Królem JM jadłem wieczerzę u JMP [Władysława] Czar[n]kowskiego.

November [1706]

1 [XI] Obiad u Króla [Stanisława], wieczerza u siebie.

2 [XI] Spowiadałem się.

3 [XI] Dowiedziałem się, że stanął traktat sekretny między królem szwedzkim [Karolem XII], Stanisławem i Augustem [II] cum detronisatione [z detronizacją] Augusta.

4 [XI] Częstowałem Króla JM [Stanisława] i wszystkich.

5 [XI] Przyszła wiadomość niepocieszna, że król August z Moskwą wygrał batalię pod Kaliszem nad Maydfeldem [gen. Johanem Augustem Meyerfeldtem] i partiami naszymi polskimi. Tamże Mardenfelda [Arvida Axela Mardefelda] generała szwedzkiego i P wojewodę kijowskiego [Józefa Potockiego] z wielą innymi wzięto w niewolę. Była ta bitwa 29 Octobris [X]. Tegoż dnia podpisałem i pieczętowałem traktat pokoju wyżej wspomnionego.

10 [XI] Jeździłem do księżnej bratowej mojej²¹⁷ dwie mile do Grymu [Grimmy] i przywiozłem ją z sobą do kwartyeru mego. Król [Stanisław] był zaraz u niej i z królewiczem Alexandrem [Sobieskim] wieczerzał. U mnie jadła i spała.

11 [XI] Była na obiedzie u Króla i odjechała do Dessau.

14 [XI] Publikowany traktat i przeczytany in Senatus Consilio [na radzie senatu] przez JMP wojewodę ruskiego [Jana Stanisława Jabłonowskiego], jako komisarza do traktatu.

16 [XI] Senatus Consilium skończyło się, na którym czyniłem propozycje i laskę trzymałem.

18 [XI] Jeździłem do Koldycz²¹⁸ z JMP w-dą wileńskim [Kazimierzem Janem Sapiehą] i z JMKs. [Janem] Dłużewskim sufraganem chełmskim dla widzenia zamku tamecznego.

20 [XI] Jechałem z JMP wojewodą wileńskim do Lipska na Koldycz, skąd pocztę wzięwszy stanąłem wieczorem w Lipsku.

21 [XI] Jadłem obiad u JMP podskarbiego lit. [Benedykta Sapiehy] w kwartyerze jego. Byłem potym u króla szwedzkiego [Karola XII]. Na noc wróciłem do Lipska.

23 [XI] Wyjechałem z Lipska o 9 z rana pocztą na Koldycz. Stanąłem wieczorem w Leśniku [Leisnig] u Króla JM [Stanisława].

²¹⁷ Maria Eleonora (1671–1756), księżna Anhalt Dessau, wdowa po bracie Karola Stanisława Radziwiłła, Jerzym Józefie (zm. 1689).

²¹⁸ Colditz, miasto na południowy zachód od Leisnig, nad miastem zamek z XI w. rozbudowany w końcu XVI w.

24 [XI] Król pojechał do Lipska. Jam się został w Leśniku.

Tego miesiąca d. 21 żona moja [Anna] przeniosła się na rezydencję do Nowego Szczecinka²¹⁹ z Raćborza²²⁰, do dworku Pana Hautmana Dygo²²¹.

December [1706]

1 [XII] Król JM [Stanisław] powrócił od króla szwedzkiego [Karola XII].

[k. 74] 4 [XII] Pożegnawszy Króla JM wyjechałem na Grym [Grimmę] do Lipska na noc.

5 [XII] Byłem u JMP podskarbiego lit. [Benedykta Sapichy] w jego kwartyerze na obiad. Z którym jeździłem żegnać króla szwedzkiego [Karola XII]. Nocowałem w Lipsku.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 54–56

[s. 54] a Laysnik [w Leisnig] 7 de Decembre [XII] 1706

Monseigneur

Listy, które tu były z poczty odsyłam WXM Dobrodziejowi. Stąd donoszę, że już tandem non fallax relatia [wreszcie nieomylna wiadomość] przysłała o przybyciu Króla JM [Augusta II] do Drezna, gdzie część ekwipażu i ludzi już stanęło w tych dniach. Samego [króla] in momenta [lada chwila] spodziewają się.

Były tu pewne listy z Polski, w których donoszono reskrypt księdza Szembeka²²² biskupa kujawskiego, dany kapitule gnieźnieńskiej, która wymawiała się ex assu[m]ptione in sedem pontificiam [przed wyborem (to

²¹⁹ Szczecinek, miasto pow. w woj. zachodniopomorskim, ówczynie na Pomorzu Brandenburskim.

²²⁰ Racybor (Ratyzebur), obecnie Okonek, miasto w pow. złotowskim w woj. wielkopolskim, ówczynie na Pomorzu Brandenburskim.

²²¹ Dygo, najprawdopodobniej dyrektor (Amtsmann) dystryktu szczecinieckiego von Bügen, w 1708 gościł przez dłuższy czas na zamku w Szczecinku Karola Stanisława Radziwiłła wraz z 40-osobowym dworem, zob. K. Tümpel, *Neustettin in 6 Jahrhunderten*, Neustettin 1910, s. 247.

²²² Stanisław Szembek (1650–1721), biskup sufragan krakowski od 1690, biskup kujawski od 1700, nominowany przez Augusta II w 1706 na arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa Polski. W związku z opanowaniem Wielkopolski przez wojska szwedzkie nie mógł osobiście objąć archidiecezji, uczynił to potajemnie 29 VII 1706 przez pełnomocnika kanonika wrocławskiego Hieronima Wysockiego. Kapituła uznała Szembeka jako swego biskupa, lecz odmówiła publicznej instalacji biskupa na ten urząd, zob. M. Aleksandrowicz, *Stanisław Szembek, arcybiskup gnieźnieński (1706–1721)*, „Studia Gnesnensia” 1, 1975, s. 32–33; idem, *Walka o obsadzenie arcybiskupstwa gnieźnieńskiego w latach 1705–1708*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 22, 1975, z. 4, s. 26–27.

jest instalacją S. Szembeka) na stolicę biskupią], przedkładając niebezpieczeństwo zrujnowania kościoła [katedry gnieźnieńskiej] i rozproszenie całej kapituły [s. 55] od Szwedów następujące. Na co odpisał pomieniony prymas [Stanisław Szembek]: jeżeli o kościół idzie to go nowy wystawię, jeżeli o kapitułę to i tę godnemi innemi prałatami osadzę i napełnię.

Król JM [Stanisław] ma do Lipska jechać, czas jednak nieznaczony. Pewnie słyhać tu, że o pokój z Moskwą traktuje Brandenburczyk²²³, ale to niepewna rzecz może być, ponieważ continuatio zaciągów nie ustaje.

W Metryce [Litewskiej] znalazłem haec formalia [te słowa]: „dapiferatus MDL post ascensum G[enero]si Georgii Sapiecha²²⁴ G[enero]so Casimiro Sapiecha²²⁵ confertur” [stolnikostwo WXL po awansie urodzonego Jerzego Sapiechy nadane urodzonemu Kazimierzowi Sapieże].

[s. 56] Co dalej godnego occurret [zdarzy się] do wiadomości donieść nie omieszkać, a teraz upadając do nóg WXM Dobrodzieja [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adworny] WXL

Opowiedziałem zleconą sobie komisję [sprawę, polecenie] od WXM Dobrodzieja Królowi JM [Stanisławowi]; deklarował uczynić osobiście wołyńskiego grodu interes, tylko kazał mi w wielkim mieć sekrecie. JMP Mihałowski²²⁶ jeszcze się z doktorem nie widział, ale tam pojedzie, bo tu go nie widać.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 57–59

w Laysnik [Leisnig] 25 Decembris [XII] 1706

[s. 57] JMKs biskup wileński²²⁷ pisał do Króla JM [Stanisława] odzywając się z niektórymi przyjaciółmi swemi nie specyfikując [wymieniając] onych.

Spodziewamy się tu prędkiego ruszenia, bo jutro jedzie Król JM do króla JM szwedzkiego [Karola XII] z Królewiczami IM [Sobieskimi] i ma

²²³ Fryderyk I (1657–1713), elektor brandenburski od 1688, król pruski od 1701.

²²⁴ Jerzy Stanisław Sapieha (1668–1732), stolnik lit. od 1686, w-da trocki 1706–1709 (z nominacji króla Stanisława), potem znów stolnik lit., w-da mściśławski w 1732.

²²⁵ Antoni Kazimierz Sapieha (1689–1739), stolnik lit. 1706–1709 z nominacji króla Stanisława, starosta merecki od 1706, kasztelan trocki od 1737.

²²⁶ Może Kazimierz Michałowski, w AR dz. V zachowały się jego listy do Radziwiłłów z lat 1703–1714.

²²⁷ Konstanty Kazimierz Brzostowski (1644–1722), biskup smoleński od 1685, biskup wileński od 1687. Zdecydowany przeciwnik Sapiehów, w dobie wojny północnej wprawdzie pojednał się z nimi, ale nadal przebywał w Prusach Brandenburskich w Tylży, zob. G. Sliessorianus, *Vilniaus vyskupas Konstantinas Kazimieras Bžostovskis emigracijoje prusijoje 1706–1709 metais*, „Lietuvos Istorijos Metrastis” 2012, nr 1, s. 33–45.

już tam pożegnać onego. Królewicz JM Jakub i Konstanty²²⁸, a podobno i Alexander jadą do Rzymu. Królewicz JM Jakub à cause d'une conduite dereglee de Madame son Epouse²²⁹ [z powodu niestatecznego prowadzenia się swojej małżonki] nie zechce cohabitere [współżyć] z nią, tak tu słycać.

Powiadał mi Mr Metzner, że czytał list ręką króla Augusta [II] pisany d. 30 Novembris [XI] z Warszawy do [gen. Michała] Branta, gdzie mu insinuat omnem fidelitatem [zalecał mu zupełną wierność] i aby nie wierzał plotkom, które o traktacie [altransztadzkim] zachodzić mogą. Z tej relacji rozumiem tu, że jeszcze król August nie szczerze się obchodzi, o co tu mniej dbają. Kiedy zaś JMP w-dę kijowskiego [Józefa Potockiego] Moskwa wzięła, August się ekskuzował [tłumaczył] tu mówiąc, że i jemu drabantów kilkudziesiąt zagarniono. [s. 58] Z tym wszystkim jemu imputatur [przypisuje się], że miał z Moskwą, a podobno i jeszcze ma skrytą kointeligencję [porozumienie].

Z Polski jakie są wiadomości donoszą WXM Dobrodziejowi. JMP podkomorzy kor. [Jerzy Dominik Lubomirski] pisał z Wrocławia oznajmując, że wojsko koronne zbuntowawszy się odbiło JMP w-dę kijowskiego [Józefa Potockiego], ale tego czekamy confirmacji. To prawda, że JMP wojewodzina bełska [Elżbieta Sieniawska] pisała tu do dworu asekurując [zapewniając], że ma sposób eliberowania [uwolnienia] onego. Daj Boże, aby to się weryfikowało. JMKs. biskup kijowski [Jan Paweł Gomoliński] pojechał, directe [bezpośrednio] traktować z JMP w-dę bełskim [Adamem Sieniawskim].

[s. 59] Upadam zatym do nóg Obojgu WXM Dobro[dziejstwa] [...]

JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski], podskarbi kor. [Władysław Czarnkowski] i wszyscy niziusieńko kłaniają się, rozumiem że przyszlą pocztą napiszą, bo teraz zabawni [zajęci].

[datacja] Szwykowski Ł[owczy] N[adworny] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 60–63

W Laysnik [Leisnig] d. 26 Decembris [XII] 1706

[s. 60] Jaśnie Oświecony Książę, Miłościwy Panie i Dobrodzieju Mój

Ekspediując dnia wczorajszego do WXM Dobrodzieja zapomniałem w plik posłany włożyć przywilej na dobra po JP Bildziukiewiczzu, który WXM Dobrodziej rozkazał otrzymać; teraz go odsyłam.

²²⁸ Konstanty Sobieski (1680–1726), królewicz polski, najmłodszy syn Jana III.

²²⁹ Jadwiga Elżbieta elektorówna Palatynatu (1673–1722), siostra cesarzowej Eleonory, od 1691 żona Jakuba Sobieskiego. Nie wydaje się, aby wówczas doszło do większych niezgodności między małżonkami, zob. A. Skrzypietz, *Jakub Sobieski*, Poznań 2015, s. 168–169, 181, 295.

Królewicze IMM [Sobiescy] po rannym obiedzie pojechali dziś do króla JM szwedzkiego [Karola XII]. W godzinę po nich wyjechał Król JM [Stanisław] tamże i ma być od króla JM szwedzkiego rezolucja, jeżeli królewiczom IMM expediet [wyjechać] z Królem JM [Stanisławem] do Polski, czyli do Rzymu jechać na rezydencję. Słychać było, że królewicz JM Konstantyn ma zawsze być przy królu JM szwedzkim, [s. 61] ale to wszystko dependet [zależy] jeszcze od rezolucji króla szwedzkiego.

Dywizje JMP oboźnego kor. [Jerzego Aleksandra Lubomirskiego] i innych Ichmościów bez comiseratiej [litości] prawie nieprzyjacielskim sposobem postępują w kwaterach swoich pod Poznaniem. W dobrach JMP podskarbiego kor. [Władysława Czarnkowskiego] dziedzicznych wybierają po 120 tynfów [złp] z dymu. O co się żali JMP podskarbi kor. i ma zanieść protestację przeciwko kontraktowi uczynionemu ratione [ze względu] podskarbstwa ustąpienia. Traktował [gościł] dziś JMP podskarbi wielu Ichmościów, jako to JMKs. sufragana chełmskiego [Jana Dłużewskiego], w-dę krakowskiego [Franciszka Lanckorońskiego], [s. 62] kasztelana inowrocławskiego [Marcina Gembickiego], referendarza kor. [Władysława Ponińskiego] i samą Jejmość [Konstancję z Zaleskich Ponińską] niedawno tu przybyłą, JMP kasztelanica Przyjemskiego²³⁰, ks. kaznodzieję²³¹, JMP Unruga²³², Goszynskiego²³³ i innych, gdzie żem i ja był. Ochotnie pełniono zdrowie WXM Dobrodzieja. JMKs. sufragan [chełmski Jan Dłużewski] kazał wczoraj dosyć dobrze.

Zabiegając tak wielkim desolatiam [spustoszeniam] wydał Król JM [Stanisław] uniwersał do wojsk dywizji swojej, którego kopię posyłam WXM Dobrodziejowi.

Nie fundując się na starostwie radoszkowskim²³⁴, które może być casatia per respectum [kasacja ze względu na] JMP starostę warszawskiego²³⁵,

²³⁰ Przypuszczalnie Andrzej Przyjemski kasztelan chełmiński, aktywny w Wielkopolsce w dobie wojny północnej.

²³¹ Stefan Poniński (1657–1733), jezuita od 1672, czynny w kolegiach jezuickich w Krasnymstawie, Piotrkowie Trybunalskim, Kaliszu, Poznaniu, Jarosławiu, rektor kolegium w Łucku 1700–1704, kaznodzieja, potem działał we Lwowie i znów w Poznaniu (rektor 1720–1723), autor książek religijnych.

²³² Zygmunt Unrug (1676–1732), starościc wałecki, nieco później król Stanisław wysyłał go w różnych misjach dyplomatycznych, zob. A. Kraushar, *Sprawa Zygmunta Unruga. Epizod historyczny z czasów saskich 1715–1740*, t. 1, Kraków 1890, s. 83–90; A. Kamieński, *Dzieje czterech pokoleń ewangelickiej rodziny Unrugów w Wielkopolsce (1597–1736). Między obroną interesów protestantyzmu a lojalnością wobec Rzeczypospolitej*, „Czasy Nowożytnie” 31, 2018, s. 243–247.

²³³ Przypuszczalnie któryś z Gorzeńskich: Aleksander, Chryzostom wojski poznański, Ludwik żupnik wielkopolski lub Maciej.

²³⁴ Starostwo radoszkowskie w woj. mińskim.

²³⁵ Stanisław Bonifacy Krasiński (zm. 1717), wojewodzie płocki, starosta warszawski od maja 1700.

uprosiłem sobie dzierżawkę Oziaty²³⁶ po JMP Nesterowiczu. Z najniższym do nóg upadnięciem suplikuję WXM Dobrodzieja [s. 63] o niepieczętowanie, jeśli by kto inszy miał otrzymać przywilej na te dobra.

Czekamy tu powrotu JKM [Stanisława] od króla JM szwedzkiego [Karola XII], za którym pokaże się determinacja ruszenia quando et quibus auxiliis [kiedy i jakimi siłami]. O czym wszystkim punktualnie donieść nie omieszka, teraz jako najuniższej upadając do nóg Obojga WXM Dobr[odziejstwa] [...]
[datacja] Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 68–71

[s. 68] à Laysnich [w Leisnig] 6 Ianuariis [I] 1707

Monseigneur

Przybiegł tu król JM szwedzki [Karol XII] d. 3-tia p[rae]sentis [I] już po obiedzie. Konferował z Królem JM [Stanisławem] z półtorej godziny, co tam conclusum [postanowiono] wszystkiego nie wiemy. To tylko innotuit [zaznaczono], że się nie ruszemy stąd. Że super acceptationem accessus [o akceptacji akcesu, przystąpienia] JMP Szmigielskiego [Adama Śmigielskiego] non diu deliberatum [nie debatowano długo]. Król JM szwedzki per considerationem fidei et virtutis [mając na uwadze wierność i męstwo], choć to przeciwnej stronie egregie servatae et expeditae [znakomicie służące i wypróbowane], bez trudności praebuit assensum [udzielił zgody]. Król JM nasz, lubo to frementibus cunctis [wszystkich skarżących się], którzy za zrujnowane dobra swoje implacabilius iracebantur [złościł się zanadto zawzięci], przyjął go do łaski swojej, dając przez to exempla clemenciji [przykłady łaskawości] dla drugich, którzyby desciscerunt [odstąpili od Augusta]. Jakoż bellorum egregios [s. 69] fines quoties ignoscendo transigatur [wyróżniających się w wojnach niech uchroni, wybacząc im ilekroć przekraczają granice]. Posłana JM Panu [Michałowi] Brantowi amnestia, który się tu odezwał zirytowany procederem króla Augusta [II], że co innego do niego pisał, a inaczej uczynił.

Król JM szwedzki [Karol XII] quanta beneficentia in supplices, tanta pervicacia utitur in hostes [o ile łaskawy wobec pokornych, o tyle zawzięty wobec swych wrogów]. Paykulowi²³⁷ wprzód rękę, potym głowę ucięto.

²³⁶ Oziaty (Aziaty), wieś w obwodzie brzeskim w Białorusi, na południowy zachód od Kobrynia, zob. dalej s. 66.

²³⁷ Otto Arnold Paykul (1662–1707), szlachcic inflancki, gen. w służbie Augusta II.

Patkula²³⁸ zaś crudelissime [okrutnie] za szyję w pól, za nogi i ręce okowano i tu jest jeszcze. Paykula exequowano [stracono] w Stok[h]olmie. Miał słysząc mówić Patkul „la douler d’avoir servi un Prince lache et ingrant surpasse tout ce que je souffre et que j’evay souffrir” [udręka służenia takiemu tchórzliwemu i niewdzięcznemu władcy (*Augustowi II*) przekracza wszystko to co wycierpiałem i co będę cierpiał].

Przybiegł tu dnia wczorajszego umyślny od [s. 70] JMP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego], który z wojskiem stoi pod Krakowem o mil 7. Wojsko jego jest to dywizja JMP Szmigielskiego [Adama Śmigielskiego], chorągwi 22 i 7 kornetów [szwadronów] brantowskich [gen. Michała Brandta], czeka według wiadomości powziętej, że Moskwa ma wyniść [wyjść] z Krakowa, aby na nią uderzył. Którzy nie wiedzą o transakcji JP Szmigielskiego, że już nostrarum partiae [po naszej stronie]. Przysłał tu JMP w-da kijowski ^b-listy Augusta pisane z Lipska, z których wielkie machinacje i zdrady pokazują. Listy były do cara, do Mężyka²³⁹, do [Jana?] Szembeka^b zaraz eo momentu [w tym momencie] wyprawiono do króla szwedzkiego. Czekamy skutku rezolucji.

Zjazd do Lwowa złożony pro d. 7 Februarii [lutego] za uniwersalami ks. [prymasa Stanisława] Szembeka.

[s. 71] Przysłał tu list JMP Szmigielski [Adam Śmigielski] JMP Rzewuskiego²⁴⁰ do siebie pisany, gdzie strasznie lży KJM Augusta. Kopię listu pisanego od Króla [Stanisława] do P Szmigielskiego posyłam WXM Dobrodziejowi in adiunctis [w załączeniu].

Jarmark tu się zaczął nierównie ludniejszy i we wszystko bogatszy niż przeszły. Król August [II] w Lipsku, tam królewicz Jakub i Alexander [Sobiescy]. Tu zaś królewicz JM Konstanty miał pozawczora Króla JM [Stanisława] u siebie na obiedzie, JP w-dę wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiechę] i ruskiego [Jana Stanisława Jabłonowskiego].

Upadam zatym do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa jako WXM Pana i Dobrodzieja Mego najniższy sługa

Samuel Szwykowski Ł[owczy] N[adworny] L[itewski]

²³⁸ Johann Reinhold Patkul (1660–1707), szlachcic inflancki, podjął próbę nakłonienia tamtejszej szlachty do wypowiedzenia posłuszeństwa Szwedom i poddania się Augustowi II, co doprowadziło do wojny północnej, potem generał saski i dyplomata rosyjski, zob. B. Dybaś, *Johann Reinhold Patkul (1660–1707) – między państwem absolutnym a państwem stanowym*, [w:] *Spory o państwo w dobie nowożytnej. Między racją stanu a partykularyzmem*, red. Z. Anusik, Łódź 2007, s. 406–412, tam też dawniejsza literatura.

²³⁹ Aleksy Daniłowicz Mienszykow (Mężyk, Menzyk) (1663–1729), feldmarszałek i polityk rosyjski.

²⁴⁰ Zapewne Stanisław Mateusz Rzewuski (1662–1728), hetman polny kor. od 1706, w-da podlaski od 1710, hetman w. kor. i w-da bełski od 1726.

JMP Rusiecki²⁴¹ kaszte[lanic] i JMP Głuszyński stanęli tu dnia wczorajszego.

JMP oboźny kor. [Jerzy Aleksander Lubomirski] z swoją dywizją stoi pod Poznaniem, zbiera pieniądze na zapłacenie JP podskarbiego [Władysława Czarnkowskiego], z jego dóbr najwięcej. Już i komory [celne] niektóre odebrał, na co JMP podskarbi ma się manifestować zrywając kontrakt.

Gazeta pisana, Z Poznania 14 Ianuarii [I] 1707

AGAD, AR, dz. XXXIV, nr 232

[s. 2] [...] Les[z]czyńska poczta przynosi, iż Król JM Stanisław już był in punctis itineris [gotów do drogi] z Saksonii do Polski i już kilka regimientów szwedzkich było gotowych ad assistendum [do towarzyszenia] onemu, ale się to znowu odmieniło, ponieważ resolutum [postanowiono], iż Król JM Stanisław z królem szwedzkim [Karolem XII] za 8 niedziel do Polski pospieszy, a tak te regimenta nazad [s. 3] rozłożyły się. JMP kuchmistrz [kor. Stanisław Tarło] w przeszłym tygodniu stanął w Saksonii u Króla JM Stanisława i tam tę nowinę przyniósł o swoim uwolnieniu i JMP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego] przez P Szmigielskiego [Adama Śmigielskiego]. JMP Szmigielskiemu dana amniscja [amnestia], lubo na to nie małe od dworu szwedzkiego zachodziły kontrowersje, jednak summa applicatione [największym staraniem] Króla JM Stanisława wszystkie rzeczy pomiarkowane. Król JM August [II] w Lipsku był na jarmarku i tam rezyduje. Z Królem Stanisławem, lubo tam jest praesens [obecny], nie widział się.

[s. 2] Ze Gdańska d. 24 Ianuarii [I] 1707

Z Saksonii jest wiadomość, że już wielu Ichmościów panów senatorów odzywa się Królowi JM Stanisławowi cum appromissione fidelitatis [z zaręczeniem wierności]. Już i od cesarza JM [Józefa I] i króla francuskiego²⁴² zaszła agnitio [uznanie] i od innych dworów zapewne wkrótce nastąpi. [...] Tu do miasta Gdańska pisał Król JM Stanisław, aby agnoscant [uznali] onego za Pana swego oraz aby portorium²⁴³, które zwykli insi królowie odbierać, za te wszystkie lata, przez które nie płacono, exsolvant [uiścili]. Jakoż podobno ta rekwizycja nie będzie recusata [odrzucona], zwłaszcza gdy in casum contraventionis [w przeciwnym razie] król JM szwedzki [Karol XII] deklaruje nas nawiedzić, czego nas Panie Boże zachowaj. [...]

²⁴¹ Stanisław Rusiecki (zm. 1720), kasztelan miński, oboźny lit. 1707–1709.

²⁴² Ludwik XIV (1638–1715), król Francji od 1643.

²⁴³ Portorium, opłata w wysokości połowy dochodów z kwot pobieranych w porcie przez władze gdańskie (palowe, cullaga) przeznaczona dla królów Rzeczypospolitej.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 72–74

[s. 72] à Laysnich [w Leisnig] 17 Ianuariis [I] 1707

Monseigneur

Już to powtórny list WXM Dobrodzieja redarguit [zarzuca] krótkość pisania mego et inpunctualitatem [i niepunktualność], na co wszystko iustificując [usprawiedliwiając] się, upewniam wprzód, żem poczty nie opuścił, która że czasem się zatrzyma dla woli Króla JM [Stanisława] i nie wychodzi do Lipska regularnie, jam temu zali nie winien, tako et inopiae sciendarum [i niedostatek wiadomości].

Przyjechał tu **8 praesentes [I]** JMP Stocki z Krakowa. Upewnił, że JMP w-da bełski [Adam Sieniawski] już był w Lubowcu²⁴⁴ pod Krakowem, że JMP Grudziński²⁴⁵ napadłszy niespodziewane na JMP [kasztelana] połanieckiego [Feliixa Czermińskiego] w Łowiczu wziął go i związawszy przyprowadził ku swojej dywizji. JMP starosta krakowski²⁴⁶ ma być we Wrocławiu i tu sperat[ur] [spodziewany]. JMP kuchmistrz przeszły kor. [Stanisław Tarło] wygrawszy w kostki na JP Poniatowskim²⁴⁷ 160 czerwonych [zł = dukatów = 2880 złp] [s. 73], na JMP podkomorzym kor. [Jerzym Dominiku Lubomirskim] 90 [1620 złp] i na Królu JM [Stanisławie] 20 [360 złp] pojechał do Lipska i przebrał się po francusku. Był u Augusta [II] praetextu [pod pretekstem] upomnienia się ekwipażu swego przy Sasach pozostałego. Co effecit [uzyskał] nie wiemy.

Królewicz JM Jakub [Sobieski] multis sollicitationibus [licznymi staraniami] zwabiony, był u Augusta [II], któremu się [król] bardzo świadczył, prosząc o zapomnienie tego wszystkiego, deklarując, że nie z siebie to miał, tylko przymuszony radą PP polskich, których conclusum super captivitate [uchwałę o uwięzieniu] onych [Jakuba i Konstantego Sobieskich] miał z podpisami rąk wszystkich oddać [Jakubowi] in or[i]ginali [woryginalu].

²⁴⁴ Lubowiec, miejscowość w pobliżu Krakowa nieodnotowana w SGKP; może ta informacja dotyczy zamku biskupów krakowskich Lipowiec, na zachód od Krakowa?

²⁴⁵ Jan Grudziński (zm. 1735), płk od 1704, starosta rawski, wasiliski i żyzmorski z nominacji króla Stanisława. W rzeczywistości dywizję Czermińskiego rozbił pod Nieborowem koło Łowicza oboźny kor. Jerzy Aleksander Lubomirski, zob. J. A. Gierowski, *W cieniu Ligi Północnej*, s. 31.

²⁴⁶ Franciszek Aleksander Wielopolski (1671–1732), starosta krakowski 1688–1732, w-da sieradzki od 1720, w-da krakowski od 1728.

²⁴⁷ Stanisław Poniatowski (1676–1762), gen. artylerii lit. 1707–1709, miecznik kor. 1708–1709 z nominacji króla Stanisława, gen. w służbie szwedzkiej, zaufany człowiek Karola XII, podskarbi w. lit. od 1722, w-da mazowiecki od 1731, kasztelan krakowski od 1752, ojciec króla Stanisława Augusta.

Spodziewamy się tu Królowej JM²⁴⁸ i księżnej matki²⁴⁹ Króla JM [Stanisława]. Będzie Królowa JM tam stała, gdzie Król JM. Król JM zaś w tym rejteradę [schronienie] mieć będzie pokoju, [s. 74] gdzie JMP [Stanisław] Tarło stał. Księżna matka w stancy JMP w-dy ruskiego [Jana Stanisława Jabłonowskiego].

Król JM August [II] w Lipsku rezyduje, u którego bywa król szwedzki [Karol XII], raz podczas obiadu był, ale nie jadł nic. Żali się August na to, że żadnego nie najduje respektu u niego, choć już wszystko uczynił co chciał. Dosyć, że drwa kupuje na mieście nie mając tej wolności, aby takie przywieźć mógł rozkazać.

Królewiczowie IMM [Sobiescy] w Lipsku wszyscy trzej. Tu mnie pan graf Wychowski²⁵⁰ upewnił, że przyjaźń królewicza JM Konstantego z księżniczką JM neyburską²⁵¹ pewnie ma wziąć skutek.

Upadam zatym do nóg Obojga WXM Dobr[odziejstwa] [...]

Szykowski Ł[owczy] N[adw.] L[itewski] m.p.

PS Odchodząca poczta prędko nie daje mi przepisać listu tego²⁵², w którym JMP referendarz lit. [Jan Fryderyk Sapieha], rozumiejąc że był do XJM Pawła²⁵³ pisany, przypisał ten komplement.

Przy ekspediowaniu listu przyjechał z Lipska Mr Lamar²⁵⁴ i powiadał, że król pruski [Fryderyk I] rewokuje [odwołuje] wszystkie wojska, które miał au service des alliez [na służbie koalicji, aliantów]²⁵⁵. Słychać tu, że podobno będzie musiał się opłacać królowi szwedzkiemu [Karolowi XII].

²⁴⁸ Katarzyna Leszczyńska z Opalińskich (1680–1747), od 1689 żona Stanisława Leszczyńskiego.

²⁴⁹ Anna Leszczyńska z Jabłonowskich (1660–1727), wdowa po podskarzim w. kor. Rafale Leszczyńskim.

²⁵⁰ Najprawdopodobniej Daniel Wyhowski (zm. 1740), cześnik kijowski od 1690, od 8 I 1707 koniuszy lit. z nominacji króla Stanisława, starosta niechorowski i wiełatycki, kasztelan miński od 1713.

²⁵¹ Przypuszczalnie wzmianka ta dotyczy księżniczki neuburskiej (Pfalz-Neuburg) Elżbiety Augusty, córki Ludwika Radziwiłłówny i księcia neuburskiego Karola Filipa Wittelsbacha. W 1707 miała ona jednak dopiero 10 lat. Wiadomo, że królewicz Konstanty miał wówczas romanse m.in. z księżną holsztyńską Karoliną z Piastów, księżną cieszyńską Urszulą Lubomirską z Bokumów i hrabiną Karoliną Berg (zob. A. Skrzypietz, *Jakub Sobieski*, s. 298).

²⁵² Post scriptum to napisał Szykowski na dolnej połowie karty. Na górze karty, odrębną ręką, referendarza lit. Jana Fryderyka Sapiehy, kilka zdań komplementujących księcia Pawła Sanguszkę.

²⁵³ Paweł Karol Sanguszko (1680–1750), brat Anny Radziwiłłowej kanclerzyny w. lit., stolnik lit. 1708–1709, marszałek nadw. lit. od 1713, marszałek w. lit. od 1734.

²⁵⁴ Piotr (Pierre) Lamar (zm. po 1717), sasko-polski dyplomata w służbie Augusta II.

²⁵⁵ Koalicja antyfrancuska uczestnicząca w wojnie sukcesyjnej hiszpańskiej.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 76–78

[s. 76] à Leypsic [Lipsk] 17 Ianuariis [I] 1707

Monseigneur

Odebrawszy Król JM [Stanisław] wiadomość **d. 15 [I]** o zbliżeniu się Królowej JM [Katarzyny] do Halle²⁵⁶, zaraz wyjechał obviem [naprzeciw] i nocował w Lipsku u P Funka [Funcka?], tamże jadł wieczerzę. Nazajutrz **d. 16 [I]** mszy świętej w kamienicy wysłuchawszy (mając ze sobą kapelana JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy], którego tu chłopcy w sukniach bernardyńskich obaczywszy zawołali, zakrzyczeli i ledwo nie ukamieniowali), pojechał do Halle. Tam z Królową JM i księżną matką swoją [Anną z Jabłonowskich] przywitał się. Był JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski], JMP podskarbi kor. [Władysław Czarnkowski], JMP starosta krakowski [Franciszek Wielopolski], JMP marszałek w. lit. [Aleksander Paweł Sapieha] i nadworny kor. [Stanisław Tarło]. JMP wojewodzie smoleński²⁵⁷ ma już deklarowane koniuszostwo kor., bo JMP chorążemu²⁵⁸ województwo ruskie, JMP Dzeduszyckiemu²⁵⁹ chorągwo kor., a JMP wojewodzie smoleńskiemu koniuszostwo.

[s. 77] Dziś stanął tu w Lipsku JMP podskarbi kor. [Władysław Czarnkowski] i z JM księdzem podkanclerzym przyszłym²⁶⁰. Król JM [Stanisław] minąwszy Lipsk jechał do Leipnich [Leisnig] z Królową JMcią [Katarzyną]. Ja tu według informacji i rozkazu WXM Dobrodzieja zjechawszy nie bez kosztu ledwom trzy księgi nalazł: „Pensées de Mr Allix”²⁶¹, „Concordantia Biblii” i „Biblię”. Inszych szukam, nie wiem jeśli najdę.

Królowa JM Augustowa [Krystyna Eberhardyna] dziś stanęła w Lipsku. Dowiedziałem się od jednego pułkownika saskiego, że jeszcze [Johanna Reinholda] Patkula nie oddano i ta wieść, jakoby był w srogim okowaniu, nieprawdziwa, bo dotychczas jest w Kinigszteynie²⁶². Poseł cesarski

²⁵⁶ Halle, miasto w Saksonii Anhalt w Niemczech.

²⁵⁷ Zapewne Michał Tarło (1678–1727), wojewodzie smoleński, płk regimentu królewskiego, późniejszy gen. francuski.

²⁵⁸ Chorążym w. kor. był od 1693 Aleksander Jan Jabłonowski (1670–1723).

²⁵⁹ Jerzy Stanisław Dzeduszycki (1670–1730), łowczy kor. od 1703, koniuszy kor. od 1704.

²⁶⁰ Nie mamy informacji, komu ze swych stronników, osób duchownych, zamierzał powierzyć król Stanisław urząd podkanclerski. Podkanclerzym kor. z nominacji Augusta II był Jan Szembek.

²⁶¹ Wymienioną książką jest niewątpliwie dzieło francuskiego pastora Pierre’a Allix (1641–1717), *Bonnes et saintes pensées et maximes du vray chrétien pour tous les jours du moins*, wydane w Halle w 1700 (informacja prof. Iwony Imańskiej).

²⁶² Königstein, miasto i twierdza w Saksonii, nad Łabą, między Dreznem a granicą czeską.

[Franz Ludwig von Zinzendorf] i insi umawiają się z królem szwedzkim [Karolem XII] o niego, ex quo [ponieważ] miał charakter posła moskiewskiego i król August przyznaje, że był i jest posłem, tylko że w jego służbie zostawał, jako generała swego wziął do więzienia, jako zaś charakter posła mającego wydawać [s. 78] nie może. Udają o bliskim skończeniu pokoju z Moskwą i ten sam saski pułkownik powiedział mi, że tu jedzie poseł wielki moskiewski. Bóg wie jeśli prawda. Tenże sam pułkownik saski jedzie do Holandii pożyczyć dwóch milionów, których jeszcze ad exolutionem [do wypłaty] kontrybucji nie dostaje. Królewiczowie IMM Jakub i Konstantyn [Sobiescy] pojechali do Wrocławia, Alexander tu jest przy naszym Królu [Stanisławie].

Przyjechał tu JMP wojewodzie lubelski²⁶³ i znowu powraca ten tentaturus [skłaniając się na] przeciwną stronę utrzymujących.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Gazeta pisana, Z Lesznika [Leisnig] d. 20 Ianu[arii] [I] 1707

AGAD, AR, dz. XXXIV, nr 231

[s. 4] Wczora tu stanęła Królowa JM [Katarzyna Leszczyńska] z Księżną JM [Anną z Jabłonowskich Leszczyńską] incognito, wyjechawszy z Szczecina pocztą, sama tylko z JMP podkanclerzyną lit. [Konstancją Szczukową] i z kilką osób do posług z majorem szwedzkim. Król JM [Stanisław] przeciwko nim wyjeżdżał aż do Haliey [Halle], miasta brandenburskiego mil 2 za Lipskiem. Tam się powitawszy Król JM wstąpił do króla JM szwedzkiego [Karola XII] opowiadając o gościach swoich. Cieszą się tu tedy Państwo [Leszczyńscy] z sobą, ile gdy wraz od różnych osób znacznych odzywają się cum submissione et deputatione [z wyrazami poddania i zapewnieniem przybycia]. Wczora, także incognito, przybiegł JMP w-da kijowski [Józef Potocki] po informacje potrzebne, a dziś pobiegł do króla JM szwedzkiego [Karola XII]. Jak długo tam Państwo zabawi in summo [w największej] jest arcano [tajemnicy].

²⁶³ Jan Tarło (1684–1750), sędzia ziemski lubelski od 1714, podstoli lit. od 1715, w-da lubelski od 1719, w-da sandomierski od 1736, aktywny stronnik króla Stanisława w bezkrólestwie 1733–1735.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 79–81

[s. 79] à Laysnich [w Leisnig] 25 Ianuariis [I] 1707

Monseigneur

Posyłał Król JM [Stanisław], jakom immediate [bezpośrednio] w przeszłym pisaniu nadmienił²⁶⁴ po JMP podskarbiego lit. [Benedykta Sapiehę], aby się zniósłszy z KJM dać rezolucję ad propositiones [na propozycje] księcia [Michała] Wiśniowieckiego, ale że w słabym dużo zdrowiu JMP podskarbi będąc przyjechać nie może, dziś sam Król JM pojechał do niego z królewiczem JM Alexandrem [Sobieskim], z JMP marszałkiem nadw. kor. [Stanisławem Tarło]. Temu dnia wczorajszego bardzo pięknie laskę oddawał JMP podkanclerzy litewski [Stanisław Antoni Szczuka]. Za którą dziękował dosyć dobrze JKM Pan Tarło, potym przysiągł, przebrał się już po francusku.

JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] pojechał do króla [s. 80] szwedzkiego [Karola XII], także JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski] i JMP podkanclerzy litewski [Stanisław Antoni Szczuka], którego list odsyłam²⁶⁵. Tam rozumiem, że WXM Dobrodziej zaciągniesz ex secretionibus [z tajemnic] legacji JMP [Aleksandra] Przezdzieckiego, który się tu ze wszystkim łąsi przed nami. Tom tylko zrozumiał, że księżę [Michał Wiśniowiecki] na siebie tylko kapituluje i na P Sienickiego²⁶⁶, de cetero [poza tym] za nikim nie mówi.

Wyszła amnestia osobliwa od króla szwedzkiego P [gen. Michałowi] Brantowi, gdzie jego akcje przeszłe vocabulo scelerum [mianem występków] traktując i dużo wytarłszy kapitułę [zmywszy mu głowę], wszystko mu odpuszczono.

Cokolwiek WXM Dobrodziej rozkazujesz kupić w Lipsku starać się będę abym [s. 81] posporządzał, lubo dowiedziawszy się sam i czeladź i 2 koni kupiwszy, resztą gonię pieniędzy. Listy wykupując od WXM Dobrodzieja kosztują co raz 3 tynfy [złp], a czasem i więcej. W czym trzeba będzie osobliwego WXM Dobrodzieja respektu. Oziaty²⁶⁷ JMP podkanclerzemu lit. [Stanisławowi Antoniemu Szczuce] musiałem ustąpić, ex quo [gdyż] to przyjaciel JMci.

Upadam zatym do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa Mego, [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] L[it.]

²⁶⁴ List, o którym wspomina Szwykowski, nie zachował się.

²⁶⁵ List S. A. Szczuki do K. S. Radziwiłła z 21 I 1707 zob. w AGAD, AR, dz. V, nr 15655, s. 303–306.

²⁶⁶ Krzysztof Kazimierz Sienicki (1671–1711), od 1703 gen. lejtn. i miecznik lit., od 1706 gen. artylerii lit., przechodząc, wraz z M. Wiśniowieckim, na stronę króla Leszczyńskiego i Szwedów, zagarnął w końcu kwietnia 1707 rosyjskie pieniądze przeznaczone na utrzymanie wojska litewskiego; ujęty potem przez Rosjan i uwięziony na Syberii, gdzie zmarł.

²⁶⁷ Zob. wcześniej s. 59.

^aFortes²⁶⁸ doktor przyjechał tu i upewnia o melioracji [polepszeniu zdrowia] JP w-dy [ruskiego Jana Stanisława Jabłonowskiego]. Ma tyż być zawsze przy dworze Króla JM [Stanisława]. Człowiek dosyć uczony in sua arte [w swojej sztuce]^{-a}

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 82–85

[s. 82] à Laysnich [w Leisnig] 28 Ianuariis [I] 1707
Monseigneur

Jeszcze Król JM [Stanisław] z Lipska nie powrócił, jeszcze nie dano rezolucji przyjęcia księcia [Michała] Wiśniowieckiego. IMM PP Sapiehowie diffidunt ami[ci]tiae [powątpiewają w przyjaźń] onego, aprehendują [obawiają się go] oraz potentiam [władzy], która w wojsku de novo [nowo] erygowanym [utworzonym] tantis largitionibus [tak wielkimi pieniędzmi] ujętym, a co największa, dissimulatione excessum²⁶⁹ [ukrycie występku] przychylnym crevit in immensum [wyrasta niezmiernie], tak że się zda być insuperabilis [niezwyciężony]. JMP marszałek WXL [Aleksander Paweł Sapieha] wynalazł sposób providend[um] [w zapewnieniu] dalszemu bezpieczeństwu Domu swego: aby JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] ustąpił buławy wielkiej JMP w-dzie kijowskiemu [Józefowi Potockiemu], pełną koronną księciu [Michałowi] Wiśniowieckiemu, pełną litewską któremu z JPP Sapiehów. Na to nie było zgody ze strony JMP w-dy wileńskiego, bo ustąpić buławy [s. 83] nikomu nie chce. Stara się ten Dom, aby wszelkimi sposobami z Litwy oddalić księcia Wiśniowieckiego. Nie wiemy jako supremus [najwyższy] interesów polskich arbiter król szwedzki [Karol XII] decidet [zadecyduje] to negotium [tę sprawę].

JMP starosta duninowski²⁷⁰ d. 26 praesentis [I] stanął tu i zaraz pojechał za Królem JM [Stanisławem]. Słysząc, że z dobrymi o intencji JP wojewody bełskiego [Adama Sieniawskiego] i JMP miecznika koronnego [Stanisława Denhoffa] nowinami. JMP w-da kijowski [Józef Potocki] stanął tu z JMP kasztelanem łęczyckim²⁷¹. Ekskuzował [tłumaczył] się przed

²⁶⁸ Najprawdopodobniej Abraham Isaac Fortis (zm. ok. 1731), lekarz Lubomirskich i Potoczkich, lub jego syn Mojzes Fortis, od 1710 lekarz m.in. Elżbiety Sieniawskiej i Konstantego Sobieskiego, zob. M. Rosman, *Żydzi pańscy. Stosunki magnacko-żydowskie w Rzeczypospolitej XVIII wieku*, Warszawa 2005, s. 176–183.

²⁶⁹ Wyrażenie to związane jest z wystąpieniem Wiśniowieckich przeciwko Sapiehom w dobie bitwy olkiennickiej z 1700.

²⁷⁰ Stefan Morsztyn (zm. po 1736), starosta duninowski, poseł na sejmy.

²⁷¹ Jerzy Antoni Warszycki (zm. 1733), kasztelan łęczycki od 1702, w-da łęczycki od 1718.

królem szwedzkim z przegranej pod Kaliszem, że nie wiedział o traktacie [*altränsztadzki*], chociaż czterema dniami [*przedtem*] miał wiadomość o pokoju przez P Poniatowskiego starszego²⁷².

[s. 84] D. 26 [I] byli tu generałowie Weling, Schomberg, Bossen i Nerott²⁷³. Witali Królową JM [Katarzynę Leszczyńską] i Księżnę JM [Annę Leszczyńską]. Jedli potym wieczerzę z Państwem.

D. 27 [I] Królowa JM nie wychodziła z pokoju dla wiatru i zimna. Tam w pokojach słuchała mszy świętej. Generałowie pomienieni obiad jedli.

JMP Flemingowa, Sapieżanka z domu²⁷⁴, sollicita circa [zatroskana o] interesse męża swego²⁷⁵, w Lipsku rezydująca, tu jeszcze nie była. Król JM szwedzki [Karol XII] upomina się [o] JMP Fleminga nie tylko ut primu[m] executorem [jako pierwszego sprawcy] wojny, ale jako poddanego swego, gdyż ojciec JM w Inflantach mając dziedziczne dobra, tam onegoż spłodził²⁷⁶.

Powiadał JMP starosta duninowski [Stefan Morsztyn], że JMP Ozga²⁷⁷ jedzie tu od księcia Janusza [Wiśniowieckiego]. [s. 85] Dziś przyjechał do mnie umyślny od JMP kasztelana rawskiego²⁷⁸ z listem także od JMP starosty łączyckiego [Stanisława Wierzbowskiego]. Pan Bóg wie co się otrzymać będzie mogło in faworem [na korzyść] Ichmościów, kiedy tak późno pierwszy odezwał się. Ten przysłany powiadał mi, że miał P kasztelan rawski z Rzymu wiadomość, że ks. biskup warmiński²⁷⁹ już wyszedł z Ankony, jest w Rzymie i ma być sądem uwolniony.

Wysły uniwersały do wszystkich województw teraz ekspediowane, pod dawniejszą jednak datą, których kopię posyłam WXM Dobrodziejowi. Sam z najniższym do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa upadnieniem piszę się [...] S[amuel] S[zwykowski] Ł[owczy] N[adw.] WXL

²⁷² Józef Poniatowski (ok. 1675–1739), płk, gen. mjr przed 1713, kiedy to wystąpił z wojska kor., starszy brat Stanisława.

²⁷³ Szwedzcy generałowie: Mauritz Wellingk (1651–1727) dyplomata, gen. mjr od 1697; Nils Strömberg (1646–1723) gen. lejtn. od 1703; Knut Posse (po 1640–1714) gen. mjr od 1700 i Karl Nieroth (zm. 1712) gen. mjr od 1700.

²⁷⁴ Franciszka Izabela (zm. 1760 lub 1764?), córka koniuszego lit. Franciszka Stefana Sapiehy, od 1702 żona saskiego ministra Jakuba Henryka Flemminga, małżeństwo zostało unieważnione ok. 1718.

²⁷⁵ Jakub Henryk Flemming (1667–1728), gen. i minister saski, dyplomata, zaufany doradca Augusta II, od 1711 feldmarszałek, gen. artylerii kor. 1710–1714.

²⁷⁶ Ojcem Jakuba Henryka Flemminga był Georg Kaspar, wysoki urzędnik w państwie brandenbursko-pruskim. J. H. Flemming urodził się w pomorskich dobrach Flemmingów w obecnym Trzęsaczu w pow. gryfickim, w woj. zachodniopomorskim, wówczas dobra te znajdowały się na terenie Pomorza Brandenburskiego.

²⁷⁷ Ozga (Ozga?), dworzani? Janusza Wiśniowieckiego.

²⁷⁸ Jan Hieronim Załuski (zm. 1714), kasztelan rawski od 1693.

²⁷⁹ Andrzej Chryzostom Załuski (1648–1711), kolejno biskup kijowski, płocki i od 1699 warmiński, kanclerz w. kor. od 1702, uwięziony przez Augusta II w 1705, odesłany w 1706 do papieskiej Ankony, uwolniony w styczniu 1707.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 86–89

W Laysniku [Leisnig] 4 Februarii [II] 1707

[s. 86] Monseigneur

JMP [Aleksander] Przeddziecki chorąży przeszły mozyrski, a terazniejszy miecznik WXL, peracto [po zakończeniu, potwierdzeniu] traktatu od księcia [Michała] Wiśniowieckiego dziś stąd wyjechał. Który żalił się, jakoby go miano udać [oskarżyć] do WXM Dobrodzieja, że się dóbr jego tykał, z czego się wielu iustificuje [usprawiedliwia] deklarując, że jeśli by się pokazało, że on jeden szeląg wziął wszystką na to łoży substancję [majątek] i tracić ją chce.

JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] bardzo malkontent, że nie według umówienia effectuant[ur] [stało się]. Stańto bowiem, aby amnestia podpisana księciu [Michałowi] Wiśniowieckiemu była w ręku JMP w-dy podlaskiego²⁸⁰, póki od księcia na pewne pretensje IMPP Sapiehów rewersał podpisany oddany nie był, być teraz zaś z tą wszystką ekspedycją JMP Przeddziecki pojechał prosto do księcia Wiśniowieckiego. [s. 87] JMP w-da wileński już się na tym traktacie ubezpieczywszy pojechał dziś do Lipska żegnać króla J[M] szwedzkiego [Karola XII] i stąd ma o wtorku [8 II] wyjechać do Pruss, stamtąd do Litwy odebrać wojsko pod władzę swoją.

JMP Przeddziecki drugi²⁸¹ przysłany od JMP wojewodziny bełskiej [Elżbiety Sieniawskiej] z tym, że JMP w-da bełski [Adam Sieniawski] sądząc być za rzecz potrzebną interesom Pańskim [króla Stanisława] assistere [asystować] zjazdowi lwowskiemu, pojechał tam udając, że miał być Król nasz [Stanisław] in numero candidator[um] propositus [proponowany w liczbie kandydatów (*do korony*)] i przez to sobie queret[ur] melioratio i confirmatio [szukać poprawienia i potwierdzenia] elekcji naszego Pana [króla Stanisława], potym, że gdyby tam nic ad placitu[m] [według upodobania] Moskwy nie chcieli czynić, zirytowana mogłaby in favillam [w popiół] puścić [s. 88] wszystek kraj, co byłoby wieczną ruiną, Królowi JM [Stanisławowi] reprezentował oraz pewne spalenie dóbr swoich. Na to wszystko responsu[m] [odpowiedziano], że jako Król JM nie życzy zguby kraju, tak ochronienia onego wszelkie media iusta i aequo [środku sprawiedliwe i odpowiednie] przyjmuje. Melioratii [poprawienia] elekcji nie potrzebuje, dopieroż będąc królem, nie chce być kandydatem. Co do dóbr JMP w-dy [Sieniawskiego]

²⁸⁰ Stefan Mikołaj Branicki (zm. 1709), stolnik kor. od 1688, stronnik szwedzki, w-da podlaski od 1703.

²⁸¹ Przypuszczalnie któryś z Przeddzieckich z mazowieckiej gałęzi tego rodu.

insinuat[um] [sugerowano], że płomień z ognia przez Szwedów zapalony aequae consumens [tak samo zniszczy], jako od Moskwy rozżarzony.

Było dziś senatus consilium [rada senatu], jeżeli pro acceleratione recognitione [przyspieszenia uznania] Króla naszego [Stanisława], może być recognitus [uznany] król pruski [Fryderyk I] za króla. Conclusum [zdecydowano], żeby mu dać titulum [m] regium [m] sine praeiudicio [tytuł królewski bez uszczerbku] praw i traktatu Vladislavi[ensis]²⁸² cum retentione homagii [z utrzymaniem hołdu], zawsze od króla pruskiego praestituri [składanego], [s. 89] i tak poszła ta ekspedycja do króla pruskiego cum titulo regio [z tytułem królewskim].

Król JM [Stanisław] dziś jedzie do Lipska.

Upadam zatem do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Dysparycji [zniknięcia] Króla JM [Stanisława] nie dojdę racji, bom to samemu Panu [królowi] namienił i zdziwił się temu nie mając okazji żadnego odjazdu.

[datacja]

Szwykowski Ł[owczy] N[adv.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 90–91

W Laysniku [Leisnig] 4 Februarii [lutego] 1707

[s. 90] Monseigneur

Doszedł mnie dziś pakiet list[ów] od WXM Dobrodzieja cum adiunctis [z załącznikami] do Króla JM [Stanisława], JMP w-dy ruskiego [Jana Stanisława Jabłonowskiego] i JMP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczuki] i JMP podskarbiego WXL [Benedykta Sapiehy]. Zastałem Króla JM już siedzącego w kolasie i wyjeżdżającego do Lipska. Powiedziałem, że miał komisyję [zlecenie] od WXM Dobrodzieja w siłę [wielu] rzeczach. Czasu nie mając Pan [król] odłożył do powrotu swego. JMP w-da ruski zaraz odpisał do WXM Dobrodzieja, którego list odsyłał. Do JMP podskarbiego dojadę według woli WXM Dobrodzieja, lubo już to negotium [sprawa, interes] księcia [Michała] Wiśniowieckiego conclusum et expeditum [postanowione i wysłane], jako pisał w pierwszym liście dwiema godzinami przedtym ekspediowanym.

²⁸² Szwykowski błędnie zapisał Vladislaviensis, czyli włocławskiego; powinno być Velaviensis, czyli traktatu welawskiego. Traktat ten, zawarty w Welawie w 1657 r., przyznawał elektorowi brandenburskiemu suwerenną władzę w Prusach Książęcych, dotychczasowym lennie Rzeczypospolitej.

JMP [Krzysztof Kazimierz] Sienicki z miecznikostwem acceptatus [przyjęty] i któremu Król JM [Stanisław] generalstwo artylerii WXL [s. 91] konferując [nadając], miecznikostwo in favorem [na rzecz] JMP [Aleksandra] Przeddzieckiego disposuit pro sumpta satisfactione [przydzielono dla większej satysfakcji] sąd JMP Sienickiego.

Szczęśliwego rozwiązania XJM Dobrodziki [Anny Radziwiłłowej]²⁸³ Król JM [Stanisław], Królowa JM [Katarzyna], Księżna JM [Anna Leszczyńska] i wszyscy quot quot sunt [jak wielu ich jest] winszują, a najbardziej ja, który z najniższym do nóg upadnięciem piszę się [...]
[datacja] Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] L[itewski]

Gazeta pisana, Z Lesnika [Leisnig] 4 II 1707

APTor., Kat. II, XIV 79, k. 10v-II

[**k. 10v**] Donoszą, że tam JMP marszałek kor.²⁸⁴, JMP w-da podlaski [Stefan Branicki], JMKs. biskup chełmiński²⁸⁵, JMP Bronisz²⁸⁶ sperantur [są spodziewani]. Gen. Reinszeldt [Karl Gustav Rehnskiöld] we 12 m. [tys.] Szwedów już się ruszył, już podjazdy koło Rawicza znajdują się. JMP gen [Michał] Brandt z JMP Szmigielskim [Adamem Śmigielskim] listy króla JM Augusta [II] przejęli i oddali do rąk króla szwedzkiego [Karola XII]. Zgoda między IMM Sapiehami a księżęty Wiśniowieckimi umówiona contrahenter [wzajemnie], ale królowie Karol i Stanisław podpisali i młodszemu księżęciu [Michałowi] polna buława deklarowana. JMP [Jakub Zygmunt] Rybiński accessit cum homagio [przystąpił z hołdem] do Króla JM Stanisława z ludźmi swemi²⁸⁷. [**k. 11**] Z królem JM pruskim [Fryderykiem I] aliantz [sojusz] stanął i z królem JM szwedzkim [Karolem XII] przeciwko Moskwie.

²⁸³ Anna Radziwiłłowa urodziła wówczas córkę Karolinę Teresę (1707–1765).

²⁸⁴ Kazimierz Ludwik Bieliński (1650–1713), podkomorzy kor. od 1688, marszałek w. kor. od 1702.

²⁸⁵ Teodor Potocki (1664–1738), kapelan i sekretarz Jana III, biskup chełmiński od 1699, kandydat króla Stanisława na biskupstwo krakowskie, biskup warmiński od 1711, arcybiskup gnieźnieński i prymas od 1722.

²⁸⁶ Piotr Jakub Bronisz (zm. 1719), podczasy wschowski od 1688, starosta pyzdrowski, marszałek prostanisławowskiej konfederacji warszawskiej z 1704, kasztelan kaliski od 1713.

²⁸⁷ Informacja błędna, regimentarz Jakub Zygmunt Rybiński pozostał przy konfederacji sandomierskiej, która nie uznała króla Stanisława Leszczyńskiego.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 92–99

[s. 92] w Lipsku 8 Febru[ariis] [II] 1707

Monseigneur

Doniosłem w przeszłym pisaniu moim WXM Dobrodziejowi, żem zaraz odebrawszy listy jego oddał [je] Królowi JM [Stanisławowi] już wyjeżdżającemu. Dlatego cokolwiek WXM Dobrodziej comissit deferre [zlecił doręczyć], aż za powrotem Króla JM z Lipska d. 6 praesentis exposui [obecnego miesiąca przekażę].

Marszałkostwo nadw. kor., że już cale [zupełnie] oddane JMP [Stanisławowi] Tarłowi i jest [on] in possessione et exercitio [w posiadaniu i wykonywaniu] tego urzędu, Król JM nie widząc a privatione regressum ad habitum [nie mieszając spraw prywatnych z powinnościami], a zaś aestymując [ceniąc] nade wszystko afekt [uczucie] WXM Dobrodzieja konferuje [nadaje] JMP Dombowskiemu²⁸⁸ województwo inowrocławskie [inowrocławskie]. Starostwo dybrowskie, lubo już za JMP [Adama] Radońskiego oddane było JMP [Piotrowi] Broniszowi potrafić w to deklaruje Pan [król], że przyjdzie za wolą i dyspozycją WXM [s. 93] Dobrodzieja. Za JMP Slizniem²⁸⁹, Pocijem w-dą witebskim²⁹⁰ przyjmie Król JM instancje WXM Dobrodzieja i obiecuje on in occursu [przy nadarżającej się] okazji effectuare in favorem exreferendarii [uczynić coś na korzyść eksreferendarza].

JMP [Krzysztof Kazimierz] Sienicki sortitus gratiam [uzyskał łaskę] w admissiej [dopuszczeniu *do amnestii*] jako już ekspedycja wyszła do księcia [Michała] Wiśniowieckiego i do niego.

Starostwa łuckiego²⁹¹ Król JM podpisać nie chciał wymawiając się, że mu wszystko wzięwszy expedit [trzeba] cokolwiek zostawić, aby każdy widział clementiam [łaskę], że etiam in vitiis praestat beneficia [nawet w razie popełnienia błędów świadczy dobrodziejstwa]. Starostwo dybrowskie²⁹² wpisuję w metryce [*litewskiej*] według rozkazu WXM Dobrodzieja z datą 4 Novembris [XI] MDCCVI [1706] etc.

²⁸⁸ Wojewodą inowrocławskim z nominacji Augusta II był od 1703 Maciej Radomicki, starosta gen. wielkopolski. Król Stanisław mianował na to województwo Wojciecha Dąmbskiego (1676–1725), marszałka nadw. kor. od 1702 z nominacji Augusta II, żonatego od 1701 z Adelajdą Cecylią z Radziwiłłów (z linii kleckiej), kuzynką kanclerza K. S. Radziwiłła. Uprzednio marszałkiem nadw. kor. mianował Stanisława Tarłę.

²⁸⁹ Stefan Jan Ślizień (zm. 1707), pisarz ziemski wileński 1683–1705, referendarz lit. 1705–1707.

²⁹⁰ Kazimierz Aleksander Pocij (1666–1728), kasztelan witebski od 1700, kasztelan trocki od 1703, w-da witebski od 1705, dotychczasowy stronnik Augusta II.

²⁹¹ Starostwo łuckie w woj. wołyńskim.

²⁹² Starostwo dybrowskie w woj. inowrocławskim.

[s. 94] Według woli WXM Dobrodzieja byłem d. 7 [II] u JMP podskarbiego lit. [Benedykta Sapiehy]; zastałem [go] dużo chorego. Doniosłem comissa [zlecenia] WXM Dobrodzieja, odowiedział mi ratione [względem] księcia [Michała] Wiśniowieckiego, że to już conclusum [postanowione] i JMP [Aleksander] Przędziecki pojechał ze wszystkimi requisitam [potrzebnymi rzeczami]. Ratione JMP Sliznia rzekł mi, że chciałby, aby tak był pocciwy, jako go reprezentuje XJM [Karol Stanisław Radziwiłł], ale: „Wiem, że ladaco jest”. O datę przywileju na podkomorstwo powiedział JMP podskarbi, że niech tak będzie, ponieważ i konkurenta innego o ten urząd nie masz i nic w tym nagłego nie znajduje się. Prosi o wybaczenie WXM Dobrodzieja, że dla słabości swojej nie odpisuje. Katar ma wielki i bardzo spadł z ceny [wagi].

[s. 95] JMP pisarz²⁹³ także chory i jeszcze periclitatur [znajduje się w niebezpieczeństwie].

JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] pożegnał króla JM szwedzkiego [Karola XII] i ma wkrótce jechać do wojska in fiducia [w nadziei], że mu książę [Michał Wiśniowiecki] odda swoją dywizję.

JMP oboźny kor. [Jerzy Aleksander Lubomirski] pisał do Króla JM [Stanisława], aby komendę zdawszy mógł tu przyjechać dla uspokojenia kontraktu z JMP podskarzim kor. [Władysławem Czarnkowskim], który całe [wcale] ustąpić nie chce z tych racji, że już JMP oboźny z komór coś ruszył pieniędzy kontraktując o nie titulo [tytułem] podskarbiego kor., że z dóbr jego dziedzicznych 120 m. [tys. złp] wybrał chorągwiemi swemi. Król JM przecie utrzymuje P oboźnego przy kontrakcie [s. 96] z tej racji, że JMP w-da bełski [Adam Sieniawski], jako się ze wszystkich coniectur [okoliczności] poznawa ruit in praecept [działa bez zastanowienia w *swych* rozkazach] i trzeba będzie buławę wielką oddać JMP w-dzie kijowskiemu [Józefowi Potockiemu], polna zaś aby się nie dostawała JMP podkomorzemu kor. [Jerzemu Dominikowi Lubomirskiemu] paratur obstaculum ex collatione ministerii [pokazuje się przeszkoda z nadania ministerstw] temu Domowi, ile kiedy prawo nie pozwala mieć duo [dwa] ministeria w jednym Domie.

Moskwa zbliżywszy się pod Warszawę zaskoczyli ludzi JP oboźnego kor. [Jerzego Aleksandra Lubomirskiego] w Okuniowie²⁹⁴ et enormissime [najniegodniej] ich traktowała, nosy, uszy urzynając, rękę w pół dłoni przebiwszy postronek zawlekłszy ciągnęli przy koniu. Tę relację mam od dwóch towarzystwa teraz od P oboźnego przybyłych.

[s. 97] JMP w-da kijowski [Józef Potocki] tu w Lipsku rezyduje, powiadają że ma mieć 30 m. [tys.] talerów [180 tys. złp] na dywizję swoją od króla szwedzkiego.

²⁹³ Michał Józef Sapieha (zm. 1738), pisarz polny lit. 1698–1703 i 1705–1730, w-da podlaski od 1728.

²⁹⁴ Okuniew, wieś w pow. mińskim w woj. mazowieckim.

Król August [II] i sama królowa [Krystyna Eberhardyna] i matka jego [Anna Zofia] tu są w Lipsku. Dnia wczorajszego był król szwedzki [Karol XII] z wizytą u ciotki swojej²⁹⁵ i jam go spotkał jadąc od P podskarbiego lit. [Benedykta Sapiehy]. Biegł [Karol XII] w kilkunastu koni.

Aby miał Król nasz [Stanisław] disparere [zniknąć] na jaki czas i żeby mnie nullo [bez żadnej] z łaski Bożej demerito [winy] miano oddalić od pieczęci i przez to disobligować [zrazić] sobie WXM Dobrodzieja, którego Król najbardziej kocha i aestymuje [szanuje, ceni], tu żadnego podobieństwa nie było.

[s. 98] Księżna Rakocina²⁹⁶ uprosiwszy się do Cieplic²⁹⁷ u cesarza [Józefa I], tam miała ludzi przygotowanych, którzy napadłszy na kapitana, który ją z kilkunastą dragonii pilnował, onego wzięwszy, samą księżnę et cum pretiosioribus [z kosztownościami] na koń wsadziwszy, tu do Lipska sprowadzili. Cesarski poseł [Franz Ludwig von Zinzendorf] reprezentował to królowi szwedzkiemu [Karolowi XII], na co miał odpowiedzieć król szwedzki, że ci ludzie, którzy to zrobili nie są z wojska jego, wydawać zaś, kiedy więzień za granicę ujdzie, nie masz zwyczaju. Co dalej będzie nie wiemy, dosyć że to pewna, że tu jest księżna Rakocina i tym sposobem, jakom pisał, eliberowana [uwolniona].

[s. 99] List od JMP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczuki] odsyłam WXM Dobrodziejowi, który [Szczuka] tu do Lipska dnia wczorajszego przyjechał i traktuje z posłami cudzoziemskimi quod negotiu[m] [jakąś sprawę]. Sam podobno oznajmuje WXM Dobrodziejowi, mnie investigabile [sprawa nieznaną].

Od cesarza [Józefa I] in dies [na dniach] spodziewamy się rekognicji [uznania – *królewskości Stanisława*]. Casus fortuitus distulit [zdarzył się szczęśliwy przypadek] do tego czasu. Król JM [Stanisław] per confidentia [przez zaufanie], którą miał z P posłem brandenburskim²⁹⁸, incognito był u niego. Teraz wszyscy posłowie dopominają się, aby u każdego Król był incognito wprzódy i podobno moderuit [układa] to JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka].

Upadam zatym z najniższą submisją do nóg WXM Dobrodzieja [...]
Szykowski Ł[owczy] N[adw.] L[itewski]

²⁹⁵ Anny Zofii, siostry swojej matki Ulryki Eleonory, obie były córkami króla duńskiego Fryderyka III.

²⁹⁶ Karolina Amalia von Hessen-Rheinfels-Wanfried, od 1696 żona księcia siedmiogrodzkiego Franciszka II Rakoczego (1676–1735), przywódcy antyhabsburskiego powstania na Węgrzech.

²⁹⁷ Cieplice, ówczesna miejscowość kuracyjna na Śląsku cesarskim, obecnie uzdrowisko, dzielnica Jeleniej Góry w woj. dolnośląskim.

²⁹⁸ Marquard Ludwig von Printzen, pruski dyplomata, od września 1706 przebywający w Saksonii.

[u dołu strony dopisek Jana Fryderyka Sapiehy, referendarza lit. z wyrazami oddania dla Karola Stanisława i Anny Radziwiłłów]

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 100–102

[s. 100] a Laysnik [w Leisnig] 15 Februarii [II] 1707

Monseigneur

Nie opuszczam żadnej poczty do WXM Dobrodzieja, wypisuję zaś fidelissime [jak najwierniej] cokolwiek tu słychać, choć czasem i niepewne, jako to o P Patkolu [Johannie Reinholdzie Patkulu], o którym hucusque [dotąd] twierdzą, że ścięty. O przyjaźni króla JM Augusta [II] z królem JM szwedzkim [Karolem XII] nie wiem jeśli taka jest, jako WXM Dobrodziej opisujesz. Bywają u siebie, często rozmawiają cicho, trudno jednak investigare [dociec] co traktują. Z tym wszystkim król szwedzki ni razu nie jadł u Augusta, co znakiem skrytej diffidentie [nieufności]. Żeby miał co zaś August intentare [zamierzać] przeciwko królowi pruskiemu [Fryderykowi I], pierwsze o tym wiadomości od WXM Dobrodzieja dochodzą. Namieniałem onę Królowi JM [Stanisławowi], dziwił się tylko. Traktat z Moskwą, że ma stanąć jedni tu głosili, drudzy affirmabat [potwierdzali], że już stanął. Utriumque falsum [obie informacje fałszywe], bo sam mi Król JM tak upewnił, że nie masz do tego żadnej apparencji [skłonności], a przecież by nie utaiło się.

[s. 101] List ordynowany [wysłany] od WXM Dobrodzieja do JMP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego] odesłałem. W przeszłym liście namieniłem, com sprawił u JP podskarbiego WXL [Benedykta Sapiehy], który dużo zapadł [na zdrowiu]. Przywileje według rozkazu WXM Dobrodzieja napiszę i podpisane u Króla JM [Stanisława] odeślę przyszlą pocztą, bo ta już odchodzi, a godziną przedtym oddano mi listów pakiet od WXM Dobrodzieja. Comissum negotium exequare [zleconą sprawę załatwić]. Odsyłam listy JMKs. sufragana [Jana Dłużewskiego], JMP podskarbiego kor. [Władysława Czarnkowskiego].

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski

[s. 102] List Króla JM [Stanisława], respons na list przeszły WXM Dobrodzieja odsyłam. JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski] odpisywał i często nie wiem jakim to sposobem nie miało by dojść WXM Dobrodzieja. Ja dwa razy na tydzień piszę, nie opuszczając żadnej poczty. Królowa JM [Katarzyna] i Księżna [Anna Leszczyńska] kazała się kłaniać Obojgu WXM Dobrodziejstwa. List JMP w-dy ruskiego odsyłam.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 103–105

[s. 103] w Laysniku [Leisnig] 15 Febru[arii] [II] 1707

Monseigneur

Przywileje według woli WXM Dobrodzieja napisawszy i podpisawszy u Króla JM [Stanisława] odsyłam. Przyjeżdżał tu sekretarz de [od] Mr Bonak²⁹⁹ z listem od króla JM francuskiego [Ludwika XIV] do Króla JM naszego [Stanisława] i do Królowej JM [Katarzyny]. Odpisywałem od obojgu i posyłam kopię WXM Dobrodziejowi. Dnia wczorajszego przyszły listy od króla pruskiego [Fryderyka I] ad recognitionem [z uznaniem] naszego Króla. Postaram się o kopię i pošlę WXM Dobrodziejowi.

Słychać tu za pewne, że król szwedzki [Karol XII] posyłał Mr Cedrier³⁰⁰, son secretaire [swego sekretarza] do króla Augusta [II] upominając się według traktatu [*altransztadzkiego*] gwarancji oddania Patkula, nie wiem co za respons dany.

Kilka dni temu, jako posłano było siedm [7] Szwedów do Weysfeld³⁰¹ miasteczka dla wybrania kontrybucji, gdzie stał się hałas, pospólstwo uderzyło na Szwedów [s. 104], którzy w sprawie [w szyku] stanąwszy dali ognia do całego gminu, potym en desesperés [w desperacji] do szpad się rzucili et profuit [poskutkowała] ta rezolucja, bo pospólstwo rozproszyło się. Nazajutrz lieutenant colonelle [ppłk] przyjechawszy do miasteczka tego w półtorasta [150] koni, ogarnął kościół, gdzie wszyscy ludzie natenczas byli i pojedynkiem [pojedynczo] z między wychodzących zatrzymywał pryncypałów, których kazał profosowi publicae [publicznie] siec u pręgierza. Tym niekontentując się miasto spalił funditae [całkowicie].

Słychać tu także, że cesarskie rekruty w Sileziej [Śląsku] Szwedzi zabrali, eo pretextu [pod tym pretekstem], że cesarz [Józef I] pozwolił królowi szwedzkiemu [Karolowi XII] zaciągać wojska w Sileziej i oficerowie szwedzcy mieli zabierając rekruty cesarskie powiedzieć, że kiedy już nam tu rekrutować pozwolono, wy nie powinniście zaciągać et per consequens [i w rezultacie] to coście zaciągnęli [s. 105] ludzi, nam należy, bo cesarz i król szwedzki razem zaciągać nie mogą w jednym miejscu.

Sasom kazano z Polskiej ustąpić, ex quo [na skutek czego] wbrew traktatowi zbliżyły się ku kwaterze szwedzkiej.

²⁹⁹ Jean Luis d'Usson Bonnac hr. (1672–1738), poseł francuski w Szwecji i w Polsce.

³⁰⁰ Josias Cederhielm (Cederhjelm) (1673–1729), sekretarz kancelarii Karola XII od 1700, w niewoli rosyjskiej 1709–1722, poseł szwedzki w księstwie Holstein-Gottorp w 1724 i w Rosji 1725–1726.

³⁰¹ Przypuszczalnie miasto Weißenfels, na południowy zachód od Lipska.

Udają tu za pewne, że cesarz [Józef I] z szwanku [upadku] dawnego z konia nie może przyjąć do siebie i że całe [zupełnie] rozum stracił.

List JMP w-dy ruskiego [Jana Stanisława Jabłonowskiego] z kopią listu króla pruskiego [Fryderyka I], a także list JMP podkanclerzego [lit. Stanisława Antoniego Szczuki] i inne tu mnie oddane odsyłam WXM Dobrodziejowi.

Dnia jutrzejszego wyjeżdżam do Lipska. Co sprawię in negotio [w sprawie] WXM Dobrodzieja, oznajmię.

Upadam zatem do nóg WXM Dobrodzieja [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] L[itewski]

List bez koperty przysłał JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski] i tak go odsyłam w mojej [kopercie].

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 106–112

[s. 106] a Laysnich [w Leisnig] d. 18 Febru[arii] [II] 1707.

Monseigneur

Nie zastałem w Lipsku Mr Fluk³⁰², który pojechał o dwie mili za Targau³⁰³, gdzie ma być grande chasse [wielkie polowanie] i nie powróci aż za dwie niedzieli do Lipska. Tam zaś jechać nie zdało się z tej racji, że on trzymając rząd i uwijając się, aby jako najlepiej króla JM szwedzkiego [Karola XII] przyjąć, mógłby mnie zbyć jakimkolwiek responsem, a tak wolę z nim traktować kiedy nie będzie miał tant d'affaire sur la tete [tyłu spraw na głowie]. Pojechał tam August [II] król i król JM szwedzki, jako powiadają, accompagne de 400 officiers et trois cents drabants [w towarzystwie 400 oficerów i 300 drabantów – gwardzistów].

[s. 107] Przy Królu JM Auguście jest ksiądz Wotta³⁰⁴ jezuita, niedawno z częścią bagażu przybyły. Jeśli słucha mszy świętej co dzień, wiedzieć positivo [potwierdzająco] nie mogę; w święto nie opuszcza [mszy].

W Lipsku bywają bale na reducie, gdzie królowa JM [Krystyna Eberhardyna] gra najczęściej w kometę. Król August w szkarłatnej sukni najczęściej bywa, tańczy z początku, a potem z paniami dyskuruje [roz-mawia], plerumque [najwięcej] z Kinismarkówną abatissą³⁰⁵.

³⁰² August Ferdynand von Pflug hr. (1662–1712), marszałek dworu Augusta II, od 1706 dyrektor saskiego Tajnego Gabinetu.

³⁰³ Torgau (Torgawa), miasto powiatowe w Saksonii w Niemczech.

³⁰⁴ Karol Maurycy Vota (1629–1716), włoski jezuita i dyplomata papieski, od 1685 wpływowy spowiednik Jana III Sobieskiego, potem Augusta II, od 1699 przebywał głównie w Dreźnie.

³⁰⁵ Maria Aurora von Königsmarck hr. (ok. 1668–1728), metresa Augusta II, wysyłana przez niego również w misjach dyplomatycznych, od 1696 tytułarna księżniczka w Quedlinburgu.

Tu zaś u nas w Laysniku [Leisnigu] jednakowym sposobem dni schodzą. Król JM [Stanisław] najczęściej [s. 108] gra w warcaby z JMP Włostowskim³⁰⁶, non sine iurgio [nie bez sporów]. Królowa JM [Katarzyna], Księżna JM [Anna Leszczyńska] i trzech kawalerów: JMP marszałek nadw. [Stanisław Tarło], starosta krakowski [Franciszek Wielopolski] i wojewodzie smoleński [Michał Tarło] w lombra³⁰⁷ cinquilie [w pięcioro] grają. Królowa JM po prawej ręce siada do gry, u stołu zaś Księżna JM między Królem JM a Królową JM, jako gościa siada.

Pisałem w przeszłych listach, że Królowa JM [Katarzyna] stoi [mieszka] tam, gdzie JMP podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka] stał. JMP podkanclerzy nad kaplicą³⁰⁸, gdzie JMP podkomorzy kor. [Jerzy Dominik Lubomirski] miał stancję. Księżna JM [Anna z Jabłonowskich Leszczyńska] w tym pokoju, gdzie Król JM stał i tam jadają i grają. Pokój ten obity obiciem półatłasowym w płomienie. [s. 109] Król JM w tej stancy ma reiteratę [kwaterę] swoją, gdzie stał P wojewodzie smoleński [Michał Tarło].

^bPrzysłała tu JMP wojewodzina bełska [Elżbieta Sieniawska] list, oryginał sam ręką męża swego [Adama Sieniawskiego] pisany, w którym pisze że do niej, że jako Waszec dla amatorów biegnąc, ofiarowałaś się królowi Stanisławowi bez mojej woli, tak go utrzymaj, ja zaś jego za Pana, ani Waszeci za żonę cale [wcale] znać^b i już tu słyhać, że się^b ma rozwodzić^b. Słyhać także, że się^b podjął korony i że mu car [Piotr I] dar 40 m. [tys.] rublów [240 tys. złp] i 100 m. [tys.] talarów bitych kopi[ej]kami [600 tys. złp]. Dwór nasz bardzo consternatus^b [przejęty].

Dziś stąd JMP starosta krakowski [Franciszek Wielopolski] pojechał do Krakowa, jeśli już tam praesidium [garnizon] nie weszło moskiewskie, [s. 110] alias [w tym przypadku] we Wrocławiu zabawiły się.

JMP w-da kijowski [Józef Potocki] stąd pojechał 16 [II], ^bma comissium [zlecenie] od Króla [Stanisława], aby przeciągnąć P [Stanisława Mateusza] Rzewuskiego cum declaracione [z obietnicą] polnej buławy^a i te są curiosa [ciekawe rzeczy], które mi JMP podskarbi [Władysław Czarnkowski] comunicavit [zakomunikował].

Kłótnie o podskarbstwo [litewskie] długo trwały, tandem [w końcu] kiedy widział Król JM [Stanisław] iustas rationes [słuszne powody], dla których laccessitus [prowokowany, dręczony] JMP podskarbi [Benedykt Sapieha]

³⁰⁶ Kazimierz (według Kaspra Niesieckiego – Wojciech) Włostowski (zm. 1737) zaufany intendent króla Stanisława, potem (1725) marszałek dworu prymasa Teodora Potockiego, nadal utrzymywał kontakty z Leszczyńskim, kasztelan krzywiński od 1729.

³⁰⁷ Lombra, gra w karty, poprzedniczka brydża.

³⁰⁸ Kaplica na zamku Mildenstein była usytuowana w budynkach wzdłuż muru zamkowego nad rzeką Muldą, naprzeciw głównego budynku zamkowego.

ustąpić nie chciał przestał go więcej namawiać i owszem, śmiejąc się rzekł, że będziesz mi siedział na nim do śmierci i nie pość [!] pisz wyżej, za co on podziękował.

Dał znać sekretarz króla JM szwedzkiego [Karola XII], że od królowej JM angielskiej³⁰⁹ stanęła już w Lipsku ekspedycja recognitionis [uznania] Króla JM naszego [Stanisława]. Zatrzymał ją Cicendorf [Franz Ludwig von Zinzendorf] i dał znać do cesarza [Józefa I], aby razem mogli mieć recognitionis audiencję, gdyż cesarz zapatrywał się na koligatów [sojuszników] swoich Anglię i Holandię. Owa wizyta incognito, o której [s. 111] pierwszej pisałem, że praetendebat[ur] [pożądana] od ministrów postronnych już upadła.

Tu słyhać, że pod Warszawę ciągnie Moskwa i myśli szopę [elekcyjną] stawiać i most na Wiśle budować.

Choroby się u nas zagęszczają coraz to bardziej, kilku Polaków umarło, a wielu jest chorych. Ci co pomarli są ludzie prości: pacholek JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy], woźnica P Fronckiewicza³¹⁰ etc. Katary zaś ciężkie Panów incomodują [trapią, męczą], JMP w-da wileński, JMP podskarbi kor. [Władysław Czarnkowski], JKs. sufragan gnieźnieński [Jan Dłużewski] na nie chorują. JMP referendarz kor. [Władysław Poniński] bardzo się źle miał na affekcję [przemieszczanie się] kamienia, ale już przyszedł do siebie.

[s. 112] Listy od Ichmościów do mnie przysłane odsyłam WXM Dobrodziejowi. Sam z najniższym do nóg upadnięciem Obojga WXM Dobrodziejstwa piszę się [...]

Byłem u w-dy ruskiego [Jana Stanisława Jabłonowskiego] upominając się responsu. Który odpisawszy dał list do mojej koperty. Posyła oraz kopię diplomatis ad abroganda[m] suspicionem [pism dla oczyszczenia się z podejrzeń] z przejętych dawno listów ortam [pochodzących], o których oznajmiłem in antecessum [uprzednio] WXM Dobrodziejowi. JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] dziś rano wyjechał do Lipska dla konferencji z posłem cesarskim [Franzem Ludwigiem von Zinzendorfem]. Nie pisał do WXM Dobrodzieja, bo przeszłą pocztą pisał. JKs. opat paradyski³¹¹ dziś tu sperat [jest spodziewany] do Leysniku.

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

³⁰⁹ Anna Stuart (1655–1714), królowa angielska od 1702.

³¹⁰ Przypuszczalnie Gedeona Michała Frąckiewicza Radziwińskiego, chorążego nadw. lit.

³¹¹ Paweł Franciszek Sapieha (1657–1715), opat paradyski od 1694, sekretarz w. lit. od 1704, bp nominat chełmiński w 1707, bp żmudzki od 1713.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 113–122

[s. 113] w Laysniku [Leisnig] 22 Febru[arii] [II] 1707

Monseigneur

D. 19 p[rae]sentis [II] przybiegł tu król JM szwedzki [Karol XII], wszystek w błocie ubryzgany, nie zastał Króla JM naszego [Stanisława], który w kolasie wyjechał był za miasto. Królowa JM [Katarzyna] i Księżna JM [Anna Leszczyńska] spotykały u schodów na górze. Tam zaraz powitawszy dał rękę Królowej JMci i zaprowadził do pokoju, gdzie z pół godziny dobre rozmawiał z Królową JMcią po niemiecku, cum admiratione omnium [ku podziwieniu wszystkich]. Interea [tymczasem] Król JM nasz przyjechał i już z sobą konferowali, circiter [około] godziny. Potym pożegnawszy wsiadł na konia i pojechał. Król JM nasz chciał odprowadzić także na koniu, ale król szwedzki nie dopuścił i wrócić się musiał, mało co z zamku [Mildenstein] wyjechawszy.

[s. 114] Tegoż dnia przyjechał sekretarz P Printza [Marquarda Ludwiga von Printzen] pośła pruskiego oznajmując, że i sam pan poseł jedzie, aby publiczną mógł mieć audiencję, intuitu [z powodu] której ceremonii Królowa JM [Katarzyna] i Księżna JM [Anna Leszczyńska] zaprosiły się na obiad do JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy]. Tandem [ostatecznie] JMP poseł nie zjechał tego dnia. Państwo przecie pomienione jadło obiad u JMP wojewody [wileńskiego], gdzie był i Król JM, JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski], JMP międzyrzecka³¹² i JMP referendarzowa [Konstancja Ponińska]. Księżna JM [Anna Leszczyńska] siedziała między Królem JM [Stanisławem] i Królową JM [Katarzyną]. Wino było królewskie, faifrowie [piszczalkowie, trębacze] JMP wojewody [K. J. Sapiehy] grali i wszyscy weseli byli.

[s. 115] **D. 20 [II]** stanął pan poseł pruski [Marquard Ludwig von Printzen] w Laysniku [Leisnigu]. Już popołudniu dał znać sekretarz [pośła] IMM panom marszałkom litewskiemu [Aleksandrowi Pawłowi Sapieżu] i nadw. kor. [Stanisławowi Tarle] i według zwyczaju posyłał mnie Król JM [Stanisław] z komplementem do niego winszując mu szczęśliwego przybycia. Bardzo wdzięcznie te moje od Króla JM przyjął powinszowanie, prosił mnie siedzieć, gdzie z kwadrans posiedziawszy, nie chcąc mu krzywdzić czasu do wczasu potrzebnego, odjechałem i Królowi JM [Stanisławowi] relację uczyniłem. Tegoż dnia prezentował pan sekretarz pana pośła pruskiego kopię listu króla pruskiego [Fryderyka I], który miał być po publicznej audiencji oddany

³¹² Marianna Łucja Błęzyńska z Trzebuchowskich (zm. u schyłku 1708?), od 1701? trzecia żona kasztelana międzyrzeckiego Jakuba Błęzyńskiego (zm. 1710).

Królowi JM [Stanisławowi]. Byli do tej kopii czytania ordynowani [s. 116] JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski], IMPP marszałek [Aleksander Paweł Sapieha] i podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] litewscy. Primario [po pierwsze] oświadcza afekt życzliwość swoją, wychwalając qualitates proprias et originis claritudinem [zalety własne i pochodzenie znakomite] Króla naszego. Secundo articulo [w drugim punkcie] żali się w tym liście, że inter pacta conventa [że w pakta konwenta] położono dwa powiaty lumbuski i drugi [łęborski i bytowski] tanquam redemptibilia [jako zastawione], a te są iure feudi [prawem lennym] puszczone książęciom brandenburskim, tylko jedno starostwo drahimskie wykupić się może³¹³. Na to responsum [odpowiedziano], że to per inanimadvertentiam [przez niedopatrzanie] weszło inter [pomiędzy] pacta conventa, których tu ad manus [pod ręką] nikt nie ma i deklarowano dać respons ratione [w sprawie] tej słusznej pretensji, że te powiaty iure feudi należące, nie mogą być wykupione.

[s. 117] Tertius [trzeci] articulus listu tego był, aby abolire ceremonium homagii eventualis [znieść ceremonię hołdu ewentualnego]³¹⁴, ponieważ i król pruski [Fryderyk I] nie chce więcej, aby sukcesorowie jego odbierali przysięgę od incolis Prussiae [mieszkańców Prus *Brandenburgisch*], ponieważ już jemu i sukcesorom jego raz jest uczyniona i Rzeczpospolita securum iurium suorum ratione devolutionis post extincta lineam [pewna swoich praw spadkowych po wygaśnięciu linii] książąt pruskich [Hohenzollernów], nie powinna potrzebować tej multiplicatjej sine necessitate [zbędnej, powtarzającej się *gwarancji*]. Responsum [odpowiedziano] od JMP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki], że tego punktu Król JM [Stanisław] w liście do siebie pisanym przyjmować nie może, bo to należy do całej Rzeczypospolitej. Conclusum [zdecydowano], aby był list bez tego punktu. Jakoż był pro zapas [w zapasie, rezerwie] bez tego artykułu drugi list, czyli podobno blankiet.

[s. 118] Disceptatum [dyskutowano] długo, jeśli ma P poseł wizytę oddawać Królowej JMci [Katarzynie] i Księżnie JMci [Annie Leszczyńskiej], której zrazu wymawiał się P poseł, że nie może dawać titulum d'Alteste Royale [tytułu Królewska Wysokość], tandem [wreszcie] kiedy reprezentowano, że król JM szwedzki [Karol XII] przez swego posła dawał już ten tytuł i Księżna JM [Anna] deteriozem [mniej ważnego (*tytułu*)] nie może się spodziewać od króla pruskiego. Stało na tym, że już da alteste Royale.

³¹³ O sytuacji prawnej powiatów lęborskiego i bytowskiego zob. A. Kamińska-Linderska, *Między Polską a Brandenburgią. Sprawa lenna lęborsko-bytowskiego w drugiej połowie XVII w.*, Wrocław 1966. O starostwie drahimskim zob. J. Roszkowski, *Utrata starostwa drahimskiego przez Polskę i próby jego odzyskania 1657–1773*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne” 14, 1984, s. 61–80.

³¹⁴ Hołd ewentualny, składany przez stany Prus Książęcych (Brandenburgisch) królom polskim na wypadek wygaśnięcia dynastii Hohenzollernów.

21 [II] o godzinie 11 JMP referendarz kor. [Władysław Poniński] w karecie Królowej JM [Katarzyny] złocistej, klaczami sześcią wilczatami JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy] jechał do P posła [pruskiego], stojącego w stacji królewicza JM Alexandra [Sobieskiego] (który do Wrocławia odjeżdżał) i druga kolaska 6 koni poszła po [s. 119] kawalerów jego. Przyjechał tedy w tej karecie JMP poseł [Marquard Ludwig von Printzen], sam w tyle siedzący, a JP referendarz kor. na przedzie. Wysiadł z karety i zaraz jam go z woli Króla JM [Stanisława] przyjmował i prowadziłem aż na wschody, gdzie u schodów na górze czekał JMKs. sufragan chełmski [Jan Dłużewski] i JMP kasztelan łęczycki [Jerzy Antoni Warszycki]. Warty były w sieniach. Tandem [w końcu] do pokoju przychodząc, we drzwiach stali z laskami IMPP marszałkowie [Aleksander Paweł Sapieha i Stanisław Tarło] i prowadzili aż do Króla JM stojącego u stolika. Po trzech reverentiach [ukłonach] uczynionych, miał mowę JP poseł po francusku, bardzo piękną. Król JM sam odpowiadał jeszcze lepiej. Po skończonej audiencji poszedł Król JM do swego pokoju, gdzie P wojewodzie smoleński [Michał Tarło] stał [s. 120] sam i P poseł poszedł i P w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski] i P podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka]. Rozmawiali tedy z sobą póki jeść nie dano, zasiedli do stołu tym sposobem: Król JM, P poseł po prawej ręce, JMP w-da ruski po lewej, JMP podkanclerzy lit., JMP kasztelan łęczycki, JMP [Kazimierz] Włostowski stał do stołu, JMP starosta bobrownicki³¹⁵ pić dawał Królowi. Jedli smaczno i pili nieźle. Po obiedzie poszedł P poseł do Królowej JM [Katarzyny], która w łóżku leżała, tam komplementy uczynił do Królowej JM, która mu po francusku odpowiedziała, potym do stojącej Księżny JMci [Anny Leszczyńskiej] uczynił komplement i dał tytuł [tytuł] d'alteste Royale, [s. 121] co tym wdzięczniej przyjęto było quo flagrantuit appetebat[um] [gdyż gorąco o to zabiegano]. Stała Księżna JM przy łóżku Królowej JMci, JMP podkanclerzyna lit. [Konstancja Szczukowa], wojewodzina krakowska³¹⁶, i referendarzowa kor. [Konstancja Ponińska]. Przecież Księżna JM [Anna Leszczyńska] wysuwała się, aby nie była in ordine [w jednym rzędzie] tych pań pomienionych.

Po tej audiencji odjechał P poseł [pruski] do siebie tak sprowadzony, jako przyjęty był. W godzinę znowu przyjechał z wizytą do JMP w-dy ruskiego [Jana Stanisława Jabłonowskiego] i JMP podkanclerzego lit. [Stanisława Antoniego Szczuki] i marszałka lit. [Aleksandra Pawła Sapiehy].

Dziś co będzie doniosę przyszlą pocztą WXM Dobrodziejowi, bo pocztą rano odchodzi. Król szwedzki [Karol XII] nie był na łowach u Augusta [II], [s. 122] co bardzo żalosno Augustowi, że koszt tak wielki na przyjęcie onego

³¹⁵ Józef Narzymski (zm. po 1717), starosta bobrownicki 1688–1717.

³¹⁶ Jadwiga Lanckorońska z Morsztynów, po 1686 żona w-dy krakowskiego z nominacji króla Stanisława, Franciszka Lanckorońskiego.

zwał się. JMKs. opat paradiski [Paweł Franciszek Sapieha] zachorował w Torgau, od którego tu był człowiek przysłany, który powiadał, że łowy były i że 700 jeleni, 200 dzików zabito. Król August nie ze wszystkim był wesół.

O qwaty [kwater *szwedzkich*] zmniejszeniu opisuje JMP [Kazimierz?] Michałowski.

Jak prędko król August [II] powróci do Lipska i M. Fluk [August Ferdynand von Pflug] z nim, zaraz wyjeżdżam in negotio comisso [w złeczonej sprawie].

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 123–124

[s. 123] a Laysnik [Leisnig] 25 Februarii [II] 1707.

Monseigneur

JMP poseł pruski [Marquard Ludwig von Printzen] d. 22 [II] stąd w nocy już odjechał. Prosiłem JMP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczukę] o kopię listu i responsu, jeszcze nie odebrał.

Król JM nasz [Stanisław] d. 24 pojechał do Lipska do króla JM szwedzkiego [Karola XII]. JMP podskarbi kor. [Władysław Czarnkowski] odjechał stąd dziś do Wrocławia niby malkontent [zły] o naleganie ustawiczne ustąpienia podskarbstwa, czego Król JM [Stanisław] tentare non desistit minando [nie przestaje grozić] rozerwaniem afektu i przyjaźni, ten zaś etiam cum periculo offensio [także pod groźbą urazy] nic ustąpić nie chce.

Dnia wczorajszego JMP Zdychowski³¹⁷ deputat Trybunału Koronnego miał audiencję u Króla JM [Stanisława] rano, odpowiadał JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka]. Trybunał w Piotrkowie sędzi się pod imieniem Króla JM [Stanisława], pod laską JMP Morsztyna starosty czortkowskiego, wojewodzica sendomirskiego³¹⁸.

[s. 124] JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] jechał znowu żegnać króla JM szwedzkiego [Karola XII] i ma w tych dniach wyjechać do Królewca. Wygodził mu na tę drogę 500 tale[rów] [3 tys. złp] JMP podskarbi lit. [Benedykt Sapieha], bo tylko ten jeden między wszystkimi piniężny.

³¹⁷ Według wykazu *Deputaci Trybunału Koronnego 1578–1794. Spis*, cz. IV: 1701–1750, oprac. W. Bondyra, Warszawa 2017, w kadencji 1706/1707 nie było deputata o nazwisku Zdychowski, ani podobnym. Może był to deputat z woj. podolskiego, z którego wybrano deputatów, ale nie znamy ich nazwisk.

³¹⁸ Antoni Andrzej Morsztyn (ok. 1668–1735), starosta czorsztyński przed 1701, od 1705 stronnik Leszczyńskiego, w-da inflancki od 1722.

Z Polski avidissime [chciwie] wyglądamy wiadomości co się stało na zjeździe lwowskim³¹⁹, bo tu znowu varig[e]ns [zmienna] zawsze fama [pogłoska], nullo certo authore [nieznanego autorstwa] rozniosła, że P w-da lubelski [Adam Tarło] miał się podjąć korony, co jednak nie jako rzecz pewną, ale jak tu słyhać, donoszę WXM Dobrodziejowi.

Od cesarza [Józefa I] spodziewamy się rekognicji [uznania *tytułu królewskiego*], pewnego jednak czasu onej nie wiemy.

Upadam zatym do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwycowski Ł[owczy] N[adw.] L[itewski]

Samuel Kazimierz Szwycowski do Karola Stanisława Radziwiła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 125–127

[s. 125] w Laysniku [Leisnig] 28 Febru[arii] [II] 1707

Monseigneur

Prezentę na plebanię brusenską³²⁰ według woli WXM Dobrodzieja podpisaną i zapieczętowaną odsyłam.

Król JM [Stanisław] d. 26 [II] powrócił z Lipska. Miał wiadomości ze Lwowa d. 8 Februarii. Prosiłem o kopię tych nowin. Powiedział mi JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski], że one zgubił Król JM i co pamiętał i mnie powiedział. Donoszę to WXM Dobrodziejowi: d. 7 Februarii ksiądz [prymas Stanisław] Szembek ze wszystkimi senatorami, to jest IM PP bełskim [Adamem Sieniawskim], lubelskim [Adamem Piotrem Tarłą], podolskim [Stefanem Humieckim], mazowieckim³²¹ wojewodami, bełskim³²², lubaczowskim³²³, chełmskim³²⁴ kasztelanami, JMP podkanclerzym kor. [Janem Szembekiem] JP Mniszchem marszałkiem nadw. WXL³²⁵. Dość, że było 16 senatorów, nie rachując z niemi księdza [Konstantego Felicjana] Szaniawskiego (nie pamiętał JMP w-da ruski wszystkich senatorów). JMP ordynat zamojski³²⁶, JP koniuszy kor. [Jerzy Stanisław Dzieduszycki], JP miecznik kor. [Stanisław Denhoff] byli wszyscy na mszy św. o Duchu Świętym,

³¹⁹ Walna Rada konfederacji sandomierskiej obradowała we Lwowie w dniach 7 II – 14 III 1707, zob. szerzej A. Kamiński, *op. cit.*, s. 45–60.

³²⁰ W SGKP występuje tylko wieś parafialna Bruśnik w d. woj. krakowskim (koło Grybowa).

³²¹ Stanisław Chomętowski (zm. 1728), w-da mazowiecki od 1706, hetman polny kor. od 1726.

³²² Aleksander Michał Łaszcz (zm. 1720), kasztelan bełski od 1699, w-da bełski od 1710.

³²³ Michał Liniewski (zm. 1714), kasztelan lubaczowski od 1697, kasztelan wołyński od 1709.

³²⁴ Stanisław Kazimierz Ligęza (zm. 1709), cześnik ciechanowski, kasztelan chełmski od 1699.

³²⁵ Józef Wandalin Mniszcz (1670–1747), marszałek nadw. lit. od 1706, marszałek w. kor. od 1713, kasztelan krakowski od 1742.

³²⁶ Tomasz Józef Zamojski (1679–1725), od 1704 ordynat zamojski.

po niej poszli na sesję. Tam pierwszy głos miał JMP [s. 126] miecznik kor. ganiąc Augusta [II], chwając zaś bardzo księdza prymasa [Stanisława Szembeka]. Po nim miał głos ksiądz prymas putatinus [rzekomy]³²⁷ i wychwalał JMP miecznika, tandem [w końcu] wziął głos JP Zaranek³²⁸ i prosił, aby odłożona była sesja ad accessum [do przybycia] JM PP litewskich, którzy in numero comitatu [w dużej liczbie] zjeżdżają, odłożono tedy do piątku [11 II]. Interea [tymczasem] wszyscy się zgadzają, aby konfederację sendomierską reassumere [wznović]. To wszystko co mi doniósł JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski], który sam nie pisze, bo dziś brał lekarstwo.

Słychać tu, że podjazd moskiewski, który nie [z]nalazłszy wszystkiej armaty w Stanisławowie³²⁹, bo ją do Wołoch³³⁰ odprowadzono, poszedł był do Wołoch i tam go Wołosza zniosła, 300 położyli na placu. To jako pisano oznajmują WXM Dobrodziejowi.

[s. 127] JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] dziś pojechał stąd i ma podobno być u WXM Dobrodzieja, jeżeli po drodze będzie.

Upadam zatym do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szykowski Ł[owczy] N[adw.] L[itewski] m.p.

Samuel Kazimierz Szykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 128–133

[s. 128] w Lipsku d. 16 Aprilis [IV] 1707

Monseigneur

Stałem tu d. 14 p[rae]sentis [IV] już późno. Tegoż dnia Król JM [Stanisław] powrócił z kwatery króla JM szwedzkiego [Karola XII] i przemocowawszy nazajutrz rano wyjechał z JMKS. biskupem warmińskim [Andrzejem Chryzostomem Załuskim], JMKS. biskupem chełmińskim [Teodorem Potockim] i JP w-dą ruskim [Janem Stanisławem Jabłonowskim] do Laysnich [Leisnig]. Ja 15 [IV] byłem u JMP Hermelina³³¹ z listem WXM

³²⁷ Stronnicy Stanisława Leszczyńskiego nie uznawali nominacji Stanisława Szembeka na arcybiskupstwo gnieźnieńskie za legalną.

³²⁸ Kazimierz Zaranek (zm. 1729), chorąży żmudzki od 1690, strażnik lit. od 1703, starosta żmudzki od 1710.

³²⁹ Stanisławów (Iwanofrakiwsk, miasto obwodowe w Ukrainie), miasto w d. woj. ruskim, ówczesna własność Potockich.

³³⁰ Gospodarstwo wołoskie, lenno tureckie, część obecnej Rumunii; z kontekstu wynika, że informacja ta dotyczy gospodarstwa mołdawskiego, również lenna tureckiego, graniczącego z ówczesną Rzeczpospolitą, zresztą w ówczesnej polszczyźnie gospodarstwo mołdawskie (Mołdawia) było określane jako Wołoszczyzna.

³³¹ Olof (Olaus) Hermelin (1658–1709), szwedzki minister, sekretarz stanu od spraw zagranicznych od 1702.

Dobrodzieja. Obiecywałem mu *condignam gratitudinem* [odpowiednie wynagrodzenie] imieniem WXM Dobrodzieja. Obiecuje szczerze służyć, ale za skutek nie upewnia, bo mi te formalia [słowa] powiedział: „Que le Roy August [II] ne nous a pas encore paie ce qu’il doit et le Roy de Svede [Karol XII] [s. 129] avant que d’être paié Lui meme ne poura pas s’intéresser pour qui que ce soit” [że król August nam jeszcze nie zapłacił tego co powinien i że król Szwecji zanim sam nie będzie spłacony, nie będzie mógł interesować się (*tu: przyznawać ulgi*), kogolwiek to by dotyczyło]. List jego odsyłam WXM Dobrodziejowi, także i JMP podskarbiego³³², który nie chciał wydać listu podawczego starostwa rzeczyckiego³³³, pretendując u P Pakosza³³⁴ ruiny dóbr balbierzyskich³³⁵.

JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski] powiadał mi, że pisał z kwatery króla szwedzkiego [Karola XII] i doniósł WXM Dobrodziejowi contenta [treść] listu augustowskiego [Augusta II] do Króla naszego [Stanisława] pisanego, którego kopię nie kazał Król JM nasz wydawać, nie wiem z jakich racji.

[Johanna Reinholda] Patkula już wydano i jest *strictissime* [jak najdokładniej] okowany. [s. 130] August [II] kazał stracić komendanta Kiniksztenu [Königsteinu] przed wyjściem Patkula, a to z tej racji, że jeszcze ante ratificationem [przed ratyfikacją] traktatu [*altransztadzkiego*] dał był ordynans temu komendantowi³³⁶, aby Patkula wypuścił, ten zaś komendant nie powiadając nic o tym ordynansie Patkulowi, kapitulował [układał się] z nim comme si c’était de son chef qu’il valloit l’elargir [tak jak gdyby jego przełożony chciał go wypuścić z własnej chęci] i kiedy mu [Patkul] nie dawał tak wiele, jak sobie życzył, chcąc więcej utargować zatrzymywał, interea [tymczasem] traktatu ratificatia zaszła, a on [Patkul] jeszcze w Kiniksztenu siedział³³⁷.

³³² Podskarbiego kor. Władysława Czarnkowskiego, albo raczej podskarbiego lit. Benedykta Sapięhy.

³³³ Były co najmniej dwa starostwa rzeczyckie: w woj. mińskim (trzymane w połowie XVIII w. przez Radziwiłłów) i w woj. inflanckim, a ponadto dwie mniejsze tenuty o tej nazwie w woj. łęczyckim i bełskim.

³³⁴ Kazimierz Krzysztof Pakosz (zm. 1727), starosta rzeczycki od? 1705, chorąży nadw. lit. od 1717.

³³⁵ Balbierzycze, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

³³⁶ Komendantem twierdzy Königstein był wówczas gen. von Ziegler.

³³⁷ August II i jego najbliżsi doradcy rzeczywiście od marca 1708 potajemnie przygotowywali ucieczkę Patkula z Königsteinu. Planu tego nie dało się jednak zrealizować, gdyż Szwedzi zażądali jego bezwłocznego wydania i przysłali po niego oddział swych żołnierzy. W tej sytuacji August II nie zdecydował się na organizację pośpiesznej ucieczki swego więźnia, gdyż wywołałoby to szwedzkie retorsje, zob. Y. Erdmann, *Der livländische Staatsmann Johann Reinhold von Patkul. Ein abenteuerliches Leben zwischen Peter dem Großen, August dem Starken und Karl XII. von Schweden*, Berlin 1970, s. 256–270. Autorka postawiła hipotezę, że informacje o przygotowywanej ucieczce Patkula przekazał Szwedom jego sekretarz Heinrich.

Teraz kiedy trzeba było dosyć artykułom pokoju uczynić, musiał go wydać, komendanta zaś kazał stracić³³⁸. Któremu nim szyję ucięto [s. 131] nastraszył kaznodzieję jednego luterskiego tym sposobem: predykantowi, który publice contra adulterium [publicznie przeciw cudzołóstwu] Augusta [II] na ambonie eferbuerat [się wypowiadał], kazał jechać do Kinigsztenu, gdzie stanąwszy nowy komendant informowany we wszystkim kazał go zaprowadzić do sali jednej, gdzie na pawimęcie [posadzce] było wóz piasku rozsypano. Co widząc ów predykant zdrętwiał. Interea [tymczasem] wchodzi komendant i posyła po kata, ów predykant usłyszawszy to jeszcze bardziej apprehendować [bać się] począł, wypraszał się od śmierci, albo przynajmniej o więcej czasu pozwolenie prosił, ut disponeret domui et familiae [aby wydać dyspozycje dotyczące domu i rodziny]. Ten komendant nic mu nie odpowiadał, tandem [wreszcie] kiedy kat z mieczem stanął, posłał po komendanta przeszłego i osądzonego i powiedział temu [s. 132] predykantowi, aby go dysponował [na śmierć], sam będąc pewnym życia, bo to nie do niego ściągało się. Ożył predykant, owego dysponował, któremu tamże na tym piasku szyję ucięto. Potym nie bawiąc, weszło sześciu oficerów szwedzkich z oficerem saskim do stancji Patkula i niespodziewającego się wzięli. Słychać bowiem, że miał być trucizną wziąć wprzód, ale go w robbeszambrze [szlafroku] jak zastali, tak poprowadzili, nie dając mu wolności, aby co wziął, albo co uczynił.

JMP Tyzenhauz³³⁹ będąc tu, bez mała przywileju na województwo nowogrodzkie nie otrzymał, wiedzieć pewnie nie mogę, bo to tają, azali za powrotem moim wyszegują w kancelarii mniejszej [lit.].

[s. 133] Król szwedzki [Karol XII] JMKs. biskupa warmińskiego [Andrzeja Chryzostoma Załuskiego] przyjął zwyczajnie jako innych, nic do niego nie mówiąc. Na ów czas P [Michał] Brant generał witał Króla [Stanisława], z którym [Brandtem] rozmawiał król szwedzki.

Kwatery tu wszystkim poodbierano Polakom i musi każdy z grosza żyć, a to wszystko, aby król szwedzki prędzej mógł wybrać sumę założoną. O ruszeniu nie słychać, ale król szwedzki rewiduje wszystkie rejmenty [regimenty] i każe mieć wszelką gotowość, co znakiem ruszenia się, byle trawa pokazała się.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwycowski Ł[owczy] N[adworny] WXL

³³⁸ Szwycowski przekazał w tym liście krążące wówczas pogłoski, niemające wiele wspólnego z prawdą. Komendantem Königsteinu nadal był gen. Ziegler, a Patkula przejęło 6 IV 1708 o północy dwóch szwedzkich oficerów i 30 żołnierzy w towarzystwie saskiego gen. adiutanta Josta Friedricha von Arnstedta, zob. Y. Erdmann, *op. cit.*, s. 271–272.

³³⁹ Przypuszczalnie Jerzy Tyzenhauz (zm. po 1731), starosta diamencki, syn dotychczasowego w-dy nowogrodzkiego Stefana (zm. 28 II 1708); o urząd wojewody nowogrodzkiego zabiegał Jan Mikołaj Radziwiłł, ostatecznie otrzymał nominację 3 IV 1708.

[k. 46] Już też o marsie [marszu] naszym głośno zaczynają mówić i prędkiego spodziewać się każą ruszenia po wyprawie[niu] dam do Szczecina. Król JM August [II] w tych dniach zawitał sam do Lipska, razem prawie z księciem Malborukiem³⁴⁰, który po kilkakroć miawszy dosyć długie konferencje z królem szwedzkim [Karolem XII], citis passibus [spieszno] nazad powrócił. Supponitur [przypuszcza się], że in materia [w sprawie] generalnego pokoju, aby per interpositionem [przez pośrednictwo] króla szwedzkiego mógł być wyprawiony od pryncypałki swojej [królowej Anny] z gwarancją oraz i reko-gnicją [uznaniem] Króla naszego [Stanisława], deklaruje cum hoc addito [z tym dodatkiem], aby his peractis [to uczyniwszy] zaraz król JM szwedzki ruszył się z Saksonii. Na to jako odpowiedziano non constat [nie wiadomo].

O carze moskiewskim [Piotrze I] hoc certum [to pewne], że przez króla francuskiego [Ludwika XIV] mocno concurrir [ubiega się], aby i on był włożony w generalny pokój. Spargitur [mówi się] jednak, że kto inszy w to wnijdzie feliciores activitatis [o większej sile przebicia], przez którego by prędzej ten traktat stanął.

Do dworu naszego przybył sano [zdrowo] w tych dniach P w-da chełmiński³⁴¹. Wczoraj [k. 46v] go razem Król nasz [Stanisław] prezentował z P [Adamem] Śmigielskim królowi JM szwedzkiemu [Karolowi XII]. Tu do nas donoszą ode Gdańska, że tam Moskwa wkoło stojąca kilka wsi gdańszczanom spaliła. O której zapewnie twierdzą, że wzięła ordynans do prędkiego na Ruś powrotu.

Przeciwna strona przysłała sano [zdrowo] pewnego człowieka incognito z pewnemi i nieciężkimi kondycjami [warunkami] ad compositionem [do ułożenia się] z Panem [królem Stanisławem]. Jeszcze jednak trudno wiedzieć, co na to odpowiedzą. Szwedzi posła moskiewskiego³⁴² z Berlina do pryncypała swego [Piotra I] reducen[s] [powracającego] w drodze wzięli, przy którym tak od cesarza [Józefa I], jako i od króla Augusta [II] listy znalezione.

³⁴⁰ John Churchill książę Marlborough, dowódca wojsk antyfrancuskiej koalicji, przebywał w Altranstädt, Lipsku i w Berlinie na przełomie kwietnia i maja 1707, zob. F. Taylor, *op. cit.*, s. 336–341.

³⁴¹ Tomasz Działyński (ok. 1655–1714), podskarbi Prus Królewskich od 1694, w-da chełmiński od 1702, w 1704 prowadził rokowania polsko-rosyjskie zakończone podpisaniem sojuszniczego traktatu narewskiego.

³⁴² Posłem rosyjskim w Berlinie był wówczas Andrej Petrowicz Izmailow, w pracy E. Has-singera, *Brandenburg-preußen, Schweden und Rußland 1700–1713*, München 1953 nie ma jednak wzmianki o jego zatrzymaniu przez Szwedów, może informacja z gazety pisanej dotyczy któregoś z kurierów rosyjskich.

To też pro certo [jako pewne] u nas słyhać, jakoby Turcy i Orda w pole się gotowali mocno i już pod Kilią³⁴³ stoi kilkadziesiąt tysięcy, dokąd intendunt non constant [zmierają nie wiadomo], jednak już po listach ekspediowanych do Stambułu, człowiek z Lesznika [Leisnig] wyprawiony, cum spe bona non vaccus rei nostrae [z nadzieją dobrą, nie próżną, dla naszej sprawy] powraca.

Gazeta pisana, Z Leysnika [Leisnig] 18 VI 1707

APTor., Kat. II, XIV 79, k. 56–56v

Król szwedzki [Karol XII] od tygodnia wyjechał z kwatery swojej na lustrowanie regimentów. Pobiegł za nim i król August [II], ale jeźli mu się dostało pomagać kompanii, nie masz pewnej relacji. Król zaś Stanisław na kwaterze swojej et in circumferentia [i w okolicy] częstym cieszy się polowaniem, z którego ongi powróciwszy pobiegł na wesele P gen. Meyerfelda, który się żeni z siostrą JMP grafowej Piperowej³⁴⁴. Wczoraj ten akt przypadł.

Z Opawy³⁴⁵ od pewnego senatora przychodzi wiadomość, że tam był u JMKs. nuncjusza³⁴⁶ 6 praesentis [V] na obiedzie. Który [nuncjusz] osobliwie świadczył się Królowi JM Stanisławowi pijąc za zdrowie jego i wyrażając, że świeże bardzo monitorias [upomnienia] z Rzymu odebrawszy posłał do facji przeciwnej i spodziewa się, że to zatamuje wszystkie złe skutki niepotrzebnego rozdzielania Rzpltej, które tylko niechętnym i niepodejrzanym sąsiadom do ich końców [celów] może się przydać i podobać, a Ojczyźnie i sobie nieodżałowany zawód gotuje. Konkludował zatym, że nie trzeba w tym rozdzielaniu niebezpiecznym zostawać, ale jak najprędzej mieć się do jedności i Pana [tj. Stanisława] uznać.

Ruszenie się króla szwedzkiego [Karola XII] bardzo bliskie wszyscy obiecują ex signis [ze znaków], [k. 56v] które praecedunt [je poprzedzają], osobliwie z tej lustracji, którą actu [obecnie] król JM szwedzki zabawny [zajęty]. Drudzy zaś asserunt [twierdzą], że nie prędzej ruszy się, aż po batalii we Flandrii między Francuzami a koligatami [koalicją]. Listy zaś prywatne informant [informują], że połowę wojska tylko do Polski ma posłać, a połowę na Imperium [Cesarstwo] obrócić. Król August [II] 10 koni bogato ubranych

³⁴³ Kilia, miasto i port przy ujściu Dunaju do Morza Czarnego w ówczesnej Turcji.

³⁴⁴ Szwedzki gen. Johan August Meyerfeldt (Meijerfelt) ożenił się z Anną Marią Törnflycht.

³⁴⁵ Opawa, miasto na Śląsku Opawskim na Morawach (w Czechach) w ówczesnym państwie habsburskim. Znaleźli tam schronienie niektórzy ze stronników Augusta II, m.in. Szembekowie.

³⁴⁶ Giulio (Julius) Piazza (1663–1726), dyplomata papieski, nuncjusz w Rzeczypospolitej 1706–1708.

ma darować królowi JM szwedzkiemu na wyjściu z Saksonii. O [Johannie Reinholdzie] Patkulu piszą, że żyje.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 134–137

[s. 134] w Laysniku [Leisnig] 24 Iunii [VI] 1707

Monseigneur

Powrócił JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski]³⁴⁷ z samą Jejmością³⁴⁸ w wilię Bożego Ciała [22 VI] już późną, bo Król JM [Stanisław] był się położył, ale że jeszcze nie spał, ubrał się i wyszedł aż do karety. Nazajutrz po nabożeństwie i obiedzie pojechał Król JM z JP marszałkiem lit. [Aleksandrem Pawłem Sapiehą], JKs. referendarzem lit.³⁴⁹ i JMP [Stanisławem] Poniatowskim do króla szwedzkiego [Karola XII].

JP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski] dziś z samą Jejmością [Joanną] jedzie do Lipska, gdzie zostawiwszy Jejmość, sam jedzie z relacją do króla szwedzkiego. Pytałem się imieniem WXM Dobrodzieja, jeżeli tą pocztą pisać nie będzie, upewniwszy, żeby to było gratissimum [najmilej] WXM Dobrodziejowi [s. 135] dawno już nie mając pisania od niego, teraz one odebrać z jakąkolwiek informacją. Powiedział mi, że pisać nie mogę, bom już w drodze, ale proszę kłaniać się księciu JMści i donieść, że kiedy JMP wojewodzina bełska [Elżbieta Sieniawska] odezwała się z tym, że ma od cara JM [Piotra I] propozycje do pokoju. Król JM [Stanisław] pytał się króla szwedzkiego, jeżeli JP w-da ruski jadący po Jejmość swoją może słuchać tych propozycji od JMP wojewodziny bełskiej. Król szwedzki rzekł „Immo audiat et mihi referat” [zaiste niech słucha i niech mi przekaże]. Jeździł tedy JMP w-da ruski i widziawszy się z JMP [s. 136] wojewodziną bełską, która pokazawszy dowody, jako to rzecz pewna, że car pokoju życzy, uprasza o wyrażenie kondycji [warunków] od króla szwedzkiego, bo car chce wiedzieć, co za propozycje poda król szwedzki i z tym pojechał Król nasz do króla szwedzkiego. Żeby się zaś miał car zdawać na wolę króla szwedzkiego to nie jest, i owszem powiada, że jeżeli kondycje będą słuszne uczynię pokój, jakby mówiąc, że gdyby co niesłusznego z niego wyciągano, kontynuować

³⁴⁷ J. S. Jabłonowski powrócił ze Spytkowic koło Krakowa, gdzie spotkał się z Elżbietą Sieniawską, która proponowała warunki uznania króla Stanisława i ogólnej pacyfikacji Rzeczypospolitej, zob. J. A. Gierowski, *W cieniu Ligi Północnej*, s. 32–33.

³⁴⁸ Joanna Maria de Béthune Jabłonowska (zm. 1744), siostrzenica królowej Marii Kazimiery Sobieskiej, od 1693 żona Jana Stanisława Jabłonowskiego.

³⁴⁹ Maciej Józef Ancuta (zm. 1723), referendarz lit. 1705–1715, biskup sufragan wileński od 1710, biskup wileński od 1722.

wojnę gotów. To prosił JP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski], aby w sekrecie było.

Jeżeli by przyszło do pokoju traktowania [s. 137] rozumiem, że byś WXM Dobrodziej pierwszego komisarstwa był najbliższy, bo według prawa wszystkie inne do cudzych państw ekspedycje od koronnych ministrów ekspediowane bywają. Szczególnie moskiewska do ministrów litewskich należy. JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] z duszy życzy WXM Dobrodziejowi i ustępuje sam, choć tu przytomny [obecny]. Nie wiem tylko jeśli sobie tego życzysz WXM Dobrodziej, to by trzeba directé [bezpośrednio] napisać do Króla JM [Stanisława].

Co za wiadomość będzie za powrotem Króla JM donieść nie omieszkam, a teraz z najniższym do nóg upadnięciem Obojga WXM Dobrodziejstwa piszę się [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 138-141

[s. 138] w Laysniku [Leisnig] 24 Iunii [VI] 1707
Monseigneur

Wyjazd Króla JM naszego [Stanisława] udawano przed wszystkimi, że do króla szwedzkiego [Karola XII] i tak oznajmiłem w przeszłym immediate [bezpośrednim] pisaniu WXM Dobrodziejowi. Teraz kiedy zabieram wiadomość, że Król nasz ani powstał u króla szwedzkiego i że gdzieś sekretnie wypadł, informowałem się wszystkimi sposobami i dowiedzieć się nie mogąc pisałem do JP w-dy ruskiego [Jana Stanisława Jabłonowskiego], który pozawczora z Lipska powrócił i z JM swoją [Joanną Jabłonowską], [s. 139] aby tak sekretną drogę Króla JM naszego komunikował WXM Dobrodziejowi, którego list odsyłam.

O ruszeniu znowu ustała apparencja [przypuszczenie], która się była pokazała za zbliżeniem się Reinssfelda [Karla Gustava Rehnskiölda] do rejmentów [regimentów] nad granicą będących, bo Reinssfeld uczyniwszy tą reveii [rewię] powrócił znowu na swoją dawną kwaterę.

Król JM szwedzki [Karol XII] posyłał [Karla] Pipera do Augusta [II] oznajmując, że jeżeli tytułu króla polskiego zażywać zechce, tedy nowe nakaże kontrybucje. I tak ongiś [s. 140] po ambonach w Lipsku publikowano, aby żaden w mowie i pismach nie dokładał Polski, tylko nudé [czyste] Król Elektor. Do Olandiej [Holandii], która o gwarancję pisanego listu cum titulo [z tytułem] Króla Polskiego przyjąć skrupulizowała [miała wątpliwości], znowu simplici titulo [z prostym tytułem] Króla Elektora wyszła

ekspedycja. Stąd znać, że co przedtym rozniesione było, pozwolenie króla szwedzkiego używania tytułów i herbów polskich nieprawdziwe znajdowało się.

JMP [Kazimierz?] Michałowski dziś wyjeżdża do WXM Dobrodzieja, nie mogąc się doczekać listów i ordynansu. Jakoż już to [s. 141] trzecia poczta, jako żadnego pisania nie mam od WXM Dobrodzieja.

Upadam do nóg Obojgu WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Gazeta pisana, Z Lesznika [Leisnig] 24 VI 1707

APTor., Kat. II, XIV 79, k. 58v-59

Król szwedzki [Karol XII] postrzegłszy, że król August [II] ratyfikację kapitulacji [kontraktu] swoich ludzi, których daje Olandrom [Holandii] uczynił tytuło [tytułem] Królestwa Polskiego, z czego urosła Olandrom dubietas [wątpliwość] w gwarancji, posłał zaraz JMP grafa [Karla] Pipera do niego ekspostulując [domagając się] o to, żeby nie ważył się tytułum [tytułu] tego, ani insignia [pieczęci] polskich nigdzie nie zażywać oraz aby gwarancję nie[0]mieszkanie obiecaną wystawił. Inaczej będzie obligowany król szwedzki nowe zacząć w Saksonii kontrybucje. Czym zmieszawszy się król JM August deklarował na wszystko prędką satysfakcję.

Król JM Stanisław zostawiwszy tu dwór wszystkim wyjechał incognito do Szczecina, widzieć się z Królową JMcią [Katarzyną]³⁵⁰. Król JM August [II] continuo [wciąż] się bawi w Lipsku. Kilka dni temu jako wyprawił do Holandii ludzi swoich kapitulowanych [uzgodnionych], którzy mimo Lipsk przechodzili.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 142-145

[s. 142] w Laysniku [Leisnig] d. 1 Iulii [VII] 1707

Monseigneur

Razem trzy listy d. 11, 18, 22 Junii [VI] odebrałem od WXM Dobrodzieja, nie mogąc dojść rationem [powodu] zatrzymania. Jeśli to się dzieje z moimi

³⁵⁰ Ta nieoczekiwana i utrzymywana w tajemnicy podróż króla Stanisława do Szczecina uważana była za pretekst. Rzeczywistym celem Leszczyńskiego miała być podobno wizyta w Berlinie i rozmowy z królem pruskim Fryderykiem I, dotyczące m.in. Prus Królewskich, zob. E. Hassinger, *op. cit.*, s. 210-211.

listami, to się nie dziwuję, że mnie WXM Dobrodziej, punktualnie dwa razy na każdy tydzień ekspediującego reprehendis [karcisz].

Komisję [zlecenie] przysłań do podpisu, jakom pierwiej poddawał, tak za powrotem Króla JM [Stanisława] denuo [jeszcze raz] poddam, choć wiem, że titulo [przywileju na tytuł] kasztelana słońskiego Król JM nie podpisze, bo stante detronisatione [natychmiast po detronizacji] JKM [Augusta II] wziął³⁵¹ od Augusta, a Król nasz [Stanisław] dał post fata [po zgonie] JP Zakrzewskiego³⁵² JP Mniewskiemu³⁵³ tę kasztelanię. [s. 143] Opowiedziałem JP podkanclerzemu lit. [Stanisławowi Antoniemu Szczuce], że JP Chrapowicki³⁵⁴ żyje.

JP starosta bobrownicki [Józef Narzymski] nie znalazłszy tej deklarowanej sumy, która by mogła obvelare deformitatem [przesłonić zniekształcenie] twarzy i stanu garbatego pojechał do Sztetina [Szczecina] z żalem niepotrzebnego kosztu i fatygi podjętej. Że o tym z Gdańska nie piszą nie dziwuję się, bo to sekretnie traktowało się i prawdziwie.

JP [Kazimierz?] Michałowski d. 28 [VI] stąd ruszył się z ekwipażem WXM Dobrodzieja. Do JMP Machwica³⁵⁵ posyłałem do Drezna umyślnego niedziel temu kilka z listem powtórnym, który mi [s. 144] był ordynowany [przesłany]. Nie mógł się o nim dopytać, znać że już był wyszedł, a tak kombinując czas musiał wprzód być eliberowanym [uwolnionym] nimem ekspostulował [zabiegał] z JP Fluka [Augusta Ferdynanda von Pfluga]. Do P Pehen³⁵⁶ piszę z woli WXM Dobrodzieja, co mi odpisze przyszlą pocztą doniosę.

List na starostwo krewskie³⁵⁷ poddanie miał już odesłać JMP podskarbi [w. lit. Benedykt Sapieha] [do] WXM Dobrodzieja, po otrzymanym Jadowie³⁵⁸ na JP Odyńca³⁵⁹.

³⁵¹ Andrzej Dziewanowski (zm. 1722), kasztelan rypiński od 1699, kasztelan słoński od 1704, kasztelan dobrzyński od 1713.

³⁵² Marcin Zakrzewski (zm. 1704), podczaszy brzeski kujawski od 1670, kasztelan słoński od 1688.

³⁵³ Przypuszczalnie Antoni Mniewski, kasztelan brzeziński, któremu w 1705 sejmik kujawski powierzył funkcję jednego z rezydentów do boku króla Stanisława (L. Cieszyńska, *Poselstwa sejmikowe Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej za panowania Augusta II Mocnego*, „Ziemia Kujawska” 17, 2004, s. 49).

³⁵⁴ Może Stefan Antoni Chrapowicki (zm. 1731), starosta pilwiski w 1696, podkomorzy smoleński od 1718. Pilwiszki były starostwem niegrodowym w d. pow. kowieńskim w woj. trockim.

³⁵⁵ Przypuszczalnie Mikołaj Machwic, podsędek ziemski brzeski lit. w 1708, sędzia ziemski brzeski lit. w 1723, lub Mikołaj Kazimierz Machwic, stolnik brzeski lit. w 1697.

³⁵⁶ Julius Pehne, rezydent pruski w Polsce i w Saksonii od 1700.

³⁵⁷ Starostwo krewskie w pow. oszmiańskim w woj. wileńskim.

³⁵⁸ Przypuszczalnie starostwo jadowskie w ziemi nurskiej w woj. mazowieckim.

³⁵⁹ Starosta jadowski Mikołaj Odyniec (zm. przed 15 IV 1717).

O powrocie Króla JM [Stanisława] pariter [również] jako i o drodze dotąd wiedzieć nie możemy i jeżeli JP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski], albo podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka], którzy de facto wiedzą, nie oznajmią WXM Dobrodziejowi, nikt stąd informować nie może. [s. 145] Pytałem się JP w-dy ruskiego, jako król szwedzki [Karol XII] relację onego ratione [w sprawie] proponowanego z Moskwą traktatu przyjął. Odpowiedział mi, że do powrotu Króla JM naszego odłożył.

Upadam zatem do nóg Obojgu WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Słychać tu, że XJM Paweł [Karol Sanguszko] bardzo chory. JMP starościna wiślicka, Potocka z domu, wyszła za mąż za Lamotta³⁶⁰, Francuza inżyniera.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 146–149

[s. 146] d. 6 Iulii [VII] 1707 w Laysniku [Leisnig]

Monseigneur

Powrócił Król JM [Stanisław] z Sztetina [Szczecina] d. 2 Iulii [VII] już w nocy o godzinie 12. JMP marszałek lit. [Aleksander Paweł Sapieha] z Sztetina miał jechać do Gdańska do Jejmości swojej³⁶¹. O ruszeniu żadnej nam od króla JM szwedzkiego [Karola XII] nie przywiózł Król JM determinacji [decyzji] i dotychczas apparenciej [żadnego domysłu] nie masz.

Pisałem do P Pechna [Juliusa Pehne] rezydenta króla pruskiego [Fryderyka I] według woli WXM Dobrodzieja, ale list mój nie zastał onego, bo od niedziel dwóch i więcej pojechał do Berlina, nie wiem kiedy rediturus [wróci].

[s. 147] JMP Przebendowski³⁶² wydał do komór [celnych] uniwersał swoje, zakazując PP pisarzom, aby nikogo innego nie znali za podskarbiego, tylko onego, co uraziło Króla JM [Stanisława] tak, że za daniem znać sobie od JP [Władysława] Czarnkowskiego podskarbiego kor., że we Wrocławiu

³⁶⁰ Katarzyna z Potockich, kolejno żona starosty wiślickiego Ludwika Kazimierza Wielopolskiego (ok. 1666–1688), Franciszka Teodora Denhoffa, wreszcie Antoniego de Lamotha, inżyniera wojskowego.

³⁶¹ Maria Katarzyna de Béthune Sapieżyna (zm. 1722), siostrzenica królowej Marii Kazimierzy Sobieskiej, od 1691 żona Aleksandra Pawła Sapiehy.

³⁶² Jan Jerzy Przebendowski (1639–1729), kasztelan chełmiński od 1693, jeden z najbliższych doradców i powierników Augusta II, w-da malborski od 1697, podskarbi w. kor. od 1703. W latach 1704–1709 jako reprezentant Augusta II i Rzeczypospolitej przebywał w Berlinie. Stamtąd przez wydawanie uniwersałów i rozporządzeń próbował sprawować nadzór nad skarbowością koronną, por. A. Perlakowski, *Jan Jerzy Przebendowski jako podskarbi wielki koronny (1703–1729). Studium funkcjonowania ministerium*, Kraków 2004, s. 29–38.

był tam człowiek JP Przebédowskiego wybierający cła, zaraz Król JM pisał do cesarza JM [Józefa I] upraszając, aby nie bronił *captivare intrusorem* [schwytać osobę, która bezprawnie pełni tę funkcję].

Król JM dnia wczorajszego wyjeżdżał [s. 148] ku wieczorowi na koniu w pole. JMP wojewodzina ruska [Joanna Jabłonowska] w karecie jechała za Królem JM.

Mr Lagierkrona³⁶³ darował Królowi JM [Stanisławowi] rumaka szpakowatego pięknego, tylko trochę przyciężki.

Widział Król JM kolaskę u P posła mogunckiego³⁶⁴ i kiedy się pytał co kosztuje powiedział, że 300 talerów [1800 złp] w Moguncy, ale tu w Lipsku za taką chcą 600. Król JM pytał się jeżeli nie zbędzie, powiedział że bym sobie musiał tu kazać robić drugą i tak [s. 149] mu 600 talerów dano. Która [kolaska] tego nigdy nie warta, wygodna jest bo lekko niosąca na 4 osoby, w pół się otwiera, także i tył i przód schyla się.

Na dawny paskwil w Lipsku wydany JP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski] odpisał³⁶⁵. Utrumque [obydwa] posyłam WXM Dobrodziejowi.

Sam z najniższym do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa upadaniem piszę się [...]

O wygranej batalii nad Malbrakiem [Johnem Churchillem księciem Marlborough] nie powtarzam oznajmienia JP referendarza WXL [Jana Fryderyka Sapiehy]³⁶⁶.

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 150–153

[s. 150] w Laysniku [Leisnig] d. 8 Iulii [VII] 1707

Monseigneur

Odzyskawszy przywilej pierwszy na starostwo krewskie i podawcze listy otrzymawszy³⁶⁷ odsyłam WXM Dobrodziejowi.

Opowiadałem Królowi JM [Stanisławowi] żal WXM Dobrodzieja, że nie uwiadomiwszy o bytności swojej w Sztetynie [Szczecinie] odjął okazję widzenia się tam WXM Dobrodzieja³⁶⁸, na co mi odpowiedział Król, że: tę

³⁶³ Anders Lagercrona (1654–1739), szwedzki gen. mjr.

³⁶⁴ Heinrich Julius Stambcke, poseł elektora mogunckiego w Saksonii od 1706.

³⁶⁵ Estreicher nie odnotowuje utworu J. S. Jabłonowskiego wydanego w 1707 stanowiącego polemikę z jakimś paszkwilem opublikowanym w Lipsku.

³⁶⁶ Informacja ta okazała się mylna, zob. następny list.

³⁶⁷ Zob. wcześniej s. 93.

³⁶⁸ Karol Stanisław Radziwiłł przebywał wówczas wraz z rodziną w pruskim Szczecinku, skąd stosunkowo szybko mógł przejechać do Szczecina.

drogę w sekrecie miałem. Jam nie był kontent z tej excusatii [usprawiedliwienia się], rozumiem że i WXM Dobrodziej.

[s. 151] Do JMP [Andrzeja] Dziewanowskiego żadnego odium [niechęci] Król JM [Stanisław] nie ma, tylko że słońską kasztelanę oddał komu inszemu i bydgoskim kasztelanem nie chce mieć JMP Krajewskiego³⁶⁹, dlatego tej komisji [zlecenia] titulo [w sprawie] kasztelanów podpisywać nie chce.

JMP Radzewski³⁷⁰ chorąży nadw. kor. umarł, po nim wziął chorągwo nadw. kor. JMP referendarz lit. [Jan Fryderyk Sapieha] na szwagra swego³⁷¹, starostwo zaś wschowskie porwał JP Puniński³⁷² podkoniuszy kor.

[s. 152] Król JM dnia wczorajszego kazał namiot rozbić nad rziką [!] [Muldą] i tam zjechawszy z JMP wojewodziną ruską [Joanną Jabłonowską], JMKs. biskupem kijowskim [Janem Pawłem Gomolińskim], JP w-dą ruskim [Janem Stanisławem Jabłonowskim], JP podkanclerzym lit. [Stanisławem Antonim Szczuką] i JMP referendarzem lit. [Janem Fryderykiem Sapiehą] miał widzieć popisujących się drabantów swoich, którzy ledwo co stanęli sur la plaine [na polu], deszcz się potężny rzucił, tak że musieli się w płaszczce pouwijawszy rejterować. Król JM przecie pod namiotami jadł kolację.

JMP referendarz kor. [Władysław Poniński] bardzo słaby [s. 153] jedzie do Wrocławia dla poratowania zdrowia. Jedzie z nim JKs. [Stefan] Poniński jezuita, a tu podobno ambonę ordynaryjną zostawi JKs. biskupowi kijowskiemu [Janowi Pawłowi Gomolińskiemu].

Zniesienie Malboruka [Johna Churchilla Marlborough], które tu przeszłą pocztą rozniesione było niepewne się znajduje.

Listy wszystkie à [na] Cörlin³⁷³ ordynować będą nie przykładają[c] Sztetinku [Szczecinka].

Sam zaś z najniższym do nóg upadnieniu Obojga WXM Dobrodziejstwa piszę się [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

O ruszeniu naszym jeszcze żadnej nie masz determinacji.

³⁶⁹ Felicjan Krajewski (zm. przed? 1710), cześnik braclawski od 1679, chorąży gostyński od 1683, kasztelan bydgoski od 24 IV 1706 (z nominacji Augusta II).

³⁷⁰ Informacja o zgonie Franciszka Radzewskiego chorążego nadw. kor. mylna, pełnił on potem od 1720 urząd podkomorzego poznańskiego, zm. w 1748.

³⁷¹ Przypuszczalnie informacja ta dotyczy Józefa Stefana Krasickiego, kasztelana halickiego (z nominacji króla Stanisława?), od 1703 żonatego z siostrą Jana Fryderyka Sapiehy, Justyną Anną (1681 – po 1752).

³⁷² Adam Poniński (zm. 1732), podkoniuszy kor. od 1706 z nominacji króla Stanisława, stolnik poznański od 1717, potem kolejno kasztelan nakielski (od 1720), przemęcki (od 1721), gnieźnieński (od 1722) i poznański (od 1729). Starostą wschowskim w latach 1701–1720 był Franciszek Radzewski.

³⁷³ Zapewne zniekształcona nazwa Cöslin – Koszalin.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 154–157

[s. 154] w Laysniku [Leisnig] d. 13 Iulii [VII] 1707

Monseigneur

Dawałem Królowi JM [Stanisławowi] do podpisu wójtostwo wileńskie według rozkazu WXM Dobrodzieja na JP Beza [Daniela Boeza] napisawszy. Ale Król JM nie chciał podpisać wymawiając się, że już one podpisał i oddał P Morozowi synowi nieboszczyka³⁷⁴, który jeżeli decessit recenter [zmarł niedawno] deklarował za instancją WXM Dobrodzieja podpisać JP Bezowi.

Przyjechał dziś oficer szwedzki, który zapewne powiadał Królowi JM, [s. 155] że za przybyciem kuriera z Wiednia z doskonałą satysfakcją na wszystkie propozycje króla szwedzkiego [Karola XII] mamy się szczęśliwie do Polski ruszyć w krótkim czasie. Słysząc, że cesarz pewne dobra puszcza królowi szwedzkiemu in vi[a]m [z powodu] kilku milionów talerów winnych jeszcze z dawnej wojny szwedzkiej. O inszych kondycjach [warunkach], jako to o oddaniu kościołów lutrom, o alternacie cesarstwa w dom który dissidentis [różnowierczy, ewangelicki], jako non constat [nie stwierdzono], aby proponowane były, tak i rezolucji w tych materiach nikt nie wie.

Pokazały się tu prodigia [wróźby], raz że w Meinnsen rzeka³⁷⁵ krwią spłynęła, potem w Fribergu³⁷⁶ statua kamienna Najświętszej Panny płakała i te są nullo certo authore [nieznanego autorstwa]. [s. 156] To zaś pewna, co w niedzielę [10 VII] u stołu Króla JM [Stanisława] będąc oberszterlejtnant [ppłk] szwedzki tu w Laysniku będący³⁷⁷, sam jako na swoje oczy widzący powiadał Królowi JM naszemu, że białogłowa nagotowawszy kaszy jaglanej, ledwo co do dziecięcia swego doniosła, w krew się obróciła. Prezentowano tę kaszę krwawą temu oberszterlejtnantowi i on sam widząc powiadał Królowi naszemu.

Przysła tu nowina niepokojąca o księżnie JMP starościnie golubskiej³⁷⁸, jako by ją miał Kałmuk przebić nożem u stołu siedzącą.

³⁷⁴ Syn Stefana Moroza (zm. 1706), burmistrza i wójta wileńskiego 1702–1706.

³⁷⁵ Przez Miśnię (Meisen), miasto w Saksonii, przepływa rzeka Łaba (Elbe).

³⁷⁶ Przypuszczalnie Freiberg, miasto w Saksonii.

³⁷⁷ Dalej jest mowa o szwedzkim komendancie miasta Sperlingu; w wojsku szwedzkim służyli wówczas Jakob Sperling (1662–1709), płk od 1706, oraz Casper Otto Sperling (1664–1709), ppłk od 1701, płk od 1706.

³⁷⁸ Informacja mylna, starościną golubską była wówczas (1696–1713) Lukrecja Katarzyna Grudzińska z Radziwiłłów (zm. 1716), córka kanclerza w. lit. Dominika Radziwiłła, która w 1696 r. wyszła za mąż za ówczesnego starostę golubskiego Mikołaja Wiktoryna Grudzińskiego (zm. 1704). Golub, miasto w d. woj. chełmińskim w Prusach Królewskich, obecnie Golub Dobrzyń, miasto pow. w woj. kujawsko-pomorskim.

Jam prosił Króla JM o starostwo grybowskie³⁷⁹ na WXM Dobrodzieja, ale mi Król JM powiedział, że to rzecz niepewna, chcąc zaś zagrzeć ad martialia [do czynów marsowych, wojennych] JMP Szmigielskiego [Adama Śmigieckiego], dla pokazania afektu swego [s. 157] choć niepewnie wakujące starostwo onemu posłał. Golubskie zaś starostwo JMP podkanclerzemu [Stanisławowi Antoniemu Szczuce], guzowskie³⁸⁰ zaś JP Przyjemskiemu³⁸¹ deklarowane.

JMP w-da kijowski [Józef Potocki] pisał do JMP w-dy ruskiego [Jana Stanisława Jabłonowskiego] żaląc się, że jadąc na uczynienie traktatu z Moskwą (ut crederat [jeśli wierzyć]) jemu nie oznajmił. On zaś odpisując to dołożył, że WM Pan nie miałeś do mnie tyle konfidencji [zaufania], abyś mi oznajmił kiedyś chciał dać batalię pod Kaliszem³⁸², nie dziwuj się, że vicissim [wzajemnie] nie komunikowałem WM Panu etc., etc. Już widzę evanuit [rozpływa się, znika] ta negocjacja, która nie była na uczynienie traktatu, tylko mere [jedynie] na wysłuchanie propozycji od cara [Piotra I]. Stąd żadnej nie poddawano, jeno stąd od króla szwedzkiego [Karola XII] czekano. Tu zaś ruolo [rzucono na oślep] widzę negotium praelio comittere [by sprawę powierzyć wojnie].

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 167-170

[s. 167] w Laysniku [Leisnig] d. 19 Iulii [VII] 1707

Monseigneur

Król JM [Stanisław] wyjechawszy stąd we środę [13 VII] wieczór, bawił się u JMP podskarbiego lit. [Benedykta Sapiiehy] aż do niedzieli [17 VII] czekając, aż król JM szwedzki [Karol XII] powrócił de la reveu [z rewii] rejmentu [regimentu] de M. Kraye³⁸³, gdzie będąc circa exercitationem [przy ćwiczeniach] tego rejmentu passus multa incommoda [wycierpiał wiele niedogodności] tym sposobem: zwyczaj jest, że kiedy się munstruje [musztruje] rejment, to się wprzód na dwie części rozdziela i potym strzelają do siebie z bliska, wystrzelivszy zaś do szpad porwawszy idą szeregiem i przez szeregi

³⁷⁹ Starostwo grybowskie w woj. krakowskim.

³⁸⁰ Starostwo guzowskie w ziemi sochaczewskiej w woj. rawskim.

³⁸¹ Przepuszczalnie Andrzej Przyjemski kasztelanic chełmiński, obecny przy boku króla Stanisława w Leisnig.

³⁸² Bitwa pod Kaliszem z 29 X 1706.

³⁸³ Może regiment płk. Kruzeta (Cruzeta) lub Karła Gustafa Kruse (Cruse, Creutza) (zm. 1732), szwedzkiego gen. mjr. kawalerii.

przeciwnie przechodzą. Co kiedy czynili zagarnął się był król szwedzki między nich, tak że go ucisnęli. W tym zaś zamieszaniu szpadą niechcący dragon wybił ząb au Prince de Wittembergue³⁸⁴, jeden zaś dragon impeditus [niezgrabny] butami i ostrogami upadł na niego z ośmiu dragonów padło i że [s. 168] wszyscy z gołemi szpadami byli, siła ich się raniło, jeden w pół szpadą przebity nie wyleczy się, drudzy estropiés [okaleczeni].

Król JM szwedzki ex eo spectaculo [z tego widowiska] powrócił w sobotę [16 VII] wieczór. Nazajutrz jechał do Króla naszego. Król zaś JM z JMP podskarbin [Benedyktem Sapiehą], JMP generałem wielkopolskim z domu Sapiehą³⁸⁵ jechał do niego i wpół drogi spotkali się. Król JM nasz wsiadł na konia drabańskiego i jechał z nim [Karolem XII] do kwatery jego, gdzie i obiad jadł. Po obiedzie w niedzielę [17 VII] wyjechał i stanął tu na noc, żadnej pewności o ruszeniu nie przywiózłszy, tylko konfirmację, [s. 169] że cesarz [Józef I] uczynił satysfakcję ad praetensionem et desiderium [uwzględnił pretensje i postulaty] króla szwedzkiego. Sobora osądziwszy na gardło i dobra onego skonfiskowawszy odsyła królowi szwedzkiemu³⁸⁶, także i oficerów tych, którzy ważyli się we Wrocławiu brać pod wartę ludzi króla szwedzkiego werbujących, których wypuszczając spod aresztu powinien sam gubernator wrocławski w karcie swojej odprowadzić do stacji ich dawnej, a zaś pour le savoir chagriner mal à propos [ponieważ wiedział, że sprawił im kłopoty] każdemu dać po 4 m [tys.] talerów [24 tys. złp].

Króla Augusta [II] jegoż własny brytan za nastąpieniem z nieostrożności na nogę pokąsał strasznie i w kilku miejscach nogę przegryzł.

[s. 170] Doniósł mi JMP Karp³⁸⁷ z woli WXM Dobrodzieja diminutionem stipendii et quidem notabilem [o zmniejszeniu płacy i zaiste zasługuje to na uwagę], co że jest znakiem minus aestimati obsequi [mniejszego poważania] musiało by mnie redigere ad quaerenda [skierować do poszukiwania]

³⁸⁴ Maksymilian Emanuel (zm. 1709) książę wirtemberski, płk szwedzkiego regimentu dragonów.

³⁸⁵ Jan Kazimierz Sapieha (zm. 1730), starosta bobrujski od 1692, starosta generalny Wielkopolski 1706–1709, hetman w. lit. 1708–1709 (z nominacji króla Stanisława), feldmarszałek rosyjski 1726–1727.

³⁸⁶ Sprawcą incydentu we Wrocławiu z 6 III 1708 był hr. Max Adam Czobor (zm. 1728), cesarski szambelan. Podczas wspólnego obiadu z posłem szwedzkim Henningiem von Stralenheimem doszło do zwady i Czobor uderzony w twarz przez Szweda porwał się do szpady. Współbiesiadnicy ich rozdzielili. Czobor został odesłany do Grazu i tam miał czekać na proces. Już wcześniej, z początkiem lutego 1708 kilku szwedzkich werbowników zostało zatrzymanych przez wrocławską gwardię miejską, przy czym jeden z nich zginął, zob. N. Conrads, *Die Durchführung der Altranstädter Konvention in Schlesien 1707–1709*, Köln–Wien 1971, s. 6–7.

³⁸⁷ Jozafat Michał Karp (1679–1739), dworzanin i sekretarz Karola Stanisława Radziwiłła, podstoli smoleński 1703–1720, sekretarz pieczęci i sekretarz króla Stanisława 1708–1711, kanonik wileński od 1720, sekretarz w. lit. 1724–1736, biskup żmudzki od 1736.

w inszych miejscach subsistentii media [środków utrzymania] nie zmniejszając bynajmniej najniższej obligacji, z którą przy upadnięciu do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa piszę się [...]

Samuel Szwykowski Łowczy Nad[worny] WXL

Wójtostwo wileńskie oddane temu burmistrzowi wileńskiemu, który siedział w więzieniu z nieboszczykiem wójtem³⁸⁸.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 158–160

[s. 158] w Laysniku [Leisnig] d. 22 Iulii [VII] 1707

Monseigneur

Przyszła wiadomość do Króla JM [Stanisława] dnia wczorajszego o spaleniu Rydzyny i innych circa circa [dookoła] dóbr³⁸⁹ Króla JM, pałac zrujnowano, kanały pozakopywano et mille damna alia illata [i tysiąc innych szkód wyrządzono]. Lesno³⁹⁰ miano spalić in casum [w razie] nie wyliczenia 30 m. [tys.] talerów bitych [180 tys. złp], które że nigdy nie mogą być oddane, ex quo nulla securitas [z czego żadnej pewności] utrzymania, etiam stante exolutione [także w razie natychmiastowej wypłaty] ruiny [miasto] nie ujdzie i od ognia nie wybiega się. Stąd wielka consternatio [przysłupienie] [s. 159] w Królu JM, któremu teraz atrocius propria sentire mala [dotkliwiej czuć własne złe rzeczy], niżeli przedtym było alienis [obce,] tylko compati incommodis [współodczuwać niedogodności].

O ruszeniu doskonałej pewności nie mamy, ex rumore [z pogłosek] jednak publico [otwarciem] słyhać, że primis Augusti [z początkiem sierpnia] ruszyć się mamy. A to in fundamento [na podstawie] odebrania gwarancji od Anglii et Statibus Holandiae [i stanów holenderskich].

Wratisław³⁹¹ poseł cesarski miał już stanąć w Lipsku. Spodziewamy się, że i ten contribuet [przyczyni się] do prędkiego ruszenia.

Król JM [Stanisław] przejeżdża się w pole. Czasem w bilar[d] gra w sześciorzeczku z JP w-dą ruskim [Janem Stanisławem Jabłonowskim], JP podkanclerzym lit.

³⁸⁸ Zob. wcześniejszy list z 13 VII 1707.

³⁸⁹ Rydzyna, miasto i ośrodek dóbr należących do Leszczyńskich, obecnie miasto w pow. leszczyńskim w woj. wielkopolskim.

³⁹⁰ Leszno, miasto należące wówczas do Leszczyńskich, obecnie miasto pow. w woj. wielkopolskim. Zob. K. Jarochowski, *Wielkopolskie Leszno w roku 1707*, [w:] idem, *Opowiadania i studia historyczne, serya nowa*, Poznań 1884, s. 118–121.

³⁹¹ Johann Wenzel Wratisław von Mitrowitz hr. (ok. 1669–1712), minister cesarski, kanclerz czeski od 1705, dyplomata, o jego roli w zawarciu II konwencji w Altranstädt z 1 IX 1707 zob. N. Conrads, *op. cit.*, s. 10–19.

[Stanisławem Antonim Szczuką], JP referendarzem lit. [Janem Fryderykiem Sapiehą], [s. 160] JKs. biskupem kijowskim [Janem Pawłem Gomolińskim] i ze mną szóstym. Każdy ex ordine [po kolei] bije do najbliższej kuli i kogo 12 razy wpędzą a la blouse³⁹² odchodzi z gry. Ten zaś na końcu pozostały bierze guldyn³⁹³ od każdego. Wszystko to czyni się ad dissipandum dolore [dla rozproszenia smutku], znacznie jednak zawsze apparentem [dla pokazania się, pozor].

List JMP podkanclerzego lit. odsyłam WXM Dobrodziejowi, azali tam co osobliwszego nie oznajmuje, bo tu całe [bardzo] skąpo o nowiny.

Upadam zatem do nóg WXM Dobrodzieja [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 161–163

[s. 161] w Laysniku [Leisnig] d. 27 Iulii [VII] 1707

Monseigneur

Przyjechał tu JKs. Wincenty³⁹⁴ z Polski od JMP wojewodziny bełskiej [Elżbiety Sieniawskiej], która multum mutata ab ea [wiele się zmieniała od wtedy], kiedy się deklarowała i za Jegomości upewniała swego [męża – Adama Sieniawskiego], że fidelissime [jak najwierniej] dotrzyma Królowi JM [Stanisławowi] danego słowa. Teraz zaś toto caelo [zupełnie] co inszego mówi, a to z tej racji, że JMP w-da bełski według wszystkich wiadomości podjął się korony skapitulowawszy [uzgodniwszy] z carem [Piotrem I], że mu będzie quotannis [corocznie] 2 miliony [złp?] dawał i 8 m. [tys.] dragonii, także 8 m. [tys.] piechoty swoim kosztem konserwował [utrzymywał]. JMP wojewodzinie [Sieniawskiej] zaś 400 m. [tys.] co rok płacić deklarował. Te wiadomości [s. 162] odebrawszy Król JM ustawne ma konferencje z JP podkanclerzym lit. [Stanisławem Antonim Szczuką] i JP w-dą ruskim [Janem Stanisławem Jabłonowskim].

O ruszeniu jeszcze nie masz pewności żadnej. Graf [Johann Wenzel] Wratisław jeszcze nie przybył. JMP podskarbi lit. [Benedykt Sapieha] wyjechał w przeszłym tygodniu, rozumiem że wstąpi do WXM Dobrodzieja, bo tak deklarował, że jeżeli by nie bardzo siła było z drogi.

³⁹² *La blouse*, pol. łuza, otwór w stole bilardowym, do którego ma wpaść kula.

³⁹³ Gulden, w Polsce określano wówczas tą nazwą monetę gdańską (floreń pruski) wartości 2 złp, mogło to jednak dotyczyć powszechnie używanych w Europie guldenów holenderskich o wartości 3 złp lub guldenów cesarskich (austriackich) o wartości 4 złp.

³⁹⁴ Przymuszczalnie tajny agent króla Stanisława, kilkakrotnie jeszcze wzmiankowany w niniejszej korespondencji, por. też J. A. Gierowski, *W cieniu Ligi Północnej*, s. 72.

Od księcia JM Janusza [Wiśniowieckiego] jest tu umyślny i obiecuje samego księcia JM z Gdańska w prędkim czasie. Od JMP kawalera Paca³⁹⁵ marszałka nadw. WXL był tu umyślny [s. 163] żaląc się, że ad famam [na wieść] o śmierci jego umyślnie simulate sparsam [obłudnie rozpowszechnionej] oddano marszałkostwo komu inszemu³⁹⁶. Z tym responsem powrócił, że jeżeli non post fata [nie po zgonie], to się przyjdzie post ascensu [po awansie] onego i dają mu województwo witebskie, aby marszałkostwa ustąpił.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 164–166

[s. 164] w Laysniku [Leisnig] d. 29 Iulii [VII] 1707

Monseigneur

Za przybyciem comte [hrabiego] [Johanna Wenzla] Wratisława do Lipska poczyna się dopiero traktować zachodzące negotium [negocjacje] między cesarzem JM [Józefem I] a królem szwedzkim [Karolem XII] i dziś przybiegł umyślny od Cincendorfa [Franza Ludwiga von Zinzendorfa] do Króla JM naszego [Stanisława] intenssime [usilnie] upraszając, aby chciał przybyć do Lipska, gdzie wraz wyjeżdża Król JM.

Wydany ordynans z kancelarii szwedzkiej, aby każdy rejment [regiment] oprócz wędzonych sucharów i innych prowiantów miał 150 wołów dobrze spasłych, [s. 165] które z Saksonii mają być wzięte i to jest znakiem prędkiego ruszenia naszego.

Sasów styry [cztery] kornety³⁹⁷ rozłożyły się dookoła Leysnika [Leisnig], w każdej wsi po 6 [żołnierzy], do których dodano jednego Szweda, aby żadnemu z Polaków polować nie pozwalali. Jakoż dziś JP Burbę sługę JMP marszałka WXL [Aleksandra Pawła Sapiehy] polującego z innymi wzięli samego tylko i charty wszystkie zabrali, drudzy zaś uczyniwszy belle retraite [piękną ucieczkę] uszli do Leysnika.

Oberszterleutnant [ppłk] tutejszy szwedzki [Jakob albo Casper Otto Sperling] za daniem znać od gospodarza, gdzie ludzie JMP w-dy ruskiego [Jana Stanisława Jabłonowskiego] stoją, że tam hałasy czynili, posłał Szwedów i rugować kazał, którzy [s. 166] zaraz i konie i ludzie powypędzali na ulice,

³⁹⁵ Kazimierz Michał Pac (zm. 1719), kawaler maltański od 1677/1678, pisarz w. lit. 1683–1710, marszałek nadw. lit. 1705/1706–1709 z nominacji króla Stanisława.

³⁹⁶ Nominację na marszałka nadw. lit. otrzymał 7 VII 1706 Józef Wandalin Mniszech.

³⁹⁷ Kornet (szwadron, kompania), pododdział jazdy liczący do 250 kawalerzystów.

o co Król JM [Stanisław] był bardzo zły woli i posławszy po obersztera [płka] wytarł mu kapitułę [ostro go zgał] jak należało. Wprowadzono potym konie i ludzie znowu do tej gospody.

JMKs. Głogowski³⁹⁸ kanclerz poznański przyjechał tu z denuncjacją [oznajmieniem] prędkiego przybycia JKs biskupa poznańskiego³⁹⁹ et urget potentissime [i domaga się stanowczo] wydanie ekspedycji na krakowskie⁴⁰⁰, mając w tym interesie list pisany od pryncypała swego [Mikołaja Święcickiego] do króla szwedzkiego [Karola XII], który mocno się interesuje za JKs. biskupem poznańskim.

Upadam do nóg WXM Dobrodzieja [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Gazeta pisana, Z Laysznika [Leisnig] 30 VII 1707

APTor., Kat. II, XIV 79, k. 70

Wojska szwedzkie już jedne nad Odrą zapewne stoją, a drugie ciągiem idą. JMP Renszeldt [Karl Gustaf Rehnskiöld] z dywizją swoją tenet limites Silesiae [osiągnął granice Śląska]. Cesarz JM [Józef I] foedera pacis ini[u] vit [układy pokojowe zawarł] z królem szwedzkim [Karolem XII], który idzie zapewne do Polski.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 171–174

[s. 171] a Koist⁴⁰¹ au quartier [na kwaterze] de M. pisarz de L.⁴⁰² 2 d'Auot [VIII] 1707

³⁹⁸ Stanisław Głogowski (prawidłowo podane nazwisko w jednym z późniejszych listów J.M. Karpia), zm. 1714, kanonik poznański od 1704, kanclerz kapituły, archidiakon poznański od 1711.

³⁹⁹ Mikołaj Święcicki (1640 – 27 XI 1707), kanonik poznański od 1672, biskup kijowski od 1697, biskup poznański od 1699, stronnik Szwedów i Stanisława Leszczyńskiego, którego ogłosił królem podczas elekcji w 1704.

⁴⁰⁰ Biskupstwo krakowskie wakowało od 1697, August II powierzył wprawdzie to biskupstwo w 1702 biskupowi przemyskiemu Janowi Kazimierzowi Bokumowi, ale nie uzyskał on prowizji papieskiej. O nominację na to biskupstwo zabiegał Mikołaj Święcicki. Po zgonie Święcickiego król Stanisław desygnował Teodora Potockiego, dotychczasowego biskupa chełmińskiego.

⁴⁰¹ Przypuszczalnie wieś Queis na północny zachód od Lipska.

⁴⁰² Pisarz polny lit. Michał Józef Sapieha.

Monseigneur

Król JM [Stanisław] przeszłego piątku [29 VII] wyjechawszy z Laysnika [Leisnig] z JMP w-dą ruskim [Janem Stanisławem Jabłonowskim], M. Clensztern⁴⁰³, który niedawno jest przy Królu JM en qualite de general adjutant [jako generał adiutant] i ze mną. Nocował w Crimie [Grimma]. Nazajutrz summo mane [wczesnym rankiem] wyjechawszy stanął u króla szwedzkiego [Karola XII] o godzinie jedynastej, nas z kolaską ordynując [wysyłając] au quartier [na kwaterę] JMP pisarza lit. [Michała Józefa Sapiehy], gdzie po obiedzie powrócił Król JM [Stanisław] z królem JM szwedzkim, który odprowadziwszy [Stanisława] odjechał zaraz.

Ku wieczorowi zaś przyjechał M. le comte de Vratislau avec le comte Zinzendorf [hr. Johann Wenzel Wratisław z hr. Frantzem Ludwigiem von Zinzendorf], który oddawszy [s. 172] list Królowi JM [Stanisławowi] od cesarza JM [Józefa I] konferował semotis arbitris [bez świadków] z godzinę i dalej tam żalił się, jako nie może dojść sprawy z królem szwedzkim, któremu cesarz JM wszelką daje satysfakcję, a nie może tego odebrać, aby wyszedł ex Imperio [z Cesarstwa]. Wydał le comte [hr.] Sobor [Max Adam Czobor]⁴⁰⁴, którego do Sztetina [Szczecina] odprowadzono, tych, co ludzi króla szwedzkiego brali pod wartę we Wrocławiu, za Moskwę zaś wypuszczoną⁴⁰⁵ cokolwiek król JM szwedzki pretendować [domagać] się zechce wszystko uczyni. Cesarz JM pozwala nie tylko przejść przez Sylezię [Śląsk], ale i prowiant i furaz deklaruje. Miał cesarz JM deklarację od króla szwedzkiego, kiedy tu wchodził do Saksonii i kiedy we [s. 173] 19 m. [tys.] wojska nie był straszny Imperio [Cesarstwu], że nigdy nie chce rwać traktatu i pokoju z cesarzem JM, teraz kiedy alterum tantum [drugie tyle] przysposobił sobie wojska, jako evidentissimo documento [z oczywistych dowodów] pokazać możemy, że z jednej Szlesiey [Śląska] 11 m. [tys.] zaciągnął, zatrudnionego cesarza JM straszy wojną. Prosił oraz Króla JM [Stanisława], aby dopomógł do szczęśliwości negocjacji jego. Co Król JM tym ohotniej deklarował, im bardziej interesa onego potrzebowaly.

Ustawnie tedy jeździ Król JM nasz i traktuje te interesa, jeszcze dotąd żadnej deklaracji nie odebrawszy. Interea [tymczasem] le comte Vratislau [hr. Johnn Wenzel Wratisław] nec admissus [nie dopuszczony] do audiencji u króla szwedzkiego [Karola XII] i na zimno przyjęty od [Karla] Pipera, ledwo

⁴⁰³ Clensztern, dalej występuje jako Klinszstet, w istocie jest to Henrik Klingstedt (1663–1735), por. od 1687, kpt. od 1694, gen. adiutant króla Stanisława od 1708, od 1714 gen. mjr w służbie meklemburskiej.

⁴⁰⁴ Hr. Max Adam Czobor został odesłany do Grazu.

⁴⁰⁵ Żołnierze rosyjscy z korpusu gen. Patkula, którzy po bitwie pod Wschową w 1706 schronili się na Śląsku, przyjęli służbę w wojsku cesarskim, a po pokoju w Altranstädt cesarz zezwolił im powrócić do Piotra I, zob. O. Sjöström, *Bitwa pod Wschową 1706: A potem pole bitwy zabarwiło się na czerwono...*, Zabrze–Tarnowskie Góry 2012, s. 287–288.

żyje z frasunków i z turbacji. Jako widzę, [s. 174] że się to teraz zaczyna, to negocjum [rokowania], o którym in praecedentibus [uprzednio] pisało się ex publico rumore [z publicznych pogłosek], że było peractum [załatwione].

Ruszenie nasze dependet [zależy] od rezolucji króla JM szwedzkiego w interesach cesarza JM, której taediosissime [ze znużeniem, niepokojem] oczekiwamy.

Sprowadzono tu do Lipska prodigium naturae [dziw natury], dwoje ludzi zrosłych tyłami do siebie, są dwie cuski, żadnego węgrzyna⁴⁰⁶. Mają lat circiter [około] siedmiu. Przyszłą pocztą przyślę WXM Dobrodziejowi kupersztych [rycinę, miedzioryt] onych.

Dziś Król JM [Stanisław] je obiad z JMP w-dą ruskim [Janem Stanisławem Jabłonowskim] i z samą Jejmością [Joanną Jabłonowską] u JP Reinszelda [Karła Gustafa Rehnskiölda].

Upadam zatym do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adv.] WXL

^aWczora przyjechał z Lesna [Leszna] postmagister z relacją, jako po wzięciu 70 m. [tys.] tyńfów [złp] kontrybucji Lesno funditus [całkowicie] spalono z kościołami⁴⁰⁷.

Krawca niechby naraił kupiec Pipes i ręczył się za niego, bo tutius [bezpieczniej] będzie gdym [///].

[ze s. 172] ^aWidziałem karetę, alias [inaczej] kolaskę dla WXM Dobrodzieja tu robioną, jeszcze nie gotowa, ale dobrą i wygodną manierą^a.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 175–178

[s. 175] a Koist [Queis?] au quartier [na kwaterze] de M. pisarz de L. [Michała Józefa Sapiehy] d. 6 Augu[stii] [VIII] 1707

Monseigneur

Negocjacja de M. Vratislau [Johanna Wenzela Wratisława] coraz to bardziej zbliża się do konkluzji, z tym wszystkim jeszcze nie skończona. Król JM PNM [Stanisław] urget potentissime [domaga się jak najmocniej] prędkiego dokończenia i nadzieja w Bogu, że się ad vota [zgodnie z *tym* życzeniem] wkrótce dokończy.

⁴⁰⁶ Przymuszczalnie określenie kobiecych i męskich narządów płciowych.

⁴⁰⁷ Oddziały konfederacji sandomierskiej wraz z Rosjanami 13 VII 1707 zajęły Leszno i nałożyły na miasto kontrybucję w wysokości 30 tys. tal. (180 tys. złp), wobec częściowego tylko uiszczenia tej kwoty 29 VII 1707 spaliły znaczną część Leszna, zob. K. Jarochowski, *op. cit.*, s. 118–121; *Historia Leszna*, red. J. Topolski, Leszno 1997, s. 96–97.

Trzeci dzień temu prezentowano tu Królowi JM [Stanisławowi] prodigium naturae [dziw natury], którego kopiersztych [rycinę] posyłam WXM Dobrodziejowi.

[s. 176] Wczora zaś prezentowano klaczę angielską, dosyć siła sztuk umiejącą, godziny, litery w abecadle pokazującą etc.

Co zaś do interesu mojego wiem ja dobrze, że WXM Dobrodziej możesz mieć mille [tysiące] na media errigenda fortunae [środku podźwignięcia fortuny, pomyślności] najniższego sługi, spodziewając się jednak, że indulgendo [sprzyjając] skarbowi swemu oraz wygadując angustiiis familiaribus rerum [troskom o mienie rodzinne], które mnie tych czasów najbardziej ścisnęły, że chcesz pozwolić ex ipso fonte [z tego samego źródła] (skąd na wszystko [s. 177] emanant munificentiae [wypływają dobrodziejstwa]) czerpać respekty. Dlatego z najniższym do nóg upadnięciem upraszam WXM Dobrodzieja, abyś mię garnącego się do usług Króla JM PNM [Stanisława] chciał concomitari [!] [wesprzeć] rekomendacją swoją. Ja zaś według woli WXM Dobrodzieja i pieczęć do szczęśliwego przybycia jego z korespondencją punktualnie unico pretio [za jedną zapłatę] konserwowania się w łasce WXM Dobrodzieja kontynuować submituję [zobowiązuję] się. I tak wszystkie interesa i rozkazy WXM Dobrodzieja pełnić będę, [s. 178] jakobym zawsze godnym mógł być WXM Pana i Dobrodzieja mego najniższym sługą

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Król JM [Stanisław] deklarował pisać do JMP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego], aby tam żadnego rejmentu [regimentu] nie stawiał w starostwie WXM Dobrodzieja. JMP wojewodziec smoleński [Michał Tarło] nie ma widzę żadnego rejmentu.

Gazeta pisana, Z Wrocławia 8 VIII 1707

APTor., Kat. II, XIV 79, k. 79v-80

Z wczorajszej poczty saskiej de progresu [o postępach] wojsk szwedzkich tę mieliśmy wiadomość, że nieodmiennie ruszać się będą stamtąd do Polski. Co już byłoby dawno subsecutum [nastąpiło], gdy w jednym punkcie traktatu cesarza JM [Józefa I] z królem szwedzkim [Karolem XII] non esset orta controversiae [nie było źródła sporu], na który punkt nie mogąc consentire commissari [się zgodzić komisarze] cesarscy, jeden z nich pobiegł z tym do Wiednia do cesarza JM i czekano na relację, która że jest ad mentem [po myśli] króla szwedzkiego, marsz szwedzki subsequetur [nastąpi] z Saksonii.

Traktatu tego zaś takie punkta nec dum constat [nie są jeszcze znane], to tylko conicitur [przypuszczają], że jeden punkt, na który pozwolił [k. 80] cesarz JM wielką ruiną będzie prowincji tutejszej. Jakoż podobno in

fundamento [na mocy] tego, ci którzy na Szląsku są Szwedzi wielce exorbitują [szkodzą] czyniąc werbunki. Do których bardzo wiele ludzi idzie szląskich. Powiadają bowiem, że cesarz JM pozwolił im na Szląsku werbować 20 m. [tys.] ludzi.

Rezydujący tu adherenci Króla JM Stanisława ten traktat z królem szwedzkim mają sobie pro bono omine [za dobrą wróżbę] intencji Pryncypała swego. XJM [Janusz] Wiśniowiecki w-da krakowski w tych dniach tu comparuit [zjawi się] z Jejmością swoją⁴⁰⁸.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 179–182

[s. 179] w Laysniku [Leisnig] d. 9 Augu[sti] [VIII] 1707
Monseigneur

JMP [Stanisław] Tarło marszałek nadw. kor. w sobotę przeszłą [6 VIII] przyjechał do Króla JM [Stanisława], na kwatrze JP pisarza lit. [Michała Józefa Sapięhy w Koist (Queis)] będącego, dla którego ustępując miejsca w karcie Króla JM, powróciłem tu do Laysnika [Leisnig], gdzie dziś miał Król JM stanąć, ale że dotąd nie powrócił, łatwo się domyślić, że negocjacja de M. Wratislau [Johanna Wenzela Wratisława] jeszcze konkluzji nie wzięła. Stąd ruszenia naszego nie masz żadnej pewności.

Opowiedziałem JP podkanclerzemu lit. [Stanisławowi Antoniemu Szczuce] com miał in comissis [zlecone] od WXM Dobrodzieja: ad primum [co do pierwszego] nie pamięta aby pieczętował wójtostwo wileńskie, które dotąd vacat [jest nieobsadzone] [s. 180] i jest tego znak, bo kiedy Król JM [Stanisław] odmawiał podpisać JP Bezowi⁴⁰⁹, powiedział że oddał od sześciu niedziel, teraz zaś w Metryce [Litewskiej] nie masz. Prawda, że Król JM i tą racją odmawiał, że JP Beza nie zna i że to wójtostwo szlachcic trzymać powinien, którym [to wójtostwem] mnie częstował z łaski swojej, jam przyjąć nie śmiał wiedząc o konkurencji JP Beza za instancją WXM Dobrodzieja.

Ad secundum [co do drugiego] powiedział JP podkanclerzy lit., że lepiej Królowa JM [Katarzyna Leszczyńska] iuridice [prawnie] jako drugie [inne królowe] czynią się nie uczyniła, gdyż tylko daje się przywilej post liberam resignationem [s. 181] Serenissime Reginae Viduae etc. [po dobrowolnej

⁴⁰⁸ Janusz Antoni Wiśniowiecki (1678–1741), kasztelan wileński od 1702, w-da krakowski od 1706, w-da ruski (z nominacji króla Stanisława) 1707–1709, kasztelan krakowski od 1726 i jego żona (od 1703) Teofila Wiśniowiecka z Leszczyńskich (1681–1757), 1 v. Konarzewska.

⁴⁰⁹ Zob. wcześniej s. 97.

rezygnacji Najjaśniejszej Królowej Wdowy – *Marii Kazimiery Sobieskiej*]. Litera [pismo] zaś resignatio privato diplomate [rezygnacji prywatnym dokumentem] wyraża się i to ma być u księcia kurlandzkiego⁴¹⁰.

Dnia wczorajszego P obersztlejtnant [ppłk] szwedzki [Jakob albo Casper Otto Sperling] w gospodzie, P Szpringiera dworzanina Króla JM [Stanisława], będący u córek gospodarza tamecznego, powadził się z pomienionym dworzanie, z którym pięściami potłukłszy się invicem [następnie] porwał się do szpady oberszter, którą mu gospodarz wyrwał. Tandem [w końcu] zawołał na wartę. Ta przybiegłszy enormissime [niezwykle mocno] bijąc, tłukąc Szpringera powlekli, nie poprowadzili do gordygardy [kordegardy – wartowni]. W niebytności Króla JM jeździł JP starosta bobrownicki [Józef Narzyski] [s. 182] do niego, aby go spod warty wypuścił. Odpowiedział, że ja nie za moją konfuzję, ale że mówił, że i ty hultaj i twój król szwedzki takież, muszę go stawić do sądu królewskiego, jako tego, który ważył bluźnić Pana mego i tą racją, lubo całe wymyśloną, trzyma niewinnego człowieka w więzieniu.

Upadam do nóg WXM Dobrodzieja [...]

JP w-da krakowski [Franciszek Lanckoroński] stanął tu z Wrocławia dziś.
Szykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 183–186

[s. 183] w Laysniku [Leisnig] 12 Augu[sti] [VIII] 1707

Monseigneur

Odbieram list WXM Dobrodzieja de data [datowany] 2 Aug[usti] [VIII] i z podziwieniem wielkim czytam nieodebranie listów moich, bom żadnej poczty nie opuścił, jako mnie wyświadczy JMP referendarz lit. [Jan Fryderyk Sapieha] zawsze ekspediującego widzący. Ordynuję par [wysyłam przez] Wutemberque [Wittenbergię], Berlin a [do] Corlin [Coslin – Koszalin] według woli WXM Dobrodzieja i nie mogę dojść rationem [powodu] czemu by dochodzić nie miały.

Król JM [Stanisław] jeszcze nie powrócił detentus negotio [zatrzymany rokowaniami] cesarza JM [Józefa I] między królem szwedzkim [Karolem XII], które coraz to bliższe szczęśliwej konkluzji.

⁴¹⁰ Księciem kurlandzkim od 1698 był Fryderyk Wilhelm Kettler (1692–1711), z racji jego niepełnoletności regencję sprawował formalnie jego stryj Ferdynand (1655–1737), ostatni książę kurlandzki (od 1711) z dynastii Kettlerów, gen. wojsk kor. Faktycznie przez długi czas nie był dopuszczany do rządów przez Karola XII i później przez Piotra I. Miał bliskie związki z dworem Jana III Sobieskiego i z królową Marią Kazimierą Sobieską. Informacja ta dotyczy więc księcia Ferdynanda.

Dnia wczorajszego pisał JMP [s. 184] w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski] do Jejmości swojej [Joanny Jabłonowskiej] oznajmując, że zapewne da Bóg w przyszłym tygodniu ruszamy się. JM Pani Piperowa⁴¹¹ wyjeżdża do Cieplić i ten jej wyjazd jest dowodem marszu naszego.

Zjeżdża tu M. Aderfeld⁴¹² auditor causarum [prokurator wojskowy] dla wyprowadzenia inkwizycji [dochodzenia] między oberszterleytnantem [ppłk.] szwedzkim i JP Szpringierem dworzaninem Króla JM [Stanisława], o czym in praecedentibus [w poprzednim liście] oznajmiłem. Jeszcze ten dworzanin sub aresto [w areszcie] ale honestius [bardziej godnym] niż był pierwszy. M. Aderfeld [s. 185] na obiedzie u JP [Stanisława] Poniatowskiego będący opowiedział, że z inkwizycji nie ma być malkontent [niezadowolony] JP Szpringier.

Soli soli.

Widziałem tu przycyfrowaną [odszyfrowaną] instrukcję, którą ze zjazdu lubelskiego⁴¹³ dano JP [Michałowi] Wolińskiemu staroście lityńskiemu do księcia Rakocego [Franciszka II Rakoczego]: 1-mo aby doniósł, że wojska carskie są liczne i [porządne], że wojska koronne 6 m. [tys.] ognistego ludu⁴¹⁴, prócz kawalerii. 2-do że wojsko litewskie auxilio et opera [przy pomocy i staraniach] JP Ogińskiego⁴¹⁵ i [Ludwika Konstantego] Pocięja podskarbiego lit. oderwie się wszystko od księcia hetmana [Michała Wiśniowieckiego], że Księstwo L[itewskie] contribuuje [opodatkowuje się i] płacić ma na konserwację [utrzymanie] onego [s. 186] i że sobie dobrze tuszając z przyszłej batalii chcą wiedzieć, jeżeli by książę JM Rakocy nie podjął się korony [polskiej] upewniając, że we wszystkich Polakach jest ochota utrzymywać wolność pari zelo et impendio⁴¹⁶ [równie gorliwie i usilnie] jako i Węgrom. Do tej instrukcji podpisał się JP w-da bełski [Adam Sieniawski], której kopię cyframi przysłano.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Za powrotem Króla JM [Stanisława] dam do podpisu przywilej na JP marszałka upitskiego⁴¹⁷ i podpisany odeślę WXM Dobrodziejowi.

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

⁴¹¹ Christiana z domu Törnflycht, żona szwedzkiego kanclerza Karla Pipera.

⁴¹² Przymuszczenie Gustaf Adlerfelt (1671–1709), szwedzki prawnik, sporządzał diariusz wypraw Karola XII, wydany następnie drukiem.

⁴¹³ Zjazd lubelski, zob. J. A. Gierowski, *W cieniu Ligi Północnej*, s. 29.

⁴¹⁴ Zapewne informacja ta dotyczy w tym przypadku piechoty, choć pod określeniem „lud ognisty” na ogół rozumiano artylerzystów.

⁴¹⁵ Hrehory Antoni Ogiński (ok. 1655–1709), chorąży lit. od 1687, starosta żmudzki od 1698, jeden z przywódców antysapieżyńskiej opozycji na Litwie, hetman polny lit. w 1703, hetman w. lit. 1709.

⁴¹⁶ Lekcja niepewna, wyraz przerabiany.

⁴¹⁷ Aleksander Jan Podbereski (zm. 1715), marszałek upicki od 1694.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 187–190

[s. 187] a Laysnig [w Leisnig] d. 15 Augu[sti] [VIII] 1707

Monseigneur

Dnia jutrzejszego o godzinie 5 rano ruszamy się stąd szczęśliwie. W Meisen [Miśni] ma kilka dni zabawić Król JM [Stanisław], aż król szwedzki [Karol XII] ze wszystkim wojskiem nadciągnie. Rejmęt [regiment] Szperlinga [Jakoba *lub* Caspra Otto Sperlinga] oddalony od Króla JM [Stanisława] pro excessu continuo [z powodu ciągłego występku] oberszterleytnanta [ppłka], a na to miejsce naznaczony in comitatum [dla towarzyszenia] Królowi JM [Stanisławowi] rejmęt pieszy pułkownika Ranka⁴¹⁸.

Dnia dzisiejszego była audiencja posła hanowerskiego⁴¹⁹, po którego jeździłem [s. 188] z komplementem i odprowadzałem solitis ceremoniis [ze zwyczajowymi ceremoniami]. Miał list do Króla JM cum expressionibus [z wyrażeniem] afektu i nic więcej nad to nie zawierający.

Poddawałem według rozkazu WXM Dobrodzieja przywilej na starostwo dorsuniskie⁴²⁰, ale Król JM podpisać nie chciał wymawiając się, że na córkę a niewolnicę swoją⁴²¹ respektując, tego uczynić nie chce i ponieważ pierwsza donativa [darowizna] [s. 189] JMP Eperiaszowi⁴²² nie wzięła skutku, chce onejże ojca⁴²³ konserwować [zachować] przy tym starostwie.

Wydał się Król JM [Stanisław], że mu żałosno było na to, że WXM Dobrodziej w liście swoim do księcia kurlandzkiego [Ferdynanda Kettlera] (którego tu per copiam [kopię] przysłano) starostwa⁴²⁴ nigdy nie pretendując po nim, na Króla JM składać raczysz, jakoby Król JM nec petenti nec cogitanti [ani żądającemu, ani zmuszającemu] dawszy, był okazją ulterioris retinentiae [przyczyną ostatecznego wstrzymania *donacji starostwa?*].

List JMP podkanclerzego lit. [Stanisława Antoniego Szczuki] odsyłam WXM Dobrodziejowi, który dużo [s. 190] zapadł na katar i z gorączką. Przecież dnia jutrzejszego wyjeżdża z nami. Poczty stąd i z każdego miejsca

⁴¹⁸ Gustaf Ranck, w służbie wojskowej szwedzkiej od 1671, płk od 1701, zginął w bitwie pod Połtawą w 1709.

⁴¹⁹ Przypuszczalnie Thomas Grote (1674–1713), który wówczas jako hanowerski dyplomata przebywał na dworze Karola XII (zob. F. E. Fabrice, *Die Memoiren des Kammerherrn Friedrich Ernst von Fabrice (1683–1750)*, hrsg R. Grieser, Hildesheim 1956, s. 27).

⁴²⁰ Starostwo dorsuniskie (dorsuńskie) w pow. kowieńskim w woj. trockim.

⁴²¹ Określenie niejasne, z dalszego tekstu wynikałoby, że dotyczy ono Teodory z Ogińskich Dückerowej.

⁴²² Przypuszczalnie Michał Eperjaszy (zm. 1747), strażnik polny lit. od 1710.

⁴²³ Bogusław Kazimierz Ogiński, marszałek kowieński, starosta dorsuniski; jego córka Teodora od 1706 była żoną gen. szwedzkiego Karla Gustava Dückera.

⁴²⁴ Zob. wcześniej s. 107.

nie opuszczę, tak przez Śląsk, jako i dalej maszerując, byle bym szczęśliwy był, aby dochodziły listy do mnie.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 191–193

[s. 191] a Meisen [w Miśni] d. 19 Augu[sti] [VIII] 1707

Monseigneur

W sam dzień ruszenia się naszego [16 VIII] rano o godzinie 6 przyszła wiadomość o śmierci JP podskarbiego lit.⁴²⁵. Tegoż dnia ruszyliśmy się szczęśliwie z Laysnika [Leisnig] i stanął Król JM [Stanisław] w miasteczku o trzy mili stamtąd⁴²⁶. Nazajutrz stanął Król JM w Meissen [Miśni], gdzie przejeżdżający książe lotariański, biskup olmucki i osnabrucki⁴²⁷ był u Króla JM. Już wieczorem jadł wieczerzę z Królem JM i trzech kawalerów jego siedziało u stołu. Sam książe niskiej urody, twarzy pięknej, bo do matki⁴²⁸ podobien, blond włosów. Był po kawalersku w granatowej sukni, avec de boutoniers d'or [ze złotymi guzikami], bez szpady.

[s. 192] Nazajutrz, to jest d. 18 Augusti [sierpnia] przybiegł tu JP Bruno⁴²⁹ płk od JMP pisarza [polnego lit. Michała Józefa Sapiehy] z ekspostulacją [domaganiem się] wszystkich wakansów po JP podskarzim, które Król JM onemu podpisał, prócz podskarbstwa, które komu będzie oddane jeszcze nie wiemy. Podpisał mu Król JM starostwa jako to: retowskie⁴³⁰, zyzmorskie⁴³¹, olkienińskie⁴³², oszmiańskie⁴³³, dziesieńskie⁴³⁴, ekonomię słonimską⁴³⁵ i kilka partykularzów [pomniejszych *tenut*] na samego JP pisarza i na rodzonego⁴³⁶ jego.

⁴²⁵ Benedykt Paweł Sapieha podskarbi w. lit., zm. 12 VIII 1707 w Berlinie.

⁴²⁶ Przypuszczalnie w Döbeln lub w Meila.

⁴²⁷ Karol Józef (1680–1715), książe lotaryński, biskup ołomuniecki i osnabrücki.

⁴²⁸ Eleonora Maria Józefa z Habsburgów (1653–1697), wdowa po królu Rzeczypospolitej Michale Korybucie Wiśniowieckim, od 1678 żona księcia Karola V Lotaryńskiego.

⁴²⁹ Brunnov von, płk JKM w rajtarii hetmana Kazimierza Jana Sapiehy (może identyczny z Janem Mikołajem Brunno, zm. po 1748, płk wojska kor.).

⁴³⁰ Starostwo retowskie na Żmudzi.

⁴³¹ Starostwo żyżmorskie w pow. trockim.

⁴³² Starostwo olkienińskie w pow. trockim.

⁴³³ Starostwo oszmiańskie w woj. wileńskim.

⁴³⁴ Starostwo dziesieńskie w woj. połockim.

⁴³⁵ Ekonomia słonimska w woj. nowogródzkim.

⁴³⁶ Kazimierz Józef Sapieha (zm. 1749), brat Michała Józefa Sapiehy.

My tu jak długo zabawiemy całe [zupełnie] nie wiemy, [s. 193] słysząc, że król szwedzki [Karol XII] w sobotę [20 VIII] się rusza. Drudzy udają, że niepewnie jeszcze w ten dzień.

Upadam zatem do nóg Obojga WXM Dobr[odziejstwa] [...]
Szykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Gazeta pisana, Z Wrocławia 22 VIII 1707

APTor., Kat. II, XIV 79, k. 83

Wczorajsza poczta z Saksonii przyniosła wiadomość, iż Król JM Stanisław, wzięwszy błogosławieństwo od JMKs. biskupa kijowskiego [Jana Pawła Gomolińskiego] d. 17 praesentis [VIII] w 15 000 kawalerii z Renszeldem [Karlem Gustafem Rehnskiöldem] ruszył i przeszedłszy rzekę Elbę [Łabę] stanęli między dwiema miastami, cesarskim i saskim⁴³⁷. Tam wypocząwszy idzie recta [prosto] do Polski. Sam zaś król JM szwedzki [Karol XII] miał z Saksonii ruszyć. Ichmoście w Wrocławiu residentur nationalistae [przebywający narodowości] polscy parant iter obviam properanti Domino [przygotowują się do drogi pośpieszyć naprzeciw Panu].

Samuel Kazimierz Szykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 194–196

[s. 194] a [w] Gedé⁴³⁸ 13 mil od Laysnika [Leisnig], miła od Bautzen [Budziszyna] d. 25 Augu[sti] [VIII] 1707
Monseigneur

Nie tylko że commoditatem [wygody] poczty i przesłania listów nie mamy, ale co większa, że dla skrycia marszu króla szwedzkiego [Karola XII] nic nie wiedząc, do oznajmienia nowiny non occurunt [nie przychodzą], przecież continuando cursum [kontynuując bieg] korespondencji donoszę WXM Dobrodziejowi, żeśmy się już oddalili od Laysnika [Leisnig] o 13 mil.

Przysłał tu August [II] komisarzy, którzy dodają modicę fourażów [umiarkowanie paszy] dla koni. Ludzie zaś wszyscy za grosz żyją. Dnia wczorajszego Król JM [Stanisław] [s. 195] wstępował do monasterium Stellae

⁴³⁷ Informacja niejasna, z listu S. K. Szykowskiego wynika, że król Stanisław przekroczył Elbę w saskiej Miśni.

⁴³⁸ Göda, miejscowość na południowy zachód od Budziszyna.

Mariae [klasztoru Gwiazdy Marii]⁴³⁹, gdzie mszy św. słuchał, potem był w klasztorze V[enerabiles] [Czcigodnych] Panien Cisterskich. Ksieni prosiła na obiad, ale Król JM wymówił się i tylko udarowany woreczkami i innymi klasztornymi galanteriami powrócił do kwatery, gdzie wczoraj stanąwszy, dziś jeszcze stoimy. Ja umyślnego do Baucen [Budziszyna] posyłam z tym listem z adresem według woli WXM Dobrodzieja.

Był tu umyślny od księcia hetmana [Michała Wiśniowieckiego], który przysłał kopię uniwersału wydanego przeciwko Moskwie.

[s. 196] JMP w-da kijowski [Józef Potocki] pocztą przyjechał tu wczoraj do Króla JM [Stanisława], nie mający już ni wojska, ni pieniędzy.

Król JM szwedzki [Karol XII] jeszcze się nie ruszył był z kwatery swojej. U nas jest opinia, że się pospieszy za nami. Z tym wszystkim nie wiemy, jeżeli nas wyprawuje przodem i z jak wielką potentją [siłą], przecież optime nobis ominarnur [!] [najlepiej nam życzy].

Upadam do nóg Obojga WXM Dobr[odziejstwa] [...]

JMP podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka] chory jeszcze dotąd.
Szykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL m.p.

Gazeta pisana, Z Wrocławia 29 VIII 1707

APTor., Kat. II, XIV 79, k. 85

Król JM Stanisław d. 23 eiusdem [VIII] ruszył się z Meyszan [Meissen, Miśni] ku Gierlicom [Görlitz, Zgorzelec] i tam pod Gierlicami subsistit [przebywał] niedaleko saskiej granicy. Dokąd adhaerentes [stronnicy] Jego stąd citissimis passibus [szybkimi krokami] spieszą obviando [naprzeciw] Onemu. Jakoż już JMP [Stanisław] Tarło kuchmistrz kor. d. 27 praes[entis] [VIII] stąd wyjechał, XJM [Janusz] Wisniowieckie dziś ma wyjeżdżać, insi jutro i pojutrze properabunt ad latus [pospieszą do boku] JKM.

Szwedzi już się ruszają z Saksonii, za niemi król szwedzki [Karol XII] d. 27 praes[entis] ruszył ku śląskiej granicy. Na którego czekać będzie Król JM Stanisław na tymże miejscu gdzie teraz zostaje. Za nadciągnięciem króla JM szwedzkiego na śląskiej granicy ma fieri divisio [nastąpić podział] wojska jego na dwie części. Jedna część ordynowana będzie z Renszeldem [Karlem Gustafem Rehnskiöldem] do Wielkiej Polski, w której i Król JM Stanisław advit [przybędzie]. Z drugą częścią król JM szwedzki in viscera [wewnątrz] śląskiej prowincji gratis hospes advenit [wdzięczny gospodarzy nawiedzi]. Którego gratitudinem [wdzięczności] obawiając się tak pospółstwo, jako

⁴³⁹ Klasztor Cysterek St. Marienstern (Stellae Mariae) w Elstwerde koło Budziszyna na Łużycach.

i szlachta śląska mobilia [ruchomości] uprzątają i tu ad depositoria [na przechowanie] codziennie zwożą. [...]

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 197–200

[s. 197] à [w] Hernersztorf⁴⁴⁰, za Gierliczem [Görlitz] ćwierć mili d. 29 Aug[usti] [VIII] 1707

Monseigneur

My tu kontynuujemy notre marche [nasz marsz] dosyć spieszno, bo trzy dni po dwie, po trzy mili uchodząc, czwartego aż dnia odpoczywamy. Stał tu Król JM [Stanisław] dnia wczorajszego, dziś na tymże miejscu spoczywamy, jutro da Bóg ruszyć się mamy. Pewna to jest, że się wszystkie już rejmęty [regimenty] szwedzkie ruszyły. Król JM szwedzki [Karol XII] miał się w przeszły czwartek [25 VIII] ruszyć⁴⁴¹, o czym tu dostatecznie non constat [nie wiemy] i rozumiem, że z Lipska co pewniejszego w tym punkcie doniosą.

[s. 198] O negocjacji [Johanna Wenzela] Wratysława z królem szwedzkim całe [wcale] nie wiemy jak zakończona, bośmy się ruszyli, a jeszcze z Wiednia kurier nie powrócił, który był posłany do cesarza [Józefa I] z projektem sekretnym. Tuszą tu jednak wszyscy, że się ma uspokoić zezwoleniem na wszystkie punkta od cesarza JM. Z Wrocławia jest wiadomość, że się tam spodziewają, że król szwedzki praevio consensu [na mocy zgody] cesarza JM zabawi w Silezji [Śląsku] i podobno przezimuje. Co ja tanquam rumore volitante [jako ulotną pogłoskę] ani za pewny, ani za niepewny donoszę. [s. 199] Czas pokaże skutek, tu jednak u nas nie masz apparencji [złudzeń], bo całe [zupełnie] wszystkimi siłami, że idziemy do Polskiej, dwór nasz fortissimo [jak najmocniej] udaje.

Słychać tu, że JMP starościna bobrujska⁴⁴² umarła i że JMP starosta [Jan Kazimierz Sapieha] sam z tak wielkiego żalu z straty Jejmość swojej, JMP podskarbiego [Benedykta Sapiehy] i wszystkich prawie dóbr spalonych miał także fatis cedere [umrzeć], co jeszcze niepewna⁴⁴³. Przecież przypomnieć Królowi JM [Stanisławowi] non intermittam [nie omieszkam] straty WXM

⁴⁴⁰ Hernersdorf, właściwa nazwa Hermsdorf, obecnie wieś Jerzmanki w pow. zgorzeleckim w woj. dolnośląskim, na wschód od Zgorzelca.

⁴⁴¹ Karol XII wyruszył z Altranstädt 22 sierpnia.

⁴⁴² Wiadomość okazała się nieprawdziwa, Ludwika Maria z Opalińskich Sapieżyna (ur. 1684), od 1699 żona starosty bobrujskiego Jana Kazimierza Sapiehy, zm. w 1719.

⁴⁴³ Wiadomość okazała się fałszywa, Jan Kazimierz Sapieha zm. w 1730.

Dobrodzieja do rekompensowania vacantibus [wakansami], ile kiedy Król JM kontentując JP pisarza lit. [Michała Józefa Sapiechę] z oddalenia [s. 200] od podskarbstwa, żadnego wakansu po JMP podskarbin nie dał WXM Dobrodziejowi.

Upadam zatem do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]
Szwycowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Gazeta pisana, Z Wrocławia 5 IX 1707

APTor., Kat. II, XIV 79, k. 75

Marsz króla szwedzkiego [Karola XII] z Saksonii do Śląska, lubo bardzo prędko miał insequi [nastąpić], jeszcze de die in diem [z dnia na dzień] protrahitur [jest odkładany], bo się jeszcze z kwatery swojej nie ruszył, co nie musi być bez racji. Król zaś JM Stanisław pomknął się ku Wrocławiu i tylko stąd mil 9 w Lignicu [Legnicy] znajduje się, w szląskim mieście, dokąd gdy przednia straż jego przysła, rozłożyła się pod miastem i wartę miejską alienowawszy [usunąwszy] z bram, szwedzką postawili i prowiant kazali składać miastu. Jednak to uczynili dla słusznych racji, zachowując w żołnierzach swoich in integro [w zupełności] punkt omnis modestias [dotyczący wszelkiej przyzwoitości] w traktacie z cesarzem JM [Józefem I] umówiony. Traktat ten już wyszedł in lucem [na światło dzienne], jest drukowany po łacinie i po niemiecku.

Adherenci [stronnicy] Króla JM Stanisława powyjeżdżali stąd ad latus [do boku] Jego, żony tylko tu pozostawiawszy.

Samuel Kazimierz Szwycowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 201–204

[s. 201] à [w] Sztenhau⁴⁴⁴, d. 8 Septem[bris] [IX] 1707

Monseigneur

Staął Król JM [Stanisław] w Sztenhau d. 6 praesentis [IX], gdzie siła IMM PP Wielkopolanów zjechało się, którzy po różnych miejscach w Śląsku rezydowali, jako to JMP Potocki⁴⁴⁵ kasztelan rogoziński,

⁴⁴⁴ Sztenhau, czyli Steinau, obecnie Ścinawa miasto nad Odrą w pow. lubińskim w woj. dolnośląskim.

⁴⁴⁵ Przechwał Potocki (zm. 1709), łowczy kaliski od 1691, kasztelan rogoziński od 1699.

JMP Skałaski⁴⁴⁶, IMM PP Dzierzanowscy⁴⁴⁷, JMP Unrug⁴⁴⁸, JP Gorzynski⁴⁴⁹, JP podkoniuszy kor. [Adam Poniński], JP starosta kopanicki⁴⁵⁰ etc.

Nazajutrz, to jest d. 7 [IX] w nocy uczyniła się wielka trwoga z przestrogi jednego Ślązaka, który umyślnego przysłał dając znać, że Szulca⁴⁵¹ z 16 m. [tys.] Moskwy zbliżył się o trzy mili od nas [s. 202] i miał nade dniem uderzyć na Sztenhau. Król JM [Stanisław] i wszyscy powstawali. Rejmęt [regiment] płka [Gustafa] Ranka, który z nami jest przyszedł do sprawy. Z tym wszystkim byliśmy impares ad resistendum [niezdolni do stawienia oporu] 16 m. [tys.] [Rosjanom]. Wyprawiono ex nunc [z miejsca] do inszych rejmentów poblizszych, jeden tylko najblizszy znalazła się w Parchwitz⁴⁵² o dwie mili. Tandem [wreszcie] dzień przyszedł i odkrył vanum pavorem [próżny strach], Szulca nie było, ani żadnego Moskala, a cośmy całą noc nie spawszy klócili się, to przypadło.

Mostu na Odrze, nad którą stoimy dotąd nie budują [s. 203], bo za przyściem króla szwedzkiego [Karola XII] skórzany most⁴⁵³ ma stanąć w pół dnia.

Król szwedzki pokazał summam confidentiam [najwyższe zaufanie] ku Augustowi [II] będąc w Dreźnie u niego tylko w killkunastu koni i zabawiwszy się godzinę pojechał. Bito z dział wjeżdżającemu i wyjeżdżającemu. Ma między Gorlitzami [Görlitz] i Sztenaum [Steinau, Ścinawą] stanąć pro d. [na dzień] 10 praesentis [IX]. To według wszelkiej apparencji [prawdopodobieństwa] zatrzymamy się tu jeszcze kilka dni.

Słychać, że piechoty ruszyły się moskiewskie z Wołynia i że 15 m. [tys.] na koniach sprowadzono do Łencyce⁴⁵⁴ i zaraz te konie wyprawione po drugie 15 m. [tys.].

⁴⁴⁶ Przepuszczalnie Franciszek Skaławski (zm. 1737), podczaszy poznański od 1697, chorąży poznański od 1720, kasztelan gnieźnieński 1737.

⁴⁴⁷ W tym czasie w Wielkopolsce byli czynni następujący Dzierzanowscy: Bogusław podczaszy kaliski, Jakub, Władysław i Wojciech.

⁴⁴⁸ Zapewne Zygmunt Unrug, starościc wałecki.

⁴⁴⁹ Najprawdopodobniej Aleksander Gorzeński, stronnik króla Stanisława, marszałek sejmiku województw poznańskiego i kaliskiego, zob. M. Zwierzykowski, *Pochodzenie i kariera Aleksandra Mikołaja Gorzeńskiego (1671–1754). Od drobnej szlachty do kregów elity wielkopolskiej*, [w:] *Dawni właściciele Dobrzycy na tle swoich czasów*, red. S. Borowiak, Dobrzyca 2017, s. 37–57.

⁴⁵⁰ Franciszek Poniński (ok. 1676–1740), brat Adama, starosta kopanicki, płk, stolnik poznański od 1720.

⁴⁵¹ Przepuszczalnie stacjonujący wówczas w Polsce płk Michał von Szulca (Schultz), dowodzący twerskim regimenterem dragonii.

⁴⁵² Parchwitz, obecnie Prochowice, miasto w pow. legnickim w woj. dolnośląskim, na południe od Ścinawy.

⁴⁵³ Most skórzany, most pontonowy, zbudowany na skórzanych, składanych łodziach.

⁴⁵⁴ Łencyca, miasto pow. w woj. łódzkim.

[s. 204] Traktat z cesarzem [Józefem I] zakończony, nie wiemy jakimi kondycjami, bo lubo tu kopie artykułów latają, z tym wszystkim nie są te, które król szwedzki [Karol XII] podpisał⁴⁵⁵.

JMP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski] jeszcze z quartaną [febrą] pasuje się, a JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] z katarem. XJM Janusz [Wiśniowiecki] ma tu przyjechać ze Wrocławia. Któremu ustępuje JP w-da ruski województwa ruskiego. Sam zaś nie mogąc być niczym chce assumere pure [otrzymać czysty] tylko titulum [tytuł] pieczętarza kor., nie wchodząc in exercitium [pełnienie] tej charge [godności], aż na sejmie i na to ma być consilium senatus [rada senatu].

^aFortes⁴⁵⁶ doktor przyjechał tu i upewnia o melioracji [polepszeniu *zdrowia*] JP w-dy [Jana Stanisława Jabłonowskiego]. Ma też być zawsze przy dworze Króla JM [Stanisława]. Człowiek dosyć uczony in sua arte [w swej dziedzinie]^a.

Upadam zatym do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 205–208

[s. 205] a [w] Sztenhau [Ścinawie], d. 11 Septem[bris] [IX] 1707
Monseigneur

Jeszcze my tu rezydujemy czekając na zbliżenie się króla szwedzkiego [Karola XII], który pro d. [w dniu] 13 praesentis [IX] ma stanąć o pięć mil od nas. Za zbliżeniem się którego ruszemy z pomocą Boską ku nieprzyjacielowi. Wiadomości tu częste, a nie zawsze jednakowe miewamy o Moskwie. Jednego dnia powiedzą, że [Michał] Szulc z Henikiem⁴⁵⁷ złączywszy się zbliżają się ku granicom śląskim. Drugiego dnia przychodzi wiadomość, że się za Kalisz rejterowali i tak in eo punctu [w tym punkcie] nic pewnego donieść się nie może.

[s. 206] JMP podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka] pro communicatione [w celu zakomunikowania] WXM Dobrodziejowi powiedział mi arcana rerum [sekretne rzeczy], że secretarius statu[m] Hungariae [sekretarz stanów węgierskich] z woli księcia [Franciszka II] Rakociego pisał do feltmarszałka

⁴⁵⁵ Zob. A. Perłakowski, *Saksonia wobec konwencji w Altranstädt. Misja Kaspara Christiana von Seligmanna w Wiedniu w latach 1707–1709*, [w:] *Religia i polityka. Kwestie wyznaniowe i konflikty polityczne w Europie w XVIII wieku. W 300. Rocznicę konwencji w Altranstädt*, red. L. Harc, G. Wąs, Wrocław 2009, s. 107–119 (Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia, t. 178), tam też dawniejsza literatura.

⁴⁵⁶ Zob. wcześniej s. 67.

⁴⁵⁷ Informacja ta może dotyczyć pułku (regimentu) dragonii Nikolaja Gieringa (Hieringa).

Reinszfelda [Karła Gustafa Rehnskiölda] donosząc, że książę Rakocy insi-stendo [ufając] deklaracjom danym od króla szwedzkiego [Karola XII], spodziewał się wielkiej dywersji armorum [*wobec* armii] cesarza JM [Józefa I] i tym sposobem miał *capta per fiere* [opanować (zająć, zdobyć) *to co utracił*], teraz zaś nie tylko że mu król szwedzki nie dopomaga, ale i owszem przeszkadza [s. 207] zabranieniem rejmentu [regimentu] de M. Bielk⁴⁵⁸ jego pieniędzmi zaciągniętego. Musi podjąć się korony polskiej ad augendam potentiam [dla zwiększenia swej potęgi], tak accessu [przystąpienia] Moskwy, jako tyż i mal-kontentów Polaków in suas partes [do swojej partii]. Odpisał na ten list M. [Olof] Hermelin, że król szwedzki bynajmniej non commovetur [nie pobudza] tą rezolucją księcia Rakoczego, którego idącego przeciwko interesom Króla Stanisława reputabit [uważał] zawsze za własnego nieprzyjaciela swego.

Król JM [Stanisław] zatrzymał biskupstwo wołoskie⁴⁵⁹, o które JP w-da ruski [Jan Stanisław Jabłonowski] prosił na księdza Karsze⁴⁶⁰ prowincjała franciszkańskiego, obiecując mu probostwo ostrogskie⁴⁶¹ konferować [nadać], także [s. 208] po JKs. Biegańskim⁴⁶² wakujące. Upewnił mnie jednak synowiec [bratanek] jego, przy JP wojewodzie zostający, że stryj [ks. L. Karsza] akceptować nie będzie. Do tego alternata nie pozwala i lubo prawa o tym nie masz, przecież consuetudo [zwyczaj] ma vim legis [moc prawa]. Deklarował Król JM [Stanisław] za instancją WXM Dobrodzieja JKs. Kownackiemu⁴⁶³, jeżeli tamten nie przyjmie.

JMP [Zygmunt] Unrug wyprawiony do cesarza [Józefa I] z listem (którego kopię posyłam) i z sollicitacją [staraniem] wydania depozytu Skarbu Koronnego w Śląsku złożonego⁴⁶⁴.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

⁴⁵⁸ Najprawdopodobniej informacja ta dotyczy regimentu gen. mjr. Christoffa von Bielcke; może też wiązać się z osobą hr. Thure Gabriela Bielckego (1684–1763), zięcia ministra Karla Pipera.

⁴⁵⁹ Katolickie biskupstwo wołoskie inaczej bakowskie (w mieście Bacau – Baków) w Mołdawii formalnie należało do archidiecezji lwowskiej, biskupami mianowanymi przez królów polskich na ogół byli franciszkanie.

⁴⁶⁰ Ksiądz Ludwik Karsza (zm. 1713), prowincjał franciszkanów 1691–1693 i po 1700, profesor Akademii Zamojskiej.

⁴⁶¹ Ostróg, ówczesna siedziba ordynacji ostrogskiej, obecnie miasto w obwodzie rówieńskim w Ukrainie.

⁴⁶² Ks. Franciszek Biegański, biskup bakowski od 1698, zm. według dotychczasowej literatury dopiero w styczniu 1709.

⁴⁶³ Przypuszczalnie ks. Ignacy Kownacki, przeor klasztoru Dominikanów w Łucku, autor panegiryku dedykowanego Annie z Sanguszków Radziwiłłowej, wydanego w Zamościu w 1700.

⁴⁶⁴ Insignia koronacyjne i klejnoty ze skarbcza koronnego w 1702 zostały przez biskupa Stanisława Szembeka wywiezione z Krakowa i złożone na przechowanie na Śląsku Opawskim.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 209–212

[s. 209] w Potarzycach⁴⁶⁵, d. 25 Sept[embris] [IX] 1707

Monseigneur

Na samym ruszeniu się naszym z Sztenau [Ścinawy] przysłał książę JM w-da ruski⁴⁶⁶ list do WXM Dobrodzieja, który teraz odsyłam dotąd inszej nie mając okazji.

Był Król JM [Stanisław] w Chocieszewicach⁴⁶⁷ u księcia JM [Janusza Wiśniowieckiego], gdzie obozem trzy dni staliśmy. Przy tej okazji wydała księżna JM [Teofila z Leszczyńskich Konarzewska Wiśniowiecka] pannę swoją za JP Łoykę⁴⁶⁸, dawał ślub JKs biskup kijowski [Jan Paweł Gomoliński].

Król JM szwedzki [Karol XII] stał o pół milę w przedzie. Przyjechał do Chociszewicz JP starosta bobrujski [Jan Kazimierz Sapieha] i powiedział mi, że WXM Dobrodzieja nie dochodzą listy moje. [s. 210] Ja zaś mam świadków, jako z Meyssen [Miśni] dwa razy, a z Bauen [Bautzen, Budziszyna] raz, z Gorlitz [Zgorzelca] raz, z Bonclau [Bolesławca] raz, z Sztenau [Ścinawy] dwa razy pisał do WXM Dobrodzieja i po owych listach, jakeśmy weszli do Polski teraz pierwszy raz piszę, bom nie miał okazji, aż mię JP Strzemski [Strzempski?] upewnił, że umyślnego wysyła.

My tu nie wiemy nic ani co się dzieje u Moskwy, ani gdzie idziemy, tylko się dorozumiewamy, że przecież ku Warszawie. Kiedy się ruszamy, z którego miejsca, to nikt nie wie dokąd, aż [s. 211] przychodzą i o strzelanie z łuku. Dopiero przychodzi ordynans od króla szwedzkiego [Karola XII], żeby tam stanąć i w ten czas tabory się zatrzymują, a stanowniczy [kwartmistrz] gospody pisze [rozpisuje]. I tak nie wiemy nigdy gdzie idziemy. Kombinując trakt widzę, że w prawej Kalisz zostawim. Szwedzi parafie i wsi rozbierają sobie na prowianty, a nam jak się dostanie chałupa pusta, których najwięcej, to się tym kontentować trzeba. Do inszych wsi posyłać dla furazu trudno, bo Szwedzi załogi dają, aby tylko dla nich był furaz i prowiant [s. 212] i tak co Kałmucy w domach nie dopaśli, my tym żyjemy.

⁴⁶⁵ Potarzyca, wieś w pow. gostyńskim w woj. wielkopolskim.

⁴⁶⁶ Książę Janusz Wiśniowiecki, który w styczniu 1707 zgodził się przejść po Janie Stanisławie Jabłonowskim, mianowanym przez króla Stanisława kanclerzem wielkim koronnym, urząd wojewody ruskiego.

⁴⁶⁷ Chocieszewice, wieś należąca wówczas do dóbr gostyńskich, które Teofila Wiśniowiecka odziedziczyła po swym pierwszym mężu Filipie Konarzewskim, obecnie w pow. gostyńskim w woj. wielkopolskim.

⁴⁶⁸ Najprawdopodobniej informacja ta dotyczy Elżbiety Modrzejowskiej, bliskiej przyjaciółki Teofili Wiśniowieckiej, od 1707 żony Aleksandra Łaszczka kasztelana bełskiego od 1699, a nie Łoyki.

JP Skurzewski⁴⁶⁹ z JP Dobrosoławskim⁴⁷⁰ znieśli podjazd moskiewski pod Chociszewicami, dobrze przed naszym przybyciem. Moskwa, co tu była koło Kalisza rejterowała się pod Warszawę, gdzie nie wiem jeśli nas car [Piotr I] czekać zechce, bo już tu słyhać, że bagaże [*rosyjskie*] przez Wisłę przeprawują się.

JMP kanclerzyna kor. [Joanna Jabłonowska] z Sarnowa⁴⁷¹ pojechała do Gdańska.

Upadam zatem do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 213–220

[s. 213] Spod Słupczy⁴⁷² 20 Octobris [X] 1707
Monseigneur.

Dwóch rajtarów WXM Dobrodzieja zabranych w Chojnicach⁴⁷³, uciekający od Moskwy dobrali się tu do mnie. Z których każdemu dawszy po 10 tyńfów [*złp*] odsyłam do WXM Dobrodzieja i przez nich listy ordynowane [przeznaczone *dla K. S. Radziwiłła*], które tu szczęśliwego przybycia jego nie doczekały.

Miałem wiadomość przez JP Jastrzembkiego⁴⁷⁴, że WXM Dobrodziej z Wrocławia obróciłeś się ku Sztetinkowi [Szczecinkowi]. Doniosłem to Królowi JM [Stanisławowi] i srodze żałował, [s. 214] żeś tu WXM Dobrodziej nie przyjechał, ale to [*do*] powetowania, ile kiedy z relacji tychże ludzi, świeżo spod Warszawy wyszłych zapewne constat [stwierdza się], że się Moskwa magnis passibus [wielkimi krokami, szybko] umyka i już ich pod Warszawą nie masz. Król JM szwedzki [Karol XII] czeka na rekruty, które

⁴⁶⁹ Andrzej Skórzewski (zm. 1726), płk od 1705, gen. mjr od 1707?, chorąży poznański 1707–1709.

⁴⁷⁰ Maciej Dobrosołowski, w służbie wojskowej od końca lat 60. XVII w., rotmistrz od 1696, płk wojsk kor. od 1705, stronnik króla Stanisława od 1706, zginął w bitwie pod Odolanowem 15 X 1709.

⁴⁷¹ Informacja ta może dotyczyć Sarnowa w pow. mławskim w woj. mazowieckim lub wsi Sarnów, leżącej nad Wisłą w pow. kozienickim w woj. świętokrzyskim. Ponadto kilka wsi o nazwie Sarnowo znajduje się w woj. wielkopolskim.

⁴⁷² Słupca, miasto pow. w woj. wielkopolskim, na wschód od Wrześni.

⁴⁷³ Chojnice, miasto w ówczesnym starostwie człuchowskim, trzymanym przez Michała Kazimierza Radziwiłła, obecnie miasto pow. w woj. pomorskim.

⁴⁷⁴ W AGAD, AR, dz. V, zachowały się tylko listy jakiegoś Piotra Jastrzembkiego z 1726–1738.

się zbliżają pod Poznań. Spodziewamy się załączeniem onych prędkiego marszu, lubo niektórzy obiecują nam dłuższą rezydencję, że jeszcze ze trzy niedzieli postoić pod [s. 215] Słupczą z wielką niewygodą, bo o osi[e]m mil po furazę posyłamy i to ob summam [z powodu wielkiego] onych inopiam [niedostatku] Szwedzi często nam po drogach odbierają, quid accidit [co zdarzyło się] ludzim JP w-dy ruskiego przeszłego [Jana Stanisława Jabłonowskiego]. Stoimy nad dwoma szlakami, jeden ku Toruniowi, drugi ku Warszawie. Który z nich obierze król szwedzki pierwszy marsz pokaże, teraz investigabile [to zagadka].

Od malkontentów częste jeszcze w Saksonii odbieraliśmy expostulatie admissionis [propozycje przyłączenia się], teraz za zbliżeniem się naszym ni od kogo żywego ducha nie widać, co w niemałym podziwieniu.

[s. 216] Jak w Polsce jesteśmy pisałem do WXM Dobrodzieja przez umyślnego JMP Strzemeskiego. Drugi raz ordynowałem z listem JP referendarza [Jana Fryderyka Sapiehy] do JKs. opata paradyskiego [Pawła Franciszka Sapiehy]. Potym odebrawszy list od JMP podczaszego wieluńskiego [Kazimierza Macieja Siemianowskiego], prędkie przybycie WXM Dobrodzieja obiecujący subticui [pomiąłem milczeniem] codziennie wyglądając, na szczęśliwy przyjazd wszystkim, a mnie najbardziej, pożądany. Teraz za odebraniem wiadomości o powrocie WXM Dobrodzieja do Sztetinka [Szczecinka] reassumo [wznawiając] korespondencję chciałem [s. 217] exactissimam punctualitatem [najdokładniejszą punktualność] zachować, ale trudność jest wielka, bo primarie [po pierwsze] nie masz dnia pewnego wyjścia i przyścia poczty szwedzkiej, o której zasięgnąć informacji chcąc, trzeba ustawnie posyłać. A ja ledwo z furazem czeladzi czwartego dnia doczekać się mogę. Do tego Król JM biorąc mnie często z sobą odrywa od punktualności. Pieczęć zaś i Metryka nie mniej czasu zabiera. Radbym z dusze, aby dla punktualniejszej korespondencji chciał WXM Dobrodziej kogo constituere [ustanowić], który by albo pieczęć trzymając dał mi czas wolniejszy korespondowania, albo korespondencję pilnując opisywał minimas particularitates [najmniejsze szczegóły].

[s. 218] Król JM szwedzki [Karol XII] bardzo niechętny JP w-dzie bełskiemu [Adamowi Sieniawskiemu] i to rzekł przed Królem naszym: „Ipse est nequam et ipsa est mendacissimae” [on sam jest nikim, a ona (Elżbieta Sieniawska) najbardziej kłamliwa]. Tuszą pełną buławę JP podkomorzemu kor. [Jerzemu Dominikowi Lubomirskiemu] nie widząc ullam resipiscen-tiam [żadnej skruchy] w JP w-dzie bełskim i już podobno z tym wyprawiony JP starosta grabowiecki⁴⁷⁵ do JP podkomorzego kor.

⁴⁷⁵ Franciszek Głogowski (zm. 1718), płk od 1707, regimentarz partii wojska kor. 1707–1709, starosta grabowiecki od 1708/1709?; lub Kazimierz Maurycy Głogowski, starosta grabowiecki w 1700.

[Johanna Reinholda] Patkula egzekwowano, naprzód mu nogi i ręce żywemu tłuczono, potem uciawszy głowę ćwiertowano, ćwierci na czterech kołach, głowa na palu stoi pod Kazimierzem⁴⁷⁶, na gościńcu ku Pleszowej⁴⁷⁷. Najdowano rzucone kartki obiecując trzykroć sto tysięcy talerów bitych [1,8 mln złp] [temu] kto by go salwował [uratował] [s. 219] i to mu acceleravit mortem [przyśpieszyło śmierć]. Kładąc się na koło, na którym miał być tłuczonym powiedział oficerom, że jest godziną śmierci, bom się porwał na Pana mego i więcej mu nieprzyjaciół przysposobiłem, do tego okazją jestem zamieszania, zguby tak wielu dusz, ruiny tak obszernych królestw i krajów, alem był na to podwiedziony przez M. Asfeld⁴⁷⁸ gouverneur de Livonie, z którym się będę sądził przed Panem Bogiem. Darował krewnemu swemu pod rejmętem [regimentem] P Neierfelda⁴⁷⁹ będącemu service d'argent [serwis srebrny], quelque bague [kilka pierścionków], et 500 ducati d'or [i 500 złotych dukatów]. Wszystko aestimowano [wyceniono] na 10 m. [tys.] talerów bitych [60 tys. złp]. Miał przy sobie dwa wozy, karetę i ludzi co potrzeba, pozwolono mu mieć pieniędzy co chciał i mógł mieć. Dysponował sumy swoje, [s. 220] które na milion talerów i więcej wynaszają in favorem [na rzecz] krewnych swoich, skrycie jednak. Księdzu, co go dysponował [na śmierć] dał 200 [3600 złp], katowi z Pyzdr⁴⁸⁰ 50 czerwonych zł [900 złp]⁴⁸¹.

JKs. biskup chełmiński [Teodor Potocki], i JP w-da kijowski [Józef Potocki] stanęli tu dziś. Jutro wszyscy jadą do księcia JM [Janusza] Wiśniowieckiego, gdzie Król JM [Stanisław] będzie trzymał syna JP referendarza kor.⁴⁸² z księżną JM [Teofilą z Leszczyńskich Wiśniowiecką] do krztu [chrztu].

Są tu namioty WXM Dobrodzieja teraz za przywiezieniem darowanych od JP w-dy chełmińskiego [Tomasza Działyńskiego], nie wiem jeżeli dłużej wozić zechcą, będę prosił, aby do Poznania odesłali.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

⁴⁷⁶ Kazimierz Biskupi, wieś w pow. konińskim w woj. wielkopolskim, na północ od Konina, na wschód od Słupcy.

⁴⁷⁷ W pobliżu Kazimierza Biskupiego nie ma miejscowości Pleszowa; informacja ta dotyczy Pleszewa, miasta pow. w woj. wielkopolskim, na południowy zachód od Konina.

⁴⁷⁸ Asfeld, zniekształcone nazwisko hr. Jacoba Johana Hastfehra, gubernatora Rygi i Inflant w końcu XVII w.

⁴⁷⁹ Przepuszczalnie gen. Johana Augusta Meyerfeldta.

⁴⁸⁰ Pyzdry, miasto pow. w woj. wielkopolskim.

⁴⁸¹ O egzekucji Patkula i o jego testamencie zob. Y. Erdmann, *op. cit.*, s. 283–288.

⁴⁸² Informacja dotyczy jednego z dwóch młodszych synów Władysława Ponińskiego i Konstancji z Zaleskich, Teodora lub Stanisława.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 1-3

[s. 1] Pod Słupczą [Słupcą] 31 Octobris [X] 1707

Monseigneur

Pisałem przez dwóch rajtarów z niewoli moskiewskiej powracających⁴⁸³ do WXM Dobrodzieja. Nie wiem jeżeli i oni i listy doszły. Tu przybycie WXM Dobrodzieja od dawnego czasu speratur [spodziewane] i potrzebne byłoby, przynajmniej dla utrzymania interesów JP w-dy bełskiego [Adama Sieniawskiego], którego tu fortissimo [jak najmocniej] utrzymując JP podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka] utrzymać non e[st] sufficiens [nie jest w stanie]. Król JM oddał buławę wielką [koronną] JP w-dzie kijowskiemu [Józefowi Potockiemu], polną JP podkomorzemu kor. [Jerzemu Dominikowi Lubomirskiemu]. Pierwszy przyjął, drugi jeszcze nie chce akceptować. Podobno i dobra po JMP w-dzie bełskim pójdą in confiscationum [będą konfiskowane].

My tu pod tą Słupczą [s. 2] doczekawszy się rekrutów jeszcze marszu doczekać się nie możemy i z kilka niedziel zabawić mamy, aż most na Wiśle stanie, który król szwedzki budować rozkazał komendowawszy na to ludzi. Jedni powiadają, że pod Toruniem, drudzy że pod Włocławkiem⁴⁸⁴, pewnością jednak nikt nie wie. O Moskwie, gdzie się obracają nie pyta się król szwedzki, jeno co sobie w głowie ułożył to ma egzekwować, o czym nam nulla cognitio [nic nie wiadomo].

JKs. biskup chełmiński [Teodor Potocki] wczoraj traktował [gościł] Króla JMci naszego, JP [Karla] Pipera, Lagierkrona [gen. Andersa Lagercrona], [s. 3] [Olofa] Hermelina, Cedriehma [Josiasa Cederhielma], którzy się popili. XJM Czartoryski⁴⁸⁵ sperat [spodziewany] tu z podziękowaniem za podskarbstwo WXL. Przywilej jednak dany na ręce JP pisarza polnego WXL [Michała Józefa Sapiehy], który nie odda aż mu dwakroć sto tysięcy tynfów [złp] wyliczone będą.

JP wda ruski przeszły [Jan Stanisław Jabłonowski] cale convaluit [zupełnie wyzdrowiał].

Upadam zatym do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] L[itewski]

⁴⁸³ Zob. poprzedni list s. 120.

⁴⁸⁴ Włocławek, miasto pow. na lewym brzegu Wisły w woj. kujawsko-pomorskim, na południowy wschód od Torunia.

⁴⁸⁵ Kazimierz Czartoryski (1674–1741), podczaszy lit. od 1699, podskarbi w. lit. 1707–1709, podkanclerzy lit. od 1712, kasztelan wileński od 1724.

Gazeta pisana, Ze Strzelna 9 XI 1707

APTor., Kat. II, XIV 79, k. 116v–117

[k. 116v] Szwedzi ruszyli się i appropinquant [zbliżają się] ku Thoruniowi i podobnie insperate [niespodzianie] jutro, albo nazajutrz tam będą, jako certius [niektórzy] o tym spargitur [rozgłaszają]. Obaj królowie [Karol XII i Stanisław Leszczyński] dnia wczorajszego ruszyli z rana z wszystkim, albo całym wojskiem. Uplandzki i kronmanski regimenty piesze wprzód idą, mosty [k. 117] wszystkie poprawiając i mocno albo spieszno maszerując. Mosty [pontonowe] ze sobą i różne do nich praeparatoria [urządzenia] wożą, aby w krótkim czasie most stanął. Gdzie się jednak przepawić mają non constat [nie wiadomo], gdyż wszystko tajno trzymają, lecz gen Reinschild [Karl Gustaf Rehnskiöld] ku Warszawie z prawem skrzydłem poszedł, q[uo]d [gdź] dokąd korpus i skrzydło lewe pójdzie i stanie czas wkrótce pokaże. Głoszą jednak między sobą przedniejsi oficerowie i pospólstwo, że wcale ku Moskwie tendere [zmierzać] mają, panem hiemalem [chleba zimowego] tamże zażyć zamyślając.

Poseł turecki⁴⁸⁶ do obozu [króla Stanisława] incognito przybył, negotia sua [sprawy swoje] bardzo tajno u dworu naszego odprawiwszy, niedługo bawiąc znowu odjechał.

Samuel Kazimierz Szwykowski do NN⁴⁸⁷

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/I, s. 26–27

[s. 26] Pod Słupczą 10 Novembris [XI] 1707

Monsieur et tres cher frere [Panie i bardzo drogi bracie]

Przybiegł tu sługa WM Pana na duszy JP siradzkiego⁴⁸⁸, ale się spóźnił, bo już Tyczynę⁴⁸⁹ deklarował Król JM [Stanisław] JP podkanclerzemu

⁴⁸⁶ Yerkölülü Mehmed effendi, wg W. Konopczyńskiego (*Polska a Turcja 1683–1792*, Warszawa 1936, s. 58) był on jedynie „nieoficjalnym agentem tureckim”, wysłannikiem seraskiera sylistryjskiego i paszy Benderu Hadzi Yusufa.

⁴⁸⁷ Z treści listu wynika, że był on adresowany do któregoś z urzędników kancelarii większej litewskiej, współpracownika kanclerza w. lit. Karola Stanisława Radziwiłła, mógłby to być regent kancelarii lit. (od 1697), pisarz dekretowy Kazimierz Karol Woydziewicz, zm. przed grudniem 1707. Jednak w kolejnym liście (zob. dalej) Szwykowski podaje, że był u niego sługa podczaszego wielułńskiego Kazimierza Macieja Siemianowskiego, marszałka dworu K. S. Radziwiłła, możliwe więc, że adresatem tego listu jest właśnie Siemianowski.

⁴⁸⁸ Informacja ta najprawdopodobniej dotyczy kasztelana sieradzkiego (od 1703) Franciszka Antoniego Zapolskiego, zm. przed 15 XI 1707.

⁴⁸⁹ Tyczyzna, wieś (królewszczyzna) k. Sieradza.

l[it.] [Stanisławowi Antoniemu Szczuce], z którym będę traktował jeśli by parvo pretio honorarii [za małą cenę] nie ustąpił. Wójtostwo sieradzkie oddane, ale jeszcze nie pieczętowane. Upatrzywszy czas będę prosił za WM Panem, daj Boże tylko co wskórać Mój Dobrodzieju. Chciej tam w Metryce patrzeć i o to JP [Jozafata Michała] Karpia upraszam jeżeli separatim seorsivo privilegio [odrębnie za osobnym przywilejem] chodziły od starostwa uswiackiego⁴⁹⁰ [s. 27] Dziesiątki, Zadnie Stalki, Sienica Mała i Wielka⁴⁹¹, bo mi to Król JM dał z łaski swej po JP Ogińskim⁴⁹² teraz wakujące. A księżę podskarbi terazniejszy WXL [Kazimierz Czartoryski] pretenduje do starostwa uswiackiego. Proszę, abyś chciał XJM Dobrodzieja [Karola Stanisława Radziwiłła] reddere favorabilem [skłonić do życzliwości], bo mnie i Król JM i podkanclerzy l[it.] [Stanisław Antoni Szczuka] utrzymać deklarują.

Oddaję mnie za tym łasce WM Pana jako WM MWM Pana i kochanego Brata uniżonym sługą

Szykowski Ł[owczy] N[adw.] L[itewski]

Samuel Kazimierz Szykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 4–14

[s. 4] W Naproszowie⁴⁹³ 12 Novembris [listopada] 1707
Monseigneur

Nagotowałem był list do WXM Dobrodzieja przez sługę JMP podczaszego wieluńskiego [Kazimierza Macieja Siemianowskiego], który wiedząc o nich, nic mi nie mówiący odjechał. Musiałem ten list ordynować [wysłać] przez pewną okazję do JMKS. opata paradyskiego [Pawła Franciszka Sapięhy], który miał odesłać WXM Dobrodziejowi.

Ozna miłem w tamtym liście transakcję zwady JP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego] z JP obożnym koronnym [Jerzym Aleksandrem Lubomirskim]. Opisałem jako zwadziwszy się na traktamencie [uczcie] u JMP [s. 5] marszałka kor.⁴⁹⁴ (gdzie i Król JM [Stanisław] był przytomny) i szpetnymi słowami uszkalowawszy się powrócili do kwatery Króla JM. Tam, a jeszcze

⁴⁹⁰ Starostwo uświatskie w d. pow. witebskim w woj. witebskim.

⁴⁹¹ Wsie należące niegdyś do starostwa uświatskiego: Zadniestajki, Dziesiątniki, Sienica Wielka i Mała, Sorocze.

⁴⁹² Po Aleksandrze Ogińskim (ok. 1674–1707?), staroście uświatskim, zob. dalej list z 21 XII 1707.

⁴⁹³ Napruszewo, wieś w pow. słupeckim w woj. wielkopolskim, na północ od Słupcy.

⁴⁹⁴ Informacja ta dotyczy najprawdopodobniej Stanisława Tarły marszałka nadw. kor. (z nominacji króla Stanisława), marszałek w. kor. Kazimierz Ludwik Bieliński zjawił się u boku Stanisława Leszczyńskiego dopiero 24 XII 1707.

podczas bytności króla szwedzkiego [Karola XII], JP w-da kijowski zsiadającemu z konia JMP oboźnemu koronnemu powtórzył, że jest szelma i uciekł z okazji. Na to JP oboźny w kilku literach szpetnych powiedział, co usłyszawszy XJM Janusz [Wiśniowiecki] dobył szabli i ciął w rękę lewą JMP oboźnego bezbronnego, bo mu nie przyszło szpady [s. 6] dobyć. Działo się to na podwórzu przed stancją Króla JM [Stanisława], gdzie był król szwedzki. Wzięto zaraz P oboźnego pod areszt, z którego chciał się uwolnić porywając się do szpady i do pistoletu na JMP [Stanisława] Poniatowskiego, ale on mu to zaraz powydzierał. Poprowadzony do kwatery drabantów. Księcia JM [Janusza Wiśniowieckiego], który zaraz na koń wpadłszy ze 2 mili odjechał na kwaterę swoją, sprowadzono w nocy, bo on sam za daniem sobie znać, sponte [z własnej woli] przyjechał i był pod aresztem w stancji w-dy ruskiego przeszłego [Jana Stanisława Jabłonowskiego].

D. 10 sądzić zaczął ten eksces JMP marszałek nadw. kor. [Stanisław Tarło], [s. 7] JMP referendarz koronny [Władysław Poniński], litewski [Jan Fryderyk Sapieha], chorąży nadw. koronny [Franciszek Radzewski], ja i JP starosta łomżyński⁴⁹⁵ assessores [asesorzy] zasiadaliśmy i tylko decretum inquisitionis [dekret egzekucyjny (wstępny)] stanęło tego dnia. Pojutrze mamy znowu zasiadać, jeżeli co nie interweniet [przeszkodzi]. Król szwedzki [Karol XII] był tego zdania, aby na pistolety się pojedynkowali. JP oboźny [Jerzy Aleksander Lubomirski] proposuit [proponował] to samo i pewnie by JP w-da kijowski [Józef Potocki] akceptował, tylko mu powiedziano, że to jest infra dignitatem [poniżej godności] hetmańskiej powagi, alias każdy towarzysz podziękowawszy za służbę wyzywałby hetmana i nie stałoby go ile tak [s. 8] szczupłego jako terażniejszy. Z aresztu obu dziś relaxowano [zwolniono]. Jak ta sprawa skończy się, donieść nie omieszkam WXM Dobrodziejowi, mając teraz sposób do przesłania listów.

W przeszłych pisaniach namieniałem WXM Dobrodziejowi, że tu się krzątają mocno, aby confiscatia [konfiskata] dóbr generalnie wszystkich była JP w-dy bełskiego [Adama Sieniawskiego] i że najlepszy sposób zdał mi się być z bytności WXM Dobrodzieja do utrzymania, proposui [proponowałem] to WXM Dobrodziejowi, co iterum [ponownie] ponawiam in casum [z powodu] niedojścia przeszłych listów. List WXM Dobrodzieja d. 7 Septembris [IX] pisany doszedł mnie 7 Novembris [XI], inszego jednego nie miałem od JP podczaszego [*wieluńskiego Kazimierza Macieja Siemianowskiego*] [s. 9] ratione [w sprawie] Polenicy⁴⁹⁶, która że dotąd nie

⁴⁹⁵ Nie wiemy, komu król Stanisław nadał starostwo łączyckie. Poprzedni starosta Paweł Prazmowski podobno zmarł przed 30 IV 1706. August II nadał to starostwo podkanclerzemu Janowi Szembekowi, który w latach 1706–1709 przebywał w Opawie na Śląsku cesarskim.

⁴⁹⁶ Najprawdopodobniej wieś Polenica w starostwie człuchowskim, obecnie wieś Polnica w pow. człuchowskim w woj. pomorskim.

wyszła. Napisawszy przywilej poddawałem Królowi JM do podpisu, ale Król JM nie chciał podpisać, powiadając, że oddał P staroście bobrownickiemu [Józefowi Narzyskiemu]. Jam upewniał, że nie oddana, bom nie pieczętowałem, nie byłem jednak wysłuchany. Teraz JP starosta bobrownicki otrzymawszy podpis od Króla JM przyszedł do pieczęci, alem pieczętować nie chciał, lubo mi grożono odcięciem pieczęci i że nie będę pieczętował etiam cum periculo [także pod groźbą] stracenia onej, jezeli nie będę miał inakszej o woli WXM Dobrodzieja informacji.

[s. 10] Ma widzę Król JM żal jakiś skryty do WXM Dobrodzieja, niepodobno go dojść. Bezmało to mu nie psuje serca, że WXM Dobrodziej będąc we Wrocławiu widziany, słyseż z Królewiczami IMM [Sobieskimi] i Księżną JM [Jadwigą Elżbietą Sobieską], których tu inter capitales hostes [między głównych wrogów] kładą, nie pisałeś i razu do Króla JM i nie mieliśmy żadnej wiadomości, aż teraz przez JP Petruszewicza⁴⁹⁷. Kiedym się kłaniał [królowi Stanisławowi] od WXM Dobrodzieja, to mi rzekł „niełaska Księcia JM, niełaska”. Przecież tranquilissime [bardzo spokojnie] słucał, cokolwiek mi WXM Dobrodziej iniunxit [zalecił] donieść i radby z duszy [s. 11] na ten wakans JP podskarbiego lit. promować do króla szwedzkiego [Karola XII], gdyby była moindr apparance d’y reussir [najmniejsza szansa powodzenia].

Dziś wyruszyliśmy spod Słupczy. Stanęliśmy w Napruszowie, dwie mili od Słupczy ku Toruniowi. Król JM zaś szwedzki [Karol XII] udał się w prawo. Nie wiemy jezeli jutro się ruszem i gdzie. Mamy znowu halt [postój] uczynić koło Torunia, ale i w tym nic pewnego donieść się nie może. Słycać, że mamy koło Torunia zimować, drudzy zaś powiadają, że tylko czasami odpoczywając mamy całą zimę maszerować.

[s. 12] JM ksiądz [Jan] Dłużewski sufragana chełmski z Gniezna pisał oznajmując, że ma z Warszawy wiadomość o batalii Lewenhaupta⁴⁹⁸ z Moskwą, gdzie pierwszy stracił 4 m. [tys.], Moskwy zaś miało paść trupem 40 m. [tys.]⁴⁹⁹.

Co zaś do życzliwości mojej, Bóg by mnie skarał na duszy i na ciele, gdybym nie miał primario [po pierwsze], choć to jeszcze spem [nadziei], przecież z łaski Bożej proximam felicitatis referre [najbliższe szczęście odnieść się] do łaski WXM Dobrodzieja tanque ad causam efficientem [aż

⁴⁹⁷ Może Mikołaj Antoni Petruszewicz, podwojewodzi wileński, w AR, dz. V zachowały się jego listy do Radziwiłłów z lat 1709–1750.

⁴⁹⁸ Adam Ludvig Lewenhaupt hr. (1659–1719), szwedzki gen. dowodzący wówczas korpusem stacjonującym w Kurlandii.

⁴⁹⁹ Informacja ta była wyraźnie spóźniona, przypuszczalnie dotyczyła bitwy pod Hemauerthof (Gemauerthof) w lipcu 1705, kiedy to Lewenhaupt, dysponując 9 tys. żołnierzy całkowicie rozbił armię Borysa P. Szeremietiewa liczącą 45 tys. ludzi. Później odnosił tylko drobne sukcesy.

do skutku], [s. 13] *secundario* [po drugie] zaś, abym za to wszystko cokolwiek z łaski Króla JM PNM odebrał, choć jeszcze w posesji nie jestem, nie miał do zgonu życia mego dochować obligacji [wdzięczności] WXM Dobrodziejowi, bo prócz dobrodziejstw, które *munifica manus* [szczodra ręka] WXM Dobrodzieja *largita est* [obdarowuje], ile w te ciężkie czasy i z których widome *incrementa* [pomnożenie] dalszej fortuny mojej doznawam, dosyć jest znać osobę WXM Dobrodzieja *et eximias* [i wyjątkowe] jego *qualitates* [zalety], aby nieodmienną konserwować życzliwość, z którą *ad ultimum halitum* [do ostatniego tchnienia] chcę być. [s. 14] Z najniższym do nóg WXM Dobrodzieja upadnięciem [...]

Szykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 18–23

[s. 18] W Polanowicy⁵⁰⁰ pod Kruszwicą, d. 15 Novembris [XI] 1707
Monseigneur

Doniosłem *fidelissime* [jak najwierniej] cokolwiek mi rozkaz WXM Dobrodzieja mego *iniunxit* [zalecił]. *Ad primum punctum* [co do pierwszego punktu] odpowiedział mi Król JM [Stanisław], że tam *rejmet* [regiment] JMP wojewodzica⁵⁰¹ stać w starostwie WXM Dobrodzieja nie będzie *per considerationem* [ze względu na poważanie] osoby jego, którą Król JM jako osobliwie *aestymuje* [szanuje, ceni], tak szczyrze kocha. *Ad secundum* [co do drugiego], że z miłą ochotą za instancją WXM Dobrodzieja przyjmuje *accessum* [przystąpienie] JP kasztelana bełskiego [Aleksandra Łaszczka]. *Ad tertium* [co do trzeciego], nie *deneguje* [odmawia] Król JM paszportu JKs biskupowi łuckiemu⁵⁰², byle był pewien, że *zechce ad latus* [do boku] JKM wprzód *properare* [pospieszyć], [s. 19] ale o tym chce się znieść Król JM z WXM Dobrodziejem, którego sobie *bytności vel maxime praestolatur* [bardzo wyczekuje]. Jakoż często wspomina *his formalibus* [tymi słowy]: „Jakbyśmy tu mieli dobrą kompanię, gdyby książę JM chciał do nas przyjechać”. Jeżeli tedy WXM Dobrodzieja będzie wola *zbieżeć tu*, choć *parvo comitatu* [w małym towarzystwie], uznać łatwo będzie *gratissimam acceptionem* [bardzo łaskawe przyjęcie] w tym samym, kiedy Król JM będzie

⁵⁰⁰ Polanowice, wieś w pow. kruszwickim w woj. kujawsko-pomorskim, na południe od Kruszwicy.

⁵⁰¹ Regiment pieszy wojewodzica smoleńskiego płk. Michała Tarły.

⁵⁰² Aleksander Benedykt Wyhowski (1649?–1714), kanonik kijowski od 1681, referendarz lit. od 1696, biskup łucki od 1703, stronnik Augusta II.

musiał szukać sposobów, aby mógł na dłuższy czas per frui solatio [korzystać z przyjemności] bytności jego.

Wyprawilem rajtara z pierwszego noclegu [s. 20] według woli WXM Dobrodzieja, oznajmując trakt nasz i króla szwedzkiego [Karola XII], który dziś o siedem mil stanął od nas w Radzieiowie⁵⁰³, my zaś w Palowicach [Polanowicy] pod Kruszwicą dziś stanęliśmy i przez jutro zabawiemy. Według wszelkiej apparencji [przypuszczeń] ciągniemy tu Toruniowi. Król szwedzki jeśli się gdzie złączy z nami, wiedzieć nie podobno.

Wyprawiony JP Urbanowicz⁵⁰⁴ w tysiącu koni wołoszy szwedzkiej⁵⁰⁵ wpadł do Warszawy popołudniu i tam 19 Moskwy zabrał, której kilkadziesiąt było na Pradze i kilkaset Kozaków. Potym według ordynansu króla szwedzkiego wziął JM Panią wojewodzinę bełską [Elżbietę Sieniawską] [s. 21] w pałacu JP podczaszego koronnego [Krzysztofa Mikołaja Towiańskiego] stojącą, która lubo była przestrzeżona, dla słabości jednak zdrowia nie mogła się na tamtą stronę Wisły przeprawić, tu zaś król szwedzki nie uważa na ciężkość paroksyzmu. Tegoż dnia zaraz upadli z nią siedem [7] mil, teraz zaś ku Łęczycy zbliża się. JP starosta duninowski z domu Morsztyn [Stefan] przybiegł dziś od Jejmości prosząc, aby w tej tak nagłej podróży mogła mieć folgę. Król JM [Stanisław] z wielkim żalem słuchał o wszystkich jej niewygodach, ale sposobu nie ma wyświadczenia jakowej ulgi, bo król szwedzki non communicato [nie porozumiewając się] z Naszym Panem consilio effecit [podejmuje decyzje]. [s. 22] Słabość zdrowia JM Pani wojewodziny ex fluxu sanguinis [z upływu krwi], którego zatrzymać nie mogą. Słyszę[, iż] się zapomina tak że i swoich domowych nie zna. Tu rozgłoszono było, że i JMP w-dy bełskiego [Adama Sieniawskiego] wzięto, na ten czas w Warszawie znajdującego się, ale JP starosta duninowski [Stefan Morsztyn], który przytomny był w Warszawie przy wzięciu Jejmości powiada, że tam nie było nigdy JP wojewody samego.

Zasiadaliśmy w sprawie księcia JM Janusza [Wiśniowieckiego] z JP obożnym koronnym [Jerzym Aleksandrem Lubomirskim] w przeszły poniedziałek [14 XI?] i dla ruszenia odwołane sądy do tygodnia. Interea [tymczasem] księżę JM pogodził się z JP obożnym i przyszli ad amplexum [do ugody]. Wymawiał się księżę JM, że był podpity [s. 23] i przyznawał, że złą niepozczciwie akcją uczynił, on tyż kontent był z tej własnej konfesji [wyznania].

⁵⁰³ Radziejów, miasto pow. w woj. kujawsko-pomorskim, między Inowrocławiem a Włocławkiem.

⁵⁰⁴ Krzysztof Cyprian Urbanowicz (zm. 1731), płk jazdy wojsk lit., 1702–1719 w służbie szwedzkiej, płk regimentu dragonii od 28 VI 1709, potem gen., przedstawiciel króla Stanisława na dworze szwedzkim w 1719, powrócił do Polski w 1720, od pocz. 1725 gen. w służbie rosyjskiej.

⁵⁰⁵ Wołosi – lekka jazda tzw. wołoska, złożona głównie z Polaków w służbie szwedzkiej, zob. M. Kosowski, *op. cit.*

JMP obożny ma dalej assistować Królowi JM [Stanisławowi] i często bywa u Pana, dosyć dobrze przyjmowany.

Upadam zatym do nóg obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 15–17

[s. 15] W Koneczku⁵⁰⁶, d. 24 Novembris [XI] 1707

Monseigneur

Przeszłą pocztą toruńską oznajmiłem WXM Dobrodziejowi, że Król JM nasz [Stanisław] stoi w Świętym⁵⁰⁷, gdzie że szczupłość chałup, wszyscy się pomieścić nie mogli i dlatego różnie stoją po wioskach bardzo mizernie, bo nie tylko że chałup nie masz, ale i w domach cale [zupełne] pustki. W tych dniach spodziewamy się posła tureckiego [Yerkölülü Mehmed effendiego]. Bardzo się dwór nasz miesza tym, że mu subsistentii [utrzymania] obmyślić nie masz sposobu. Pieniędzy na laffe [wynagrodzenie] gotowych nie masz, prowiantami, obrokami samemi przewidować bardziej trudno.

[s. 16] Król JM [Stanisław] od kilku dni choruje na oko prawe i z zawiązanym kitajką zieloną chodzi. Sprawa księcia JM [Janusza Wiśniowieckiego] jeszcze dotąd nie osądzona, bo się odkłada coraz do inszego terminu.

Mosty dwa budują na Wiśle, jeden pod Wrocławkiem [Włocławkiem]. Drugi kilka mil niżej. Mają słyszę stanąć w przyszłym tygodniu. Azali i my z mizernej konsystencji ruszemy się.

Gierc [Heinrich Wilhelm von Goertz] pułkownik, traktatem altransztadzkiem w honorze utrzymany, [s. 17] tu za złemi akcjami i ukrzywdzeniem oficerów oskarżony, był wzięty w areszt i nie czekając sądu, ut fertur [jak mówią] trucizną accel[er]avit [przyspieszył] sobie fata [zgon]. Drudzy powiadają, że z aprehensji [strachu] zmarł. Z tym wszystkim nie było racji na gardle być karanym, bo mieli odebrawszy Szwedzi pieniądze 180 m. [tys.] talerów bitych [1 mln 80 tys. złp] różnie lokowane, samego abszytować [zdymisjonować].

JM Pani wojewodzina bełska [Elżbieta Sieniawska] nie wytrzyma w paroksyzmie swoim fatygi podróźnej i cale [zupełnie] upewniają, że umrze.

Upadam zatym do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

⁵⁰⁶ Koneck, wieś w pow. aleksandrowskim w woj. kujawsko-pomorskim.

⁵⁰⁷ Święte, mała wieś w pow. aleksandrowskim, w gminie Koneck, w XVIII w. należała do parafii koneckiej.

Karol Stanisław Radziwiłł, Diariusz czynności

AGAD, AR, dz. VI, t. II – 79, k. 79v–80

November [XI 1707]

[k. 79v] **24 [XI]** Wyjechaliśmy z żoną [Anną], Misiem i Kasią⁵⁰⁸ na obiad do Hamersztyna⁵⁰⁹, skąd nocowałem w Biskupnicy⁵¹⁰, a żona z dziećmi w Człuchowie⁵¹¹.

28 [XI] Wyjeżdżając do Króla [Stanisława] po obiedzie, pożegnałem żonę moją, nocowałem za mil 2 w Kamieniu⁵¹².

29 [XI] Popas w Koronowie⁵¹³ o mil cztery, tamże i nocleg u JMKs. Gnińskiego⁵¹⁴ opata koronowskiego. [...]

30 [XI] Popas o mil 3 w Bydgoszczy, gdzie obiad jadłem u pułkownika szwedzkiego Dykiera⁵¹⁵, nocowałem w kolegium u jezuitów [w rynku].

December [XII 1707]

1 [XII] Popas o mil 4 w wiosce Rojowie⁵¹⁶, bez kuchni. Nocleg o pół mile stamtąd w Kaczkowie⁵¹⁷ w pałacu JMP Dąbskiego [Wojciecha Dąbskiego] marszałka nadw. kor., szwagra mego⁵¹⁸.

2 [XII] Stanąłem na obiad o mil cztery we wsi Kuneczku [Konecku], gdzie kwatery sobie naznaczoną miałem. Po obiedzie jechałem pół milki lekkie do Świętego do Króla [Stanisława]. Powróciłem na noc do swojej kwatery.

8 [XII] Częstowałem Agę [Yerkölülü Mehmeda effendiego], posła tureckiego, który z woli Porthy [Turcji] przyjechał do obadwóch królów, to jest naszego i szwedzkiego [Karola XII].

⁵⁰⁸ Wzmiankowane tu dzieci to Michał Kazimierz (1702–1762), późniejszy hetman w. lit., i Katarzyna Barbara (1693–1730), później żona Jana Klemensa Branickiego.

⁵⁰⁹ Hamersztyn, obecnie Czarne, miasto w pow. człuchowskim w woj. pomorskim, wówczas ośrodek starostwa niegrodowego.

⁵¹⁰ Biskupnica, wieś w pow. człuchowskim w woj. pomorskim.

⁵¹¹ Człuchów, miasto pow. w woj. pomorskim, wówczas ośrodek starostwa, jednego z przynoszących największe dochody w Rzeczypospolitej, od 1657 pozostającego w rękach Radziwiłłów.

⁵¹² Kamień Krajeński, miasto w pow. sępoleńskim w woj. kujawsko-pomorskim, na południe od Człuchowa.

⁵¹³ Koronowo, miasto w pow. bydgoskim w woj. kujawsko-pomorskim, ówczesna własność cystersów.

⁵¹⁴ Jan Samuel Gniński, opat klasztoru Cystersów w Koronowie od 1706 do 1738.

⁵¹⁵ Karl Gustaf Dücker (1663–1732), płk, potem gen. (w 1714), feldmarszałek od 1719.

⁵¹⁶ Rojewo, wieś w pow. inowrocławskim w woj. kujawsko-pomorskim, na północ od Inowrocławia.

⁵¹⁷ Kaczkowo, wieś w pow. inowrocławskim w woj. kujawsko-pomorskim, koło Gniewkowa.

⁵¹⁸ Wojciech Dąbski był żonaty z Adelajdą Cecylią Radziwiłłówną, kuzynką K. S. Radziwiłła.

14 [XII] Był król szwedzki u naszego w Świątym, który stamtąd o mil 3 na swoją kwatery odjechał do Więca⁵¹⁹.

15 [XII] Częstowałem w Koneczku Króla [Stanisława] et totam aulam [i cały dwór], między [k. 80] inszemi była też JMPani [Joanna] Jabłonowska wojewodzina ruska, Bethunianka z domu.

17 [XII] Pożegnałem Króla po obiedzie, który z nim jadłem.

18 [XII] Wyjechałem do Kaczkowa na obiad, tamże i nocleg.

Gazeta pisana, Z Warszawy 16 XII 1707

APTor., Kat. II, k. 123v

[...] Ziemia warszawska wyprawiła posłów swoich⁵²⁰ do Króla JM Stanisława, witając reducem [powracającego] w państwie swoim, prosząc o respekt i interpozycję [pośrednictwo] do króla JM szwedzkiego [Karola XII], aby nie była ciężkimi agrawowana [obciążana] kontrybucjami, albowiem podług taryfy Anni 1682 wszędzie wybierają z dymu po 12 talerów [72 złp]. Item [także] upraszać, jako i PP posłowie pruscy upraszali, o złożenie sejmu pacificationis.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 24–29

[s. 24] Z Koneczka [Konecka], d. 21 mensi [miesiąca] Decembris [XII] 1707 Monseigneur

^a-Od XJM Mikołaja⁵²¹ stanął tu umyślny z konkurencją o generalstwo artylerii WXL post fata [po zgonie] JP [Kazimierza] Sienickiego⁵²². Odsyłam listy, które tu przyniósł do WXM Dobrodzieja^a.

Po odjeździe WXM Dobrodzieja tegoż dnia, to jest **18 Decembris [XII]** JMks. sufragan chełmski [Jan Dłużewski] exposito metu censurarum Sedis Apostolicae [tłumacząc się obawą przed karami Stolicy Apostolskiej] upraszał Króla JMci, aby mu pozwolił rezygnować officium administratoris [z urzędu

⁵¹⁹ Wieniec, obecnie dzielnica Włocławka, wówczas podmiejska wieś.

⁵²⁰ Szymanowskiego i Łoskiego, zob. dalej s. 136, przyp. 530.

⁵²¹ Książę Mikołaj Faustyn Radziwiłł (1688–1746), starosta kowieński, od 1710 miecznik lit., od 1729 w-da nowogrodzki.

⁵²² Informacja mylna, Krzysztof Kazimierz Sienicki, miecznik lit. i generał artylerii lit., w połowie 1707 uwięziony przez Rosjan, zm. w niewoli w 1711.

administratora] arcybiskupstwa gnieźnieńskiego⁵²³, albo efficere [sprawił] to w drugich IMM księży biskupach, żeby uno sensu et zelo [w jednej myśli i gorliwości] utrzymywać leges et iura Regni [prawa i przywileje Królestwa]. Sprowadził Król JM JM księdza biskupa chełmińskiego [Teodora Potockiego] i JKs. b[iskupa] kijowskiego [Jana Pawła Gomolińskiego], JP podkanclerzego lit. [Stanisława Antoniego Szczukę] i z tymi tylko Ichmościami deliberatum [rozważa się], co by czynić należało w casu praesenti [w obecnym przypadku]. IMM księży biskupi [s. 25] acerrime [ostro] oponowali się circa iura Ecclesiae [względem praw Kościoła]. JKs. b[iskup] kijowski życzył, aby się to dziać mogło collegiatim [wspólnie], żeby congregatus clerus [zgromadzony kler] mógł dać informację Rzymowi de praesenti statu [o obecnym stanie], reprezentując nocibiles sequellas [szkodliwe skutki], gdyby tylko Rzym tamtej stronie [Augustowi II] faworyzował, neglectis rationibus [lekceważąc argumenty] naszej partii. To consilium [rada] było approbatum [zaakceptowane] tylko executio congregandi cleri difficilis [przeprowadzenie zgromadzenia duchowieństwa trudne] i co większa, tamta strona praetensa maiori autoritate [pretenduje mieć większy autorytet] przy bytności niby prymasa [Stanisława Szembeka], znowu by in contrarium ex congressu suo opponeret [przeciwnie ze swego zjazdu oponowałaby] w Rzymie, facilius dictis suis credendi informatiae [gdzie znalazłaby łatwiejszy posłuch dla swoich informacji].

JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] tutabatur leges Patriae [strzegąc praw Ojczyzny] także powiedział [s. 26] efervescente zelo [unieśiony gorliwością], żeby rugować IMM księży biskupów z Senatu. Na to rzekł JKs. [biskup] chełmiński [Teodor Potocki]: „Nie wyrugujesz mnie WM Pan, bom ja już w Senacie od kilkuset lat z przodków moich”. Odpowiedział JP podkanclerzy, że „i ja z przodków moich w Senacie od dwóchset lat”. I tak tego dnia bez żadnej rezolucji in principalis negotio [w zasadniczej sprawie], tylko super antiqua decora [nad starożytnymi zaszczytami] obadwach [!] familii conventum et discessum [zgromadzili się i rozeszli się].

Był po tej niby radzie Król JM na mszy świętej i słuchał kazania JKs. Ponińskiego⁵²⁴, który mając za temę [temat] „Parate viam Domini: rectas facite semitas eius” [Przygotujcie drogę Panu, dla Niego prostujcie ścieżki (Mt 3,3; Mk 1, 3; Łk 3, 4)"] wywodził pięknie, jako drogi Pańskie powinny być proste bez dołków zdrady, bez gór arogancji, ale in clementia et affabilitate [w łaskawości i przystępności] największa rectitudo [prawość] [s. 27].

⁵²³ Jan Dłużewski został wybrany na ten urząd przez kapitułę gnieźnieńską (pod naciskiem króla Stanisława) 3 X 1707. Papież Klemens XI unieważnił ten wybór 4 II 1708. Zob. M. Aleksandrowicz, *Walka o obsadzenie arcybiskupstwa gnieźnieńskiego*, s. 30, 32.

⁵²⁴ Jezuita Stefan Poniński albo ks. Karol Samuel Poniński (1670–1727), kanonik poznański od 1693, od wiosny 1708 często występuje jako kaznodzieja i kapelan króla Stanisława, od 1706? sekretarz duchowny lit., biskup sufragan poznański od 1725.

Po nabożeństwie i po obiedzie jechał Król JM do króla szwedzkiego [Karola XII]. Od króla szwedzkiego powracając wyboczył do JM Pani wojewodziny bełskiej [Elżbiety Sieniawskiej]. Powrócił **d. 20 praesentis [XII]** już późno.

Nazajutrz **d. 21 [XII]** po nabożeństwie mieli IMM PP posłowie audiencję u Króla JM z prowincji pruskiej⁵²⁵. Mówił JP [kasztelan] elbląski [Jan Chryzostom Czapski] dosyć facunde [wymownie], wyrażał życzliwość ku Panu, opresję ustawiczną od prywatnych dywizji, prosił o sejm pacificationis [pacyfikacyjny]. Odpowiadał JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] jeszcze facundius [bardziej wymownie]. Jaki zaś respons będzie ratione [względem] sejmu donieść WXM Dobrodziejowi nie omieszkam.

JMP marszałek nadw. kor. [Stanisław Tarło] powrócił **[s. 28]** od JM Pani wojewodziny bełskiej [Elżbiety Sieniawskiej]. Podobno mu rozradzono drogę upewniwszy, że by tym obduratum cor [zacięte serce] bardziej intumesceret [rozgniewał].

Z perspektywy [lunety] Król JM [Stanisław] bardzo kontent i geminatis vicibus [podwójnie] dziękuje. JMP podskarbiego przeszłego kor. [Jana Jerzego Przebendowskiego] źle rzeczy idą, bo Król JM suspicatur [podejrzewa] odległą rezydencję⁵²⁶ i ma ją pro expectatione rediturae potentiae [za oczekiwanie na powrót do władzy] króla Augusta [II]. Dlatego novissime [ostatnio] po wydaniu kasacji starostwa pokrzywnickiego wydał konsens ad cedendum [na odstąpienie] JP podkomorzemu kor. [Jerzemu Dominikowi Lubomirskiemu] na przedanie tego starostwa, dołożywszy w nim non obstante cassatione [niezależnie od kasacji]. Pisał także list do płk. Dikiera [Karła Gustafa Dückera] swoją ręką upewniając, aby bezpiecznie kupił te starostwo, że go przy nim utrzyma. Co wszystko arcanum est [tajne, poufne jest].

[s. 29] Most jeszcze nie cale [zupełnie] stanął i nie wiemy kiedy i kędy się ruszemy.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Ponieważ nie mógł się mój przywilej oblatować w Metryce [Litewskiej] WXM Dobrodzieja suplikuję jako najuniższej, aby te wioski po JMP Ogińskim Alexandrze były konotowane in casum [w razie] zapomnienia JKM [Stanisława]. O co z najniższym do nóg upadnięciem upraszam. Wioski się zowią: Dziesiątki, Siennica Wielka, Zadnie Stayki, Sorocz⁵²⁷ etc.

Szzykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

⁵²⁵ Na zjeździe konfederacji starogardzkiej Prus Królewskich w Nowym 23 XI 1707 wyprawiono do króla Stanisława jako posłów Jana Chryzostoma Czapskiego (1656–1716), kasztelana elbląskiego od 1698, oraz Olbrachta (Wojciecha) Kawęczyńskiego (ok. 1650–1714), podkomorzego chełmińskiego od 1703, zob. S. Achremczyk, *Konfederacja szlachty Prus Królewskich w latach 1703–1709*, „Zapiski Historyczne” 45, 1980, z. 3. s. 40.

⁵²⁶ J. J. Przebendowski przebywał wówczas w Berlinie.

⁵²⁷ Wsie: Dziesiątki, Siennica Wielka, Zadniestajki, Soroczce w starostwie uświatskim zob. wcześniej s. 125.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 30–32

[s. 30] W Koneczkach [Konecku], d. 24 Decembris [XII] 1707
Monseigneur

Po ekspediowaniu d. 21 [XII] poczty z oznajmieniem co tylko accesserat [doszło] do wiadomości, tą teraz mniejszą pauca sunt significanda [tylko kilka jest znaczących]. Król JM [Stanisław] wyprawił JMP marszałka [Stanisława Tarłę] d. 22 [XII] podobno in vias cognititas [w drogę znaną] WXM Dobrodziejowi.

IMM PP posłowie pruscy [Jan Chryzostom Czapski i Olbracht Kawęczyński] wzięli respons na punkt sejmu pacificacionis, że jak czas i miejsce pozwoli złożyć Król JM nie omieszka, ad reliqua ceremonial[ite]r [w sprawach pozostałych odpowiedź była ogólnikowa].

JMP podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka] odsyła WXM Dobrodziejowi ekspedycję [s. 31] i za swojemi kasacjami uniżenie uprasza.

Dnia wczorajszego jeździł JP w-da ruski⁵²⁸ do króla szwedzkiego [Karola XII], jeszcze nie wiemy quo motivo et effectu [w jakiej sprawie i z jakim skutkiem].

Most pod Wrocławkiem [Włocławkiem] stanął i Szwedzi się pilno przeprawują na tamtą stronę. My tu jednak Święta będziemy odprawowali Narodzenia Pańskiego, które in numeris revolutionibus qui prosperime occurrant [w licznych powrotach, oby jak najpomyślniej następowały] WXM Dobrodziejowi serdecznie życzę.

[s. 32] JMP marszałek w. kor. [Kazimierz Ludwik Bieliński] i konfederacki [Piotr Bronisz] mają tu stanąć dziś.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

O JMP [Jozafata Michała] Karpia pytał się Król JM JM Pana referendarza WXL [Jana Fryderyka Sapiechę], że go tu nie widział. Odpowiedziałem ja, że wkrótce przybędzie.

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

⁵²⁸ Najprawdopodobniej Szwykowski określił tym tytułem poprzedniego w-dę ruskiego Jana Stanisława Jabłonowskiego. Gdyby miał na myśli aktualnego wojewodę, Janusza Antoniego Wiśniowieckiego, to użyłby tytułu książęcego (XJM).

Samuel Kazimierz Szwykowski do NN⁵²⁹

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 33

24 Decembris [XII] 1707

Monsieur et tres cher Frere [Panie i bardzo drogi Bracie]

Odsyłam listy WM Panu przez J PP posłów warszawskich JP Szymanowskiego i JP Łoskiego⁵³⁰ oddane. Proszę mój Dobrodzieju chciej powiedzieć JP [Jozafatowi Michałowi] Karpiowi, aby jak będzie we Gdańsku rzeczy moje chciał dobrze lokować. Zasłużę ja JP Dzikowskiemu⁵³¹ i zawdzięczę tę łaskę. Chusty zaś w skrzyniach, aby nie zapomniał ze sobą wziąć suplikuję uniżenie. I sam niech się pośpiesza jako najprędzej. WM Pana interesa tak mam w pamięci, jako osobę jego w sercu, będąc ad funera [do zgonu] WMM Kochanego Dobrodzieja uniżonym sługą

Szwykowski

Księżniczce JM Dobro[dziejce] i Księżciu⁵³² IMM upadam do nóg, wszystkim damom i kawalerom najniższy ukłon zasylam, osobliwie I[MM] status ecclesiastici [stanu duchownego].

^aP Jakubowi z ludźmi idącemu dałem tynf[ów] 12 [złp]^a

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 34–37

[s. 34] W Konieczku [Konecku], d. 27 Decembris [XII] 1707.

Monseigneur

Był tu JMP marszałek w. kor. [Kazimierz Ludwik Bieliński] w sam dzień wili Bożego Narodzenia [24 XII] rano. JMP marszałek konfederacki [Piotr Bronisz] nie zjechał, ale po Świętach miał wyjechać ze Gdańska. Tegoż dnia

⁵²⁹ Adresatem jest przypuszczalnie podczaszy wieluński Kazimierz Maciej Siemianowski, zob. wcześniejszy list Szwykowskiego do tegoż z 21 XI 1707.

⁵³⁰ Przypuszczalnie bardzo aktywny wówczas na sejmikach ziemi warszawskiej Michał Szymanowski (ok. 1670–1731), podstoli warszawski od 1688, stolnik warszawski od 1706, i Franciszek Alojzy Łoski (zm. 1728?), pisarz ziemski warszawski od? 1687, podczaszy zakroczymski od 1691, chorąży warszawski od 1705?, podkomorzy warszawski od 1717, regent kancelarii kor. od 1719.

⁵³¹ Jan Dzikowski, agent radziwiłłowski, w 1716 administrator starostwa człuchowskiego; w AGAD, AR, dz. V zachowały się jego listy do Radziwiłłów z lat 1702–1718.

⁵³² Zapewne dzieciom Karola Stanisława i Anny Radziwiłłów: córce Katarzynie Barbarze i synowi Michałowi Kazimierzowi, które towarzyszyły rodzicom podczas ich pobytu na Pomorzu Brandenburskim.

za przyjściem wiadomości o śmierci JMP kasztelana wołyńskiego⁵³³ oddana kasztelania JMP Leduchowskiemu⁵³⁴ podkomorzemu krzemienieckiemu. Generalstwo artylerii WXLit. oddane JMP pułkownikowi Poniatowskiemu młodszemu [Stanisławowi]. Deklarował jednak Król JM [Stanisław] księciu JM staroście kowieńskiemu [Mikołajowi Faustynowi Radziwiłłowi] inszy i wyższy wakans za okazją. [s. 35] Nazajutrz [25 XII] rano o godzinie 9 był Król JM w kościele naszym koneckim⁵³⁵ na nabożeństwie. Słuchał trzech mszy św. JKs. biskupa chełmińskiego [Teodora Potockiego], potym kazanie miał JKs. Puniński⁵³⁶ pro themate [jako temat] wzięwszy: „Verbum caro factum” [Słowo stało się ciałem (J 1, 14)] wywodził, że się szczęśliwych wiktorii spodziewać trzeba, kiedy sam Pan Bóg trzyma corpus [centrum, środek armii] etc. U Króla JM obiad jedli wszyscy tu przytomni senatorowie i po obiedzie była ochota i podpijali sobie.

Nazajutrz [26 XII] był także Król JM w kościele naszym na nabożeństwie. Na kazaniu [s. 36] wywodził JKs. Puniński, że Święty Stefan [Szczepan !] skrzydło lewe trzyma. Dziś pewnie Świętego Jana postawi na prawym skrzydle. Most już stanął pod Wrocławkiem [Włocławkiem], ale często się zrywa i Szwedów po trosze topi się. W Toruniu gdzie tylko kogo obaczą to gwałtem zabierają ludzi do ciągnięcia statków, także podczas nabożeństwa z kościołów naszych [katolickich] wyciągali. Dostało się tam i studentom, osobliwie philosophom i inspektorom⁵³⁷.

O ruszeniu żadnej nie mamy pewności. JMP w-dzina bełska [Elżbieta Sieniawska] do Łowicza przeniosła się na Święta i po dawnemu languescit [słabuje] i powiadają, że coraz to gorzej. [s. 37] JMP Jagniontkowski⁵³⁸ przyjechał tu i upewnia, że wkrótce posłowie stanąć mają z województwa sandomierskiego.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

⁵³³ Wacław Wielhorski (zm. 1707), klucznik łucki od 1676, podkomorzy włodzimierski od 1700, kasztelan łucki (wołyński) od 1704.

⁵³⁴ Stanisław Ledóchowski (ok. 1666–1725), podstoli wołyński od 1692, podkomorzy krzemieniecki od 1699, w 1707 otrzymał nominację od króla Stanisława na kasztelanię wołyńską, uchyloną w 1709 przez Augusta II, ponowna nominacja z 1714 nie została zrealizowana, marszałek konfederacji tarnogrodzkiej 1715–1717, w-da wołyński od 1724.

⁵³⁵ Kościół parafialny w Konecku, drewniany z końca XVI w. pod wezwaniem św. Stanisława. Spalił się przed 1828 r., kiedy to wzniesiono nową drewnianą świątynię.

⁵³⁶ Zapewne jezuita Stefan Poniński albo ks. Karol Samuel Poniński.

⁵³⁷ Studenci (uczniowie) klasy filozofii (ostatniej klasy w gimnazjach jezuickich) i inspektorzy (czyli dyrektorzy, opiekunowie zamożniejszych uczniów), zob. J. Kitowicz, *Opis obyczajów za panowania Augusta III*, wyd. Z. Goliński, Warszawa 1985, s. 58–60.

⁵³⁸ Franciszek Dezyderiusz Jagniątkowski (zm. 1722), podczaszcy łączycki od 1684, stolnik sandomierski od 1708, kasztelan czechowski od 1715.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 38–45

[s. 38] D. 31 Decembris [XII] 1707, w Koneczku [Konecku]
Monseigneur

Król JM szwedzki [Karol XII] był u Króla JMci naszego [Stanisława] **d. 27 [XII]** winszując Świąt Narodzenia Pańskiego. Po odjeździe króla szwedzkiego była konferencja sekretna, w którą wchodzili tylko IM PP kanclerz koronny [Jan Stanisław Jabłonowski] i podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka]. Nazajutrz **d. 28** mieli IMM PP posłowie sandomirscy audiencję: JP Morsztyn chorąży sandomierski⁵³⁹ i JMP starosta chęciński⁵⁴⁰. Otrzymali uniwersał od Króla JM⁵⁴¹, którego kopię posyłam WXM Dobrodziejowi. Przyjechał tu Książę JP chorąży WXL [Józef Czartoryski]. Dał mi 2 listy do WXM Dobrodzieja i te odsyłam. [s. 39] Podobno i ten pojedzie tamże gdzie JP marszałek nadw. kor. [Stanisław Tarło].

D. 28 [XII]. Przechodzący rejment P Buchwalda⁵⁴² pułkownika w nocy przez Koneczko [Koneck] do przeprawy pod Niszawę⁵⁴³ ciągnąc napadli na gospodę JKs. nominata poznańskiego [Jana Pawła Gomolińskiego], gdzie drzwi wybiwszy wszystkich popłazowano, potracano, samego zaś [biskupa] połajano i podobno sturs[z]niono, bez żadnej okazji, tylko że do śpiących dokołatać się prędko nie mogli, a przewodnika pilno potrzebowali. ^aTen przypadek JKs. nominata, aby nie dał nocivam ideam [szkodliwego przykładu] złego traktowania tu naszych, Król JM [Stanisław] chce mieć in recondito [utajniony]^a. Król JM suspicatur [myśli podejrzliwie] dużo o tych [s. 40] zagranicą mieszkających, rozumiejąc, że zapatrując się na dalsze progressa [rozwój wydarzeń] wyglądają redituram potentiam [powrotu do władzy] Augusta [II]. WXM Dobrodzieja tylko życzliwość ku Panu [Stanisławowi] absque dubio est [jest niewątpliwa], bo nie tylko, że sam recentissime [nie dawno] z osobą swoją adfuerat [byłeś obecny], ale i dalej osobliwego rezydenta swego chcesz mieć przy boku Pańskim⁵⁴⁴, ad profitendam palam

⁵³⁹ Stanisław Morsztyn (1670–1714), chorąży sandomierski od 1704.

⁵⁴⁰ Michał Tymiński (zm. 1711), łowczy wiski, sędzia ziemski sandomierski 1700–1703, potem starosta chęciński.

⁵⁴¹ Zob. W. Kriegseisen, *Walka polityczna w województwach małopolskich w roku 1708*, „Kwartalnik Historyczny” 92, 1985, nr 1, s. 9.

⁵⁴² Regiment płk. Christiana Albrechta von Buchwalda, który zm. 12 VI 1706 z ran odniesionych w bitwie pod Wschową.

⁵⁴³ Nieszawa, miasteczko nad Wisłą w pow. aleksandrowskim w woj. kujawsko-pomorskim, na północ od Włocławka.

⁵⁴⁴ Karol Stanisław Radziwiłł obiecał królowi Stanisławowi przysłać swego specjalnego rezydenta Jozafata Michała Karpia.

fidelitatem [dla otwartego okazania wierności], co gratissimum est [bardzo miłe jest] Panu naszemu.

Stał się tu z czwartku na piątek [29/30 XII] tragicus casus [tragiczny wypadek], Pikrzesiński, pokojowy Króla JM [Stanisława], w którym Pan nad inszych korzystał, bardziej nullis monendi rationibus [z żadnych widocznych powodów], bo i łaskę Pańską miał i pieniędzy zostało się [s. 41] po nim kilkadziesiąt czerwonych złotych, nie in phraenesi [w obłędzie], bo immediate [bezpośrednio] przed tym swoim nieszczęściem wyraził ultimam dispositionem [ostatnią wolę] legując część pieniędzy i rynsztunek swój dworski na różne kościoły i w tymże piśmie pożegnał krewnych i przyjaciół swoich, nabiwszy pistolet dwiema kulami, strzelił sobie w łeb lewą ręką do skroni lewej przyłożywszy, że mu kule wytargnąwszy kawał głowy i z czupryną w pułap utknęły. Sam zaraz padł i umarł. Przybiegł ksiądz jeszcze ruchającego oczyma [s. 42] znalazł, wołał nad nim, aby żałował i powiada, że mu ze dwa razy rękę ścisnął. Z tym wszystkim w polu go pochować mają.

Dopałem tu kopii pewnego reskryptu od JKM [Stanisława] panu Raduńskiemu [Adamowi Radońskiemu] pieczętowanego i podpisanego, gdzie dołożono było: „In quor[um] fide[m] praesen[t]o manu nostra subscriptas sigillo Confaederatione Generali authorisato communiri iussimus” [Dla zapewnienia, że ręką naszą podpisany, przyłożeniem pieczęci konfederacji generalnej uwierzytelnić rozkazujemy]. Pokazywałem Królowi JMci i zaraz wymogłem, że Król JM przez JP podkanclerzego lit. [Stanisława Antoniego Szczukę] upomniał JP Raduńskiego, hoc adiecto [to dodając], że i pokojową pieczęć mu odymą [odejmą], jeżeli się z nią wdzierać będzie w publiczne ekspedycje. JP podkanclerzy wyrażając onemu wolę [s. 43] Króla JMci przyłożył, że gdyby Księżę JM [Karol Stanisław Radziwiłł], kolega mój, nie miał sobie danej tej pieczęci, ja jako przytomny urgerem [powinieniem naciskać] o to Króla JMci, a nigdy byśmy tego cierpieć nie mogli, aby nobis praesentibus [nam obecnym] miał kto inny fungi officio [wykonywać urząd] pieczętarzów [kanclerzy]. Stąd na mnie wielka invidia [niechęć], nie tylko od JP Raduńskiego, ale i od wyższych od niego. Ja jednak, przy Łasce Boskiej, JKMci i WXM Dobrodzieja mego, nic o to nie dbam. Dobrze byłoby, gdybyś WXM Dobrodziej przez JMP [Jozefata Michała] Karpia pisząc i o to chciał insinuare [przedstawić] [s. 44] Królowi JMci, aby JP Raduński nie ważył się involare in expeditiones publicas [wdzierać się w ekspedycje publiczne].

Poddawałem Królowi JMci [Stanisławowi] do podpisu przywilej z okienkiem na instygatorię WXL. Król JM żartem rzekłszy, że tylko handlujesz mojemi podpisami, a o tym Księżę [Karol Stanisław Radziwiłł] i nie myśli, od prawdy nie podpisał i to przyłożył, że jak P [Jozefat Michał] Karp powie, że to od Księcia, to podpisze. Pokazywałem [Królowi] list WXM Dobrodzieja, ale nie czytał.

My tu jeszcze zabawimy dla trudnej przeprawy, a już nigdzie słomy nie dostanie. Przeprowadzą się Szwedzi, ale często most się rwie. Dziś mróz potężny i kra wielka na Wiśle, podobno most znieśie. Nie wiem co czynić będzie, kiedy tam się nie przeprowadim, a tu nie mamy ani zdziebła.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [s. 45] [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 46–52

[s. 46] W Toruniu d. 8 Ianuarii [I] 1708

Monseigneur

Był Król JM d. 1 praesentis [I 1708] na mszy św. w Koneczku [Koniecku]. Nazajutrz przyszła wiadomość o zabiciu Wrangla⁵⁴⁵ oberszterlejtnanta [ppłka]. Ten oficiera pijanego wziął pod areszt, który dopadłszy drugiej szpady pchnął i zabił na miejscu pomienionego Wrangla, z wielkim żalem króla szwedzkiego [Karola XII] i stąd ma być exequowany [stracony] zabójca bez miłosierdzia.

D. 4 [I]. Był Król JM [Stanisław] u króla szwedzkiego. Tegoż dnia traktował [gościł] JP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski] posła tureckiego [Yerkölülü Mehmed effendiego] i udarował go szkatułką bursztynową dosyć piękną [s. 47] i dwoma kubkami sribrnemi [!] wewnątrz złocistemi, półkwartowemi⁵⁴⁶. Tegoż dnia Wisła stanęła pod Toruniem, gdzie Szwedzi ludzi napędzali dla polewania drogi, aby z wierzchu mróz ujmując bardziej zmocnił.

D. 5 [I]. Ruszył się poseł turecki in vias suas [w swoją drogę], udarowany od Króla JM kilką sztuk sribra, materiami różnemi i suknamy, zigarciem szczyrozłotym de repetition [z mechanizmem repetycyjnym] i 500 talerów bitych [3100 złp]. Dla seraskiera⁵⁴⁷ powiózł zigarek, fusią [fuzję?], parę pistoletów i perspektywę [lunetę], podobno od WXM Dobrodzieja konferowaną [ofiarowaną]. Na wyjeźdny przysłał efrontement [bezcześnie], [s. 48] że te pieniądze dane od Króla schował sobie, a prosi o insze na drogę, także o pojazd jaki dla siebie, aby tej karetki seraskierowej nie zażywając,

⁵⁴⁵ Wśród kilkudziesięciu oficerów z tej arystokratycznej rodziny wymienionych w zestawieniu A. Lewenhaupta nie ma żadnej osoby zmarłej na przełomie 1707/1708. Może informacja ta dotyczy Georga Frederika Wrangla, kpt. holsztyńskiego regimentu dragonii, który zginął w 1708 w pojedynku (zob. A. Lewenhaupt, *op. cit.*, s. 776).

⁵⁴⁶ Kwarta, miara objętości o pojemności około 0,9 litra.

⁵⁴⁷ Dla seraskiera sylistryjskiego i paszy Benderu, Hadzi Yusufa paszy.

mógł wygodnie zajechać. Posłał mu znowu Król i pieniędzy i karetę sześciu koni, od JP wojewodzica smoleńskiego⁵⁴⁸ wzięwszy. Król szwedzki dał mu 600 czerwonych złotych [10 920 złp], tłumaczowi 35 [637 złp], inszym po 20 [364 złp], po 15 [273 złp]. Nasz Król dał tłumaczowi sto talerów bitych [620 złp].

Tegoż dnia Król JM [Stanisław] stanął w nocy już w Toruniu, jadł wieszę u JKs. [biskupa] nominata krakowskiego [Teodora Potockiego], gdzie witał JP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha]. [s. 49] Tamże na kolacji obierano króla [migdałowego]⁵⁴⁹ i został nim JP podskarbi koronny [Władysław Czarnkowski]. Nazajutrz był Król JM u fary⁵⁵⁰ na nabożeństwie, gdzie pontificaliter [w szatach biskupich] witał JKs. biskup chełmiński [Teodor Potocki] po łacinie dosyć długo i dobrze. Odpowiadał JP podkanclerzy [lit. Stanisław Antoni Szczuka] facundissime [bardzo wymownie] po łacinie. Potym miał mszę św. JKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński] lektę [czytaną]. Było kazanie Ks. Siadowicza [Siachawicza?] jezuitę, ale mu się nie udało. Po kazaniu jezuitę witali i tym odpowiadał JP podkanclerzy bardzo pięknie tandem [także]. Król JM poszedł do JP podskarbiego [kor. Władysława Czarnkowskiego]⁵⁵¹ na obiad [s. 50] gdzie był splendissime [wspaniale] traktowany [goszczony]. Przed obiadem miasto witało, prezydent⁵⁵² miał mowę, JP podkanclerzy odpowiadał dissertissime [bardzo wymownie]. Przyjechał JP marszałek lit. [Aleksander Paweł Sapieha] i JP starosta bobrujski [Jan Kazimierz Sapieha]. JMP starosta miński⁵⁵³ witał Króla JMci dosyć z malecholijną twarzą i pokazuje tu znacznie

⁵⁴⁸ Najprawdopodobniej od Michała Tarły (1678–1727), płk. królewskiego regimentu piezszego, później generała w służbie francuskiej. Drugi z synów w-dy smoleńskiego Adama Tarły (zm. 1710), Stanisław (zm. 1721), kuchmistrz kor., był od 1707 marszałkiem nadw. kor. Trzeci, najmłodszy syn, Jan (zm. 1739), pojawił się na dworze króla Stanisława dopiero w 1709.

⁵⁴⁹ Była to zabawa, popularna we Francji, od XVI znana także w Polsce, polegająca na częstowaniu gości w święto Trzech Króli ciastem migdałowym (rogalem), w którym znajdował się cały migdał. Osoba, która znalazła w swoim kawałku ciasta ten migdał zostawała „migdałowym królem”.

⁵⁵⁰ Gotycki kościół parafialny pod wezwaniem św. św. Janów dla Starego Miasta Torunia, użytkowany wówczas przez jezuitów, obecnie katedra diecezji toruńskiej.

⁵⁵¹ Władysław Czarnkowski nie miał w Toruniu własnej kamienicy. Mógł więc wynająć dom od któregoś z toruńskich mieszczan lub gościć w jednej z nielicznych w tym mieście rezydencji szlacheckich, może w barokowym pałacu Dąbskich przy ul. Żeglarskiej.

⁵⁵² Jan Gottfried Rösner (1658–1724), sekretarz Rady Torunia 1687–1698, rezydent miasta na dworze królewskim, rajca toruński 1698–1706, burmistrz 1706–1724, w 1707/1708 jednocześnie burgrabia i prezydent miasta, w 1724 skazany na śmierć za niezapobieżenie tzw. tumułowi toruńskiemu.

⁵⁵³ Krzysztof Stanisław Zawisza (1666–1721), starosta miński 1685–1720, wojewoda miński od 1720, pamiętnikarz i pisarz.

nieukontentowanie z oddalonego podskarbstwa kilką niedziel deklarowanego ante fata [przed zgonem] JMP podskarbiego⁵⁵⁴ na ten czas już lethil[i]s discumbertit [śmiertelnie leżącego]. JMP hetman litewski [Kazimierz Jan Sapieha] i z JP marszałkiem [Aleksandrem Pawłem Sapiehą] i starostą bobrujskim [Janem Kazimierzem Sapiehą] **d. 7 [I 1708]** stąd wyjechali do króla szwedzkiego [Karola XII] **[s. 51]** (bo Król JM [Stanisław Leszczyński] **d. 6** wraz po obiedzie od JP podskarbiego [Władysława Czarnkowskiego] pojechał do Świętego). Ma słyszę JP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] expostulować za co [pytać się dlaczego] książę hetman [Michał Wiśniowiecki] wojska nie oddaje pod komendę jego, kiedy to inter essentialia puncta [między ważnymi punktami] ugody⁵⁵⁵ jest położono.

O ruszeniu pewności nie mamy. Słysząc jednak, że o poniedziałku **[9 I]** ruszy się Król JM [Stanisław], któremu zajeżdżać będą drogę tą stroną [Wisły], bo tu już my wszyscy z Konieczka przenieśli się nie mając już furazu. Jeżelibyśmy się mieli udać ku Litwie, radbym miał wyraźną wolę WXM Dobrodzieja, co czynią [czynić mam] z tymi **[s. 52]** dwoma rajtarami, jeżeli ich odesłać, czyli dalej prowadzić. JP [Jozafata Michała] Karpia jeszcze dotychczas nie widać, a już następują okazje oderwania korespondencji punktualnej. Przeszłej środy **[4 I]** nie pisałem, bo przeprawy nie było przez Wisłę.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL m.p.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 53–56

W Toruniu d. 11 Januarii [I] 1708

[s. 53] Monseigneur

Ruszył się Król JM [Stanisław] z Swientego [Świętego] **d. 9 praesentis [I]** i nie mogąc dla słabo umarzej Wisły przeprowić się pod Ni[e]szawą, przeprowował się pod Toruniem, gdzie że jedna tylko była droga, prędko się przebiła, tak że dwa wozy z winem zapadły. Same wozy i wina wyratowano,

⁵⁵⁴ Sprawa obsady urzędu podskarbiego wielkiego litewskiego po zgonie Benedykta Pawła Sapiehy (zm. 12 VIII 1707) wywołała wiele napięć. Zabiegali o tę funkcję Sapiehowie, a także Krzysztof Zawisza. Ostatecznie nominację króla Stanisława uzyskał książę Kazimierz Czartoryski, ale miał w zamian zapłacić za ten urząd 200 tys. tyńfów (złp) synowi zmarłego podskarbiego Michałowi Józefowi Sapieże (A. Rachuba, *op. cit.*, s. 625).

⁵⁵⁵ Ugoda zawarta między Wiśniowieckimi a Sapiehami i Stanisławem Leszczyńskim, przez pośrednika, chorążego mozyrskiego Aleksandra Przeddzieckiego, w początkach 1707 r., zawierająca warunki przejścia Wiśniowieckich do obozu stanisławowskiego.

koni tylko czterech utonęli. Jadł Król JM wieczerzę u JP podskarbiego kor. [Władysława Czarnkowskiego], gdzie byli księżna wojewodzina ruska [Teofila Wiśniowiecka], JM Pani kanclerzyna kor. [Joanna Jabłonowska], JMP podskarbina⁵⁵⁶ i JM Panna podkoniuszanka litewska⁵⁵⁷, JMKs. biskup kijowski [Jan Paweł Gomoliński], Książę JMP⁵⁵⁸, [s. 54] JMP kanclerz koronny [Jan Stanisław Jabłonowski], JMP [kasztelan] łęczycki [Jerzy Antoni Warszycki], JP Strzemski, JP referendarz WXL [Jan Fryderyk Sapieha]. Przyszła wiadomość o śmierci JM Pani kasztelanowej krakowskiej [Konstancji z Bokumów Lubomirskiej], po której wziął starostwo ryczywolskie⁵⁵⁹ i smotryckie⁵⁶⁰ JMP Poniatowski starszy [Józef], jako powiada, aby był facilior [łatwiejszy] do tych starostw reditus [powrót] JP staroście bohusławskiemu⁵⁶¹, za powrotem z cudzych krajów.

JMP marszałka nadw. kor. przeszłego [Wojciecha Dąbskiego] dobra imieniem WXM Dobrodzieja utrzymywać się będą⁵⁶² i osobiwie doniosę Królowi JM co mi WXM Dobrodziej iniunxit [załączył].

D. 10 [I]. Tamże u JMP podskarbiego kor. [Władysława Czarnkowskiego] rano witał [króla] JKs. koadiutor inflanski⁵⁶³ dissertissimo sermone [ozdobną przemową]; był z nim [s. 55] JMP kasztelan kruswicki⁵⁶⁴ i JMP starosta starogardzki⁵⁶⁵, który garnie się do boku Króla JMci i będzie już dworzaniem. Słuchał tamże Król JM mszy świętej i obiad zjadłszy pojechał o trzy mili stąd na noc ku Nieszawie, słysząc, że halt [postój] ma być w Sierpcu⁵⁶⁶.

⁵⁵⁶ Anna Kazimiera Czarnkowska z Grzymułtowskich (zm. po 1731), od 1689 żona podskarbiego kor. Władysława Czarnkowskiego.

⁵⁵⁷ Córka któregoś z kolejnych podkoniusznych litewskich: Szczęsnego Morsztyna (zm. 1687), Abrahama Konstantego Gołuchowskiego (zm. 1693) lub Jana Teodora Kaszowskiego, podkoniuszego w latach 1695–1710.

⁵⁵⁸ Zapewne książę Janusz Wiśniowiecki, tak był określany w niektórych listach S. K. Szwykowskiego.

⁵⁵⁹ Starostwo ryczywolskie w d. pow. radomskim w woj. sandomierskim.

⁵⁶⁰ Starostwo smotryckie w d. pow. kamienieckim w woj. podolskim.

⁵⁶¹ Syn kasztelana krakowskiego Hieronima Augusta Lubomirskiego, Jerzy Ignacy Lubomirski (1687–1753), jeszcze za życia ojca otrzymał prawo objęcia starostw smotryckiego i ryczywolskiego.

⁵⁶² Wojciech Dąbski był od 1701 żonaty z Adelajdą Cecylią Radziwiłłówną, jego dobra liczyły około 60 wsi na Kujawach, w Wielkopolsce i w województwie sieradzkim.

⁵⁶³ Teodor Wolf (zm. 1713), biskup koadiutor inflancki 1702–1710, biskup inflancki w 1710, biskup chełmski od 1710.

⁵⁶⁴ Piotr Aleksander Czapski (ok. 1660–1717), starosta klecki, kasztelan kruszwicki od 1698, kasztelan chełmiński od 1710.

⁵⁶⁵ Józef Kos (1680–1717), starosta starogardzki 1703–1713, wojewoda inflancki 1709–1713, biskup nominat chełmiński 1713–1717, wychowawca i opiekun syna Augusta II, Fryderyka Augusta, późniejszego Augusta III.

⁵⁶⁶ Sierpc, miasto pow. w woj. mazowieckim.

Oddane mi są listy od WXM Dobrodzieja cum adiunctis [z załącznikami], które pooddawałem według adresów. Nie przyszło się Królowi JM jeszcze dać do podpisu konsensów JM Pani wołyńskiej⁵⁶⁷, ale one i podpisane i popieczętowane odeśle WXM Dobrodziejowi.

[s. 56] List JMP podkanclerzego lit. [Stanisława Antoniego Szczuki] i JMP referendarza WXL [Jana Fryderyka Sapiehy] odsyłam WXM Dobrodziejowi. Sam zaś z najniższym do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa upadnięciem piszę się [...]

Książę [*biskup*] nominat krakowski [Teodor Potocki] stąd do Gdańska, ze Gdańska pojechał do Sztetina [Szczecina].

^aPisałem w przeszłym dawniej liście, że JKs. nominat kijowski⁵⁶⁸ stanąwszy **d. 17 [I]** exposuit [przedstawił] Królowi JM etc., a tak ta data nie znaczy przyjazd, ale czas, które negotium expositum [sprawa przedstawiona] było^a.
[*datacja*] Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL m.p.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 57–60

[s. 57] W Zawidzu⁵⁶⁹ d. 14 Januarii [stycznia] 1708
Monseigneur

Król JM [Stanisław] **d. 10 [I]** wyjechawszy z Torunia stanął na noc w Steklinie⁵⁷⁰, skąd **d. 11** nocował w Skompym⁵⁷¹ u JMP [*kasztelana*] raciąż[s]kiego, a teraz w-dy mazowieckiego⁵⁷². Stanął w Sierpcu **d. 12**. Teraz zaś dobraliśmy się podobno zimowej kwatery, ale dość mizernej w Zawidzu u JP Żurawskiego, gdzie Król JM stanął **d. 13** i tam halt [postój] ma być długi. Pokazywałem z woli WXM Dobrodzieja list JKs. biskupa warmińskiego [Andrzeja Chryzostoma Załuskiego]. Powiedział Król JM, że niedawno miałem od niego [*list*] dosyć obszerny.

⁵⁶⁷ Przymuszczalnie kasztelanowej łuckiej (wołyńskiej) Joanny Wielhorskiej z Potockich, od 1699 żony późniejszego kasztelana łuckiego Wacława Ksawerego Wielhorskiego.

⁵⁶⁸ Informacja ta zapewne dotyczy listu Szwykowskiego z 21 XII 1707, w którym donosił on o prośbie biskupa sufragana chełmskiego Jana Dłużewskiego (nominowanego na biskupstwo kijowskie po Janie Pawle Gomolińskim, który miał objąć diecezję poznańską), aby król pozwolił mu zrezygnować z urzędu administratora arcybiskupstwa gnieźnieńskiego.

⁵⁶⁹ Zawidz Mały, wieś w pow. sierpeckim w woj. mazowieckim, na wschód od Sierpca.

⁵⁷⁰ Steklin, wieś w pow. toruńskim w woj. kujawsko-pomorskim.

⁵⁷¹ Skępe, miasto w pow. lipnowskim w woj. kujawsko-pomorskim.

⁵⁷² Mikołaj Kempki (zm. 1720), stolnik dobrzyński od 1683, chorąży płocki od 1689, kasztelan raciążski od 1697, w-da mazowiecki z nominacji króla Stanisława.

Doniosłem interes JP Dombkiego [Wojciecha Dąbskiego] marszałka [nadw. kor.] et metum [obawę] rozgłoszonego łapania [go]. [s. 58] Kazał mi Król JM upewnić WXM Dobrodzieja, że to mu i w myśli nie powstało oraz donieść, aby był securissimis [jak najbardziej bezpieczny] wszędzie rezydencji i recompensy in occursu [wynagrodzenia przy] okazji [spotkania]. Dobra te imieniem WXM Dobrodzieja quantum potero [w miarę możliwości] utrzymywać od ruiny będę i jużem rozgłosił pomiędzy Szwedami, że to są dobra WXM Dobrodzieja. Pokazywałem kopię listu do sługi WXM Dobrodzieja pisane od JMP Raduńskiego [Adama Radońskiego]. Powiedział Król JM, że niech się na to śmieje tylko XJM [K. S. Radziwiłł]. Pokazywałem [s. 59] JMP podkanclerzemu [Stanisławowi Antoniemu Szczuce] i ten powiedział, że nobis praesentibus [poza nami obecnymi] nikt w Koronie pieczęci prywatnej trzymać nie może i mens [myśl] konfederacji była ad accessum [do przystąpienia] pieczętarzów, podług prawa, które confoederatia znosić nie może, bo ad tuendum tollendas leges [dla utrzymania upadających praw] stanęła. Tym samym, że JP Raduński sollicituje [zabiega u] WXM Dobrodzieja o przywrócenie pieczęci konfederackiej. Pokazuje, że jej ni ma w ręku swoich, a przecież ważył się kilka ekspedycji (a jako powiadają i więcej) pieczętować. Teraz zaś po wytarciu kapitały [zmyciu mu głowy] przez JP podkanclerzego lit. [Stanisława Antoniego Szczuki] imieniem Króla JM [s. 60] już więcej nie śmie. Nie wiem kiedy te listy pisane były, bo mu tu Król JM inhibuit [zakazał] jakoś po Nowym Roku ni fallor [jeśli się nie mylę], jakom oznajmił in praecedentibus [w poprzednich listach]. Instygatorię WXL Król JM za instancją JP podkanclerzego lit. et in supposito [i w przypuszczeniu] że i samemu WXM Dobrodziejowi zdać się będzie, JP Kopciowi⁵⁷³, o czym ma pisać JP podkanclerzy.

Konsensa i paszport na wino otrzymane i zapieczętowane teraz nie posyłam przez pocztę, bo od małego listu daję 2 tynfy [złp] w Toruniu. Czekam tego rajtara, którego mój Ostrowski widział w Toruniu i upewnił mnie, że umyślnie tu jedzie, to przez niego odeślę.

Teraz z najniższym do nóg upadaniem Obojga WXM Dobrodziejstwa piszę się [...]

Król szwedzki [Karol XII] o milę stąd stoi w Droblinie⁵⁷⁴ JP [Mikołaja] Kempkiego w-dy mazowieckiego.

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

⁵⁷³ Michał Antoni Kopeć (zm. 1727), adwokat w Trybunale Lit., oboźny piński od? 1703, instygator lit. 1708–1709, podczaszy oszmiański od? 1711, pisarz w. lit. od 1726.

⁵⁷⁴ Drobin, miasto w pow. płońskim w woj. mazowieckim.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 61–63

W Zawidzu d. 19 Januarii [I] 1708

[s. 61] Monseigneur

Po ekspediowaniu listów do WXM Dobrodzieja przez rajtarów, tą terazniejszą pocztą całe [zupełnie] nie masz co oznajmić. Król JM szwedzki [Karol XII] ruszył się z Droblina [Drobina] d. 15 i stanął w Ciechanowie⁵⁷⁵. My tu jeszcze dotąd mizernie rezydujemy nie wiedząc póki. JMP w-da kijowski [Józef Potocki] odjechał z Torunia i tu się go nie spodziewają, ale ma przysłać rezydenta, któremu list oddam WXM Dobrodzieja, bo teraz nie wiem gdzie się obraca. [s. 62] Król JM [Stanisław] w pole dziś wyjeżdżał. JMP referendarz koronny [Władysław Poniński] zachorował na gardło. Król JM dał Dubienkę⁵⁷⁶ JMP podkanclerzemu lit. [Stanisławowi Antoniemu Szczuce], którą trzymał sam iure feudi [prawem lennym]. Księcia JM Janusza [Wiśniowieckiego] co dzień się spodziewamy, którego tu wozy i konie już stanęły. JP podskarbi kor. [Władysław Czarnkowski] jeszcze w Toruniu.

Przyszła tu wiadomość, że król szwedzki [Karol XII] stanął w Janowie⁵⁷⁷ pod Prasnyszem⁵⁷⁸. [s. 63] XJM Wiśniowiecki [Janusz] darował Królowi JMci [Stanisławowi] wielbłąda. Sam tu jeszcze nie stanął, ale się go co dzień spodziewają. JMP Szmigielski [Adam Śmigielski] umknął się do Łowicza, bo go stamtąd kwarciani ruszyli, którzy aż po Kalisz rozciągają się.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

[datacja]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 64

W Zawidzu d. 20 Januarii [I] 1708

Monseigneur

Dnia wczorajszego ekspediowałem pocztę do WXM Dobrodzieja, na Gdańsk do Człuchowa ordynując [kierując]. Dziś mi przysłał list JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka], który odsyłam na pocztę toruńską.

⁵⁷⁵ Ciechanów, miasto pow. w woj. mazowieckim.

⁵⁷⁶ Przypuszczalnie obecna wieś Dubienka w pow. chełmskim w woj. lubelskim, d. miasto królewskie.

⁵⁷⁷ Janów pod Prasnyszem, miejscowość nieodnotowana w SGKP, ewentualnie można by identyfikować ją z obecnym przysiółkiem Janowięta na północ od Prasnysza.

⁵⁷⁸ Prasnysz, miasto pow. w woj. mazowieckim, na północny wschód od Ciechanowa.

W przeszłym liście mało co ex sciendis [z wiadomości] oznajmiło się, w tym zaś immediate [bezpośrednio] ekspediującym całe [zupełnie] nic się nie wyraża, bo nil occurrit [nic nie napłynęło].

Upadam tylko do nóg WXM Dobrodziejowi [...]
[datacja] Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 65–67

[s. 65] W Dziergowie⁵⁷⁹ d. 25 Januarii [I] 1708

Monseigneur

W przeszłym pisaniu doniosłem WXM Dobrodziejowi o dyspozycji na ten czas będącej zimowania naszego w Zawidzku [!]. Teraz de subito motu [o niespodziewanym poruszeniu] donoszę, nie wiedząc całe [zupełnie] intencji króla JM szwedzkiego [Karola XII], neque terminum ad quem [nie wiedząc ani czasu, ani dokąd]. **D. 22 [I]** ruszył się Król JM [Stanisław] z Zawidzka i stanął o trzy mili, a jeszcze złą drogą (bo dotychczas wozy nie poprzychodziły niektóre) w Gradzanowie⁵⁸⁰, z Gradzanowa zaś stanął Król JM w Kosinie⁵⁸¹ i tam zabawił przez wtorek [24 I]. Mróz tyrz [też] zaczął nieźle umacniać przeprawy, które jeszcze całe [zupełnie] nie trzymają i stąd droga cięższa. Z Kosin ruszył się Król JM **d. 25** i stanęliśmy tu w Dziergowie, skąd jutro da Bóg iść mamy do Krzywonogi⁵⁸².

[s. 66] Żywy duch nie wie gdzie idziemy i gdzie król szwedzki się obraca. Słychać, że Moskwa odstąpiła od księcia hetmana [Michała Wiśniowieckiego] ku Wilnowi rejterując się.

JP podkanclerzemu lit. [Stanisławowi Antoniemu Szczuce] oddałem list WXM, który wielkie obligacje zabiera za wyświadczoną łaskę w jego interesie i podjęte skąd koszty i fatygi. Przywilej JP cześnikowi⁵⁸³ służący odsyłam według woli WXM Dobrodziejowi zapieczętowany.

^aMówił mi Król JM, że już podobno nie przyśle Księżę JM [Karol Stanisław Radziwiłł] JP [Jozafata Michała] Karpia, kiedy go dotąd nie widać. Jam upewnił o nieodmiennym słowie nigdy WXM Dobrodziejowi. Jakoż dałby Bóg, żeby każdy był eius tenacitatis [jego stanowczości, wytrwałości]^a.

⁵⁷⁹ Dzierzgowo, duża wieś w pow. mławskim w woj. mazowieckim, na wschód od Mławy.

⁵⁸⁰ Gradzanów Kościelny, wieś w pow. żuromińskim w woj. mazowieckim, na północny wschód od Zawidza.

⁵⁸¹ Kosiny, wieś w pow. mławskim w woj. mazowieckim, na południe od Mławy.

⁵⁸² Krzywowłoga Wielka, wieś w pow. przasnyskim w woj. mazowieckim, na północny wschód od Dzierzgowia.

⁵⁸³ Trudno zidentyfikować osobę, która jest tu określona jako cześnik.

JP referendarz lit. [Jan Fryderyk Sapieha] pojechał do Warszawy. Tu przy Królu JMci są ci IMM: JKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], JP w-da krakowski [Franciszek Lanckoroński], książę w-da ruski [Janusz Wiśniowiecki], JP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski], JP podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka], JP podskarbi kor. [Władysław Czarnkowski] i sama Jejmość [Anna Kazimiera Czarnkowska], przebijająca się [s. 67] do Królewca, nie mając securitatem [bezpieczeństwa] w Wielkiej Polsce od kwarcianych.

JP Misiuna podczaszy połocki, co ma za sobą J P[anią] Werberczonę⁵⁸⁴, był tu suo motivo [w swojej sprawie], pojechał jednak na Ruś ku Lwowu chargé des commissions [zobowiązany do wypełnienia zleceń]. Daj Boże tego skutek. JP referendarz kor. [Władysław Poniński] jeszcze nie cale convaluit [zupełnie wyzdrowiał].

Ratione [względem] Człuchowa będziesz miał WXM Dobrodziej informację z listów do Księżny JM Dobrodziki [Anny Radziwiłłowej] odpisanych. Da Bogu liczbę kto jest eius invidiosae mutationis [tej zawistnej zmiany] przyczyną. Król JM upewnia, że JMP Tarło [Michał] musi się obejść modeste! [skromnie, umiarkowanie], rugować go zaś nisi per commutationem [nie inaczej niż przez zamianę] kwatery z Szwedami, tę człuchowską dawszy za inszą niepodobno. Do JP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego] przesłania listu WXM Dobrodzieja nie mam sposobu i dlatego oddałem na ręce JP podkanclerzego lit. [Stanisława Antoniego Szczuki], przez którego on promuje u Króla JM interesa swoje; jakoż deklarował odesłać.

Upadam zatym do nóg WXM Dobrodzieja [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Gazeta pisana, Z Jurborka⁵⁸⁵ od dworu Króla JM Stanisława 31 Jan[uaru] [I] 1708

APTor., Kat. II, XIV 78, k. II

My codziennymi idziemy marszami, przeszliśmy już Ostrołęckie Puszcze, gdzie tylko sami rozbójnicy, potym pruską granicę przechodziliśmy. Jutro za pomocą Boską do Kolna⁵⁸⁶ na granicę polską wyrzniemy się, dokąd zaś ulteriores gressus nostros [ostateczne kroki nasze] obrócimy trudno zgadnąć. Tego momentu przychodzi nam z Lity [Lidy?]⁵⁸⁷ wiadomość pocieszna,

⁵⁸⁴ Michał Misiuna (Missuna), podczaszy połocki i jego żona Konstancja z Weberów.

⁵⁸⁵ Jurbork, wówczas ośrodek starostwa na Żmudzi, graniczący z Prusami Brandenburskimi, obecnie Jurbarkas, miasto w Litwie przy granicy z obwodem kaliningradzkim.

⁵⁸⁶ Kolno, miasto pow. w woj. podlaskim.

⁵⁸⁷ Lida, miasto powiatowe w d. woj. wileńskim, obecnie w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

że XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] 16 000 Moskwy zniósł, 3000 trupem położył, siła w niewolę nabrał, a Szwedzi na sam koniec wiktorii przyszli.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 68–72

[s. 68] à [w] Janzbourg⁵⁸⁸ ce 31 de Janvier [I] 1708.

Monseigneur

Po ekspediowaniu P Sienkiewicza z Dzierzgowy nie miałem okazji, dla ustawicznego a nagłego marszu, pisania do WXM Dobrodzieja, aż teraz z Jonzbourga, skąd poczta idzie do Gdańska. Kontynuując tedy relację marszu naszego donoszę WXM Dobrodziejowi, że Król JM [Stanisław] wyszedłszy **d. 26 [I]** z Dzierzgowa stanął w Krzywonodze [Krzywowlodze] Wielkiej, w wielkich już pustkach, bo ani ludzi, ani żadnego furazu. Stamtąd [s. 69] ruszył się Król JM **d. 27** i stanął w Pełtach⁵⁸⁹, itidem [tak samo] w pustkach, do których żeśmy mieli pięć mil potężnych i dwie przeprawy ciężkie. Wozy nie przyszły aż nazajutrz, nocowawszy w lesie na śniegu. Z Pełt przecho-
dząc, wieś do Prus Brandenburskich należąca, stanął Król JM **d. 28** w Woli Łęka⁵⁹⁰, do starostwa ostrołęckiego należącej, gdzie strzelcy⁵⁹¹ rzucili się byli na króla szwedzkiego [Karola XII] tabory i kredens mu wszystek zabrali. Tandem [w końcu] jak rejmenty [szwedzkie] pozbliżyły się [s. 70] zabito kilkunastu chłopów, drudzy do lasa pouciekali. My mieliśmy notre route marquée par un ordre exprés [naszą marszrutę wyznaczoną przez wyraźny rozkaz], ale ten porządek pomieszał się, bo król szwedzki nim zasięki przebył, zabawił się dwa dni i dwie noce w puszczy. Tymczasem rejmenty zbliżone ścisnęły się tak, że już i nam miejsca nie było i dlatego **d. 29** przebywszy Król JM [Stanisław] w Woli Łękowej ruszył się **d. 30** i poszedł Prusami, gdzie stanął w Tarynie⁵⁹² na noc. **D. 31** uszedłszy cztery wielkie mili stanął tu w Janzbourgu [Jansborku, Pisz], tym to miasteczku, [s. 71] w którym król August [II] widział się z królem pruskim [Fryderykiem I]⁵⁹³. Jutro da

⁵⁸⁸ Jansbork, niem. Johannisburg, wówczas miasto w Prusach Brandenburskich, obecnie Pisz, miasto pow. w woj. warmińsko-mazurskim.

⁵⁸⁹ Pełty, wówczas wieś w starostwie ostrołęckim na samej granicy z Prusami Brandenburskimi, obecnie w gminie Myszyniec w pow. ostrołęckim, w woj. mazowieckim.

⁵⁹⁰ Przypuszczalnie obecna wieś Wołkowe na północny wschód od Myszynia.

⁵⁹¹ Strzelcy, chłopci kurpiowscy, którzy bronili przejść przez Puszcę Kurpiowską, zob. W. Majewski, *Walki Kurpiów ze Szwedami w dobie Wielkiej Wojny Północnej*, „Kwartalnik Historyczny” 66, 1959, nr 2, s. 404–424.

⁵⁹² Taryn, najprawdopodobniej ówczesna wieś Turośl (Turoscheln) w Prusach Brandenburskich, obecnie w pow. piskim w woj. warmińsko-mazurskim.

⁵⁹³ August II spotkał się z Fryderykiem I w Pisz 7 VI 1698.

Bóg mamy iść do Brzozy⁵⁹⁴ na granicę polską, bo nam ten marsz pruskim krajem za grosz żyjącym dużą w workach ruinę uczynił.

Intencja króla szwedzkiego [Karola XII] w tych dniach ma się odkryć, bo jeżeli pójdzie na Grajew⁵⁹⁵, to pewnie ku Kownowi⁵⁹⁶, stamtąd między Żmudzią a Rusią ku Smoleńskowi⁵⁹⁷; jeżeli na Goniądz⁵⁹⁸, to ku Grodnowi [Grodnu]. Z tym wszystkim nie wiemy nic pewnego.

Dziś przyszła wiadomość od księcia podskarbiego WXL [Kazimierza Czartoryskiego], że XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] miał otrzymać znaczną wiktoryę nad Moskwą. Tu słyhać, że pod [s. 72] Szczuczynem⁵⁹⁹ Kanifer⁶⁰⁰ ze swoją Wołoszą zniósł Moskwę 600, trupem położywszy. Strzelcy w lasach zasiekli się, na nas nie następowali, do lasu zaś jadących czat nie dopuszczali. Jakoż garda [gwardia] koronna czeladź idącą nie puścili, zabiwszy jednego z nich. Nam tu powiadano, że wszystkiego pełno było w lasach, ale przystęp trudny dla tych hultajów.

JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] dnia jutrzejszego jedzie do Szczuczyna.

Upadam zatym do nóg WXM Dobrodziejstwa mego Obojga [...]

Nowiny warszawskie wysyłam WXM Dobrodziejowi.

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 73–76

Z Popowej Olszy⁶⁰¹ d. 12 Febru[arii] [II] 1708

[s. 73] Monseigneur

Nie mając żadnej poczty niepodobno zachować punktualność korespondencji. Pisałem ultime [ostatnio] z Janzbergu [Jansborka, Piza], ale i ten

⁵⁹⁴ Na lewym marginesie napisał Szwykowski: *Brzozowa*. Obecna nazwa tej wsi to Brzozowo w pow. kolneńskim w woj. mazowieckim; wówczas leżała już w granicach Rzeczypospolitej.

⁵⁹⁵ Grajewo, miasto pow. w woj. podlaskim.

⁵⁹⁶ Kowno, miasto w dawnym woj. trockim w WXLit., obecnie Kaunas, miasto w Litwie.

⁵⁹⁷ Smoleńsk, miasto w Rosji, w pobliżu ówczesnej granicy z Rzeczpospolitą.

⁵⁹⁸ Goniądz, miasto, niegdyś ośrodek starostwa, obecnie miasto w pow. Mońki w woj. podlaskim.

⁵⁹⁹ Szczuczyn, miasto będące wówczas własnością Stanisława Antoniego Szczuki, obecnie w pow. grajewskim w woj. podlaskim.

⁶⁰⁰ Kanifer (Canifer), Gabriel Otto von Kanefehr (zm. po 1724), Infantczyk, oficer w służbie brandenburskiej, potem polskiej, płk jazdy wołoskiej w służbie szwedzkiej, później gen. adiutant Stanisława Leszczyńskiego.

⁶⁰¹ Popowa Olsza, obecnie Olsza, wieś w pow. sokólskim w woj. podlaskim, na zachód od Dąbrowy Białostockiej.

list na Królewiec idąc do Gdańska nie prędko dojdzie. Ten ekspeduję na Warszawę do Torunia. Pan Bóg wie jeżeli cursum non impediēt itis [jej kursu nie przerwą chodzący *tam*] PP kwarciāni. Donoszę WXM Dobrodziejowi, że z Janzbergu Król JM [Stanisław] ruszywszy się **d. 1 Febru[arii] [II]** stanął w Lachowie⁶⁰². Tamże stał **d. 2 Febru[arii]**, gdzie przyjechał JMP marszałek konfederacki [Piotr Bronisz] i JMP w-da łączycycki [Jerzy Towiański], którzy ciągną z nami dotychczas.

D. 3 [II] ruszywszy się Król JM [s. 74] z Lachowa stanął w Obrytkach⁶⁰³ pod Wonsoszem⁶⁰⁴, niedaleko Szczuczyna. Był Król JM [Stanisław] w Szczuczynie u JP podkanclerzego lit. [Stanisława Antoniego Szczuki], gdzie na czczo, nie jadłszy, głównym winem w Prusiech dotąd przechowywanym, a teraz sprowadzonym, traktował [gościł] JMP podkanclerzy, sam go zażywszy nad zwyczaj i stąd wielką dotychczas mający alterację [*tu*: ból głowy, strapienie].

D. 4 [II] stanął Król JM w Grajewie, tam były trwogi od podjazdu moskiewskiego z Raygrodu⁶⁰⁵ wyprawionego i na ostrokół przeprowadzającego się. Ale rano metu [strachy] skończyły się, bo w nich nie było rezolucji natrzeć, a u nas resistencia nulla [żadnej możliwości oporu], bo i regiment [regiment] daleko był i [s. 75] gwardia garde de corps [przyboczna] jeszcze dalej.

D. 5 [II] stanął Król JM w Łoszewie⁶⁰⁶ i stamtąd po południu ruszywszy się przeszedł most pod Sosnią⁶⁰⁷ i przerytą na rzece Biebrza. Za mostem zaraz w lesie nocowaliśmy. Nazajutrz d. 6 stanął Król JM w Goniądzu i tam staliśmy **d. 7 et d. 8 [II]**.

Przyszła wiadomość, że z niedzieli na poniedziałek [5/6 II] wielką moc prowiantów i furazów nie psując, Moskwa w Tykocinie zostawiwszy, sami uszli. Posłał tam zaraz Król JM [Stanisław] na praesidium [załogę] chorągiew swoją janczarską.

D. 9 [II] stanął Król JM w Dzięciołowie⁶⁰⁸ u JP Tetwina⁶⁰⁹. Tam przyszła wiadomość o przejściu króla szwedzkiego [Karola XII] przez most pod Grodnem i o [s. 76] wypędzeniu stamtąd cara samego [Piotra I] z wojskiem, jako o tym dziś pisał JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha], którego [*listu*] kopię posyłam WXM Dobrodziejowi.

⁶⁰² Lachowo, wieś w pow. kolneńskim w woj. podlaskim.

⁶⁰³ Obrytki, wieś w pow. grajewskim w woj. podlaskim, na południe od Szczuczyna.

⁶⁰⁴ Wąsosz, wieś w pow. grajewskim w woj. podlaskim.

⁶⁰⁵ Rajgród, miasto w pow. grajewskim w woj. podlaskim, na północny wschód od Grajewa.

⁶⁰⁶ Łosewo, wieś w pow. grajewskim w woj. podlaskim, na południe od Grajewa.

⁶⁰⁷ Sośnia, osada w pow. grajewskim w woj. podlaskim, na północ od Biebrzy.

⁶⁰⁸ Dzięciołowo, wieś w pow. Mońki w woj. podlaskim, na północny wschód od Goniądza.

⁶⁰⁹ Tetwin, może syn Jana Tetwina podkomorzego derbskiego.

D. 10 [II] stanął Król JM w Chodorowie⁶¹⁰, a 11 [II] w Popowej Olszy, tamże d. 12 stojąc po obiedzie wyjechał do króla szwedzkiego, który ma być o kilka mil za Grodnem.

Upadam zatem do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...] [datacja] Szwykowski Łowczy N[adw.] WXL

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/I, s. 163–166

W Grodnie d. 15 Febr[uaru] [lutego] 1708

[s. 163] Jaśnie Oświecony, Miłościwy Książę, Panie i Dobrodzieju mój

Wczora tu stanąłem, wielkich zażywszy w drodze turbacji od Szwedów, nieuważających ni na co; passy [paszporty] prezentowałem, nic to nie pomogło, o czym siła [wiele] by trzeba pisać. Dziś stąd wyjeżdżam biorąc się ku Nowogrodkowi⁶¹¹, bo nikt determinative [ostatecznie] nie wie, gdzie się właśnie królowie [Karol XII i Stanisław] znajdują. Publica zaś fama [wieść] głosi, że ku Mińskowi poszli. O Moskwie powiadają, że i w Mińsku już onej nie masz, turnatim [po kolei] na Białą Ruś uciekają, wszelką pożywność, a mianowicie [s. 164] siana i owsy, pałac czego spaść nie mogli. Szwedzi w ciągnienu co za eksorbitancje czynią niepodobna i wypisać. Generalnie wszystko wszędzie zabierają, konie, bydła i fanty⁶¹² wszelkie, nieprzepuszczają dworom i klasztorom⁶¹³. Tu [w Grodnie] jezuitów i bernardynów tak zrabowali, że i jeść ledwo co mają. Wczora Hołyn⁶¹⁴ P Jundziły⁶¹⁵ w moich oczach zrabowali i tak wszędzie, którądykolwiek idą.

JMP [Kazimierz Michał] Pac kawaler [maltański] tydzień wczoraj przysiągł [s. 165] na marszałkostwo nadw. WXL. Czynił mi relację JMKs. gwardian⁶¹⁶ tutejszy, że Mężyk [Aleksy D. Mienszykow] będąc immediante [osobiście] u niego w klasztorze przed przyjściem króla JM szwedzkiego [Karola XII], idąc mimo tę celę, w której WXM Dobrodziej stałeś, westchnąwszy te formalia [słowa] rzekł: „Tu to stacja była mego brata księcia kanclerza lit.”

⁶¹⁰ Chodorówka, obecnie dwie wsie Nowa Chodorówka i Stara Chodorówka w pow. sokólskim w woj. podlaskim.

⁶¹¹ Nowogródek (Navahrudak), stolica dawnego województwa nowogródzkiego, obecnie miasto w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

⁶¹² Fanty – rzeczy, sprzęty, kosztowności.

⁶¹³ Ten fragment listu J. M. Karpia cytował J. A. Gierowski, *W cieniu Ligi Północnej*, s. 40.

⁶¹⁴ Hołyn, miejscowość nieodnotowana w SGK.

⁶¹⁵ Może Krzysztofa Wiktoriana Jundziłła, w 1716 marszałka sejmiku deputackiego w Grodnie.

⁶¹⁶ Może gwardian grodzieńskiego klasztoru Bernardynów, w którym często odbywały się sejmiki.

XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] w Wilkowiszkach⁶¹⁷ zapustował, ale dywizje jego koło Wilna i Kowna już znajdują się.

Upadam [s. 166] zatym do stóp Pańskich [...]
[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

Tu i piwa i chleba nie byłoby, żeby nie Prusacy dowozili, którzy niepodobna jak zarabiają na wszystkim

Gazeta pisana, Z Grodna 20 Feb[ruarii] [II] 1708

APTor., Kat. II, XIV 78, k. 14

Król JM Stanisław die 17 praesentis [II] ruszył się stąd dirigendo gressus [kierując kroki] na Lidę ku Wilnowi. Tegoż dnia przeszło tędy 17 regimentów szwedzkich idąc spieszo za królem [Karolem XII]. Moskwa wszystka aż za Mińsk pod Kopysc⁶¹⁸ umyka się, tam sobie wały wysypawszy myśli dać batalię. XJM hetman lit. [Michał Wiśniowiecki] z wojskiem swoim ruszył się od Tylży przebijając się na Wilkowiszki do królów IMM. Już dziś w Tylży stanął. [...]

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 77–80

[s. 77] W Wilnie d. 3 Martii [III] 1708

Monseigneur

Po ekspediowanej poczcie do WXM Dobrodzieja z Nowego Dworu⁶¹⁹ na Warszawę ordynowanej [kierowanej], teraz z Wilna nie mając dotąd żadnej inszej okazji, kontynuując opisanie per modum diarii [w formie diariusza], donoszę WXM Dobrodziejowi, że Król JM [Stanisław] wyjechawszy z Popowej Olszy, jakom oznajmił immediate [bezpośrednio] do króla szwedzkiego [Karola XII], a nie mogąc go dogonić stanął w Grodnie, gdzie my z taborem z rejmentem przyszliśmy d. 15 Febru[arii] [II].

Z Grodna ruszył się Król JM. [Stanisław] d. 17 [II] i stanął w Stryjówce⁶²⁰ mojej, gdzie tylko Żyda jednego znaleźliśmy w karczmie i chłopa żadnego.

⁶¹⁷ Wyłkowyszki, także Wilkowyszki (obecnie Vilkaviskis) miasto w Litwie.

⁶¹⁸ Kopyś, ówczesne dobra (tzw. hrabstwo) Radziwiłłów, obecnie miasteczko na południe od Orszy, na granicy obwodu witebskiego i mohylewskiego w Białorusi.

⁶¹⁹ Nowy Dwór, wieś w pow. sokólskim w woj. podlaskim, na wschód od Dąbrowy Białostockiej.

⁶²⁰ Stryjówka (Stryjeuka), wieś w obwodzie grodzieńskim w Białorusi, na wschód od Grodna.

D. 18 [II] nocował Król JM w Hołowaczach⁶²¹.

D. 19 et [i] 20 [II] w Ostrynie⁶²². [s. 78] Tam był u Króla JMci JP marszałek lidzki⁶²³, przepraszał oraz JP kanclerza kor. [Jana Stanisława Jabłonowskiego], że podczas sejmu lubelskiego [z 1703] nie chciał pozwolić na konstytucję securitatem [zapewnienie] zapłacenia zasług św. p. JP krakowskiego⁶²⁴ providentem [przewidującą].

D. 21 [II] stanął Król JM w Sobakowiczach⁶²⁵ u JP Hładowickiego⁶²⁶.

D. 22 et d. 23 w Niegdałach⁶²⁷.

D. 24 w Mycie⁶²⁸, dobrach JP Kostrowickiego⁶²⁹.

D. 25 et d. 26 w Lidzie.

XJM biskup krakowski [Teodor Potocki] nagonił Króla JMci w Ostrynie. Tam przyszła wiadomość była o zniesieniu partii JP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego], potym konfirmacja doszła, że nie było takiej straty, jako zrazu udawano.

D. 27 [II] stanął Król JM [s. 79] w Gieranonach⁶³⁰ na haltkwaterze [postoju], ale bardzo mizernej. Z Wilna miasto przysłało z powinszowaniem prowiantu trochę, wina, miodu, piw i ryb.

D. 2 Martii [III] wyjechał Król JM [Stanisław] do Smorgoń⁶³¹ do kwatery króla szwedzkiego [Karola XII], dla uspokojenia IMM PP Sapiehów z XJM [Michałem] Wiśniowieckim, którzy przy instancji króla szwedzkiego dopominają się ustąpienia buławy wielkiej JP staroście bobrujskiemu [Janowi Kazimierzowi Sapieże]. Tegoż dnia XJM Janusz [Wiśniowiecki] w-da ruski, JP łączycy [kasztelan Jerzy Antoni Warszycki], JKs. biskup poznański [Jan Paweł Gomoliński] i ja wyjechaliśmy do Wilna, gdzie stanąłem z JKs. biskupem w pałacu JP pisarza [polnego] lit. [Michała Józefa Sapiehy], z którego

⁶²¹ Hołowacze, takiej miejscowości w pobliżu Grodna nie odnotowuje SGKP.

⁶²² Ostryna (Ostryny), ówczesne miasteczko, siedziba starostwa niegrodowego, obecnie Astryna, miasto w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

⁶²³ Michał Jan Alexandrowicz (zm. 1714), od 1677 skarbnik lidzki, od 1687? pisarz ziemski lidzki, od 1703 marszałek lidzki.

⁶²⁴ Kasztelan krakowski i hetman polny kor. Feliks Kazimierz Potocki (zm. 1702).

⁶²⁵ Najprawdopodobniej Sobakińce, wówczas miasteczko prywatne. Możliwa byłaby też identyfikacja tej miejscowości z Sobakowszczyzną, osadą należącą do starostwa ostrzyńskiego, zamieszkałą przez szlachtę zagrodową.

⁶²⁶ Może Jakub Stanisław Hładowicki, który wraz ze szlachtą wileńską podpisał elekcję 1697 r.

⁶²⁷ Niegdały, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

⁶²⁸ Myto, wówczas miasteczko prywatne, obecnie wieś na południowy zachód od Lidy w Białorusi.

⁶²⁹ Kostrowicy, rodzina szlachecka szeroko rozrodzona w woj. mińskim i wileńskim.

⁶³⁰ Gieranony, wieś szlachecka; obecnie Hieraniony, wieś w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

⁶³¹ Smorgonie, obecnie Smarhoń, miasto rejonowe w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

rugowali nas Szwedzi napisawszy tam na Wrangla⁶³² [s. 80] oberszterlejtanta [ppłk.] rejmentu buchwaldowskiego do Wilna ordynowanego stancję. Tu w Wilnie już po mnie wyjechawszy niektórzy Ichmoście z kwatery naszej powiadali, że ks. Wincenty⁶³³ przyjechał od JMP marszałka nadw. koronnego [Stanisława Tarły] z dobrą nowiną, prędkiego akcesu JP w-dy bełskiego [Adama Sieniawskiego] i całego wojska kor. O czym powziąwszy za powrotem moim da Bóg doskonalszą wiadomość, donieść WXM Dobrodziejowi nie omieszkać.

Upadam do nóg Obojga WXM Dobrodziejstwa [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Gazeta pisana, Z Wilna 4 Martii [III] 1708

APTor., Kat. II, XIV 78, k. 16v-17

[k. 16v] [...] Wojska szwedzkie od Smorgon rozłożyły się aż do Wilna na wytchnienie, póki artyleria i infanteria [piechota] nie nadciągnie. Miasto tutejsze musiało za ordynansem króla szwedzkiego [Karola XII] wydać w tym tygodniu 30 m. [tys.] funtów chleba i tyłóż mięsa na pułk buchwaldowski o mil stąd 4 w Miednikach stojący. Król JM Stanisław, do którego miasto wysłało deputatów cum homagio [z hołdem], lubo tu na dzień dzisiejszy swą obiecał bytność, jednak z pewny racji zawczorem spieszo pobiegł do Smorgoń do króla JM szwedzkiego, chyba tu za powrotem speratur [jest spodziewany]. Interea praecesserunt [tymczasem są obecni *tu*] XJM Janusz Wiśniowiecki w-da ruski, Ks. biskup poznański [Jan Paweł Gomoliński], kasztelan łeczycki [Jerzy Antoni Warszycycki], kanclerz w. [Jan Stanisław Jabłonowski], referendarz [Władysław Poniński] i regent [Adam Radoński] koronni, podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka], nominat krakowski [Teodor Potocki], malborski⁶³⁴, miński [Krzysztof Zawisza] starostowie, zostali się przy dworze, czekają na powrót Pański [króla Stanisława]. JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] hetman [k. 17] WXL od Soł⁶³⁵ tu speratur [jest spodziewany] z P generałem wielkopolskim [Janem Kazimierzem Sapiehą], do którego JMP w-da połocki⁶³⁶ opuściwszy partię moskiewską

⁶³² Przypuszczalnie Henrik Wilhelm Wrangel (zm. 1709), dowódca stojącego wówczas w Wilnie regimentu buchwaldowskiego, ppłk od 1706.

⁶³³ Ks. Wincenty, zob. wcześniej s. 101, przyp. 394.

⁶³⁴ Franciszek Bieliński (ok. 1683–1766), syn marszałka w. kor. Kazimierza Bielińskiego, starosta malborski 1705–1736, podskarbi pruski 1714–1738, w-da chełmiński od 1725, marszałek nadw. kor. od 1732, marszałek w. kor. od 1742.

⁶³⁵ Soły, miasteczko w obwodzie grodzieńskim w Białorusi, na wschód od Smorgoń.

⁶³⁶ Dominik Michał Słuszka (ok. 1655–1713), w-da połocki od 1686.

przybył. O panu staroście żmudzkiem [Hrehorym Ogińskim] i o Kotle⁶³⁷ wojewodzie trockim zapewne fertur [głoszą], że od Słucka do wojska kwarcianego skierowali [się] do Polski. Tu passim speratur [wszędzie spodziewają się], że PP hetmani koronni nakłaniają się do Króla JM Stanisława. Książę JM [Michał Wiśniowiecki] z wojskiem swoim poszedł ku Stokliszkom⁶³⁸. Dwie tylko chorągwie zostawiwszy w Kownie dla dobrania z dymu po 36 tymfów [złp]. JMP Kryszpin⁶³⁹ poszedł dalej z Moskwą. Gen. [Adamowi Ludvigowi] Lewenhauptowi dany ordynans do ruszenia się.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6460, s. 1–4; nr 6465/II, s. 116–123, 128–131; nr 6465/IV, s. 245–256; nr 6465/VI, s. 213–217

W Gieranonach d. 9 [cyfra 9 przerobiona z 8] Martii [III] 1708. [nr 6465/IV, s. 245] Jaśnie Oświecony, Miłościwy Książę, Panie i Dobrodzieju mój

^a-Król JM [Stanisław] pisał do JP referendarza kor. [Władysława Ponińskiego], że jutro pewnie, to jest 9 p[rae]sent[is] [III] powróci do Gieranon^a.

Ledwie też post tot incommoda viae [po wszystkich niewygodach drogi] dojechałem do kwatery Króla JM tu do Gieranon d. 3 Mars [III] i to na pożycznych koniach, bo swoje poustawiałe musiałem porzucić w Pułbrzegu⁶⁴⁰ u JMP Juniewiczza, dobrze jeszcze, że nie pozdychały dla niewypowiedzianej penurii [braku] pokarmu. P[an] Bóg strzegł, żem tamtą stroną [lewą] Niemna z Grodna jechał, to jest na Wołpę⁶⁴¹ i Zdzięcioł⁶⁴² na Sielub⁶⁴³. Inaczej gdybym jechał traktem za Szwedami, niechybnie i konie pomorzylbym i Szwedzi mogliby mię byli obrać, jako z wielą uczynili et in particulari [i w szczególności] z Ostrowskim JP łowczego [Samuela Kazimierza Szwykowskiego] ze Gdańska jadącym, od którego i pańskie i jego własne

⁶³⁷ Michał Kazimierz Kocieleń (zm. 1722), kasztelan trocki od 1700, w-da trocki 1703–1706 (z nominacji Augusta II), podskarbi w. lit. od 1710.

⁶³⁸ Stokliszki (Stakliskes), miasteczko i starostwo niegrodowe w pow. kowieńskim w woj. trockim.

⁶³⁹ Kazimierz Franciszek Kryszpin Kirszensztein (zm. ok. 1730), starosta pługiański od 1699, chorąży nadw. lit. 1706, strażnik w. lit. 1708–1709.

⁶⁴⁰ SGKP odnotowuje tylko wieś Półbrzeg (Połbiereh) w d. pow. nowogrodzkiem.

⁶⁴¹ Wołpa (Voupa), wieś w obwodzie grodzieńskim w Białorusi, na południowy wschód od Grodna.

⁶⁴² Zdzięcioł (Dziatława), miasto w obwodzie grodzieńskim w Białorusi, ówczesna rezydencja Mikołaja Faustyna Radziwiłła, później Sapiehów.

⁶⁴³ Sielub (Usielub), wieś na północ od Zdzięcioła.

rzeczy poodbierali, [s. 246] a choć miał pas [paszport] szwedzki i Pański [króla Stanisława] i dotychczas sprawiedliwości dojść nie może JP łowczy i podobno przypadnie wszystko.

Szwedzi jakie crudelitates et devastationes [okrucieństwa i spustoszenia] czynią trudno opisać. Naprzód respektu żadnego ni na kogo nie mają. Nie można od nich ani okupić, ani wyprosić, zabierają generalnie wszystko, kościoły i klasztory rabują, duchownych opprimunt [gnębią], zabójstw i gwałtów co niemiara. Kiedym przez Wiązowiec⁶⁴⁴ przejeżdżał JMP Reytanowa skarżyła się, że u niej we dworze dziewczkę zgwałcono, woźnicę jednego na śmierć przebito, drugiego okaleczono.

Króla JM [Stanisława] nie zastałem tu, wyjechał **d. 2 praesentis [III]** [s. 247] do Smorgon do króla JM szwedzkiego [Karola XII], z którym od ruszenia się z Torunia jeszcze się nie był widział. Jutro, to jest 9 Martii [III] ma powrócić tu do Gieranon. Za którego powrotem ma być rezydencja stąd przeniesiona do Wilna. Jeden tylko kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski] jechał z Królem JM ^ai JMP marszałek konfederacki [Piotr Bronisz]^{-a}. Wszyscy tu et in circumcirca [i w okolicy] po wsiach zostali się, jako to: XJM nominat krakowski [Teodor Potocki], JMP w-da krakowski [Franciszek Lanckoroński], JMP wojewoda łęczycki [Jerzy Towiański], JMP podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka], JMP [Władysław] Czarnkowski podskarbi kor., JP referendarz kor. [Władysław Poniński]. Książę zaś JM w-da krakowski⁶⁴⁵, JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], [s. 248] JP kasztelan łęczycki [Jerzy Antoni Warszycki] i JMP łowczy nadw. WXL [Samuel Kazimierz Szwykowski] tegoż dnia, którego i Król JM, to jest **2 p[rae]sen[tis] [III]** odjechali do Wilna.

List WXM Dobrodzieja do XJM Janusza [Wiśniowieckiego] oddałem rezydentowi jego tu będącemu, dziś go ma odesłać przez umyślnego do Wilna.

D. 4 praesentis [III]. Oddałem list WXM Dobrodzieja XJM nominatowi krakowskiemu [Teodorowi Potockiemu], który ze wszelką ku WXM Dobrodziejowi oświadcza się obserwacją [poważaniem], ^cpowiadał książę nominat krakowski, że Król jechał do króla szwedzkiego pytając się jak dalej nim i Polską zechce disponere [rozporządzać] i ma prosić o kilka regimentów Szwedów, żeby z temi regimentami i z wojskiem litewskim wróciwszy się do Polski de integro [w całości] onę uspokoił, bo nie uspokoiwszy [s. 253] Polski non est securum [nie jest bezpiecznie] do Moskwy iść. Adversa pars absente rege [przeciwna partia pod nieobecność króla] wszystkie sądy zabrababy i mogłaby szkodzić interesom królewskim. Słyszę daje król szwedzki

⁶⁴⁴ SGKP odnotowuje Wiązowiec jako wieś w d. pow. wilejskim, koło Mołodeczna.

⁶⁴⁵ W-dą krakowskim z nominacji Augusta II był od 1706 książę Janusz Wiśniowiecki, po przejściu na stronę króla Stanisława został w 1707 w-dą ruskim. Tak więc Karp podświadomie zatytułował go poprzednim tytułem, w-dy krakowskiego.

wszystkie te regimenta, które są w Polsce Królowi [Stanisławowi], ale Król nie kontentuje się nimi, prosi żeby z tego wojska kilka regimentów dał. Książę nominat za powrotem Króla odjeżdża do Malborka, stamtąd do Warszawy dla kombinowania przeciwnej strony z Królem. Najbardziej wszyscy dlatego starają się o uspokojenie Polski, żeby król szwedzki nie miał już okazji powrotu do Polski pod pretekstem uspokojenia⁶⁴⁶. Względem buławy wielkiej [s. 254] litewskiej powiadał, że [Karl] Piper imieniem króla szwedzkiego pisał do Króla [Stanisława] bardzo żwawy list, żeby panu staroście bobrujskiemu [Janowi Kazimierzowi Sapieżu] cederet [ustąpił]. Król zaś całe [zupełnie] na tym jest, żeby pan wojewoda wileński [Kazimierz Jan Sapieha] do śmierci był przy buławie wielkiej, albo żeby książę [Michał Wiśniowiecki] pomknął się na wielką, a pan starosta bobrujski pełną miał buławę. Książę nominat tuszy, że najbardziej to sanabit [wspomoże] interesa księcia [Michała Wiśniowieckiego], że panowie Sapiehowie między sobą o buławę wadzą się, bo pan marszałek [Aleksander Paweł Sapieha] pretenduje buławy i z gniewem o to odjechał ode dworu. Spodziewają się jednak, że te negotium [sprawa] o buławę teraz w Smorgoniach zakończy się, gdzie znajduje się pan wojewoda wileński [Kazimierz Jan Sapieha], pan starosta bobrujski [Jan Kazimierz Sapieha], pan starosta miński [Krzysztof Zawisza]. [s. 255] Powiadał i to, że pan wojewoda bełski [Adam Sieniawski], et cum adherentibus suis [i ze swymi stronnikami], przysyłał deklarując accessum [przystąpienie], tylko salvis bonis et honoribus [z zastrzeżeniem zachowania dóbr i urzędów]^c.

Ratione [w sprawie] lokacji regimentu JMP [Michała] Tarły w starostwie człuchowskim powiadał, że to umyślnie uczyniono dla konserwacji starostwa WXM Dobrodzieja, w którym Szwedzi mieli stać i wielką w nim niechybnie uczyniliby ruinę. Za JMP Tarłę spondet [zaręcza], że się tam dyskretnie obejdzie. Wspomniął, że jeszcze z Malborka pisał o tym do WXM Dobrodzieja.

Byłem potym u JMP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczuki], który po przeczytaniu listu wielkie i nieśmiertelne enarrabat [przedstawiał] ku WXM Dobrodziejowi obligacje swoje, najbardziej za drogę szcześcińską i ze wszelką na rozkazy WXM Dobrodzieja [s. 256] oświadczał się ochotą. Powiadał, że na odgłos śmierci JMP w-dy nowogrodzkiego [Stefana Tyzenhauza] zaraz o to się starał, żeby te województwo na dyspozycję WXM Dobrodzieja było oddane. Jakoż tak miało być, gdyby był nie żył JP w-da nowogrodzki. Względem województwa brzeskiego upewnia, że jeśli nie ozdrowieje JP w-da brzeski⁶⁴⁷ cederet [przypadnie] JP w-dzie mińskiemu⁶⁴⁸,

⁶⁴⁶ To zdanie z listu J. M. Karpia cytuje J. A. Gierowski, *W cieniu Ligi Północnej*, s. 43.

⁶⁴⁷ Krzysztof Komorowski (zm. 21 IX 1708), w-da brzeski lit. od 1702.

⁶⁴⁸ Władysław Jozafat Sapieha (zm. 1733), w-da miński od 1699, w-da brzeski lit. od 1709.

a mińskie JP kasztelanowi mińskiemu⁶⁴⁹ i lubo XJM Janusz [Wiśniowiecki] solycytował [starął się u] JMP podkanclerzego WXL, żeby ustąpił promocji swojej kontentując JP kasztelana mińskiego starostwem wołkowyskim, lecz JP podkanclerzy perstitit [trwał] w przedsięwzięciu swoim i starostwa wołkowyskiego akceptować nie chciał, proponując, żeby onym satius [bardziej] JP [Kazimierza Aleksandra *lub* Ludwika Konstantego?] Pocieja kontentowali [zadowolili]: ^cja zaś według zlecenia^c WXM Dobrodzieja ^cza przybyciem do dworu księżęcia Janusza [Wiśniowieckiego] [s. 249] będą sekretnie expostulował [sugerował]^c od WXM Dobrodzieja, ^cżeby dostało się jego mości panu wojewodzie mińskiemu [Władysławowi Jozafatowi Sapieże] raczej starostwo wołkowyskie niżeli województwo brzeskie^c. O instygatorię ekskuzował [tłumaczył] się, że nie był w tym praecautus [uprzedzony] od WXM Dobrodzieja, deklarował w przyszły czas nikogo nie promować na nią bez zniesienia się de subiecto [o kandydacie] z WXM Dobrodziejem. Archiepiskopie połocką i smoleńską i episkopię pińską dla osób w konotacji WXM Dobrodzieja wyrażonych deklarował podpisać, trzeba tylko informacji WXM Dobrodzieja, jeśli mam o zapieczętowanie tychże przywilejów prosić JP podkanclerzego i oddać tu w Litwie komu WXM Dobrodziej rozkażesz, czy też podpisane tylko odesłać do WXM Dobrodzieja.

Względem [s. 250] Leymana⁶⁵⁰ Żyda sumy, którą opisał się był wypłacić nieboszczyk JP podskarbi [lit. Benedykt Sapieha], było senatus consilium [rada senatu]. Dziwował się [Stanisław Antoni Szczuka], że o nim WXM Dobrodziej nie wiedziałeś, bo to było quid publicum [jako publicznie], z którego kazano, żeby terażniejszy XJM podskarbi [Kazimierz Czartoryski] przejął na siebie i z podatków Rzplitej wypłacił. Sumy wiele Leymanowi winnej nie może determinative [ostatecznie] JP podkanclerzy wiedzieć, kładzie jednak, że ma być koło trzechkroć sto tysięcy [złp?]. Radę tedy taką daje, albo żebyś WXM Dobrodziej zaraz presse [stanowczo] na tę sumę areoszt zaniósł, albo też, żebyś WXM Dobrodziej miał jakiego dobrego swego przyjaciela u XJM podskarbiego, który by informował WXM Dobrodzieja de ipso termino [o samym terminie], na którym będzie się płaciła suma Leymanowi i na onym właśnie terminie [s. 251] żebyś zaniósł WXM Dobrodziej swój areoszt. Na koniec radził, co jest et securius [i bezpieczniej], żebyś WXM Dobrodziej z samym XJM podskarbiem expostulował [porozumiał się] przez kogo sekretnie i traktował, żeby sam XJM podskarbi praecavet [ostrzegł]

⁶⁴⁹ Michał Szczuka (zm. 1709), kasztelan miński od 1701.

⁶⁵⁰ Najprawdopodobniej Berendt Lehmann (zm. 1730), bankier i finansista działający praktycznie w całej Europie Środkowej, zbliżony do dworu berlińskiego, ale prowadzący interesy także z Augustem II i Stanisławem Leszczyńskim, zob. U. Kosińska, *Sondaż czy prowokacja? Sprawa Lehmann z 1721 r., czyli o rzekomych planach rozbiorowych Augusta II*, Warszawa 2009, s. 33–35, 83–85.

WXM Dobrodzieja o terminie płacenia Leymanowi i ów czas żebyś WXM Dobrodziej arestował tę sumę leymanową. ^b Teraz zaś dlatego non securum [nie jest bezpiecznie] arestować, że Leyman dowiedziawszy się o tym areście mógłby recurrere [zwrócić się] do króla ^b ^c szwedzkiego, za którego włożeniem ^c ^b się nieboszczyk pan podskarbi [Benedykt Sapieha] przejął się tę sumę zapłacić, a zatym mógłby król szwedzki jako elatus secundis [wyniesiony w sprzyjającej chwili] i ni o kogo nie dbający i mimo arest zapłacić Leymanowi i tak dobrej okazji windykowania sumy od Augusta [II] winnej [s. 252] pozbawiłby ^b WXM Dobrodzieja. Nie wątpi JMP podkanclerzy, że XJM podskarbi wszystko ad votum [otwarcie] w tym interesie WXM Dobrodzieja oświadczy i temi właśnie słowy zakończył: „^c Rozumiem, że nasz Kazimierek [Czartoryski] wszystko dla księżęcia jegomości uczyni ^c”.

Na wójtostwo wileńskie dla JMP Beza [Daniela Boeza] miał podpisać przywilej JP podkanclerzy.

Nazajutrz, to jest 5 p[rae]sentis [III] byłem u JMP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki] dla wzięcia rady i sposobu do konserwacji dóbr WXM Dobrodzieja od ostatniej już niechybnie ruiny, jeśliby tak w nich mieli sobie Szwedzi pozwalać, jak po innych, lecz żadnego remedium [sposobu] mi na to nie podał, tylko żale swoje ex occasione [z powodu] zdezallowanych ad incitas [do szczętu] dóbr swoich przez Szwedów wyraził, lubo wszelkiego dokładał starania dla ochronienia onych. Naprzód albowiem pisał Król [nr 6465/II, s. 116] JM nasz [Stanisław] do króla JM szwedzkiego [Karola XII] wyrażając żal JP podkanclerzego [Szczuki] słuszny ratione [z powodu] dewastacji jego przez wojska szwedzkie i prosząc, żeby od dalszej wolne były ruiny. Odpisano tylko ceremonialiter [ogólnikowo], że nie można było inaczej, ponieważ trakt przypadł na dobra JMP podkanclerzego, a libertacji nie przysłano, jednakowo która przydałaby się była, bo niemal większa część wojska potym przechodziła przez te dobra i do ostatka zgubili. Kiedy już owsów nie stało i sian, kazali Szwedzi naprowadzić z Prus, za które gdy nie miał administrator JP podkanclerzego czym płacić, musiał resztę bydła Prusakom oddać. Pisał i sam JP podkanclerzy żwawy list do króla szwedzkiego w ten sens: „Ponieważ żadnej nie masz dystynkcji nas, którzy continuo [wciąż] asystujemy Królowi JM [Stanisławowi] od innych i zarówno dobra [s. 117] nasze devastatur [są spustoszone] od wojsk WKM, jako i innych, którzy nie są tak addicti [oddani] Królowi JM [Stanisławowi], więc upraszam WKM o pas [paszport] wolny, żebym mógł odjechać do Prus, albo gdzie indziej zagranicę i z daleka patrzeć na ruinę substancji mojej”. Ale na ten list i responsu nie otrzymał. Na koniec to powiedział, że gdyby to można serce inne podłożyć Księżciu JM, bo wiem, że one od żalu będzie się pukało, jak usłyszysz, że żadnego respektu dobra nie mają.

Powiadał [Stanisław Antoni Szczuka] historię o swoich piarach [pijarach] w Szczuczynie, że usłyszawszy o przychodzących do Szczuczyna Szwedach,

porzuciwszy łyżki (bo to podczas obiadu było) wypadli wszyscy za wrota, nazywając ich salwatorami [zbawicielami] i liberatorami [oswobodzicielami], ale wytchło to im, gdyż generalnie wszystkie regimanta, które przez Szczuczyn przechodziły, nigdzie nie stawały, tylko w ich [s. 118] klasztorze i tak w niwecz ich obrócili, że rektor tameczny, podczas bytności Króla JM [Stanisława] w Szczuczynie⁶⁵¹ przysięgał się przed JP podkanclerzym, iż żaden z nich od dwóch niedziel kropli piwa nie miał w gębie, ledwo jeno mieli co jeść⁶⁵².

^cPowiadał potym [Stanisław Antoni Szczuka], że dnia czwartego praesentis [4 III] odebrał list przed samą mszą od pana kanclerza koronnego [Jana Stanisława Jabłonowskiego], w którym pisze, że pan wojewoda połocki [Dominik Michał Słuszk] oddał wizytę Królowi Jegomości [Stanisławowi] i drugą z Królem Jegomością ma oddać królowi szwedzkiemu [Karolowi XII]. Na co powiadał: „W takiej cholercie byłem, że ledwo mszę dosłuchałem i nie tak powiada spalenie dóbr i terazniejsza onych ruina boli mię, jako tak łatwe przyjęcie wojewody połockiego. My pieczętarze tak potrzebni będąc Królowi i którzy ni w czym nie zgrzeszyliśmy, tylko żeśmy praw prawdziwego Króla, jeszcze [s. 119] na ówczas Augusta [II] trzymali się, przystąpiwszy przed świtaniem do Króla Jegomości [Stanisława] bo natenczas Król Jegomość był malowany, jeszcze go żaden monarcha był nie uznał, aż dopiero po traktacie altranstadzkim i po naszym przystąpieniu. A z jakim okrucieństwem nas przyjmowano, mnie Sztok[h]olmem straszono, żonę i dzieci⁶⁵³ musiałem dać w zastaw, kazano przeproszać króla szwedzkiego, do którego kiedy szedłem rozumiałem, że mię zje. Książę Jegomość [Karol Stanisław Radziwiłł] musiał do nich posyłać, nie przyjęto go jakby należało, zawsze o nim suspikowano [go podejrzewano]. A wojewoda połocki, który zakazanego prawem pułkownikostwa [litewskiego] podjął się i sam o nie starał się, który buntował szlachtę, asystował radom przeciwnych, brał od cara [Piotra I] pieniądze, kaptury [sądy] stanowił, teraz tak łatwo przyjęty jest i jeszcze nie z deprekacją [przeprosiniami], ale z wizytą był u Króla Jegomości”. Subiun[go] [dołączam] zatym tę konkluzję, jeśli cokolwiek [s. 120] Książę Jegomość ma w sobie wspaniałego animuszu, jakoż ma, musi na takowe przyjęcie wojewody połockiego resentyment [urazę, niechęć] znaczny pokazać i że go bardziej to będzie bolało niż wszystkie straty i ruiny dóbr.

Potym śmiejąc się rzekł: „I Książę Jegomość źle uczynił i ja także, żeśmy przystąpili do tej partii, bo byśmy nabrali dziengów jak drudzy i z wizytą

⁶⁵¹ Król Stanisław był w Szczuczynie 3 II 1708.

⁶⁵² Ten i następny fragment listu J. M. Karpia cytuje J. A. Gierowski (*W cieniu Ligi Północnej*, s. 41), hipotetycznie datując je na czerwiec 1708.

⁶⁵³ Konstancja Szczukowa z Potockich oraz dzieci: Marcin Leopold, Jan Kanty, Wiktorja i Anna Maria.

teraz do Króla przyjechali byśmy”. Kiedym ja rzekł, że się nie dziwować temu, bo pan wojewoda połocki krewny Królowi Jegomości⁶⁵⁴, odpowiedział i Księżę Jegomość [Karol Stanisław Radziwiłł] Króla był krewny i moja żona [Konstancja] Królowi Jegomości terażniejszemu krewna, a żadnego na to nie było respektu. Ex occasione [z powodu] takiej licentii [swawoli] szwedzkiej rzekł JMP podkanclerzy: „Niepodobna żeby Szwedów Pan Bóg nie miał skarać za tak wielkie zdzierstwa i okrucieństwa”. [s. 121] Jakoż wszyscy tu mówią, że nie trzeba większego nieprzyjaciela jak Szwedzi teraz są^c.

Oków⁶⁵⁵ JMP podkanclerzemu [Stanisławowi Antoniemu Szczuce] oddałem, za który dziękował WXM Dobrodziejowi, ale wspominał, że ma dawno deklarowaną sobie szablę od WXM Dobrodzieja, za koncerz jakiś w Grodnie WXM Dobrodziejowi darowany i za szablę tamże wziętą u P [Kazimierza?] Zaranka, która była już darowana JP podkanclerzemu. Upraszał z wielkimi obligacjami [poważaniem] o głównie jaką dobrą i lekką WXM Dobrodzieja, o co i sam, rozumiem, będzie pisał. Ja nie asekurowałem, żebyś WXM Dobrodziej miał teraz jakie głównie dobre.

Przejeżdżając tu do Gieranon przez Iwie⁶⁵⁶ wstępowałem do JMP gen. Meiersfeldta [Johana Augusta Meyerfeldta] u bernardynów stojącego, któremu opowiedziawszy dostatecznie o ruinie dóbr WXM Dobrodzieja, upraszałem [s. 122] imieniem WXM Dobrodzieja o respekt na nie i żeby furazami onych nie agrawował [obciążał]. Deklarował ile możność ochraniać dobra WXM Dobrodzieja, to przydawszy, że póty nie miał się tykać dóbr WXM Dobrodzieja, póki będzie mógł skądinąd zasiąć vivendy [pożywienia] dla ludzi i dla koni, jak gdzie indziej nie stanie, powiedział, że będzie musiał i z dóbr WXM Dorodzieja prowiant brać. Kiedym powiedział, że wcale splądrowane, nie masz w nich nic, odpowiedział, kiedy nie znajdę nic, to nie wezmę. Chyba że ostatni, powiedziałem, chłopowi weźmie się kęs chleba, że potym z głodu będzie musiał umrzeć. Ścisnął ramionami i rzekł: „Trudno Mości Panie, my z Szwecji prowiantu nie przywieźliśmy”. A najpierw zaraz pytał się, jeśli WXM Dobrodziej będziesz w tych krajach, odpowiedziałem, że wkrótce WXM Dobrodziej przyjedziesz. [s. 123] Prosiłem potym, żeby w Niechniewiczach⁶⁵⁷ żyta niemłóconego nie kazał zabierać, powiadając, że WXM Dobrodziej jak przyjedziesz nie będziesz miał co jeść. Na to

⁶⁵⁴ Brat Dominika Michała Słuszki, Józef Bogusław (zm. 1701), późniejszy hetman polny lit., ożenił się z Ludwiką z Leszczyńskich (zm. 1676), córką podkanclerzego kor. Bogusława Leszczyńskiego, dziadka króla Stanisława.

⁶⁵⁵ Oków, okucie, oprawa szabli.

⁶⁵⁶ Iwie (Iuie), miasto w obwodzie grodzieńskim w Białorusi, na wschód od Lidy, na południowy wschód od Gieranon.

⁶⁵⁷ Niechniewiczze (Niehniewiczze, teraz Niahnievicy), wówczas wieś w radziwiłłowskich dobrach Korelicze, obecnie w obwodzie grodzieńskim w Białorusi, w pobliżu Nowogródka, na wschód od tego miasta.

odpowiedział: „Nie turbować się o jedzenie, jak przyjedzie Książę JM będzie miał co jeść z moim Królem i Polskim i z nami”. Po tych i innych różnych dyskursach zatrzymał na obiad, rozumiejąc, że z mięsem będę jadł, a to było w sobotę to jest **3 p[rae]sen[tis] [III]**. A gdy nie chciałem dopomóc w tym kampanii, kazał się o ryby starać, ale nie dostało, kazał tedy chleba białego przynieść i wina dobrego i tak dla ukontentowania ochoty JMP generała, jakby z musu, choć w sobotę, wino pić dyspensowałem się. Wspominał przy obiedzie i pro merito [za zasługę] to sobie ku WXM Dobrodziejowi brał, że po expirowaniu [upłynięciu] założonego od króla szwedzkiego terminu z paleniem Białey⁶⁵⁸ przetrzymał się, ale o tym żadnej wzmianki nie uczynił [s. 128], że po przysłanej na Białą libertacji, sześć tysięcy tal. bitych [36 tys. złp] od JP Jeziernickiego⁶⁵⁹ wymógł. Ja też altum [dużą] w tym zachowałem alertium [ostrożność], ex metu [z obawy] pomieszania ochoty, a do tego gwałt oficerów u stołu siedziało i warty gęste wszędzie w klasztorze stały. Owszem, o wielkiej onemu upewniałem WXM Dobrodzieja obligacji [zobowiązaniu].

Pokój pewny asekurował [zapewniał] [gen. Meyerfeldt] z Moskałem, skoro wnijdą wojska szwedzkie w Moskwę, tak jak w Saksonię. O konsylium jakimśi wielkim, że ma być wkrótce twierdził i WXM Dobrodziejowi per omnia [nade wszystko] na nim być życzył. Tu zaś stanąwszy kiedym się o tym konsylium pytał, nikt o nim nie wie. I to jeszcze przydał: „PP Polacy sami okazją swojej dezolacji, bo ani radzić, ani bić się nie chcą, Moskala sprowadzili, żadnej z niego pomocy nie mieli i teraz go, kiedy uciekł, [s. 129] bić nie chcą”. Na pożegnaniu także przypomniałem dobra WXM Dobrodzieja respektowi jego. Kazał upewnić WXM Dobrodzieja, że będzie się usilnie starał o konserwację onych i prosił, żebym się kłaniał od niego WXM Dobrodziejowi. Pan Bóg tedy wie, co za effectus [rezultat] tego będzie. Nie zawadziłoby jednak, żebyś WXM Dobrodziej napisał do niego, człowiek zda się być bardzo grzeczny. Komenderuje prawym teraz skrzydłem jako Szwedzi powiadają, a Reinszeldt [Karl Gustaf Rehnskiöld] lewym.

Pridie [poprzedniego dnia] to jest **2[!] p[rae]sen[tis] [III]** byłem w Lubczu⁶⁶⁰ u majora jego [t.j gen. Meyerfeldta], bo byli zjechali Szwedzi do Niechniewicz dla prowiantu. Jakom powiedział, że to dobra WXM Dobrodzieja zaraz dał ordynans do ustąpienia, jakoż ex nuc [natychmiast] ustąpili. Nie wiem jak dalej będzie, co dotąd jeszcze jakkolwiek było. To pewna, że w żadnym folwarku tak mirskim, jako nieswizskim [nieświeskim]

⁶⁵⁸ Biała Podlaska, miasto pow. w woj. lubelskim, dawna rezydencja Radziwiłłów.

⁶⁵⁹ Andrzej Jozafat Jeziernicki (zm. po? 1736), komisarz dóbr radziwiłłowskich i architekt, czynny od 1699.

⁶⁶⁰ Lubcz (Liubca), wieś na północ od Niechniewicz.

i korelickim ziarnka żadnego zboża i szerści bydła nie wezmą, bo to wszystko [s. 130] Moskwa zabrała, chyba że chłopek który uchował jakie bydło, albo żyta trochę, to zabiorą. W Niechniewiczach zostało żyta niemłóconego kop około tysiąca, jeśli to wezmą, to już we wszystkich majątkościach ziarnka żadnego zboża nie zostanie. Za powrotem Króla JM [Stanisława] będę się starał, żeby te żyto niechniewickie przynajmniej jakimkolwiek sposobem ochroniło się w całości.

Z JP Putkamerem widział się JMP Janiewicz w Lubczu, który powracał z Smorgoń od króla szwedzkiego. Powiadał, że król szwedzki pytał się, jeśli Nieswiz [Nieśwież] pobudował się⁶⁶¹, gdy odpowiedział JP Putkamer, że nie tak prędko będzie się reparaował, rozśmiał się.

U XJM starosty kowieńskiego [Mikołaja Faustyna Radziwiłła] w Zdzięciole [Zdzięciole] byłem. Janczarowie i muzyka w całości, jedni w Zdzięciole uchowali się, magistrów [kapelmistrzów?] zaś samych u P [Kazimierza?] Zaranka i gdzie indziej różnie. P Ambroziewicz⁶⁶² przechował tych co w Zdzięciole. Bodaj by nie zabrała była [s. 131] Moskwa, żeby nie tak nagły na nich przypadł był marsz. Książę JM deklarował przewidować [zapewnić, zaopatrzyć] ludzi do dalszej dyspozycji WXM Dobrodzieja. JMP łowczy z psiarnią tamże w Zdzięciole. Od Moskwy jakokolwiek Zdzięcioł był ochroniony, ale od Szwedów podobno nie ochroni się. Na jeden tylko folwark Żukowszczyznę, gdzie mieszka Książę JM dał pułkownik, ten na którego regiment przypadł Zdzięcioł excecją [wyłączenie], insze zaś wszystkie wsi i folwarki i sam Zdzięcioł subsunt oneribus [ugina się pod ciężarem] prowiantów.

Moskwa pod Kopysią kupi się, gdzie wielkie mają być wysypane szańce, lecz król JM szwedzki [Karol XII] nie atakując onej w okopach, prosto do państwa moskiewskiego ma iść. Ren⁶⁶³ tydzień temu przechodził przez Mir⁶⁶⁴, traktem ku Słuckowi⁶⁶⁵. D. 1 p[rae]sen[tis] [III] jeszcze przechodziła Moskwa partiami przez Mir, jako mi major w Lubczu będący referował. Podjazdy żadne od wojska szwedzkiego nie chodzą, a mogłyby były Rena przerznąć.

⁶⁶¹ Nieśwież (Njaświz), miasto, główna rezydencja Radziwiłłów został zniszczony przez Szwedów w 1706 r., skłoniło to ostatecznie Karola Stanisława Radziwiłła do uznania króla Stanisława; obecnie w obwodzie mińskim w Białorusi.

⁶⁶² Ambroziewicz, prawdopodobnie Władysław Michał, horodniczy oszmiański 1708–1755; ewentualnie Stanisław Michał Ambrożewicz, w ADAG, AR, dz. V zachowały się jego listy z 1699–1703.

⁶⁶³ Karl Ewald Rönne (Ren) (1663–1716), w służbie rosyjskiej od 1702, gen. mjr od 1704, gen. lejtn. od 1709, zaufany człowiek Piotra I.

⁶⁶⁴ Mir, wówczas miasto i zamek w pow. nowogródzkim, jedna z rezydencji Radziwiłłów, obecnie w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

⁶⁶⁵ Słuck, miasto i twierdza, ośrodek dóbr tzw. neuburskich, należących niegdyś do Bogusława Radziwiłła, od 1732 znowu własność Radziwiłłów, obecnie w obwodzie mińskim w Białorusi.

Wołosza [nr 6460, s. 3] tylko koło Mińska podjazdy odprawuje. [Gabriel] Kanifer coś Kałmuków w Mińsku utracił, ale po wyjściu jego, Kałmucy wróciwszy się, wszystkie klasztory i kościoły zrabowali. W mińskim województwie wiele bardzo szlachty Moskwa popaliła, Rakow⁶⁶⁶ spalony, jedna tylko ulica okupiła się.

^aPP administratorowie i dzierżawcy dóbr WXM Dobrodzieja jedni sami do mnie przyjeżdżają, drudzy listownie odzywają się rozumiejąc, że ja libertacje poprzywoził od salwatorów [oswobodzicieli – Szwedów], ale ci salwatorowie bodaj tak nie dadzą się we znaki jak pijarom szczuczyńskim^a.

PP Ogińscy wszyscy są przy Moskwie, P [Kazimierz?] Zaranek miał się przebierać do wojska koronnego, P [Michał Kazimierz] Kocieł był w Słucku, stamtąd dokąd się obrócił ignotum [nie wiadomo]. Tenże P Kocieł immediate [bezpośrednio] przed przyjściem Szwedów zaprosił był do Mołodeczney⁶⁶⁷ Menżyka [Aleksego D. Mienszykowa], który gdy nieprędko przyjechał, a Szwedzi następowali, umknął nie doczekawszy się zaproszonego gościa. W tym razie nadjechał Menżyk i nie znalazłszy gospodarza w domu, rozniewany zamek mołodecki i wszystkie folwarki i wsi kazał spalić, nazywając go zmiennikiem. Tamże i JP w-da połocki [Dominik Michał Słuszką] był przyjechał, lecz wymknął się kształnie. [s. 4] Żałował potym Menżyk, że go wypuścił mówiąc: „Ziew [Zcew?] się ja szczo wypustyw wojewodu połock[o]vo”.

XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] i XJM Janusz [Wiśniowiecki] wczoraj, to jest 7 p[rae]sentis [III] mieli stanąć w Miednikach⁶⁶⁸, dokąd i JP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski] ma zjechać od Króla JM [Stanisława]. Ma być tam jakaś konferencja. ^cNiektórzy zaś mówią, że Sapiehowie utrzymają się przy buławie wielkiej, bo mają króla szwedzkiego po sobie. [Karl] Piper także i inni ministrowie są dobrze ujęci^c.

Upadam zatym do stóp Pańskich [...]

O [h]alcie [postoj] jak długi będzie nikt pewnie wiedzieć nie może, jedni powiadają że niedziel 4, drudzy, że aż do trawy na tych zabawiemy kwaterach.

[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

[nr 6460, s. 1]: ^cMam przestrogi, że tu przejmują często listy rezydentów i egzaminują, zaczym kiedy co będzie zbyt sekretnego do umyślnych będą się chował okazji. I Waszej Książęcej Mości Dobrodzieja listy nie zawsze słyse w całości dochodziły jegomości pana [Samuela Kazimierza] Szwykowskiego^c.

⁶⁶⁶ Raków (Rakau), miasto w obwodzie mińskim w Białorusi, na zachód od Mińska.

⁶⁶⁷ Mołodeczno (Maładzeczna), miasto w obwodzie mińskim w Białorusi.

⁶⁶⁸ Miedniki (Medininkai), wieś w rejonie wileńskim w Litwie, na południowy wschód od Wilna.

Poczty tu ode dworu ni dokąd nie masz, więc prosiłem JP Bartoszewskiego⁶⁶⁹, żeby z Korelicz⁶⁷⁰ chłopą pieszego co tydzień przysyłał dla odnośzenia poczty do Wilna. Ratione [w sprawie] ekstraktu przywileju na ciwuństwo wileńskie deklarował JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] za okazją pisać do Warszawy, żeby wypisawszy z metryki przysłano.

P Bildziukiewicz⁶⁷¹ do stolicy [*rosyjskiej*] sprowadzono i z P [Krzysztofem Kazimierzem] Sienickim wespół obudwuch skowano.

Tu wszyscy generalnie z mięsem jedzą, tylko środę, piątek i sobotę [*post*] obserwują [przestrzegają].

JMP [Władysław] Czarnkowski przytomnych tu Ichmościów wczoraj traktował [gościł], dziś XJM nominat krakowski [Teodor Potocki]. ^cPan Pocię⁶⁷² jest tu u dworu w estymie i byle by się jaki wakans zdarzył zaraz mu ma być oddany^c. Mam relację, że JP kanclerz w. kor. [Jan Stanisław Jabłonowski] żałował, że starostwa swego swiatckiego [świeckiego] na regiment JP [Michała] Tarły nie ekscypował [wyłączył], które [Szwedzi] w niwecz obrócili.

[s. 2] Tu powrócił pokojowy XJM nominata krakowskiego [Teodora Potockiego] z Smorgoń, który reffert [mówi], że dopiero wczoraj pierwsza tam konferencja miała być ratione [w sprawie] buławy w[ielkiej] WXL. Król szwedzki [Karol XII] srodze wesół, ustawicznie bywa u Króla JM naszego [Stanisława] w mieście stojącego, u którego na warcie 6 drabantów i odźwierny króla JM szwedzkiego, bo swoich ludzi nie ma. JP [Stanisław] Poniatowski sypia przy Królu JM, JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] podle stoi, a w trzecią [*izbę?*] JMP marszałek konfederacki [Piotr Bronisz]. IMM PP Sapiehowie mają kwatery swoją o pół mile od Smorgoń, bywają co dzień u królów IMM. Moskwa o mil 20 stamtąd znajdowała się. Przysłał [płk Gabriel] Kanifer kilkanaście niewolników temi dniami do Smorgoń.

U P podskarbiego w. kor. [Władysława Czarnkowskiego] byłem i ekskużowałem [tłumaczyłem], że WXM Dobrodziej do niego nie pisałeś dlatego, że po ruszeniu się Króla JM [Stanisława] spod Torunia pisano do WXM Dobrodzieja, że JMP podskarbi i z Jejmością [Anną Czarnkowską] jechał do Królewca, a stamtąd do Wielkiej Polskiej miał się przebierać, jakoż w samej rzeczy tak pisano do WXM Dobrodzieja. Był [*podskarbi*] kontent z tej ekskuży i miał za powrotem Króla JM pisać do WXM Dobrodzieja i o wszystkim

⁶⁶⁹ Jan Kazimierz Bartoszewski, administrator dóbr korelickich 1702–1719.

⁶⁷⁰ Korelicze (Karelicy), miasto, wówczas ośrodek dóbr radziwiłłowskich, obecnie w obwodzie grodzieńskim w Białorusi, na wschód od Nowogródka.

⁶⁷¹ Bildziukiewicz, może Mikołaj Tomasz (zm. przed 1720), stronnik Sapiehów, stolnik parnawski w 1690, podkomorzy parnawski w 1696.

⁶⁷² Kazimierz Aleksander Pocię był dotychczas aktywnym stronnikiem Augusta II.

oznajmić. A mianowicie o traktacie między IMM PP Sapiehami i XJM hetmanem [Michałem Wiśniowieckim], o Królu JM jeśli do Polski wróci się, albo do Moskwy pójdzie i pewną jakąś rzecz ma wyrazić, o której powiadał, że rzadko kto wie, mnie zaś na pierwszym wstępie o nią się wybadywać trudno było. Powiadałem, że mam cyfrę [szyfr] od WXM Dobrodzieja, reposuit [odparł], że i ja mam.

[nr 6465/VI, s. 216] JMP [Stanisław] Poniatowski i JMP starosta malborski [Franciszek Bieliński] dziś przede dniem, to jet 9 p[rae]sent[is] [III] przyjechali od Króla JM i referunt [mówią], że Król JM aż w niedzielę tę [14 III] powróci. XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] wczoraj miał stanąć we Smorgoniach, za którego przybyciem miała się mediacja zacząć o buławę. Secretiora [tajemnice] deklarował XJM nominat krakowski [Teodor Potocki] w liście swoim wyrazić, który includo [załączam]. JMP podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka] za powrotem Króla JM obiecał pisać do WXM Dobrodzieja.

W wojsku moskiewskim między oficerami niemieckimi jakaś rewolta jest, tak referebant [mówili] języcy moskiewscy in praesentia [w obecności] samego króla JM szwedzkiego [Karola XII]. Król JM szwedzki w Smorgoniach poodłymowawszy [podejmowawszy] kagańce i łańcuchy wyuczonym niedźwiedzim, szczwał one, co widząc niedźwiedzicy z resztą dyscypułów [uczniów] swoich precz pouciekali.

JMP starosta żmudzki [Hrehory Ogiński] w Wili⁶⁷³ pod Połockiem w oczach cara [Piotra I] Menżyka [Aleksandra D. Mienszykowa] łajał i szelmował, że spod Grodna sromotnie uciek⁶⁷⁴, nazywając go zawodzicielem carskim. Jechał teraz na Ruś dla wydzwignienia żony swojej⁶⁷⁵. Chorągwie jego [s. 217] koło Słucka pod komendą JMP starosty gorzdowskiego⁶⁷⁶. Wcale [zupełnie] ma deserere [opuścić] Moskwę. Czynił mi o tym relację człowiek P [Kazimierza?] Zaranka, który biegł do XJM hetmana [Michała Wiśniowieckiego], podobno dla rekonyliacji [pojednania] z Królem JM. Podczas bytności mojej w Zdzięciele uciekł od P starosty żmudzkiego P Władyczko [Władyczko?] niejaki z chorągwią wołoską i szedł do JP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy], prosił XJM starostę kowieńskiego [Mikołaja Faustyna Radziwiłła], żeby pod imieniem księcia JM ta chorągiew była, na co książe JM pozwolił.

⁶⁷³ Wilia, taka miejscowość w pobliżu Połocka nie występuje w SGKP; przypuszczalnie jest to obecna Ula (Ulja), miasto na południowy wschód od Połocka w obwodzie witebskim w Białorusi.

⁶⁷⁴ Mienszykow opuścił Grodno 27 I 1708, nie podejmując próby obrony miasta przed wkraczającymi wojskami szwedzkimi.

⁶⁷⁵ Teofila Ogińska z Czartoryskich, 1 v. Krasicka.

⁶⁷⁶ Kazimierz Dominik Ogiński (zm. 1733), brat Hrehorego Antoniego, starosta gorzdowski od 1692, w-da wileński od 1729, poeta.

Wczora miałem wyprawić pocztę, ale dla listu XJM nominata [Teodora Potockiego], aż dnia dzisiejszego, to jest 9 p[rae]sen[tis] [III] wyprawuję i to przez swego człowieka i na swoim koniu, bo chłopca z Korelicz nie doczekałem się. Nie wiem co na potym będzie czynić, jeżeli poczty ode dworu nie będzie rozstawionej.

[nr 6465/VI, s. 213] PS. Mam wiadomość, że jedną styrkę żyta niechniewickiego już zabrali Szwedzi, drugą wczoraj mieli zabierać. U chłopów także konie i bydło zabierają i korpus cały w Niechniewiczach lokuje się. Na komplementach jako widzę Szwedom nie zbywa, a skutku i uczynności wcale nie masz. Podstarościę w Koreliczach wzięto i do Ostachowa⁶⁷⁷ [Cztachowa?] jakiegoś zaprowadzono. Takż JP Prz[////]cyskiego⁶⁷⁸ w województwie mińskim przeszłego tygodnia Moskwa funditus [do szczętu] zrabowała. Konie JM [Janowi Kazimierzowi] Bartoszewskiemu i podstarościemu korelickiemu Szwedzi pozabierali. W Nieswi[e]żu, co było zostało żyta młóconego, Moskwa słomą przełożywszy spaliła.

Powiadają tu, że JP starostę pługiańskiego [Kazimierza Franciszka Kryszpina Kirszenszteina] król JM szwedzki [Karol XII] wyprawił na podjazd ku Rusi. Druga dywizja wojska XJM hetmana [Michała Wiśniowieckiego] znajduje się koło Wilna, pod komendą P Szyrwińskiego⁶⁷⁹, trzecia koło Kowna z P Baranowiczem⁶⁸⁰. Z XJM hetmanem jechał JMP [Kazimierz Aleksander] Pociey w-da witebski do Miednik et consequenter [na skutek tego] przyjdzie z tymże XJM hetmanem do Króla JM [Stanisława].

JMP [Hrehory] Kopec kasztelan brzeski [litewski] dziś tu stanął, ma wykonać iurament [przysięgę] na tę kasztelanię⁶⁸¹ i jaki czas zamieszkać przy Królu JM.

[s. 214] JMP w-da nowogródzki [Stefan Tyzenhauz] pewnie umarł⁶⁸², bez żadnej dyspozycji, bo in ultima convulsione [w ostatnich konwulsjach], kiedy ksiądz prosił, żeby ścisnął rękę in signum doloris [na znak skruchy], odepchnął onę, miałże coś na sobie ekskomunikę, której po śmierci nie chciano zdejmować, aż dano 50 tal. [300 złp]. P starosta diamęcki⁶⁸³, syn wszystkie po nim pobrał pieniądze. Byłem tedy dziś u JMP podkancle-rzego [Stanisława Antoniego Szczuki] i prosiłem, żeby instando suis promotiis [korzystając ze swojej promocji] chciałby województwo utrzymać

⁶⁷⁷ Ostachów, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

⁶⁷⁸ Wyraz poprawiany, praktycznie nieczytelny.

⁶⁷⁹ Franciszek Ignacy Szyrwiński, chorąży wilkomierski, regimentarz wojska lit.

⁶⁸⁰ Łukasz Baranowicz (zm. 1739), płk wojsk lit., strażnik polny lit. 1711–1735, kasztelan inflancki 1717–1718.

⁶⁸¹ Wykonał przysięgę przed królem Stanisławem 12 III 1708, zob. dalej druga Gazeta pisana z 16 III 1708.

⁶⁸² Stefan Tyzenhauz, w-da nowogródzki, zmarł 27 II 1708.

⁶⁸³ Jerzy Tyzenhauz (zm. po 1731), starosta diamencki (Dünamünde) od 1701.

na XJM krajczego [Jana Mikołaja Radziwiłła], a krajeństwo na XJM starostę lidzkiego [Michała Antoniego Radziwiłła] deklarować za powrotem Króla JM, ze wszelką w tym allaborare aplikacją [zabiegając gorliwością].^b Mówił jednak mi, że będzie bardzo trudne i nowogrodzkie i brzeskie [*litewskie*] województwa wyrobić, bo Król [Stanisław] za zaleceniem wielkim książąt Wiśniowieckich, koniecznie chce jakim wakansem ukontentować Pana Pocieya⁶⁸⁴ powiadając, że całe [zupełnie] w złą porę umarł Pan Tyzenhaus. Ja mówiłem, żeby teraz województwu brzeskiemu dał pokój ponieważ Pan [Krzysztof] Komorowski żyje, a o nowogrodzkie raczył agere [działać], którego Wasza Książęca Mość żadnym sposobem odstąpić nie możesz, mając już i przywilej podpisany^b. Ustawicznie o to będą importunował [naprzykrzał się u] JMP podkanclerzego.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/I, s. 167–190

W Gieranonach d. 16 Martii [III] 1708

[s. 167] Jaśnie Oświecony, Miłościwy Książę, Panie i Dobrodzieju mój

Po wyprawionej przez umyślnego do Wilna poczcie na ręce JMP skarbnego WXL⁶⁸⁵ i stamtąd na Tylżę⁶⁸⁶, Królewiec i do Gdańska do JMP Gratty⁶⁸⁷ de [z] 9 p[rae]sentis [III] tu z Gieranon, to do oznajmienia accessit [doszło].

D. 10 p[rae]sentis [III]. Czynił relację JMP [Stanisław] Poniatowski płk JKM o kazaniu przez jednego predykanta [pastora] luterskiego mianym d. 4 p[rae]sentis w Smorgoniach, przy bytności samego króla JM szwedzkiego [Karola XII] i wielu generałów i innych oficerów, na którym ex occasione [z powodu] terażniejszych agrawacji [prześladowań] ludzi ubogich przez wojska szwedzkie, a najbardziej, że nalazszy gospodarzów w domu, palce w kurek [od karabinu] wkręcywają i inne męki zadają, żeby o zachowanym [schowanym] swoim powiedzieli ubóstwie, [s. 168] nie zastawszy zaś nikogo w domach, one palą i rujnują. Wielkie egzageracje [przemowy] i inwektyw

⁶⁸⁴ Wzmianka ta może dotyczyć Kazimierza Aleksandra Pocieja, który właśnie zjawił się na dworze Leszczyńskiego, przypuszczalnie jest tu jednak mowa o jego bracie, Ludwiku Konstantym Pociuju, podskarbnym w. lit. z nominacji Augusta II, którego chciano przeciągnąć na stronę króla Stanisława, tak przynajmniej wynikałoby z treści listu J. M. Karpia z 20 IV 1708.

⁶⁸⁵ Prawdopodobnie Piotr Guzelf, mianowany na ten urząd przed 27 VII 1707.

⁶⁸⁶ Tylża, wówczas miasto w Prusach Brandenburskich (Wschodnich) przy granicy z Litwą, obecnie Sowietsk w obwodzie kaliningradzkim w Rosji.

⁶⁸⁷ Paweł de Gratta (zm. 1712), od 1676 polski indygena, dyrektor urzędu pocztowego w Gdańsku do 1698, poczmistrz generalny Prus Królewskich od? 1676.

czynił mówiąc, że nie masz tak okrutnego nieprzyjaciela, który by większe exerceret crudelitates [popępiał okrucieństwa] nad nieprzyjazną sobie nacją, jakie wy czynicie Polscze, którzy przyszliście na pomoc i obronę jako przyjaciele. Potem uczynił apostrofę do króla samego, palcem go niemal tykając: „Ty królu, któremu P[an] Bóg tylo dał szczęścia i wiktorii i tych wojsk pod władzę, żebyś onego należytej miał animadwersji [kary] pamiętaj na to, że najwięksi zwycięzcy facti sunt ludibrium fortunae [stali się igraszką losu] i w wieżach nieprzyjaciół swoich marnie poumierali”. Przywodził za tym różne przykłady z Pisma Świętego i z różnych authorów de victoribus magnis [o wielkich zwycięzcach], a potym victis [pokonanych]. Tak [s. 169] dalece że, powiadał JMP Poniatowski (który actu [rzeczywiście] był na tym kazaniu), podrętwieliśmy słuchając i rozumieliśmy, iż nie wiem jak będzie karany ten predykant, lecz nie tylko nic mu za to nie było, i owszem w wielkiej między Szwedami jest obserwancji [poważaniu]⁶⁸⁸.

Tegoż dnia JMP Wilkaniec, szlachcic powiatu lidzkiego, powiadał że w Solecznikach⁶⁸⁹ predykant luterski w kościele naszym nabożeństwo swoje odprawuje i w odebranych tamże od naszego księdza kielichu celebruje.

D. 11 p[rae]sentis [III]. Z rana o godzinie circiter [około] 10 zajęł się ogień w kwaterze JMKs. nominata kijowskiego⁶⁹⁰ i zgorzała stajnia i browar. Szczęście wielkie, że we dnie i bez wiatru, alias [inaczej] wielkiej by niechybnie ogień narobił szkody, ile w ciasności wielkiej, wszystkim tu stojącym Ichmościom.

Eadem [tegoż dnia] o południu na sam [s. 170] obiad powrócił Król JM [Stanisław], któremu po obiedzie oddałem list WXM Dobrodzieja, ale tego, co miałem ustnie in commissis [na zlecenie] przy oddaniu onego exponere [przedstawić] Królowi JM nie mogłem dla wielkiej frekwencji ludzi. Przy odebraniu listu pytał tylko Król JM, gdzie WXM Dobrodzieja zostawiłem i na list spojrzawszy rzekł „pewnie cokolwiek w nim jest o Panu Tarle”⁶⁹¹. Odpowiedziałem, że nie ma być żadna o JMci [Tarle] mentia [wzmianka] w tym liście. Potym kazano wszystkim na ustęp [przejsć obok, do sieni]. Został tylko Król JM, książęta [Janusz i Michał Wiśniowieccy], nominat krakowski [Teodor Potocki], JMP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski] i JMP podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka]. Miała tam być jakaś konferencja. Po konferencji był Król JM na zwyczajnym nabożeństwie.

⁶⁸⁸ Ten fragment listu J. M. Karpią cytował J. A. Gierowski, *W cieniu Ligi Północnej*, s. 40–41.

⁶⁸⁹ Są dwie miejscowości o tej nazwie, położone zresztą blisko siebie, Soleczniki Wielkie (Salcininkai) – miasto i Soleczniki Małe (Salcininkeliai) – wieś, obecnie w rejonie wileńskim w Litwie.

⁶⁹⁰ J. M. Karp zamiast napisać ks. nominata poznańskiego (Jana Pawła Gomolińskiego) podał przez przeoczenie dotychczasowy urząd Gomolińskiego, to jest biskupa kijowskiego; zob. dalej Gazeta pisana, Z Gieranon 16 III 1708.

⁶⁹¹ O płk. Michale Tarle i jego regimencie piechoty stojącym w starostwie człuchowskim.

^aEadem, to jest 11 [III], wdziewał Król JM [Stanisław] na siebie wilczurę z samych szłam [skór] wilczych, które białością przechodzą niemal gardła lisie, adamaszkiem błękitnym podbite, od JMP wojewodziny bełzkiej [Elżbiety Sieniawskiej] przysłane przez JP Bottowskiego [Bołtowskiego?] z Warszawy z winami niedawno przybyłego. Tegoż dnia umyślny Francuz od królewicza JM Konstantego [Sobieskiego] oddał listy Królowi JM^a.

^cConsilium było o tym jakim sposobem donieść królowi szwedzkiemu [Karolowi XII], że Miller⁶⁹², mimo daną libertacją ciężkie exe[ll]iget [pobiera] z Malborszczyzny kontrybucje. Ministrowie szwedzcy wszyscy, jako to Reinszeldt [Karl Gustaf Rehnskiöld], Ermelin [Olof Hermelin], Cedrielm [Josias Cederhielm] i [s. 171] Ansa⁶⁹³, [chcą] żeby Król nasz został w Polsce i uspokoił one. Jeden tylko [Karl] Piper contradicit [sprzeciwił się] temu, nie masz sposobu ujęcia jego, bo chciałby podobno pieniędzy, a u nas onych nie masz. Wszyscy mówią, że violentissima [najradykalniejsze] Piper teraz suggerit consilia [podsuwa rady] królowi szwedzkiemu. Temuż Piperowi obiecali panowie Sapiehowie sześć tysięcy czerwonych złotych [108 tys. złp] jako powiadają. Potentissime [jak najmocniej] tedy ich stronę trzyma, że nie wiedzą co z tym czynić, żeby się utrzymał książę hetman [Michał Wiśniowiecki] przy buławie wielkiej. Pan kanclerz koronny [Jan Stanisław Jabłonowski] absolute [zdecydowanie] do Moskwy nie chce asystować Królowi Jegomości, ale w Polsce zostać kiedy mu pozwalają zostać się. To pretenduje żeby mu pieczęć oddano, której oddania sposobu nie mają bez sejmu, a sejmu trudno składać. I tak suszą na tym głowy. Pan Bóg tedy wie jak się to skończy, bo pan kanclerz in absentia [pod nieobecność] Króla podobno chciał by tak rządził się [s. 172] w Polsce jak pan Szembek⁶⁹⁴, kiedy August [II] był w Saksonii. Król szwedzki dał Królowi naszemu teraz w Smorgoniach sześć tysięcy tal. bitych [36 tys. złp], z których Król Jegomość zaraz dał dwa tysiące tal. [12 tys. złp] na gardiukiorów [gwardzistów] swoich panu [Stanisławowi] Poniatowskiemu^c.

Na consilium tym ^cszukano także modum [sposobu] pokombinowania panów Sapiehów z księciem hetmanem [Michałem Wiśniowieckim] o buławę, co zaś za conclusum [postanowiono] jeszcze non constat [nie wiadomo]. Od niektórych zaś wiem, że Król Jegomość obudwóm stronom dał declarationes suas [zapewnienia swoje] w oddaniu buławy, z czego teraz szuka sposobu żeby z honorem mógł wyjść^c. Wieczorem była także konferencja prywatna w alkierzyku.

⁶⁹² Wilhelm Müller von der Lühnen (zm. 1733), szwedzki płk dragonii.

⁶⁹³ Nazwisko przekręcone, trudno powiedzieć, którego z ministrów szwedzkich dotyczy ta informacja.

⁶⁹⁴ Podkanclerzy kor. Jan Szembek.

Król JM [Stanisław] czynił relację przede JMP Gełgudem⁶⁹⁵ pisarzem WXL, dziś tu przybyłym, że moskiewski podjazd d. **10 p[rae]sen[tis] [III]** o mil 3 tylko był od Smorgoń. Na będących w Mińsku [Litewskim] wołochów temi dniami Moskwa napadłszy dużo ich przetrzepała, 40 liczą którzy zginęli.

Miałem relację od JMP łowczego nadw. WXL [Samuela Kazimierza Szwykowskiego] o pewnym brygadierze moskiewskim⁶⁹⁶, natione [narodowości] Sasie, że ten będąc ordynowany od Mężyka [Aleksego D. Mienszykowa] w 1000 koni do Grodna, tejże nocy [27 I 1708], której król szwedzki [Karol XII] odebrawszy [s. 173] i przeszedłszy most nocował w Grodnie, przyszedłszy pod Grodno ordynował do miasta 400 koni, dawszy ordynans, żeby obces [zdecydowanie] uderzyli na Szwedów, a sam z resztą szedł do mostu dla zastąpienia od niego uciekającym Szwedom. Ci którzy byli ordynowani do miasta, ledwo co wszedłszy w nie, panico aliquo perculti metu [panicznym jakimś ogarnięci strachem] uciekli wołając, że 15 m. [tys.] jest Szwedów. Co kiedy rozniosło się do brygadiera i on nie dochodząc do mostu i uwierzywszy tym, że miało być siła Szwedów w mieście, gdzie nie było nad 400, dopomógł kompanii uciekającym. Kiedy potem z języków i szpiegów informował się Mężyk, że tak mało było wówczas Szwedów i że brygadier w 1000 koni posłany mógł ich znieść i samego króla szwedzkiego wziąć, kazał pod areszt tego brygadiera wziąć i miał być criminalissime [jak najsurowiej] sądzony, lecz jakoś z tego aresztu uciekł i jest teraz w Smorgoniach. Z którego król szwedzki bardzo kontent, bo wchodził w rady moskiewskie i wie o wszystkich preparatywach [przygotowaniach] [s. 174] i przedsięwzięciach.

D. 12 [III]. Z rana była prywatna konferencja. Po mszy przysięgał na kasztelanę brzeską [lit.] JMP Kopeć⁶⁹⁷ i po przysiędze, eleganti [szykowną] dosyć sermone [mową] dziękował Królowi JM [Stanisławowi] za tę clem[en]torię [łaskawość]. Potym podpisał podstolstwo oszmiańskie Król JM, post fata JMP Puciaty⁶⁹⁸, JMP staroście trabskiemu⁶⁹⁹. ^cJegomość pan podkanczlerzy [Stanisław Antoni Szczuka] powiadał mi, że mówił Królowi Jegomości ratione [względem] województwa nowogrodzkiego, że on już pieczętował księciu jegomości krajczemu [Janowi Mikołajowi Radziwiłłowi] ad instantiam [na instancję] Waszej Książęcej Mości, na co Król Jegomość to rzekł: „a dla Boga, co Waszeć zrobiłeś, przeposzczę ja tedy na Waszeci książąt Wiśniowieckich i [Ludwika Konstantego?] Pocieja, któremu deklarowałem

⁶⁹⁵ Andrzej Kazimierz Giełgud (zm. 1711), pisarz w. lit. od 1673, kandydat króla Stanisława na starostę żmudzkiego w 1708.

⁶⁹⁶ Johann Mühlhens, płk rosyjskiego regimentu dragonii.

⁶⁹⁷ Hrehory Kopeć, gen. mjr wojsk lit., kasztelan brzeski lit. 1708–1709.

⁶⁹⁸ Michał Kazimierz Puciata (zm. 1707), podstoli oszmiański od 1690.

⁶⁹⁹ Michał Brunon Ślizień (zm. 1729), starosta trabski, strażnik polny lit. od 1698, nominację na podstolstwo oszmiańskie otrzymał już w 1698, ale nie mógł objąć tego urzędu, w 1715 pisarz skarbowy lit.

był dać te województwo”. „Coż miałem czynić mości Królu, kiedy widziałem podpis Waszej Królewskiej Mości i instancja zaszła kolegi [Karola Stanisława Radziwiłła], nie mogłem się wymówić”. Prosi tedy jegomość pan [s. 175] podkanclerzy, żebyś Wasza Książęca Mość te przywileje na województwo nowogrodzkie i na kraje litewskie jak najprędzej przysyłał i to przez pewną okazję, żeby listów nie przejęto i rzecz nie odkryła się. Gdyby zaś jegomość pan podkanclerzy presse [wyraźnie] prosił o te województwo a nie powiedział, że już zapieczętował, wielka trudność była i Pan Bóg wie na czym skończyło by się, bo Pocięja [Ludwika Konstantego?] per omnia [za wszelką cenę] chcą w senat wprowadzić^c.

Król JM [Stanisław] po obiedzie przejeżdżał się w pole z XJM nominatem krakowskim [Teodorem Potockim]. Powracając wstępował do cyrulika swego chorego Szwaliego [Mandlima Chevaliera] i do JMP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczuki]. Wieczorem grał w szachy z JMP łowczym [Samuelem Kazimierzem Szwykowskim], potem w grand tryktraka⁷⁰⁰ z JMP [Kazimierzem] Włostowskim, a JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] w pikietę⁷⁰¹ polską z XJM nominatem krakowskim. Grając w grand tryktraka pytał mię Król JM [Stanisław], jeśli Księżna [s. 176] JM Dobrodziejka [Anna Radziwiłłowa] była teraz w Szczecinie z WXM Dobrodziejem. Odpowiedziałem, że in puncto [w momencie] wyjazdu samego do Szczecina zachorowała XJM Dobrodziejka.

JMKs. Mostowski⁷⁰² kanonik gnieźnieński, ten którego w Kamieniu⁷⁰³ WXM Dobrodziej widziałeś jadąc do Świętego, przyjechał tu starając się o eliberację [uwolnienie] JMKs. arcybiskupa lwowskiego⁷⁰⁴, który był już sprowadzony do Mińska [Litewskiego] i pisał stamtąd przez jezuitę pewnego do królów IMM [Stanisława i Karola XII] i do innych Ichmościów implorando libertatem [błagając o uwolnienie], ale za zbliżeniem się Szwedów ku Mińskowi, dalej gdzieś odprowadzony jest. Jednak Dołhorukowie⁷⁰⁵ pisali, że go stawić zawsze gotowi gdzie każą, byle był wypuszczony Dołhoruki⁷⁰⁶,

⁷⁰⁰ Grand tryktrak – gra planszowa (grają 2 osoby dysponujące 15 pionkami i 2 kostkami).

⁷⁰¹ Pikietę – gra w karty, w której uczestniczą 2 osoby.

⁷⁰² Aleksander Mostowski (zm. 1742), kanonik gnieźnieński od 1697, archidiakon gnieźnieński od 1731.

⁷⁰³ Karol Stanisław Radziwiłł był w Kamieniu Krajeńskim 28 XI 1707.

⁷⁰⁴ Konstanty Józef Zieliński (1646–1709), arcybiskup lwowski od 1699, koronował Stanisława Leszczyńskiego 4 X 1705, nominowany przez niego na arcybiskupstwo gnieźnieńskie 18 X 1705, od lutego 1707 w niewoli rosyjskiej, zob. S. Szydelski, *Konstanty Zieliński arcybiskup lwowski*, Kraków 1910, s. 68–173.

⁷⁰⁵ Arcybiskup K. J. Zieliński został przeniesiony naprzód do Kijowa, a następnie do Moskwy. O zabiegach carskich ministrów Grigorija (Grzegorza) Fiedorowicza (1656–1723) i Aleksieja Grigorowicza (zm. 1734) Dołgorukich zob. S. Szydelski, *op. cit.*, s. 134–137.

⁷⁰⁶ Jakov Fiodorowicz Dołgoruki, brat Grzegorza, w bitwie pod Narwą (1700) dostał się do niewoli szwedzkiej, uwolniony w 1710.

który siedzi w Sztokolmie, a u króla szwedzkiego uporem rzeczy o to idą i pod wątpieniem, żeby co z tego było.

[s. 177] **D. 13 p[rae]sentis [III]**. Król JM [Stanisław] jadł obiad u XJM nominata krakowskiego [Teodora Potockiego]. Po obiedzie wyjeżdżał w pole. JMP [Jan] Tarło wojewodzie lubelski z Warszawy stanął tu i ma asystować Króla JM przez czas jaki. Król JM nową izbę kazał stawiać w plebanii ponieważ ta, w której dotychczas stał niewygodna była. Stąd znak jest długiego na tych kwaterach stania. ^cKról posyłał pana Szwykowskiego do pana Giełguda [Andrzeja Kazimierza Giełguda] prosząc o pożyczanie pieniędzy odpowiedział, że nie ma, bo sto tysięcy tal. [600 tys. złp] dał na Turów⁷⁰⁷, a drugie tyle na interes w Szlonsku [Śląsku], jeszcze go jednak mordują, żeby pożyczyl^c.

D. 14 p[rae]sentis [III]. ^cZ rana ekspediował Król Jegomość do Polski do panów strażnika [Stefana Potockiego] i chorążego koronnych [Aleksandra Jana Jabłonowskiego], żeby pana wojewodę bełskiego [Adama Sieniawskiego] cale pertraherent in partes regias [zupełnie przeciągnąć na stronę króla *Stanisława*]. Panu Giełgudowi obiecał Król starostwo żmudzkie i pisał do Lawenhawta [Adama Ludwiga Lewenhaupta], żeby mu dopomógł. Pewnie tedy [s. 178] sub armis svetacis [pod naciskiem szwedzkim] stanie na Żmudzi elekcja starosty^c. Choroby tu zagęściły się. Często ludzie umierają. XJM nominat [krakowski Teodor Potocki] dziś zachorował, którego Król JM nawiedził. JMP referendarz kor. [Władysław Poniński] także decumbit [położył się]. JMP starosta miński [Krzysztof Zawisza] z Smorgoń przybył.

^cJegomość Pan podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] powiadał mi, że prosił Króla Jegomości o podpisanie episkopii. Miał odpowiedzieć: „Czy podobna, żebym tak siła wakansów miał podpisać” i dotąd tedy nie podpisane jeszcze. Nie podobna jak Król jest ciężki do podpisów. Nad najmniejszym papierem skrupulizuje i zwróci podpis. Jeden tylko Jegomość Pan podkanclerzy szczęśliwy, że jemu papiery bez trudności podpisuje^c. Powiadał mi JMP podkanclerzy, że Król JM mówił raz mu, że starostwo połongowskie trzeba będzie oddać dawnemu [s. 179] posesorowi⁷⁰⁸. Kiedym pytał, jeżeli wspomniono co o starostwo wobolnickie⁷⁰⁹, powiedział, że żadnej o nim wzmianki nie było. Także kiedy JP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] w Grodnie teraz wyrażał żal swój Królowi JM o odnowienie starostwa połongowskiego, odpowiedział Król JM, dlatego dał te starostwo JP

⁷⁰⁷ Turów, wieś w d. pow. rosieńskim; najprawdopodobniej informacja ta dotyczy jednak miasteczka o tej nazwie i starostwa niegrodowego w d. pow. mozyrskim, obecnie w obwodzie homelskim w Białorusi.

⁷⁰⁸ Starostwo połągowskie na Żmudzi, trzymał je poprzednio hetman w. lit. i w-da wileński Kazimierz Jan Sapieha.

⁷⁰⁹ Starostwo wobolnickie w d. pow. upickim, w woj. trockim.

podkanclerzemu [Stanisławowi Antoniemu Szczuce], że JM ustąpi onego księciu kurlandzkemu [Ferdynandowi Kettlerowi] kiedykolwiek ja zechcę, z WMP zażyłbym trudności.

D. 15 [III] Król JM z rana był zabawny [zajęty] ekspedycjami różnemi, po uwolnieniu się od nich dał mi audiencję, na którą kilka dni czekałem, wyraziłem naprzód addikcję [miłość] osobliwą Waszej Księżęcej Mości do Króla Jegomości, na co odpowiedział, że nie wątpił nigdy i nie wątpi o dobrej ku sobie przyjaźni Waszej Księżęcej [Mości], deklarując wszelkich szukać okazji do rekompensji [odwzajemnienia] onej. Ratione [względem] Jegomości [s. 180] Pana [Aleksandra Michała?] Łaszcz powiedział, że nie trzeba żadnych listów do pana wojewody kijowskiego [Józefa Potockiego] i do innych, upewniając że oni o ty[m] wiedzą, tylko pan Łaszcz ut exceratur [aby wykonał] co ma czynić. Libertacji nie potrzeбно także być sądził, kiedy żadnych szwedzkich [wojsk] w tamtym kącie nie masz i nie będzie. Kiedym powiedział, że Wasza Księżęca Mość Dobrodziej lubo wcale nie masz o czym in persona sua [w swojej osobie] assistować Króla [Królowi] Jegomości o summam [sumę] w skarbie swoim egestatem [pustym, nędznym], jednak choć zastawisz się pospieszysz ad latus [do boku] Króla Jegomości. Nie chciałem temu wierzyć, potem rzekł: „Rozumiem, że Księżę Jegomość przyjechał by, żebyśmy się tu zabawili, ale niedługo tu podobno zabawimy”^c.

Względem ochrony dóbr WXM Dobrodzieja namieniłem Królowi JM, żeby po tak wielkiej ruinie przez Moskwę, od ostatniej teraz protegeret [chronił] dezolacji, deklarował [s. 181] Król JM sam swoją ręką popisać instantiales [listy polecające] do tych generałów i pułkowników, do których będą należały dobra WXM Dobrodzieja. Pisałem tedy zaraz do Ichmościów PP administratorów, żeby wywiedziawszy się o przezwiskach takowych generałów i pułkowników, dawali jak najprędzej wiedzieć.

Ratione [względem] JMKs. biskupa łuckiego [Aleksandra Wyhowskiego] mnie samego Król JM posyłał do JMP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczuki], żeby respons na list dawno kiedyś pisany w kancelarii swojej napisać kazał, lecz JP podkanclerzy odpowiedział, że bez listu, który powinien się zostać w kancelarii, responsu koncypować [redagować] kazać nie może, a ten list gdzieś zaginął. Miał jednak JMP podkanclerzy rozmówić się w tym z Królem JM i dać mi finalną rezolucję. Upewnił zaś Król JM, że żadnej do JMKs. biskupa łuckiego nie ma awersji.

O województwo nowogrodzkie [s. 182] powiedziałem, że WXM Dobrodziej mając już podpisane i zapieczętowane przez JMP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczukę] in personam [na osobę] XJM krajczego WXL [Jana Mikołaja Radziwiłła] prosisz Króla JM, żeby przez oddanie onego komu innemu nie chciał czynić kolizji. Asekurował, że raz konferowawszy te województwo za promocją WXM Dobrodzieja JMP krajczemu nikomu onego nie odda i zlecił mi, żebym pisał do XJM w-dy

teraźniejszego nowogrodzkiego, żeby przyjeżdżał do Króla JM dla wykonania przysięgi i był na radzie wileńskiej. Jutro tedy napisawszy list odeślę na ręce JMP Kondratowicza⁷¹⁰.

NB. ^cElekcję na starostwo żmudzkie już zapieczętował jegomość pan podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka]. Walna rada ma być w Wilnie, na której ma być oddana pieczęć jegomości panu kanclerzowi [Janowi Stanisławowi Jabłonowskiemu] Tak mi powiadał jegomość pan podkanclerzy. Ekonomie wszystkie w Koronie i w Litwie pewnym kontraktem puścił Król Jegomość książęciu nominatowi krakowskiemu [Teodorowi Potockiemu]^c.

[s. 183] Książęta IM Wiśniowieccy dziś na południe przybyli. Obiad i wieczerzę jedli u Króla JM. Są z nimi IM PP podczasy⁷¹¹, cześnik⁷¹² i rachmistrz WXL [Jan Szretter?], marszałek upitski [Aleksander Jan Podbereski], Nowosielski⁷¹³, Wisniewski⁷¹⁴, Wazyński⁷¹⁵, Pakosławski, Staszkiwicz, Żaba⁷¹⁶ i innych wiele. XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] niepodobna jak wielkie afekta swoje ku WXM Dobrodziejowi przede mną wyrażał, wтім i XJM w-da ruski [Janusz Wiśniowiecki] ojcem swoim WXM Dobrodzieja nazywając. ^cKsiążę hetman dużo melankoliczny i jak z ludzi jego wyrozumiałem żałuje, że nie znószy [!] [zniósłszy?] wprzód Lewenhawta [Adama Ludviga Lewenhaupta] przystąpił^c. Za przybyciem JMP w-dy wileńskiego [Jana Kazimierza Sapiehy] ma komput wojska stanąć.

JMP Żaby list includo [załączam], który przede mną zmiankował, że nie mogąc sufficere [podołać] dalszym ekspensom, nie ma pilnować chorągwi. ^cSumy wszelkie pana starosty żmudzkiego [Hrehorego Ogińskiego] na jakichkolwiek dobrach w [s. 184] Koronie będące oddał Król Jegomość jegomości panu podkanclerzemu^c [Stanisławowi Antoniemu Szczuce]. Archiepiskopie i episkopię już podpisał JMP podkanclerzy WXL, także i na wójtostwo wileńskie przywilej, nad którym długo Król JM hesitabat

⁷¹⁰ Przypuszczalnie Kazimierz Władysław Kondratowicz, miecznik nowogródzki.

⁷¹¹ Jerzy Hieronim Kryszpin Kirszensztein (zm. 1736), pisarz polny lit. od 1704, podczasy od 10? III 1708, w 1710 hetman polny lit. z nominacji króla Stanisława, kasztelan żmudzki od 1722.

⁷¹² Krzysztof Benedykt Niemirowicz Szczyt (zm. 1720), chorąży połocki od 1697, cześnik lit. od 1702, kasztelan smoleński od 1713.

⁷¹³ Najprawdopodobniej Antoni Karol Nowosielski (zm. 1726), stolnik orszański od 1698, porucznik chorągwi pancерnej od 1701, łowczy nadw. lit. 1708, kasztelan nowogródzki od 1708.

⁷¹⁴ Przypuszczalnie Stanisław Wisniewski (Wiśniowski), por. chorągwi pancерnej Michała Wiśniowieckiego.

⁷¹⁵ Prawdopodobnie Aleksander Skarbek Ważyński (zm. 1709), starosta tyrkszlewski od 1700, płk w 1705, kuchmistrz lit. od 1708?; Tyrkszle, ośrodek starostwa niegrodowego w d. pow. telszewskim na Żmudzi.

⁷¹⁶ Żaba (Żabka), płk u Michała Wiśniowieckiego, potem przeszedł do Ludwika Pocięja, może Hieronim, w AGAD, AR, dz. V zachowały się jego listy z 1702–1722; zob. niżej.

[zastanawiał się]. Chciał Żagowicz⁷¹⁷ burmistrz wileński te wójtostwo otrzymać, ale mu przeszkodził JMP podkanclerzy WXL. Są tedy te papiery do dalszej dyspozycji WXM Dobrodzieja u JMP podkanclerzego WXL.

Z strony JP [Michała] Tarła, kiedy mówię, że zaczyna aggravare [uciśkać] starostwo człuchowskie, nie wierzą i szczęśliwym WXM Dobrodzieja nazywają, że jego, a nie Szwedów masz w swoim starostwie.

^cKsiążę nominat krakowski [Teodor Potocki] powiadał, że Król dla tego samego, żeby się[?] nie zdał evitare [uniknąć] batalii, do której Moskwa czyni apparencję [pozory], musi teraz iść z Szwedami ku Moskwie, lecz jeśli Moskwa nie dawszy batalii ucieknie, ma się Król do Polski wrócić. Teraz zaś wszelkie starania i [s. 185] aplikacje [zabiegi] czyni do uspokojenia Polski. Pan [Samuel Kazimierz] Szwykowski różnemi Króla Jegomości obligacjami i obietnicami coactus [przymuszony] musiał deklarować, że do wiosek roskich⁷¹⁸ nie będzie się interesował i że onych ustąpi księżęciu podskarbiemu [Kazimierzowi Czartoryskiemu]. Na co srodze jest żaloszny pan Szwykowski^c.

D. 16 p[rae]sentis [III] Z rana JMP w-da mściślawski⁷¹⁹ przybył i witał Króla JM, dość dobrze jest przyjęty. Po mszy była audiencja posłów wileńskich, JMP starosta diameński [Jerzy Tyzenhauz] miał mowę, nie ze wszystkim dobrze, JMP Szretter⁷²⁰ skarbnym WXL instrukcję czytał. Odpowiedział dignissime [bardzo godnie] JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka]. Instrukcji tej contenta [treści] były: powinszowanie przybycia Króla JM i ekspostulacja [prośba], ażeby Król JM protegeret [osłaniał] od agrawacji [łupiestw] szwedzkich województwo.

Potym przybiegł umyślny od JMP starosty płungiańskiego [Kazimierza Franciszka Kryszipina Kirszenszteina] z wiadomością do XJM hetmana [Michała Wiśniowieckiego], że d. 12 [14?] p[rae]sentis [III] JMP starosta płungiański na 26 chorągwi P starosty żmudzkiego [Hrehorego Ogińskiego], mil 5 za Słuckiem, w pewnej wsi stojące, pod [s. 186] komendą P Kniazewicza⁷²¹ będące, napadłszy jedne zabrał, drugie rozpłoszył. Samego P Kniazewicza jegoż komendy ludzie wzięwszy do JP starosty płungiańskiego przyprowadzili. Siła przy nim słyszę pieniędzy wzięto. Wieczorem tegoż dnia (bo sam conflictus [w walce] z rana był) P [Michał?] Eperyaszy ze 4 chorągwiami sponte [z własnej woli] przyszedł do JP starosty płungiańskiego. Mało co ludzi z obu stron zginęło.

⁷¹⁷ Żagowicz, przypuszczalnie Józef Żagiewicz, w 1687 ławnik wileński, potem burmistrz Wilna.

⁷¹⁸ Wsie w pobliżu Rosi, na które miał otrzymać przywileje, zob. wcześniej s. 59 i 66.

⁷¹⁹ Michał Kazimierz Dowmont Siesicki (zm. 1713), w-da mściślawski od 1681.

⁷²⁰ Jan Schrötter (Szretter) (zm. 1726), poczmistrz lit., skarbnym lit. 1694–1700 i 1703–1720, kasztelan inflancki od 1718.

⁷²¹ Michał Kazimierz Kniazewicz (Kniazewicz) (zm. 1710), sędzia grodzki żmudzki 1698–1703, pisarz grodzki żmudzki 1705–1706, podstarości żmudzki od 1706.

Od JMP Wołodkiewicza⁷²² podsędką mińskiego miałem relację, że wołosza P starosty żmudzkiego [Hrehorego Ogińskiego] JP Wołowicza⁷²³ oboźnego WXL zabiła, a JMP chorążego mińskiego⁷²⁴ wzięła. Zaraz tedy wespół z P [Samuelem Kazimierzem] Szwykowskim prosiliśmy JMP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczukę], żeby te starostwa nie pieczętował nikomu, bo WXM Dobrodziejowi jako król August [II], tak i ten Król JM [Stanisław] te starostwa oddał i i augustowski przywilej w kancelarii mniejszej jest pieczętowany (lecz JP podkanclerzy indifferenter [obojętnie] odpowiedział, powiadając, że nie pamięta żebyś WXM Dobrodziej o niepieczętowanie onego prosił). Jakoż w notacjach WXM Dobrodzieja danych JP podkanclerzemu nie znalazłem tego starostwa [s. 187] i w metryce augustowskiej nie masz na nie wpisanego przywileju, a wiem pewnie, że WXM Dobrodziej masz te Chwiejdany⁷²⁵ zapieczętowane za Augusta. Ustawicznie jednak będę to przypominał JMP podkanclerzemu. Ja zaś życzylibym, żebyś WXM Dobrodziej terazniejszego Króla JM przywilej u siebie zapieczętowaś, wyprawił kogo jak najprędzej do XJM podskarbiego [Kazimierza Czartoryskiego] po listy podawcze, z którymi tenże umyślny żeby recta [prosto] jechał na Żmudz i starostwo na WXM Dobrodzieja zajechał.

Król JM dziś deklarował był pisać do WXM Dobrodzieja, interwenerunt [przeszkodziły] niektóre zabawy [zajęcia] i tak do przyszłej odłożył pocztę. JMP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski] kłania się WXM Dobrodziejowi, ekskuzował [tłumaczył] się, że nie pisze dlatego, że nie ma nic godnego do oznajmienia. XJM nominata krakowskiego [Teodora Potockiego], JMP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczukę] i JMP podskarbiego w. kor. [Władysława Czarnkowskiego] listy include [załączam]. JMP podkanclerzy powiadał mi, [s. 188] że JMP w-da mścisławski [Michał Dowmont Siesicki] odezwał się z konkurencją o województwo nowogrodzkie. JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha], JMP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka] i JMP generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha] stanęli dziś popołudniu i zaraz JP w-da połocki z JMP kanclerzem kor. jechał do XJM nominata krakowskiego. Obadwa siedzieli na przedzie, zad był próżny, podobno z ceremonii, że jeden przed drugim nie chciał miejsca starszego brać w kolascie.

Upadam zatym do nóg Pańskich [...]

Listy WXM Dobrodzieja de d. 18 Febr[uarii] [II] oddał mi JMP Karas⁷²⁶ sługa XJM podskarbiego WXL [Kazimierza Czartoryskiego]. JMP podczaszego

⁷²² Stefan Antoni Wołodkiewicz (zm. 1725), podsędek miński od 1696.

⁷²³ Jan Kazimierz Wołowicz (zm. 1708), starosta chwiejdański, oboźny lit. od 1692.

⁷²⁴ Jan Zawisza, chorąży miński, brat stryjeczny Krzysztofa Zawiszy.

⁷²⁵ Starostwo chwiejdańskie na Żmudzi; Chwiejdany (obecnie Kvedarna), miasteczko w Litwie, w połowie drogi między Taurogami a Kłajpedą.

⁷²⁶ Przypuszczalnie Ignacy Karaś, łowczy połocki w 1730, ojciec Kazimierza, marszałka dworu króla Stanisława Augusta Poniatowskiego.

[Jerzego Hieronima Kryszpina Kirszenszteina] desperatam incolumitatem [stan zdrowia beznadziejny]⁷²⁷, kto tylko go zna żałuje.
[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

[s. 189] PS Przy samym zapieczętowaniu listu przysłał po mnie JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] i te mi formalia [słowa] powiedział: „Mci Panie żebym pokazał, że zawsze rectitudine [sprawiedliwie, prosto] idę z Księciem JM [Karolem Stanisławem Radziwiłłem], przyznam się WM Panu, że skoro dowiedział się Król JM o śmierci JMP [Jana Kazimierza] Wołłowicza, zaraz mię spotkał z tym starostwem i przyznać muszę, że za nie podziękowałem, ale kiedy słyszę, że w konkurencję tego starostwa wchodzi Książę JMć, czynię tę rzecz, na której największe rwą się przyjaźnie i której podobno nie uczyniłby dla mnie XJM, że odstępuję onego i będę prosił Króla JM, żeby one zostało przy Księciu JMci, lecz jeśli mutuo [wzajemnie] mi tego nie odda kiedykolwiek, P[an] Bóg go skarże i z jego własnych dóbr odbierze”. Podziękowałem za tę nieodmienność afektu JMP podkanclerzego [s. 190] ku WXM Dobrodziejowi i upewniłem, że WXM Dobrodziej wszelkich będziesz szukał sposobów i okazji ad reddendam [do oddania] w tym talionem [odszkodowania] JMP podkanclerzemu oraz asekurowałem, że WXM Dobrodziej sam za to podziękujesz onemu.

JMP [Hieronim?] Żaba do drugiej poczty odłożył ekspedycję swoją do WXM Dobrodzieja. Za przybyciem IMM PP Sapiehow nic się jeszcze nie zaczęło, a okazja cudza odchodzi, żeby na pocztę mogła trafić do Wilna i dlatego nic nie mogłem wywiedzieć się, co intendunt [zamierzają] IMM PP Sapiehowie. Z Mira i Nieswiza [Nieświeża] mam to, że jeszcze tam Szwedzi nie byli i do Niechniewicz po zabranych styrkach [stogach zboża] nie wracali się.

Dwoje koni swoich byłem zostawił w Pułbrzegu u JP Juniewiczza, z których wzięwszy jednego Szwedzi aż za Mir, za Moskwą idąc, uganiali się i ledwo żywego oddali. Taka to opresja, a choć generała Mejefeldta [Johana Augusta Meyerfeldta] była salwo gwardia [zaręczenie].

Gazeta pisana, W Gieranonach 16 Martii [III] 1708

APTor., Kat. II, XIV 78, k. 19v–20

[k. 19v] Król JM Stanisław powrócił z innemi IMM od króla szwedzkiego [Karola XII]. JMP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka] accessit [przystąpił] do Króla JM [Stanisława] uczyniwszy deprekację [przeprasziny]. IMM PP Pocijowie do tegoż są skłonni i podobno hanc gratiam [tę

⁷²⁷ J. H. Kryszpin Kirszensztein zmarł dopiero w 1736.

łaskę] za interpozycją [pośrednictwem] XJM hetmana polnego lit. [Michała Wiśniowieckiego], który dopiero pierwszy raz był do powitania Króla JM, tudzież i Carola szwedzkiego znajdu. Wojska szwedzkie już wszystkie zabrali kwatery na mil kilkanaście wszere i wzdłuż, ale kwatery [k. 20] bardzo głodnie, najbardziej na konie i musimy się podobno aż do trawy zabawić na tym miejscu. Podjazd wołoski szwedzkiej[!] przyprowadził do Smorgoń 50 dragonii moskiewskiej, Szwedzi zaś 30 przyprowadzili, którzy uderzywszy na 300 dragonii moskiewskiej, 200 na placu położyli, a reszta uszła. Brygadier Milensfeld [Johann Mühlenfels] stanął u króla szwedzkiego, który [to brygadier] był przy Moskwie. Moskwa aż za Połockiem subsistit [przebywa], gdzie i sam car [Piotr I] zostaje. W Wilnie regiment buchwałowski [buchwaldowy] stoi, który miasto codziennie suplementuje [żywi] i pieniędzy zawsze 2000 na dzień wydaje tynfów [złp], do tego certam quantitate [pewną ilość] owsa i żyta. Sejmik województwa wileńskiego odprawił się względem agrawacji [obciążeń] wielkich szlachty, już całe [zupełnie] przez Moskwę zrujnowanej. Delegowano IMM PP deputatów Szrettera [Jana Schröttera] skarbnego WXL i Tyzenhau⁷²⁸ starostę kupiskiego do królów IMM cum homagio [z hołdem] oraz upraszając o levamen [ulgi]. W Wilnie są praesentes [obecni] IMM PP [Kazimierz Aleksander] Pocięw-da witebski, Kryszpin⁷²⁹ podczaszy witebski, [Aleksander Jan] Podbereski marszałek upicki, Oginski⁷³⁰ marszałek kowieński. Mizeria w Litwie wielka, cokolwiek byli ludzie przed Moskwą zakopali, teraz przez męki wykopywać muszą i oprócz tego po 6 tal. bit[ych] [36 złp] dawać.

Zgoda IMM PP Sapiehów z książętami Wiśniowieckimi dzisiaj naznaczona i już stanęli tak PP Sapiehowie jako i książęta IMM. Ma tam być i Cedelhielm [Josias Cederhielm] destynowany [wyznaczony] od króla szwedzkiego. Ma być pomiarkowanie względem komendy wojska WXL. Już się z sobą obadwa PP hetmani [Michał Wiśniowiecki i Jan Kazimierz Sapieha] widzieli na kwaterze króla JM szwedzkiego, między którymi ma być ugruntowana zobopólna konfidencja [tu: zgoda] na punkta podane od JMP marszałka konfederackiego [Piotra Bronisza]. W Wilnie podobno instituetur [odbędzie się] rada [senatu].

JMP [Kazimierz Franciszek] Kryszpin [Kirszensztein] starosta plongiński napadłszy na 18 chorągwi JMP [Hrehorego] Oginskiego starosty żmudzkiego zniósł je i regimentarza samego [Jana Kazimierza] Kniaziewiczza, co był komisarzem generalnym u Moskwy, wziął. Sam JMP Oginski starosta żmudzki

⁷²⁸ Jan Stefan Tyzenhauz (zm. 1730), starosta kupiski, pisarz w. lit. od 1699, w-da mściłowski od 1714.

⁷²⁹ Jerzy Hieronim Kryszpin Kirszensztein (zm. 1736), podczaszy lit. (a nie witebski) 1708–1709, kasztelan żmudzki od 1722.

⁷³⁰ Bogusław Kazimierz Ogiński (1669–1730), marszałek kowieński od 1700.

jest in detentione [w areszcie] u Moskwy. W Litwie dotąd rzeczy idą dobrze, do pomiarkowania zaś Polski i kombinowania pospieszy stąd od Króla JM [Stanisława] XJM nominat krakowski, biskup chełmiński [Teodor Potocki].

Gazeta pisana, Z Gieranon 16 Martii [III] 1708

APTor., Kat. II, XIV 78, k. 21

Król JM szwedzki [Karol XII] dał się z tym słyszeć, że nie wprzód o pokój tractabit [będzie rokował] z carem [Piotrem I], aż mu in recompensum illatorum damnorum [jako rekompensatę za owe szkody] 100 milionów tal. bit[ych] [600 mln złp], a królowi polskiemu [Stanisławowi] 30 milionów tal. bit. [180 mln złp] wyda. Podjazd moskiewski inopinante [niespodziewanie] napadłszy na wołoszę szwedzką w Mińsku będącą zniósł onej coś. W Solecznikach w kościele katolickim predykant [pastor] luterski odprawuje nabożeństw i w kielichu katolickim konsekruje.

D. 11 praesentis [III] stajnia i browar na kwaterze Ks. JM nominata poznańskiego [Jana Pawła Gomolińskiego] zgorzały, szczęściem że bez wiatru, boby większe causasset [spowodował] szkody. Eodem die [tegoż dnia] Król JM [Stanisław] powrócił z Smorgoń od króla szwedzkiego [Karola XII], u którego brygadier moskiewski, natione [narodowości] Sas [Johann Mühlenfels], profugus [zbiegły] od Moskwy znajduje się i potrzebne bardzo czyni relacje o wszelkich imprezach moskiewskich.

Die 12 [III] JMP [Hrehory] Kopeć przysiągł na kasztelanię brzeską litewską i dziękował za nią Królowi JM erudito sermone [uczoną mową].

Die 13 [III] Król JM jadł obiad u księcia nominata krakowskiego [Teodora Potockiego]. Tegoż dnia przybył z Warszawy JMP [Jan] Tarło wojewodziec lubelski. Dla Króla JM w plebanii zaczęto stawiać nową izbę, co jest znakiem dłuższej rezydencji. Choroby tu zagęszczają się, non sine falce Nemesis [nie bez sierpa Nemesis (*bogini sprawiedliwości, zemsty*)], co dzień bywają pogrzeby. Książę nominat krakowski [Teodor Potocki], referendarz kor. [Władysław Poniński] zapadli na zdrowiu. Książęta IMM Wiśniowieccy wczoraj tu stanęli in assistentia [w towarzystwie] IMM podczaszego [Jerzego Hieronima Krysypin Kirszenszteina], cześnika [Krzysztofa Benedykta Szczytła], kuchmistrza⁷³¹ litewskich i innych oficjalistów wojskowych. Obiad i wieczerzę jedli u Króla JM za przybyciem JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy]. Wojsko litewskie ma być zredukowane ad certam quantitatem [do pewnej liczby].

⁷³¹ Jakub Kazimierz Gruzewski, kuchmistrz lit. od 1702 do co najmniej 1707, lub raczej Aleksander Skarbek Ważyński, kuchmistrz po Gruzewskim, zm. przed 10 VI 1709.

Dziś [16 III] JMP w-da mścislowski [Michał Dowmont Siesicki] powitał Króla JM. Po mszy świętej była audiencja posłów województwa wileńskiego, przesłała pocztą namienionych. Przyszła tu wiadomość, że JMP starosta plongiński [Kazimierz Franciszek Kryszpin-Kirszensztein] 26 chorągwi mil 5 za Słuckiem będących JMP starosty żmudzkiego [Hrehorego Ogińskiego], jednych rozproszył, a drugich zabrał i samego JMP [Jana Kazimierza] Kniaziewiczza, co miał nad nimi komendę. JMP [Michał?] Eperyasz zaś ze 4 chorągwiami dobrowolnie przyszedł do JMP starosty plongińskiego. IMM PP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha], połocki [Dominik Michał Słuszka], generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha] dziś tu popołudniu przybyli.

Gazeta pisana, Z Wilna d. 18 Mar[tii] [III] 1708

APTor., Kat. II, dz. XIV, nr 78, k. 21v-22

[k. 21v] Poczta królewiecka dziś tydzień wyprawiona, rozbita na gościńcu o mil 3 stąd, pod Rykontami⁷³² od rajtarów szwedzkich dwóch, którzy są w areszcie; jednak znaleziona.

W powiecie wiłkomirskim gen. [Adam Ludvig] Lewenhaupt kazał przed sobą gotować po 4 tal. bit[ych] [24 złp] z dymu, obiecując się tam przybyć. W województwie zaś nowogrodzkim znajduje się Moskwa et exegit [i wymusza] prowianty. O carze JMci [Piotrze I] fertur [mówią], że w bok Połocka prowianty z magazynu wywozić kazał, resztę zatopić i dał się słyszeć car JM, jako żałuje, że nie kazał spalić Wilna; Mińsk zaś i Dołhynów⁷³³ wycięła [Moskwa] i spaliła. O Mohylowie⁷³⁴ także rozgłoszono, że go Moskwa wycięła.

O JMP staroście żmudzkiem [Hrehorym Ogińskim] i [Michale Kazimierz] Kotle w-dzie trockim nic pewnego nie mamy.

Tu w mieście [Wilnie] co dzień po 200 tynfów [złp] albo po tal[arze] bit[ym] [6 złp] z dymu dawać, prócz tego z każdej kamienicy wóz [o]kowany ze czterema końmi wydać nakazano sub forti executione [pod groźbą ostrej egzekucji]. Zagęszczonemi Szwedami drogi tu bardzo niebezpieczne, swoich nawet generałów i oficerów rozbijają. W Jewiu⁷³⁵ mil stąd 5, szlacheckiej i kupieckiej soli i innych siła towarów zabrano. Osobliwie co do prowizji [wyżywienia dla] ludzi [i] koni znajdują, wszędy biorą i nikt się na targ pokazać nie może.

⁷³² Rykonty (Rukanai), wieś na południowy wschód od Wilna.

⁷³³ Dołhynów (Dołhinów), obecnie Dauhinava, wieś w obwodzie mińskim, na południe od Mińska.

⁷³⁴ Mohylew (Mahilou), miasto w dawnym woj. mścislawskim, obecnie stolica obwodu mohylewskiego w Białorusi.

⁷³⁵ Jewie (Vievis), miasto na zachód od Wilna w Litwie.

Król JM polski [Stanisław] skojarzywszy przyjaźń między Ichmościami w-dą wileńskim [Kazimierzem Janem Sapiehą] a książętami Wiśniowieckimi [Januszem i Michałem] ma tu na kilka dni zbieżeć. Wojsko litewskie idzie pod komendę wielkiej buławy [Jana Kazimierza Sapiehy] i komput onego tam ma być umówiony.

Dobra adhaerentów [stronników] moskiewskich, jako to Ogińskich, Kotłów, Białozorów na Ichmościów Sapiehów zajeżdżają.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/I, s. 191-194

W Wilnie d. 24 Mar[tii] [III] 1708

[s. 191] Jaśnie Oświecony Mci Książę, Panie i Dobrodzieju mój Miłościwy

Po zapieczętowaniu i oddaniu na pocztę listów moich do WXM Dobrodzieja, na samym stąd wyjeździe przyjechał JP Czyż⁷³⁶ podkomorzyc wileński z Rusi od Moskwy, przy której cały czas był. Ten reffert [mówi], że IMM PP żmuydzki [Hrehory Ogiński] i gorzdowski [Kazimierz Dominik Ogiński] starostowie na oku pilnym sunt [są] Moskwy, alias sub honesta custodia [inaczej pod uczciwą strażą]. JMP starościnę żmuydzką [Teofilę Ogińską] do Polski przebierającą się zabrano i do Mohilowa odprowadzono. Menzyk [Aleksy D. Mienszykow] wcale [zupełnie] od wojska jest relegowany [usunięty]; przy JP Czyżu pomienionym dał mu car [Piotr I] jakieś gubernium w państwie [s. 192] swoim. Szeremet [Borys P. Szeremietiew] generalną objął nad wojskiem komendę, który przy objęciu onej inter primas conditiones [wśród pierwszych warunków] podał carowi: 1-mo żeby kraju polskiego nie niszczyć i nie rujnować jako już zaczęto, mając na to refleksję, że Polacy mogą wnieść w państwa carskie et eadem exercere oppressiones [i taką samą stosować przemoc]; 2-do żeby Kałmuków, Kozaków i Tatarów, jako lud niepotrzebny relegować [usunąć] z Polski, jakoż już słyseż relegowano.

Głoszą tu o potkaniu się koło Dołhynowa podjazdów [s. 193] szwedzkiego i moskiewskiego i jedni Szwedom, drudzy Moskwie przypisują wiktoryę, lecz żadnej pewności nie masz, jeśli i był jaki conflictus.

Zawczora JMP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski] z JP marszałkiem konfederackim [Piotrem Broniszem] jechali do króla JM szwedzkiego. Od JMP generała wielkopolskiego [Jana Kazimierza Sapiehy] słyssałem, że król szwedzki założył kwaterę swoją w Rakowie, a Królowi JM naszemu

⁷³⁶ Józef Mintowt Czyż, syn podkomorzego wileńskiego Kazimierza Mintowta Czyża (zm. 1685).

naznaczono w Woronianach⁷³⁷, dobrach JP Abramowicza, o mil 7 stąd, gdzie jak długo subsistent [pozostaniemy] zwyczajnie ignotum [nie wiadomo].

[s. 194] Stąd w sobotę [24 lub 31 III] Szwedzi ruszają się. Zostawują w mieście sto ludzi i jakiegoś kapitana dla egzakcji [wybrania] dawnych 60 m. [tys.] tal. bitych [360 tys złp], in vi[a]m [pod pretekstem] których zabrano już 6 beczek soli. Mają i inne wszelkie fortuny zabierać. JP Medum⁷³⁸ starosta mitawski przybył dziś querenda remedia apud Maiestatem [szukając pomocy u króla], że facie [osobiście] sprawy od regencji kurlandzkiej⁷³⁹ każą apelować do regencji ryskiej i żeby ultimate decidantur [ostatecznie zadecydowano] [caisse?] Curlandiae.

Upadam zatym do stóp Pańskich [...]

[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

^aJMP wojewodzina wileńska [Teresa Sapieżyna] stanęła tu, malkontenta [niezadowolona], że nie zastała Króla JM [Stanisława], za którego listem tu zjechała. IMM PP Sapiehowie jadą do króla szwedzkiego [Karola XII], XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] do Wilkowszek^a.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/I, s. 195–228

Z Wilna d. 25 Martii [III], o godzinie 8 z rana, 1708

[s. 195] Jaśnie Oświecony Miłościwy Książę Panie i Dobrodzieju mój

Trzecią już to pocztę za przybyciem moim do dworu ekspediuję do WXM Dobrodzieja. Pierwszą na ręce JMP skarbnego WXL [Jana Schröttera] odprawiłem de d. 9 p[rae]sen[tis] [III] i mam list od niego, że miała dojść do Gdańska do P [Pawła] Gratty. Drugą de d. 16 p[rae]sen[tis] posłałem na ręce P Glochtitera sekretarza poczty wileńskiej i ten mnie upewnił o dojściu onej. Trzeci raz piszę to teraz z Wilna.

^aMylałem się w onegdajszych moich listach w literze cyfrowej n, przypomniałem teraz sobie i piszę jak należy^a.

D. 16 [III] Po południu przyjechała JMP Wyhowska koniuszyna WXL⁷⁴⁰. Była na wieczery u Króla JM [Stanisława]. Wieczorem samym godził Król JM JMP starostę mińskiego [Krzysztofa Zawiszę] z JMP [Gabrielem]

⁷³⁷ Woroniany, prawidłowo Worniany (Varniany), wieś na wschód od Wilna w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

⁷³⁸ Heinrich Wilhelm von Medem (zm. 1711), nadstarosta (Oberhauptmann) mitawski przed 1700.

⁷³⁹ Wobec małoletności księcia Fryderyka Wilhelma Kettlera rządy w Kurlandii sprawowali regenci.

⁷⁴⁰ Teresa z Druckich Sokolińskich, żona Daniela Wychowskiego, koniuszego lit.

Kaniferem o starostwo żedejkaiskie⁷⁴¹, na które obudwum cesje dał JMP krajczy nadw. WXL⁷⁴² i od obydwóch wziął in parte [z osobna] pieniądze. Ta tylko [s. 196] diferencja [różnica], że JP starosta miński przy cesji na konsens Króla JM [Stanisława], tamten zaś potencją [siłą] odgrażał. Conventum [uzgodniono] tedy na dylację [odroczenie] do 2 niedziel, na którym terminie JMP starosta miński ma refundare [zwrócić] JMP Kaniferowi to co dał JMP Frąckiewiczowi⁷⁴³.

^aJMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] uprasza bardzo WXM Dobrodzieja, żebyś WXM Dobrodziej żadnych przywilejów i konsensów nie kazał pieczętować, nie tylko na Sasy⁷⁴⁴, o które dawno już prosił, lecz na żadne dobra i wioski po P Blinstrubowej, w czym rozumiem że i sam pisze^a.

D. 17 [III]. Po mszy była konferencja u JMP kanclerza kor. [Jana Stanisława Jabłonowskiego], na której Król JM, oba hetmani [Kazimierz Jan Sapieha i Michał Wiśniowiecki] i JMP podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka] byli, gdzie statutum reducirere [postanowiono zmniejszyć] komput wojska WXL do dwunastu tysięcy. Po której XJM hetman [Wiśniowiecki] odszedł do siebie, a IMM PP wileński [Kazimierz Jan Sapieha], mścislawski [Michał Dowmont Siesicki] wojewodowie, kanclerz kor., cześnik WXL [Krzysztof Benedykt Szczytt] jedli z Królem JM. JMP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka] i JMP generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha] obserwujący w sobotę [post], non [s. 197] maduiantes [nie pijący] siedzieli w gabinecie Króla JM. JMP w-da połocki srodze był malkontent, że mu ad primam expostulationem [na pierwszą prośbę] nie chciał być pieczętować starostwa raduńskiego⁷⁴⁵ po P Kotle⁷⁴⁶ JMP podkanclerzy ^bi mówił słyseż Królowi Jegomości: „Wasza Królewska Mość servili [niewolnicze, uległe] na nas wsadzasz subiecta [osoby]”, stosując to do pana podkanclerzego^b, które [to starostwo] potym post plurimas disceptationes [po licznych sporach] jest zapieczętowane. JMP podkanclerzy zaś dlatego denegabat [odmówił] pieczęci, że wiedząc o dobrym prawie na starostwo raduńskie JP Rudominy, nie chciał dać okazji do kolizji. Gdyby wcale był nie zapieczętował przywileju na te starostwo JMP podkanclerzy, miał być JMP w-da połocki z onym posyłać do WXM Dobrodzieja i [s. 198] deklarował był pro iuribus cancellariae [stosownie do urzędu kanclerza] wrócić oblig WXM Dobrodzieja na

⁷⁴¹ Starostwo zydejkańskie (zadekańskie) w d. woj. trockim w pow. upickim.

⁷⁴² Jan Kazimierz Frąckiewicz (zm. 1713), krajczy wileński 1699–1711, sędzia grodzki orszański od 1704, instygator lit. od 1711.

⁷⁴³ Zob. K. Zawisza, *Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy, wojewody mińskiego (1666–1721)*, wyd. J. Bartoszewicz, Warszawa 1862, s. 136.

⁷⁴⁴ Sasy, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

⁷⁴⁵ Starostwo raduńskie w d. woj. wileńskim w pow. lidzkim.

⁷⁴⁶ Starostwo raduńskie trzymał od 1703 w-da trocki Michał Kazimierz Kocień, przeciwnik króla Stanisława.

dziesięć tysięcy tynfów [złp] i miał prawo swoje dane na pałac grodzieński przyznać. ^cMówił przede mną, że ma nie lada jako zedrzeć z panią wojewodziną wileńską [Teresą Sapieżyną] i w prawne terminy wniść i temu to sam mąż, to jest Pan wojewoda wileński [Kazimierz Jan Sapieha] pozwala-^c. WXM Dobrodzieja bardzo mile wspomina JMP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka].

^cU Króla Jegomości i u pana kanclerza [Jana Stanisława Jabłonowskiego] w wielkiej bardzo estymie z Panami Sapiehami jednamy, bo pan podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] za pierwszą wiadomością przystąpienia jego [Dominika Michała Słuszki] wielki resentyment [zadowolenie] pokazywał. Za jego zaś tu przybyciem dissimuluje [milczy] i nic nie mówi. Na księcia hetmana [Michała Wiśniowieckiego] srodze jest zły pan wojewoda połocki [Słuszka]. Mówił słyszę ongi, już też dosyć tak jemu owakiemu [s. 199] synowi u nas burmistrzować. Pan kasztelan brzeski [lit. Hrehory Kopec] powiadał mi, że z jakiegoś dyskursu rzekł Król do pana wojewody połockiego: „Oto widzicie, że do nas przystąpił”. Iście odpowiedział pan wojewoda połocki: „Diabeł by to przystępował, gdyby [przed?] nim August był nie uciekł”^c.

JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] po obiedzie był u JMP marszałka konfederackiego [Piotra Bronisza], z którym potym i z JP w-dą łączyckim [Jerzym Towiańskim] jechał do kwatery swojej. Król JM wieczorem samym chodził piechotą z książętami IMM Wiśniowieckimi [Michałem i Januszem] do JP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczuki], stojącego w rynku w karczmie, którą JP podkanclerzy in habitabilem [do zamieszkania] z pustki reparaował; także do XJM nominata krakowskiego [Teodora Potockiego].

D. 18 [III] Z rana był JMP generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha] na konferencji prywatnej u Króla JM i jakom od ludzi jego słyszał, miał z sobą konsens na [s. 200] buławę do podpisu, co podobno dilatam [odroczone] ^blecz deklarację odebrał, że go to nie minie^b.

Szedł potym Król JM na mszę do kościoła i słuchał kazania JMKs. [Karola Samuela, lub Stefana] Ponińskiego mianego super propositionem [na temat]: „Quis nobis dabit panes” [Któż da nam chleba]⁷⁴⁷. Wywodził dignissime [znakomicie], że ten godzien chleba, kto idzie za Panem nie dla chleba, stosując ad distributionem iustitiam [to do rozdzielania sprawiedliwości].

Na obiedzie u Króla JM byli IMM PP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski], podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka], marszałek konfederacki [Piotr Bronisz] i książęta IMM Wiśniowieccy [Michał i Janusz]. Po obiedzie przyjechali IMM PP wileński [Kazimierz Jan Sapieha] [i] połocki

⁷⁴⁷ Aluzja do rozmnożenia manny na pustyni lub rozmnożenia chleba przez Jezusa nad jez. Genezaret (Lb 11, 4).

[Dominik Michał Słuszka] wojewodowie, JP kasztelan brzeski [lit. Hrehory Kopeć], generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha]. Mało co zabawiwszy odjechali do kwatery swojej o pół mile.

D. 19 [III]. Z rana książęta IMM Wiśniowieccy z przyjaciółmi swemi oddawali wizytę JMP w-dzie wileńskiemu [Kazimierzowi Janowi Sapieże]. Powrócili potym w jednej karecie z JMP w-dą wileńskim do Gieranion na [s. 201] nabożeństwo, na którym miał kazanie JMKs. [Karol Samuel, lub Stefan] Poninski na theme: „Maria desponsata viro Joseph” [Maria poślubiona mężowi Józefowi]. Wywodził, że Najświętsza Panna między wszystkimi świata tego oblubienicami największy wniosła posag w dom Św. Jozepha. Oba hetmani [Kazimierz Jan Sapieha i Michał Wiśniowiecki], JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski], JMP marszałek konfederacki [Piotr Bronisz] byli na obiedzie u Króla JM. Po obiedzie była konferencja u JP kanclerza. JMP w-da mścisławski [Michał Dowmont Siesicki] pożegnał Króla JM i odjechał.

JP Gurski⁷⁴⁸, który rok temu jak był posłany z Saksonii do Porty [Turcji] tu powrócił, przywiózł ekspedycję do Króla JM, gdzie Porta o przyjaźni swojej upewnia Króla JM. Powiada o wielkich na wojnę preparatywach [przygotowaniach] Porty, przeciwko zaś komu nulla certitudo [żadnej pewności]. Z tym wszystkim konjekturują [domyślają się], że na Moskwę to motes [poruszenie] obróci się.

[s. 202] **D. 20 [III]** Z rana była konferencja u JP marszałka konfederackiego [Piotra Bronisza], na której byli książęta IMM Wiśniowieccy [Michał i Janusz], JP podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka]. Potym przeniosła się ta konferencja do Króla JM. ^cDisceptatum [dyskutowano] jeśli oddać pieczęć panu kanclerzowi [Janowi Stanisławowi Jabłonowskiemu]. Obstabat [sprzeciwiał się] temu pan marszałek konfederacki powiadając, że to bez sejmu być nie może^c.

Po obiedzie jechał XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] do JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy], gdzie siedzieli nad komputem wojska⁷⁴⁹. Zgodzono się, żeby husarii było 1000, petyhorskich pancernych 3360, rajtarii 3000, dragonii 1500, piechot kilka tysięcy. Z tym wszystkim nie zakończyli tego komputu, odłożyli do Króla JM, ^cbo Król Jegomość chce mieć cudzoziemskiego swego ludu trzy tysiące, na co pan wojewoda wileński nie pozwala^c. Relację miałem od pewnego człowieka, że [s. 205]

⁷⁴⁸ Samuel Górski, miecznik halicki, emisariusz króla Stanisława do Turcji, zapewne identyczny z Górskim, który towarzyszył wojewodzie poznańskiemu Rafałowi Leszczyńskiemu, posłowi Rzeczypospolitej do Turcji w 1700, zob. *Poselstwo Rafała Leszczyńskiego do Turcji w 1700 roku*, s. 29 i indeks.

⁷⁴⁹ Dotychczasowy komput wojska litewskiego ułożono w 1703, zob. A. Wołoszyn, *Projekt komputu armii litewskiej z 1703 r. wraz z podziałem na poszczególne chorągwie i regimenty*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 18, 2017, nr 4, s. 121–138.

podczas kombinacji komputu, kiedy przyszło do chorągwi P Biegańskiego⁷⁵⁰, JMP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka] prosił, żeby nie była eliminowana, ex quo [gdź] jego krewny, deklarując prędko jego akces do Króla JM [Stanisława]. Na co zaś ten rzekł XJM hetman [Michał Wiśniowiecki]: „To chcesz WMM Pan koligacką mieć chorągiew”. Odpowiedział JMP w-da: „Nie wstydę się tego, że mój koligat P. Biegański, wolno i WXMci prosić za swoim krewnym” (i namienił kogoś tylko nie mógł sobie przypomnieć refferens [mówiąc]). „Ja zaś przedtem nie tylko dla koligatów swoich, ale i dla siebie nie mogłem u WXMci doprosić się chorągwi”.

IMM PP Ogińskich, Pociarów, Zaranków wymazane z komputu chorągwie. JMM PP hetmanów obudwuch prosiłem imieniem XJM Dobrodzieja, żeby chorągwie i regiment WXM Dobrodzieja konserwowane były. Deklarowali, że nie będzie żadnej w tym reformy.

Tegoż [s. 206] dnia jeździł Król JM rano do kwatery JP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy] i mało co tam zabawiwszy powrócił nazad. Wojsko litewskie chce na pułki trzy podzielić się: na królewski, hetmana wielkiego i hetmana polnego, na co JMP w-da wileński ullatenus [w żadnym razie] nie chce pozwalać, nazywając to novitatem [nowością] i dając rację, że pierwej jednego miał kolegę, hetmana polnego, takim zaś sposobem miałby kilku, bo każdy z pułkowników usurparet [przywłaszczy] prerogatywę hetmana.

[s. 203] ^cBył wydał Król Jegomość [Stanisław] ordynans do Tatarów litewskich, żeby szli in succursum [na pomoc] panu wojewodzie kijowskiemu [Józefowi Potockiemu]. Dowiedziawszy się o tym pan wojewoda wileński wydał revocatorias [rozkazy odwołujące to], o co bardzo się był rozgniewał Król Jegomość, ale teraz znowu dobrze z panem wojewodą wileńskim. Soli: nie bardzo też tu i kłaniają się panowie Sapiehowie. Miał był król szwedzki [Karol XII] z nimi posłać do Gieranion Harmelina [Olofa Hermelina]. Zaszło potym coś, że nie posłał. Rzekł tedy na odjezdnym w Smorgoniach król szwedzki do panów Sapiehow: „Nie posyłam nikogo z wami, jedźcie sami, ale jeśli czego nie uczyni dla was król Stanisław, przyjedźcie do mnie, będę ja wiedział co z tym czynić”. Zawsze też panowie Sapiehowie z tym odzywają się: „Mamy dobrego my swego superintendenta sub intelligimur [nadzorcę na myśli], króla szwedzkiego”. Co i ja sam z ust pana wojewody wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy] słyszałem. Wiem, że hetman [Michał Wiśniowiecki] wcale [zupełnie] już o sobie zdesperował, żałuje swego przystąpienia; mówił raz przede mną: „Niepotrzebnie porwałem się jak szalony z prędkim przystąpieniem”. Oba zaś książęta [Janusz i Michał Wiśniowieccy] niepodobna jak wielcy i szczyrzy przyjaciele Waszej Książęcej Mości. Panowie Sapiehowie wtoż niepodobna jak male [źle] wspominają

⁷⁵⁰ Najprawdopodobniej chorągiew pancerna Jana Kazimierza Biegańskiego, starosty starodubowskiego.

Waszą Książecą Mość i obie strony rade by miały jak najprędszą [s. 204] tu bytność Waszej Książęcej Mości, lecz tu bardzo dobrze, że inaczej jest, bo tak panowie Sapiehowie, jako książęta [Wiśniowieccy] za przyjaciela swego równie mają i ja też equaliter utriusque partem [równie obie strony] o przyjaźni Waszej Książęcej Mości upewniam^c.

JP [Jerzy Hieronim] Kryszpin [Kirszensztein] podczasy WXL będzie porucznikował pod husarską chorągwią u Króla JM [Stanisława]. U JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy] pod husarską także chorągwią bodaj nie będzie porucznikował JP kasztelan brzeski [lit. Hrehory Kopeć], któremu JMP w-da wileński deklarował ustąpić starostwa mscibowskiego⁷⁵¹. Strażnikowstwo WXL po JP [Kazimierz] Zaranku oddane JP staroście pługiańskiemu [Kazimierzowi Franciszkowi Kryszpinowi Kirszenszteinowi]. Dobra zaś generalnie wszystkie, oprócz Citowian⁷⁵², XJM hetmanowi [Michałowi Wiśniowieckiemu], ^bale to in conducto [przy proteście]^b. Citowiany zajechał P Komorowski⁷⁵³ pisarz ziemski miński za Korzeniew⁷⁵⁴ swój i jakożkolwiek ochrania, a Romaniski folwark od [s. 207] Citowian P Antoniewicz i dziwnie słyszę aggravat [uciska] ludzi ubogich. Prosił mnie JP Staszkiwicz, który porucznikował u P [Kazimierza?] Zaranka, żebym napisał do WXM Dobrodzieja, żebyś WXM Dobrodziej ten folwark jako swoje dziedzictwo na siebie, albo pod imieniem swoim kazał zajechać. Intraty [dochodu] żadnej stamtąd nie będzie, lecz ochrona ludziom może być pod protekcją WXM Dobrodzieja.

Tegoż dnia przyszła wiadomość, jakoby Moskwa P starostę żmujdzkiego [Hrehorego Ogińskiego] i gorzdowskiego [Kazimierza Dominika Ogińskiego] miała wziąć i do Szklowa⁷⁵⁵ zaprowadzić, o czym konfirmacji czekamy. ^cStatutum [postanowiono] tu słyszę sekretnie, że hetmani i wojsko litewskie zemknie się pod Grodno i pan marszałek konfederacki [Piotr Bronisz] z nimi, który imieniem Rzeczypospolitej będzie traktował z panem wojewodą bełskim [Adamem Sieniawskim] i conservare [zachować] go przy buławie, a to dla tego, żeby pan wojewoda kijowski [Józef Potocki] nie miał żalu do Króla o buławę. Przy [s. 208] której nie Król, ale Rzeczpospolita skonfederowana propter bonum pacis et unionem [dla dobra pokoju i zjednoczenia] będzie. In quantum [o ile] zaś pan wojewoda bełski non acceptabit mediationem

⁷⁵¹ Starostwo mścibowskie (mściborskie) w woj. nowogródzkim w pow. wilkomirskim.

⁷⁵² Cytowiany, miasteczko w d. pow. rosieńskim, ówczesna własność Radziwiłłów, obecnie w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

⁷⁵³ Jan Kazimierz Komorowski (zm. 1713/1714), chorążyc wilkomierski, pisarz ziemski mozyrski (!) od 1681.

⁷⁵⁴ Korzeniew, przypuszczalnie Korzeniów, wieś w d. pow. pińskim, obecnie w obwodzie brzeskim w Białorusi.

⁷⁵⁵ Szklów (Skłou), miasto, ówczesna własność Sieniawskich, obecnie w obwodzie mohylowskim w Białorusi.

[nie zaakceptuje mediacji] pana marszałka konfederackiego, tedy wojsko litewskie złączywszy się z Szwedami i z panem wojewodą bełskim⁷⁵⁶ forti manu agent [zbrojnie wystąpi] przeciwko panu wojewodzie bełskiemu^c.

Przyszła wiadomość, że podjazd moskiewski napadłszy na Raków zabrał wozy JMP starosty płungiańskiego [Kazimierza Franciszka Kryszpina Kirszenszteina] i kilku chorągwi, co weryfikowało [potwierdziło] się. JMP w-da witebski [Kazimierz Pocij] i JMP marszałek kowieński [Bogusław Kazimierz Ogiński] deprecabantur [prosil o przebaczenie] JMP w-dę wileńskiego [Kazimierza Jana Sapię]. Rzekł JMP w-da wileński do JMP w-dy witebskiego: „Czy godziło się Mci Panie tak wielkie excidium [ruinę, spustoszenie] czynić chłopów moich”. Składał się ordynansem danym JMP w-da witebski, potem obróciwszy się do JP Waczyńskiego JMP [s. 209] w-da wileński rzekł także: „I WMP[an] moje dobra paliłeś”. Włożyli zatym instancje swoje książęta IMM [Wiśniowieccy] i inni za deprekantami [przepraszającymi]. JMP w-da wileński in signum [na znak], że wszystko kondonuje [daruje, przebacza] kiwnąwszy głową dolentis modo [jakby cierpiał] i powiedziawszy te formalia [słowa]: „Ale nu dajcie mi już pokój”, wsiadł do kolaski i odjechał na swoją kwaterę.

JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapięha] odesłał Królowi JM pakiet listów przejętych moskiewskich, w których co continentur non constat [zawierają nie stwierdzono] jeszcze. Przyjechał JMP starosta płungiański [Kazimierz F. Kryszpin Kirszensztein], za którego przybyciem compertum [dowiedziano się], że P [Michał Kazimierz] Kniazewicz nie wzięty, lecz facta capitulatione [uczyniwszy kapitulację] z chorągwiami przystąpił. Includo [załączam] onej kopię, ^cktórej oryginał u mnie jest, ale toż fabrykowano per conductum [przez ugodę] bo wziął za to pan Kryszpin szesnaście tysięcy tyńfów [złp]. Był pan Kniazewicz o ćwierć tylko mili od [s. 210] Gieranon, ale bardzo sekretnie, ledwo kto o nim wiedział. Jam się z nim widział, kiedy[m] pytał o moskiewskich intentach [zamiarach], powiadał, że bardzo się armują przeciwko Szwedowi i niechybnie mają dać batalię na granicy swojej i poprzysięgał przede mną, że Moskwa wygra tak ma dobrych ludzi i wielkie preparamenta [przygotowania]^c. Kawalerię przedkłada nad piechotę, tak teraz dobrze jest wymusztrowana i na dobrych koniach. Kiedym z tak sromotnej od Grodna i mostu śmiał się uciezki powiedział, że to umyślnie uczynili, chcąc aż do piechot doprowadzić Szwedów i że to jeszcze w maju tak rok u nich [było] conclusum [postanowione], żeby nie dawać batalii, aż na granicy. Rachował więcej sta tysięcy do boju ludzi, a czterdzieście tysięcy już jest gotowych, wymusztrowanych na stolicy [Moskwie], które oni rekrutami zowią. W swoim państwie od granicy kazał car [Piotr I] ludziom

⁷⁵⁶ Błąd szyfrującego ten tekst J. M. Karpia, powinno być: *wojewodą kijowskim [Józefem Potockim]*.

ustępować wszystkim ku stolicy, tak że pusty wcale kraj na kilkadziesiąt mil zrobił. [s. 211] Kopy wszędzie i zasięki gęste porobione, do których mięsiwa solonego i różnych prowiantów dostatkiem nawożą. Mężyk [Aleksy D. Mienszykow] i car byli dotąd w Biessienkowiczach⁷⁵⁷.

Wieczorem samym u JMP kanclerza [Jana Stanisława Jabłonowskiego], Król JM [Stanisław] i XJM nominat krakowski [Teodor Potocki] na długiej byli konferencji.

D. 21 [III] Z rana secretissimum [jak najtajniej] było senatus consilium [rada senatu], na które prócz senatorów nikt nie wchodził. Materia tego senatus consilium wszystka, jeśli oddać pieczęć JMP kanclerzowi [Janowi Stanisławowi Jabłonowskiemu], albo nie? Które tedy mogłem explicari votorum sensus [dowiedzieć się treść głosów], te wyrażam. Naprzód XJM nominat krakowski [Teodor Potocki] dawszy validissimas rationes [jak najmocniejsze argumenty] życzył do sejmu to odłożyć. JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński] życzył, żeby posłać do króla JM szwedzkiego [Karola XII] o pozwolenie złożenia jak najprędszego sejmu i na nim oddać pieczęć JMP kanclerzowi. JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] płażem poszedł [uchylił się]. JMP w-da krakowski [Franciszek Lanckoroński], tako JMP w-da łęczycki [Jerzy Towiański] rzekłszy, że arduum [ciężko] jest królom rządzić, życzył do sejmu te negotium [tą sprawę] [s. 212] odłożyć. JMP kasztelan wileński [Michał Wiśniowiecki] via [drogą] kolegi s[wego] starszego poszedł. XJM w-da ruski [Janusz Wiśniowiecki] powiedział: „Przyznaję to, że difficile [trudno] jest princip[alis] consulere [dostojnikom (tu: senatorom) radzić], z JMP w-dą łęczyckim, a zgadzam się cum sensu [ze zdaniem] XJM nominata krakowskiego”. JMP kasztelan łęczycki [Jerzy Antoni Warszycki] radził odłożyć do sejmu. JMP [Władysław] Czarnkowski podskarbi indifferenter [neutralnie] wotował, nie pozwolił jednak na oddanie in senatus consilio [na radzie senatu] pieczęci. JMP podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka], dii dederunt [boski wywodził] w KJM iudicium [osąd] i wielki rozum, że bez żadnej rady największe możesz decidere [rozstrzygać] rzeczy, cytował prawa, że in senatus consilio nie godzi się oddawać pieczęci i konkludował, życząc rejekty [odroczenia] do sejmu. JMP marszałek konfederacki [Piotr Bronisz] rzekł, że lubo nie ma ius [prawa] mówienia in senatus consilio ex quo [ponieważ] kto nie jest senatorem, to tylko innuit [wskazał], że konfederacja jego za najpierwszy niemal fundament położyła detronizacji króla Augusta, że przeciwko prawu [s. 213] oddał pieczęci in senatus consilio, a zatym żeby w to co jest reprobatum [zganione] nie wpadać, życzył odłożyć do sejmu oddanie pieczęci.

Owo zgoła taką mam relację, że żaden z senatorów nie pozwolił na oddanie pieczęci in senatus consilio [na radzie senatu]. Konkludował Król JM

⁷⁵⁷ Biesienkowicze, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

proprio ore [własnymi usty] w ten sens: „Chciałem być in senatus consilio oddać pieczęć JP kanclerzowi, czyniąc to nie tak z relacji do siebie affinitatis M[aiesta]ti [powinowactwa z osobą królewską], jako ex consideratione et aestimatione [z poważania i szacunku] wielkich zasług i przymiotów Jegomości, chcąc mieć JMci constitutum in ministerio suo [utwierdzonym na ministerstwie swoim], albo przy sobie dla rady, albo za oddaleniem się w granice moskiewskie, zostawić w Polszcze dla utrzymania interesów moich. Co że Waszmościom nie zda się i ja recendo [odstępuję] od tego”.

^cTeraz pan kanclerz na wszystkich, słyszę, niemiło pogląda, z panem marszałkiem konfederackim [Piotrem Broniszem] taki miał raz dyskurs: „Kiedy nie pozwalacie oddać [s. 214] mi pieczęci czymże się będę ja zwał, bom wojewodztwa ruskiego ustąpił księciu [Januszowi Wiśniowieckiemu] dla dobra pospolitego”. Odpowiedział pan marszałek: „Zów się Waszeć wojewodą poznańskim felicem evectionem ad thronum [szczęśliwie opróżnionym przez (wyniesienie) do tronu] Króla Jegomości, gdyż ja tego wojewodztwa aż do sejmu nie pretenduję”. Odpowiedział pan kanclerz: „Nie mam tam żadnej posesji”, na co pan marszałek: „To WM Pan mniejsze rzeczy uważasz, a większych nic, to jest prawa perexe pressum [wyraźne przekroczenie] i fundament u naszej konfederacji”. Rzekł potym, czy pan kanclerz czy kto inny: „Ale się obawiamy książećcia warmińskiego⁷⁵⁸ żeby na sejmie nie zatrudnił”. Na co pan marszałek: „To WMM Pan boi się jednego księcia warmińskiego, a ja nie mam się obawiać całej Rzeczypospolitej, której na sejmie powinien będę dać rachunek ze wszystkich akcji moich”^c.

Pan podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] pił dziś za zdrowie Waszej Książęcej Mości his formalibus [tymi słowy]: „Vivat Książę Jegomość na Feydanach”, [s. 215] tym powiadał, że była trudność i dziś o te starostwo, ale one sedavit [uśmierzył] pan podkanclerzy. Prawdziwie szczęściem wielkim to stało się, że podczas bytności tu mojej intercesserunt fata [nastąpił zgon] pana Wołłowicza⁷⁵⁹, bo niechybnie pan podkanclerzy albo sam te starostwo wziąłby, albo komu inszemu zapieczętowałby, nie dając w tym żadnej konotacji o[d] siebie. Dopiero kiedym ja poprzysiągł niemal przed nim, że o to prosiłeś go Wasza Książęca Mość i miałeś zapieczętowane za Augusta i teraz masz podpisane wziął nasze curam [starania] utrzymania Waszą Książęcą Mość przy tym starostwie.

Po obiedzie ruszył Król JM [Stanisław] z Gieranon do Wilna i jednym cugiem ujechawszy pół szóstej [5,5] mili nocował w karczmie [Jaworowo] między Solecznikami Małemi i Jaszunami⁷⁶⁰. Z którym jeden tylko JMP

⁷⁵⁸ Kanclerzem wielkim koronnym formalnie wciąż był książę biskup warmiński Andrzej Chryzostom Załuski.

⁷⁵⁹ Jan Kazimierz Wołłowicz (zm. 1708), starosta chwejdański.

⁷⁶⁰ Soleczniki Małe (Salcinnkeliai) i Jaszuny (Jasiunai), wieś i miasteczko w obwodzie wileńskim w Litwie, na południe od Wilna.

kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] nocował. Inni Ichmoście jedni w zadzie, inni w przedzie nocowali. JMP starosta pługiański [Kazimierz Franciszek Kryszpin Kirszensztein] odjechał do dywizji swojej pod [s. 216] Słuck, z którym pojechali wespół P [Michał Kazimierz] Książewicz i [Michał?] Eperyaszy. P Książewiczowi dał poruczeń[stwo] pod swoją chorągwią JMP starosta pługiański. Tenże [Książewicz] z wielką przede mną ku WXM Dobrodziejowi odzywał się submisją [czołobitnością].

D. 22 [III] Nagonili księżęta IMM Wiśniowieccy [Michał i Janusz] Króla JM [Stanisława] na noclegu, gdzie zastali JMP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczukę] jednego. Wsiedli do kolaski z Królem JM, czwarty JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski]. JMP podkanclerzy w osobnej jechał kolasce. W Jaszunach wysiadł XJM Janusz [Wiśniowiecki] z kolaski Króla JM, na którego miejsce wsiadł XJM nominat krakowski [Teodor Potocki], a XJM Janusz jechał w kolasce XJM nominata krakowskiego. Popasywał Król JM w Rudominie, wsi tatarskiej⁷⁶¹. Siedzieli u stołu z Królem JM: XJM nominat krakowski, księżęta IMM Wiśniowieccy, JMP kanclerz, JMP podkanclerzy, JMP [Stanisław] Poniatowski, JMP starosta malborski [Franciszek Bieliński]. JMP podkanclerzy i XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] z rybami jedli, jako post obserwujący [zachowujący], [s. 217] drudzy Ichmoście z mięsem.

Miasto [Wilno] [s]potykało piechotę Króla JM za krzyżem malowanym[?] na tym miejscu, gdzie przedtym karczma dominikańska stała⁷⁶² i oddało klucze od miasta. Było osób wszystkich koło dwuchset. JMP [Henrik Wilhelm] Wrangel, pułkownik tu stojący przyjął Króla JM pod Ostrą Bramą konno i asystował w kalwakacie [!] aż do pałacu JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy] pod dominikanami⁷⁶³, gdzie stoi Król JM. Jechali z Królem JM w kolasce XJM nominat krakowski [Teodor Potocki], XJM hetman [Michał Wiśniowiecki], JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski]. Staął Król JM w mieście o wtórej godzinie. JMP w-da wileński w pół godziny [później] przyjechał, za którego przybyciem zaraz Król JM konno in assistentia [w towarzystwie] IMM PP w-dy wileńskiego, księżąt IMM Wiśniowieckich, kanclerza kor., podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczuki], łączycykiego [Jerzego Antoniego Warszyckiego] i brzeskiego [lit. Hrehorego Kopcia] kasztelanów i XJM nominata krakowskiego i innych, jechał na Antokole, gdzie najpierwej wstępował do kościoła św. Piotra, [s. 218] potym do pałacu JMP w-dy wileńskiego⁷⁶⁴, którego chwalił

⁷⁶¹ Rudomino (Rudamina), wieś na południe od Wilna, w niewielkiej odległości od miasta.

⁷⁶² Na trakcie lidzkim przed Bramą Rudnicką.

⁷⁶³ Kościół i klasztor Dominikanów oraz pałac Kazimierza Jana Sapiehy przy ul. Dominikańskiej.

⁷⁶⁴ Antokol, dzielnica Wilna na północny wschód od Starego Miasta. Tamże barokowy kościół św. św. Piotra i Pawła ufundowany w drugiej połowie XVII w. przez Paców i pałac K. J. Sapiehy z końca XVII w.

i życzył, żeby go reparaował w-da wileński. Stamtąd był w kościele trynitarzów⁷⁶⁵, gdzie „Te Deum laudamus” śpiewano. Po „Te Deum laudamus” widział tamże kaplicę, która jeszcze niedokończona. Prośli księży do klasztoru, był u nich i piwa się napiwszy odjechał. Powracając do miasta wstępował do JMP wojewodziny połockiej⁷⁶⁶, stojącej w swoim pałacu⁷⁶⁷, gdzie mało co zabawiwszy powrócił do stacji swojej. Wieczorem samym brał parol [hasło] u Króla JM JMP Wrangiel pułkownik.

D. 23 [III] JMP w-da witebski [Kazimierz Aleksander Pocię] stoi w pałacu WXM Dobrodzieja⁷⁶⁸, książyta IMM [Michał i Janusz Wiśniowieccy] w pałacu JMks. biskupa wileńskiego [Konstantego Kazimierza Brzostowskiego]⁷⁶⁹. JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski i JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] w tymże pałacu, gdzie i Król JM. XJM nominat krakowski [Teodor Potocki] i JMP kasztelan brzeski [Hrehory Kopeć] u dominikanów. Wielka tu na wszystko, prócz mięsa, droży[z]na, ryb dokupić się niepodobna, [s. 219] żyta becza 50 zł, owsa 35 i to z trudnością dostać, siana wcale nie masz, sieczki garniec 6 gr. Mnie w drodze [koń] wywinął nogę, gdyby nie XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] kazał być dać swego konia, nie wiem jakbym dojechał do Wilna. JP [Władysław] Czarnkowski został w Gieranonach.

D. 23 [III] Król JM o godzinie 10 ruszył się do kościoła katedralnego⁷⁷⁰ in assistentia [w towarzystwie] wszystkich Ichmościów tu będących. Jechał z Królem JM w karecie JMP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski] i XJM nominat krakowski [Teodor Potocki]. In atrio [na dziedzińcu] kościoła spotykał pontificaliter cum clero [w szatach biskupich z duchowieństwem], in assistentia IMM księży Połubinskiego⁷⁷¹ proboszcza [katedralnego] i Giecewicza⁷⁷² kanonika wileńskiego, JMks. Horaim biskup tyławiacki⁷⁷³ miał piękną, po łacinie mowę do Króla JM. Odpowiadał eodem idiomate [w tymże języku] JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] i krótko i dobrze. Zaczęto potym śpiewać „Te Deum laudamus” i wprowadzał

⁷⁶⁵ Niewielki kościół i klasztor Trynitarzy z przełomu XVII/XVIII w. przy d. ul. Antokolskiej.

⁷⁶⁶ Konstancja Słuszkowa z Podbereskich (zm. 1722/1723), od 1686 żona Dominika Michała Słuszki.

⁷⁶⁷ Pałac Słuszków z końca XVII w. przy d. ul. Kościuszki.

⁷⁶⁸ Pałac Karola Stanisława Radziwiłła z połowy XVII w. przy d. ul. Ludwisarskiej i Wileńskiej.

⁷⁶⁹ Pałac biskupów wileńskich z XVI w., obecnie Pałac Prezydencki przy pl. Szymona Dowkonta (Simono Daukonto).

⁷⁷⁰ Katedra pod wezwaniem Trójcy Św. na pl. Katedralnym.

⁷⁷¹ Jan Połubiński (zm. 1727), wojewodzie nowogródzki, kanonik i proboszcz katedralny wileński.

⁷⁷² Franciszek Giecewicz (zm. po 1717), kanonik wileński.

⁷⁷³ Aleksander Mikołaj Horaim (zm. 1735), kanonik wileński od 1690 (kustosz i oficjał), biskup sufragana białoruski od 1700 i biskup tytularny tyberiadzki, biskup smoleński od 1711, biskup żmudzki od 1716.

pontificaliter tanże JMKs. Horaim Króla JM do kościoła. Po prześpiewaniu „Te Deum laudamus” szedł Król [s. 220] JM do kaplicy Św. Kazimierza^a i która jako też i kościół bardzo się podobały Królowi JM i wszystkim Ichmościom, którzy pierwszy raz w Wilnie [byli]^a, gdzie przy kapeli dobrej miał mszę JKs. Horaim. Ewangelię i [pate?]nę podawał Królowi JM XJM nominat krakowski [Teodor Potocki].

Po mszy jechał Król JM do swojej stacji, w której wszyscy rektorowie witali Króla JM ore [ustami] JKs. Łosiewskiego⁷⁷⁴. Był z nimi JMKs. Bronisz⁷⁷⁵ i witał się z JP marszałkiem konfederackim [Piotrem Broniszem]. Potym rozeszli się wszyscy. Sam tylko Król JM został i titiun [tytoń] kurzył⁷⁷⁶, jako niejeżdzący w piątek tylko raz i to wieczór. Około pierwszej godziny jechał Król JM do Werek⁷⁷⁷, które bardzo podobały się Królowi JM. ^cI mówił panu [Samuelowi Kazimierzowi] Szwykowskiemu te formalia [słowa]: „Ot ja korony ustąpił bym za tę rezydencję, gdybym mógł w pokoja [pokoju] w niej mieszkać”^c.

Powróciwszy z Werek jadł u XJM nominata krakowskiego [Teodora Potockiego], z którym potym [i] JMP kanclerzem [Janem Stanisławem Jabłonowskim] i JMP łowczym [Samuelem Kazimierzem Szwykowskiem] był w klasztorze Św. Michała⁷⁷⁸ u JMP wojewodziny witebskiej⁷⁷⁹, gdzie [s. 221] zastał XJM Janusza [Wiśniowieckiego], JMP generał wielkopolskiego [Jana Kazimierza Sapiechę], JMP [Stanisława] Poniatowskiego, którzy i obiad tam jedli, bawił się z godzinę i pocałował w rękę JMP wojewodzinę i odebrał wzajemne basium [pocałunek] odjechał do siebie. Całowali i inni Ichmoście wszyscy ex distinctiorib[us] [z szacunku] też JMP wojewodzinę w rękę, lecz sine talione [bez odwzajemnienia]. Witały Króla JM w klasztorze będącego JM Panna Matka [przełożona] i JM Panna Szwykowska⁷⁸⁰,

⁷⁷⁴ Krzysztof Łosiewski (1649–1712), od 1667 jezuita, rektor nowicjatu jezuickiego w Wilnie 1696–1697 i 1706–1709, prowincjał litewski od 1709.

⁷⁷⁵ Przypuszczalnie Michał Bronisz (1654–1715), od 1672 jezuita, superior kolegium w Bobrujsku 1703–1706 i w Mereczu 1709–1710, lub Stanisław Bronisz (zm. po 1744), późniejszy kanonik i kanclerz kurii wileńskiej.

⁷⁷⁶ O szczególnym zamiłowaniu Stanisława Leszczyńskiego do palenia tytoniu zob. R. Marcinek, *Sławne ziele zwane tabaką*, Warszawa 2012, s. 101–104.

⁷⁷⁷ Werki (Verkiu), podmiejska rezydencja biskupów wileńskich, na północ od Wilna, pałac wzniesiony ok. 1700 przez biskupa Konstantego Kazimierza Brzostowskiego.

⁷⁷⁸ Klasztor Bernardynek i kościół św. Michała Archanioła z pocz. XVII w. u wylotu d. Zaułka Bernardyńskiego.

⁷⁷⁹ Przypuszczalnie Rachel Krysypinowa z Brzostowskich (zm. 1712), wdowa po poprzednim w-dzie witebskim Andrzeju Kazimierzu Krysypinie Kirszenszteinie (zm. 1704), aktywna politycznie na Litwie.

⁷⁸⁰ Felicjanna Chłusiewiczówna (zm. po 1730), w zakonie od 1677, przełożona bernardynek wileńskich 1706–1709 i kilkakrotnie później oraz Petronela Szwykowska (zm. po 1717), w zakonie od 1682?, u bernardynek w klasztorze św. Michała od 1695.

rodzona siostra JP łowczego, której rzekł Król JM: „Proś WM P[ana] Boga, żeby mnie było dobrze, to i P Bratu W będzie dobrze”.

Tegoż dnia mówił mi JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka], że był o województwo nowogrodzkie i powiadał, że chce dać WXM Dobrodziejowi dwa tysiące czerwonych złotych [36 tys. złp]^a i powiadał, że z tą propozycją posłano ekspedycję do WXM Dobrodzieja przez JMKs. biskupa wileńskiego [Konstantego Kazimierza Brzostowskiego].^a Życzył tedy JMP podkanclerzy, żebyś WXM Dobrodziej, to co offertur [oferują] wziął, a województwo mściśławskie na XJM krajczego [Jana Mikołaja Radziwiłła] przyjął, dając rację, że te województwo [s. 222] mało co niższe, a do tego JP [Michał Dowmont] Siesicki jest in [w] wieku. Zawsze województwo nowogrodzkie post decessum [po zgonie] jego dostanie się w Dom WXM Dobrodzieja. W czym prędkiej a prędkiej trzeba rezolucji. Jeżeli XJM krajczy przyjedzie do dworu [króla Stanisława], JP podkanclerzy ma znaleźć sposób, że jurament przeciągnie się.

Dziś przyszła do generała wielkopolskiego [Jana Kazimierza Sapiehy] z Smorgoń wiadomość, że król szwedzki [Karol XII] miał się stamtąd ruszyć, w czym czekamy doskonalszej wiadomości, a Król JM [Stanisław] był się już rezolwował [zdecydował] tu i Święta [Wielkanocne – 8–9 IV 1708] odprawić. Dziś przyszła wiadomość, że w Dołhynowie stanęło kilkanaście pułków moskiewskich. Stał się dziś casus [wypadek], [Mandlim] Chevalier cyrulik królewski idącego piechotą JP marszałka konfederackiego [Piotra Bronisza] na ulicy koniem potrafił, tak że aż padł, ale z łaski Bożej nieszkodliwie.

[s. 223] Słyszałem, że JP generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha], chce brata swego któregoś⁷⁸¹ żenić z JP wojewodziną witebską [wdową Rachelą Kryszpinową Kirszenszteinową]. XJM Janusz [Wiśniowiecki] mówił mi, żebym napisał do WXM Dobrodzieja, że jeśli życzysz WXM Dobrodziej, chce swatać JP Kryszpinównę⁷⁸² wojewodziankę witebską za XJM starostę kowieńskiego⁷⁸³, której zaraz ma ustąpić matka [Rachela Kryszpinowa] Rawdani⁷⁸⁴ i obudwuch starostw. Także XJM Janusz kazał mi wyrazić, że ex observantia [z szacunku dla] promocji WXM Dobrodzieja nie promowali książe IMM [Wiśniowieccy] JMP [Kazimierza Aleksandra?] Pocięja na województwo nowogrodzkie.

⁷⁸¹ Bracia Jana Kazimierza Sapiehy starosty bobrujskiego: Józef Franciszek i Jerzy Felicjan.

⁷⁸² Konstancja Kryszpin Kirszensztein, jedyna dziedziczka dóbr po wojewodzie witebskim Andrzeju Kazimierz. Od 1712 żona Kazimierza Krzysztofa Pakosza, chorążego nadw. lit.

⁷⁸³ Nominalnie starostą kowieńskim był od 1676 Mikołaj Andrzej Pac, choć podobno na podstawie konsensu z 1703 zrezygnował z tego starostwa na rzecz syna Krzysztofa Konstantego. Fakt, że Karp daje starości tytuł książe świadczy, że starostwo to faktycznie trzymał wówczas Mikołaj Faustyn Radziwiłł.

⁷⁸⁴ Raudań (Raudany, Raudone), wieś i dobra ziemskie od połowy XVI w. należące do Kryszpinów Kirszenszteinów, na zachód od Kowna w Litwie.

^cKsiążki, którąś Wasza Książęca Mość zlecił odebrać od Króla Jegomości kazał Król Jegomość szukać, ale nie mogą znaleźć, podobno zaginęła.^c

D. 24 [III] Z rana była konferencja, na której Król JM JMP w-dę wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehę] z XJM hetmanem [Michałem Wiśniowieckim] ad strictiorem [do ściślejszego] niż przedtym przyprowadził [s. 224] amplexum [zbliżenia]. Potym witali Króla JM ojcowie dominikanie, którym sam Król JM odpowiedział kil[ka] słów, że jest wdzięczen tego wita-nia. Był na[*stępnie?*] u oo. jezuitów nowicjackich, gdzie wstąpił do klasztoru i do refektarza⁷⁸⁵. Prezentował ks. rektor [Krzysztof Łosiewski] Królowi JM wszystkich nowicuszów. Stamtąd jechał Król JM do oo. dominikanów do XJM nominata krakowskiego [Teodora Potockiego], u którego obiad jadł. Siedzieli u stołu z Królem JM XJM nominat krakowski, JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], XJM hetman [Michał Wiśniowiecki], JP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski], JMP marszałek konfederacki [Piotr Bronisz], JP Wrangiel [ppłk Henrik Wilhelm Wrangel], JMP [płk] Dykier [Karl Gustaf Dücker], JP [Stanisław] Poniatowski, JP starosta malborski [Franciszek Bieliński], JP wojewodziec lubelski [Jan Tarło].

O JMP Dykierze powiadają, że przyjechał z obli-giem, które miasto [*Wilno*] mu dało przed lat dwuma na 80 m. [tys.] tal. bitych⁷⁸⁶ [480 tys. złp] i ma egzekwować te pieniądze. Spisano tak w mieście, jako na wicinach [stat-kach] wszelkie towary i victualia i pod wielką winą zakazano one przedawać i wywozić. Miasto wypłaca [s. 225] co dzień na Szwedów tu stojących z dymu po talaru bitym [6 złp]. Insuper [ponadto] wydaje na kuchnię pułkownika po tal. 100 prócz inszych ekspens na komisarza po tynfów 100 [złp].

JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] upomina się o wydanie P [Michała Kazimierza] Kniazewicza ex quo [gdyż] o rujnowanie dóbr swo-ich ma do niego jakieś pretensje, lecz JP starosta płungiański [Kazimierz Franciszek Krysztyn Kirszensztejn] składa się kapitulacją [ugodą] i wydać go nie chce. O registr deputatów staram się, teraz kto tych wiem wypisuję: z Wilna⁷⁸⁷ JMP kasztelan witebski [Marcjan Ogiński] [i] JP Jagiełłowicz, z Wilkomierza P [Konstanty Jan] Podlecki sędzia [ziemski wilkomier-ski] [i] P [Olbrycht] Żagiel, z Kowna P Tyszkiewicz [i] P Kossakowski, z Trok P Wienikiewicz [Franciszek Mirosław Więckowicz], z Grodna JP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] [i] JP starosta miński [Krzysztof Zawisza], z Nowogrodka P [Marcjan Dominik] Chalecki starosta nowosielski

⁷⁸⁵ Kościół i klasztor św. Ignacego Loyoli z pierwszej połowy XVII w. przy ul. Tatarskiej w pobliżu murów miejskich. Tam też znajdował się nowicjat prowincji litewskiej jezuitów; refektarz wzniesiono w 1681.

⁷⁸⁶ Dalej, w liście J. M. Karpia z 20 IV 1708, jest mowa o 60 tys. tal.

⁷⁸⁷ Według *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1697–1794*. Spis, red. A. Rachuba, Warszawa 2004, s. 68 deputatami z Wilna byli Marcjan Ogiński i Krzysztof Kamiński.

[i] P [Kazimierz Franciszek] Malawski podczaszy [nowogródzki], ze Żmuydzi P Kownacki [i] P Dowgird, w Upicie nie było sejmiku.

Przyszła dziś wiadomość, że Szwedzi w Boryssowie⁷⁸⁸ Moskwy 500 znieśli.

Po obiedzie objeżdżał Król JM [Stanisław] miasto [Wilno] z XJM hetmanem [Michałem Wiśniowieckim], JMP kanclerzem [Janem Stanisławem Jabłonowskim] i innemi, [s. 226] wstępował do misjonarzy i francuzek⁷⁸⁹. Wieczo[rem] jechał Król JM do klasztoru Ś. Michała [d]o JMP wojewodziny wileńskiej [Teresy Sapieżyny] z XJM hetmanem, JMP kanclerzem i JMP marszałkiem konfederackim [Piotrem Broniszem]. Zastał tam XJM Janusza [Wiśniowieckiego], JMP generała wielkopolskiego [Jana Kazimierza Sapiechę], JMP podczaszego WXL [Jerzego Hieronima Kryszpin Kirszenszteina], JP [Stanisława] Poniatowskiego, JMP starostę malborskiego [Franciszka Bielińskiego] i JP wojewodzica lubelskiego [Jana Tarłę]. Oboistowie Króla JM grali. W godzinę przyjechał z Prus JP [Aleksander] Przeddziecki i bardzo mile jest przyjęty od Króla JM. Damy były te: JP koniuszyna WXL⁷⁹⁰, IMM PP Żemlanki podkomorzanki oszmiańskie⁷⁹¹, IMM PP Szemetówny sędzianki żmuydzkie⁷⁹². Tamże Król JM jadł kolację i bawił się aż do godziny dziewiątej.

Dziś to jest d. 25 pr[aesentis] [III] będzie na obiedzie Król JM u JMP [Henrika Wilhelma] Wrangla pułkownika.

Upadam zatym do stóp Pańskich [...]

[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

^a-P Sliznia⁷⁹³ jakiegoś unum ex sicariis [jednego z zabójców] nieboszczyka JMP koniuszego WXL⁷⁹⁴ JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] kazał wziąć i okować^a.

[s. 227] PS JP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] powiadał, że nowego komputu stanowiąc teraz nie będą, tylko do starego podpiszą się hetmani i będzie na woli JMP w-dy wileńskiego, które chcąc konserwować, albo zmieniać chorągwie. Król JM wydaje uniwersały swoje do województw i powiatów, żeby podatków wszelkich za niczyjemi nie wypłacano asygnacjami, tylko za JMP w-dy wileńskiego. Widziałem się z człowiekiem P starosty

⁷⁸⁸ Borysów (Borysau), miasto rejonowe w obwodzie mińskim w Białorusi, na wschód od Mińska.

⁷⁸⁹ Kościół i klasztor Księży Misjonarzy Wniebowstąpienia Pańskiego przy ul. Subocz oraz klasztor Wizytek Serca Pana Jezusa położony naprzeciw kościoła Misjonarzy na Górze Zbawiciela.

⁷⁹⁰ Teresa, żona Daniela Wyhowskiego.

⁷⁹¹ Córki podkomorzego oszmiańskiego Jerzego Wawrzyńca Żemłły (zm. 1701).

⁷⁹² Córki sędziego ziemskiego żmudzkiego Konstantego Łukasza Szemiota (zm. 1689).

⁷⁹³ Trudno określić, kogo z tej licznej rodziny szlacheckiej dotyczy ta informacja; może to być Benedykt Szymon Ślizień – krajczy oszmiański lub Michał Ignacy – podstoli oszmiański.

⁷⁹⁴ Michała Franciszka Sapiechę, którego zabito 19 XI 1700 po bitwie pod Olkiennikami między Sapiehami i szlachtą litewską.

gorzdowskiego [Kazimierza Dominika Ogińskiego], który reffert [mówi], że P starosta żmuydzki [Hrehory Ogiński] do wojska koronnego przebrał się, a P starosta gorzdowski był wrócony z drogi od Moskwy, ale znowu dimissus [uwolniony] i miał już dotąd stanąć w Piasznych⁷⁹⁵. W Januszach⁷⁹⁶ Szwedzi pięciu ludzi zamęczyli, nie masz jednego tu człowieka, który by się na nich bardziej niż na Moskwę skarżył. Król JM szwedzki [Karol XII] kiedy odjeżdżali IMM PP Sapiehowie z Smorgoń do Gieranon, miał tak rzec [s. 228] (jako mi czynią relację niektórzy): „Ite ad vestra Regem, si vobis favet omnia, venietis ad me et gratias ageris mihi, si non favet, venietis etiam ad me, et ego illem adhunc rogabo” [Idźcie do waszego Króla, jeśli wam będzie we wszystkim życzliwy przyjdźcie do mnie i mi podziękujcie, jeśli nie będzie życzliwy, też przyjdźcie do mnie i ja od niego tego zażadam].^c Pan wojewoda wileński [Kazimierz Jan Sapieha] wczoraj prosił u Króla Jegomości o podpisanie konsensu na cedendum [cesję, odstąpienie] buławy. Odłożył Król Jegomość do dnia dzisiejszego^c. Tu żadnego consilium [rady senatu] już nie będzie. O ruszeniu się króla szwedzkiego znowu ucichło.

JMP łowczy nadw. WXL [Samuel Kazimierz Szwykowski] z wielką trudnością dostał tych punktów JP marszałka konfederackiego [Piotra Bronisza] i responsu na nie króla szwedzkiego, bo to in secreto summo servatur [w najwyższym sekrecie zachowuje się]. Suplikuje WXM Dobrodziejowi, żebyś WXM Dobrodziej owych nikomu nie komunikował. JMP [Kazimierz Krzysztof?] Pakosz suplikuje WXM Dobrodziejowi o podpisanie i zapieczętowanie tego listu do komisarzy, datą jak konsens. Za odebraniem onego deklarował zaraz do mnie oddać szłapaka [konia] deklarowanego WXM Dobrodziejowi. Ja zaś do kogo mam oddać tego konia, na ordynans czekam.

[AGAD, AR, dz. V, nr 6465 II, s. 58–59: załącznik? do listu M. J. Karpia do K. S. Radziwiłła pisanego w Sołach 18 V 1708 r.]

[s. 58] Ichm[oście] praesetes [obecni] w Wilnie
XJM [biskup] nominat krakowski [Teodor Potocki]
JMKs. [biskup] nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński]
JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha]
JMP w-da krakowski [Franciszek Lanckoroński]
XJM kasztelan wileński [najprawdopodobniej Jan Mikołaj Radziwiłł, lub
Michał Wiśniowiecki, obaj używali wówczas tego tytułu]

⁷⁹⁵ Piasznych, może Piaszczyzna, były dwie małe miejscowości o tej nazwie, w d. pow. święciańskim i w pow. lidzkim.

⁷⁹⁶ Janusze (Janiski), przypuszczalnie wieś w obwodzie mińskim w Białorusi, na południowy wschód od Oszmiany.

JMP w-da łączycki [Jerzy Towiański]
XJM w-da ruski [Janusz Wiśniowiecki]
JMP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka]
JMP w-da witebski [Kazimierz Aleksander Pociąg]
JMP w-da mścisławski [Michał Dowmont Siesicki]
JMP kasztelan łączycki [Jerzy Antoni Warszycki]
JMP kasztelan brzeski [lit. Hrehory Kopec]
JMP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski]
JMP podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka]
JMP marszałek konfederacki [Piotr Bronisz]
JP podczaszy WXL [Jerzy Hieronim Kryszpin-Kirszensztein]
JP cześnik WXL [Krzysztof Benedykt Szczyt]
[s. 59] JMP generał w[ielk]opolski [Jan Kazimierz Sapieha]
JMP generał artylerii WXL [Stanisław Poniatowski]
JP starosta malborski [Franciszek Bieliński]
JP starosta czechryński [Jakub Potocki]
JP starosta rzeczycki [Mikołaj Korff]
JP w[ojewo]dzic lubelski [Jan Tarło]
JP [Jan Stefan] Tyzenhauz pisarz WXL
JP regent kor. [Adam Radoński]
JP [Aleksander] Przedziecki miecznik WXL
JP marszałek kowieński [Bogusław Kazimierz Ogiński]
JP marszałek upitski [Aleksander Jan Podbereski].

Gazeta pisana, Z Wilna d. 25 Martii [marca] 1708

APTor., Kat. II, dz. I, nr 4771, k. 1-2v

[k. 1] We czwartek przeszły, to jest d. 22 praes[entis] [III] zawitał tu od Gieran Król JM [Stanisław], którego spotykali IMM PP oberszterleytnant [ppłk] Frangiel [Henrik Wilhelm Wrangel] komendant tutejszy i płk Dykier [Karl Gustaf Dücker], przy asystencji niemałej oficerów i innych. Magistrat za Bramą Rudnicką⁷⁹⁷ z kluczami Wil[na] witał [króla], wprowadzony potem do miasta i stanął w pałacu JMP w-dy wileńskiego [Jana Kazimierza Pawła Sapiehy], wedle dominikanów oo. sporządzonym i wartą szwedzką opatrzonym. Tegoż dnia nieszporem jeździł Król JM z magnatami na Antokole. Nazajutrz [23 III] rano był w kościele katedralnym przyjmowan od biskupa

⁷⁹⁷ Brama Rudnicka prowadząca na trakt lidzki, w południowo wschodnim ciągu murów miejskich.

feberiadynskiego, oficjała wileńskiego [Aleksandra Mikołaja Horaina]⁷⁹⁸ pontificaliter [w stroju biskupim], który Króla JM cum sermone [przemową] spotykał. Odpowiedział JMP podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka], potem „Te Deum laudamus” śpiewano, poszli do ołtarza wielkiego, a stamtąd do kaplicy św. Kazimierza, gdzie mszę św. tenże JKs. oficjał celebrował. Tego dnia z postem, jako ten zwyczaj ma. Król JM był w sobotę [24 III] u XJM nominata krakowskiego [Teodora Potockiego] na obiedzie, a dziś u JMP komendanta [Wrangla].

Król JM [Stanisław] tu zabawić nie myśli, ponieważ król szwedzki [Karol XII] o mil 7 pomykać się miał za Wilią rzekę, a podobno i dalszy marsz weźmie przed się, ponieważ subsystencji [prowiantu] na tamtym miejscu nie masz. W piątek [23 III] układano wozy w Smorgonach u króla szwedzkiego w kwatierze. JMP gen. [Adam Ludvig] Lewenhaupt osobą swą do Króla JM [Stanisława] jadący, tu w Wilnie speratur [jest spodziewany]. Którego wojsko w Kurlandii i Żmudzi subsistit [zatrzymało się], o marsze [marszu] pod tę złą drogę nie myśli.

Interes IMM PP Sapiehów zakończony, jeno do pewnego czasu z cesją się zatrzymać muszą. Wojsko lit. idzie na Wołhyń na konsystencję [popas] i książęta IMM PP hetman [Michał Wiśniowiecki] i w-da ruski [Janusz Wiśniowiecki]. O podjazdach cale [zupełnie] nic nie słyhać, 6 mil za Mińskiem szwedzki podjazd był i napadłszy 200 Moskwy zniósł część i siła ich na placu położył. IMM PP [Michała Kazimierza] Kniaziewicza, [Michała?] Eperyaszego i Nagurkę [Nagórkę?] wziętych pod Słuckiem do Gieranon przyprowadzić miano. Moskwa Mińsk trzy razy zrabowała i paliła⁷⁹⁹. JMP staroście plunganskiemu [Kazimierzowi Franciszkowi Kryszipinowi Kirszensztejnowi] Dołhynce⁸⁰⁰ spalony funditus [całkowicie], dokąd recenter [niedawno] w 10 m [tys.] Moskwy podjazd divertit [obrócił się]. JMP [k. 1v] Wołokowicz⁸⁰¹ z województwa mińskiego, cum omni supelectili [z całym dobytkiem] przeniósł się do Wilna, tu od Moskwy zrujnowany. JMP wojewodzina połocka [Konstancja Słuszkowa] do Prus na rezydencję zamyśla.

Praesentes [obecni] tu [w Wilnie] magnates są IMM Ks. krakowski [Teodor Potocki] i poznański [Jan Paweł Gomoliński] biskup, wileński

⁷⁹⁸ Informacja niejasna, gdyż biskupem sufraganem był wówczas Aleksander Mikołaj Horain, a oficjałem wileńskim Maciej Józef Ancuta.

⁷⁹⁹ Zob. J. Oleszewski, *Abrys domowej nieszczęśliwości y wewnętrznej niesnaski, wojny, Korony y Wielkiego Xięstwa Litewskiego [...] Anno 1721*, wyd. F. K. Kluczycki, Kraków 1899, s. 56–57.

⁸⁰⁰ Najprawdopodobniej Dołhincze, wieś na dawnym trakcie z Mińska do Słucka.

⁸⁰¹ Przypuszczalnie któryś z Wołokowiczów, mających swe dobra w woj. mińskim: Franciszek Antoni horodniczy miński – deputat miński w 1699, 1708, 1712 i 1719, Dominik podstoli miński – deputat w 1705 i 1714 lub Marcin Kazimierz pisarz ziemski miński – deputat 1700–1701.

[Kazimierz Jan Sapieha], połocki [Dominik Michał Słuszka], łączycki [Jerzy Towiański], witebski [Kazimierz Pociąg], ruski [Janusz Wiśniowiecki] wojewodowie, łączycki [Jerzy Antoni Warszycki], brzeski [lit. Hrehory Kopeć] kasztelanowie, generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha], kanclerz w. kor. [Jan Stanisław Jabłonowski], podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka], podskarbi w. kor. [Władysław Czarnkowski], łowczy nadw. WXL [Samuel Kazimierz Szwykowski], cześnik [Krzysztof Benedykt Szczytt] i podczaszy [lit. Jerzy Hieronim Kryszpin-Kirszensztein], marszałek konfederacki [Piotr Bronisz], starosta malborski [Franciszek Bieliński], kasztelan wileński⁸⁰² stoi w pałacu XJM kanclerza WXL [Karola Stanisława Radziwiłła], mściłowski [w-da Michał Dowmont Siesicki], regent [Adam Radoński] i referendarz [Władysław Poniński] koronni. JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] stoi w pałacu XJM kanclerza lit. [Karola Stanisława Radziwiłła] z JMP gen[erałem] wielkopolskim [Janem Kazimierzem Sapiehą]. Książęta IMM hetmani⁸⁰³ [Michał Wiśniowiecki], w-da ruski [Janusz Wiśniowiecki] w [pałacu] biskupskim wileńskim⁸⁰⁴.

Król JM [Stanisław] objeżdżał miasto i wstępował do oo. misjonarzy klasztoru i pp wizytek Św. Michała, gdzie chorą wojewodzinę witebską wdowę [Rachelę Kryszpinową Kirszenszteinową] nawiedzał.

Tu miasto wielkie wydaje kontrybucje po taler bit[y] [6 złp] co dzień z dymu, prócz co na kuchnię komendantowi [szwedzkiemu] zwierzyn i mąki 200 beczek na tym tygodniu kazali sobie dać. Osobliwie 100 m [tys.] funtów sucharów potrzebują od miasta. Drożyzna tu wielka, żyta beczka 5 zł, owsa garniec 6 groszy; sieczki, siana nie dostanie.

Król JM [Stanisław] wydaje uniwersały swoje do województw i powiatów, że wojsko idzie pod władzę wielkiej buławy, a z tym aby podatków nie płacono za inszemi asygnacjami, tylko za JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy]. Województwo nowogrodzkie oddane XJM krajczemu [Janowi Mikołajowi Radziwiłłowi], obozieństwo WXL JMP Rusieckiemu starszemu, chwejdańskiemu staroście⁸⁰⁵.

D. 21 praesentis [III] było sekretne consilium [rada] senatorów, na którym unanimiter [jednogłośnie] zgodziło się, żeby oddanie pieczęci było na sejmie, non in Senatorio Consilio [nie na radzie senatu]. Reliqua sub arcano tenentur [ponadto w sekrecie trzyma się] co na nim uradzono. Poczta ruska swój kurs odniosła do nas. Która przynosi, że Moskwa z Derpsa⁸⁰⁶ i innych

⁸⁰² Formalnie od 1707 kasztelanem wileńskim był Michał Wiśniowiecki, ale ta informacja dotyczy Jana Mikołaja Radziwiłła, krajczego lit., kasztelana wileńskiego 1706–1707.

⁸⁰³ Przepuszczalnie błąd redaktora gazety pisanej: informacja dotyczy bowiem książąt Wiśniowieckich, hetmana Michała i w-dy ruskiego Janusza.

⁸⁰⁴ Pałac biskupów wileńskich w Wilnie, obecny Pałac Prezydencki.

⁸⁰⁵ Stanisław Rusiecki (zm. 1720), wojski brzeski lit. w 1698, oboźny wielki lit. 1708–1709.

⁸⁰⁶ Derbs, Derbt, Dorpat, obecnie Tartu, miasto w Estonii.

miejsz ustępując zabrali ludzi i harmatę [działa] i do Moskwy poprowadzili. Z Peterburga⁸⁰⁷ także gen. Lubek⁸⁰⁸ szwedzki wzięty do Moskwy.

Dziś [25 III] rano Król JM Stanisław u Św. Jana u fary⁸⁰⁹ na nabożeństwie był, którego Akademia⁸¹⁰ spotykała cum salutatione [z powitaniem].

Z Wilna d. 27 Marty [III]. Dziś dają nam znać, że król szwedzki [Karol XII] ruszył z Morgoń⁸¹¹ [k. 2] komunikiem [z kawalerią] w 6000 za rzekę Wilią i spodziewa się experymentować [bić się] z Moskwą, która się kupi nad granicą swoją, wielkie i mocne wysyłając podjazdy. Te zaś zawsze prawie z utratą redeunt [wracają], a to przecie JMP [Kazimierzowi Franciszkowski] Kryszpinowi [Kirszenszteinowi] niedawnemi czasy wszystkie tabory zabrali. Do Moskwy pewna droga, iterum [z drugiej strony] dają znać, że moskiewski podjazd ze Szwedami experymentował za Berezyną rzeką; Szwedów było in n[umer]o [w liczbie] 1500, a Moskwy in n[umer]o 10 m [tys.], przecież incenent leones [zachowując się jak lwy] 500 Moskwy znieśli i trupem położyli, alterum tantum [drugie tyle] żywcem wzięli, caeteri fugati et haec primordiae [pozostali uciekli i to początek] dalszych progresów [sukcesów]. O regimentach szwedzkich także mamy wiadomość, że już pod Boryszowem [Borysowem] znajdują się, drugie wkoło nas są, gotują się do marszu. Nos quoque eos sequentes [my także za nimi podążymy]. Carskie uniwersały przejęto do Moskwy ordynowane [wysłane], w których pozwala tak znowu wszystkim, jaki dawny był zwyczaj, zapuszczania bród i zażywania sukien długich, skąd non nanus rumor [nie mały hałas] był i metus [obawa] przyszłej, choć o tak małą rzecz, rebelii, której emanationem [pojawienia się], zda się by życzyli sobie dwory obadwa [szwedzki i polski], bo by łączniejsza była suppressce [!][powstrzymanie] Moskwy. [...]

[k. 2v] [...] **Z Lwowa 28 Martii [III 1708]**

[...] Z Lublina piszą, że do brzeskiego [lit.] w[o]jewó]dztwa obiecują wojska kwarcianego kilkadziesiąt chorągwi pod komendą JMP Popiela⁸¹² porucznika królewiczowskiego znaku husarskiego. O Moskwie stamtąd redeuntes [powracający] powiadają, że się znajduje na granicy swojej, okopawszy się na kilkanaście mil, gdzie ma dać represalia [odpór] nieprzyjacielowi. Między kozactwem poczynają się bunty, na których

⁸⁰⁷ Petersburg, miasto nad Bałtykiem założone przez Piotra I, późniejsza stolica Rosji.

⁸⁰⁸ Informacja nieścisła, gen. Georg Lybecker, dowódca szwedzkich sił w Finlandii, rzeczywiście próbował wówczas zdobyć Petersburg, wobec niepowodzenia tej akcji wycofał się do Szwecji, ale dopiero jesienią 1708.

⁸⁰⁹ Kościół farny św. Jana z XV w., od 1571 w posiadaniu jezuitów.

⁸¹⁰ Jezuicka Akademia Wileńska.

⁸¹¹ Morgonie, zniekształcona nazwa Smorgonie.

⁸¹² Najprawdopodobniej Jan Popiel (zm. 1729), podczaszy nowogródzki, łowczy sandomierski 1710–1713, płk husarski w 1710 i regimentarz wojska kor., zob. P. Popiel, *Rodzina Popielów herbu Sulima z przydomkiem Chościak. Rys historyczny*, Kraków 1936, s. 27.

uśmierzenie od Smoleńska po Zadnieprzu miała się udać Moskwa ku Kijowu [Kijowowi].

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/I, s. 229–240

W Wilnie d. 26 Mar[tii] 1708

[s. 229] Jaśnie Oświecony Miłościwy Książę Panie i Dobrodzieju mój

Po ekspediowaniu wczora listów do WXM Dobrodzieja przez pocztę tutejszą pod kopertą P. [Pawła] Gratty, odebrałem pisanie WXM Dobrodzieja de [z] 7 p[rae]sentis [III] od gospodarza pałacu JMKs. biskupa wileńskiego [Konstantego Kazimierza Brzostowskiego] i w nim tristem nuntium [smutną wiadomość] o śmierci JMP podczaszego [Kazimierza Macieja Siemianowskiego], którego fatis deflere [zgonu przeboleć] nie możemy, jako człowieka omnibus donis qualificatum [obdarzonego wszelkimi zaletami], a nade wszystko magis prodesse quam obesse scientiem [bardziej umiejącego pomagać niż szkodzić]. Książęta IMM Wiśniowieccy [Michał i Janusz] nad innych osobliwy demonstrant [okazują] żal. Podczastwo wileńskie według rozkazu WXM Dobrodzieja podpisane i zapieczętowane includit [załącza] w swoim liście JMP łowczy [Samuel Kazimierz Szwykowski].

^aXJM Janusz [Wiśniowiecki] z temi chorągwiemi, co miały być zwinione idzie pod Suraz⁸¹³, o co murmurant [mruczą, są niezadowoleni] IMM PP Sapiehowie. XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] bodaj febry ni obędzie [!] miał. ^cPowiadają, że z apprehensji [zmartwienia] zachorował^{c-a}.

[s. 230] Dzierżawy wszelkie w Inflanciech podaje skarb w[ielki] WXL per antiquam consvetudinem [dawnym zwyczajem], tak mię informowali ci, którzy possident bona regalia [trzymają dobra królewskie] w Inflanciech. JMP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczukę] o to nie pytałem, ażeby in tam levi materia [w tak błahej sprawie] nie pokazać ignorantiam [niewiedzy].

D. 25 [III] Król JM [Stanisław] in assistentia [w towarzystwie] przytomnych tu Ichmościów jechał w karecie z XJM nominatem krakowskim [Teodorem Potockim], JMP w-dą wileńskim [Kazimierzem Janem Sapiehą] i JMP kanclerzem [Janem Stanisławem Jabłonowskim] na nabożeństwo do Św. Jana. Którego akademicy, pod czterema chorągiewkami uszykowawszymi po kilka rzędów, po obudwach stronach ulicy od kościoła Św. Jana, aż do

⁸¹³ Suraz, miasto w pow. białostockim w woj. podlaskim, bardziej jednak prawdopodobne jest, że informacja ta dotyczy wsi Suraz, położonej na południe od Gieranon, obecnie w obwodzie mińskim w Białorusi.

ulicy która idzie ku alumnatowi⁸¹⁴ spotykali, a JMKs. Arent akademiski [!] rektor⁸¹⁵ cum senatu academico et personis promotis [wraz z senatem akademii i osobami promowanymi] w togach i sam w niej, spotykał [s. 231] przy karecie i wprowadzał do kościoła Króla JM, gdzie Ks. Arcichowski⁸¹⁶ profesor logicos [logiki] łacińską miał mowę na pół kwadransa do Króla JM. Odpowiadał JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka]. Tenże i laskę niósł przed Królem JM. Po odpowiedzi od tronu, zacząwszy od rektora wszystkie osoby promowane i oo. jezuici niemal wszyscy całowali rękę Króla JM. Król JM siedział w ławce przy kolumnie pierwszej od ławek wielkich po lewej stronie. Miał mszę czytaną przed Królem JM JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński]. Po mszy było zaraz kazanie, które miał JMKs. Sufczyński⁸¹⁷ ordynaryjny kaznodzieja w todze doktorskiej filozofickiej na theme: „Pater [s. 232] vester Abraham vidit et gavissus est, tulerunt lapides et Salvator se abscondit” [Abraham, ojciec wasz, rozradował się z tego, że ujrzał (...). Porwali więc kamienie, (aby je rzucić na niego) i Zbawiciel ukrył się (J 8, 56, 59)]. Wywodził, że te najszcześliwsze państwo, nad którym jest okoliczność Abrahama, to jest Króla, przez kamienie, wywodził, niezgody, które kiedy się zagęszczą w jakim państwie, niechybnie odbiega od tego. Państwa salvator [zbawca] to jest salvatio [ocalenie] i wszelka pomyślność. Wielką pochwałę od wszystkich generalnie otrzymał, bo też niepodobna, jak dobrze i godnie kazał.

Po kazaniu jechał Król JM na obiad do JP [Henrika Wilhelma] Wrangla pułkownika, stojącego w pałacu JP Zenowicza pod bernardynami⁸¹⁸. Po obiedzie, nie bawiąc, odjechał do siebie. JMP [Władysław] Czarnkowski zawczora tu stanął. [s. 233] Był na pasji [*nabożeństwo pasyjnym*] Król JM u dominikanów.

D. 26 [III] Król JM był na nabożeństwie u Św. Michała, kazał Ks. Mstowski dominikanin, nie miał tego aplauzu co wczorajszy kaznodzieja. Po procesji jechał Król JM na obiad do JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy] i wszystek senat tu praesens [obecny]. Jeść arcydobrze dano z mięsem

⁸¹⁴ Alumnat – seminarium duchowne dla studentów grecko-katolickich, budynek z początków XVII w. przy d. ul. Uniwersyteckiej w Wilnie.

⁸¹⁵ Tobiasz Arent (1646–1724), od 1662 jezuita, nauczyciel w kolegiach jezuickich w Połocku, Warszawie i Braniewie, przełożony misji jezuickiej w Królewcu, rektor Akademii Wileńskiej 1705–1710, 1716–1720 i 1721–1724, pisarz religijny.

⁸¹⁶ Antoni Arciechowski (1675–1709), od 1690 jezuita, prof. w kolegium jezuickim w Połocku 1706–1707, następnie prof. filozofii w Akademii Wileńskiej.

⁸¹⁷ Michał Suffczyński (1670–1714), od 1686 jezuita, prof. teologii w Akademii Wileńskiej 1706–1707, kaznodzieja w kościele św. Jana 1707–1708, związany z kanclerzem K. S. Radziwiłłem, rektor kolegium w Nieświeżu 1713–1714.

⁸¹⁸ Przypuszczalnie Krzysztofa Deszpot Zenowicza (zm. 1717), starosty oszmiańskiego od 1701, w-dy mińskiego od 1709. Klasztor i kościół Bernardynów ulokowany przy obecnej ul. Maironisa (Maironio).

i rybami. U okrągłego stołu z Królem JM siedzieli XJM nominat krakowski [Teodor Potocki], JMKS. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], księżęta IMM Wiśniowieccy [Michał i Janusz], IMM PP krakowski [Franciszek Lanckoroński], łączycki [Jerzy Towiański] wojewodowie, kasztelan łączycki [Jerzy Antoni Warszucki], kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski], podskarbi [Władysław Czarnkowski] koronni, podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka], marszałek konfederacki [Piotr Bronisz]. U drugiego stołu długiego IMM PP wileński [Sapieha], połocki [Dominik Michał Słuszka], witebski [Kazimierz Pocięj] wojewodowie, kasztelan brzeski [lit. Hrehory Kopeć], generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha], [Antoni Karol] Nowosielski, [Aleksander] Przędziecki i innych wielu. Dawano i cukry, wino było bardzo dobre, za którego [s. 234] beczkę dano zakrystianowi tal. bitych 200 [1200 złp]. Po obiedzie w pół godziny odjechał Król JM, pozostali jednak XJM Janusz [Wiśniowiecki], JP w-da witebski, JP marszałek konfederacki, JMP kasztelan łączycki, JP podczaszy WXL [Jerzy Hieronim Kryszpin Kirszensztein] i dopijali.

Król JM jeździł do ogrodu antokolskiego JP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy], w którym pochodziwszy z pół godziny nawiedził chorą JMP wojewodzinę witebską [Rachelę Kryszpinową Kirszenszteinową] u Św. Michała. Stamtąd był u XJM hetmana [Michała Wiśniowieckiego] (który nagle ciężko zachorował na ból żołądka), gdzie nad pacierz nie zabawiwszy jechał do siebie.

Dziś publice [publicznie] Król JM powiadał, że wojska szwedzkie już się ruszyły. O Szeremecie [Borysie P. Szeremietiewie] głoszą, że w 15 m. [tysięcy] jest w Dołhynowie. O Lawenhawcie [Adamie Ludwigu Lewenhauptcie] powiadano, że był u króla szwedzkiego [Karola XII] na konferencji. Po JP Woynie [s. 235] wziął kadukiem JP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka] starostwo uzwaitskie i wasiliskie⁸¹⁹, jest tu sam praesens [obecny] et deducit innocentiam suam [i dowodzi swojej niewinności], wielką jednak ma trudność w interesach swoich. Tu za pewną wcale [zupełnie] rzecz udają, że pod Ozow⁸²⁰ wpadli już Turcy.

Dziś pieczętował JP łowczy [Samuel Kazimierz Szwykowski] XJM nominatowi krakowskiemu [Teodorowi Potockiemu] nominację na biskupstwo krakowskie, listy do kardynałów Paoluciego protektora⁸²¹

⁸¹⁹ Starostwa uzwaitskie (użwętskie) na Żmudzi i wasiliskie w pow. lidzkim w woj. wileńskim, trzymał oba te starostwa Dominik Michał Woyna, został jednak od nich odsądzony, zob. dalej s. 258.

⁸²⁰ Azow, miasto w obwodzie rostowskim w Rosji, dawna twierdza turecka zdobyta przez Rosję w 1696.

⁸²¹ Fabrizio Paolucci (Paulucci) (1651–1726), wysłannik Stolicy Apostolskiej na sejm elekcyjny w 1697, kardynał od 1697, sekretarz stanu i kardynał protektor Polski od 1700, wikariusz Rzymu i prefekt kongregacji do spraw biskupów od 1721.

i Ottoboniego⁸²², listy do magistratów gdańskiego i elbląskiego, w których referuje się w pewnych swoich interesach Król JM na XJM nominata krakowskiego i generalnej administracji ekonomii, ceł i leśnictw wszystkich, gdzie pozwala Król JM liberam [swobodne] onych dispositionem [dysponowanie] XJM nominatowi [*krakowskiemu*], kontrakty wszelkie stanowić, dożywoćników konserwować i rugować secundum arbitrium [według upodobania]. Et in super [i ponadto] pieczętował [s. 236] teraz księciu JM vicariam Regiam potestatem [namiestnictwo władzy królewskiej], że wolno będzie księciu JM nobilitatem convocare [szlachtę zwoływać], cum adversis [z obcymi] w traktaty wchodzić i onym amnestie dawać. Owo zgoła wszystkim disponere [dysponować], tak jakby sam Król JM. Cokolwiek zaś postanowi XJM nominat, to Król JM pro rato et grato [za prawomocne i pożądane] ma przyjąć. ^aSkąd sequitur [wnosi się], że pewnie Król JM nasz [Stanisław] dopomoże kompanii królowi szwedzkiemu [Karolowi XII] na Moskwę^a.

Soli. ^bMalkontenci z tego niektórzy, a mianowicie pan [Władysław] Czarnkowski, który się obawia, żeby in preiudicium [na szkodę] jego nie uczynił, jak jego traktaty z panem Przependowskim [Janem Jerzym Przebendowskim]. Dziś cicho mówił mi pan wojewoda połocki [Dominik Michał Słuszka] te formalia [słowa]: „Panie Bracie, gdzie owa królów majestas [godność], zginęliśmy, dobrze czyni Książę [Karol Stanisław Radziwiłł], że tu nie przyjeżdża i ja tam do niego pojedę, ale mię i tam ode dworu będą brukali. Opanowali widzę niektórzy nieladajako Króla, lecz ja to wszystkich poprzerabiam”^b.

[s. 237] ^aWczorajszego listu mego do WXM Dobrodzieja zkombinowaną in compendio [w skrócie] gazetkę posyłam.^a ^bPan Piotrowski⁸²³, [od] pana wojewody wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy], powiadał mi, że pan wojewoda połocki [Dominik Michał Słuszka] te formalia [słowa] przed nimi na Króla Jegomości [*mówił*]: „Taki owaki nadąwszy się wąsami jak fagot, bożek chiński, każe się adorować, a on nie pachnie ni kadzidłem ni etcetera. Przybrał sobie takiego owakiego syna (to jest pana kanclerza [Jana Stanisława Jabłonowskiego]), Karaima co lulki i cybuchy pod pasem nosi do przedania”. Powiadał i to pan Piotrowski, że byli się kontentować i panowie Sapiehowie skryptem, który miał być dać Król Jegomość z podpisem swoim, ministrorum status [ministrów stanu] i senatorów, że buława wielka będzie oddana na sejmie pacificationis [pacyfikacyjnym] panu starości bobrujskiemu [Janowi Kazimierzowi Sapieże], ale się teraz za jego radą postrzegli się i wcale urgent [zupełnie domagają się], żeby teraz przywilej czy

⁸²² Pietro Ottoboni (1667–1740), kardynał i wicekanclerz kurii rzymskiej od 1689.

⁸²³ Przypuszczalnie Józef Korwin Piotrowski (zm. po 1735), wojski (1706–1712) i pisarz grodzki (1708–1712) wileński, sędzia grodzki wileński od 1714.

konsens na buławę wielką panu staroście [s. 238] bobrujskiemu był podpisany i zapieczętowany, czego jeśli Król Jegomość nie uczyni, mają panowie Sapiehowie jechać do króla szwedzkiego [Karola XII], który (jako mi tenże pan Piotrowski powiadał) te dał punkta panom Sapiehom^b:

1. Si rex vester non dabit vobis quod petitis redite ad me [Jeżeli król wasz nie da wam tego czego żądacie, wróćcie do mnie].

2. Exercitus integer vobis reddatur et si aliqua vexilla non reddentur, illa iubebimus nos interficere et in captivitate abducere tanquam contraria nobis [niech całe wojsko wam zostanie oddane i jeśli jakieś chorągwie nie zostaną zwrócone, rozkażemy, aby zostały zniszczone i wzięte do niewoli, jako nam przeciwne].

3. Si nodus militaris fiet hic reputabitur pro rebelli mihi et S[e]r[enissi]mo Poloniae Regi [jeżeli zostanie zawiązana konfederacja wojskowa, to zostanie to uznane za bunt przeciwko mnie (*Karolowi XII*) i Najjaśniejszemu Królowi Polski].

4. Si aliqui capientur ex adversa parte, qui vobis olim nocivi fuerunt, illi vobis debent reddi [Jeśli jacyś zostaną schwytani przez przeciwników, niegdyś wam szkodzących, powinni zostać wam oddani].

4 [5]. Amnestia nemini debet servire nisi principibus Wiśniowiecki et Sieniccio data in Saxonia; aliis non dabimus nisi pro quibus vos intercesse-ritis, et si alicui Rex Poloniae dederit [s. 239] illam nos non acceptabimus [amnestia nikomu nie powinna przysługiwać chyba, że dana w Saksonii książętom Wiśniowieckim i Sienickiemu, inni jej nie otrzymają, chyba że wy (*Sapiehowie*) za nich poręczycie i jeśli nawet król Polski ją *komuś* przyzna, to my (*Karol XII*) jej nie zaakceptujemy].

XJM nominat krakowski [Teodor Potocki] jutro pewnie odjeżdża na Istruc⁸²⁴ do Gdańska, obiecał co rok do skarbu Króla JM wypłacać z dóbr stołowych po pięćkrot sto tysięcy tal. bitych [3 mln złp], a te to vix credibile [ledwie wiarygodne], ja zaś piszę com słyszał. JMP starosta malborski [Franciszek Bieliński] jedzie z XJM nominatem.

JMP w-da witebski [Kazimierz Aleksander Pocij] przy JP marszałku konfederackim [Piotrze Broniszu] dziś rzekł do JP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy]: „Dobrodzieju Mości Panie Wojewodo, jeśli wziął z dóbr WMMM Pana więcej niż mi należało za moje pretensje, masz mię, szlachcica osiadłego, zapłacić deklaruję”. I już teraz bardzo są z sobą dobrze.

Król JM jutro przeprowadza XJM nominata krakowskiego [Teodora Potockiego] do Łukiszek św. Jańskich⁸²⁵, gdzie i obiad ma jeść u oo. jezuitów.

⁸²⁴ Istruc czyli Wystruc (Insterburg), miasto w ówczesnych Prusach Brandenburskich, obecnie Czerniachowsk w obwodzie kaliningradzkim w Rosji.

⁸²⁵ Łukiszki Świętojańskie, dzielnica Wilna, znajdowały się tam posiadłości jezuitów wileńskich.

[s. 240] JP [Aleksander?] Przędziecki z ceł już zjechał, na co P [Antoni] Nowosielski taki żart uczynił: „JP Przędziecki jest jak chart podusty⁸²⁶, co prędko dopadnie i kilka razy obruci, a nie weźmie”.

Upadam zatem do stóp Pańskich [...]

J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

Rajtar WXM Dobrodzieja zabłąkał się był koło Grodna w marszu, dopiero niedziel dwie jak przyjechał do JP łowczego [Samuela Kazimierza Szwykowskiego]. Czekam ordynansu WXM Dobrodzieja jak go mam odesłać do Człuchowa, czy też przy sobie zatrzymać dla odesłania listów do tych miejsc, z których poczta per Arabia [przez Arabię] chodzi, bo dwór żadnej poczty nigdy nie ma i skąd na niego strawne mają być pieniądze. Jak prędko się ruszy stąd Król JM żadnej pewności nie masz.

[datacja]

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 81

a [z] Wilna d. 26 Martii [III] 1708

Monseigneur

Król JM [Stanisław] i każdy z Ichmości tu przytomny indoluit fatis [odczuwa ból z powodu zgonu] JMP podczaszego [wieluńskiego, Kazimierza Macieja Siemianowskiego], a ja najbardziej per considerationem amicitiae [z powodu przyjaźni] ku świętej pamięci nieboszczykowi i terazniejszej niewygody WXM Dobrodzieja, któremu gliscentibus in maius difficultatibus minuuntur subsidia [w obliczu narastających wielkich kłopotów pozbawia wsparcia]. Podczastwo wieluńskie według woli WXM Dobrodzieja odsyłam podpisane i zapieczętowane⁸²⁷. Particularitates sciendorum [szczegółowe wiadomości] donosi JP podstoli smoleński [Jozafat Michał Karp].

A ja z najniższym do nóg upadnięciem Obojga WXM Dobrodziejstwa piszę się [...]

Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

⁸²⁶ Podusty – z obwisłymi wargami?

⁸²⁷ 24 III 1708 Stanisław Leszczyński mianował podczaszym wieluńskim Waleriana Siemianowskiego, zm. 1721.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/I, s. 241–252

W Wilnie d. 29 Mar[tii] [III] 1708

[s. 241] Jaśnie Oświecony Miłościwy Książę Panie i Dobrodzieju mój

De d. 26 [III] ordynowałem list JMP łowczego [Samuela Kazimierza Szwykowskiego], w którym był inkludowany [załączony] przywilej na podczastwo wieluńskie, przez okazję JMKs. biskupa wileńskiego [Konstantego Kazimierza Brzostowskiego] do Tylży, opisawszy dostatecznie tutejsze okkurencje [okoliczności] i różne transakcje. Teraźniejsze pisanie zostawuję u P Glochtitera pocztmajstra tutejszego, bo dziś Król JM [Stanisław] odjeżdża do Gieranon, skąd w sobotę [31 III], albo w niedzielę tę pewnie mamy się ruszyć za królem JM szwedzkim [Karolem XII], który d. 27 p[rae]sentis [III] ruszył się z Smorgoń ku Moskwie o dwadzieścia mil gdzieś gromadzącej się. Którym zaś traktem nikt nie wie.

^aJMP podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka] zawczora mi mówił, żebym przypomniał WXM Dobrodziejowi, żebyś WXM Dobrodziej żadnych przywilejów i konsensów nie kazał pieczętować na wszelkie dobra po P Blinstrubowej[?]^a.

[s. 242] **D. 27 p[rae]sentis [III]**. Król JM [Stanisław] był na mszy w Św. Kazimierza kościele. Po mszy widział epitafium Gosiewskiego hetmana⁸²⁸, potem jechał na obiad do Łukiszek z XJM nominatem krakowskim [Teodorem Potockim], z kanclerzem kor. [Janem Stanisławem Jabłonowskim] i podkanclerzym WXL [Stanisławem Antonim Szczuką]. Skąd XJM nominat krakowski odjechał w drogę swą do Prus, a Król JM wrócił się do stacji i nigdzie nie wyjeżdżał. Tegoż dnia traktował [gościł] niektórych IMM JMP podczaszy WXL [Jerzy Hieronim Kryszpin Kirszensztejn], jako to książąt IMM Wiśniowieckich [Michała i Janusza], JMP w-dę połockiego [Dominika Michała Słuszkę], JMP w-dę witebskiego [Kazimierza Aleksandra Pocięja], IMM PP łączyckiego [Jerzego Antoniego Warszyckiego], brzeskiego [lit. Hrehorego Kopcia] kasztelanów, generała wielkopolskiego [Jana Kazimierza Sapiechę]. Który to JMP generał rozgniewał się na JMP [Aleksandra] Przeddzieckiego z tej okazji: JMP Przeddziecki rzekł do JP generała: „Trzeba żebyście WW MM PP żyli dobrze z książętami IMM Wiśniowieckimi”, na co JMP generał: „Ja nie wiem [s. 243] czego WW MM PP potrzebujecie po nas, jemy, pijemy wspólnie, nie wadzemy się z sobą, czegoż więcej trzeba”. JP Przeddziecki przydał: „Ale trzeba pamiętać na niewinne postrzelanie

⁸²⁸ Wincenty Aleksander Gosiewski, hetman polny lit. od 1654, wybitny dowódca i polityk, rozstrzelany 29 XI 1662 przez zbuntowane wojsko litewskie, wdowa Magdalena z Kono-packich ufundowała w wileńskim kościele św. Jana nieistniejące obecnie, marmurowe epitafium.

książąt IMM”. Odpowiedział JMP generał: „Postrzelanie te stało się casu [przypadkiem], ale nasz brat [Michał Franciszek Sapieha] zabity nie ożyje”. Na to JP Przeddziecki: „Jeśli postrzelanie książąt IMM casu, to i JP koniuszy [M. F. Sapieha] casu zabity”. Nic na to nie odpowiedział JP generał, ale duży resentment [niezadowolenie] pokazał.

D. 28 p[rae]sentis [III]. Król JM piechotą chodził przez stajnie do nowicjackiego kościoła [św. Ignacego Loyoli] na mszę. Po mszy za powrotem Króla JM do siebie była audiencja posłów pińskich IMM PP Hryczyny (który był także posłem w Ciepiesowie⁸²⁹ półtora lata temu), Godebskiego chorążycza [s. 244] i Skirmonta⁸³⁰. Perorował bardzo godnie JP Hryczyna, czytał instrukcję JP Godebski, której *essentiale contentum* [zasadniczą treścią] było prośba o protekcję Króla JM od wojsk szwedzkich i polskich. Odpowiadał JMP podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka]. Obiad jadł u siebie Król JM, na którym byli oba hetmani [Kazimierz Jan Sapieha i Michał Wiśniowiecki], JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] i JP generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha]. Po obiedzie była u Króla JM JMP [Teresa] Wyhowska i papiery jakieś podpisywała. Przyjechała potym z pożegnaniem Króla JM JMP wojewodzina witebska [wdowa Rachela Kryszpinowa Kirszensztejnowa] z JM Panną Szemethówną, która powiadała przed Królem JM, że w Dołhynowie wybornego ludu moskiewskiego jest 20 m. [tysięcy] i że cum toto corpore [z całą siłą] wojska swego car [Piotr I] gromadzi się pod Czasznikami⁸³¹. XJM Janusz [Wiśniowiecki] dziś rano odjechał pod [s. 245] Suraż⁸³², lecz za ordynansem JP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy] obejmuje tę dywizję.

JMKs. Kłokockiego i JMKs. Wołmińskiego in habitu religioso [w stroju duchownym] widziałem, bardzo przystoi po jezuicku JKs. Kłokockiemu.

IMM PP cześnik WXL [Krzysztof Benedykt Szczytt] i marszałek upicki [Aleksander Jan Podbereski] powrócili ze Smorgoń od króla JM szwedzkiego [Karola XII], do którego jeździli po libertację, mając za sobą instrukcję wielką in scripto [na piśmie] do JP [Karla] Pipera od Króla JM [Stanisława]. Ci referunt [mówią], że król szwedzki wczoraj ruszył się traktem ku Rakowowi. W swoim zaś interesie taką czynią relację, kiedy oddali list Piperowi tę od niego odebrali deklarację: „Videbimus utrum habebitis, vel non, libertationem” [zobaczymy czy też będziecie mieli libertację, czy nie]. Króla zaś

⁸²⁹ Ciepiesów, w SGKP miejscowość o tej nazwie nie występuje.

⁸³⁰ Paweł? Hryczyna, Piotr Stanisław Godebski i może Aleksander Skirmunt, w 1718 skarbnik piński.

⁸³¹ Czaszniki (Casniki), miasteczko na południe od Połocka, w obwodzie witebskim w Białorusi.

⁸³² Suraż, wieś na południe od Gieranon, w obwodzie mińskim w Białorusi.

szwedzkiego gdy na odjeźdym prosili o respekt, słowa nie odpowiedział, wszedł na konia i odjechał. A Łagierkron [*gen.* Anders Lagercrona] te [s. 246] onym formalia [słowa] powiedział: „Et Stanislaus Rex solvat et Jabłonovius solvat et Szczuka solvat, et vos omnes solvatis” [i Stanisław Król płaci i Jabłonowski płaci i Szczuka płaci i wy wszyscy zapłacicie]. I tak nic nie sprawiwszy musieli się wrócić.

IMM PP polscy niemal wszyscy odjeżdżają stąd do domów swoich, jako to IMM PP krakowski [Franciszek Lanckoroński] i łęczycki [Jerzy Towiański] wojewodowie, kasztelan łęczycki [Jerzy Antoni Warszycki], podskarbi w. kor. [Władysław Czarnkowski], marszałek konfederacki [Piotr Bronisz], referendarz [Władysław Poniński] i regent [Adam Radoński] koronni, [Kazimierz] Włostowski, podsędek dobrzyński⁸³³ i innych wiele. Perpetuo [na stałe] zaś przy Królu JM mają mieszkać JMKS. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], JP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski], JP podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka] i JP łowczy nadw. WXL [Samuel Kazimierz Szwykowski]. Bardzo Król JM niekontent, że go wszyscy razem niemal porzucają. JMP [Jana] Szrettera skarbnego WXL mającego funkcję na sobie poselską od województwa wileńskiego do króla JM szwedzkiego [Karola XII], Lagierkron [Anders Lagercrona] kazał był teraz w Smorgoniach w areszt wziąć [s. 247] dla okupu go necessistując [potrzebując] za udaniem, że ma pieniądze. Ledwo nieborak oknem wymknąwszy się z więzienia umknął tu do Wilna. JMP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski] dziś stąd odjechał do króla szwedzkiego, w jakich interesach trudno wiedzieć. JMP Lindorf jest tu, będzie porucznikował pod JMP starosty gorzdowskiego [Kazimierza Dominika Ogińskiego] chorągwią, która weszła w komput. Żonę swoją lokował pod Bielicą⁸³⁴. JMP w-da witebski [Kazimierz Aleksander Pocij] ma pożyczyć na kilka niedziel Królowi JM na którąś z ekonomii [pod zastaw] 15 m. [tys.] tal. bitych [90 tys. złp]. IMM PP Tyzenhauzowie, pisarz WXL [Jan Stefan] i starosta diameński [(dyjamencki, Dünamünde) – Jerzy] o sukcesję wadzili się słyszę wczoraj, przyszło do czubków, mało co i gorszego nie stało się, bo do pistoletów byli się do siebie porwali.

Dzisiejszej nocy [29 III] wielka szkoda potkała JP [s. 248] łowczego nadw. WXL [Samuela Kazimierza Szwykowskiego], ukradziono mu szkatułkę, w której było in paratis [w gotówce] na 5 m [tys] zł, pierścieni kilka, zegarek, papiery potrzebne, pieczęć konfederacka i innych niemało drobiazgów. Co się tak stało: siedział JP łowczy i ja z nim nad ekspedycjami

⁸³³ Jan Stanisław Romocki (zm. 1730), sędzia grodzki bobrownicki, podsędek dobrzyński od 1691.

⁸³⁴ Bielica, miasteczko, ówczesna własność radziwiłłowska, na południe od Lidy, w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

odjeżdżających IMM PP koronnych aż do północy, poszliśmy potym spać. Gospodarz nie zamknął forty od bramy, chłopiec także drzwi od sieni i od izby, co przedtym zawsze zamykano. Przyszedł złodziej (który musiał być wiadomy stancji JP łowczego), bo nie brał sukien ani JP łowczego, ani moich i szufladki, pod którymi leżała szkatułka i innych rzeczy, tylko samą szkatułkę, zegarek i pas bogaty JP łowczego na ławie leżące i mój pas ze stołu. Praecise [dokładnie] [s. 249] o czwartej godzinie, pojawiwszy JP łowczy, że pies chodzi po izbie, zawołał na chłopca i kazał świecy przynieść, patrzy szkatułki nie masz. Czyniono tedy zaraz wszędzie opyt [indagację, wypytywanie], ale nie znaleziono, tylko szkatułkę z pieczęcią konfederacką i papierami wrzuconą w studnię pustą, w kamienicy Kierdejowskich [Hierdejowskich?], pieniędzy zaś i innych rzeczy nie. Srodze turbuje się o to JP łowczy, bo szeląga złamanego nie ma swoich pieniędzy, tylko pożyczone. Król JM deklaruje nagrodzić tę szkodę, lecz to nie zaraz podobno będzie.

^bPan [Jakub Zygmunt] Rybiński przysyłał do dworu deklarując pół wojska koronnego oderwać, byle mu dano jakieś starostwo i regimenty jego, które ma, konserwowano. Zlecono te negotium [rokowania] księciu nominatowi krakowskiemu [Teodorowi Potockiemu], [s. 250] żeby traktował z Rybińskim^b.

^aZ Staroduba 4 deputatów: P [Michał Leon] Sołtan podkomorzy z P [Józefem] Piotrowskim wojskim wileńskim, P [Bolesław Stanisław?] Bisping z P Szaniawskim. JP generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha] na miejscu JP w-dy wileń[skiego Kazimierza Jana Sapiehy], a JMP podczasy WXL [Jerzy Hieronim Kryszpin Kirszensztein] na miejscu księcia hetmana [Michała Wiśniowieckiego] mają tu pozostać i eksdywizję [podział] na województwa, gdy niektóre do lokowania wojska, uczynić^a.

^bJegomość pan wojewoda wileński [Kazimierz Jan Sapieha] posyłał pana marszałka konfederackiego [Piotra Bronisza] z tą ekspostulacją [żądaniem] do Króla Jegomości [Stanisława], żeby Król Jegomość conser்வando [zachowując] przy prawie i dawnych zwyczajach jegomości pana wojewodę wileńskiego, tak wiele ludzi w wojsku litewskim pod swoim imieniem nie miał i na pułki wojska nie rozdziałał, alias utetur potestate sua [zresztą może *król* skorzystać ze swej władzy], ale żeby uważył Król Jegomość na kogo niewinna krew padnie. Pan Suczynski opowiadał to, że pan kanclerz koronny [Jan Stanisław Jabłonowski] dla odwrócenia panów Sapiehów, żeby nie nalegali o buławę wielką proponował panu wojewodzie wileńskiemu, że książę Janusz [Wiśniowiecki] rozwiedzie się z swoją żoną [Teofilą] i ożeni się z panną wojewodzianką trocką⁸³⁵, dla ściślejszej z domem sapieżyńskim [s. 251] przyjaźni. W sekrecie mi powiadano dzisiaj,

⁸³⁵ Cecylia Zofia Sapieżanka (1688–1762), córka w-dy trockiego Kazimierza Władysława Sapiehy (1650–1703), od 1710 żona Jana Karola Chodkiewicza.

że król szwedzki [Karol XII] nie [!] pójdzie nad Raków i tam będzie miał kwatery, a Królowi naszemu dał do obierania Radoszkiewicz⁸³⁶ i Żupran⁸³⁷ na kwatery^b.

Dziś Król Jegomość [Stanisław] będzie jadł obiad u JP w-dy połockiego [Dominika Michała Słuszki], skąd prosto ma jechać do Gieranon. Komput wojska WXL zawczora Król JM podpisał.

Upadam zatym do stóp Pańskich [...]
[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]
JP Lawenhaupt [Adam Ludvig Lewenhaupt] dziś tu ma być przejeżdżając do króla szwedzkiego, wczoraj był od niego oficer u Króla JM [Stanisława] z komplementem.

^aDeputatami z Pińska JP [Piotr Stanisław] Godebski chorążyc, JP [Kasper] Paryssowicz horodniczy. Deputatami z Lidy P [Jan Campo] Scypion podstoli i P [Kazimierz] Noniewicz^a.

[s. 252] Widziałem u XJM Janusza [Wiśniowieckiego] (który niepodobna jak dobrze WXM Dobrodzieja zawsze wspominał) listy Króla JM i JP kanclerza [Jana Stanisława Jabłonowskiego] do JP [Kazimierza Aleksandra?] Pocieia z tytułami w-dy brześciańskiego.

JMP łowczy [Samuel Kazimierz Szwykowski] po tej swojej szkodzie zbył łowiectwo nadworne WXL JMP Antoniemu [Karolowi] Nowosielskiemu za tysiąc tal. bitych [6 tys. złp], oprócz Stryiowki i pieniądze już odebrał.

Dziś rano był u Króla JM JP gen. [Adam Ludwig] Lawenhaupt w asystencji kilkudziesiąt kawalerii. We dwie godziny potem była audjencja IMM PP posłów wiłkomirskich JP [Konstantego Jana] Podleckiego sędziego z[iemskiego] wiłkomirskiego i JP Iwanowskiego⁸³⁸. Instrukcja zgadza się z pińską, przydali tylko rekomendację za JP w-dą mścislawskim [Michałem Dowmontem Siesickim]. Odpowiadał JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka]. JP generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha] dał mi ten przywilej na Okszewice⁸³⁹ dla towarzysza swego, żebym go do pieczęci WXM Dobrodzieja przesłał, bo małą pieczęcią koniuszemu [Danielowi Wychowskiemu] też Oksiewicz[!] zapieczętowane. Deklarował JP generał przez umyślnego odezwać się do WXM Dobrodzieja i jakieś papiery do pieczęci przysłać, przytym i cug koni. Teraz ekskuzował [tłumaczył] się zabawami [zajęciami], że nie napisze, jako też i JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka].

⁸³⁶ Radoszkowice (Radaszkowiczy), ówczesna wieś, miejsce dłuższego postoju Karola XII, obecnie miasteczko w obwodzie mińskim w Białorusi, na północny zachód od Mińska.

⁸³⁷ Żupran (Żuprany), wieś w obwodzie grodzieńskim na Białorusi, na zachód od Smorgoń.

⁸³⁸ Możliwe że Stefan Iwanowski podstoli wiłkomierski od 1702 lub Władysław podczaszy wiłkomierski od 1707.

⁸³⁹ Okszewice (Oksiewicz?), miejscowość nieodnotowana w SGKP.

^aJMP [Władysław] Czarnkowski stąd na Prusy do Wielkopolski odjeżdża. Deklarował wstąpić do Człuchowa do WXM Dobrodzieja. Komput wojska przyszlą pocztą przysłę, teraz nie mogłem dostać^a.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/III, s. 244–247; nr 6465/IV, s. 1–4

W Gieranonach d. 3 Apr[ilis] [IV] 1708

[s. 244] Jaśnie Oświecony Miłościwy Książę Panie i Dobrodzieju mój

Przybył tu wczora [2 IV] od XJM w-dy nowogrodzkiego [Jana Mikołaja Radziwiłła] JMP Zagurski z listami do Króla JM [Stanisława] i do JMP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczuki] z przywilejem na województwo nowogrodzkie, który JMP podkanclerzy zapieczętował i oddał JMP Zagurskiemu. Od WXM Dobrodzieja nie zdało się oddawać listu Królowi JM, ex quo [gdyż] w nim prosisz WXM Dobrodziej (jako refert [mówi] JP Zagurski) Króla JM, żeby dotrzymał deklaracji swojej w oddaniu pomienionego województwa terażniejszemu XJM wojewodzie, co już [s. 245] jest factum [uczynione] i tylko szczególnie gratiarum actis requiritur [podziękowania byłyby wymagane], bo inaczej mogłoby się owe misterium [tajemnica] wynurzyć JMP podkanclerzego w utrzymaniu tego województwa. JMP Frąckiewicz⁸⁴⁰ magnis muneribus [wielkimi zabiegami] chciał pertrahere [nakłonić] JP podkanclerzego do zapieczętowania na swoją osobę przerzeczonego województwa. Umyślny od niego przyjeżdżał cum offerentia [z ofertą] kilku tysięcy talarów, lecz statek deklarowanego WXM Dobrodziejowi słowa, jako murum aheneum [mur ze spiżu] w JP podkanclerzym znalazł. Toż [s. 246] experti [doświadczeni] IMM PP w-da mścislawski [Michał Dowmont Siesicki] i [Jan Stefan] Tyzenhauz pisarz WXL, lubo plurima dona promittebant [więcej dadzą obiecywali].

Po powróceniu się [z Wilna] Króla JM tu do Gieranon nic osobliwego nie było, co by się mogło oznajmić. Dziś [3 IV] Król JM stąd ze wszystkim rusza się do Soł⁸⁴¹, dóbr JP Pozniaka⁸⁴², mil 2 od Smorgoń. Nie wcale jednak jest pewna, że w tych Sołach będzie miał subsystemę [zamieszkanie] Król JM, bo kilka miejsc naznaczono, jako to Żuprany, Worniany i inne

⁸⁴⁰ Przypuszczalnie Gedeon Michał Frąckiewicz Radziwiński (zm. 1712), chorąży nadw. lit. od 1695.

⁸⁴¹ Soły (Soly), ówczesna wieś na trakcie z Wilna do Smorgoń, obecnie wieś w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

⁸⁴² Stanisław Jerzy Poźniak (zm. 1713?), chorąży oszmiański od 1690.

do wybrania Królowi JM na kwatere dla siebie. Król JM [s. 247] szwedzki [Karol XII] pewnie będzie miał kwatere swojã w Rakowie.

Ratione [względem] buławy żadnej konkluzji nie masz, deklaracją tylko zbyto, miał tedy teraz jechać do króla JM szwedzkiego JP generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha], podobno w tym interesie. ^cPan kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] i pan marszałek konfederacki [Piotr Bronisz] jechali do króla szwedzkiego. Tentandują [zabiegają] szczerze, by Królowi naszemu [pozwolono] wrócić się do Polski i [by] sejm złożył, mieli i insze commissa [zlecenia], o których occultum [tajno]^c. Asserunt [twierdzą] niektórzy in secreto [w sekrecie], [że] król szwedzki przez Mozyr⁸⁴³ ma wniść in ditio-nes Moschowitzias [w państwo moskiewskie], ^ca najpewniej [nr 6465/IV, s. 1] w Ukrainę^c. Komputu tego, który Król JM [Stanisław] podpisał nie przyjmuje JP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] ex quo [gdyż] na pułki jest podzielony. Nie masz w nim regimentu WXM Dobrodzieja, lubo deklaracje były obudwóch hetmanów, ale JMP [Józef] Piotrowski wojski i pisarz grodzki wileński, który zawiaduje kancelariã JMP w-dy wileńskiego i na którym we wszystkich rządach i dyspozycjach swoich polega JMP w-da wileński, mówił mi, żeby upewnić WXM Dobrodzieja, że dragonii, albo rajtarii [s. 2] kilka chorągwi skasuje się, a regiment WXM Dobrodzieja introduce-tur [wprowadzi się] w komput. Z wielką bardzo świadczy się życzliwością ku WXM Dobrodziejowi pomieniony JP Piotrowski. ^cSapieżyńscy wszyscy niepodobna jak są źli i dziwne rzeczy gadają na podcziwego pana jegomości pana podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczukę], a Waszã Ksiãżecã Mość pieczętarzem swoim nazywają i bardzo są życzliwi^c.

JMP podkanclerzy [Szczuka] i teraz kazał mi, żeby przypomniãł WXM Dobrodziejowi, żeby żadnych przywilejów [s. 3] i konsensów na wszelkie dobra po JP Blinstrubowej nie pieczętowano w kancelarii WXM Dobrodzieja.

Diariusz zwyczajny z wyrażeniem co dalej occurret [następuje] odeślę na przyszlã pocztę wileńskã. A zatym upadam do stóp Pańskich [datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

Przypominałem powtórnie wczora Królowi JM ksiãżkã „La science de l’homme de qualite”⁸⁴⁴, odłożył do przyszlej kwatery.

[s. 4] Regimentów kilka szwedzkich w Słuczyźnie⁸⁴⁵ ma miec subsystemen-cję [utrzymanie]. Niektóre od Bielicy i od Mikołai⁸⁴⁶ przeprowadzają się na

⁸⁴³ Mozyrz (Mazyr), miasto w obwodzie homelskim w Białorusi.

⁸⁴⁴ Najprawdopodobniej jest to ksiãżka George Ponza *La science de l’homme de qualite, ou l’idee generale de la Cosmographie, de la Chronologie, de la Geographie, de la Fable et de l’histoire Sacré et Profane*, wydana w Turynie w 1694 (informacja prof. Iwony Imańskiej).

⁸⁴⁵ Dobra słuckie, nalezãce niegdys do Bogusława Radziwiłła. W poczãtkach XVIII w. toczyły się o nie spory między Radziwiłłami, Sapiehami, ksiãżętami neuburskimi i Hohenzollernami.

⁸⁴⁶ Bielica, zob. przyp. 834; Mikołaj (Mikołaje?), miejscowość nieodnotowana w SGKP.

tamtę stronę Niemna, pewnie dóbr WXM nie miną. Pisał Król JM instando [wstawiając się] za dobrami WXM Dobrodzieja do gen. Mejerfelda [Johana Augusta Meyerfeldta] i płka Daldorfa⁸⁴⁷, jeszcze nie mam wiadomości, co za skutek te listy wzięły.

Gazeta pisana, Z Wilna d. 6 Aprilis [IV] 1708

APTor., Kat. II, XIV 78, k. 24

Król JM szwedzki [Karol XII] d. 27 Martii [III] ruszył się z Smorgoń ku Mińskowi i tam nazajutrz stanął intendens [zamierzając] jeszcze Święta [Wielkanocne] w Połocku odprawować. Król JM Stanisław wysławszy przed sobą JMP [Jana Stanisława] Jabłonowskiego kanclerza w. kor., także wyjechał z Gieranon do króla JM szwedzkiego. Regimenty szwedzkie wszystkie po kwaterach stojące i z artylerią także ruszyły ku Mińskowi. Wczoraj wyszedł stąd regiment buchwałowskiej [buchwaldtowskiej] dragonii za królem JM szwedzkim. Tylko się tu został kornet z kapitanem graf[em] Duclas dla egzekucji pieniędzy 61 780 tal. bit[ych] [370 680 złp] vigore [na mocy] opisu [obligu] od miasta tutejszego płk. Dykierowi [Karlowi Gustafowi Dückerowi] danego na przedmieściu tutejszym. Regiment Erensta⁸⁴⁸ konny także stoi, fertur [mowią], że i ten dla egzekucji zbliżył się. Spiklerze [spichlerze] wszystkie z sobą i z różnymi towarami popieczętowane in casu [w razie] zaś nie oddania w pięciu dniach użyczonego frysztu [odroczenia], aby nie były konfiskowane z towarami i dobrami w mieście znajdującymi się. Wytrąbiono o tym po kilka razy, mieszczanie najcelniejsi [najważniejsi] bojąc się aresztu szwedzkiego umknęli z miasta. Które posłało posłów do Króla JM Stanisława, aby intercedere [pośredniczyć] raczył. JMP gen. [Adam Ludvig] Lewenhaupt stanął tu był z Rygi. Oddawali mu różni magnates [magnaci] wizytę, ale znowu odjechał do króla JM szwedzkiego w 600 rekrutów pod dragonią inflantską.

IMM PP kasztelan łęczycki [Jerzy Antoni Warszycki], podskarbi [Władysław Czarnkowski] i regent [Adam Radoński] koronni odjechali stąd do Gdańska. JMP wojewodzina wileńska⁸⁴⁹ z JMP starostą mińskim [Krzysztofem Zawiszą] zawitała tu z Tylży do JMci swego [Kazimierza Jana Sapiehy], który lokuje dywizję jedną w brzeskim, pińskim, drugą w grodzi[e]ńskim,

⁸⁴⁷ Johan Valentin Daldorff (zm. 1715), szwedzki płk, potem gen. mjr kawalerii.

⁸⁴⁸ Erenst, oficer o takim nazwisku (a także Ernest) nie występuje w zestawieniu A. Lewenhaupt, *op. cit.*

⁸⁴⁹ Teresa Sapieżyna z Gosiewskich (zm. 7 VI 1708), wdowa po Józefie Bogusławie Słuszcze, od 1703 żona Kazimierza Jana Sapiehy.

trzecią w zapuszczańskim, czwartą w żmudzki, piątą w bractwskim powiatach i w dalszych bliskościach domu swojego. JMP generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha] jedzie do króla JM szwedzkiego. IMM marszałek upicki [Aleksander Jan Podbereski], cześnik lit. [Krzysztof Benedykt Szczytt] jeździli do króla JM szwedzkiego prosząc o libertacje na dobra swoje, ale sine effectu [bez skutku] tu powrócili. Contenta [treść] konkluzji ugody między IMM PP hetmanami lit. te są: wojsko książę [Michał Wiśniowiecki] oddał, kancelarię swoją zamknął i do niczego się nie ma interesować [w] wojsku nim nastąpi kampania. XJM hetman polny [Michał Wiśniowiecki] do Insturburga [Wystrucia] odjeżdża na Święta [Wielkanocne] do JMci swojej⁸⁵⁰. Skąd znowu do Kowna powróci na Komisję Skarbową. JMP Szerwiński⁸⁵¹ z dywizją swoją stanął w Głębokim⁸⁵². Słuck Moskwa sromotnie opuściła.

JMP Szymkowicz⁸⁵³ starosta trabski, pisarz skarbowy, otrzymał pro persona sua [na swoją osobę] przywilej od Króla JM Stanisława na podstolstwo lit.

Z Rusi innotescit [donoszą], że car Jm [Piotr I] z księciem Mężykiem [Aleksym D. Mienszykowem], zdawszy komendę nad kawalerią Szeremetowi [Borysowi P. Szeremietiewowi], a nad infanterią Replinowi⁸⁵⁴, odjechał na stolicę, z czego jest Moskwa wielce kontenta [zadowolona]. Car JM PP starostę żmudzkiego [Hrehorego Ogińskiego], [Michała Kazimierza?] Kotła i [Kazimierza?] Zaranka ma na oku.

Gazeta pisana, Ode dworu z Gieranon, 6 Aprilis [IV] 1708

APTor., Kat. II, XIV 78, k. 25

Miał król JM szwedzki [Karol XII] na dawnym miejscu jeszcze się aż do trawy zabawić, tylko że podjazd szwedzki we 12 000 przeciwko Moskwie wyprawiony na 40 000 Moskwy, pod komendą Szeremetha [Borysa P. Szeremietiewa], gdy napadł zwyczajem swoim odważnie i niby obses [gwałtownie] na nieprzyjaciela uderzył i nie lekko onego poraziwszy, swoich połowę, bo częścią żywcem zagarnionych, częścią na samym placu pobitych

⁸⁵⁰ Katarzyna z Dolskich (1680–1725), od 1695 żona Michała Wiśniowieckiego.

⁸⁵¹ Franciszek Ignacy Szyrwiński, por. chorągwi pancernej, chorąży wilkomierski.

⁸⁵² Głębokie (Głubokaje), miasto, ówczesna własność Radziwiłłów, na dawnym trakcie między Wilnem a Połockiem, obecnie w obwodzie witebskim w Białorusi, na południowy zachód od Połocka.

⁸⁵³ Jerzy Wawrzyniec Szymkowicz (zm. 1710), pisarz skarbowy lit. 1695, podstoli lit. 1708–1709.

⁸⁵⁴ Nikita Iwanowicz Replin (1668–1726), rosyjski gen. od 1698, generał gubernator Inflant od 1719.

zostawiwszy między Minskiem a Boryszowem [Borysowem], królowi swojemu niepokojącą nowinę przyniósł. Która go tak poruszyła, że niemal wszystkimi siłami natychmiast za nieprzyjacielem pospieszył.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/I, s. 253–268

W Sołach d. 7 Aprilis [IV] 1708

[s. 253] Jaśnie Oświecony Miłościwy Książę Panie i Dobrodzieju mój

Król JM [Stanisław] d. 29 Martii wyjechawszy z Wilna nocował w tejże karczmie, gdzie i przedtym, Jaworowo nazwanej, między Jaszunami i Solecznikami Małemi.

D. 30 [III] Król JM bez popasu żadnego stanął na obiad w Gieranonach. Po obiedzie spał.

D. 31 [III] Z rana podpisał Król JM listy instando [instancjalne] za dobrami WXM Dobrodzieja do JMP gen. [Johana Augusta] Meyerfeldta i JP Daldorfa [Johana Valentina Daldorffa] pułkownika interesujących się do dóbr WXM Dobrodzieja. Z którymi pojechał JP Ambrozewicz⁸⁵⁵, który zaraz po Świętach [Wielkanocnych – 8–9 IV] ma się ruszyć do Człuchowa z ludźmi i końmi, według ordynansu WXM Dobrodzieja. Przyjeżdżał tu dla passu [paszportu] od Króla JM i otrzymał. JP gen. Mardefeldt [Arvid Axel Mardefeldt] [s. 254] przysyłał umyślnego do Króla JM, że gieranońską parafię ma naznaczoną na swój regiment, a zatym chcąc wiedzieć, kiedy się z niej ruszy Król JM, JP [Gustaf] Rank pułkownik przyjeżdżał z Dziewieniszek⁸⁵⁶ i powiadał, że ma ordynans, żeby szedł na subsystemę [kwaterę] do Soł, dóbr JP Pazniaka [Stanisława Jerzego Poźniaka] chorążego oszmiańskiego, mil 2 od Smorgoń, a 10 od Wilna i że w tych Sołach Królowi JM naszemu jest naznaczona kwatera. We wtorek [10 IV] tedy stąd ma się ruszyć Król JM, a P Chwałkowskiemu stanowniczemu [kwatremistrzowi] jutro przedem kazano jechać. Drudzy zaś asserunt [twierdzą], że jeśli w Sołach niezwłoczna [s. 255] będzie kwatera, tedy w Żuranach [Żupranach] będzie się lokował Król JM.

D. 1 Aprilis [IV] Król JM kazał napisać generałowi swemu adiutantowi [Gabrielowi Kaniferowi lub raczej Henrikowi Klingstedtowi] list po francusku od pewnego oficera wranglowego do JP [Samuela Kazimierza] Szwykowskiego, że się jego zguba znajduje, a to dla oszukania na prima

⁸⁵⁵ Władysław Michał lub Stanisław Michał Ambrozewicz.

⁸⁵⁶ Dziewieniszki, miasteczko w obwodzie grodzieńskim w Białorusi, na południowy zachód od Oszmiany.

Aprilis, lecz JP Szwykowski dorozumiał się zaraz. JKs. Poniński [Stefan lub Karol Samuel] po mszy swojej czytanej miał kazanie na theme: „Solvite et adducite asinam, Dominus his opus habet” [Odwiążcie i przyprowadźcie oślicę, jest potrzebna Panu (Mt 21, 2–3)]⁸⁵⁷. Wywodził, że oślica znaczy grzesznika, na której na triumf Zbawiciel wjeżdża i aplikował [dodawał], że największy jest triumf P[ana] Jezusa, kiedy grzesznik pokutuje.

Widziałem się z [s. 256] z P Rosochackim⁸⁵⁸ rotmistrzem króla szwedzkiego [Karola XII] wołoskim, który był na podjeździe w Boryssowie i powiadał, że tylko 50 Moskwy na placu, a 27 żywcem wzięto; nie tak jak w Wilnie udawano, że zginęło onej 500. Wieczorem samym JP Gurski [Samuel Górski] czynił relację o stambulskiej swojej drodze, że tam ekstraordinaryjnie dobrze był przyjęty, na Budziakach⁸⁵⁹ orda mieszka i nie spędzono onej według paktów z Polską stamtąd, płaci jednak haracz od każdej głowy Turczynowi po lewowi⁸⁶⁰ co rok. ^bPan Szwykowski z wziętych za łowiectwo pieniędzy [s. 257] musiał pożyczyć Królowi Jegomości dwuchset talarów [1200 złp], a panu wojewodzie krakowskiemu [Franciszkowi Lanckorońskiemu] sto [600 złp]^b. JMP w-da krakowski dziś odjechał tu z Gieranon na Warszawę ad propria [do swoich dóbr]. Miałem też relację, że ekspedycja do Porty owemu posłowi [Yerkölülü Mehmedowi effendiemu] seraskiera [Hadzi Yusufa], co był pod Świątym⁸⁶¹, jest pieczętowana pieczęcią tą, którą JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] kazał wyrznąć w Saksonii ad futurum exercitium ministerii sui [dla przyszłego wykonywania swego urzędu].

D. 2 Aprilis [IV] Przyjechał JMP Zagorski od XJM wojewody nowogrodzkiego [Jana Mikołaja Radziwiłła] z listem ^aSoli^a do Króla JM, z którego mam relację, że Król JM nie był kontent i różnym Ichmościom dawał do czytania. Była w nim prothesis [naprzód *przedstawione*] Królowi JM, że in distributiva iustitia [w sprawiedliwym rozdawnictwie] nie przepomniął XJM, [s. 258] apodosis [a potem] w ten sens: „Kontentem [zadowolony] teraz z tej łaski WKMci, póki mię dalej dobroczynność Jego non sublevabit [nie będzie wspierać]”; ta tedy apodosis displicebat [zdanie nie podobało się *królowi*]. I kazał Król JM, ażeby JP Szwykowski w responsie Króla JM włożył te słowo: „kontent”. Jakoż w ten sposób odpisano: „Jeżeli WXM

⁸⁵⁷ Połączone dwa fragmenty z Ewangelii św. Mateusza: „znajdziecie oślicę uwiązaną i źrebie z nią. Odwiążcie je i przyprowadźcie do Mnie. A gdyby wam kto co mówił, powiecie Pan ich potrzebuje”.

⁸⁵⁸ Stanisław Rosochacki (zm. po 1723), rotmistrz jazdy wołoskiej, regimentarz pułku kawalerii w służbie szwedzkiej 1709–1712.

⁸⁵⁹ Orda budziacka, zajmująca tereny tzw. Budziaku między Gospodarstwem Mołdawskim a Morzem Czarnym, na zachód od Chanatu Krymskiego, część obecnej Mołdawii.

⁸⁶⁰ Lew (lewa), nazwa talara lewkowego (z przedstawieniem lwa na rewersie), monety używanej w handlu z krajami imperium osmańskiego (tureckiego).

⁸⁶¹ Zob. wcześniej s. 124, przyp. 486 i s. 140.

jesteś kontent z konferowanego sobie województwa nowogrodzkiego, ja bardziej jestem kontent, że znalazłem okazję ad recompensationem virtutu[m] et meritorum [do wynagrodzenia męstwa i zasług] WXMci, które i dalej remunerari [wypłacić] będę się starał”. I miał list JP Zagorski i do JP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczuki] i przywilej na województwo do pieczęci, który JP podkanclerzy zapieczętował. Nim zaś zapieczętował złożył był na JP [s. 259] Szwykowskiego i na mnie JP podkanclerzy, jeśli wydać zapieczętowany przywilej z kancelarii, czy w niej zatrzymać do rezolucji WXM Dobrodzieja względem propozycji uczynionej do WXM Dobrodzieja przez JP [Jerzego?] Tyzenhauza, dającego kilka tysięcy czerwonych złotych za ustąpienie województwa nowogrodzkiego. I jest tej opinii JP podkanclerzy, że hoc tempore rerum [w takim stanie rzeczy] to co offertur [oferuje się] przyjmiesz WXM Dobrodziej. Nam zaś trudno było wydanie onego przywileju tamować, ex ratione [z powodu], że już oddanie tego województwa XJM krajczemu rozgłosiło się i XJM krajczy pisał dziękując do Króla JM et vicissim [wzajemnie] Król JM odpisał addito titulo [przydając tytuł] wojewody nowogrodzkiego, a nade wszystko, że [s. 260] w Wilnie powiadał mi JP podkanclerzy o konkurencji JP w-dy mścisławskiego [Michała Dowmonta Siesickiego], po którym wakujące województwo mścisławskie mogłoby cedere [przypaść] XJM w-dzie nowogrodzkiemu, a po JP Tyzenhauzie nullum gradum [żadnego awansu] nie miałyby książę JM. Asekurował się jednak JP Zagorski przed JP podkanclerzym, że gotów będzie XJM reponere ad manus [złożyć na ręce] WXM Dobrodzieja ten przywilej, jeżeli wola w tym i rekwizycja zajdzie WXM Dobrodzieja. A do tego, kiedy inaksza będzie ratione [z powodu] tego województwa WXM Dobrodzieja dyspozycja, snadno to wykieruje się za otrzymaniem drugiego przywileju, ponieważ iuramentum [przysięga] jeszcze non inpletum [nie wykonana] przez księcia JM.

D. 3 Ap[rilis] [IV]. Król JM po mszy, zjadłszy obiad ruszył się na noc do Surwiliszek⁸⁶² dóbr oo. jezuitów nowicjackich [wileńskich], pół mile od Trab⁸⁶³, z Gieranon trzy [mile].

[s. 261] **D. 4 Aprilis [IV].** Król JM dla złej drogi konno jechał. Wstępował przez Olszany⁸⁶⁴ jadąc do pułkownika tam stojącego, gdzie mało co zabawiwszy, jechał do kwatery swojej o milę z Olszan do wsi Bywiszek⁸⁶⁵ [Bijuciszek !] JMP starosty trabskiego⁸⁶⁶. Była tam relacja od podstarościego

⁸⁶² Surwiliszki, wieś na północny wschód od Gieranon, obecnie w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

⁸⁶³ Traby, wieś na wschód od Surwiliszek.

⁸⁶⁴ Olszany (Halszany), wieś na północ od Trab.

⁸⁶⁵ Biwiszki, miejscowość nieodnotowana w SGKP; dalej występuje jako Bijuciszki, wieś w d. pow. oszmiańskim, obecnie w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

⁸⁶⁶ Jerzy Wawrzyńc Szymkowicz (zm. przed 24 V 1710), starosta trabski, podstoli lit.

tamecznego, który od Żydów z Radoszkewic [Radoszkowicz] jadących sły-
szał, że kilka tysięcy Moskwy koło Bereziny⁸⁶⁷ znieśli Szwedzi i że niemało
wozów z strzelbą i różnym munderunkiem moskiewskim przyprowadzono
do Radoszkewic. W których to Radoszkewicach ma kwatery swoją król JM
szwedzki [Karol XII] o mil 5 od Minska, od Soł kwatery Króla JM naszego
mil 12, a nie w Rakowie, jako zrazu powiadano.

Z [s. 262] rana, nim się ruszył Król JM [Stanisław] była w Surwiliszkach
audiencja IMM PP posłów nowogrodzkich: [Kazimierza Mieczysława]
Kondratowicza miecznika, który perorował do Króla JM, Wiazewicza, który
czytał instrukcję i Korcza wojewodzica brzeskiego [lit.]⁸⁶⁸. W instrukcji mieli
zlecenie od województwa prosić Króla JM o złożenie sejmu pacificationis
i o protekcję przeciwko agrawacjom [nadużyciom] ludzi szwedzkich, którzy
dziwnie exorbitują [bezprawnie postępują], nie tylko, że wszystko u szlachty
nomine [pod pretekstem] furazu zabierają, lecz tak szlachtę, jako i szlach-
cianki do więzienia biorą; insuper [ponadto] po zrabowaniu i zabraniu
wszystkiego każą ciężki i niezdolny prowiant wydawać, po kilku wołów, kil-
kunastu beczek piwa, [s. 263] słoniny, krup, sucharów co niemiara z jednego
dymu, jamy⁸⁶⁹ wykopują, bydło generalnie wszędzie zabierają. Responsu od
Króla JM Ichmoście nie odebrali jeszcze. Który jak będzie gotowy ma oddać
do mnie JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka].

Wieczorem samym pytał mię Król JM, jeśli nie mam jakiej wiadomości
od WXM Dobrodzieja i jeśli prędko z siebie bytności WXM Dobrodzieja
ma się spodziewać. Ad primum [na pierwsze] odpowiedziałem, że świeżo
żadnego od WXM Dobrodzieja nie miałem pisania. Ad secundum [na
drugie], że WXM Dobrodziej, sublatis his que retardant [kryjąc to, że się
opóźnia] przybycie WXM Dobrodzieja do dworu, że chcesz jak najprę-
dziej [s. 264] pośpieszyć do Króla JM. Pytał potym de origine [o początku]
choroby nieboszczyka JP podczaszego [*wieluńskiego Kazimierza Macieja
Siemianowskiego*], magnas attribuendo laudes pie defuncto [wielkie przy-
pisując pochwały pobożnie zmarłemu]. JMP [Samuelowi Kazimierzowi]
Szykowskiemu darował Król JM turecką kulbakę, a przedtym konia.

Profecja [przepowiednia] Angielczyka jakiegoś tu propalant [pokazała się],
który vaticinatur (utinam vere) [wieszcy (jeśli wierzyć)], że król szwedzki
[Karol XII] tego roku uczyniwszy pokój z carem pójdzie in subsidium
[z pomocą] cesarzowi przeciwko Francuzowi, a Król JM nasz [Stanisław]
ultimis Augusti totaliter [z końcem sierpnia zupełnie] już paccato Regno
[uspokojonym Królestwie] będzie panował.

⁸⁶⁷ Berezyna, rzeka na Białorusi, dopływ Dniepru.

⁸⁶⁸ Może Aleksander Wiazewicz i Jan (zm. po 1717) albo Franciszek (zm. 1709) Kurcz,
wojewodzice brzeski lit.

⁸⁶⁹ Jamy, w których chłopci zakopywali żywność i cenniejsze przedmioty.

Król JM z darowanych od JP w-dy połockiego [Dominika Michała Słuszki] wielbłądów bardzo kontent, bo podczas terażniejszego marszu w takiej rezolucji [odwilży] wozy rzadko [s. 265] kiedy ściągnęły na kwatę. Wielbłądy zaś cum suis sarcinis [ze swoimi jukami, tobołami] zawsze in tempore [o czasie] stanęły.

D. 5 Aprilis [IV] Król JM z Bijuciszek [!] jechał na mszę, którą miał JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński] do Borun⁸⁷⁰ o ćwierć mile tylko. Po mszy wrócił się na obiad do Bijuciszek, po obiedzie jechał konno, in assistentia [w towarzystwie] JMKs. nominata poznańskiego, JMP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczuki], JP kasztelana brzeskiego [lit. Hrehorego Kopcia], JP wojewodzica lubelskiego [Jana Tarły], JMP [Stanisława] Poniatowskiego i innych, mil 3 dobrych do Soł kwatery sobie naznaczonej, mil 2 od Smorgoń, a 10 od Wilna. Gdzie zastał JMP kanclerza kor. [Jana Stanisława Jabłonowskiego] i JP marszałka konfederackiego [Piotra Bronisza] reduces [którzy powrócili] od króla JM szwedzkiego. Z czym jeszcze in secreto [w tajemnicy] ^bpan podkanclerzy generali busterminis [ogólnie pogrzebową] [s. 266] czynił relację, że nic nie sprawiwszy powrócili^b.

Król JM stoi we dworze o pół ćwierci mile od miasteczka [Soły], co bardzo niewygodno na konie znużone i na słomie tylko stojące. JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] w plebanii, inni Ichmoście w miasteczku. JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] z Królem JM we dworze. Srodze niekontenci wszyscy z terażniejszego marszu w samą rezolucję [odwilż]. Rzadko kto wozów swoich doczeka się na Święta [8–9 IV] dla złej haniebnie i rozbitej drogi. Niejeden prosi Pana Boga za króla JM szwedzkiego, że się w terażniejszy czas z dawnych ruszył kwatę.

^aTu teraz przy Królu JM tylko są IMM: JKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski], JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka], JP marszałek konfederacki [Piotr Bronisz], JP kasztelan brzeski [Hrehory Kopeć], JP wojewodziec lubelski [Jan Tarło]^a.

D. 6 Aprilis [IV] Był Król JM z rana w kościele na nabożeństwie. Po obiedzie przyjechał także na lamentacje, na których [s. 267] psalmy cum clero [z księżmi] śpiewał i lekcję pierwszą głośno czytał, drugą JKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], trzecią JKs. [Aleksander] Mostowski. Po lamentacjach miał exhortę [kazanie] JKs. [Stefan lub Karol Samuel] Poniński wychodząc, że wszystkie świata okrucieństwa przewyższa Męka Pańska. Po exhorcie odjechał Król JM z JMP kanclerzem [Janem Stanisławem Jabłonowskim] do dworu, drudzy Ichmoście wszyscy zostali się w miasteczku. JMKs. Mostowski jeździł do króla JM szwedzkiego [Karola XII] z IMM PP kanclerzem kor. [Jabłonowskim] i marszałkiem konfederackim [Piotrem Broniszem] względem eliberacji [uwolnienia] JMKs. arcybiskupa lwowskiego [Konstantego Józefa Zielińskiego]. Mile bardzo przyjął tę propozycję król

⁸⁷⁰ Boruny (Baruny), wieś na północny wschód od Olszan.

JM szwedzki i wszyscy ministri indolentes [współczujący] temu nieszczęściu JMks. arcybiskupa. Kiedym odmianę prosił Dołhorukiego⁸⁷¹, odpowiedział [s. 268] król szwedzki, że są jeszcze media [sposoby] do uwolnienia onego, też Dołhorukiego. ^bTenże książę Mostowski powiadał mi, że pan kanclerz i pan marszałek ustno, non in scripto [nie na piśmie] odebrali od [Karla] Pipera rezolucję. To co jest principalissimum [najważniejsze] nie pozwolił król szwedzki wrócić się Królowi naszemu do Polskiej. W inszych punktach co za respons, wyczerpnąwszy z pana marszałka, z którym stoi, miał mi powiedzieć^b.

IMM PP w-da trocki [Jerzy Stanisław Sapieha], generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha], Józef Sapieha dziś tu mają stanąć, o kilka mil wczoraj znajdowali się.

Upadam zatym do stóp Pańskich [...]

[*dacacja*] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

^aJMP [Samuel Kazimierz] Szwykowski odebrał list WXM Dobrodzieja de d. 11 Martii [III], na który ex quo [gdyż], brał lekarstwo nie odpisuje, lecz ten list już po wszystkim przyszedł by, żeby nie staranie JP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki] utrzymało ten interes. JP podkanclerzemu list oddałem, deklarował odpisać WXM Dobrodziejowi^a.

Gazeta pisana, W Sołach d. 7 Aprilis [IV] 1708

APTor., Kat. II, XIV 78, k. 26v

Król JM Stanisław die 3 **praesentis** [IV] ruszywszy się z Gieranon pierwszy nocleg odprawił w Surwiliszkach, dobrach nowicjackich oo. jezuitów. Gdzie nazajutrz mieli audiencję posłowie nowogrodzcy prosząc o złożenie sejmu i o protekcję przeciwko szwedzkim opresjom. Drugi nocleg miał w Byuciszkach od Borun ćwierć mile, gdzie jeździł na nabożeństwo w Wielki Czwartek i tegoż dnia stanął tu sobie na naznaczonej kwatery w Sołach, gdzie sobie aż do trawy życzą konsystencji [pobytu]. Zastał tu Król JM reduces [powracających] od króla szwedzkiego [Karola XII] IMM PP [Jana Stanisława] Jabłonowskiego kanclerza w. kor. i marszałka konfederacji generalnej warszawskiej [Piotra Bronisza], co powiedzieli latet [nie wiadomo]. Król JM szwedzki w Radoszewiczach [Radoszkowiczach], mil 5 od Mińska, a stąd mil 12 ma kwaterę, gdzie ma Święta swoje⁸⁷² odprawować.

⁸⁷¹ Jakov Fiodorowicz Dołhoruki, rosyjski oficer znajdujący się wówczas w niewoli szwedzkiej. Rozważano sprawę wymiany go za arcybiskupa Zielińskiego, zob. wcześniej s. 173.

⁸⁷² Nominalnie w Szwecji obowiązywał od 1699 kalendarz gregoriański, ale wciąż posługiwano się jeszcze kalendarzem juliańskim, według którego Święta Wielkanocne wypadały w 1708 w dniach 18–19 kwietnia.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/I, s. 269–276; nr 6465/III, s. 1–12

W Sołach d. 13 Apr[ilis] [IV] 1708

[s. 269] Jaśnie Oświecony Miłościwy Książę Panie i Dobrodzieju mój

Dotąd jeszcze zostają in dubitate et anxietate [w niepewności i niepokoju], nie mając żadnej wiadomości jeśli listy moje dochodzą rąk WXM Dobrodzieja. Z Gieranon de 9 et [i] 16 Martii ordynowałem dwoje listów na pocztę wileńską, na co mam od posztmajstra [Glochtitera] testimonia [potwierdzenia], z Wilna przez pocztę tegoż miejsca pisałem dwa listy, jeden de [z] 25 Martii, drugi de 29 eiusdem [tegoż miesiąca], trzeci de 26 przez umyślną okazję JMKs. biskupa wileńskiego [Konstantego Kazimierza Brzostowskiego]. Do Gieranon powróciwszy pisałem przez JMP Zagorskiego de 3 Aprilis [IV]. Tu z Soł odesłałem na ręce posztmajstra wileńskiego przez rajtara u mnie będącego listy de 7 p[rae]sentis [IV].^a Te listy odsyłam na ręce JKs. biskupa wileńskiego^a. W tych wszystkich pisaniach, ile możność moja sufficiebat [wystarczała], dostatecznie diariuszem opisałem wszelkie intervenientia [tu: wydarzenia] i listy niektórych Ichmnościów do WXM Dobrodzieja inkludowałem [załączałem]. Teraz przez tegoż [s. 270] rajtara (bo od dworu żadnej ni dokąd nie masz poczty rozłożonej) odsyłam listy na pocztę wileńską.

D. 7 p[rae]sentis [IV]. Przyjechali IMM PP w-da trocki [Jerzy Stanisław Sapieha], generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha] i [Stanisław] Rusiecki oboźny WXL. Z rana u Króla JM [Stanisława] byli na prywatnej konferencji IMM PP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski] i podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka], po której był Król JM na nabożeństwie w kościele. Po obiedzie przyjeżdżał Król JM na godzinę swoją do klęczenia od 4 do 5, po której odjechał do dworu. Przed klęczeniem zaś godziny wstępował do JP podkanclerzego Król JM. JMP marszałek w. WXL [Aleksander Paweł Sapieha] jest w Wilnie, ma na mieszkanie do dworu przyjechać.

^bPan wojewoda trocki [Jerzy Stanisław Sapieha] powiadał, że oddał list Królowi JM od pana wojewody wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy], w którym prosi Króla o ostatnią rezolucję ratione [w sprawie] ustąpienia buławy, w czym jeśli nie będą mieli satysfakcji panowie [s. 271] Sapiehowie, recta [prosto] stąd mają jechać do króla szwedzkiego [Karola XII] cum querimonia [ze skargą]. Marszałkiem dworu Króla naszego ma być pan kanclerz koronny [Jan Stanisław Jabłonowski]. Pan [Władysław] Poninski sponte [z własnej woli], czy in[t]uitus deponit [zachęcony złoży] te officium [urząd referendarza kor.] jeszcze nie wiemy. W marszu terazniejszym była wiadomość, że pan wojewoda kijowski [Józef Potocki] ustępuje buławy wielkiej panu wojewodzie bełskiemu [Adamowi Sieniawskiemu] i że już są

w dobrej z sobą kointeligencji [porozumieniu]. Na co Król Jegomość rzekł: „Słyszę cóż to Ichmość beze mnie godzą się”. Odpowiedział pan podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka]: „Bardzo by to dobrze było, żebyśmy pretio [za cenę] buławy, za ustąpieniem onej przez pana wojewodę kijowskiego panu wojewodzie bełskiemu w Polszcze uspokojenie mieli”. Replikował Król Jegomość: „Jeśli Ichmość beze mnie pogodzą [s. 272] się i pan wojewoda kijowski nie dołożywszy się mnie ustąpi buławy wielkiej, tedy ja i wielką i polną buławę komu inszemu oddam”^b.

JMP w-da trocki [Jerzy Stanisław Sapieha] wyrażał żal swój przed Królem JM *ratione* [z powodu] oddania sumy delatyckiej po JP [Kazimierzu?] Zaranku XJM hetmanowi [Michałowi Wiśniowieckiemu], na której JMP w-da jeszcze konfederacką pieczęcią ma zapieczętowany przywilej. Deklarował, żeby Król JM pisał do XJM hetmana, żeby do Delatycz⁸⁷³ nie interesował się. Podobno i kasację podpisze Król JM.

Procesja była o 10 godzinie w nocy, jutrznię śpiewano chorałem i Król JM dopomagał. Po „Te Deum laudamus” odjechał Król JM do stancji swojej.

D. 8 p[rae]sentes [IV]. Nabożeństwo zaczęło się koło dziesiątej. Celebrował JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], ale non [s. 273] pontificaliter [nie w szatach biskupich], bo aparat [insygnia i szaty biskupie] w wozach został, które jeszcze nie przysły. Kazanie miał JMKs. [Stefan, albo Karol Samuel] Poniński, bez *themy* [tematu]. Propozycja ta była: Na Boże Narodzenie corpus [centrum, główne siły] trzymał P[an] Chrystus, teraz po odprawionej batalii męki krwawej wstępuje triumfujący do capitolium [stolicy] Niebieskiego na wozie triumfalnym. Objął capitolium z jednej strony obrazami figur różnych z Pisma Świętego znaczących Zmartwychwstanie Pańskie, z drugiej strony symbolami, aplikując [stosując] one ad resurrectionem Christi [do zmartwychwstania Chrystusa]. Wprzągł potym do tego triumfalnego wozu ad instar [na podobieństwo] owych 4 zwierząt u Ezechiela, Orła polskiego, Pogonię litewską, Lwa skonfederowanego i Żubra Najjaśniejszego [króla Leszczyńskiego], żeby ten wóz do capitolium Niebieskiego wprowadzili. I na tym skończył, gadanie bardzo kazał. Po nabożeństwie jechał Król JM do dworu w karecie [s. 274] z JMKs. nominatem poznańskim [Gomolińskim], kanclerzem kor. [Janem Stanisławem Jabłonowskim] i podkanclerzym WXL [Stanisławem Antonim Szczuką]. IMM PP Sapiehowie, JP kasztelan brzeski [lit. Hrehory Kopeć] i JP obożny WXL [Stanisław Rusiecki] na koniach asystowali Królowi JM.

Winszowali Świąt [Wielkanocnych] Królowi JM od senatu JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] sermone [mową] na kształt votum [głosu w senacie], JMP podkanclerzy

⁸⁷³ Delatycze, wieś i dobra radziwiłłowskie nad Niemnem, w d. pow. nowogrodzkim, obecnie w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

[Stanisław Antoni Szczuka] kilka tylko periodów [zdań] wyraził vota ministrorum status [głosy ministrów stanu]. Potym przysięgał na województwo trockie JMP w-da trocki [Jan Stanisław Sapieha]. Pierwej zaś prosił o rejektę [odroczenie] do jutra, lecz compulsu [z polecenia] IMM PP generała wielkopolskiego [Jana Kazimierza Sapiehy], oboźnego WXL [Stanisława Rusieckiego] i samego Króla JM, musiał dziś iuramentum prestare [przysięgę złożyć]. Po przysiędze, żadnej mowy nie mając, amplexu pedum [obejmując stopy] Króla JM odbył gratiarum actoriam [akt wdzięczności]. W ten czas, kiedy przysięgał JMP w-da trocki, indicabat [wskazał] głową [s. 275] Król JM krzyżyk JMP marszałkowi konfederackiemu [Piotrowi Broniszowi] przypominając podobno przysięgę na województwo poznańskie, lecz JMP marszałek strząśł głową, demonstrans non venisse ad huc horam [okazując, że nie jest na to pora]. Jedli obiad u Króla JM wszyscy IMM distinctiores [dostojnicy] tu w Sołach znajdujący się. Był i JP płk [Gustaf] Rank, który quaerebatur [skarżył się], że mu chłopstwo chorążego bardzo grzecznego z Wilna jadącego zabiło. Jakoż wielkie rozboje po drogach wszczęły się, niedawno kilku Żydów bazarńników zabito, a przedtym kilku Polaków. Chłopi jak wilcy po lasach kupami chodzą i nie dziw, bo sama desperacja i głód do tego przywodzi. Kiedy z domów wszystko zabrano i jamy, w których ostatnia mizernych ludzi była nadzieja powykopywano.

Był Król JM na nieszporze, [s. 276] który chorałem śpiewano i Król JM dopomagał. Po nieszporze reasumpta [wznowiona] zwyczajna obozowa devotio [nabożeństwo], która od kilku niedziel neglecta errat [była zaniedbana]. Po nabożeństwie z IMM PP kanclerzem kor. [Janem Stanisławem Jabłonowskim], podkanclerzym WXL [Stanisławem Antonim Szczuką] i marszałkiem konfederackim [Piotrem Broniszem] odjechał Król JM do dworu, a IMM PP Sapiehowie do swojej kwatery o milę stąd.

Wczora przyjechał do Króla JM z Szczecina ów Francuz⁸⁷⁴, który od Augusta [II] był subordynowany ad fodum scelum homicidii [był wysłany dla popełnienia ohydnej zbrodni zabójstwa] Króla JM i który bawił się dotąd przy Księżnie JMci matce [Annie Leszczyńskiej].

D. 9 Apr[ilis] [IV]. Z rana były konferencje in negotiis [w sprawach] IMM PP Sapiehów. Nabożeństwo w kościele zaczęło się od kazania, które miał JMKs. [Stefan lub Karol Samuel] Poniński na theme [temat]: „In fractione panis cognoverunt eum” [Po łamaniu chleba poznali Go (Łk 24, 35)]. Wywodził, że Pana poznać z złomania chleba, alias rozdawania, appliku[/// *brak przypuszczalnie całej składki liczącej 4 strony*]

[nr 6465/III] [s. 1] ^b-stis contributionibus [podatków], a [Karl] Piper rzekł: „Habete patientiam non diu hoc erit non sunt ad hac milites vestiti”

⁸⁷⁴ Przepuszczalnie Beauvernois, o którym później pisze J. M. Karp, że król Stanisław odesłał go z listami do Szczecina i do Prus, zob. dalej s. 241.

[miejcie cierpliwość, niedługo to będzie, jeszcze nie są żołnierze do tego wyposażeni (ubrani)]. Jak się umonderują deklarowano, że zaraz z Wielkiej Polski pójdą ku Wiśle, a potem dalej za ordynansem króla szwedzkiego [Karola XII]. W Poznaniu zaś praesidium [załoga] zawsze będzie i słowa nie dano rzec, żeby stamtąd miało być wyprowadzone. I to tak powiadał marszałek [Stanisław Tarło lub Aleksander Paweł Sapieha?], że teraz większą ma król szwedzki w mówieniu łatwość i śmiałość i że perfectissime [doskonale *mówi*] po łacinie, Pipera wcale rady nie słucha, który kiedy mu czasem mówi, że na tę ekspedycję tak trzeba by odpisać, to król szwedzki ofuknie się i rzecze: „Scribat ut ego volo” [pisz bo ja chcę] i według swego zdania każe dawać responsa^b.

[s. 2] **D. 10 Aprilis [IV]**. Był Król JM [Stanisław] na nabożeństwie w kościele. Miał mszę czytaną JMKS. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński]. Potem kazał ks. benedyktyn na theme: „Dixit pax vobis” [powiedział pokój wam], nie ze wszystkim dobrze, bardziej się akomodował [stosował] do Wielkiego Piątku niżeli do Wielkiej Nocy. Na końcu kazania życzył Królowi JM wiecznego pokoju wprzód, niż doczesnego.

Na obiedzie byli u Króla JM JMKS. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], IMM PP Sapiehowie, JP kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski], JP podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka]. Po obiedzie jechał Król JM [na]przeciwko JMP wojewodzinie wileńskiej [Teresy Sapieżyny], rozumiejąc, że ją zastanie na kwaterze IMM PP Sapiehow, lecz spotkawszy w drodze i przywitawszy tylko, wrócił się nazad. Po którym JMP wojewodzina wileńska przyjechała i stanęła we dworze, której [s. 3] Król JM ustąpił swoich pokojów, a sam naprzeciw w izbie stanął z JP kanclerzem kor. Przyjechała z JMP wojewodziną wileńską JMP starościna mińska⁸⁷⁵. JMP w-da trocki [Jerzy Stanisław Sapieha] tegoż dnia odjechał do Wilna i list od Króla JM do JP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy], w którym wyraża Król JM żal, że wtenczas kiedy już attingitur scopus [jest osiągnany cel] publicznej szczęśliwości, porzuca buławę, oznajmuje o podpisaniu przywileju na buławę i odesłaniu onego do króla szwedzkiego [Karola XII], prosi o przysłanie rezygnacji, bo jeszcze onej [Sapieha] nie uczynił.

D. 11 Aprilis [IV]. Z rana przyjechał JP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka] z JP podczaszym WXL [Jerzym Hieronimem Kryszpinem Kirszenszteinem] i JP marszałkiem upickim [Aleksandrem Janem Podbereskim]. JMP generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha] odjechał stąd do króla JM szwedzkiego dla podziękowania mu za [s. 4] utrzymanie przy buławie wielkiej i odebrania przywileju. Król JM [Stanisław] mszy słuchał w pokoju u siebie. Na obiedzie byli u Króla JM JMP wojewodzina wileńska [Teresa Sapieżyna], JMP starościna mińska [Teresa Zawiszyna],

⁸⁷⁵ Teresa z Tyszkiewiczów, od 1687 żona Krzysztofa Zawiszy.

JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski], JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka]. JMP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka] nie był ex quo [gdyż] z postem, a bardziej unikając widzenia się z JP wojewodziną wileńską⁸⁷⁶. Po obiedzie przybył z Prus JP Poniatowski starszy [Józef], także JP [Krzysztof] Zenowicz pisarz w. WXL. ^bPowiałał mi pan generał wielkopolski [Jan Kazimierz Sapieha], że mają korespondencję z panem starostą żmudzkiem [Hrehorym Ogińskim] i spodziewa się, że prędko przybędzie do Ichmościów Sapiehów^b. JMP w-da połocki przywitał się tylko z JMP wojewodziną wileńską [Teresą Sapieżyną], słowa do siebie nie mówiąc.

[s. 5] D. 12 [IV]. Z rana JMP wojewodzina wileńska [Teresa Sapieżyna] z JMP starością mińską [Teresą Zawiszyną] odjechały stąd do Wilna. JMP w-da połocki [Michał Dominik Słuszka] prezentował przed Królem JM, JP kanclerzem kor. [Janem Stanisławem Jabłonowskim] i JP podkanclerzem WXL [Stanisławem Antonim Szczuką] dokumenta swoje, aktami warszawskimi roborowane [potwierdzone] na dobra po bracie swoim ś.p. kasztelanie wileńskim, hetmanie polnym WXL⁸⁷⁷. Approbarunt [zgodzili się] wszyscy, że ma ius ad rem [prawo do rzeczy – *formuła prawna*].

Mszy słuował Król JM u siebie. Potym dano obiad. Siedzieli u stołu IMM PP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka], kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski], podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka], podczaszy WXL [Jerzy Hieronim Kryszpin Kirszensztein], pisarz WXL [Krzysztof Zenowicz], marszałek upicki [Aleksander Jan Podbereski], [Józef] Poniatowski i [Samuel Kazimierz] Szwykowski. Król JM ad demonstrationem [dla okazania] ochotnego przyjęcia JMP w-dy połockiego był srodze wesół, jako dawno tak nie był. Przy stole w kolej wszyscy i sam Król JM wypili po kielichu wielkim, w którym było się półgarca⁸⁷⁸ [s. 6] wina, prócz kieliszków. Wstawszy od stołu wypili po drugim kielichu trochę mniejszym, nie rachując szklanek i kieliszków. Trębacze vivat trąbili. JP kanclerza i JP Poniatowskiego pijanych aż odprowadzono. Drudzy Ichmoście, lubo dużo byli podpili i sam Król JM, przecie się trzymali, lecz byliby się wcale popili, gdyby nie ujechał był w kolasce swojej JP w-da połocki. Król JM podczas tej ochoty osobliwy pokazywał afekt JP w-dzie połockiemu, JMP podczaszego WXL w głowę ucałował. Po rozejście się wszystkich Król JM położył się spać i był indispositus reliquum diei [niedysponowany następnego dnia].

^bPan podczaszy litewski [Jerzy Hieronim Kryszpin Kirszensztein] i pan marszałek upicki [Aleksander Jan Podbereski] recte [prosto] stąd jadą do księcia hetmana [Michała Wiśniowieckiego] z listem od Króla Jegomości, gdzie się [s. 7] ekskuzuje [tłumaczy], że buławę wielką musiał oddać panu

⁸⁷⁶ Teresa Sapieżyna była wdową po bracie Dominika Michała Słuszki, Józefie Bogusławie.

⁸⁷⁷ Józef Bogusław Słuszka (1652–1701), od 1685 kasztelan wileński i hetman polny lit.

⁸⁷⁸ Garniec, miara pojemności, ok. 3,2 litra.

generałowi wielkopolskiemu [Janowi Kazimierzowi Sapieżu], ustnie zaś mają in commissis [zlecenie], żeby mu proponowano, czy nie chciałby zamienić kasztelanę wileńską na marszałkowstwo wielkie litewskie. Co mi w wielkim sekrecie powiadał pan marszałek upicki^b.

JMP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka] niepodobna jak dobrze i z jak wielkimi obligacjami wspomina WXM Dobrodzieja i XJM Dobrodziejce [!]. O swojej zaś żenie [Konstancji] powiada, że się zabić za WXM Dobrodzieja dałaby. Ma niezadługo jechać JMP w-da połocki do Gdańska, skąd deklarował być i w Człuchowie u WXM Dobrodzieja. ^bPan wojewoda połocki, ut ipse refferebat [jak sam przedstawiał], miał mówić Królowi Jegomości to: „Wasza [s. 8] Królewska Mość nie przestrzegasz powagi swojej. W paklakovym⁸⁷⁹ żupanie chodzisz, wyjeżdżałeś przeciwko pani wojewodzinie wileńskiej [Teresie Sapieżynie] contra auctoritatem regiam [wbrew autorytetowi królewskiemu]”. Na co Król Jegomość miał rzec: „Ja rozumiałem, że Waszec jedziesz i przeciwko Waszeci byłem wyjechał”. Na co pan wojewoda połocki odpowiedział: „Niepowinieneś Wasza Królewska Mość i przeciwko mnie wyjeżdżać”. Przed nami zaś aperte [otwarcie] mówił, lubo mam pociechę widzieć Królem wnuka mego⁸⁸⁰, lecz wolałbym tej konsolacji [pociechy] nie mieć, niż widzieć Pana lekkomyślnego na tronie nie prze się [!]. I z tymże ma [Słuszka] i teraz korespondencję z Moskwą. Na Szwedów zły, mówi przed wszystkimi [s. 11] i przed samym Królem Jegomością, że ich Pan Bóg za kościoły i krzywdę ubogich ludzi [ukarze]^b.

Deklarował JP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka] oblig WXM Dobrodzieja dany za pałac grodzieński na 10 m. [tys.] tynfów [złp] darować WXM Dobrodziejowi i oddać do moich rąk. JMP podczasy WXL [Jerzy Hieronim Kryszpin Kirszensztein] z wielką ku WXM Dobrodziejowi oświadczył się submisją [oddaniem]. Względem Głębokiego⁸⁸¹ ekskuzował [tłumaczył] się, że bardzo mało coś stamtąd wziął i gdyby nie wziął był w swoją protekcję, asygnacjami i żołnierskimi stacjami [kwaterunkami] do wielkiej ta majątność przyszlaby ruiny. Miał i sam pisać do WXM Dobrodzieja ekskuzując suum factum [swoją czynność] i upraszać WXM Dobrodzieja, żebyś drugiego przywileju na [s. 12] Meyszagołę⁸⁸², dziedziczną majątność, którą po JP Wołłowiczu onemu Król JM oddał i JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] zapieczętował. Na Homel i Propoysk⁸⁸³ zapieczętowany przywilej

⁸⁷⁹ Paklak, grube sukno, także tkanina półwełniana na osnowie lnianej.

⁸⁸⁰ D. M. Słuszka wyraźnie koloryzuje, to jego brat Józef Bogusław (zm. 1701) ożenił się z Ludwiką z Leszczyńskich (zm. 1676), córką podkanclerzego kor. Bogusława Leszczyńskiego, dziadka króla Stanisława.

⁸⁸¹ Zob. wcześniej, s. 218.

⁸⁸² Meyszagoła (Maisiagala), wieś w Litwie, na północny zachód od Wilna.

⁸⁸³ Homel (Homiel), d. starostwo niegrodowe w pow. rzeczyckim w woj. mińskim; obecnie miasto obwodowe w Białorusi; Propojsk (Sławograd, Slauhara), d. starostwo

posyła przez JP podczaszego [Jerzego Hieronima Kryszpin Kirszenszteina] Król JM księciu hetmanowi [Michałowi Wiśniowieckiemu] in recompensam [jako odszkodowanie] Delatycz. O który to Homel i Propoysek starał się JP kasztelan brzeski [lit.] [Hrehory Kopec] post abiudicationem [po odsądzeniu] JP Krasińskiego.

^aKról JM wyjednał *authoritate sua* [mocą swego autorytetu] u IMM PP Sapiehów, że pozwolili, żeby 13, czy więcej, chorągwi było pod komendą XJM Janusza [Wiśniowieckiego], alias [więc] poszedł był ordynans, żeby wszystkie chorągwie wracał[y] się od pomienionego księcia JM^a.

Wieczorem samym odebrał list WXM Dobrodzieja JP [Samuel Kazimierz] Szwykowski przez JP [Józefa] Poniatowskiego, pisany, z którego wyczytawszy, że Bóg Najwyższy in *levamen afflictionum et acerbitatum* [w nagrodę za kłopoty i przykrości] nowo narodzonym solari [pocieszyć] raczył WXM Dobrodzieja synem⁸⁸⁴, najniższą moją sterno [składam] u stóp WXM [s. 9] Dobrodzieja kongratulację cum voto millenarum in progenies [z tysiącem życzeń, niech Bóg w potomkach (*dzieciach*)] WXM Dobrodzieja prosperitatem [pomyślność *zapewni*].

D. 13 Aprilis [IV]. Z rana odjechali IMM PP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka], podczaszy WXL [Jerzy Hieronim Kryszpin Kirszensztein] i marszałek upicki [Aleksander Jan Podbereski]. *Agitabatur negotium* [rozpatrywano sprawę] JMP [Krzysztof] Zenowicza *ratione* [dotyczącą] leśnictwa wilkiskiego⁸⁸⁵, lubo in *absentis* [pod nieobecność] JP Poniatowskiego [Stanisława?] daje już JP [Krzysztof] Zenowicz sto czerwonych zł [1800 złp]. Mszy słuchał Król JM u siebie w pokoju, potem był obiad. JMP [Stanisław] Rusiecki w kilkudziesiąt chorągwiach ma iść do województwa brzeskiego, gdzie odgraża się mścić się nad uzurpatorami *substancji* [majątku] swojej. Król JM na początek Trybunału, albo zaraz po zaczęciu onego, ma [s. 10] zjechać do Wilna.

Mam wiadomość, że P Bobrownicki⁸⁸⁶ rotmistrz wołoski króla JM szwedzkiego [Karola XII] *vigore* [na mocy] zapieczętowanego sobie za JP Raduńskiego [Adama Radońskiego] przywileju na Chweydany, który *nulum* [żadnej] wcale nie ma *fundamentum* [podstawy], bo *vivente* [za życia] jeszcze posesora otrzymany, posłał zajeżdzać to starostwo i sam się tam wybiera. Trzeba WXM Dobrodziejowi pomyśleć de *repressalibus* [o środkach zaradczych] przeciwko tej imprezie P Bobrownickiego. Prosiłem ja już JP generała wielkopolskiego [Jana Kazimierza Sapiehę], ażeby ludziom

niegrodowe w pow. rzeczyckim w woj. mińskim, obecnie miasto w obwodzie mohylowskim w Białorusi.

⁸⁸⁴ 13 III 1708 urodził się syn Karola Stanisława Radziwiłła, Albrycht Stanisław, zmarły już 4 VIII 1709.

⁸⁸⁵ Leśnictwo wilkiskie należało do starostwa wilkiskiego na Żmudzi; Wilkija (Wilki, Vilkija), miasteczko na północny zachód od Kowna.

⁸⁸⁶ Przypuszczalnie Stefan Bobrownicki, chorąży braclawski.

swoim na Żmuydzi stojącym kazał assistere [towarzyszyć] temu, komu WXM Dobrodziej zlecisz zajazd tego starostwa. Deklarował dla interesu WXM Dobrodzieja wszystko uczynić.

Upadam zatem do nóg Pańskich [...]
[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]
^{a-b}Pan podczaszy litewski [Jerzy Hieronim Kryszpin Kirszensztein] powiadał mi, że mówił przed nim książę hetman [Michał Wiśniowiecki], że gdyby nie o duszę szło w łeb by sobie strzelili z desperacji. Twierdzi i to tenże pan podczaszy, że jeśli książę hetman otrzyma amnestię u cara [Piotra I] pewno deseret [opuści] partię Króla Jegomości [Stanisława]^{b-a}.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/III, s. 13–16.

W Sołach d. 14 Apr[ilis] [IV] 1708

[s. 13] Jaśnie Oświecony Miłościwy Książę Panie i Dobrodzieju mój

Po wyprawionych wczoraj listach moich do Tylży na ręce JMKs biskupa wileńskiego [Konstantego Kazimierza Brzostowskiego] do WXM Dobrodzieja, gdy dziś pewna podaje się okazja, która przed odejściem poczty ściągnie jeszcze do Wilna, chętnie onę arripio [wykorzystam] z wyrażeniem tego, co się we wczorajszych listach nie dołożyło, albo de novo emergente accessit [doszły nowe wiadomości].

Wczora popołudniu przejeżdżano konie Króla JM [Stanisława], z których jednego wilczatego, bardzo dobrego konia darował Król JM P Klinksztetowi [Henrikowi Klingstedtowi] generałowi adiutantowi swemu. Czytano potem pocztę z Polski, w której wyrażone kwarciannych attentata et ausus [uczynki i zuchwałe przedsięwzięcia] na różnych miejscach (o czym rozumiem WXM Dobrodziejowi e propinquo [z bliska] musi być wiadomo) aegre [kwaśno] Król JM przyjął. Czytano [s. 14] także książkę drukowaną pewnego Angielczyka po francusku, w której różne ventura praedicat [rzeczy przyszłe przepowiadał]. Które mogą pamiętać te były: naprzód że kardynał Noailles⁸⁸⁷ dziś, to jest 14 Aprilis ma umrzeć, secundo [po drugie], że Delfin⁸⁸⁸ umrze wprzód, potem król francuski [Ludwik XIV] z podagry d. 29 Iulii [VII] o szóstej godzinie z południa, a trzeciego dnia po nim Chamillard⁸⁸⁹

⁸⁸⁷ Louis-Antoine de Noailles (1651–1729), arcybiskup Paryża, kardynał.

⁸⁸⁸ Ludwik tzw. Wielki Delfin (1661–1712), francuski następca tronu, syn Ludwika XIV. Ludwik XIV zm. w 1715.

⁸⁸⁹ Michel de Chamillart (1652–1721), francuski minister finansów od 1699 i minister wojny od 1701.

z apopleksji, po trzeciej, że papież⁸⁹⁰ umrze in Septembri [we wrześniu] z affekcji [zapalenia] jakiejśi á la jambe [w nodze], po czwartej, że Polska in Augusto [w sierpniu] wcale będzie uspokojona i że Król JM nasz quietum [spokojne] już zacznie w państwie naszym gubernium [rządy]. Że król szwedzki [Karol XII] pójdzie przeciwko Francuzowi z cesarzem [Józefem I] et millena alia [i tysiące innych]. W prefacji [wstępie] zaś swojej upewnia de certitudine eventum [o pewności wydarzeń] tego to vaticunatur [przepowiadania]. Naprzód pisze, że o Toulonie, [s. 15] o batalii d'Almanza i o utonięciu admirała Szowela⁸⁹¹ przed staniem się co się stało, dał napisawszy vaticinium suum [prognostyk swój] zapieczętowane jednemu swojemu przyjacielowi, które nie wprzód jest odpieczętowane, aż to wszystko skutek comprobavit [potwierdziło] i tylko o Tulonie w 6 godzinach, a o Szowelu w 30 pomylił się. Potym pisze, że umyślnie swoje imię wydrukował i te opus in lucem [dzieło na światło] wydał, że jeśli tak nie stanie się, jak wróży, żeby imię jego perpetuo contemptui et irrisioni [wiecznej pogardzie i urąganiu] było podległe. Tu już i zakładają się niektórzy, jedni pro authore [za autorem], drudzy contra [przeciw] trzymając.

^{a-c}Od Sapieżyńskich słyszałem, że pan marszałek konfederacki [Piotr Bronisz] stara się o pannę wojewodziankę trocką⁸⁹². Ksiądz zaś nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński] powiadał, że ma być księciem i że ma już sobie deklarowane biskupstwo warmińskie^{c-a}.

JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] mówił przede mną, niby conquerens [powód, oskarżony], że JMP wojewodzina wileńska [Teresa Sapieżyna] powiadała mu po dwa razy, że czy WXM Dobrodziej do kogo pisał (co jest falsissimum [jak najbardziej fałszywe]), czy też ode dworu, czy przyjaciół WXM [s. 16] Dobrodzieja jakoby wyszło, że miałeś mówić WXM Dobrodziej, że nie nadążysz pieczętować starostw JP podkanclerzemu, tak siła nabrał i że już 17 onych pieczętowałeś WXM Dobrodziej dla niego. Na co odpowiedział JP podkanclerzy mnie, że jedne chweydańskie wszystkich tych ustąpił był Księciu JM i z połongowski[ego]⁸⁹³, które trzeba będzie wrócić księciu kurlandzkiemu [Ferdynandowi Kettlerowi]. Odpowiedziałem na to simpliciter [prosto], żebyś WXM Dobrodziej consummatissime prudentiae

⁸⁹⁰ Papież Klemens XI zm. w 1721.

⁸⁹¹ W lipcu 1707 niepowodzeniem zakończyła się próba zdobycia Tulonu podjęta przez księcia Eugeniusza Sabaudzkiego; 25 IV 1707 pod Almanzą w Hiszpanii armia antyfrancuskiej koalicji została rozbita przez wojska wierne Filipowi V Burbonowi; angielski admirał Cloudesley Shovell (ur. 1650) zginął 2 XI 1707 w katastrofie swego okrętu na skałach Scilly na Morzu Śródziemnym.

⁸⁹² Przymuszczalnie o jedną z pięciu córek w-dy trockiego z nominacji króla Stanisława, Jerzego Stanisława Sapiehy i Izabeli Heleny z Połubińskich, zapewne o najstarszą Teresę Krystynę, ur. ok. 1686.

⁸⁹³ Starostwo połągowskie na Żmudzi.

[jako przepełniony roztropnością] Pan miał takie bagatele mówić i prosiłem, żeby żadnym plotkom na potym nie wierzył, bo jeśli onym fides adhibetur infinita [dać bezgraniczną wiarę] będą mogły oriri semina [wydać {zatrute} owoce] między nim a WXM Dobrodziejem. Twierdził ci, że temu nie daje wiary, ale zakon [prawo, powinność, warunek?] zrozumiał. Wlazło mu to widzę na głowę.

^aJak da Bóg będę w Wilnie z Królem JM. Z samą JMP wojewodziną wileńską [Teresą Sapieżyną] będę ekspostulował [rozmawiał, badał] de origine et authoribus [o początkach i autorach] tych plotek. JMP [Stanisław] Poniatowski wczoraj samym wieczorem powrócił od króla szwedzkiego [Karola XII], z czym jeszcze nie wiemy^a.

Upadam zatym do stóp Pańskich [...]
[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/III, s. 17–40.

W Sołach d. 20 Apr[ilis] [IV] 1708

[s. 17] Przeszłej poczty dwoje listów na ręce posztmajstra wileńskiego [Glochtitera] ordynowałem [wysłałem]. Jedne pod kopertą JMKs. biskupa wileńskiego [Konstantego Kazimierza Brzostowskiego] do Tylży de [z] d. 13 praesentis [IV], drugie nazajutrz przez mieszczanina wileńskiego pod kopertą JP [Pawła] Gratty de 14 praesentis, gdzie i list od JMP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczuki] inkludowałem [załączyłem].

D. 14 Apr[ilis IV]. Z rana stanęła kombinacja między JMP [Krzysztofem] Zenowiczem pisarzem w. WXL, a JMP [Józefem?] Poniatowskim o leśnictwo wilkijskie. Pierwszy deklarował sto czerwonych zł [1800 złp] JP Poniatowskiemu pro repositione obtent iure caduco privilegii [za odłożenie przywileju wymówiwszy się prawem kaduka] na pomienione leśnictwo. Nie kontentowałby się niechybnie hac quantitate [tą kwotą] JP Poniatowski, [s. 19] żeby Król JM nie deklarował był z swojej własnej szkatuły do tych stu czerw. zł przyłożyć tysiąca tal. bitych [6 tys. złp]. I tak de integro sopita [w całości uspokojona] jest causa [sprawa].

Król JM przyjeżdżał konno na mszę do kościoła. Po mszy wstępował do JP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki], gdzie niedługo zabawiwszy jechał na obiad do siebie. Po obiedzie przyjechał umyślny z listami ze Lwowa od JMP Dolskiej⁸⁹⁴. De contentis [o treści] onych nic jeszcze

⁸⁹⁴ Anna Dolska z Chodorowskich (1661–1711), 1 v. Wiśniowiecka, matka Janusza i Michała Wiśniowieckich, od 1689 żona marszałka w. lit. Jana Karola Dolskiego (zm. 1695).

nie wiemy. Posyłał Król JM do oficerów regimentu [Henrika Wilhelma] Wrangla, Klinszteta [Henrika Klingstedta] generała swego adiutanta, prosząc, żeby na kwatery wydzielone dla Polaków nie następowali i co w nich [s. 20] w tych dniach zabrali, wrócili (bo JMKs. nominatowi poznańskiemu [Janowi Pawłowi Gomolińskiemu] i innym napadłszy czata szwedzka na kwatery pozabierała owsy, siana etc.). Powrócił P. Klinsztet cum sponsione [z obietnicą] wszelkiej satysfakcji.

D. 15 [IV]. Po długiej ekspektatywie [oczekiwaniu] odebrałem od gardiukora [gwardzisty] króla JM szwedzkiego [Karola XII] z Wilna tędy do Radoszkiewicz przejeżdżającego, pakiet listow od JMKs. biskupa wileńskiego [Konstantego Kazimierza Brzostowskiego], w którym listy inkludowane [załączone] WXM Dobrodzieja de [z] d. 18 Martii doszły mię. List mój z Grodna pisany, że tak późno doszedł rąk WXM Dobrodzieja bardzo mi dziwno et incustit metam [i wzbudziły obawę], żeby i inne moje listy non tarderent ad designatum scopum [nie były opóźnione na przeznaczone miejsce]. Jać go ordynowałem na Wilno, a posztmajster grodzieński mimo wolę moją, posłał na Warszawę. [s. 21] Danych pięć imion nowo narodzonemu Księciu JM [Albrychtowi Stanisławowi Radziwiłłowi] (którego ut Filios Filiorum videntis [aby synów *swoich* synów widział] WW XX MM Dobrodziejstwo missis [w wysłanych] z zyczliwości mojej życzę votis [modli-twach]) movent [wzbudziły] u niektórych Ichm[ościów] podziwienia, a najbardziej że Veteris Testamenta [Starego Testamentu] patronowie claudunt agenda [zamykają sprawy].

W utrzymaniu na województwo nowogrodzkie promocji WXM Dobrodzieja, ile możności mojej było starania dokładałem, przy dobrej do tego dyspozycji JP podkanclerzego WXL [Stanisław Antoniego Szczuki] i już to z Łaski Bożej successit [powiodło się], jako o tym obszernie do WXM Dobrodzieja wyraziłem. JP Zagurski przyjeżdżał z przywilejem do pieczęci i zapieczętowany odwiózł, milej zaś daleko byłoby Królowi JM, żeby był sam XJM krajczy [Jan Mikołaj Radziwiłł] przyjechał i przysiągł, bo tego unice [tylko] Król JM [s. 22] exoptabat [życzy sobie] i mnie kazał pisać o tym do pomienionego księcia JM. Jakoż pisałem. XJM starosta lidzki [Michał Antoni Radziwiłł] jeszcze przywileju na krajectwo nie przysyłał i to trzeba by accelerare [przyspieszyć], żeby nowa jaka koniunktura non interverteret optimas [nie zniweczyła najlepszych] WXM Dobrodzieja dispositiones [dyspozycji]. JP Zagurski wspominał, że ma dać od pieczęci JP podkanclerzemu [Szczuce] XJM w-da terazniejszy nowogrodzki [Jan Mikołaj Radziwiłł] cug koni tarantowatych [czarnych, biało nakrapianych].

XJM nominat krakowski [Teodor Potocki] jeszcze z Wilna odjechał do Prus. List tedy WXM Dobrodzieja do niego pisany odsyłam. XJM Janusz [Wiśniowiecki] także z Wilna do dywizji sobie powierzonej pod Suraż odjechał. Który in antecessivo [uprzednio] (jakom już pisał) wywierał się

przede mną, że nie wiedząc o intencji WXM Dobrodzieja, że życzyłeś województwo nowogrodzkie utrzymać na [s. 22a] XJM krajczego [Jana Mikołaja Radziwiłła] promowowali na nie JP [Kazimierza Aleksandra?] Pocieja, lecz informowawszy się książe IMM [Wiśniowieccy] o konkurencji XJM krajczego przy pomocy WXM Dobrodzieja, recesserunt [odstąpili] od swego przedsięwzięcia. Na marszałkowstwo nadworne [lit.] jeszcze nie przysiągł JP [Kazimierz Michał] Pac, złą miałem w tym w Grodnie informację. Dwór omni conatu [wszelkimi sposobami] chce utrzymać JP Mniszka [Józefa Wandalina Mniszcha], lecz JP Pac deklaruje prędko swoją bytność u Króla JM, eam [z tą] podobno intentione [intencją], żeby się ufundował in suo ministeris [na swoim urzędzie], jeśli to effectuabitur [poskutkuje] obaczemy. De successu commissorum [o powodzeniu zleceń] mnie od WXM Dobrodzieja do dworu, dawno już oznajmiłem. Episcopie [unickie] są podpisane, których nie odbierałem od JP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki], póki nie będę miał wiadomości od WXM Dobrodzieja, jeśli mam prosić o zapieczętowanie onych JP podkanclerzego i tu w Litwie oddać [s. 23] komu WXM rozkażesz, czy też niepieczętowane odesłać do WXM Dobrodzieja.

Wójtostwo wileńskie magno motu [z dużym kłopotem] (bo inciderrat [wystąpił] z konkurencją o nie Żagowicz burmistrz, wielkimi suffultas [wsparte] promocjami) podpisane i utrzymane na JP doktora [Daniela Boeza], któremu trzeba zbliżyć się prędko ku Wilnowi, lecz nie do Wilna, żeby go potym Szwedzi pozostali dla egzekucji 60 m. [tys.] tal. [360 tys. złp], nie wzięli, bo niechybnie, jakom zrozumiał z niektórych mieszczan, po wyjściu Szwedów zaraz elekcja wójta stanie. Której jeśli non aderit [nie będzie obecny] JP doktor i elektem nie zostanie i przywilej i konkurencja onego zwała się et nullius roboris [i żadnej ważności nie] będzie. Najbardziej zaś idzie o promocję WXM Dobrodzieja, żeby in casum non abiret [do końca nie odstąpił].

[s. 24] Prophetia [przepowiednię] szlachcica londyńskiego dawno tu increbuit [rozpowszechniono], jakom wczorajszą o tym pisał pocztą⁸⁹⁵. Dziś Król JM zaraz po siódmej na mszę przyjechał, którą miał JMKs. [Stefan lub Karol Samuel] Poniński. Tenże i kazał stojąc ad cornu ewangelii [w rogu, skąd czyta się ewangelię] u wielkiego ołtarza. Na propozycję: „Cum sero factum esset, portae clausae erant” [Gdy nastał wieczór (zrobiło się późno), bramy zostały zamknięte]⁸⁹⁶ wyprowadził, że tak duchownym, jako politycznym przypadkom nie sero [później], ale zawczasu trzeba zabiegać. Po mszy jechał Król JM do siebie, gdzie zjadłszy o godzinie 10 wyjechał w taradejce [powoziku] JP wojewodzica lubelskiego [Jana Tarły] do kwatery króla JM [Karola XII] do Radoszkewic. Jechali z Królem JM JP [Stanisław]

⁸⁹⁵ Zob. wcześniej s. 232/233.

⁸⁹⁶ Może aluzja do przypowieści o pannach mądrych i głupich.

Poniatowski młodszy i JP Klinksztet [Henrik Klingstedt] generał adiutant. Inni Ichmoście wszyscy tu pozostali. JP kasztelan brzeski [lit. Hrehory Kopeć] [s. 25] odjechał do Wilna.

D. 16 Aprilis [IV]. Z rana odjechał stąd do Wilna JP [Krzysztof] Zenowicz pisarz w. WXL i JP [Samuel Kazimierz] Szwykowski, ^b-którego Król Jegomość wysłał cum commisione [z poleceniem] odebrania kilku tysięcy talarów bitych obiecanych od pana wojewody połockiego [Dominika Michała Słuszki], lecz pod wątpieniem, żeby co wskórał; nie zawsze słowny pan wojewoda połocki^b. Po obiedzie odjechali IMM PP marszałek konfederacki [Piotr Bronisz] i [Adam] Radoński, non reversuri [nie wrócą] prędko do dworu. JP marszałek konfederacki mówił przede mną, że zaczeka na powrót Króla JM w Wilnie, potym do Gdańska pojedzie, skąd deklarował do WXM Dobrodzieja odezwać się et quae arcana [i pewne tajemnice] wyrazić. Przed wieczorem JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] był u JMKs. nominata poznańskiego [Jana Pawła Gomolińskiego], potym u JP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki], gdzie ex occasione [z powodu] astronoma [s. 26] londyńskiego była dysputa. IMM PP pieczętarze trzymali, że ventura ex astris [przyszłość z gwiazd] mogą praedici positive [przepowiadać pewnie], ecclesiastici [duchowni] zaś, jako to JMKs. nominat poznański i JMKs. [Stefan albo Karol Samuel] Poniński contrarium sentiebant [przeciwnie myśleli], trzymając, że astrolog probabiliter [przypadkowo] może co zgadnąć ex constellationibus [z układu gwiazd], alias [inaczej] żeby co certi et immutabilis designaret [pewnie i niezmiennie przepowiedział], musiałby to mieć ex revelatione Divina [z objawienia Boskiego], albo ex pacto cum daemone [z paktu z szatanem]. Który [astrolog] pokombinowawszy dispositiones et inclinationes principium, regum et aeteorum [dyspozycje i skłonności książąt i królów i gwiazd], może futura scire [o przyszłości wiedzieć]. Było potym nabożeństwo obozowe w kościele, po którym każdy w swą [stronę] rozeszli się.

D. 17 Apr[ilisis] [IV]. Z rana mówił mi JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] w kościele, że go prosił o zapieczętowanie Chweydan P [Stefan?] Bobrownicki, któremu odpowiedział JP podkanclerzy, że już one WXM Dobrodziej [s. 27] otrzymał. Nie kontentował się tym responsem JP Bobrownicki, mając jeszcze nadzieję dopięcia swojej imprezy. Pytał tedy mię JP podkanclerzy jakim go ma zbyć sposobem, jeśli dalej będzie importunował [naprzykrzał się] P Bobrownicki. Prosiłem, żeby powiedział, że zapieczętował dla WXM Dobr[odzieja]. Zgodził się na to i mówił, żebym pisał do WXM Dobrodzieja, żeby Chweydany do jego pieczęci przysłać chciał, ażeby reali obsigillatione [rzeczywistym zapieczętowaniem] mógł evitare importunitates [uniknąć ciągłych nalegań].

JP [Hrehory?] Kopeć tedy przejeżdżał do Wilna. Którego prosiłem, ażeby miał curam [opiekę] w Trybunale interesów WXM Dobrodzieja

i nie dał wzdać ex quocunque actoratu [z czyjegokolwiek pozwania] WXM Dobrodzieja, bo P [Gedeon Michał] Frąckiewicz odezwał się, że coś ma zacząć z WXM Dobrodziejem. Na mnie zły o województwo nowogrodzkie. Powiadał mi JP miecznik [s. 28] nowogrodzki⁸⁹⁷, że publico [publicznie] na sejmiku mówił, iż ja z P Ambrozewiczem naprowadziliśmy Szwedów na województwo nowogrodzkie, taki to mentecaptus [wariat]. Jeżeli będzie aparencja [prawdopodobieństwo], że Trybunał sądy swoje przewlecze, będą podobno musiał zjechać na kilka dni do Wilna, dla ufundowania interesów prawnych WXM Dobrodzieja, dla obstalowania jurystów i agenta, żeby potym in hoc turbido [w tym zamieszaniu] nie chcieli malevoli [ludzie złej woli] ułować jakich kondemnat na WXM Dobrodzieja.

^b-Tu będący primores [dostojnicy] dużo desperują de salute publica [lamentują o dobru publicznym], że król szwedzki [Karol XII] odkłada pacificationem [uspokojenie] Polski do powrotu swego z Moskwy, bo jeśli victus [zwyciężony] będzie, pewnie cesarz [Józef I] i Saksonia utentur occasione [wykorzystają okazję] do zguby Szweda et per consequens [wskutek tego] Polski, [s. 29] jeśli victor evadet [zwycięzcą wyjdzie], to pro arbitrio suo [według swej woli] uczyni z Polską co zechce et cum limitibus [i z granicami] onej^b. Przed wieczorem nabożeństwo zwyczajne odprawiło się.

Wieczorem samym przyszła poczta. Odebrałem list WXM Dobrodzieja de [z] d. 28 elapsi [poprzedniego *miesiąca*], w którym lubo nic nie masz o dojściu listów moich, jestem jednak nieomyślnej nadziei dojścia onych, kiedy mnie P [Paweł] Gratta upewnia, iż troje moich listów doszło rąk jego. Toć niechybią pewnie et centrum suum [i celu swego]. Kasację na starostwo inowrocławskie według informacji i rozkazu WXM Dobrodzieja napiszę i dam do podpisu za powrotem Króla JM, także i prezentę na probostwo fordońskie⁸⁹⁸, które nikomu jeszcze nie pieczętowane konfederacką pieczęcią.

D. 18 [Aprilis IV]. Przywiózł P Dowiat⁸⁹⁹ wójt kowieński pakiet od JMKs. biskupa wileńskiego [Konstantego Kazimierza Brzostowskiego], w [s. 30] którym inkludowane [załączone] listy WXM Dobrodzieja doszły mnie de [z] d. 3 Apr[ilis] z wielkim moim ukontentowaniem, że tandem portum tetigere carinae [w końcu dotarły okręty do portu]. Należące do Króla JM punkta za powrotem onego, przy oddaniu listu WXM Dobrodzieja exponam [przedstawię]. Do XJM nominata krakowskiego [Teodora Potockiego] pisane listy odsyłam, bo już dawno ode dworu oddalił się i dotąd musiał stanąć w Prusiech. Do JP Ambrozewicza dziś, przez chłopca pieszego JP [Jana Kazimierza] Bartoszewskiego, piszę, żeby tu przyjeżdżał tak, jakby

⁸⁹⁷ Kazimierz Władysław Kondratowicz (zm. 1715), miecznik nowogrodzki 1695–1710.

⁸⁹⁸ Fordon, obecnie dzielnica Bydgoszczy, ówczesne odrębne miasto nad Wisłą, siedziba parafii i komory celnej.

⁸⁹⁹ Augustyn Dowiat, rajca i wójt kowieński od 1707.

prosto stąd do Chweydan miał jechać z ordynansu WXM Dobrodzieja. Chweydany w powiecie poiurskim⁹⁰⁰ leżą, alias one przedtym ciwuństwem pojurskim nazywały się. Imię jakie JP Wołłowiczowi było tu nikt nie wie, ^a jak się dowiem oznajmę, zda mi się bodaj nie Michał^a. O P instygatorze⁹⁰¹, jeśli umarł albo żyje, pewnej [s. 31] wiadomości wziąć nie mogę. JP [Michał Antoni] Kopec sukcesor jego affirmat [potwierdza], że wcale decessit [zmarł]. Tenże JP Kopec simulat [udaje] nie pretendować instygatorii, lecz podobno tylko specie recusantis [z obawy przed odmową]. XJM krajczego [Michała Antoniego Radziwiłła] trzeba żebyś jeszcze WXM Dobrodziej chciał urgere ad accelerationem [nakłonić do pośpieszenia] do dworu dla wykonania juramentu [przysięgi], gdyż jako[m] zrozumiał z JP Zagurskiego nieprędko wyrucha się z Czarnawczyc⁹⁰² książę JM.

List JP [Jana Kazimierza] Bartoszewskiego in materia desolationis [w sprawie spustoszeń] pisany includo [załączam], a jako nil [nic] tam adversi reperitur [przeciwne nie znajduje się], coby mogło wspaniałe WXM Dobrodzieja serce et firmatum in Deo [stałość w Bogu] zalterować [zdenerwować], nie wątpię, że i wyrażona w tym liście relacja o ruinie dóbr WXM Dobrodzieja żadnej non causavit [nie wywołała] alteracji. List do Majerfelda [gen. Johana Augusta Meyerfeldta] [s. 32] prawdziwie podobno nieprzydałby się, kiedy i Króla JMci compellacie [przedłożenia] żadnej nie mają obserwy [poszanowania], ullumque valorem [żadnej wagi, ważności].

W interesie ciwuństwa wileńskiego, za bytnością moją w Wilnie, będę wynajdował takiego człowieka, który by habilitate sua [zręcznością swoją] JP Tyszkiewiczową⁹⁰³ permoveret [nakłonił] do satysfakcji WXM Dobrodziejowi, w czym jeśli intractabilitatem [nieustępliwość] pokaże JP Tyszkiewiczowa, mandaty [pozwy] wyniosę według woli WXM Dobrodzieja.

Zaraz tu ominowali [przepowiadali] JP Gełgudowi [Andrzejowi Kazimierzowi Giełgudowi], że mu będzie res ardui momenti [trudno teraz] w utrzymaniu się na starostwie żmudzkim. ^b Pieniędzy nie dał [królowi Stanisławowi] i pan starosta także diamentski [Jerzy Tyzenhauz]^b.

JP [Michał Kazimierz] Kniazewicz, tenże sam, który był komisarzem moskiewskim i podstarościm żmudzkim, jest wzięty i bardzo źle rzeczy jego

⁹⁰⁰ Powiat pojurski (ciwuństwo), miasteczko Pojurze (Pajuris) na Żmudzi w Litwie.

⁹⁰¹ Instygatorem lit. co najmniej od 1696 był Stanisław Rukiewicz (zm. 1711), pełnił ten urząd jeszcze w 1710.

⁹⁰² Czarnawczyce (Czarnauczycy), ówczesne miasto, własność radziwiłłowska, obecnie wieś w obwodzie brzeskim w Białorusi.

⁹⁰³ Ciwuństwo wileńskie (wraz z ekonomią wileńską) trzymał w latach 1685–1701 Jerzy Tyszkiewicz, po czym dokonał cesji na rzecz swego wnuka Jerzego Tadeusza Tyszkiewicza. Jednocześnie w 1701 nominację na tę funkcję otrzymał Karol Stanisław Radziwiłł. Wspomniana tu Tyszkiewiczowa to przypuszczalnie Anna Tyszkiewiczowa z Ogińskich (1646–1752), matka Jerzego Tadeusza.

idą, bo IMM PP Sapiehowie urgent [nalegają] o wydanie jego, powiadając być go unum ex sicariis [jednym z zabójców] nieboszczyka JP koniuszego [Michała Franciszka Sapiehy] i że go Slizien na torturach będąc powołał.

[s. 33] P starosta żmuydzki [Hrehory Ogiński] i nie traktował i nie traktuje z XJM hetmanem [Michałem Wiśniowieckim], mając inextingvibile odium [wciąż niechęć] do księcia JM. ^bI owszem ma kointeligencję [kontakty] i korespondencję z panami Sapiehami^b, jakom już pisał. Wzięcie chorągwi przez XJM starostę kowieńskiego [Mikołaja Faustyna Radziwiłła] pod imię swoje nie będzie już okazją ullius dissidii [żadnej niezgody], kiedy całe wojsko idzie sub obedientum [pod władzę] wielkiego hetmana. De particularitatibus [szczegółach] oddania buławy wielkiej JP staroście bobrujskiemu [Janowi Kazimierzowi Sapieżu], exclusia omni spe [wykluczając wszelkie nadzieje] do niej XJM hetmana [M. Wiśniowieckiego] jużem pisał, dlatego teraz w tym comprimo calamum [tamuję pióro].

Przeciwno agrawacjom [łupiestwom] w starostwie człuchowskim prawdziwie sola patientia remedium [tylko cierpliwość lekarstwem], bo stąd nulla spes levaminis [żadna nadzieja ulgi]. Publicae calamitas opponitur [publiczną klęską się zasłaniają] miasto [zamiast] libertacji [ulgi], kiedy się o nią prosi.

Ex r[atio]ne [z powodu] tej niedyspensy powrotu Króla JM [Stanisława] do Polski, varii variae [różni różnie] decydują i racjocynują [rozumują], unanimiter [zgodnie] jednak wszyscy niekontenci. [s. 34] JP podskarbi w. kor. [Władysław Czarnkowski] w Wilnie na Święta [Wielkanocne] został, które odprawivszy zaraz miał do Wielkieypolski przebierać się i do WXM Dobrodzieja deklarował wstąpić.

D. 19 Aprilis [IV]. Rano oddałem list JMP podkanclerzemu [Stanisławowi Antoniemu Szczuce] od WXM Dobrodzieja, który czytając uśmiechał się, często powtarzał: „Zapomnisz tego wszystkiego Książę”, a ja odpowiadałem: „Nie zapomni”. Po przeczytaniu listu opowiedziałem to, co w pisaniu WXM Dobrodzieja do mnie regulatur [odnosiło się] do JP podkanclerzego. Naprzód o obligacji WXM Dobrodzieja za utrzymanie województwa nowogrodzkiego i krajeństwa WXL, potem za ustąpienie chweydańskiego starostwa. Odpowiedział, że z tych obligacji WXM Dobrodzieja i z tego, że WXM jesteś kontent z jego usługi taką ma konsolację [pociechę], jakbyś mu WXM Dobrodziej 10 dał starostw. [s. 35] Addenso [podsumował], że w całej Polsce i Litwie nie możesz WXM Dobrodziej mieć podufalszego przyjaciela nad niego. Ja upewniałem iurata[m] fide [przysięgłszy wierność] o wzajemnej WXM Dobrodzieja ku Jegomości przyjaźni i miłości. Za głównię turecką [do szabli] dziękuje WXM Dobrodziejowi, z której kwitowałby, żebyś mu WXM Dobrodziej polską szablę chciał darować. Odpowiedziałem, że WXM Dobrodziej nie żałowałbyś polskiej szabli gdybyś miał i znać nie masz onej, kiedy Jegomości nie deklarujesz. Wspomniał i teraz, że stary koncerz polski od dwuchset i dalej lat w prostą oprawę oprawny, w Warszawie

darował WXM Dobrodziejowi do skarbcza i że WXM Dobrodziej darowaną mu szablę od P [Kazimierza] Zaranka wziąłeś w Grodnie, podczas pierwszej tam bytności Augusta⁹⁰⁴. [na s. 36]^{a-b} Przestrzegał mię pan podkanclerzy, żebym ostrożnie do Waszej Książęcej Mości pisywał, ex quo [gdyż] bywało, że przejmują poczty. Powiadał, że i sam kilka razy mało nie wpadł w łapkę i dlatego teraz ni do kogo nic sekretnego nie pisze^{b-a}.

Klauzuli owej względem starostw wobolnickiego i połongowskiego nie przyjął plenipotentiarusz księcia kurlandzkiego [Heinrich Wilhelm von Medem] [s. 36] i tak reskrypt nie jest podpisany. Obiecał w tym punkcie nie odstępować WXM Dobrodzieja, lubo Król JM [Stanisław] deklarował do niego zapłacić księciu kurlandzkiemu [Ferdynandowi Ketlerowi] za Połagę. Namienił i to, że tak z Wobolnik, jako i z Połagi hiberna nie powinna być płacona, ex quo [gdyż] są reformationis [oprawą] Królowej JM [Marii Kazimiery Sobieskiej], która jeszcze żyje et vivente illa [za życia jej] żadnym ciężarom iuxta obloquentiam iuris [według przepisów prawa] nie powinny podlegać. Mówił o to JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] z JP w-dą wileńskim [Kazimierzem Janem Sapiehą] i JP [Józefem] Piotrowskim. Życzy, żebyś i WXM Dobrodziej w tym odezwał się do JP w-dy wileńskiego i do kogo będzie się zdało. O województwo brzeskie nie mówiłem nic, bo wziął to na się XJM Janusz [Wiśniowiecki] i deklarował utrzymać przy starostwie wołkowyskim JMP w-dę mińskiego [Władysława Jozafata Sapiehę], jeśli województwo brzeskie będzie oddane JP [Ludwikowi Konstantemu] Pocijowi, którego totus viribus [wszystkimi siłami] książęta [Wiśniowieccy] utrzymują i promują. [s. 37] Przede mną zaś mówił JP w-da witebski [Kazimierz Aleksander Pocij], że brat jego [Ludwik Konstanty] żadnej nie pretenduje senatorii, chce być jak był podkomorzym brzeskim⁹⁰⁵ i posłem chce bywać. Było to in praesentia [w obecności] XJM Janusza [Wiśniowieckiego].

^aTen Francuz z Szczecina [Beauvernois?] od Księżnej JM [Anny Leszczyńskiej] przyjeżdżał po libertację na Malbork, za powrotem Króla JM ma nazad do Szczecina jechać. ^bSuplikuję, żebyś Wasza Książęca Mość na to co cyframi piszę, cyframi odpisywał, jeśli kiedy będziesz odpisywał^{b-a}.

Wakanse ruskie odebrane od JP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki] odsyłam, których konotacje [spis] dałem do metryki mniejszej. Praecaveo [ostrzegam] zaś, że Ks. Wołk⁹⁰⁶ promovetur [jest promowany]

⁹⁰⁴ August II przebywał w Grodnie na przełomie 1698/1699.

⁹⁰⁵ Ludwik Konstanty Pocij był podkomorzym brzeskim lit. od 1689, potem kolejno pisarzem polnym lit. (1697–1698), strażnikiem lit. (od 1698), a także hetmanem polnym (1703) i podskarbinem w. lit. (1703–1704).

⁹⁰⁶ Przypuszczalnie Florian Wołk Łaniewski (zm. po 1718?), w 1705 opat bazylianów w Supraślu.

do episkopii lwowskiej po zmarłym niedawno Ks. Szumlańskim⁹⁰⁷, a zatem trzeba WXM Dobrodziejowi aliud subiectum [inną osobę] do episkopii pińskiej surrogare [upatrzeć], bo temu [Wołkowi] już i przywilej napisano, tylko jeszcze podobno nie podpisany. Przywilej na wójtostwo wileńskie zapieczętowany zatrzymałem przy sobie, a to dlatego, żebym podczas bytności mojej w Wilnie za pokazaniem onego, przyjaciół JMP Beza [Daniela Boeza] mógł solidare [umocnić] i od nagłego odwiódł złożenia elekcji, przydawszy autoritatem WXM Dobrodzieja, że taka jest wola WXM Dobrodzieja. [s. 38] A do tego obaczywszy rem certam et indubitam [rzecz pewną i niewątpliwą], czy nie znajdzie się kto taki ex civibus [z mieszczan], który by już to pretio [pieniężmi] ukontentował JP Beza, bo hoc rerum turbine [w tym zamieszaniu rzeczy] niewiele będzie partycypował z tego wójtostwa JP Bez i więcej podobno będzie kłopotu, niżeli profitu. Jeżeli zaś inaczej WXM Dobrodziejowi będzie się zdało, za pierwszym ordynansem odeślę ten przywilej WXM Dobrodziejowi. To zaś co maxime notandum [na co najbardziej trzeba wskazać], że absentem [nieobecnego] miasto nie obierze i jeśli elekcji non aderit [nie będzie obecny] JP Bez, wszystkie jego impreza ruet [przedsięwzięcia upadną] i przywilej zwala się.

^{a-b}Względem Chweydan obawia się bardzo pan podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka], żeby [Stefan?] Bobrownicki nie podpadł króla szwedzkiego [Karola XII]. Ten tedy wziął sposób, że ma list podawczy z podpisem swoim, wydał i zapieczętował na Chweydany i tym złoży się, jeśli będą go importunować [niepokoić]. Nakłaniałem się do woli, póki ten sposób wynalazł pan podkanclerzy, bo dużo był zmie[sz]any w tej mie[rze]^{b-a}.

^bWzględem marszałkowstwa nadw. WXL powiadał mi JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka], że Mniszek [Józef Mniszech] utrzyma się. [Kazimierza Michała] Paca w Grodnie tym zbyli, że jak wakansiem jakim koronnym będzie ukontentowany pan Mniszek, w ten czas przysięże na laskę i choćby dziesięć razy przyjechał do dworu pan Pac nic [s. 39] nie wskóra^b. JP podkanclerzy srodze był kontent z listu WXM Dobrodzieja, na który respons include [załączam]. JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] respons odłożył do JP elblonskiego [kasztelana elbląskiego Jan Chryzostom Czapskiego] do przyszłej poczty. ^aKomendarzowi⁹⁰⁸ chojnickiemu ad instantiam [na zlecenie, prośbę] WXM Dobrodzieja i JP [kasztelana] elblonskiego deklarował wyjednać prezentę o którą pisze JP elblonski^a.

Król JM jak prędko powróci nie wiemy. Bez którego jak w uchu niedźwiedzim tu siedziemy, ni o czym nie wiedząc. Tu Ichmoście rezydujący

⁹⁰⁷ Józef Szumlański (1643 – 27 VII 1708), wybrany na prawosławnego biskupa lwowskiego w 1667, metropolita unicki lwowski.

⁹⁰⁸ Komendarz, ksiądz pełniący obowiązki proboszcza, zleczone mu przez właściwego plebana przebywającego na stałe poza swoją parafią.

codziennie na wieczorne nabożeństwo zbierają się, po którym każdy w swą [stronę] dilabuntur [rozejżdża się].

Prosiłem JP kasztelana brzeskiego [Hrehorego Kopcia] i JP [Samuela Kazimierza] Szwykowskiego, żeby expostulowali [prosił o wyjaśnienie] z JP wojewodziną wileńską [Teresą Sapieżyną] o poprawione ongi plotki przed JP podkanclerzym [Stanisławem Antonim Szczuką]⁹⁰⁹.

Upadam zatym do stóp Pańskich [...]

[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

[s. 40] Ad famam obitus [na wieść o śmierci] JKs. biskupa żm[udzkiego] o⁹¹⁰ były instancje za JKs. [Janem] Połubińskim, ut ei cederet [by jemu przypadł] ten wakans, a na archidiakonię wileńską promotebatur [promowany] JKs. Gosiewski⁹¹¹. Przyszła confirmacja, że JKs. biskup żm[udzki] wcale [rzeczywiście] umarł. Pisał o tym i JP podczaszy WXL [Jerzy Hieronim Kryszpin Kirszensztein] ^a-do JP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki]. JKs. biskup d. 11 praesentis [IV] decessit [zmarł]. Bodaj [czy] wszystkich konkurentów Ks. [Aleksander Mikołaj] Horain non antecedit [nie wyprzedzi], choć nie stara się, jest bowiem in consideratione [w poważaniu u] Króla JM^a.

JMP Buczyński⁹¹² suplikuje [prosi] WXM Dobrodziejowi o zapiecztowanie przywileju na podczastwo słonimskie, ręczę że jest życzliwy WXM Dobrodziejowi. Jechał teraz z JP generałem wielkopolskim [Janem Kazimierzem Sapiehą] do króla szwedzkiego.

Dobry to bardzo sposób, żeby dochodziły listy moje WXM Dobrodzieja przez JMKs. biskupa wileńskiego [Konstantego Kazimierza Brzostowskiego], do którego z Wilna securissime [bezpiecznie] dochodzą, my zaś choćbyśmy stąd oddalili się, do Wilna zewsząd nietrudno będzie o okazje.

JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] powiadał mi, że ma list do siebie od Króla JM [Stanisława], w którym obiecuje się dziś tu powrócić i każe czekać na siebie z obiadem o czwartej z południa, bo inaczej w piątek nie jada, tylko o tej godzinie. Jechał Król JM uprzedzając z powinszowaniem Świąt [Wielkanocnych] do króla JM szwedzkiego [Karola XII], bo drugiego dnia Świąt swoich [19 IV]] miał być król JM szwedzki być tu we Sołach ut ea congratulatione [aby ich powinszować].

⁹⁰⁹ Zob. wcześniej s. 233/234.

⁹¹⁰ Jan Hieronim Kryszpin Kirszensztein (ok. 1654–1708), biskup żmudzki od 1695, stronnik Sapiehów.

⁹¹¹ Bogusław Gosiewski (ok. 1660–1744), kanonik wileński przed 1700, związany wówczas z Michałem Wiśniowieckim, biskup smoleński od 1725, późniejszy stronnik Stanisława Leszczyńskiego.

⁹¹² Buczyński, pokojowy (dworzanin?) króla Stanisława.

Gazeta pisana, Z Warszawy d. 20 April[is] [IV] 1708.

APTor., Kat. II, XIV 78, k. 24v

Die 4 praesentis [IV] XJM Janusz Wiśniowiecki z JMP kasztelanem łęczyckim [Jerzym Antonim Warszzyckim] w Begiedzie⁹¹³, mil 4 po tej stronie Grodna znajdował się. O którym mamy znowu świeżą wiadomość, że już chorągwie jego niektóre stanęły w Tykocinie, za które sam JM speratur [jest oczekiwany]. Król JM [Karol XII] cale [zupełnie] ku P[o] łockowi ruszył, do którego przybył już z wojskiem swoim z Kurlandii P gen. [Adam Ludvig] Lewenhaupt. Ostatek wojska szwedzkiego także się ruszyło z kwatier swoich properando [podążając] za królem szwedzkim. Król JM Stanisław tamże spieszył za królem szwedzkim i tylko wziął z sobą IMM PP [Jana Stanisława] Jabłonowskiego kanclerza w. kor., podkanclerzego lit. [Stanisława Antoniego Szczukę] i księdza [Jana Pawła] Gomolińskiego biskupa kijowskiego nominata poznańskiego, inni Ichmoście porozjechali się. Dywizje IMM PP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego], Szmigielskiego [Adama Śmigielskiego] i inne po tamtej stronie [Wisły] będące mają się ruszyć do Warszawy, ponieważ wzięli wiadomość, że JMP w-da mazowiecki [Stanisław Chomętowski] z licznym podjazdem kwarcianym zbliża się ku nim. Jakoż już koło Węgrowa⁹¹⁴ [i] Łukowa⁹¹⁵ ma się znajdować i już pramy [promy], łodzie, statki na Narwi i Bugu pozatapiali i strażę porozsadzali ludzie JMP w-dy kijowskiego i nikomu się nie dopuszczają przeprawić na tę stronę. Przyszedł już ordynans JMP w-dy kijowskiego do nich, aby szli nazad i niektóre chorągwie od Pułtowska⁹¹⁶, Zakroczymia⁹¹⁷, Nadarzyn⁹¹⁸, Smarzewa⁹¹⁹ rejterowały się ku Płockowi, gdzie statki płynące [ze] zbożem z Wisły i Bugu i Narwi przytrzymali i każą się im opłacać od łasztu po 10 tymfach [złp]. [...]

⁹¹³ Begieda, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

⁹¹⁴ Węgrów, miasto pow. w woj. mazowieckim, na wschód od Warszawy.

⁹¹⁵ Łuków, miasto pow. w woj. lubelskim, na południowy wschód od Warszawy.

⁹¹⁶ Pułtusk, miasto pow. w woj. mazowieckim, nad Narwią.

⁹¹⁷ Zakroczym, miasto w pow. Nowy Dwór w woj. mazowieckim, nad Wisłą.

⁹¹⁸ Nadarzyn, wieś w pow. przyskowskim w woj. mazowieckim, koło Warszawy (na południowy zachód od stolicy).

⁹¹⁹ Przypuszczalnie Smardzewo, wieś w pow. płońskim w woj. mazowieckim, na wschód od Płocka.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/III, s. 41–60.

W Sołach d. 27 Aprilis [IV] 1708

[s. 41] Tylko co po wyprawionej d. 20 p[rae]sentis [IV] poczcie na ręce JMKs. biskupa wileńskiego [Konstantego Kazimierza Brzostowskiego], Król JM [Stanisław] o godzinie piątej przed wieczorem powrócił z kwatery szwedzkiej. Zaraz zjadł obiad, po którym zamknął się z JP kanclerzem [Janem Stanisławem Jabłonowskim] i JP podkanclerzym [Stanisławem Antonim Szczuką], non intransibus aliis [nie dopuszczając innych], na konferencji, która in serum usque [do późnej pory] trwała. JMKs. nominatowi poznańskiemu [Janowi Pawłowi Gomolińskiemu] deklarował Król JM cug koni in recompensam [jako odszkodowanie za] zdechłego w terażniejszej drodze konia JMKs. nominata, bo pożyczanych parą koni u niego, w taradajce [powoziku] JP wojewodzica lubelskiego [Jana Tarły] Król JM jeździł.

D. 21 [IV]. Z rana Król JM ekspedycjami różnemi był zabawny [zajęty], mszy w pokoju swoim słucał. Po obiedzie przechadzał się do [s. 42] stajni, potym zwyczajne odprawiło się nabożeństwo. Wieczorem była konferencja z temiż osobami co i wczora. Przyjechał pewny ks[iadz] z ekspedycją od JP marszałka terażniejszego nadw. kor. [Stanisława Tarły]. Miał podobno i od innych Ichmościów listy. Król JM darował konia jezdnego JMKs. nominatowi poznańskiemu [Janowi Pawłowi Gomolińskiemu].

D. 22 Apr[ilis] [IV]. Z rana ekspediował Król JM pokojowego swego P Buczyńskiego z listem do Cedrielma [Josiasa Cederhielma]. Siedział także na ekspedycji do Szczecina i do Prus do XJM nominata krakowskiego [Teodora Potockiego] przez P Beauvernois. Na mszę w kolasce przyjeżdżał do kościoła z JP kanclerzem [Janem Stanisławem Jabłonowskim]. Miał lektę [czytaną] mszę JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], a kazał JKs. [Karol Samuel] Poniński kaznodzieja [s. 43] ordynaryjny na theme: „Pastor bonus” [Pasterz dobry]. Dawszy pokój Pasterzowi i jego pochwale, owieczki tylko jedne chwalił, drugie ganił. Po mszy odjechał Król JM na obiad do siebie z JKs. nominatem poznańskim, JP kanclerzem i JP podkanclerzym [Stanisławem Antonim Szczuką]. Po obiedzie przyjechał JP [Gabriel] Kanifer, ten referrebat [mówił], że Moskwa wszystka za Berezyną, car [Piotr I] w Peterburku, Derpt (Tartu) fortecę i inne pomniejsze Moskwa deseruit [opuściła]. Menżyk [Aleksy D. Mienszykow] i p. starosta żmuydzki [Hrehory Ogiński] pewnie Wielkanoc odprawowali w Mohilowie. Tenże JP Kanifer nie doczekawszy się satysfakcji od JP starosty mińskiego [Krzysztofa Zawiszy] zajechał starostwo zedejkańskie⁹²⁰.

⁹²⁰ Starostwo zedejkańskie (zadekańskie) w woj. trockim.

Przyszła z Wilna wiadomość, że pokradzione pieniądze i inne [s. 44] supellectilia [kosztowności] JP [Samuel Kazimierz] Szwykowski rekuperował [odzyskał], z czego srodze był kontent Król JM, lecz tegoż JP Szwykowskiego chłopiec mały Woytek, pobrawszy drobiazgi i pańskie i moje niektóre, dzisiejszej nocy uciekł stąd. I tak alterno [na przemian] i horo redit consolatio et afflictio [co druga godzina przynosi pocieszenie i cierpienie].

Przejeżdżał się Król JM konno w pole. Za powrotem było nabożeństwo ordynaryjne, potym wieczerza, po której in occluso [w zamknięciu] także agitabantur [rozpatrywano] rzeczy.

D. 23 [IV]. Z rana odjechał P Beauvernois z ekspedycją do Szczecina i do Prus, którego sześciu Tatarów ma konwojować z woli Króla JM aż do Wilkowiszek [Wyłkowyszek], skąd XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] podobno da eskortę aż do granicy, dosyć z Wilkowiszek bliskiej. JMP Poniatowski młodszy [Stanisław] i JP wojewodziec lubelski [Jan Tarło] [s. 45] odjechali do Wilna. Król JM ekspediował ks. benedyktyna, tego który kazał trzeciego dnia Wielkanocnego [10 IV], [z] listami do JP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego] i XJM Janusza [Wiśniowieckiego] w Podlaszu [Podlasiu] znajdujących się. Oddałem list WXM Dobrodzieja Królowi JM, który zaraz czytał i bardzo był z niego kontent, deklarował odpisać nań. Opowiedziałem także ustnie, co miałem in commissione [zlecone] od WXM Dobrodzieja. Distulit [odłożył] rezolucję do wolniejszego czasu, także i podpis kasaty na starostwo inowrocławskie i prezenty [na probostwo] dla JKs. Columny. Darował Król JM P [Mandlimowi] Chevaliemu, doktorowi swemu, konia.

Jechał na nabożeństwo do kościoła konno Król JM, gdzie po mszy czytanej JKs. nominata poznańskiego [Jana Pawła Gomolińskiego] [s. 46] miał kazanie JMks. [Karol Samuel] Poniński sekretarz WXL na theme: „Pastor bonus” [Pasterz dobry]. Wywiódł panegiryk niezły Św. Wojciechowi. Po mszy i kazaniu odjechał Król JM do dworu, gdzie (jako mam relację) przy obiedzie czytał Król JM głośno list WXM Dobrodzieja cum demonstratione [z okazaniem] wielkiego z niego ukontentowania. Po obiedzie przechadzał się Król JM nad rzeką Oszmianą. Potym siadł w pokoju u siebie na czytaniu, po którym spał. Nastąpiło zatym nabożeństwo i wieczerza, po której przechadzał się Król JM po dziedzińcu z JMks. nominatem poznańskim, JMP kanclerzem [Janem Stanisławem Jabłonowskim] i podkanclerzym [Stanisławem Antonim Szczuką].

Promovetur [promowany] także do infuły żmudzkiej JKs. koadiutor inflański⁹²¹, lecz podobno incessum [zganiony], bo tu cale [zupełnie] rze-

⁹²¹ W dotychczasowej literaturze nie ma informacji, aby biskup żmudzki Jan Hieronim Kryspin Kirszensztejn miał koadiutora. Sądząc z dalszej treści listu J. M. Karpia, tytułu tego używał kanonik wileński Piotr Połubiński; zob. M. Wołonczewski, *Biskupstwo żmudzkie*, Kraków 1898, s. 85–87.

czy vergunt [skłaniają się] na JKs. [s. 47] Horaima [Aleksandra Mikołaja Horaina], a zatym i instancja IMM PP Sapiehów za JKs. [Janem] Połubińskim niechybnie nie otrzyma skutku.

D. 24 Apr[ilis] [IV]. Z rana egzercytowano [ujeżdżano] konie Króla JM koło słupa i różnie, na co Król JM patrzył. Na mszy był Król JM w kościele, podczas której przyjechał JMKs. Horaim [Aleksander Mikołaj Horain] i witał Pana. Z kościoła jechał Król JM i wszyscy Ichmoście tu praesentes [obecni] na obiad do JP [Gustafa] Ranka pułkownika, o pół mile stąd stojącego we dworze JP Pozniaka stolnika oszmiańskiego⁹²², skąd powróciwszy grał Król JM w billar[d] z JKs. sekretarzem WXL [Karolem Samuelem Ponińskim], JP Klinksztetem [Henrikiem Klingstedtem] i JP Szowenem⁹²³. Potym w rozbitej nad rzeką szopie leżał. Po nabożeństwie zwyczajnym wziął do swego gabinetu Król JM na konferencję JKs. Horaima, JP [s. 48] kanclerza [Jana Stanisława Jabłonowskiego] i podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczukę], gdzie ofiarowanego sobie biskupstwa żmuydzkiego renuit [odmówił] przyjąć JKs. Horaim, ex metu [z obawy], ażeby dla osoby jego non patientur desolacja bona ecclesiastica [nie doszło do spustoszenia dóbr duchownych] diecezji żmuydzkiej, ponieważ IMM PP Sapiehowie instantissime promotent [bardzo mocno promują] JMKs. [Jana] Połubińskiego na ten wakans. Kontentował się archidiaconią wileńską, którą mu Król JM konferował [nadał]. U wieczerzy siedzieli z Królem JM: JKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], JKs. Horaim, JP kanclerz [Jabłonowski], JP podkanclerzy [Szczuka] i JP Poniatowski starszy [Józef].

Przyjeżdżał umyślny do Króla JM z listem od JP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy], który obiecuje się tu do Soł z JP marszałkiem w. WXL [Aleksandrem Pawłem Sapiehą] i JP generałem wielkopolskim [Janem Kazimierzem Sapiehą] na tym tygodniu, zdawszy łaskę [trybunalską] JP staroście mińskiemu [Krzysztofowi Zawiszy].

Drabant Króla JM poodbierane niektóre drobiazgi na drodze od chłopca JP [Samuela Kazimierza] Szwykowskiego z rozkazu Króla JM wrócił. Z resztą tenże chłopiec uciekł, czy też umyślnie puścił go drabant.

[s. 49] **D. 25 [IV].** Z rana przyjechał JP [Łukasz?] Baranowicz szukając medellam [pomocy] w protekcji Króla JM przeciwko urażonym na siebie IMM PP Sapiehom, którzy za trzymanie starostwa bobrujskiego odgrają się na niego. Miał list od XJM Janusza [Wiśniowieckiego] instancjonalny za sobą do JP kanclerza [Jana Stanisława Jabłonowskiego]. Nie był nigdy pod wartą u XJM hetmana [Michała Wiśniowieckiego] ten JP Baranowicz, jak opowiadano, ale drugi jakiś z powiatu oszmiańskiego.

⁹²² Właścicielem miasteczka Soły był Stanisław Jerzy Poźniak, chorąży, a nie stolnik oszmiański.

⁹²³ Joachim Christian von Schewen (zm. 1712), generał kwatermistrz od 1703, kwatermistrz oddziałów szwedzkich osłaniających króla Stanisława.

Król JM był na mszy w kościele, asystował procesji św. Markowej do krzyża za miasteczko. Po obiedzie to promenadą, to czytaniem i różnemi dyskursami [rozmowami] bawił się. Przed nabożeństwem zwyczajnym była konferencja w gabinecie inter tres usitata praxi [pomiędzy trzema osobami zwyczajną praktyką]. Po nabożeństwie wieczerzę dano.

Drogi Króla JM naszego [Stanisława] do króla szwedzkiego [Karola XII] tę mam relację. Wyjechawszy stąd w przewodnią niedzielę [15 IV] nocował Król JM u płk. [s. 50] [Henrika Wilhelma] Wrangla, mil 4 za Smorgoniami stojącego, we wsi nazwanej Leszna⁹²⁴. W Radoszkiewiczach stanął Król JM nazajutrz na obiad u króla JM szwedzkiego i przez wszystkie dni bytności tam swojej zawsze jada z królem szwedzkim, z którym tylko Renszelt [Karl Gustaf Rehnskiöld], Lawenhawt [Adam Ludvig Lewenhaupt] i Wrangiel pułkownik drabański siadali do stołu. Raz tylko był u JP [Karla] Pipera na obiedzie. Król JM szwedzki nadzwyczaj wesół, regimentów nie objeżdża jak przedtem i poczyną tłuszczę. Po 3 dniach Wielkonocnych najbardziej Szwedzi obserwują środę immediate [bezpośrednio] następującą, o czym nie wiedząc Francuz z różnemi towarami w obozie szwedzkim będący, otworzył w ten dzień kram swój i przedawał towary. Co gdy się doniosło do króla szwedzkiego kazał zabrać wszystko i do [s. 51] swojej stancji zanieść. Francuz jak sparzony zastąpiwszy drogę obudwum królom IMM, kiedy jeden z kościoła, a drugi z nabożeństwa swego wychodzili, wymierzał się wielkimi execratiami [wykrztuszeniami], że nie wiedząc de hoc die sancto [tym dniu świętym], prosząc królów IMM jednego o kompasję [litość] nad sobą, drugiego o interpozycję [pośrednictwo]. Długo wytrzymałszy na ekspektatywie [oczekiwaniu] i naśmiawszy się z Francuza król JM szwedzki kazał mu wrócić co było zabrano.

Podczas bytności Króla JM [Stanisława] znajdował się w Radoszkiewiczach JP starosta płungiański [Kazimierz Franciszek Kryszpin Kirszensztejn], którego król szwedzki chce mieć zawsze przy sobie z dywizją, bo go JP Lawenhawt [Adam Ludvig Lewenhaupt] bardzo zalecił pryncypałowi swemu. Podczas śniadania (które codziennie król szwedzki je) często Królowi JM naszemu zatykał serwetę, [s. 52] wzajemnie Król JM nasz też jemu exhibebat [czytnił]. Wyjednał instancją swoją Król JM, że król JM szwedzki wydał surowe swoje ordynanse do wszystkich swoich regimentów, tak w Polsce, jako i w Litwie znajdujących się, żeby clerum romanum ullo pretextu [duchowieństwu rzymsko-katolickiemu] nie ważyli się impetere [naprzykrzać].

^bO pokoju, że się traktuje między carem [Piotrem I] i Szwedem wszyscy tu sekretnie mówią. Książd [biskup kujawski Konstanty Felicjan] Szaniawski przysłał umyślnego księdza starając się o rekonyliację [pojednanie] z Królem

⁹²⁴ Leszna, dobra należące od pocz. XVII w. do Sakowiczów, koło Mołodeczna, obecnie w obwodzie mińskim w Białorusi.

Jegomością [Stanisławem] przez pana podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczukę]. Mają go przyjąć, na ekspektatywie [oczekiwaniu] trochę przetrzymawszy, lecz będzie musiał dobrze opłacić się^b.

Dwa mosty na Wiliey [Wili] o mil 3 stąd stawiają Szwedzi. Jedni powiadają, że dla zasięgnięcia furazów z tamtej strony Wilii, [s. 53] drudzy, że dla przeprawy dywizji Lawenhawta [Adama Ludviga Lewenhaupta].

D. 26 [IV]. Powrócił P Buczyński pokojowy Króla JM [Stanisława] z kwatery szwedzkiej, który reffert [mówi], że tam na marsz prędki zabierają się. Wozy ciężkie wszystkie król szwedzki [Karol XII] odsyła do Rygi, aby toż uczyniły regimenta i jak najlekcej wybrały się iniunctum [połączone]. Bazarników wszystkich d. 24 p[rae]sen[tis] wyganiano z obozu szwedzkiego i zakazano, ażeby więcej za obozem nie jeździli.

Król JM [Stanisław] in favorem [na korzyść] miasta Wilna sprawił u króla szwedzkiego [Karola XII] to: 1-mo [primo, po pierwsze], umniejszono z 60 m. [tys] talarów 12 m. [tys.] i tylko będzie płaciło miasto 48 m. [tys.] tal. [288 tys. złp]; 2-do [secundo, po drugie], po wydaniu tej sumy, żadnej na potym kontrybucji Wilno nie będzie płaciło i regimenta w nim stanowisk nie będą miały; 3-tio [tertio, po trzecie], kazano skomputować [podsumować] wiele wydało miasto pieniędzy i prowiantów na Szwedów od wejścia ich do Polskiej; 4-to [quarto, po czwarte] JP Lagierkron [gen. Anders Lagercrona] część pieniędzy [s. 54] deklarował teraz założyć do skarbu szwedzkiego, a miasto ma mu refundere [oddać] za pół roku w Królewcu, albo w Rydze.

Król JM [Stanisław] mszy słuchał w pokoju. Po obiedzie w gabinecie swoim i u JP kanclerza [Jana Stanisława Jabłonowskiego] (który dziś lekarstwa brał) czas przepędził. Po nabożeństwie ordynaryjnym podpisał Król JM archidiakonię wileńską JMKs. [Aleksandrowi Mikołajowi] Horaimowi, a kustodię post ascensum [awansie] jego JKs. [Bogusławowi] Gosiewskiemu. Kantoria ex quo episcopalis collationis [ponieważ jest obsadzana przez biskupa] tuszą, że będzie oddana JKs. [Maciejowi Józefowi] Ancucie referendarzowi WXL.

^bKról szwedzki [Karol XII] na to jest naprowadzony, żeby panowie Sapiehowie laski [*marszałkowskiej*] ustąpili, kiedy buławę biorą, ex quo duo ministeria [gdyż dwa ministerstwa] nie mogą być w jednym Domu. Jadą tedy panowie Sapiehowie do króla szwedzkiego wyrabiać swoje rzeczy, żeby i laska i buława w ich Domu były. [s. 55] Pieczętowałem konfederacką pieczęcią z rozkazu Króla Jegomości sześć blankietów, trzy wszecz jak na przywileje, a trzy wzdłuż jak na reskrypta i insze instrumenta, które Król Jegomość i posłał przez pana Beauvernois księciu nominatowi krakowskiemu [Teodorowi Potockiemu]^b.

Prezentę na plebanię fordońską includo [załączam], także i kasację otrzymanego przywileju na starostwo inowrocławskie, której Król JM nie

chciał podpisać, tak jakom zrazu był napisał cum titulo Magnifici [z tytułem Wielmożnemu]⁹²⁵ i z okienkiem na urząd, lecz kazał przepisać i simpliciter [zwyczajnie] położyć tylko Generosum [Urodzonemu] Dąbski⁹²⁶, bez żadnego spatium [przerwy, okienka]. Mówił mi Król JM przy podpisie kasaty, żebym upewnił WXM Dobrodzieja, że województwo płockie nie minie JP marszałka nadw. kor. [Stanisława Tarły], które wkrótce będzie wakowało.

D. 27 [IV]. Król JM z rana różnemi ekspedycjami był zabawny [zajęty]. Mszy słuchał w pokoju. JP Jaszyński w interesach pryncypała swego XJM [s. 56] podskarbiego w. WXL [Kazimierza Czartoryskiego] jechał do dworu szwedzkiego. JP Poniatowski młodszy [Stanisław] powrócił z Wilna. Król JM przy oddaniu listu do WXM Dobrodzieja powiadał mi, że pisze do WXM Dobrodzieja, żebyś WXM Dobrodziej jeszcze się w Człuchowie zatrzymał, nie jadąc tu do dworu. Kiedym się pytał, jeśli nie możesz być WXM Dobrodziej kooperator negotiati [współuczestnikiem negocjacji] XJM nominatowi krakowskiemu [Teodorowi Potockiemu] zleconych, odpowiedział te formalia [słowa]: „Nie potrzeba tego”. Znać ad alias et maiores curas [do innych i większych spraw] rezerwuje Król JM WXM Dobrodzieja.

JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] to mi kazał napisać do WXM Dobrodzieja, że JP starosta miński [Krzysztof Zawisza] pisał do Jegomości serio wyrażając, że starostwa chweydańskiego JP [Jan Kazimierz] Wołłowicz ustąpił iuridice [prawnie, sędownie] bratu jego JP chorążemu mińskiemu [Janowi Zawiszy] z ekspostulacją [żądaniem], żeby chciał obviare [przeszkodzić] imprezie JP [Stefana?] Bobrownickiego do tegoż starostwa, pretekst jakiś ściągającego i zajeżdżać one zamyślającego. Odpisał JP [s. 57] podkanclerzy: łatwa będzie sprawa JP chorążemu mińskiemu z JP Bobrownickim, lecz trudniejsza z towarzyszem moim (to jest WXM Dobrodziejem), któremu starostwo chweydańskie post decessum [po zgonie] JP Wołłowicza oddał Król JM. Niedowierzając tedy, żeby per errorem cancellariae [przez pomyłkę kancelarii] nie wyszedł kiedy konsens ad cedendum [na odstąpienie] tego starostwa JP Wołłowiczowi, przejrzałem całą Metrykę JP podkanclerzego, lecz nic w niej nie znalazłem, prócz konsensu do arendowania [dzierżawy] Chweydan nieboszczykowi JP Wołłowiczowi przed kilką lat. Rewidując Metrykę napadłem na konsens ad cedendum ciwuństwa wileńskiego nieboszczykowi JP Tyszkiewiczowi⁹²⁷, pieczętowany przez JP podkanclerzego, o który per extractum [przez wyciąg] będę prosił JP podkanclerzego WXL i prześlę przez pocztę dla informacji [s. 58] WXM Dobrodzieja, bo to nie ten konsens, którego WXM Dobrodziej ekstrakt miał, ale drugi, gdyż tamten

⁹²⁵ Tytuł ten przysługiwał senatorom i ministrom.

⁹²⁶ Wojciech Dąbski był starostą inowrocławskim i marszałkiem nadw. kor. z nominacji Augusta II, wojewodą inowrocławskim z nominacji króla Stanisława.

⁹²⁷ Jerzy Tyszkiewicz (zm. 1701), wojski wileński od 1658, ciwun wileński od 1685.

był pieczętowany za podkanclerstwa WXM Dobrodzieja, ten zaś za JP podkanclerzego terażniejszego. List podawczy na starostwo chweydańskie sprawy u JP podkanclerzego inkluduję [załączam], który omnem [wszystkie] już adimit metum [odejście obawy] zapieczętowania drugiego przywileju in contrarium [przeciwego] pieczęcią małą na toż starostwo.

Upadam zatem do stóp Pańskich [...]

^bJest tu rezydent księcia kurlandzkiego [Heinrich Wilhelm von Medem] sub nomine [pod imieniem] łowczego kurlandzkiego, który spodziewa się prędkiej rekonyliacji [pojednania] pryncypała swego z królem szwedzkim [Karolem XII]. Do tego i Lawenhawt [Adam Ludvig Lewenhaupt] ma słyszeć dopomóc^b.

[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

[s. 59] PS Był tu Paszkowski mieszczanin nieświeski szukając remedium [pomocy], że JP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] przysłał z asygnacją po czopowe i szelężne do Nieswi[e]za, gdzie ob hostilitatem [z powodu zniszczeń przez wrogów] żadnych szynków nie było. Za przybyciem tedy tam JMP w-dy wileńskiego (którego dziś, albo jutro spodziewamy się tu do Soł z JP marszałkiem w. WXL [Aleksandrem Pawłem Sapiehą] i JP generałem wielkopolskim [Janem Kazimierzem Sapiehą]) będę się starał o defalkę [zmniejszenie podatku] miastom WXM Dobrodzieja. Tenże Paszkowski powiadał, że Nieswi[e]z i z włością niechybnie byłby funditus [zupełnie] zrabowany i zdezolowany przez Moskwę, gdyby nie JMP Goltz⁹²⁸ feldmarszałek, który sam stojąc w Mikołajewszczyźnie, zesłał oficera swego do Nieswi[e]za dla ochrony, jakoż dobrze bardzo ochronił i żadnych eksorbitancji [gwałtów] Moskwie czynić nie dopuścił. Teraz w Nieswi[e]zu zakazano prowiant na regiment Sztemboka [Magnusa Stenbocka], w Koreliczach zaś po 10 tal. z dymu kontrybucji exigunt [żądadają], gdzie konie i bydła chłopom pozabierano.

Most na Berezynie zaczęli Szwedzi budować, w którym zaś miejscu nie wiemy, co jest znakiem prędkiego ruszenia się. [s. 60] Król JM [Stanisław] cug koni [//]szowatych wzięwszy u JP Poniatowskiego młodszego [Stanisława] darował JKs. nominatowi poznańskiemu [Janowi Pawłowi Gomolińskiemu]. Król JM nie ma być [teraz?] w Wilnie, dokąd ja z niedzieli [22 IV] myślę wyjechać.

⁹²⁸ Henryk (Heinrich) von der Goltz (Golcz) (1648–1725), pochodził z wielkopolskiej linii tego rodu, służył w wojsku pruskim od 1670, płk od 1691, gen. mjr wojska kor. od 1702, od 1707 w wojsku rosyjskim w stopniu feldmarszałka, zdymisjonowany w 1710 za dopuszczenie do wyjścia reszty wojsk szwedzkich z Polski, od ok. 1717 generalny senior świecki wielkopolskich luteranów, zob. F. Goltz, *Nachrichten über die Familie der Grafen und Freiherrn von der Goltz*, Strassburg 1885, s. 358–359, 364–366.

Gazeta pisana, W Solach [Sołach] d. 27 Aprilis [IV] 1708

APTor., Kat. II, XIV 78, k. 30

Król JM Stanisław kilka dni na kwaterze króla JM szwedzkiego [Karola XII] bawiąc, mil 12 od nas stojącego, onegdaj powrócił. Nic jednak z sobą determinati [ostatecznego] nie przywiózł, czy dalej masierować [maszerować], czy dłużej spoczywać sperandum [należy się spodziewać]. U nas jednak zwyczajna tu jest praktyka in certa sequi et ex praeteritis erudiri [w pewności podążać i uczyć się z tego co minęło], kiedy najgorsza droga masierować, gdzie największy głód tam spoczywać. Budują Szwedzi spieszno most na Berezie [Berezyńie], ale nas i ten pośpiech informować nie może, bośmy się często na takich zawiedli koniekturach [koniunkturach], a gdzie się najbezpieczniej roztasujemy stamtąd najprędzej ruszyć się przyjdzie. Wojska szwedzkie na swoich kwaterach stojące procurant [zapewniają] sobie na niedziel kilka sufficientem provisionem [wystarczające zaopatrzenie], aby w przyszłym marsie [marszu] paszami moskiewskimi żyć nie przyszło, bo za sobą wszystko w popiół obrócili et hoc praesidio securi [i te oddziały bezpieczne] dotąd zostają koło Kopysi niedaleko Smoleńska, ale bardziej timidi [trwożliwe]. Traktaty już by pewnie zaszły, gdyby ich Król JM [Karol?] akceptował, o które się prece et pretio [prośbą i obietnicami] Moskwa prosi, ale w pożałowaniu swoim contra iurium patiunt [wbrew prawu znoszą]. Litewskie podjazdy tylko na nich wypadają i tę kanalię dobrze płoszą. IMM PP Sapiehowie sperantur [spodziewani są] u Króla JM [Karola?]. Zima jeszcze solvire [kończyć się] nie przestaje, wiatry potężnie praeoccupant aerem [panują w pogodzie]. Daj Boże, aby wydmuchały od nas wszystkie adversitates [przeciwności] i dziś śnieg padał.

Dnia onegdajszego w dzień św. Marka [25 IV] był Król JM [Stanisław] na całym zwyczajnym według observantii [reguły] gospodarskiej tegoż Świętego nabożeństwie pieczętą za procesją do figury o kilka stai chodząc.

Gazeta pisana, Z Wilna d. 29 Aprilis [IV] 1708

APTor., Kat. II, XIV 78, k. 30-30v

[k. 30] Trybunał Wileński sub nomine Stanislai [pod imieniem króla Stanisława] zaczął się tu in ipso termino in praesentia [we właściwym terminie (23 IV) w obecności] 19 poprzysięgłych deputatów, a 4, dwóch upitskich a dwóch mińskich, relegowano [usunięto] za korespondencję z Moskwą, dewastację dóbr sapieżyńskich w dzierżawie swojej trzymających, a do tego i że jeszcze przeszłego roku obrani byli. Dyrektorem został

JMP [Kazimierz Jan] Sapieha w-da wileński, hetman WXL, pisarzem JMP Kaminski⁹²⁹ wojski gliniański, podskarbi[m] JMP [Konstanty Jan] Podleski, marszałkiem zaś koła duchownego JMP [Krzysztof] Zawisza starosta miński. Któremu JMP w-da wileński mając pilne interesa do królów IMM zdał też i wielką łaskę przy wczorajszym odjeździe swoim ad S[erenissi] mos Reges [do Najjaśniejszych Królów], a JMP [k. 30v] Zawisza duchowną łaskę zdał JMP Scypionowi⁹³⁰ deputatowi lidzkiemu. IMM PP [Jan] Scypion [i] Małazoski⁹³¹ obrani za posłów od Trybunału salutare Principem [dla przywitania Monarchy]. Mają tu dekreta pod imieniem Króla Augusta [II] stanowione na terazniejszym skasować Trybunale. JMP [Michał Kazimierz] Kniaziewicz przyprowadzony tu do sądów o restytucję dóbr sapieżyńskich, a JMP Siabyczki [Michał Siatycki] z JMP Slizeniem mają być sądeni o zabicie JMP koniuszego lit. [Michała Franciszka Sapiehy].

IMM PP marszałek WXL [Aleksander Paweł Sapieha], kawaler [*maltański*] [Kazimierz Michał] Pac i [Stanisław] Poniatowski generał artylerii WXL tu rezydują. JMP [Gabriel] Kanifer był tu wczoraj, ale znowu odjechał z JMP Gallinskim attestatem [świadkiem] swoim, wojskiem orszańskim, JMP [Gedeonowi Michałowi] Frąckiewiczowi wyliczył tu za starostwo zodeykanskie 2000 tal. bit[y]ch [12 tys. złp], ale JMP starosta miński [Krzysztof Zawisza] przeciw obudwom zaniósł w Trybunale publice[m] [publiczną] protestację, mając pierwszą cesję od JMP Frąckiewicza.

Posłowie miasta tutejszego powrócili tu i za instancją Króla JM Stanisława i JMP wojewodziny wileńskiej [Teresy Sapieżyny] otrzymali allewację [obniżenie] sumy od króla JM szwedzkiego [Karola XII], i miasto [zamiast] 60 000 tal. bit. teraz tylko 10 000 [60 tys. złp] iniunctum [łącznie] wyliczyć, a za niedziel dwie wypłacone być mają przez weksel z Królewca komisarzom szwedzkim.

JMKs. oficjał wileński [Maciej Józef Ancuta] powrócił od Króla JM [Stanisława]. Któremu [*król*] dał archidiakonię wileńską, a kustodię JMKs. Gąsiewskiemu [Bogusławowi Gosiewskiemu] kanonikowi wileńskiemu. Biskupstwo żmudzkie jeszcze in suspenso [w zawieszeniu]. IMM PP Michała Wazynskiego starostę tyrksz[I]ewskiego i Komara pod aresztem trzymają Szwedzi. Kałmuków 150 przyprowadzono do P Mikalewicza blisko Giedroc⁹³² mieszkającego. W miasteczku Postawach⁹³³ dwóch szpiegów moskiewskich

⁹²⁹ Krzysztof Kamiński, wojski oszmiański, sędzia grodzki trocki.

⁹³⁰ Jan Scipio (Scypion) del Campo (zm. 1738), podstoli lidzki od 1694, starosta lidzki 1713–1720, kasztelan smoleński od 1720.

⁹³¹ Kazimierz Franciszek Malawski, podczasy nowogródzki, deputat nowogródzki do Trybunału.

⁹³² Giedrojcie (Giedraiciai), miasteczko na północ od Wilna w Litwie.

⁹³³ Postawy (Pastavy), miasto rejonowe w obwodzie witebskim w Białorusi.

przebranych po chłopsku złapali Szwedzi. Artyleria szwedzka w Krewie⁹³⁴ stoi, gdzie ma niedziel dwie zabawić. Wojsko litewskie pod Sztokliszki gromadzi się, gdzie ma być rewizja, do której wyznaczony komisarzem JMP Gallinski. [...]

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 82–84

W Sołach d. 4 Maii [V] 1708

[s. 82] Monseigneur

JMP podstoli smoleński [Jozefat Michał Karp] wyjechał ultima Apr[ilis] [z końcem kwietnia] do Wilna et eo interstitio [i przez ten przeciąg] czasu nie będzie mógł tutejszych occurentii [wydarzeń] donieść, dlatego co tylko do wiadomości occurit [nastąpiło] donoszę WXM Dobrodziejowi, że **30 Aprilis [IV]** JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] i sama Jejmość [Teresa Sapieżyna] pojechali do króla szwedzkiego [Karola XII]. Król JM [Stanisław] pytał mię jeślibyś WXM Dobrodziej nie przyjął laski wielkiej WXL, bo tu nie mogą pogodzić, żeby i JMP staroście bobrujskiemu [Janowi Kazimierzowi Sapieże] [s. 83] buława wielka dostała się i księcia hetmana [Michała Wiśniowieckiego] ukontentować. Jam żadnej na to nie dał rezolucji nie wiedząc intencji WXM Dobrodzieja. JMP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki] list odsyłam, który post abiudicationem [po przysądzeniu] zapieczętowałszy Piotrowicze⁹³⁵ JP [Samuelowi?] Jurewiczowi, teraz nie mogąc post fata [po zgonie] pieczętować JP Pancrzyńskiemu⁹³⁶ odsyła przywilej do pieczęci WXM Dobrodzieja.

JP [Stanisław] Poniatowski generał artylerii pojechał do króla szwedzkiego [s. 84] sollicitując [zabiegając] o uwolnienie ekonomii malborskiej, temu musiał JP pisarz [polny] WXL [Michał Józef Sapieha] dać 100 czerwonych złotych [1800 złp] teraz i oblig na półtora tysiąca talerów bitych [9 tys. złp], okupując leśnictwo wilkińskie.

Upadam do nóg WXM Dobrodziejstwa [...]
[datacja]

Szwykowski

⁹³⁴ Krewa (Kreva), miasteczko w połowie drogi między Wilnem a Mińskiem, w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

⁹³⁵ Piotrowicze, w SGKP odnotowano na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego kilka wsi o tej nazwie, m.in. w d. powiatach oszmiańskim, święciańskim, wilejskim.

⁹³⁶ Może Hieronimowi Michałowi Pancrzyńskiemu, podstolemu oszmiańskiemu w 1705, sędziemu grodzkiemu grodzieńskiemu?

Gazeta pisana, Z Soł d. 4 Maii [V] 1708

APTor., Kat. II, XIV 78, k. 31

Onegdaj byli tu deputaci od Trybunału WXL [Jan Scipio i Franciszek Malawski] witając Króla JM [Stanisława] i ciesząc się, że tam sub nomine [pod imieniem] Jego renascitur sancta iustitia [odrodziła się święta sprawiedliwość], upraszając przy tym de securitate [o bezpieczeństwo] osób tak swoich, jako i szlachty w domach, aby mogli secure [bezpiecznie] przyjeżdżać i stancje wolne mieć w Wilnie. Na to publicznego żądali od króla szwedzkiego [Karola XII] instrumentu. Odpowiedział a Maiestate [od tronu] JMP podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka] wszelką obiecując ad desideria [na prośby] onych po Królu JM łatwość. Wyprawieni tedy do dworu szwedzkiego, dokąd i IMM PP Sapiehowie pojechali. My jeszcze żadnej pewności nie mamy, czy dłużej tu bawić, czy dalej pomasierujemy [pomaszujemy].

Gazeta pisana, Z Wilna d. 6 Maii [V] 1708

APTor., Kat. II, XIV 78, k. 31–31v

[**k. 31**] Temi dniami stanął tu JMP [Kazimierz Franciszek] Kryszpin [Kirszensztejn] starosta plongiński, który pod Hluskim⁹³⁷ mało nie wziął JMP [Michała Kazimierza] Kotła, tylko chorągiew jego nadworną zagarnął. Przybył i jezuita do dworu polskiego z Połocka delegowany od cara [Piotra I] względem zamiany JMKs. arcybiskupa lwowskiego [Konstantego Józefa Zielińskiego] na księcia [Jakova Fiodorowicza] Dołhorukiego. Czyni relację o Moskwie, jak przed dwiema niedzielami car JM był w Połocku i stamtąd księciu Galiczynowi⁹³⁸ tam komendę mającemu wynieść [wyjść] kazał cum praesidio [z załogą], sam do Mohyłowa nieść się w lektyczce zapadłszy na zdrowiu [**k. 31v**] kazał. W Mohyłowiu świętowali PP Oginscy, żmudzki [Hrehory] i gorzdowski [Kazimierz Dominik] starostowie, także generałowie [Henryk] Goltz, Hallard⁹³⁹, Delbon⁹⁴⁰, [Karl Ewald] Rönne, Flug⁹⁴¹, Galliczyn [Dmitryj M. Golicyn] i Mężykow [Aleksy D. Mienszykow] książęta.

⁹³⁷ Najprawdopodobniej Hłusk, miasto w obwodzie mohylowskim w Białorusi, na południowy zachód od Bobrujska.

⁹³⁸ Dmitryj Michajłowicz Golicyn (1665–1737), gen. i polityk rosyjski.

⁹³⁹ Ludwik Mikołaj Hallart (Allart), rosyjski gen. lejtn. i naczelny inżynier wojskowy.

⁹⁴⁰ Gen. Dalbon, szef? pskowskiego pułku piechoty.

⁹⁴¹ Gebhard Pflug (Flug), rosyjski płk, od 1705 gen. mjr, dowódca pułku dragonii.

Kasztelan witebski⁹⁴² w Orwolu⁹⁴³ jeszcze ma być, jako listy prywatne przyniosły. Partia Kałmuków pod niego komenderowana była i w Hlusku, było 300 koni, lecz za zbliżeniem się JMP [Krzysztofa] Urbanowicza mieli się nazad umknąć. Szeremetowi [Borysowi P. Szeremietiewowi] dana komenda nad wojskiem moskiewskim oraz ukaz do dania batalii Szwedom.

Trybunał tutejszy do PP komisarzów szwedzkich w trzech materiach pisał list, concernens [dotyczący], aby gospody wolne były deputackie, securitas [bezpieczeństwo] po drogach, towary szlacheckie. Odpisali PP komisarze, iż lubo tu niedługo zabawią z wojskiem, jednak za daniem specyfikacji kamienic, które mają być wolne, evacuare [uwolnić] każą od żołnierza, securita[ti]s dróg provisio [zapewnienie] nie do nich należy, ale do każdego pułkownika, którego ludzie gdzie kwatery mają, towary szlacheckie jako i inne wolne być mają, skoro miasto uczyni satysfakcję w kontrybucji. Który to list publice w kole trybunalskim czytano.

Sprawa ad instantiam instigatoris, actoratu [z oskarżenia instygatora, z pozwu] JMP [Jerzego Stanisława] Sapiehy w-dy trockiego, o śmierć JMP koniuszego lit. [Michała Franciszka Sapiehy], z P Szlizenem [Śliźniem] wczoraj była przywołana. Którą wziął JMP instygator⁹⁴⁴ do poniedziałku. JMP [Jerzy?] Tyzenhauz starosta dyamencki wypłaciwszy 500 taler[ów] nałożonej kontrybucji za jurydykę i kamienice swoje evasit [uciekł] z stancji, a sługa JMci nomine [nazwiskiem] Hibowski z ratusza, za co dopiero chcą aggravare [obciążyć] miasto requisitione [rekwizycją] 100 m. [tys.] taler[ów] [600 tys. złp], których stante vita sua [za swego życia] miał się zapisać JMP w-da nowogrodzki [Stefan Tyzenhauz] kupcom ryskim praetext [pod pozorem] tego długu.

Komisariat szwedzki słyhać, że tu ma zabawić aż do Świątek Zielonych [27 V]. Carristia [drożyzna] okolicznie wielka. Ludzie z głodu poczynają puchnąć.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/II, s. 5–29

W Wilnie d. 6 Maii [V] 1708

[s. 5] Jaśnie Oświecony Miłościwy Księżę Panie i Dobrodzieju mój

Przybywszy tu do Wilna w przeszły poniedziałek [30 IV] odebrałem list WXM Dobrodzieja d. 15 Apr[ilis] [IV] od posztmajstra tutejszego

⁹⁴² Marcján Michał Ogiński (zm. 1750), kasztelan witebski od 1703, w-da witebski od 1730.

⁹⁴³ Orwol, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

⁹⁴⁴ Przypuszczalnie Michał Antoni Kopeć, instygator lit. 1708–1709 z nominacji króla Stanisława.

[Glochtitera]. Nazajutrz oddał mi gospodarz pałacu JMKs. biskupa wileńskiego [Kazimierza Konstantego Brzostowskiego] pisanie WXM Dobrodzieja de d. 8 Apr[ilis]. Na które cum demississimo [z unізonym] do stóp WXM Dobrodzieja cultu [szacunkiem] odpisuję. ^aJP Protassowicz⁹⁴⁵ dziś pojechał od XJM hetmana [Michała Wiśniowieckiego] do Króla JM [Stanisława], miał list i do JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy], w którym ekskuzuje [tłumaczy] się XJM, że o żadnym związku nie myśli, jako ludzie malevoli [złej woli] [głoszą]^a.

JP podkanclerzemu WXL [Stanisławowi Antoniemu Szczuce] opowiem o łasce WXM Dobrodzieja w rekwizycji [prośbie] jego, ratione [w sprawie] niepieczętowania żadnych przywilejów i konsensów po P Blinstrubowej. Jakoż kilka razy już mię pytał, jeśli [s. 6] mam na to rezolucję od WXM Dobrodzieja.

JP starosta miński [Krzysztof Zawisza], terażniejszy marszałek trybunalski, contra solitum suum [wbrew swoim zwyczajom] już to kilka razy pytał mię o powodzeniu i rezydencji WXM Dobrodzieja i jeśli intrinseca respondent extrinsecae [myśli zgadzają się ze słowami] jego compositioni [wypowiedzi], wcale zda mi się remisse [zrezygnował] z awersji swojej ku WXM Dobrodziejowi i kiedym go prosił za sprawami WXM Dobrodzieja, jeśli by jakie interveniret [trzeba by załatwić] na terażniejszym Trybunale, z wielką ochotą i obligacją submitował [zobowiązał] się służyć WXM Dobrodziejowi. Z JP [Gedeonem Michałem] Frąckiewiczem gdyby miała się agitować sprawa WXM Dobrodzieja [s. 7] niechybnie faveret [będzie przychylny] stronie WXM Dobrodzieja JMP starosta miński, bo srodze jest zirytowany przeciwko JMP Frąckiewiczowi o przedanie Zedeykan [starostwa zydejskiego] JP [Gabrielowi] Kaniferowi po zawartym już z nim kontrakcie. Które to starostwo zajechano już na JP Kanifera, rugowawszy stamtąd ludzi JP starosty mińskiego. Agent JP Frąckiewicza upewniał mię, że tego Trybunału żadnego nie będzie od niego wpisu przeciwko WXM Dobrodziejowi. Który [Frąckiewicz] tydzień temu jechał stąd z JP Kaniferem do króla szwedzkiego.

Względem starostwa raduńskiego reprezentował komu należało JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka], [s. 8] że ma plenum ius [pełne prawo] na nie P Rudomina⁹⁴⁶, lecz nie tylko na to nie uważano, owszem ustawicznymi ekspostulacjami [naleganiami] niemal przymuszono go ad obsigillatione [do zapieczętowania] na te starostwo przywileju JP w-dzie połockiemu [Dominikowi Michałowi Słuszcze]. Który dni kilka temu prosił

⁹⁴⁵ Zapewne Józef Gabriel Protasowicz (zm. 1732), cześnik piński od 1703, rotmistrz chorągwi janczarskiej Michała Wiśniowieckiego i jego dworzanin.

⁹⁴⁶ Może Jan Kazimierz Rudomina (1658–1722), podstoli braślawski 1683, pisarz ziemski 1690, podkomorzy 1718, albo Tomasz Konstanty?

mię, żebym wyraził prośbę jego WXM Dobrodziejowi o niepieczętowanie żadnego innego przywileju na starostwo uzwentskie, które otrzymał po JP [Dominiku Michale] Woynie. ^bCzłowiek ów całe [zupełnie] niewinny^b, deklarował i sam w tym pisać do WXM Dobrodzieja, ale już to kilka deklaracji takich spełzło i ta podobno skutku swego nie weźmie. Mówił mi także, żebym ponowił deklarację [s. 9] jego ratione [dotyczącą] [z]wrócenia obligu WXM Dobrodzieja na 10 m. [tys.] tynfów [złp].

IMM PP Pocijów chorągwie, że nie weszły w komput, bo JP w-da witebski [Kazimierz Aleksander Pocij] sam nie chciał onej mieć, brat zaś jego [Ludwik Konstanty], lubo in favoribus [w łaskach] u dworu, ale to tylko occulté non aperté [skrycie nie otwarcie], a do tego jeszcze akcesu nie uczynił in forma debita [w należytej formie]. ^aKomputu wojska żadnego jeszcze nie masz. JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] wydał ordynanse do wojska, żeby pro d. 9 Julii [VII] stawiło się pod Stokliszki, z czego ma wziąć mensurae [sposoby], które chorągwie obediente [zostaną w służbie] i które post'arme [zostaną rozwiązane]^a.

Ratione [w sprawie] Citowian pisałem do ojca mego⁹⁴⁷, żeby parierując [trzymając się, podporządkowując się] rozkazowi WXM Dobrodzieja, zajęchał one na WXM Dobrodzieja i osadził tam podstarościę dobrego do dalszej woli WXM Dobrodzieja. Trzeba z tym wszystkim uniwersału WXM Dobrodzieja do włości citowiańskiej, że się ta majątność odbiera na WXM Dobrodzieja i żeby malevoli [*ludzie złej woli*] nie rozumieli, że mój ojciec proprio [s. 10] motivo [z prywatnego powodu] to czyni. JMP [Józef Korwin] Piotrowski deklarował otrzymać u JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy] uniwersał, żeby IMM PP wojskowi non impediant [nie przeszkadzili] zajazdu Citowian na WXM Dobrodzieja.

In negotio [w sprawie] województwa nowogrodzkiego tak właśnie się stało, jak WXM Dobrodziej penetrans cuncta ingenio suo [przenikając wszystko umysłem swoim] do mnie teraz wyrażasz. A zatym za obaczeniem się z XJM w-dą nowogrodzkim [Janem Mikołajem Radziwillem] proponam [zapropnuję], ażeby przy nowych obligacjach, galanterią jaką przysłużył się WXM Dobrodziejowi.

Do JP Towiańskiego⁹⁴⁸ listu nie odsyłałem ex hiis considerationibus [z tych względów]: naprzód, że na też wojskownstwo jeszcze w Saksonii pieczętował JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] przywilej JP [Jozefowi Korwin] Piotrowskiemu. Druga, że tenże JP [s. 11] Piotrowski już zasiadł na sejmiku miejsce wojskiego nemine reclamante [bez żadnego sprzeciwu]

⁹⁴⁷ Stefan Kazimierz Karp (zm. 1710), stolnik mozyrski od 1674, pisarz grodzki żmudzki 1698–1704, podsędek żmudzki od 1705.

⁹⁴⁸ Najprawdopodobniej Michał Kazimierz Towiański, wojski wileński 1709–1723, potem sędzia grodzki wileński.

i per laudum [przez postanowienie] województwa [wileńskiego] jest utwierdzony na tym urzędzie. Trzecia, że stąd kolizja niechybna byłaby i pewnie JP Towiański przeciwko potencji IMM PP Sapiehów nie utrzyma się, którzy JP Piotrowskiego tanquam suum subiectum promovent et sustinent [jako swojego człowieka promują i wspierają]. Na ostatek, że jest in magnis respectibus [w dużym poważaniu] ten człowiek u Domu Sapieżyńskiego i na jego radzie niemal wszystkie interesa Domu tego subsistunt [opierają się], kancelarią wojskową zawiaduje i co chce u IMM PP Sapiehów dokaże. A zatym his stantibus coniuncturis [w tym stanie rzeczy], kiedy Dom Sapieżyński tak erigitur [wyniesiony], bardzo go być sędzę potrzebnego interesom WXM Dobrodzieja. Jakoż w kilku okazjach [s. 12⁹⁴⁹] dosyć jawne dowody życzliwości swojej ku WXM Dobrodziejowi pokazał. Regiment WXM Dobrodzieja, lubo w kompucie oddanym JMP w-dzie wileńskiemu [Kazimierzowi Janowi Sapieże] od XJM hetmana [Michała Wiśniowieckiego] i ręką jego podpisanym nie znajduje się, a drugie, choć później erygowane [utworzone] w nimże inkludowane [włączone] widziałem, deklarował efficere [uzyskać] u IMM PP Sapiehów, że w przyszłym kompucie includetur [zostanie włączony]. W czopowym i szelężnym Mirowi, Nieświeżowi i innym miastom WXM Dobrodzieja deklarował allewiację [ulgi] sprawić, życzył jeno, żebyś WXM Dobrodziej napisał w tym do JP w-dy wileńskiego, gdyż czopowe i szelężne województwa nowogrodzkiego wziął JMP w-da wileński na buławę. Ochronne uniwersały do [s. 14] dóbr WXM Dobrodzieja deklarował podpisać i zapieczętować. Widząc tedy has dispositiones [te skłonności] w nim do służenia WXM Dobrodziejowi przytrzymałem list do JP Towiańskiego, który niepodobna żeby przy wojskowstwie, chyba titulariter [tytularnie], utrzymał się. A zaś niechybny stąd irritament [zdenewrowanie] byłoby JP Piotrowskiego. Będę tedy czekał na ostatnią w tym rezolucję WXM Dobrodzieja. Jeśli WXM Dobrodziej każesz supprimere [zatrzymać] ten list, albo komu należy oddać.

^bPan wojewoda połocki [Dominik Michał Słuszką]^b nic nigdy ze mnie nie wyczerpnął i cokolwiek gada, to nie kryje się z tym, ale się też często zapiera mowy swojej.

Rajtara według woli WXM Dobrodzieja przy sobie zatrzymam dla odnośzenia [s. 15] listów na pocztę. Do P [Jana Kazimierza] Bartoszewskiego list odeślę WXM Dobrodziejowi. Do P [Kazimierza Krzysztofa] Pakosza napiszę, że listy komisarzów przysłałeś WXM Dobrodziej w sprawie jego i upomnę

⁹⁴⁹ Na lewym brzegu strony 12, pionowo szyfrem: „Srodze teraz trudno wiedzieć ex secretioribus [z rzeczy sekretnych] u dworu, pan podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] obawiając się przejęcia listów nic nie chce powiadać. Raz mi za kilkakrotną prośbą powiedział to: «że gdyby Król nasz chciał, toby się wrócił do Polski, ale sam tego nie chce» i zaraz mię zaklinał, żebym tego do WXM nie pisał i zawsze mi mówi, żebym ostrożnie pisywał”. Tekst odcyfrowany na s. 13.

się, żeby przysyłając poń [po niego] przysłał szłapaka deklarowanego, żeby się zdał pod nogi WXM Dobrodzieja. JP marszałkowi upickiemu [Aleksandrowi Janowi Podbereskiemu] oddałem dwa papiery zapieczętowane. Który do wielkich przez to znał się obligacji [zobowiązań] WXM Dobrodziejowi. Ma i sam pisać dziękując za tę łaskę WXM Dobrodziejowi. W augustowskim [Augusta II] konsensie jak ma być data nie może się determinować. Na Wobolniki [starostwo wobolnickie] żeby miał być gravis [uciążliwym] i teraz negavit [zaprzecza].

O wzięciu Peterburka i tu od niemałego [s. 16] czasu już głoszą, w czym konfirmacji jeszcze nie masz⁹⁵⁰. ^b-O panu [Jakubie Zygmuncie] Rybińskim, że traktuje z dworem sekretnie, miał on w ten czas in secreto od księdza nominata poznańskiego [Jana Pawła Gomolińskiego] i od pana [Samuela Kazimierza] Szwykowskiego^b, że zaś skutek non respondent [nie odpowiada] powieści [tj. temu co opowiadają] nie zawsze widzę i tu prawdy domacać się, ile in placentinis [w tym, co się podoba].

JP [Aleksander] Przeddziecki żałuje tego w czym się ongi wymówił i powiada teraz, że z IMM PP Sapiehami młodemi nie będzie inaczej wicherzy jadał, tylko na koniu, żeby prędko mógł uciec kiedy na niego ciasną będzie, a mianowicie z JP generałem wielkopolskim [Janem Kazimierzem Sapiehą] podpitym.

JP Lindorf actu [obecnie] porucznikuje u JP starosty gorzdowskiego [Kazimierza Dominika Ogińskiego], którego chorągiew w kompucie jest, lubo sam znajduje się przy Moskwie. ^b-Teraz panowie Sapiehowie mają [s. 17] dla niego wyjednać u króla szwedzkiego amnestię, w czym jeśli się powiedzie, to i dla starosty żmuydzkiego [Hrehorego Ogińskiego] ma ją potym procurare [załatwić]. Powiedział mi to pan Buczyński^b.

JP w-da witebski [Kazimierz Aleksander Pocij] podobno nie dał na ekonomię pieniędzy, ^b-kiedy od kilku niedziel szeląga nie masz w skarbie królewskim, o co dużo Król Jegomość często melankolikuje, różnych szukając sposobów do zaciągnięcia pieniędzy, ale się nie udają^b.

IMM PP Tyzenhauzowie disparuerunt [zniknęli] z Wilna, bo ich Szwedzi chcieli wziąć i cogere [zmusić] do płacenia kontrybucji za majątności. JMP pisarz [Jan Stefan Tyzenhauz] do Prus rejterował się, a JP starosta diamenski [Jerzy Tyzenhauz] wyrwawszy się z pod warty szwedzkiej bez czapki celeri cursu [szybkim biegiem] [s. 18] przez rynek wileński umykał i gdzieś schronił się. Dla większego tedy asekurowania więźniów trzy tylko bramy wolne Szwedzi zostawili: Ostrą, Wileńską i Zamkową, inne wszystkie zamurowali, albo zarzucili [gruzem, drewnem].

Pan kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] zda się być addictus [oddany] WXM [Karolowi Stanisławowi Radziwiłłowi]. Dosyć różnie u różnych

⁹⁵⁰ Informacje o zajęciu Petersburga przez Szwedów były błędne.

wybadywałem się z daleka, asserrebant [zapewniali], że zawsze dobrze wspominał WXM.

JP Owierkowiczowi należący przywilej oddałem. JMP generałowi wielkopolskiemu [Janowi Kazimierzowi Sapieże] powiem o łasce WXM Dobrodzieja na rekwizycję jego i o cug deklarowany upomnę się.

O relegowaniu [odsunięciu] Menżyka [Aleksęgo D. Mienszykowa] konfirmacji jeszcze nie mamy, lubo P [Kazimierz Mintowt] Czyż, z którym się tu widziałem [s. 19] asserit [uznał] to pro vero et immutabili [za prawdziwe i niezmiennie] cara [Piotra I] dispositione [polecenie], że Szeremet [Borys P. Szeremietiew] generalną objął komendę. JP Medum [Heinrich Wilhelm von Medem] starosta mitawski jeszcze nie powrócił od dworu szwedzkiego, u którego co sprawi, donieść WXM Dobrodziejowi nie omieszkam.

List do XJM hetmana [Michała Wiśniowieckiego] należący oddałem do rąk posztmajstra tutejszego [Glochtitera], do którego racz WXM Dobrodziej listy swoje ordynować [wysłać] do mnie, zawsze mię dojdą. Ja zaś swoje raz na jego ręce, drugi raz do JKs. biskupa wileńskiego [Konstantęgo Kazimierza Brzostowskiego], a czasem pod kopertą JP [Pawła] Gratty sedente occasione et coniunctura temporum [według zwykłych sposobności i zmieniających się okoliczności] adresować będę, a mianowicie za oddaleniem się od Wilna. [s. 20] JMP starosty inturskiego⁹⁵¹ nie masz tu. Który nie wątpię, że będzie obligowany [zobowiązany] WXM Dobrodziejowi za odebraniem wiadomości o skutecznej w rekwizycjach swoich łasce WXM Dobrodzieja.

Przed odjazdem moim z Soł byli tam IMM PP Sapiehowie deducendo competibilitatem [wywodząc o możliwości łączenia] laski [marszałkowskiej] z buławą, bo w przywileju podpisanym na buławę WXL additum [dodano], żeby laska rezygnowana była, ex quo duo ministerii vetante lege [ponieważ według prawa dwa urzędy ministerialne] w jednym Domu być nie mogą. Lecz u dworu naszego nic w tym nie sprawili. Jechali szukać faventiora [przychyłości] u dworu szwedzkiego, który także obsistit in sensum [sprzeciwił się w myśl] dworu naszego, ^bbo z namowy dworu naszego kapelan króla [s. 21] szwedzkiego [Karola XII] zadał mu w tym szkrupuł, żeby nie przywoził króla naszego [Stanisława] do złomania praw, na które przysiągł^b, lecz panowie Sapiehowie rezolwowali [zdecydowali] się i laskę depocere [oddać] dla utrzymania w Domu swoim buławy wielkiej. Marszałek na pewnym miejscu rzekł „Wolę być Aleksandrem Sapiehą, a brataniec hetmana, niżeli żeby onym był książę [Michał] Wiśniowiecki, a ja z laską siedział zagranicą”.

^bPan starosta bobrujski [Jan Kazimierz Sapieha] powiadał o tym dyskursie Karola [XII] z nim; mówił naprzód: „Widzę ja, że moi ministrowie są ujęci od dworu polskiego na was niełaskawego, ale ja was utrzymam,

⁹⁵¹ Michał Jan Tyzenhauz, starosta inturski.

kiedy możecie jeszcze przy lasce utrzymać to dobrze, lecz [s. 22] jeśli to nie może być, to porzućcie onę a buławy nie opuszczajcie, już ty pewny u mnie hetman; pan wojewoda wileński [Kazimierz Jan Sapieha] stary, nie może pracować, a mnie trzeba młodego hetmana, bo się wielka praca na wasze wojsko gotuje”. Kiedy się pytał pan starosta bobrujski o tej pracy, nie chciał [Karol XII] powiedzieć^b. Traktowali IMM PP Sapiehowie z JP w-dą połockim [Dominikiem Michałem Słuszką], żeby per commutationem [przez zamianę] wziął laskę. Jedni asserunt [zapewniali], że onę akceptował tylko hac conditione [pod tym warunkiem], żeby Bobruysk [starostwo] z nią dano; drudzy opowiadają, że mensurando ventura [biorąc pod uwagę przyszłość] odpowiedzieć miał, że nie chce [s. 23] marszałkostwa niepewnego za województwo pewne, co i ja sam z ust jego słyszałem.

JMP wojewodzina wileńska [Teresa Sapieżyna] z JMP starościną mińską [Teresą Zawiszyną] jechały do króla szwedzkiego starając się o libertację na dobra swoje.

JMP [Stanisław] Rusiecki obożny WXL ma porucznikować pod husarską [chorągwią] hetmana WXL [Kazimierza Jana Sapiehy], rezygnuje [z] poruczeństwa petyhorskiemu królewskiemu. Powiadał mi JP Buczyński, że JP starosta bobrujski [Jan Kazimierz Sapieha] za utrzymanie siebie przy buławie deklarował [Karłowi] Piperowi 6 m. [tys.] tal. [36 tys. złp], które ma wypłacić na św. Michał [29 IX]. Insuper [ponadto] JP w-da wileński [Jan Kazimierz Sapieha] rezerwował sobie ad vitae tempora [dożywotnio] corocznie z [s. 24] pensji hetmańskiej po 40 m. [tys.] zł.

JP [Władysław] Czarnkowski chory stąd dużo odjechał, plamy mu jakieś po ciele porobiły się. Chciał być wodą jechać, ale doktorowie nie pozwolili. Wczora tu roczki [sesje sądowe] wileńskie zaczęły się, objął funkcję pisarza grodzkiego JP [Józef Korwin] Piotrowski. P [Michała Kazimierza] Kniazewicza Szwedzi wzięli i trzy miesiące [trzymają] go pod wartą w regimencie Kreycza⁹⁵². Pan Bóg wie jak się z rąk ich wyśliznie, nie pomogła mu protekcja JP starosty płungiańskiego [Kazimierza Franciszka Kryszpina Kirszenszteina]. IMM PP Sapiehowie mieli prosić o wydanie jego.

Komara⁹⁵³ owego szalonego, co był przy P starości żmuydzkim [Hrehorym Ogińskim] w przeszły poniedziałek [30 IV] ujęto u marcin-kanów⁹⁵⁴ i w pałacu JP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy] osadzono. [s. 25] Za odebraniem wiadomości o słabej nadziei życia JP kasztelana żmuydzkiego⁹⁵⁵ oddał Król JM [Stanisław] kasztelanię żmuydzką na

⁹⁵² Przypuszczalnie gen. Karla Gustafa Creutz (Kreutz).

⁹⁵³ Adam Komar (zm. 1708), chorąży wołoski w dywizji H. Ogińskiego, zob. dalej s. 305.

⁹⁵⁴ W szpitalu (przysłanku) prowadzonym przez bractwo św. Marcina przy bernardyńskim kościele św. Anny w Wilnie.

⁹⁵⁵ Eustachy Wilhelm Grotthus, kasztelan żmudzki zm. po 11 IX 1708.

dyspozycję JP [Samuela Kazimierza] Szwykowskiego, ażeby wynalazł takie subiectum [kandydata], po którym urząd litewski mógłby wziąć. Nakłania się tedy do przyjęcia tej kasztelanii JP [Krzysztof] Zenowicz pisarz WXL.

O marszu dalszym wcale nic nie słyhać. Moskwa koło Połocka, Boryssowa i za Berezyną dalej znajduje się. Która Głębokie [Głębokie], tak WXM Dobrodzieja, jako oo. karmelitów funditus [zupełnie] spaliła, ex quo [gdyż] podjazd P starosty płungiańskiego [Kazimierza Franciszka Kryszpina Kirszenszteina] coś tam Moskwy utracił.

Nominacja na biskupstwo żmuydzkie JKs. [Piotrowi] Połubińskiemu już podpisana i zapieczętowana. [s. 26] ^aJP [Kazimierz Michał] Pac kawaler [maltański] niemal lethalter [śmiertelnie] leży tu chory u dominikanów. JP Węgierski przejechał tedy do Króla JM od JP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego]. Powiadał, że JP w-da kijowski do żadnych kombinacji nie przystąpi cum adversa parte [z przeciwną stroną] bez woli Króla JM^a.

P Slizien jest tu przyproawdzony do Trybunału, wczora był wpis przeciwko niemu wołany, lecz że ad questionem [na pytanie] Trybunału kto na niego instyguje [wnosi oskarżenie] nie odpowiedziano od aktorów [powodów, oskarżycieli], wzięto na godzinę i tak zesła sprawa. Czytał JP starosta miński [Krzysztof Zawisza] przed JP pisarzem WXL [Krzysztofem Zenowiczem] i przede mną rekwizycję szwedzką na tego P Sliznia, którą Szwedzi minus culpabitem [mniej winnego] go być znają. Powołał pro homicidis [za zabójstwo] nieboszczyka JP koniuszego WXL [Michała Franciszka Sapiechę]: Siatyckiego, Jefińskiego i Pietraszkę i że ks. Białłozor⁹⁵⁶ w kącie stojąc świecił i JP starosta miński zda się cum sensu Svetico [opinii szwedzkiej] trzymać. Dekreta wszystkie generalnie po olkiennickiej⁹⁵⁷ ferowane skasowano. Za przybyciem JP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy] ma się trybunał limitować, bo też [s. 27] cale [zupełnie] spraw nie masz, wszystko jeno kondemnaty wypadają, bo nikt nie stawa. P Kopia i P Horbatowskiego⁹⁵⁸ nie masz tu, dlaczego [dlatego] P Frąckiewicza i P Mironowicza prosiłem, żeby WXM Dobrodzieja jeśli by się kto wpisał, wzdawać nie dopuszczali.

JMP [Anny?] Tyszkiewiczowej żadnego przyjaciela i sąsiada nie znalazłem tu. Powiedziałem tedy agentowi jej to, co miałem in comissis [zlecone] od WXM Dobrodzieja, w czym jeżeli facilitatem [gotowości do ustępstw] nie pokaże, mandaty [pozwy] wniose. W interesie JP Beza [Daniela Boeza] to tylko sprawiłem, że P Gudelewicz wziął na siebie, iż elekcja będzie prolongowana [odłożona], w czym trzeba, ażebyś i WXM Dobrodziej napisał list

⁹⁵⁶ Krzysztof Białłozor (zm. 1741), kanonik wileński od 1698, główny sprawca tumultu po bitwie olkiennickiej i rozsiekania przez podburzoną przez niego szlachtę Michała Franciszka Sapiehy.

⁹⁵⁷ Dekrety wymierzone przeciwko Sapiehom po ich klęsce w bitwie pod Olkiennikami z 1700.

⁹⁵⁸ Horbatowski, patron (advokat) trybunalski?, agent Karola Stanisława Radziwiłła.

do magistratu [*wileńskiego*] o toż [s. 28] requirendo [domagając się]; contra-henta dos[///], wszyscy niemal ex principalibus [dostojników] [poucie]kali przed persekucją [prześladowaniami].

Upadam zatym do stóp Pańskich [...]
[*datacja*] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

Ja jutro do Soł wracam się. W dobrach WXM Dobrodzieja wielce Szwedzi agrawują [uciskają] poddanych, jako inclusa patefaciunt [załączniki pokazują]. Za powrotem do Soł sprawiwszy instantiales [listy wstawiennicze] Króla JM [Stanisława], poślę.

^bPan wojewoda połocki [Dominik Michał Słuszka] nie dał pieniędzy Królowi [Stanisławowi] jako był obiecał. Z nicz[ym?] [wró?]cił pan Szwykowski^b.

[s. 29] [Do]szedł mię list WXM Dobrodzieja [de] 25 Apr[rilis] [IV]. Królowi JM [Stanisławowi] exponam [ege]statem [przedstawię pustkę] skarbu WXM Dobrodzieja [ja?]ko już kilka razy toż samo enucleavi [wyjaśniałem]. Tego zaś nie zda mi się namieniać, że WXM Dobrodziej dla tej samej racji nie możesz przyjechać asystować Panu, ponieważ przeszłą pocztą sam Król JM pisał do WXM Dobrodzieja dispensado [zwalniając] z tej drogi, a do tego, że z woli WXM Dobrodzieja zelosissime [żarliwie] ongi asekurowałeś Króla JM, że wszelkiej onego dyspozycji WXM Dobrodziej obtemperare [być posłusznym] gotów jesteś, by i ad latus [do boku] Jego, choć zapożywszy się miałeś WXM Dobrodziej przyjechać. Jeśliby zaś mutato sensu priori [zmieniając wcześniejszą myśl] Król JM expeteret [pożądał] bytności WXM Dobrodzieja u siebie, na ten czas opponam hanc difficultatem [przedstawię tę trudność] przybycia WXM Dobrodzieja. O P Wołłowiczu plotki [słyszałem], nie powstał w Nieświeżu, na Wołyniu mieszka.

Gazeta pisana, Z Soł d. 11 Maii [V] 1708

APTor., Kat. II, XIV 78, k. 32

Solennitas [uroczystość] Św. Stanisława [8 V] odprawiła się tu przy celebracji JMKs. biskupa kijowskiego, nominata poznańskiego [Jana Pawła Gomolińskiego] pontificaliter eodemque concionante [który w stroju biskupim występował]. Powinszowania tylko prywatne były Królowi JM. Przy wywiązaniach [prezentach] drabanci ognia dawali po trzy razy. Więcej nie miała hac dies [tego dnia] ceremonii. Nazajutrz zaczęło się nabożeństwo nakazane od Króla JM przez pięć śród ad implorandam Divinam Maiestatem et pacem [dla ubłagania Boskiego Majestatu i pokoju]. W ten dzień celebrował JMKs. biskup pomieniony cum expositione Venerabilis [z wystawieniem Naświętszego Sakramentu]. Król JM i wszyscy do diecezji

obozowej należący spowiadali się i pościli. Posłowie wołkowyscy wczoraj mieli audiencję u Króla JM cum homagio et solitis desiderii instructi [z hołdem, zaopatrzeni w zwyczajne postulaty]. O marsie [marszu] jeszcze nie mamy certitudinem [pewności].

Posłannik moskiewski do obozu szwedzkiego przybył, ale nie akceptowany, relegowany [odprawiony] nazad. Z Radoszkiewicz [Radoszkowicz] z kwatery szwedzkiej die **10 praesentis** [V] przyprowadzono tu do obozu kilkaset więźniów moskiewskich na granicy wziętych. Król JM [Stanisław] na tym tygodniu gwardię swoją musztrował. IMM PP Sapiehowie dziś tu sperantur [są spodziewani] z kwatery szwedzkiej. JMP wojewodzina wileńska [Teresa Sapieżyna] z JMP starościana mińska [Teresą Zawiszyną] przejeżdżając tędy oddawali wizytę Królowi JM.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/II, s. 30–33; nr 6465/IV, s. 209–220

W Sołach d. 11 Maii [V] 1708

[6465/IV, s. 209] Jaśnie Oświecony Miłościwy Księżę Panie i Dobrodziejju mój

Przed przyjazdem moim tu nil transactum [nic nie nastąpiło], coby się mogło oznajmić WXM Dobrodziejowi.

D. 8 [V]. Król JM [Stanisław] był na nabożeństwie w kościele. JMKs. nominat [poznajski Jan Paweł Gomoliński] celebrował pontificaliter [w szatach biskupich] bez pastorału, bo go nie ma z sobą. Tenże JMKs. nominat assistendo [stojąc] tyłem do cymborum [cyborium], z którego wyjęte Venerabile [Przenajświętszy Sakrament] miał kazanie na temat: „Erit unus pastor et unum ovile” [będzie jeden pasterz i jedna owczarnia]. Wywodził bardzo godnie pochwałę unius pastoris [jednego pasterza], na końcu winszował Królowi JM patrona [św. Stanisława], którego i ja z jako najjuniejszą do stóp WXM dobrodzieja [s. 210] veneracją [szacunkiem] winszuję WXM Dobrodziejowi, życząc pleno [pełnym] życliwości corde [sercem], ażebyś WXM Dobrodziej constitutus in immutabili et suprema auge [pozostawał w niezmiennym i największym pomnożeniu] wszelkich szczęśliwości, najwyższych honorów i zupełnego zdrowia plurimos annorum transcendans decades [przekraczając wiele dziesiątków lat życia].

Po nabożeństwie, za powrotem do dworu, Król JM od przytomnych przy sobie zawsze Ichmościów (bo nikogo z gości nie było prócz jednego [Henrika Wilhelma] Wrangła pułkownika) odebrał congratulationes [gratulacje]. Publicznego nie było żadnego powinszowania. JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] wiązał [obdarował] Króla JM pasem z spinkami złotymi z rubinami, [s. 211] JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka]

szablą, inni Ichmoście listownemi wiąźali aprekcjami [życzeniami]. Z rana gardiukurowie [gwardziści] wszyscy stanąwszy na podwórzu, ognia trzy razy dali, a potym przez pół godziny exercitia [ćwiczenia] swoje wszystkie pokazywali. Król JM odwiązał [zrewanżował] się JMP podkanclerzemu szablą złotą, JMP kanclerz tegoż Jegomości wiązał [obdarował] zegarkiem, a JP [Samuel Kazimierz Szwykowski] rządikiem pięknym, kamieniami różnemi sadzonym. Po obiedzie nil particulare intercessit [nic szczególnego nie zaszło] nad inŝe czasy.

D. 9 Maii [V]. Nakazano wszystkim assiduo [stale] będącym przy dworze 5 śród pościć [s. 212] i w pierwszą środę spowiadać się i komunikować na intencję Króla JM, którą nie wąpić, że musi być in utilitatem publicam [na pożytek publiczny] uczyniona, praevit [dał] tedy singulari exemplo [szczególny przykład] Król JM wszystkim, kiedy dziś podczas rannej mszy cum praecipua devotione [ze szczególną pobożnością] spowiadał się i komunikował. Po nabożeństwie był w stancji u JP [Samuela Kazimierza] Szwykowskiego, u którego upodobawszy krzesiwko, wziął. Był potym u JP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki], stamtąd szedł powtórnie do kościoła, gdzie miał mszę JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], cum expositione Venerabilis [z wystawieniem Najświętszego Sakramentu], ^akiedy Venerabile wynosił celebrans z zakrystii, JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] z JP kasztelanem [*łeczyckim Jerzym Antonim Warszzyckim?*] asystowali aż do ołtarza wielkiego, niosąc świece z lichtarzami w ręk^a. Po której [mszy] były suplikacje.

[s. 213] Po obiedzie jeździł Król JM do JP Klinkszteta [Henrika Klingstedta] generała adiutanta swego, o pół mile stąd stojącego. Jadąc mimo stancję JMP [Samuela Kazimierza] Szwykowskiego kazał mu z sobą jechać. Za powrotem Króla JM od JP Klinkszteta odprawiło się zwyczajne nabożeństwo. JMP wojewodzina wileńska [Teresa Sapieżyna] i JMP starościna mińska [Teresa Zawiszyna] reduces [wróciwszy] od króla szwedzkiego [Karola XII] były u Króla JM [Stanisława]. Powiadały, że JP Malewskiemu [Kazimierzowi Franciszkowi Malawskiemu] posłowi trybunalskiemu, chcącemu czytać instrukcję daną od Trybunału, wziął mu król szwedzki z rąk onę i powiedział: „Ego ipse legam et postea habebitis responsum ex [s. 214] cancellariae mea” [ja sam przeczytam i potem otrzymacie odpowiedź z mojej kancelarii].

D. 10 Maii [V]. Król JM [Stanisław] słućał w pokoju mszy. Po mszy była audiencja posła wołkowyskiego P Odachowskiego⁹⁵⁹, które poselstwo znać jest sfabrykowane przez JMP Głuszyńskiego⁹⁶⁰, bo ledwo co miało w sobie, prócz rekomendacji Królowi JM JMP Głuszyńskiego i żeby od

⁹⁵⁹ Może Jan Odachowski (zm. 1737), stolnik żmudzki od 1722, skarbnik lit. od 1726.

⁹⁶⁰ Piotr Dunin Głuszyński, chorążyc wołkowyski, starosta mściłowski.

starostwa mścibowskiego⁹⁶¹, dawno sobie konferowanego, nie był alienowany [odsunięty]. Które to starostwo JP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] na siebie chce wziąć. Były na obiedzie u Króla JM JMP wojewodzina wileńska [Teresa Sapieżyna] i JMP starościna mińska [Teresa Zawiszyna]. Po obiedzie odjechały do Wilna. Król JM jeździł [s. 215] do JMP płka [Gustafa] Ranka.

Powrócił ode dworu szwedzkiego JP Poniatowski młodszy [Stanisław], który przyniósł to, że JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] ustąpił buławy JMP staroście bobrujskiemu [Janowi Kazimierzowi Sapieże] in praesentia [w obecności] króla JM szwedzkiego [Karola XII] i za mandukcją [pouczeniem] jego. Zaraz tedy tego honoru winszował król JM szwedzki JMP staroście bobrujskiemu. JMP marszałek w. WXL [Aleksander Paweł Sapieha] tegoż dnia compulsustemi [!] [rozkazującymi] słowy króla JM szwedzkiego: „Non debes tu capitulare cum tuo rege, sed ad levamen eius conscientiae debes cedere mareschalcatu” [nie powinieneś ty układać się z twoim królem, lecz dla ulżenia jego sumienia powinieneś zrzec się marszałkostwa], rezygnował laskę i już JP Poniatowski tak [s. 216] od JP w-dy wileńskiego na buławę, jako od JMP marszałka na laskę in originali [w oryginał] oddał dziś Królowi JM [Stanisławowi] rezygnację.

Była konferencja z JMP kanclerzem [Janem Stanisławem Jabłonowskim] i JP podkanclerzym [Stanisławem Antonim Szczuką], podobno de subiecto [o kandydacie] do laski. Po nabożeństwie zwyczajnym, wieczera, po której Król JM w grand tryktaka grał. JMP Medum [Heinrich Wilhelm von Medem] starosta mitawski nic nie sprawiwszy w swoich interesach u dworu szwedzkiego, powrócił. Kazano mu drugi raz przyjechać. Ten powiadał, że król szwedzki wszystką swoją kawalerię munstruje piechotą, trybem infanterii, a to [s. 217] dlatego, że kiedy przyjdzie wniść do Moskwy, gdzie trudno będzie dostać tak dobrych koni jak teraz Szwedzi mają, to gdy któremu konnemu zdechnie koń, zaraz go oddadzą pod regiment pieszy i żadnej już z nim oficerowie piesi nie będą mieli trudności względem munsztru, bo będzie umiał dobrze, ^bo co dużo kawaleria mruczy. Tenże pan Medum powiadał, że między Szwedami droga do Moskwy sub dubio [wątpliwa] jeszcze wcale nie jest pewna. Pan Sosnowski rotmistrz pana podkomorzego koronnego [Jerzego Dominika Lubomirskiego] był tu u dworu z tym, że pan wojewoda bełski [Adam Sieniawski] pogodził się z panem wojewodą kijowskim [Józefem Potockim], ale powiada, że król szwedzki nie chce akceptować tej ugody i pana wojewodę [s. 218] bełskiego przyjmować, powiadając: „Quare tempestive non venit” [dlaczego w odpowiednim czasie nie przybył]^b.

Listy podawcze na starostwo chweydańskie przysłał do mnie JMKs. biskup wileński [Konstanty Kazimierz Brzostowski], wyraził przy tym, że ma plenum ius [pełne prawo] do tego starostwa JP chorąży miński [Jan Zawisza].

⁹⁶¹ Starostwo mścibowskie (mściborskie) w pow. wołkowyskim w woj. nowogródzkim.

Odpisałem upewniając JMKs. biskupa, że konsens z żadnej kancelarii na te starostwo nie wyszedł, a choćby cesja znalazła się, ta non evertet [nie przekreśla] słusznego WXM Dobrodzieja do Chweydan prawa et per consequens [na skutek tego] kiedy defectuosum [wadliwe] toć nullum ius [żadne prawo] ma JMP chorąży miński. JMP [Stefan?] Bobrownicki dawno te starostwo, słyszę, zjechał, a ja JMP [Władysława Michała?] Ambroziewiczza doczekać się nie mogę. Względem [s. 219] Zedeykan [starostwa zydejkańskiego] ta decyzja Króla JM stanęła, żeby JP [Gabriel] Kanifer przysiągł, jako pierwiej miał sobie uczynioną cesję od JP [Gedeona Michała] Frąckiewiczza, niż był skontraktował z nim o też starostwo JP starosta miński [Krzysztof Zawisza]. Z czego nie bardzo ma być kontent JP Kanifer. Tenże JMP Kanifer ożenił się z JMP Galińską wojską orszańską, w przeszłą niedzielę [6 V] było wesele pod Mińskiem.

JMP Billewicz⁹⁶² marszałek konfederacji upickiej otrzymał konfirmację swego przywileju na Szymańce⁹⁶³, której JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] nie chciał pieczętować, ex quo [gdyż] za Augusta [II] tę dzierżawę pieczętował JP koniuszemu w. WXL [Danielowi Wyhowskiemu] [s. 220] i tak JMP Billewicz uprosił u Króla JM instantiales [listy wstawienne] do WXM Dobrodzieja i ma z niemi posłać tę konfirmację do pieczęci WXM Dobrodzieja. Ja przestrzegałem, że temuż JMP Wyhowskiemu i tę dzierżawę pieczętowałaś WXM Dobrodziej za terażniejszego Króla JM, ale non considerato hoc [nie zważając na to] zechce podobno próbować szczęścia z tym przywilejem u WXM Dobrodzieja.

D. 11 [V]. Z rana Król JM podpisał instantiales [listy wstawiające się] za Nieswirzem [Nieświeżem] do JMP feltmarszałka Reinszelda [Karla Gustafa Rehnskiölda], bo na jego regiment naznaczona tam kwatery, a zrazu płk Daldorf [Johan Valentin Daldorff] i generał jakiś Clendefelt⁹⁶⁴ wybierali prowianty, także i na regiment Sztenboka [Magnusa Stenbocka] brano stamtądże. Drugie instantiales za [6465/II, s. 30] Mirem podpisał do pułkownika Gildinstera⁹⁶⁵. Daj Boże, żeby jaki skutek to przyniosło. ^a-Te instantiales podpisał JP [Samuel Kazimierz] Szwykowski, bo ja od środy [9 V] dla wielkiego bólu głowy i żołądka z gospody nie mogę się wyruszyć^a. Które to listy dziś zaraz odsyłam. Mszy Król JM słuchał w pokoju. O IMM PP Sapiehach powiadają, że prosto z Radoszkiewicz [Radoszkowicz] pojechali pod Stokliszki i już tu u Króla JM nie mają być.

⁹⁶² Władysław Billewicz, marszałek zawiązanej w 1704 konfederacji upickiej.

⁹⁶³ Szymańce (Simkaiciai?), starostwo niegrodowe szymańskie w d. pow. upickim w woj. trockim.

⁹⁶⁴ Clendefelt, oficer o takim nazwisku nie występuje w zestawieniu A. Lewenhaupta, *op. cit.*

⁹⁶⁵ Przepuszczalnie Nils Gyllenstierna, gen. od 1709?

JMP Woynina⁹⁶⁶ starościna brasławska fatis cessit [zmarła]. Immediate [bezpośrednio] zaś przed swoją śmiercią wydała córkę swoją jedynaczkę [Teresę], za JMP Brzostowskiego⁹⁶⁷, syna JP kasztelana trockiego⁹⁶⁸. Którego to neosponsa [nowo poślubionego] niedawno Moskwa wzięła i nie wiedząc dokąd zaprowadziła. Wjazd na województwo trockie [Jerzego Stanisława Sapiehy] odłożony jest ad [na] d. **18 p[rae]sentis [V]**.

Passim spargitur [tu i ówdzie rozgłaszają], że przeszły JP [s. **31**] marszałek w. WXL [Aleksander Paweł Sapieha], będzie się starał o starostwo żmuydzkie i do onego JP [Andrzeja Kazimierza] Giełguda, mającego już przywilej i wyniesioną elekcję nie dopuści. Regestra deputatów, którzy są praesentes [obecni] w Wilnie zapomniałem ongi inkludować [dołączyć], teraz posyłam. To też od tego księdza, który w Metrykę [*Litewską*] wpisywał słyszałem w Wilnie będąc, że P [Michał Kazimierz] Kocieł [były] w-da trocki ostatniego wtorku zapustnego [**20 II**], za indultem [pozwoleniem] ks. [Aleksandra Mikołaja] Horaina wziął ślub w Uszy⁹⁶⁹, od Krasnego Sioła⁹⁷⁰ niedaleko, z niejaką P Danilewiczową wdową, z domu Korsakówną⁹⁷¹ i zaraz po ślubie odjechał w swą drogę ku Polsce, a dama wróciła się do domu swego. Tenże P Kocieł pisał niedawno do swoich [s. **32**] urzędników, żeby towary do Królewca spławili. Które listy Szwedzi przejęli i według listu jego towary na wicinach [statkach] do Królewca posłali, ale za nie pewnie pieniądze wezmą, jemu nie oddadzą. Alias [inaczej] gdyby nie te listy nigdy o tych towarach Szwedzi nie wiedzieliby.

Gen. Humerhelm⁹⁷² lethaliter [śmiertelnie] chory i wątpię, żeby z tego paroksyzmu wyszedł. Respons od JMP kanclerza [Jana Stanisława Jabłonowskiego] includo [załączam] oraz przy upadnięciu do nóg Pańskich zostaję [...]

Rezolucję P Gudelewicza względem elekcji wójta includo.
[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

Pocztę de [z] d. 6 Maii adresowałem na ręce JP [Pawła] Gratty sub n[umer]o [pod nr] 6.

⁹⁶⁶ Helena Woynina z Ciechanowieckich, wdowa po Michale Karolu Sokolińskim, pisarzu w. lit., a następnie po Michale Woynie Jasienieckim staroście brasławskim.

⁹⁶⁷ Konstanty Benedykt Brzostowski (1682–1722), pisarz lit. 1705–1709, starosta orański, kasztelan mścisławski od 1715.

⁹⁶⁸ Jan Władysław Brzostowski (zm. 1710), kasztelan trocki od 1705.

⁹⁶⁹ Usza, według SGKP nad rzeką Uszą, w d. pow. wilejskim, znajdowały się cztery wsie o tej nazwie.

⁹⁷⁰ Krasne Sioło (Krasnaje), miasteczko w obwodzie mińskim w Białorusi, na wschód od Mołodeczna.

⁹⁷¹ Anna Rachel Kociełowa z Korsaków, 1 v. Danilewiczowa.

⁹⁷² Alexander Hummerhielm (1643–1723), szwedzki gen. mjr od 1701.

PS Czynił też relację Królowi JM [Stanisławowi] in secreto [poufnie] JP [Stanisław] Poniatowski, że wtenczas kiedy perswadował król szwedzki [Karol XII] JP w-dzie wileńskiemu [Kazimierzowi Janowi Sapieże], żeby ustąpił w oczach jego buławy JP staroście bobrujskiemu [Janowi Kazimierzowi Sapieże], JMP w-da wileński prosił prolongacji ad cras [!] [do jutra]. Spytał król szwedzki „Pro quo vis ad cras [czemu chcesz do jutra]; odpowiedział w-da wileński: „Volo in hoc meam uxorem consulare” [chcę to uzgodnić z moją żoną]. Na co król szwedzki rzekł: „Quo modo quomodo vis tuam uxorem consulere, ist pudeas te pudeas” [jest hańbą, że się *nie* wstydzisz radzić swojej małżonki]. I tak bez dalszej deliberacji zaraz uczynił [*Sapieha*] rezygnację buławy.

^a-P Niezabitowski⁹⁷³ stary siedzi pod wartą u płk. Daldorfa [Johana Valentina Daldorffa] za kontrybucję stante [natychmiast], tamże i P [Michał Kazimierz] Kniazewicz siedzi^a.

Samuel Kazimierz Szwykowski do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 15956/II, s. 85–86

W Sołach d. 11 Maii [V] 1708

[s. 85] Monseigneur

Powrócił JP Poniatowski młodszy [Stanisław] od króla JMci szwedzkiego [Karola XII], gdzie przy bytności JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy] i marszałka WXL [Aleksandra Pawła Sapiehy] rezygnacja z buławy wielkiej wzięła swój skutek tym sposobem, że musiał JP marszałek łaskę wielką rezygnować in dispositionem [do dyspozycji] Króla JMci [Stanisława] i tak już JMP starosta bobrujski [Jan Kazimierz Sapieha] hetmanem wielkim.

JMP w-da trocki [Jerzy Stanisław Sapieha] prosił mnie, abym wypisał intencje jego do WXM Dobrodzieja, że chcąc traktować z księciem neyburskim⁹⁷⁴ o dobra [s. 86], życzy sobie z WXM Dobrodziejem spółnie nabywać, obiecując, że pro sorte sua [ze swej strony] te dobra weźmiesz WXM Dobrodziej, które mu się podobać będą, a już to ma być solidius [pewniej] niżeli pierwej.

⁹⁷³ Stanisław Niezabitowski (1641–1717), podczaszy kaliski (rzekomy?), administrator tzw. dóbr neuburskich po księciu Bogusławie Radziwiłł, w tym księstwa słuckiego, pamiętnikarz, zob. S. Niezabitowski, *Dzienniki 1695–1700*, wyd. A. Sajkowski, Poznań 1998.

⁹⁷⁴ Informacja dotyczy sporu o tzw. dobra neuburskie, czyli majątki odziedziczone przez jedyną córkę księcia Bogusława Radziwiłła, Ludwikę Karolinę małżonkę księcia neuburskiego (późniejszego elektora Palatynatu Reńskiego) Karola Filipa.

W przeszły wtorek [8 V] odbierał Król JM powinszowania patrona swego Stanisława Świętego, którego ja z najniższym do nóg upadnięciem winszuję WXM Dobrodziejowi, będąc do zgonu życia WXM Pana i Dobrodzieja najniższym sługą
[datacja]

Szwykowski

Gazeta pisana, Z Wilna d. 15 Maja 1708

APTor., Kat. II, dz. XIV, nr 78, k.32–32v

[k. 32] Miasto tuteczne już się wyplaciło z kontrybucji szwedzkiej, kiedy Królewicz z 4000 tal. bit[y]ch [24 tys. złp] założył na nie. Egzekucje posprowadzane i warty z bram. IMM PP komisarze do wyjazdu są dispositissimi [jak najbardziej gotowi]. XJM [Michał] Wiśniowiecki hetman polny przejechał tędy do dworu. JMP wojewodzina wileńska [Teresa Sapieżyna] wczoraj tu stanęła redux [wracając] od króla JM [k. 32v] szwedzkiego [Karola XII]. Powrót Jegomości swego [Kazimierza Jana Sapiehy] na dziś tu obiecuje. Który stamtąd ma znowu divertere [udać się] do Kowna na komisję, na której tam tak zapłata wojsku, jako i repartitia [podział] na przyszlą zimową konsystencję [pobyt] ma być obmyślona, gdzie i komput wojska proporcjonalny ma być uformowany.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/II, s. 34–57

W Sołach d. 18 Maii [V] 1708

[s. 34] Jaśnie Oświecony Miłościwy Książę Panie i Dobrodzieju mój

Dwie poczty de [z] d. 6 et [i] 11 p[rae]sentis [V] ordynowałem pod kopertą JP [Pawła] Gratty, nie posyłając onych do JMKs. biskupa wileńskiego [Kazimierza Konstantego Brzostowskiego], ponieważ na kilkoro moich listów na ręce ks. biskupa ordynowanych, żadnego dotąd responsu od WXM Dobrodzieja nie odebrałem.

D. 11 Maii. Po południu przyjechał z Polski JMP Rzeczycki⁹⁷⁵ pułkownik JMP pisarza polnego kor. [Michała Potockiego] z ekspedycjami różnemi do Króla JM [Stanisława]. Powiadał, że województwa krakowskie, sandomierskie i lubelskie uczyniły konfederację przeciwko JMP w-dzie bełżkiemu [Adamowi Sieniawskiemu] o poczynione przez kantony [kwa-

⁹⁷⁵ Andrzej Rzeczycki (zm. 1716), płk, dowódca chorągwi husarskiej M. Potockiego.

terunki] agrawacje [szkody]. Samym już [s. 35] wieczorem przyjechał XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] do Króla JM i z JMP kanclerzem kor. [Janem Stanisławem Jabłonowskim] tamże nocował. Przyjazdu XJM hetmana tę powiadają przyczynę, że zapomniawszy wszystkich swoich dyzgustów [niechęci] i kontemptów [uraz], chce się szczyrze z IMM PP Sapiehami, a mianowicie z JMP hetmanem wielkim terażniejszym [Janem Kazimierzem] in praesentia [w obecności] Króla JM et mediante eius autoritate [i przy pośrednictwie jego autorytetu] pokombinować [ułożyć]. Z XJM hetmanem JMP [Antoni Karol] Nowosielski łowczy nadw. WXL i JP [Józef Gabriel] Protassowicz są tylko. JMP [Łukasz?] Baranowicz asystuje także księciu JM, ale ten od trzech niedziel już tu w Sołach znajduje się.

[s. 36] **D. 12 Maii.** Ranny cały czas zszedł na konferencji z XJM hetmanem [Michałem Wiśniowieckim], JMP kanclerzem [Janem Stanisławem Jabłonowskim] i podkanclerzym WXL [Stanisławem Antonim Szczuką]. Msza była w pokoju. Po obiedzie Król JM leżał i czytał pod namiotem, potem grał w grand tryktaka z JP Poniatowskim starszym [Józefem]. XJM hetman grał w bilard z JP [Samuelem Kazimierzem] Szwykowskim. Nabożeństwo zwyczajne pod namiotami odprawiło się. Darował Król JM konia bardzo pięknego JMP Poniatowskiemu młodszemu [Stanisławowi].

D. 13 Maii. Był Król JM na nabożeństwie w kościele, miał kazanie JMKs. [Karol Samuel?] Poniński na theme: „Petite” [proście]. Zaraz na początku contra praxim [wbrew zwyczajowi] kaznodziejów zakazał [s. 37] tres dies rogationum [trzy dni krzyżowe] i wzięwszy materię z tego czemu dies rogationum po polsku tłumaczy się: dni Krzyżowe, wywodził bardzo mądrze et iucunde [i przyjemnie], że pierwszy krzyż jest prosić, drugi prosić a nie uprosić, albo długo prosić, trzeci prosić a uprosić, bo Pan Bóg często daje ludziom to o co proszą, lecz na ich utrapienie i zgubę. Po obiedzie Król JM cały czas pod namiotami przebył, grając sam w grand tryktaka i przypatrując się grającym. Tamże było nabożeństwo zwyczajne i wieczerza. Przyjechał z Słucka P Majewski, sługa JP [Krzysztofa Kazimierza] Sienickiego miecznika lit. Ten powiadał, że pułki dwa moskiewskie, [s. 38] mężykowski i kenawski przeprawiwszy się przez Berezynę poszły ku Rzeczycy⁹⁷⁶. JP starosta żmuydzki [Hrehory Ogiński] z polskimi ludźmi w Mozyrze⁹⁷⁷ znajdował się, żadnej przy nim straży moskiewskiej nie masz, jako udawano. Król JM darował szłapaczka [konika] swego małego JKs. Ponińskiemu kaznodziei.

Przed samym zachodem słońca przybyli IMM PP Sapiehowie od dworu szwedzkiego i zaraz JP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] i JP hetman terażniejszy w. WXL [Jan Kazimierz Sapieha] byli konno u Króla JM. JMP marszałek przeszły [Aleksander Paweł Sapieha] nie jechał, ale się został

⁹⁷⁶ Rzeczyca (Recyca), miasto na zachód od Homla w obwodzie homelskim w Białorusi.

⁹⁷⁷ Mozyrz, miasto na zachód od Rzeczycy.

w stancji. JMP w-da wileński i JMP hetman nie bawiwszy nad godzinę powrócili od Króla JM nazad do [s. 39] miasta w kolasce JMP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki]. Zabawienia się w Radoszkiewiczach [Radoszkowiczach] tę powiadał rację JP w-da wileński, że król szwedzki [Karol XII] dwa dni był zabawny [zajęty] ekspediowaniem JP Lawenhawta [Adama Ludwiga Lewenhaupta] i dlatego pożegnać go nie mogli IMM PP Sapiehowie, aż się ułatwił à negotiis [od załatwiania spraw] król szwedzki. JMP marszałek przeszły czynił relację, że król szwedzki jest zły bardzo na JP w-dę bełzkiego [Adama Sieniawskiego] i na wojsko kwarciane, często mówi: „Castigandi sunt isti nequissimi” [należy karać tych niegodziwców]. JMP w-da wileński będąc u króla szwedzkiego stał w folwarku swoim do Zasławia⁹⁷⁸ należącym. Ten tedy pułkownik, do którego kwatery należał pomieniony folwark [s. 40] nie tylko, że in praesentia [w obecności] samego JMP w-dy kazał zrabować ten folwark, słomy nie pozwolewszy dać dla koni JMP wojewody, lecz przysłał jeszcze dopominając się półtora tysiąca talarów bitych za kontrybucję z tego folwarku. O co kiedy się skarżył JP wojewoda królowi szwedzkiemu, w ten czas razem i P [Karl] Piper namienił temuż królowi, że Szwedzi obręczami żelaznymi zbliżając głowy chłopskie tak onych męczą, że aż oczy na łeb wyłażą. Na to oboje nic nie odpowiedział, z izby do gabinetu swego rejterował się [Karol XII].

D. 14 Maii. Z rana o piątej godzinie byli na konferencji u Króla JM [Stanisława] obadwa hetmani [Jan Kazimierz Sapieha i Michał Wiśniowiecki] i JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski]. Circiter [około] o godz. 10 konno przyjechali do Króla JM JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] i [s. 41] JMP marszałek przeszły [Aleksander Paweł Sapieha], który długą miał in particulari [na osobności] konferencję z JP kanclerzem, srodze jest malkontent [niezadowolony] z dworu naszego, że był causa resignationis [przyczyną rezygnacji z] laski [marszałkowskiej]. ^b Czynił mi relację pan kasztelan brzeski [lit. Hrehory Kopeć], że powiedział panu kanclerzowi [Jabłonowskiemu]: „Jać nie marszałkiem, ale i WM pan pewnie nie będziesz kanclerzem”. Król Jegomość rzekł słysząc do pana marszałka przeszłego: „Już ja wiem, że ty mnie do śmierci tego nie odpuścisz, żeś złożył laskę”. Na co replikował pan marszałek: „Jać wojować z Waszą Królewską Mością nie mogę, ale wolę prawdę powiedzieć, że nie będę już tak życzliwy Waszej Królewskiej Mości, jakom dotychczas był”^b.

Mszy Król [s. 42] JM w pokoju słucał, obiad jadł pod namiotami. Byli na nim JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha], hetmani oba [Jan Kazimierz Sapieha i Michał Wiśniowiecki], JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski], JP [Antoni Karol] Nowosielski, JP [Franciszek Ignacy] Szyrwiński (któremu podpisał Król JM kapitulację na porucznikostwo petyhorskie cum pensione

⁹⁷⁸ Zasław (Zaslauje), miasto w obwodzie mińskim w Białorusi.

[z pensją] tysiąca talarów [6 tys. złp] annuatim [rocznie]), JP [Stanisław?] Poniatowski. JMP marszałek [Aleksander Paweł Sapieha] odjechał do miasta, evitando [unikając] podobno, żeby nie był posadzony in inferiori loco [na niższym miejscu], będąc już privatus ministerio [pozbawiony urzędu ministra]. Od domowych [ludzi] IMM PP Sapiehów słyszałem, że król szwedzki [Karol XII] miał pisać do naszego Króla JM [Stanisława], żeby z oddaniem marszałkostwa do sejmu zatrzymał się, na którym powinno decidi [się zdecydować], jeżeli ma vacare [wakować] laska, albo nie. Lecz tu u dworu altum silentium [głębokie milczenie] o takowym liście. [s. 43] Po obiedzie pożegnał Króla JM JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] i odjechał za milę na noc wespół z JP marszałkiem [Aleksandrem Pawłem Sapiehą], który wątpię, żeby żegnał Króla JM. Nabożeństwo zwyczajne i wieczerza pod namiotami były.

JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] i inni, co przedtym bardzo expetebat prezencji [oczekiwali obecności] WXM Dobrodzieja do Litwy, teraz bardzo chwałą, że WXM Dobrodziej z daleka patrzysz na wszystkie rzeczy. I JMP w-da wileński ma się rejterować za granicę i żyć in abdito [w ukryciu]. Przybiegł dziś umyślny od JMP w-dy połockiego [Dominika Michała Słuszki], że kapitan, porucznik i z kilką żołnierzami szwedzkimi trzymają sub honesta custodia [pod słuszną strażą] JMP w-dę połockiego i każą sobie płacić za Wołczyn⁹⁷⁹ kontrybucji [s. 44] dwadzieścia kilka tysięcy tynfów. Kiedy tym ludziom szwedzkim dawano stancję przez podwórze, nie chcieli onej przyjąć, ale wzięli pokój w samym pałacu ex opposito [naprzeciwko] stancji JP w-dy połockiego. Strasznie ta wiadomość wszystkich perstrinxit [uraziła], obawiających się, żeby par exemplo [za tym przykładem] nie pociągnano do płacenia za majętności.

^bKsiążę hetman [Michał Wiśniowiecki] z wielką demonstracją afektu pytał mię o WX Mości względem buławy, pytał się jeśli żałujesz WXM tej jego degradacji i powiedziałem, że bardzo WXM jesteś na to żaloszny. Odpowiedział: „Mam tą konsolację [pocieszenie], że marszałek został tylko Aleksandrem Sapiehą”. Potym rzekł: „Jak przyjedzie Książę Jegomość do Litwy, a obaczmy się z sobą, wszystko będzie dobrze”. Pan marszałek przeszedł [Aleksander Paweł Sapieha] [s. 45] mówił przed panem [Samuelem Kazimierzem] Szwykowskiem, że się ma wyprzedzić z Polski i żyć za granicą^b.

D. 15 [V]. Z rana był JMP hetman terażniejszy [Jan Kazimierz Sapieha] u Króla JM. Którego Król JM obligował, żeby żył dobrze z książętami IMM Wiśniowieckimi. Jakoż oba hetmani przyszli tamże ad amplexum [dla ugody] i przyrzekli przed Królem JM w statecznej z sobą żyć przyjaźni. JMP hetman

⁹⁷⁹ Wołczyn (Woucyn), ówczesna własność Teresy Sapieżyny (Słuszkowej) i jej drugiego męża Kazimierza Jana Sapiehy, późniejsza posiadłość Stanisława Poniatowskiego, obecnie wieś w obwodzie brzeskim w Białorusi, na północny zachód od Brześcia.

pożegnawszy Króla JM odjechał do Wilna, gdzie kilka dni zabawiwszy ma jechać do Królewca do Jejmości swojej [Ludwiki Marii], a stamtąd recte [prosto] do obozu pod Białe Błota w Grodzieńskim⁹⁸⁰, gdzie naznaczono ściąganie wojsku miasto Stokliszek. JMP [Łukasz?] Baranowicz pokombinował się z JMP hetmanem względem trzymania Bobruyska [starostwa bobrujskiego]⁹⁸¹, ma wpłacić 2 m. [tys.] tal. [12 tys. złp], a JMP hetman generalną deklarował kwitację. ^aTe dwa tysiące talarów deklarował Król JM oddać JP Baranowiczowi, skoro znajdzie się kontrahent na Mohilow^a.

[s. 46] JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] zapieczętował przywilej na buławę wielką, za co ustąpił mu JMP hetman [Jan Kazimierz Sapieha] starostwa kąkolownickiego⁹⁸². Tenże deklarował wkrótce uiścić się WXM Dobrodziejowi w deklarowanym cugu koni. Za zapieczętowanie przywileju dla P Owierkowiczowi [!] dziękował WXM Dobrodziejowi. JMP podkanclerzy pokazywał się być malkontentem [niezadowolonym] z tego, że in contrarium [wbrew] przywilejowi P Rembowskiemu, drugi WXM Dobrodziej pieczętował, lecz tak P Rembowski, jako P Owierkowicz nie utrzymają się przy Olesiewiczach⁹⁸³, gdyż ja sam na oczy moje widziałem u P Sliznia młodego⁹⁸⁴ (którego w protekcję swoją miał JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha]) przy konsensie [s. 47] króla Augusta [II] przyznaną cesję od ojca [Stefana Jana] jemu, jeszcze in Anno [w roku] 1701. A na starostwo krewskie także przyznana cesja w Trybunale in Anno 1703, d. 30 Aug[usti] [VIII]. Plenissimum [pełne] tedy ius [prawo] P Slizien ma na Krew [Krew] i na Olesiewicz, lubo Krew[o] zajechał P Szumski⁹⁸⁵ sędzia wojska IMM PP Sapiehów, Olesiewicz zaś P Rembowski. Prosiłem tedy JP podkanclerzego WXL, żeby na potym w rekwizycjach [pretensjach] swoich tempestivus [wcześniej] odzywał się do WXM Dobrodzieja, albo rejestr dał tych wakansów, których WXM Dobrodziej nie masz pieczętować, lub też mnie praemoneret [uprzedził], żeby doniósł WXM Dobrodziejowi Jegomości rekwizycję, obviando [zapobiegając] konkurencji [s. 48] privilegiorum [przywilejów], bo i o Olesiewiczach, gdyby był mnie powiedział w Wilnie, albo w Gieranonach, pewnie przywileju P Owierkowicza nie posyłałbym do pieczęci WXM Dobrodzieja.

⁹⁸⁰ Białe Błota, według SGKP wieś w d. pow. augustowskim.

⁹⁸¹ Bobrujsk, miasto w obwodzie mohylewskim w Białorusi.

⁹⁸² Starostwo kąkolownickie (kąkolewskie) w woj. lubelskim.

⁹⁸³ Olesiewicz, królewszczyzna w pow. oszmiańskim, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

⁹⁸⁴ Michał Adam Ślizien (1691–1760), syn Stefana Jana, referendarza lit., podkoniuszy lit. od 1736.

⁹⁸⁵ Najprawdopodobniej Michał Rafał Szumski Dzierzgowski (zm. 1718/1719) podstoli wileński od 1684, sędzia grodzki i podwojewodzi wileński od 1687 (z przerwą w latach 1706–1708?), ewentualnie jego bratanek Kazimierz, horodniczy wileński 1703–1713, podstoli wileński od 1717, sędzia ziemski wileński 1728–1733.

^b-Szkłów⁹⁸⁶ i Mysz⁹⁸⁷ podpisał Król Jegomość panu Poniatowskiemu młodszemu [Stanisławowi] i pan podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] zapieczętował datą pod Słupcą⁹⁸⁸. A też [te same] hrabstwa był dla siebie podpisał podczas bytności Króla naszego w Smorgoniach pan hetman terażniejszy [Jan Kazimierz Sapieha], co uczynił, tako sam przede mną powiadał, dla ochrony, żeby Szwedzi nie palili, jako mieli byli palić Mysz. Teraz tedy, jak się dowiedział, że panu Poniatowskiemu już zapieczętowano, bardzo był malkontent i podobno do WXM po pieczęć uczyni rekurs [odwołanie]^b.

JMP [Władysław Michał] Ambrozewicz wzięwszy ode mnie [s. 49] ekspedycję WXM Dobrodzieja i listy podawcze jechał na Żmuydz dla objęcia Chweydan, w czym rozumiem, że zażyje dosyć trudności, ponieważ JP [Stefan?] Bobrownicki dawno zajął te starostwo. JMP hetman terażniejszy [Jan Kazimierz Sapieha] deklarował patrocinari [patronować] JP Ambrozewiczowi. Z tym wszystkim z zajazdem życzył zatrzymać się, póki Szwedzi nie pomkną się dalej, ex quo [gdyż] zawsze P Bobrownicki z Szwedami mógłby przeszkadzać posesji WXM Dobrodzieja.

Król JM mszę wysłuchał w pokoju. Po mszy obiad jadł. Po obiedzie przechadzaniem się i graniem w grand tryktraka bawił się Król JM. Przyjechał z Szczecina od Królowej JM [Katarzyny] i Księżnej JM Matki [Anny Leszczyńskiej] z listami umyślny. JP Malanowski i JP Scypion⁹⁸⁹ powrócili ode dworu szwedzkiego. Którym dany respons od królów IMM [s. 50] obudwóch [Karola XII i Stanisława] include [załączam]. Także i kopię przywileju na buławę wielką. JP Scypionowi dał król szwedzki libertację, ale taką, że jeśli nie masz nic, żeby nic nie brano z dóbr jego. JMP hetmanowi terażniejszemu [Janowi Kazimierzowi Sapieże], kiedy oddawał przywilej na buławę wielką, król szwedzki [Karol XII] przy powinszowaniu tego honoru, tym zakończył: „Opte ut tibi Deus hanc fortunam et victoriam daret sint mihi” [życzę, aby tobie Bóg dał takie szczęście i zwycięstwo jak mnie]. Dziś widziałem list P [Krzysztofa] Urbanowicza, w którym to wyraża, że po odjeździe IMM PP Sapiehów z Radoszkewic [Radoszkowicz] była wzmianka przed królem szwedzkim o JP hetmanie terażniejszym, na co król szwedzki rzekł: „Optimus vir spero quod habebit felicitatem” [najlepszy mąż, spodziewam się, że będzie miał szczęście].

⁹⁸⁶ Szkłów, miasto nad Dnieprem w obecnym obwodzie mohylewskim w Białorusi, dawny ośrodek dóbr Sieniawskich.

⁹⁸⁷ Mysz, miasteczko w d. woj. nowogródzkim, przypuszczalnie obecna Nowaja Mys pod Baranowiczami.

⁹⁸⁸ W Słupcy w Wielkopolsce przebywał król Stanisław na przełomie października i listopada 1707.

⁹⁸⁹ Przypuszczalnie deputat trybunalski Kazimierz Franciszek Malawski i podstoli lidzki Jan Scipio del Campo.

[s. 51] Po nabożeństwie zwyczajnym i wieczerzy wszyscy do swoich stancji dilapsi sunt [rozjechali się]. Przed wieczorem przy obiedzie była mentio [wzmianka] osoby WXM Dobrodzieja ex occasione [z okazji] danej protekcji dobrom WXM Dobrodzieja przez XJM hetmana [Michała Wiśniowieckiego] za Augusta [II]. Król tedy JM [Stanisław] his formalibus usus [tych słów użył] przy wspomnieniu imienia WXM Dobrodzieja: „Najmilszy to książę” [podkreślenie w tekście]. JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] incomparabilem [niezrównanym] być mienił do kompanii WXM Dobrodzieja. XJM hetman [Wiśniowiecki] z zwykłej swojej addictii summa praeconia tribuebat [życzliwości najwyższą pochwałą świadczył] WXM Dobrodziejowi. Inni Ichmoście non discrepabant a sensu [nie różnili się od myśli] XJM hetmana, jakoż non excesserunt [nie uchylali się] w tym co magnis [wielkim] WXM Dobrodzieja [s. 52] debetur qualitatibus [należy się przymiotom].

D. 16 [V]. Dzisiejszy dzień ex duplice capite solenny [z dwóch powodów uroczysty] był. Z zaczętego obserwowania śród [przestrzegania postów środowych] ad intentionem [na intencję] Króla JM i z przypadającej uroczystości Św. Jana Nepomucena. Król JM był w kościele, miał mszę cum expositione Venerabilis [z wystawieniem Najśw. Sakramentu] JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], któremu efferenti [wyprowadzającemu] Venerabile z zakrystii asystowali JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] i JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] tenentes in manibus [trzymający w rękach] świece z lichtarzami. Po mszy były suplikacje⁹⁹⁰, a potem kazanie, które miał JMKs. [Karol Samuel?] Poniński na theme: „Rogo pro his quos mihi dedisti” [proszę za tych, których mi daliście]. Dowodził być potrzebną intercesję [pośrednictwo] u Pana Boga SS [świętych] patronów, a osobliwie św. Jana Nepomucena patrona sławy. Po mszy [s. 53] jechał Król JM do dworu z XJM hetmanem [Wiśniowieckim], kanclerzem [Jabłonowskim] i innemi konno. Po obiedzie też sama była zabawa co i wczoraj. Przed wieczorem odprawiło się nabożeństwo zwyczajne. Wieczerzy nie było, ex quo [gdyż] Król JM raz tylko ex observantia [z przestrzegania] śród jada w ten dzień.

D. 17 [V]. Circiter [około] o godzinie 9 przyjechał Król JM in assistentia [w towarzystwie] XJM hetmana [Michała Wiśniowieckiego], kanclerza [Jana Stanisława Jabłonowskiego] i innych konno do kościoła. Mszę miał JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński]. Po mszy były suplikacje. Po suplikacjach kazał JMKs. [Karol Samuel?] Poniński na theme: „Assumptus est Christus caelum, euntes in universum mundum praedicate” [Chrystus został wzięty do nieba, idźcie na cały świat i głóście (Mk 16, 19 i 15)]. [s. 54]

⁹⁹⁰ Pieśń przebłagalna: „Święty Boże, Święty Mocny, Święty Nieśmiertelny – zmiłuj się nad nami...”.

Wywodził, że apostołów dlatego P Christus nie wziął z sobą do nieba, że jeszcze nie zarobili byli na niebo i aplikował [przedkładał], że żaden w niebie nie może być, kto na niebo nie zarabia. Po nabożeństwie jechał Król JM do siebie na obiad. Po obiedzie wyjechał do króla szwedzkiego [Karola XII], któremu byli comites itineris [towarzyszami drogi] XJM hetman [Michał Wiśniowiecki], JP Poniatowski młodszy [Stanisław], JP [Antoni Karol] Nowosielski, JP wojewodziec lubelski [Jan Tarło], JP Klinskztet [Henrik Klingstedt]. XJM hetman powiadał, że tak ma przywitać króla szwedzkiego: „Haberem quod dolerem, sed quia ita placuit Maiestati Vestrae contentissimus sum” [mam, co wycierpiałem, lecz ponieważ tak podobalo się Waszej Wysokości, jestem wielce zadowolony].

^aZawczora JP [Antoni Karol] Nowosielski 20 czerw[onych] zł [360 złp] przeciwko 10 stawiając grał w lombra przy Królu JM z JP [Andrzejem] Rzeczyckim. Wygrał zrazu JP Rzeczycki, lecz potym JP Nowosielski i swoje odegrał, i wygrał jeszcze kilkadziesiąt czerw. zł. Kiedy nie chciał już więcej grać JP Rzeczycki succebit [zajął *miejsce*] onemu JP Wilkowski⁹⁹¹ sędzia ziemski sochaczewski i przegrał kilkanaście czerw. zł i tak stąd urosło dicterum [powiedzenie], że dwóch miało sprawę, a sędzia grzywnę zapłacił^a.

JMP Medum [Heinrich Wilhelm von Medem] starosta mitawski pożegnawszy [s. 55] Króla JM odjechał, który cale [zupełnie] desperuje o utrzymaniu się Curlandii przy Polsce, bo już aperte [otwarcie] tam Szwedzi instituunt gubernium suum [wprowadzają swoje rządy]⁹⁹². ^aDo wszystkich regimentów szwedzkich wyszły ordynanse, żeby na trawę konie puszczono, a zatym nie tuszą prędzej, chyba za niedziel cztery ruszyć się^a.

^bJechania Króla Jegomości [Stanisława] do króla szwedzkiego [Karola XII] dwie racje dają. Pierwszą dla rezolucji od króla szwedzkiego na poselstwo pana [Andrzeja] Rzeczyckiego, który z tym przyjechał, że pan wojewoda bełski [Adam Sieniawski] jest życzliwy Królowi Jegomości i gotów jest parierować [podporządkować się] ordynansowi Króla Jegomości z wojskiem, którego trzydzieści tysięcy ma, byle był konserwowany przy swoim honorze i substancji [majątku]. W pisma zaś żadne nie chciał się wdawać pan wojewoda bełski. Jakoż żadnej noty nie miał od niego pan [s. 56] Rzeczycki. Druga racja jechania, że księżę hetman [Michał Wiśniowiecki] ma dziękować królowi szwedzkiemu za przyprowadzenie panów Sapiehów do rezygnacji laski [*marszałkowskiej*], bez której teraz nie tak będą formidabiles [groźni]^b.

Upadam zatym do nóg Pańskich [...]

⁹⁹¹ Adam Wilkowski (zm. po 1727), sędzia ziemski sochaczewski od 1704, podkomorzy sochaczewski od 1718.

⁹⁹² O zamiarach przyłączenia Kurlandii do Szwecji zob. B. Dybaś, *Na obrzeżach Rzeczypospolitej. Sejmik piltyński w latach 1617–1717*, Toruń 2004, s. 244, 250–251.

Teraźniejszą pocztą nic nie miałem od WXM Dobrodzieja i nie wiem, jeśli listy moje stąd pisane doszły rąk WXM Dobrodzieja, ponieważ na żaden nie mam responsu.

[*datacja*] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] uprasza WXM Dobrodzieja, żebyś nie kazał WXM Dobrodziej Kuszlików⁹⁹³ pieczętować jeśli kto roburret [zechce potwierdzić] do pieczęci WXM Dobrodzieja, bo te Kuszliki otrzymał JP podkanclerzy na JP Kuleszę⁹⁹⁴, siostrzeńca swego.

[s. 57] JMP hetman terażniejszy [Jan Kazimierz Sapieha] spod Grodna ma iść w brzeskie województwo, a potym do Polski, a podobno i do Ukrainy. ^bMówił to in secreto [poufnie] hetman, że z wojskiem koronnym nie będzie się bił, chyba tylko będzie perswadował, żeby przystąpili do Króla Jegomości. To także deklarował, że do dóbr ziemskich żołnierzowi ullo pretextu [pod żadnym pretekstem] nie każe się interesować, tylko do królewszczyzn i wcale [zupełnie] chce żyć dobrze z szlachcą^b.

Król szwedzki, kiedy inducebat [doprowadził] do uczynienia rezygnacji laski JP marszałka [Aleksandra Pawła Sapiehę], to mu dał sponsję [obietnicę], że kiedy nie na podobnym, tedy na wyższym niechybnie honorze ma go postawić. Kasztelanę czernihowską post fata [po zgonie] JP Proskiego⁹⁹⁵ podpisał Król JM [Stanisław] JP hrabi Krasickiemu staremu⁹⁹⁶. XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] deklarował być w obozie na terażniejszej kampanii.

Gazeta pisana, Z Wilna d. 20 Maii 1708

APTor., Kat. II, dz. XIV, nr 78, k. 33v

We wtorek przeszły [15 V] powrócili tu IMM PP Sapiehowie i deputaci Trybunału tutecznego od królów IMM [Stanisława i Karola XII]. We środę byli tu na traktamencie [gościnie] u JMP w-dy połockiego [Dominika Michała Słuszki]. Posłowie powiatu pińskiego mieli audiencję u JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy] wyrażając zgubę tego powiatu i prosząc do sowitej hiberny, ale im jednak JMP w-da ekzkuzował [wymawiał] się, że już rządy hetmańskie nie do jego osoby należą, jednak że instabit

⁹⁹³ Kuszliki, starostwo niegodowe w woj. połockim, obecnie wieś w obwodzie witebskim w Białorusi, na wschód od Dżisny.

⁹⁹⁴ Przypuszczalnie Jan Stanisław Kulesza (zm. po 1712), siostrzeniec Szczuki, syn jego siostry Anny zamężnej z Aleksandrem Kuleszą, obożnym upickim.

⁹⁹⁵ Jan Proski (zm. 1708), starosta nakielski 1668–1683, kasztelan czernihowski od 1687.

⁹⁹⁶ Karol Aleksander Krasicki (zm. 1717), kasztelan czernihowski od 1708, kasztelan chełmski od 27 X 1709.

[wstawi się] do JMP starosty bobrujskiego [Jana Kazimierza Sapiehy] hetmana terazniejszego WXL za tym powiatem. Do którego Akademia Wileńska z kongratulacją chodziła. Z którego kancelarii już wszelka wychodzi ekspedycja i recenter [niedawno] dano wojsku ordynans, aby pod Stokliszki w powiecie grodzi[ę]ńskim pod Murowaną Brzostowicą⁹⁹⁷ stawało pro die [na dzień] 1 Iunii [VI], gdzie i JMP hetman WXL znowu dla komputowania i popisu pospieszy. Jutro tu hetmańskie sądy zaczynają się.

Całe wojsko szwedzkie i dwór Króla JM naszego jest w gotowości na pierwszy order [rozkaz] dokąd iść każą. Głoszą tu coś, ale jeszcze niepewnie, jakoby Król JM Stanisław powrócić do Polski miał. O królu JM szwedzkim [Karolu XII], że nie pójdzie do Moskwy, ale do Cesarskiej [Austrii] powróci ma. Trybunał tu agitatur [działa]. W grodzieńskim powiecie płk szwedzki Taube⁹⁹⁸ prowianty nieznośne bierze z dymu, które na dzień uczynią fl. 21 i gr 9, a na miesiąc fl. 596 i gr 20. I tu w województwie wileńskim poczynają na każdy miesiąc po 39 tal. bit[ych] [702 złp] wybierać, czego chłopci nie wystarczają, panom zakładać każą. Jakoż P Taraszkiewicz za 3 dymy na miesiąc wypłacił 1200 tynfów [złp]. JMP Fronckiewicz sędzic liwski pod aresztem szwedzkim fatis cessit [zmarł]⁹⁹⁹. JMP w-dzie połockiemu [Dominikowi Michałowi Słuszcze] politycznym [grzecznym?] aresztem asystują Szwedzi za niewypłacenie kontrybucji 20 000 tynfów [złp] z Wołczyzna. Chłopi nie mając co w domach czynić dla egzekucji, w lasach siedzą, Szwedów tam dla szukania wyjeżdżających, zabijają. Jakoż już w pułku hornowskim 3 żołnierzy nie dostaje. Zabójców Szwedzi 3 złapanych, okowanych, gdy prowadzili z Werek, wszyscy 3 skoczyli z mostu do Wilii i utonęli. JMP [Stanisław] Niezabitowski ratione contributionum [z powodu kontrybucji] za księstwo słućkie w Radoszkewicach [Radoszkowiczach] in detentione [w areszcie]. Administrator werkowski JMKs. biskupa wileńskiego nie mogąc wydołać kontrybucjom ujechał.

Cło ab inductis et evectis [od towarów sprowadzanych i wywożonych] postanowione od JMP w-dy wileńskiego [Kazimierza Jana Sapiehy] skasowane ad instantiam [na interwencję] Króla JM Stanisława. Gen. [Adam Ludvig] Lewenhaupt dziś tu przyjeżdża do króla JM; do Rygi do wojska swego co za ordynans wiezie, sub secretis [poufne]. Z Dysny¹⁰⁰⁰ [na] 6 chorągwi JMP [Franciszka Ignacego] Szyrwinskiego wypadła Moskwa, która jeszcze jest w Połocku. Szwedzi gdziekolwiek stoją, tam ludzie ani sieją, ani orzą.

⁹⁹⁷ Murowana Brzostowica (Berestovica), wieś w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

⁹⁹⁸ Gustaf Adam Taube (1673–1732), szwedzki płk dragonii od 1703, gen. mjr od 1710.

⁹⁹⁹ W liście Karpia z 25 V 1708 jest informacja, że zmarł tam sędzia ziemski lidzki.

¹⁰⁰⁰ Dzisna, miasto w obwodzie witebskim w Białorusi, na zachód od Połocka.

Gazeta pisana, W Sołach d. 25 Maja 1708

APTor. Kat. II, dz. XIV, nr 78, k. 39v-40

[k. 39v] Niespodziewanie tu Król JM Stanisław z kwatery szwedzkiej powrócił, mil 12 od nas stojącego i nihil positivi [nic pozytywnego] przywiózł o ruszeniu się Szwedów. Słysząc jednak, że 12 Junii [VI] ruszyć się mają, ale dokąd ignotum [nie wiadomo]. XJM [Michał] Wiśniowiecki hetman polny lit. dnia onegdajszego pożegnał tu Króla JM i już podobno do obozu pojedzie prosto od siebie. Wojsko litewskie ściągać się będzie pod Brześć, do którego pojechał JMP hetman wielki terazniejszy [Jan Kazimierz Sapieha]. Wczoraj przyjechała tu z Wilna, już to z czwartą wizytą, JMP wojewodzina wileńska [Teresa Sapieżyna] w kompanii z JMP Potockiej podstoliny lit. i samego Jegomości¹⁰⁰¹, a także JMP kawalera [maltańskiego] [Kazimierza Michała] Paca, [k. 40] którzy tu dotąd bawią.

W przyszłą [przeszłą] sobotę [19 V] był tu JMP gen. [Adam Ludvig] Lewenhaupt powracający od króla JM szwedzkiego [Karola XII] i od IMM PP ministrów ex mandato [z polecenia] króla JM [Stanisława] z drogi posłanego, traktowany człowiek wielkiej afirmacji i godności. Ten już pożegnał króla swego. Do wojska swego wraca się, podobno ad expellendum hostem [wypędzenia wroga], który miał uczynić jakąś irrupcję [wtargnięcie] do Inflant, okrutnie saeviendo etiam in insantes [postępując także wobec chorych]. Moskwa już sobie uprzykrzyła rezydencję koło Kopysi, inszego miejsca szuka do lokowania się, gdzie się mają znowu okopować, ale to tylko quies [spokój, wypoczynek] marszu szwedzkiego sprawuje, bo lada wiadomość o ruszeniu szwedzkim to ich do częstej przymusza metafory et instabiles [zmiany i niepewnych] czyni. O powrocie Króla JM naszego jakaś spes renascitur [nadzieja odradza się] do Polski. Onegdaj JMP [Antoni Karol] Nowosielski przysiągł na kasztelanę nowogrodzką.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/II, s. 60-79; nr 6460, s. 13-16

W Sołach, d. 25 Maii [V] 1708

[s. 60] Jaśnie Oświecony Miłościwy Książę Panie i Dobrodzieju mój

D. 18 Maii. Dziś po wyprawionej na ręce JP [Pawła] Gratty sub n[umer]o [pod nr.] 8 poczcie, żadna publiczna wiadomość non accessit [nie przybyła]. JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] i JP podkanclerzy

¹⁰⁰¹ Michał Potocki (zm. 1711?), gen. mjr, podstoli lit. od 1700 i jego żona Barbara z Duninów.

[Stanisław Antoni Szczuka] grali w billar[d] z JP [Samuelem Kazimierzem] Szwykowskim. Obydwóch ograł JP Szwykowski, u pierwszego czerwony złoty [18 złp], a u drugiego 3 tynfy [złp] wygrawszy.

D. 19 [V]. JMP gen. Lawenhawt [Adam Ludvig Lewenhaupt] z rana przyjechał i był na obiedzie we dworze u JP kanclerza [Jana Stanisława Jabłonowskiego]. Po obiedzie nie bawiąc odjechał. Któremu JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] pożyczył kolaski swojej z końmi aż do Wilna, bo tu pożyczoną kolaską czterema końmi był przyjechał. Darował mu także konia pięknego i baryłę wina węgierskiego. JP Lewenhawt ni w czym się nie [s. 61] wydał. Powiadał tylko, że król szwedzki [Karol XII] nie ruszy się, aż trawa będzie się mogła kosić i że mu ma przysłać potym ordynanse, a teraz kazał mu być gotowym do marszu, ^b-a choć to pewna, że już ma ordynans od króla swego^b.

Wieczorem dał revange [rewanż] w billar[d] JP [Samuel Kazimierz] Szwykowski, lecz znowu wygrał u JP kanclerza [Jabłonowskiego] 8 tynfów [złp], a u JP podkanclerzego [Szczuki] siedm [złp].

D. 20 [V]. Z rana otrębowano [otrąbiono], żeby koni po zbożach nie paszono i żeby w nocy nie strzelano. Przyszła wiadomość, że P Frąckiewicz¹⁰⁰² sędzia ziemski lidzki w areszcie szwedzkim umarł, po którym kasztelania wyszogrodzka komu [s. 62] cedet [przypadnie] za powrotem Króla JM [Stanisława] obaczemy. O królewszczyznę po nim starając się przybiegł JP [Jan?] Scypion, umyślnego zaś po toż przysłał JP chorąży lidzki¹⁰⁰³. Gen. Lewenhawt [Adam Ludvig Lewenhaupt] na Żmuydzi, w Kurlandii, w powiatach upitskim, wiłkomirskim i brasławskim ma noviter [na nowo] wybierać przy inszych prowiantach i kontrybucjach z dymów pięciu wóz z parą koni i konia od pięciudziesiąt talarów bitych.

Tu praesentes obecni Ichm[ości] byli na nabożeństwie w kościele. Miał kazanie JMKs. [Karol Samuel?] Poniński na theme: „Haec dixi votis ut non scandalizemini” [Tom wam powiedział, abyście się nie gorszyli (*J 16, 1*)]. Wywodził, że u świata zgorszonego nie masz cnoty, ex quo [gdyż] imaginacja i porozumienie ludzkie każdą cnotę w występki i niecnotę obraca, nabożnych nazywając lizyobraskami [bigotami], [s. 63] mądrych Machyawelami [Makiawelami], moderantów skąpemi, łakomemi, cichych hipokrytami nie-szczyremi etc. Po nabożeństwie wszyscy jechali na obiad do dworu do JP kanclerza [Jana Stanisława Jabłonowskiego]. Przed wieczorem było nabożeństwo zwyczajne, podczas którego Król JM [Stanisław] powrócił od króla szwedzkiego [Karola XII] z XJM hetmanem [Michałem Wiśniowieckim], za którego (jako mi opowiadano) z razu król szwedzki torose [nastroszony]

¹⁰⁰² Kazimierz Jan Frąckiewicz (zm. 1708) wojski lidzki od 1681/1682?, sędzia ziemski lidzki od 1694, kasztelan wyszogrodzki 1708 z nominacji króla Stanisława.

¹⁰⁰³ Franciszek Józef Mosiewicz (zm. 1716), chorąży lidzki od 1694, marszałek lidzki od 1714.

pooglądał, potem za wyeksplikowaniem [wyjaśnieniem] przez Króla JM naszego o dobrych intencjach księcia JM ku interesom jego, weselsze pokazywał oko, jednakże przez wszystkie czas słowa jednego nie przemówił do księcia JM król szwedzki. Król JM nasz, [Gabriel] Kanifer i wołosza króla szwedzkiego przy nim na ówczas [s. 64] będąca w sobotę, to jest wczoraj, strzelali z łuku do czapki, wszyscy chybili, raz tylko Król JM nasz trafił.

Języcy moskiewscy do króla szwedzkiego przyprowadzeni refferebant [mówili] o takowej wojsk moskiewskich subsystencji [stanie]: w Witebsku jest 12 m. [tys.], koło Kopysi 11 m. [tys.], w Połocku (gdzie pod zamkiem i pod cerkwią mają miny podsadzone) 4 m. [tys.]. Baur¹⁰⁰⁴ zostawiwszy tabory w Siebieżu¹⁰⁰⁵, w kilkunastu tysięcy poszedł do Inflant. Inne zaś wszystkie wojska pomaszerowały ku Smoleńskowi. Z takowej tedy uczynionej dyspartycji [podziału] wojsk, nie tuszają Szwedzi, żeby car [Piotr I] dał batalię in confinis [w bliskości] granic naszych jako obiecywał car w Peterburku, który nie jest wzięty uti propalabatur [jak głoszono].

Król JM [Stanisław] darował pięknego konia, [s. 65] którego miał od P w-dy wołyńskiego [Jana Stadnickiego] XJM hetmanowi [Michałowi Wiśniowieckiemu], drugiego P Klinksztetowi [Henrikowi Klingstedtowi] generał adiutantowi swemu. Po wieczery towarzysz JP podczaszego WXL [Jerzego Hieronima Kryszpin Kirszenszteina] oddał Królowi JM konia od pryncypała swego, szłapak główny, z którego bardzo był kontent Król JM. Przed wieczorem samym miał Król JM konferencję prywatną w gabinecie swoim z JMP kanclerzem [Janem Stanisławem Jabłonowskim] i JP podkanclerzem [Stanisławem Antonim Szczuką].

D. 21 Maii [V]. Król JM rano przyjeżdżał do JP podkanclerzego WXL, z którym konferował, zamknąwszy się, więcej godziny. ^b-Ta konferencja była o ekspediowaniu panów Sosnowskiego¹⁰⁰⁶, [Andrzeja] Rzeczyckiego i [por. Stanisława?] Węgierskiego do Polski^b. Po konferencji powrócił Król JM na mszę do dworu. Po obiedzie grał z JP Klinksztetem [Henrikiem Klingstedtem] w grand tryktraka, a XJM [s. 66] hetman [M. Wiśniowiecki] w billar[d] z JP [Stanisławem] Poniatowskim, JMP [Antoni Karol] Nowosielski w contra z JP [Andrzejem] Rzeczyckim, ostatni przegrał kilkadziesiąt czerwonych zł do pierwszego. Przyprowadzono darowanego Królowi JM od JP płk. [Henrika Wilhelma] Wrangla konia strokatego [pstrego, srokatego], którego darujący pretium [wartość] kładł 500 tal. [3 tys. złp], lecz nad sto nie wart więcej.

¹⁰⁰⁴ Rodion Bauer (Baur), rotmistrz w służbie szwedzkiej, w 1700 przeszedł na stronę rosyjską, gen. kawalerii (dragonii).

¹⁰⁰⁵ Siebież, dawne dobra radziwiłłowskie w woj. witebskim, obecnie miasto w obwodzie pskowskim w Federacji Rosyjskiej.

¹⁰⁰⁶ W wojsku służyło wówczas dwóch Sosnowskich, Paweł gen. i Marcin płk; podana wyżej informacja dotyczy prawdopodobnie Marcina.

Poszła ekspedycja do króla hiszpańskiego Philippa [Filipa V], zawierająca w sobie powinszowanie syna księcia d' Asturie¹⁰⁰⁷, data [datowana] w Gieranonach, ex quo [gdyż] tam Król JM odebrał notificatorias [powiadomienie] o urodzeniu się pomienionego księcia. JMP Węgierski dziś ekspediowany do JP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego] z tym, żeby dalszego czekał ordynansu, bo przysłał był prosząc o pozwolenie, żeby mógł pójść z wojskiem do Ukrainy. Nabożeństwo wieczorem było przed kotarką [namiotem], [s. 67] w której sypia Król JM, a wieczera pod namiotami.

JP podczaszemu WXL [Jerzemu Hieronimowi Kryszpinowi Kirszensteinowi] zabrali wszystkie konie Szwedzi. Pisał tedy Król JM prosząc, żeby wrócono. Przyszła wiadomość, że P Dykier [płk Karl Gustaf Dücker] wziął w areszt JP w-dę witebskiego [Kazimierza Pocieja] za kontrybucje z dóbr jego należących. Drugi już to przykład, multiplicat metum paventum paria [zwiększający strach obawiających się podatku]. Hornie¹⁰⁰⁸ wieś otrzymawszy JP [Jan?] Scypion odjechał i ma recurrere [zwrócić się] do łaski WXM Dobrodzieja, żeby concurentia nie była privilegiorum [przywilejów]. Post fata tegoż JP [Kazimierza Jana] Frąckiewicza otrzymał JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] dwie wioski, Koniuchy i Metekany w powiecie lidzkim leżące, na JP Szczukę¹⁰⁰⁹ oberszterlejtanta [ppłka], człowieka bardzo grzecznego i uprasza WXM Dobrodzieja, żebyś nie kazał drugiego przywileju, jeśliby miał wyjść, [s. 68] w swojej kancelarii pieczętować. ^a-Tenże JP podkanclerzy przypomina prośbę swoją przesłaną pocztą wyrażoną, żeby drugi przywilej na Kuszliki spod pieczęci WXM Dobrodzieja nie wychodził, którą to dzierżawę otrzymał JP podkanclerzy na JP [Jana Stanisława?] Kuleszę siostrzeńca swego^a.

D. 22 Maii [V]. Z rana długa była konferencja z JP kanclerzem [Janem Stanisławem Jabłonowskim] i JP podkanclerzym [Stanisławem Antonim Szczuką]. Mszy słuchał Król JM w pokoju. Po obiedzie jadąc na przejażdżkę wstępował do JP podkanclerzego. JMP [Andrzej] Rzeczycki darował Królowi JM pięknego konia czerkieskiego. Przyjechał z Wołynia JP Trypolski młody¹⁰¹⁰, starając się na siebie o starostwo owruckie post fata [po zgonie] JP Potockiego¹⁰¹¹, lecz z niczym powraca, bo immediante [bezpośrednio]

¹⁰⁰⁷ Syn Filipa V, Ludwik książę Asturii (1707–1724), jako Ludwik I król Hiszpanii w 1724.

¹⁰⁰⁸ Hornie (Horna), tenuta (królewszczyzna), wieś w obwodzie grodzieńskim w Białorusi, na wschód od Wołkowyska.

¹⁰⁰⁹ Może Michał Szczuka, cześnik i starosta wąwolnicki, w 1703 zastępca komendanta arsenału wileńskiego, przypuszczalnie syn Gracjana Michała Szczuki, starszego brata podkanclerzego.

¹⁰¹⁰ Antoni Trypolski (zm. 1746/1747), chorąży owrucki od 1706, podkomorzy kijowski od 1722, później czołowy działacz republikański związany z Potockimi.

¹⁰¹¹ Informacja chyba błędna, bowiem Franciszek Potocki, starosta owrucki od 1684, zmarł tuż po 9 IX 1709.

przed jego przybyciem Król JM też same starostwo z okienkiem posłał na ręce i dyspozycję XJM Janusza [Wiśniowieckiego]. Kasztelanię nowogrodzką oddał Król JM JP [s. 69] [Antoniemu Karolowi] Nowosielskiemu, a łowiectwo nadworne WXL post ascensum [po awansie] jego JP [Samuelowi Kazimierzowi] Szwykowskiemu. Nie chciał zaś inaczej akceptować JP Nowosielski kasztelanii nowogrodzkiej, tylko żeby JP Szwykowski zastąpił iura cancellariae [tu: opłaty kancelaryjne]. Jakoż in vim [na mocy] onych JP Szwykowski dał in paratis [w gotówce] JP podkanclerzemu [Szczuce] 200 czerwonych zł [3600 złp]. Nabożeństwo zwyczajne odprawiło się w pokoju, tamże była i wieczerza.

Marszałkowstwo w[ielkie] WXL oddał Król JM na dyspozycję wolną XJM hetmana [Michała Wiśniowieckiego]. ^bPytał mię raz księżę hetman, jeśli Wasza Książęca Mość przyjmiesz łaskę i [s. 70] sam zaraz subiunxit [dodał]: „Nie rozumiem, żeby Księżę Jegomość porzucił kanclerstwo dla marszałkostwa”^b. Prosiłem imieniem WXM Dobrodzieja XJM hetmana, żeby JP [Władysławowi Michałowi] Ambrozewiczowi dodał ludzi dla utrzymania się w Chweydanach przeciwko niesłusznym competitorom [współzawodnikom *do starostwa*], deklarował to uczynić, jeśli recurret [zwróci się] do niego JP Ambrozewicz.

^bPowiadał mi pan [Antoni Karol] Nowosielski in secreto [poufnie], że Król Jegomość [Stanisław] jadąc w kolasce od króla szwedzkiego [Karola XII] powiedział księciu hetmanowi [Michałowi Wiśniowieckiemu], że król szwedzki nie chce przyjąć pana wojewody bełskiego [Adama Sieniawskiego], tylko z polną buławą. I to rzekł król szwedzki, że jeśli Sieniawski będzie hetmanem wielkim, tedy ja znowu powrócę do Polski. Pobiegł Francuz Antoire adiutant pana [Stanisława] Poniatowskiego do księcia nominata krakowskiego [Teodora Potockiego] słyszałem, że cum revocatorias [z odwołaniem], żeby cum adversa parte [z przeciwną stroną] nie wchodził w żadne kombinacje^b.

[s. 71] D. 23 Maii [V]. Był Król JM [Stanisław] na mszy w kościele, która była cum expositione [z wystawieniem *Najświętszego Sakramentu*] ex quo [ponieważ] środa. Kiedy efferebatur Venerabile [wynoszono Najświętszy Sakrament] z zakrystii praeferebant [nieśli] świece z lichtarzami JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] i JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka]. Po mszy [były] suplikacje. Wstępował Król JM do JP podkanclerzego, gdzie podpisał przywileje na kasztelanię nowogrodzką JP [Antoniemu Karolowi] Nowosielskiemu, a na łowiectwo nadw. WXL JP [Samuelowi Kazimierzowi] Szwykowskiemu. Po obiedzie grał Król JM w grand tryktraka z P Klinskztetem [Henrikiem Klingstedtem]. XJM hetman [Michał Wiśniowiecki] pożegnał Króla JM i odjechał prosto do Wilkowiszek, nie wstępując do Wilna. Jechał wspólnie z XJM hetmanem JP kasztelan nowogrodzki terażniejszy, który dziś immediate [bezpośrednio] przed samym obiadem na tę senatorię poprzysiągł. Orację zachował [s. 72] do [rad]y] senatu, teraz oblał tylko nogi Króla JM.

Dał mi znać JP Janiewicz, że Szwedzi staw niechniewicki¹⁰¹² chcą spuścić, prosiłem tedy o list Króla JM, lecz Król JM ex ratione parvitatatis materiae [z powodu zbyt drobnej sprawy] nie chcąc sam pisać, zlecił JP kanclerzowi [Janowi Stanisławowi Jabłonowskiemu], który obligatissime [zobowiązująco] pisał do gen. Mayerfelda [Johana Augusta Meyerfeldta] imieniem Króla JM i swoim, bo z pomienionym generałem ma wielką przyjaźń, prosząc żeby tak dobra, jako i staw niechniewicki miał w konserwacji i respekcie i żeby zakazał ludziom swoim grobli rozkopywać. Tenże JP kanclerz trochę przedtym mówił przede mną, żeś WXM Dobrodziej zapomniał o nim, kiedy i jedną literą nie chcesz odezwać się do niego. Prosiłem, żeby dał okazję WXM Dobrodziejowi do pisania przez odezwę swoją. [s. 73] Deklarował tedy pierwszą pocztą pisać do WXM Dobrodzieja.

Nabożeństwo wieczorne odprawiło się pod namiotami, po którym zaczął Król JM w grand tryktraka grę we trzech, to jest sam Król JM, JP łowczy [Samuel Kazimierz Szwykowski] i JP Klinksztet [Henrik Klingstedt], z tą obligacją, że nie wprzód będzie się godziło porzucić cursum [bieg; *tu: udział w grze*] gry któremukolwiek z tych trzech graczy, aż przegrawszy sto czerwonych zł [1800 złp]. Dziś wygrał JP łowczy 4 czerwone zł [72 złp]. Drugich dni komu succedet [przypadnie *szczęście*] obaczemy.

Odebrałem tą pocztą razem dwa listy od WXM Dobrodzieja, de 2 et 9 praesentis [V]. Król JM bardzo był kontent kiedym powiedział, że WXM Dobrodziej będziesz cooperator commissorum [współdziałał *przy realizacji zleceń danych*] XJM [s. 74] nominatowi krakowskiemu [Teodorowi Potockiemu] i że XJM Dobrodziejka [Anna Radziwiłłowa] będzie wkrótce w Szczecinie.

JP [Władysław Michał] Ambrozewicz na przeszłym tygodniu z listami podawczemi pojechał do Chweydan, lecz zastanie już tam pewnie P [Stefana?] Bobrowickiego. Chweydany są w bardzo dobrym położeniu nad rzeką Jura¹⁰¹³. Wsi do tego starostwa należące graniczą niektóre z Prusami i są najbliższe Memla alias Kłoypedy¹⁰¹⁴. Z samych Chweydan nie ma być więcej nad 3 albo 4 mile do granicy pruskiej. Wiele zaś jest wsi i siła czyniły intraty wiedzieć nie mogę, wziąwszy jednak w tym informację uwiadomić WXM Dobrodzieja nie omieszkać.

JP podkanclerzemu [Stanisławowi Antoniemu Szczuce] list oddałem, który upewnia, że te i inne podobne bagatele non alterabunt [nie zmienią] jego [s. 75] przyjaźni ku WXM Dobrodziejowi, w której asekurował, że WXM Dobrodziej równego mu nie znajdziesz. Sp[er]op[er]ondit [spodziewa się] przy tym, że takowym plotkom ullam unquam adhibebit

¹⁰¹² Staw w Niehniewiczach, dawnym miasteczku i dobrach radziwiłłowskich.

¹⁰¹³ Jura, rzeka w Litwie, dopływ Niemna.

¹⁰¹⁴ Memel (obecnie Klajpeda), miasto portowe na samej północy dawnych Prus Brandenburskich, teraz w Litwie.

credulitatem [żadnej nigdy nie dawał (*K. S. Radziwiłł*) wiary]. Narzekał niby na mnie, że to oznajmił WXM Dobrodziejowi, lecz ja nie mogłem tego subticere [przemilczeć], kiedy nie tylko przede mną, lecz i przed JP łowczym [Samuelem Kazimierzem Szwykowskim] swoje w tym deposit [wylewał] żale. List do JP hetmana w. WXL [Jana Kazimierza Sapiehy] odesłałem przez pewną stąd okazję do Wilna, gdzie jeśli samemu mi przyjdzie tamże być, powinszować od WXM Dobrodzieja terazniejszej praeminencji [pierwszeństwa] i interes Chweydan przypomnieć protekcji JMP hetmana będę miał na dobrej pamięci. ^bDobry to sposób co Wasza Mość Dobrodziej [s. 76] piszesz, żeby hetmani swoje differencje sami między sobą uspokoili sine lanieni multorum [bez ranienia wielu], lecz że dobra między nimi będzie cointelligencja [współpraca] wszyscy tuszą, a to dlatego, że Król do obudwóch afekt i konfidencję, wzajemnie oni także do Króla i tak mediante hac [dzięki temu] jest nadzieja, że będą żyli dobrze między sobą. Książę hetman [Michał Wiśniowiecki] teraz zda się być weselszy i nie tak apprehendować [martwić się] jak pierwszym razem w Wilnie. Z tym wszystkim jakom zrozumiał nie ma dobrego serca do panów Sapiehów^b.

Te wójtostwo w Samborszczyźnie, o które piszesz WXM Dobrodziej dla JP chorążego przemyskiego¹⁰¹⁵ od dwóch niedziel już oddane i zapieczętowane dla JP Czarneckiego¹⁰¹⁶ pułkownika JP podkomorzego kor. [Jerzego Dominika Lubomirskiego].

^bSłyszałem z daleka, że książę hetman [Michał Wiśniowiecki] sam marszałkiem [s. 77] chce zostać, odprawivszy jedną kampanię, a buławy ma ustąpić panu [Kazimierzowi Aleksandrowi, *lub raczej* Ludwikowi Konstantemu] Pocijowi, ale też marszałkiem go zrobić. ^a*Soli, soli*^a Król nasz [Stanisław] te teraz ode dworu szwedzkiego wziął rezolucję, że ma wcale powrócić do Polski i już to jest conclusum [postanowione], co w wielkim to jest sekrecie, a ja już o tym od trzech [osób] słyszałem. Ma iść z Królem naszym do Polski Lewenhawt [Adam Ludvig Lewenhaupt], od którego cztery tylko regimeta bierze król szwedzki [Karol XII] dla umocnienia będącego przy sobie wojska. ^aNiektórzy zaś twierdzą, że Lewenhawt [*pójdzie z Karolem XII*] ale kilka regimentów z będącego przy sobie wojska doda król szwedzki Królowi naszemu^a. Po uskromieniu wojska koronnego pójdzie Król nasz w Ukrainę ze Szwedami i wojskiem polskim i litewskim. Pan wojewoda bełski [Adam Sieniawski] wcale non admissus [nie przystąpił *do króla Stanisława*] i nie ma admitti [przystąpić], chyba przy polnej buławie. Król zaś szwedzki [Karol XII] prosto pójdzie do Moskwy i nie bawiąc ma się ruszyć i Król Jegomość nasz [Stanisław], także traktem na Brześć^b.

¹⁰¹⁵ Maciej Józef Ustrzycki (zm. 1737), chorąży przemyski od 1707, podkomorzy przemyski od 1713, kasztelan lwowski od 1730.

¹⁰¹⁶ Józef Czarnecki, płk wojsk kor., oboźny wojskowy.

[s. 78] **D. 24 Maii.** Rano była konferencja u JP kanclerza [Jana Stanisława Jabłonowskiego]. Mszy słuchał Król JM w pokoju. Po mszy był obiad pod namiotami. Król JM zły bardzo na P Meduma [Heinricha Wilhelma von Medema] starostę mitławskiego[!], że złą uczynił relację o interesach kurlandzkich, bo gdy teraz za bytnością swoją w Radoszkewiczach [Radoszkowiczach] Król JM z wielką zelością [pasją] mówił królowi szwedzkiemu [Karolowi XII] in negotiis [w sprawach] Curlandii, król szwedzki zadumiany na to powiedział, że pierwszy raz o tym słyszy i jako nigdy nie pretenduje Kurlandii, tak z tym oświadczał się, że w żadne tameczne rządy i sądy wdawać się nie chce, zostawując liberum dominium [wolne władztwo] nad oną Królowi JM naszemu [Stanisławowi], jak przed tym bywało.

Po obiedzie Król JM zaczęta wczoraj grę kontynuował i przegrał do JP Klinszteta [Henrika Klingstedta] 14 czerwonych zł [252 złp], do JP [Samuela Kazimierza] Szwykowskiego czerw[wony] zł [18 złp]. Przed wieczorem JMP wojewodzina wileńska [Teresa Sapieżyna], JP [Kazimierz Michał] Pac kawaler [maltański], [s. 79] JP podstoli WXL z Jejmością swoją [Michał Potocki z żoną Barbarą z Duninów]¹⁰¹⁷ stanęli tu we Sołach. Powiadał mi JP Gąsowski¹⁰¹⁸, że JMP wojewodzina wileńska przyjechała do Króla JM w interesie swoim względem Szmigła¹⁰¹⁹. Nabożeństwo ordynaryjne było w pokoju. Wieczera pod namiotami, na której byli goście nowo przybyli.

D. 25 Maii. Rano przyjechał do Króla JM [Stanisława] JMX Wittemberg [Maksymilian Emanuel, książę wirtemberski, płk szwedzki]. Msza była w pokoju, tamże i obiad. Siedzieli u stołu: JMP wojewodzina wileńska [Teresa Sapieżyna], JMP podstolina WXL [Joanna Florencja Szymkowiczowa], książę Wittemberg, JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski], JP [Kazimierz Michał] Pac kawaler [maltański], JP podstoli WXL [Jerzy Wawrzyniec Szymkowicz], JP wojewodziec lubelski [Jan Tarło], JP Poniatowski starszy [Józef]. Król JM nie siedział u stołu, bo w piątek raz jada i to przed wieczorem. Po obiedzie JMP wojewodzina wileńska odjechała, której kiedy [brak kolejnej strony (stron?) tego listu].

[nr 6460, s. 13] proszeni Ichmoście ode mnie dawniej nie chcieli ekspostulacji [prośby] mojej donieść ratione [z powodu] powiedzianych przed JP podkanclerzym [Stanisławem Antonim Szczuką] bajek. Prosiłem o to JP Gąsowskiego marszałka samego, teź JMP wojewodziny [Teresy Sapieżyny], który tę mi dał imieniem JMP wojewodziny rezolucję, że JMP wojewodzina

¹⁰¹⁷ Król Stanisław przed 6 IV 1708 mianował na ten urząd Jerzego Wawrzyńca Szymkowicza.

¹⁰¹⁸ Gąsowski, marszałek dworu wojewodziny wileńskiej Teresy Sapieżyny.

¹⁰¹⁹ Śmigiel, miasto w pow. kościańskim w woj. wielkopolskim, ówczesna własność Stanisława Leszczyńskiego; Teresa z Gosiewskich Sapieżyna przypuszczalnie chciała zakupić te dobra w celu przekazania ich związanemu z Wielkopolską staroście generalnemu Wielkopolski Janowi Kazimierzowi Sapieże i jego żonie Ludwice z Opałińskich.

przyznaje się, że o tych chimerycznych kilkunastu starostwach mówiła przed JP podkanclerzym, co uczyniła nie bez fundamentu, bo czytała pewny list w tej materii pisany, jaki zaś to list i od kogo powiedzieć nie chciała. I tak z tej samej skrupulacji w wydaniu autora tego listu, colligitur [wnioskuję się], że to było merum figmentum [czyste kłamstwo] i bodaj non de proprio seminatricis proveniens ore [czy nie z własnych pochodzące ust *autorki*].

Odjechała z JMP wojewodziną wileńską [Teresą Sapieżyną] JMP podstolina [s. 14] WXL [Joanna Florencja Szymkowiczowa]. JMP podstoli WXL [Jerzy Wawrzyniec Szymkowicz] i JP [Kazimierz Michał] Pac kawaler [*maltański*] pozostali jeszcze tu. JP kawaler jutro albo w niedzielę [27 V] pewnie ma przysiąc na marszałkostwo nadworne WXL. Nabożeństwo wieczorne zawczasu odprawiło się, po którym jadł Król JM.

Od JP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki] i od JMP hetmana [Jana Kazimierza Sapiehy] responsa odsyłam oraz upadam do stóp Pańskich [...]

^aKról JM [Stanisław] darował królowi szwedzkiemu [Karolowi XII] dwóch wie[li]błądów i odesłał one w przeszły poniedziałek [21 V] do Radoszkiewicz. Książę [Maksymilian Emanuel] Wittemberg jutro jedzie do Wilna z JP kasztelanem brzeskim [Hrehorym Kopciem], JMP wojewodziec lubelskim [Janem Tarłą] i JP Poniatowskim młodszym [Stanisławem]^a. [datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

^aPisał do mnie posztmajster wileński [Glochtitler] zawczora, że ma pakiet listów WXM Dobrodzieja do brata mego¹⁰²⁰, więc odpisałem, żeby przez okazję nadarzącą się JMP Białkowskiego odesłał te listy do Wobolnik^a.

[s. 15] PS JMP [Hieronima?] Żaby list includo [załączam], który requisivi [nalega na] mnie, żebym dwa interesa jego doniósł WXM Dobrodziejowi. Pierwszy ratione [względem] chorągwi, że onej dalej assistere [asystować] nie może i utrzymywać kosztem swoim, nic nie biorąc od JP porucznika na komendę, non sufficit [nie wystarcza], a zatym suplikuje, żeby to nie szkodziło łasce WXM Dobrodzieja. Drugie, że życzy sobie nabyć starostwo brasławskie¹⁰²¹ u WXM Dobrodzieja, za które ostatnim słowem chce dać siedm tysięcy tal. bitych [42 tys. złp], przy tym ustępuje kapitulacji swoich, w czym o finalną uprasza WXM Dobrodzieja rezolucję.

[s. 16] XJM starosta lidzki [Michał Antoni Radziwiłł] przysłał umyślnego dziś do Króla JM [Stanisława] z listem, prosząc o eliberację [uwolnienie]

¹⁰²⁰ Jan Karp (ok. 1673–1710), cześnik żmudzki od 1703, starszy brat Jozafata Michała Karpia, od 1707 administrator należącego do K. S. Radziwiłła starostwa wobolnickiego w woj. trockim, zob. S. Karp, *Starostwo wobolnickie (1707–1709) w świetle listów Jana Karpia, cześnika żmudzkiego. Wpływ wojny północnej na gospodarkę ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego*, „Studia Podlaskie” 19, 2011, s. 127–138.

¹⁰²¹ Starostwo brasławskie w d. woj. wileńskim.

siebie spod warty Szwedów, którzy go wespół z księżną JM¹⁰²² trzymają pod wartą, pretendując żeby zapłacili za Metele¹⁰²³ po stu talarów [600 złp] z dymu. Pisał tedy zelotissime [bardzo gorliwie] Król JM do Cedrielma [Josiasa Cederhielma] prosząc, żeby doniósł królowi szwedzkiemu [Karolowi XII] niesłuszne wzięcie w areszt księcia JM jadącego do Króla JM [Stanisława] i żeby reprezentował temuż królowi tak wielką niesprawiedliwość w wymaganii po stu talarów z dymu. Co za respons będzie impatientissime [niecierpliwie] czekamy.

JMP [Krzysztofa?] Zenowicza szukali Szwedzi po Wilnie chcąc go sequestrować [zatrzymać] za kontrybucję z dóbr, lecz zawczasu evasit [uciekł] do Prus.

Gazeta pisana, Z Soł, d. 1 Iunii [VI] 1708

APTor, Kat. II, dz. XIV, nr 78, k. 41

Jeszcze nie mamy nic o dalszym marsie [marszu], słyhać coś, że po szwedzkich świętach¹⁰²⁴ mamy się ruszyć, ale takie wiadomości i u nas się często mylą. Król JM [Stanisław] ma tam jeszcze jechać na kwaterę króla szwedzkiego [Karola XII] powrotu czekając jego od Berezy [Berezyny]. JMP kawaler [maltański Kazimierz Michał] Pac przysiągł tu w niedzielę przeszłą [27 V] na laskę nadworną lit., zapraszał Króla JM na święto Bożego Ciała [7 VI] do Wilna, ale wątpię, żeby był. IMM PP [Andrzej?] Rzeczycki, JMP pisarz polny Sosnowski¹⁰²⁵, JMP podkomorzy¹⁰²⁶, koronnych [wojsk] pułkownicy już ekspediowani nazad, tak do pryncypałów swoich, jako też i do inszych.

Przejeżdżał tu wczoraj tędy kawaler grzeczny, major artylerii saskiej, do króla szwedzkiego. Z czym nie odkrył się, ani go też egzaminowano, ale będąc u Króla JM [Stanisława], lubo na małych dyskursach, wyraził, jako król JM August [II], lubo wzywany nieraz od PP Polaków do powrotu, nie myśli o tym, ani jest in statu [w stanie], owszem zna się dobrze, że nie jego, ale pieniędzy jego potrzebują, których teraz nie ma. Przydał i to, jako mu noga dotąd zagoić się nie może, co go pies ukąsił jeszcze podczas kwater szwedzkich w Saksonii.

¹⁰²² Marcjanna z Siesickich (zm. 1736), od 1704 żona Michała Antoniego Radziwiłła.

¹⁰²³ Metele (Meteliai), wieś w Litwie, na południe od Olity.

¹⁰²⁴ Według kalendarza juliańskiego, w praktyce używanego wciąż jeszcze w Szwecji, tzw. Zielone Świętki, czyli święto Zesłania Ducha Św., wypadło 6 VI 1708.

¹⁰²⁵ Przymyślnie pisarz wojskowy, płk Marcin [?] Sosnowski.

¹⁰²⁶ Może podkomorzy kor. Jerzy Dominik Lubomirski.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/II, s. 80–99

W Wilnie d. 3 Iunii [VI] 1708

[s. 80] Jaśnie Oświecony Miłościwy Księżę Panie i Dobrodzieju mój

Sprowadziły mię tu do Wilna trzy racje. Naprzód cura salutis [troska o zdrowie], bo te po onegdajszych kilkudniowych paroksyzmach, indigebat medica ope [potrzebowało pomocy lekarza]. Powtórę zaszła mię rekwizycja [żądanie] od PP patronów [adwokatów], ażebym albo sprawy z P Kiersnowskim przysyłał, albo sam dla ujęcia jego zjechał. Wolałem pośledniejszy adimplere conditio [wypełnić warunek], kiedy pierwszej impar [nieobecny] byłem nie mając żadnych spraw u siebie służących WXM Dobrodziejowi, które mają być we Gdańsku, bo odebrawszy od P [s. 81] Horbatowskiego agenta, JP [Jan Kazimierz] Bartoszewski oddał one z skrzynką JP [Janowi] Dzikowskiemu. Lubo tedy wpisał się był JP Kiersnowski z WXM Dobrodziejem ratione [z powodu] długu po nieboszczyku Kiersnowskim łowczym nowogrodzkim, przecie dał się umolifikować [ułagodzić] i deklarował być cierpliwym do Św. Jana [24 VI], a potym będzie prosequował [postępował w sądzie]. Dlaczego trzeba będzie ^asprawy do tego należące ze Gdańska przysłać i informację jurystów [prawników]^a. Na ostatek, deklarowali byli comparare [stawić się] na Zielone Świątki [27 V] P Żagowicz i P Gawłowicki i chciałem z którymkolwiek z nich kontraktować o wójtostwo [s. 82] imieniem P Beza [Daniela Boeza], lecz non adfuerunt ob metum [nie przybyli z obawy] Szwedów. To zaś już conclusum [postanowiono], że PP magistratowi [rajcy] requisiti [upomnieni] imieniem WXM Dobrodzieja przez JP Gudelewicza, deklarowali nie obierać wójta i elekcji nie stanowić, nie dołożywszy się w tym WXM Dobrodzieja.

Listy WXM Dobrodzieja do mnie, jedne de [z] 17 Maii [V] ode dworu odesłano mi, drugie de 23 Maii tu zawczora oddał P posztmajster tutejszy [Glochtitler]. Przywilej zapieczętowany na Chweydany odsyłam¹⁰²⁷ i respons JP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki]. P [Stefan?] Bobrownicki nie [s. 83] ma i jednego przy sobie Szweda, tylko wołoszę swoją, która za ruszeniem się króla szwedzkiego [Karola XII] będzie musiała sequi eius vestigia [iść w jego ślady]. A zatym na ów czas będzie mógł objąć te starostwo JP Adamowicz, który od dwóch niedziel w tamten kraj odjechał.

¹⁰²⁷ Na lewym boku s. 80 pionowo, dopisane 3 VI 1708: „Przywileju na Chweydany nie odsyłam teraz, bo odebrałem wiadomość, że JP [Władysław Michał] Ambrozewicz dziś tu będzie chcąc dekret otrzymać na P [Stefana?] Bobrownickiego. Jakoż jutro zaraz sprawę wpisemy i lubo dziś miałem stąd odjechać, zatrzymam się do jutra. Przywilej zaś potrzebny będzie do sprawy”.

Eksplikacja [objaśnienie] danych imion księciu JM Albrychtowi¹⁰²⁸ Salomona i Beniamina skutecznie diluet opiniones [usprawiedliwia opinie] tych, którzy imaginabantur [wyobrażali sobie] być assumptum patronum [własnym patronem] Salomona mądrego Starego Zakonu.

Podczastwo słonimskie odeśle JP Buczyńskiemu¹⁰²⁹ i obowiąże go, żeby był obligowanym WXM [s. 84] Dobrodziejowi. JP [Gedeon Michał?] Frąckiewicz wcale widzę nie będzie wpisywał sprawy swojej z WXM Dobrodziejem tego Trybunału, kiedy wszędzie tu w Wilnie rozgłosił, że się zgodził już z WXM Dobrodziejem, o co kiedy mię pytają mam się permissive [obojętnie], nie negując tego. PP patronowie [adwokaci] upominali się o pensję, lecz ich asekurowałem, że PP administratorowie są teraz insufficientes [niezdadni, *nie są w stanie*] w wypłacaniu jurgieltów i że wszystko onym dojdzie co będzie należało, za przybyciem do Litwy WXM Dobrodzieja. Agent kilka dni jak przyjechał do Trybunału i ten skarżył się, że nie ma czym tu [s. 85] subsistere [się utrzymywać], więc pisałem do JP [Jana Kazimierza] Bartoszewskiego, żeby do dalszej woli WXM Dobrodzieja przysłał mu kilkadziesiąt zł. Patronowie WXM Dobrodzieja obadwa już przybyli do Trybunału i P Kopeć i P Frąckiewicz. Sprawy są potrzebne tu do Trybunału, który sine limitatione [bez odraczania] do terminu będzie się sądził, bo ktokolwiek wpisał by się z WXM Dobrodziejem, po wziętych kilku dylacjach [odroczeniach] bez spraw, trzeba będzie dać się wzdać. Dobrze tedy bardzo byłoby, żeby jakim sposobem ze Gdańska do Wilna mogły być odesłane.

^bPan wojewoda połocki^b [Dominik Michał Słuszką] wiele takich [s. 86] ^bnabrał rzeczy jak Radun [starostwo raduńskie] i Dziwenty^{1030-b} i chce koniecznie przy tym się wszystkim post habita aequitate [potem mając *według siebie* słuszne prawa] utrzymać, lecz nie tak podobno pójdą imprezy, jako one disposuit [układał]. ^bRegiment, że^b był zapomniany, czy eliminowany to pewna. ^bSam na swoje oczy widziałem z podpisem księcia hetmana [Michała Wiśniowieckiego] komput. Pan [Ludwik Konstanty] Pocięy srodze teraz in magnis respectibus [w wielkich respektach] u dworu za rekomendacją księcia hetmana [Wiśniowieckiego] i cale [zupełna] o nim ta opinia, że życzliwy Królowi [Stanisławowi]^b.

Na Citowiany uniwersał odeśle do Ojca mego [Stefana Kazimierza Karpia], który pro summa [za najwyższą] poczyta felicitate [szczęśliwość] mieć okazję ad praestanda obsequia [do okazania posłuszeństwa] WXM Dobrodziejowi. [s. 87] ^bZ przywilejem na wójtostwo wileńskie uczynię jak WXM Dobrodziej piszesz, tak bardzo będzie przez to obligowany

¹⁰²⁸ Albrycht Stanisław Radziwiłł, syn Karola Stanisława i Anny z Sanguszków.

¹⁰²⁹ Jan Kazimierz Buczyński, skarbnikowicz trocki, podczasy słonimski, podczasy rzezycki w 1710.

¹⁰³⁰ Dziwenty, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

P [Józef Korwin] Piotrowski, który jest pisarzem wojskowym i u terażniejszego hetmana [Jana Kazimierza Sapiehy].

O Auguście [II] u nas wcale contrarium [przeciwnie] powiadają, że cale [zupełnie] o Polsce nie myśli i teraz in secreto [poufnie] pisze do mnie pan [Samuel Kazimierz] Szwykowski, żebym oznajmił Waszej Księżęcej Mości Dobrodziejowi, że major artylerii króla Augusta przejeżdżając przez Soły do króla szwedzkiego [Karola XII] zwierzył się panu [Stanisławowi] Poniatowskiemu de contentis [o treści] ekspedycji swojej, że król August in demonstrationem integra fidei [dla okazania pełnego zaufania] ku królowi szwedzkiemu nie tylko respuit [odrzuca] [s. 88] propozycje od malkontentów, ale in super [ponadto] przestrzega, że ci malkontenci umyślnie chcą wnieść w kapitulację [porozumienie] z Królem naszym [Stanisławem], aby tym łatwiej mogli ułować Pana i swego dokazać.

O panu [Andrzeju?] Rzeczyckim dawno oznajmiłem^b WXM Dobrodziejowi i w małym było to bardzo sekrecie z czym był przyjechał.

^bPan marszałek [Aleksander Paweł Sapieha] srodze na dwór zły i tak mówi, że życie wprzód mu niech ten weźmie, kto po nim do laski zechce aspirare [dążyć]. Pan podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] cale [wcale] o marszałkowstwie i nie myślał i nie myśli. Pan marszałek na tym cale [zupełnie] jest, żeby laska odłożona była do sejmu ad dispositionem [do dyspozycji] Rzeczy Pospolitej. Księżę zaś hetman [Michał Wiśniowiecki] albo laskę, albo [s. 89] buławę intendit [zamierza] ustąpić panu [Kazimierzowi Aleksandrowi, lub Ludwikowi Konstantemu?] Pocieiowi^b.

O P Rysieckim mutatis magistratibus [ze zmianą urzędników] odmienia się dyspozycja, bo terażniejszy JP hetman [Jan Kazimierz Sapieha] na poruczeństwo husarskie zaciąga JP Konarzewskiego. P. Komar ma być uwolniony, ^bbo in paratis [w gotówce] obiecał dać panu wojewodzie wileńskiemu [Kazimierzowi Janowi Sapieże] dziesięć tysięcy [złp?], a na kilkadziesiąt tysięcy wrócił obli^b. Eadem [tak samo] podobną metodą uwolni się i JP Kniazewicz [Michał Kazimierz Kniazewicz].

[s. 89–91: *Sprawa sporu K. S. Radziwiłła ze starościną starodubowską*¹⁰³¹ o jakieś ciwuństwo, wskazanie na liczne dokumenty potrzebne do skierowania sprawy do Trybunału.]

[s. 91] O sposobie dobrym bardzo sekretnej korespondencji ^bopowiem panu podkanclerzemu [Stanisławowi Antoniemu Szczuce], który rozumiem, że mu się będzie podobał^b. Na niżyńskie¹⁰³² i ostrzkie¹⁰³³ starostwa kon-

¹⁰³¹ Żyły wówczas dwie starościны starodubowskie: Anna Tyszkiewiczowa z Ogińskich (zm. 1748 lub 1752) i Aleksandra Katarzyna Biegańska z Kryszipinów Kirszensztejnów (zm. po 1729). Spór toczył się raczej z wymienianą już wcześniej Tyszkiewiczową.

¹⁰³² Starostwo niżyńskie w d. woj. braclawskim.

¹⁰³³ Zapewne starostwo ostrzyńskie (ostrzyńskie) w d. pow. lidzkim w woj. wileńskim.

firmacyjne przywileja popisawszy dam do podpisu Króla JM [Stanisława], także i na wójtostwo mieleczyckie¹⁰³⁴ z okienkiem przywilej i skoro będą podpisane odeśle WXM Dobrodziejowi.

Do XJM w-dy nowogrodzkiego [Jana Mikołaja Radziwiłła] kilka razy pisałem, życząc accelerationem [pośpieszenia] [s. 92] do dworu, lecz teraz nie bardzo śmiejem w tym nacierać, kiedy Szwedzi sine ulla distinctione personarum [bez żadnego względu na osoby] do płacenia kontrybucji cogunt [zwołują] i w areszt biorą magna nomina [wielkie nazwiska], jako już tego próby były i noviter [ostatnio] na XJM staroście lidzkim [Michale Antonim Radziwille]. JMP podstolina WXL [Joanna Florencja Szymkowiczowa] miała wiadomość z województwa nowogrodzkiego, jakoby XJM starostę kowieńskiego [Mikołaja Faustyna Radziwiłła] Moskwa miała wziąć w Hłyku¹⁰³⁵, czego Boże uchowaj, lecz w tym desideratur [potrzebna] konfirmacja.

W wyrażeniu egestatis praesentis [braku obecności] WXM Dobrodzieja przed Królem JM będą się regulował ad impositam mihi legem [do nałożonego na mnie obowiązku] w terażniejszym liście WXM Dobrodzieja. [s. 93] Już dawno nie ordynuję listów moich na ręce JMKs. biskupa wileńskiego [Konstantego Kazimierza Brzostowskiego], a tym bardziej to będą obserwował, kiedy odbieram inszy w tym ordynans WXM Dobrodzieja i pressé [prosto] zawsze listy moje będą odsyłał do posztmajstra wileńskiego [Glochtitera] póki a iurisdictione [od zasięgu działania] jego nie oddalimy się.

O dezolacjach [zniszczeniach] i ruinie przez Szwedów dóbr WXM Dobrodzieja, za każdą odebraną od PP administratorów wiadomością donoszę Królowi JM, który compatitur [współczuje] temu, ^b-ale succurere [dopomóc] nie może^b. Daje listy instancjalne do generałów, ale te nic nie pomagają.

Dekreta [trybunalskie] z razu bez dystynkcji [różnicy] wszystkie skasowali, potym postrzeżono się i tylko [s. 94] pootrzymywane na IMM PP Sapiehow, sług i przyjaciół ich anihilowane [zniesione]. Wiele w innych podobnych temu rzeczy w ordynacji terażniejszego Trybunału uczyniono korektę. Niektóre też additamenta [uzupełnienia] przydawano, jako to, że spraw takowych nie mogą sądzić, które ekspulsji praetendunt [wymagają pozbawienia *posiadania*] za otrzymanemi kadukami i pretendentów o reindukcję [ponowne wprowadzenie] odsyłają do sejmu ad disiudicationem [do rozsądzenia] onego, jeśli niesłusznie, albo słusznie są komu oddane dobra iure caduco [prawem kaduka]. Tę ordynację przyszłą odeśle pocztą, gdyż teraz wygotować niepospieszno¹⁰³⁶.

¹⁰³⁴ Milejczyce, wieś w pow. siemiatyckim w woj. podlaskim.

¹⁰³⁵ Hłyk, miejscowość nieodnotowana w SGK. Może informacja ta dotyczy Hłuska.

¹⁰³⁶ Na s. 97, pionowo na lewym brzegu: „Ordynację Trybunału includo [załączam]”.

JMP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka] po wypłaconych 20 [28?] m. [tys.] tynfów [złp] Szwedom, obawiając się dalszej vexy [uciążliwości], odjechał do Kowna, stamtąd do [s. 95] Prus ma się przebierać.

Sprawa z Ślizniem ma przyjść do controversii [rozprawy], bo wszystkie wyszły dylacje [odroczenia]. Czekają tylko na JP w-dę trockiego [Jerzego Stanisława Sapiechę] jako aktora [powoda], który co godzina tu speratur [jest spodziewany].

JMP marszałek WXL [Aleksander Paweł Sapieha] będzie ustawnie rezydował przy królu szwedzkim [Karolu XII]. Już posłał ludzi swoich przodem dla objęcia kwatery. Dywizje IMM PP [Kazimierza Franciszka] Krysztina [Kirszenszteina] i [Franciszka Ignacego] Szyrwińskiego idą do generalnego obozu WXL pod Brzostowice¹⁰³⁷. Zostaje się tylko 14 chorągwi pod komendą JP [Krzysztofa] Urbanowicza, lecz i te za ruszeniem się szwedzkim pójdą do obozu generalnego. JP Urbanowicza wokuje [wzywa] Król JM [Stanisław] do siebie, żeby był pułkownikiem nad ludźmi jego nadwornymi, a JMP hetman [s. 96] terażniejszy [Jan Kazimierz Sapieha] daje mu poruczeństwo pod swoją petyhorską chorągwią^b i jakem z niego zrozumiał woli być u hetmana niż u Króla, a to dla tego, że częściej może mieć komendę ad agenda fortia [do zdziałania wielkich rzeczy]^b. JMP hetman terażniejszy uniwersały ochronne na wszystkie dobra WXM Dobrodzieja podpisał.

Król JM nasz [Stanisław] dziś ma wyjechać z Soł dla pożegnania króla szwedzkiego [Karola XII], lecz nic mi o tym stamtąd nie piszą, znać tedy nie musi być to pewne. Król szwedzki pobiegł pod Boryssow [Borysów] dla widzenia mostu, który tam na Berezynie zaczęto stawiać. Przejeżdżali tedy kupcy rycy, którzy refferebat [donieśli], że Moskwa w Inflanciech ogniem i mieczem grasuje, na żyta nawet słomę [s. 97] naściela i pali. Niedawno o pół mile tylko od Rygi był podjazd moskiewski.

^bNa pana starostę gorzdowskiego [Kazimierza Dominika Ogińskiego] nie otrzymali amnestii panowie Sapiehowie, bo ministrowie szwedzcy nie radzili prosić o to króla szwedzkiego nie mając żadnej w tym listownej rekwizycji [prośby] od pana starosty gorzdowskiego^b. Gen. Mordefeldt [Arvid Axel Mardefeld] w Iwiu umarł. Drugiemu generałowi [Alexandrowi] Humerhelmowi wariacja w głowie przypadła i odwieziono go do Rygi.

^aJP [Andrzej?] Rzeczycki i JP [Marcin?] Sosnowski już są ekspediowani do Polski^a.

JMP [Kazimierz Michał] Pac kawaler [*maltański*] przysiągł na łaskę nadworną pierwszego dnia Świątek [Zielonych – 27 V VI]. Powiadają, że hac conditione [pod tym warunkiem] przypuszczony do przysięgi na te ministerium, że ustąpił wszystkich swoich pretensji, [s. 98] które miał do XJM

¹⁰³⁷ Przynależność Wielka Brzostowica, ówczesne miasteczko, obecnie (Berestovica) w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

hetmana [Michała Wiśniowieckiego], lecz o tym za wzięciem pewniejszej informacji oznajmię WXM Dobrodziejowi. Króla JM naszego tu do Wilna na Boże Ciało [7 VI] niektórzy obiecują, ale i to nie jest pewna.

Soli. Soli. ^bWiem zapewne u kogo są wydarte z ksiąg warszawskich na Słuck inskrypcje [wpisy] i karta in originali [w oryginale] tego który one kazał wydrzeć, co da Bóg rzetelniej opowiem ustnie, bo wielkim w tym jestem obligowany sekretem^b.

Z JMP Pakoszą [Kazimierzem Krzysztofem Pakoszem] widziałem konie, lecz mi się nie podobały, obiecał tedy o takiego starać się dla WXM Dobrodzieja konia, że się za niego nie powstydzi. Powiadał, że ma [s. 99] tureckiego konia nieszpętnego, deklarował i tego nie żałować, jeśli się upodoba WXM Dobrodziejowi. JMP Frąckiewicza [patrona trybunalskiego] list includo [załączam], który chce arestować sumę JMP chorążego nadw. WXL [Gedeona Michała Frąckiewicza] należąca, jeśli WXM Dobrodziej przyjmiesz arest. Przywilej na Mergactroki¹⁰³⁸ includo, od którego zapieczętowania deklarowano dać zł sto.

Upadam zatym do stóp Pańskich [...]

Communis [powszechna] tu fama, że po Świętkach swoich [6 VI] ruszy się król szwedzki [Karol XII], lecz z Soł nulla [żadnej] o tym mentis [wzmianki]. [datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński] ^{a-c}Pan Eydziatowicz¹⁰³⁹ to mi zlecił wyrazić, że pan wojewoda wileński [Kazimierz Jan Sapieha] nie chce ustąpić synom swoim opieki neyburskiej^{1040-c-a}.

Gazeta pisana, Z Wilna, d. 3 Iunii [VI] 1708

APTor, Kat. II, dz. XIV, nr 78, k. 41–41v

[k. 41] Król JM szwedzki [Karol XII] pobiegł spieszno z Radoszkiewicz [Radoszkowicz] pod Borysow nad Bereze [Berezynę] dla oglądania mostu, który tam stawiać zaczęto we środe, za Mińskiem o mil 7, w dobrach PP[panien] benedyktynek nazwanych rozbito namiot. Król wyciąwszy sadek na przeszkodzie będący, stamtąd powróciwszy po świętach ruskich [6 VI] ma mars[z] prosequi [kontynuować]. Dlaczego i Król JM nasz [Stanisław] dziś jechać miał dla pożegnania króla szwedzkiego, ponieważ nie ma woli iść ze Szwedami do Moskwy, ale tu rezydować raczej w Litwie przedsięwziął.

¹⁰³⁸ Mergactroki lub Mergutroki, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

¹⁰³⁹ Przymuszalnie Stanisław Eydziatowicz (zm. 1716), podkomorzy smoleński od 1701.

¹⁰⁴⁰ Sapiehowie z racji powinowactwa z Bogusławem Radziwiłłem rościli sobie pretensje do tzw. dóbr neuburskich na Litwie.

[*Niepewne informacje o starciach wojsk szwedzkich z rosyjskimi.*] [k. 41v] W Inflanciech Szwedzkich Moskwa tyrańsko postępuje, kiedy chcąc tam głód uczynić na zasiewane pola słomę trzęsąc, onę zapalają, aby ziarno zadusić w ziemi. W Grodnie kontrybucje Szwedzi exequantur [wymuszają], także po zakonnikach. Z klasztoru każdego musiano jechać do gen. Tauby [Gustafa Adama Taube] względem pomiarkowania. W Kownie pretendują [domagają się] 6 m. [tys] tal. bit[ych] [36 tys. złp] Szwedzi. Dlatego ludzie powoli za granicę wyjeżdżają. Wojsko lit. poczęło masierować ku Brostownicy [Brzostowicy?], interim [tymczasem] JMP hetman [Jan Kazimierz Sapieha] do Królewca do Jejmości swojej pobiegł. Dokąd i JMP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka], którego tu dla powtórnej kontrybucji zapłacenia szukano. Insimul ut [podobnie aby] i innych Ichmościów siła [wielu] ea via et ex ista ratione [tą drogą i z tego samego powodu] poszło. W brzeskim województwie w Kłodowie¹⁰⁴¹ subsistit [przebywa] JMP [Ludwik Konstanty] Pociey, bywszy podskarbi WXL, [przy] chorągwiach swoich, a JMP Kocioł [Michał Kazimierz Kocięł] w Baturynie¹⁰⁴², na Podolu zaś JMP starosta żmudzki [Hrehory Ogiński] przy carze [Piotrze I] ma być. Tymi dniami JMP gen. Mardefeld [Arvid Axel Mardefeld] w Jakuni¹⁰⁴³, na kwaterze swej fatis cessit [zmarł]. JMP [Krzysztof] Urbanowicz był tu, który od JMP Kianowskiego rotmistrzostwo trybunalskie za półtora tysiąca [złp?] kupił. JMP Sliziania [Śliźnia], Komara i innych na gardło osądzono.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/II, s. 108–115, nr 6465/III, s. 61–64

W Sołach, d. 8 Iunii [VI] 1708

[s. 108] Jaśnie Oświecony Miłościwy Księżę Panie i Dobrodzieju mój

Wczora powróciłem dopiero z Wilna i dlatego diariuszem tutejszych nie opisuję okkurencji [wydarzeń], lecz przyszłe poczty wszystkie veteri praxi [dawnym zwyczajem] ekspediowane będą. Sprawa WXM Dobrodzieja z P [Stefanem?] Bobrownickim w przeszły poniedziałek [4 VI] wołana była, nakazawszy reindukcję wzdano citatum [pozwanego] na banicję wieczną i infamię. P Mironowicz patron [adwokat] ex subordinatione [z polecenia] JP starosty mińskiego [Krzysztofa Zawiszy] czynił przypowiadanie

¹⁰⁴¹ Kłodowo (Kłodów?), miejscowość nieodnotowana w SGKP.

¹⁰⁴² Baturyn, wieś koło Radoszkowicz, w d. pow. wilejskim w woj. brzeskim lit., obecnie w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

¹⁰⁴³ Jakuń, siedziba starostwa niegrodowego w pow. oszmiańskim w woj. wileńskim; według listu J. M. Karpia gen. Mardefeld zmarł w Iwui, zob. wcześniej.

od JP chorążego mińskiego [Jana Zawiszy], że do tego starostwa ma ius [prawo]. Zaraz tedy tamże przy sądach, kiedym mówił JMP staroście mińskiemu, że [s. 109] jeśli pokaże sufficientia et adaequata documenta [wystarczające i odpowiednie dokumenty] JP chorąży miński na Chweydany, pewnie WXM Dobrodziej ex innata sua aequanimitate [z wrodzonej swojej wyrozumiałości] nie będziesz się do Chweydan interesował, a zatym niepotrzebne to byłoby przypowiadanie, odpowiedział: „Nie może nic to szkodzić Księżciu JM, owszem będzie spólna sprawa Księcia JM przeciwko P Bobrownickiemu”. JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] był słaby, nie był tego dnia na sądach, zasiadał na miejscu jego JP starosta miński. Dekretu teraz wyjąć nie można było, ponieważ o imieniu P Bobrownickiego i o dniu zajazdu Chweydan przez niego wiedzieć [s. 110] nie mogliśmy, lecz JP [Władysław Michał] Ambroziewicz umyślnego ma przysłać ze Żmuydzi z informacją należącą do wyjęcia dekretu i po dekret, za którym iusta[m] et iuridica[m] via [słuszną i sprawiedliwą drogą] sprowadziwszy pojazd, odbierze pomienione starostwo na WXM Dobrodzieja.

JMP marszałek w. WXL [Aleksander Paweł Sapieha] przejeżdżając do Radoszkiewicz [Radoszkowicz] był tu u Króla JM [Stanisława] w przeszły poniedziałek [4 VI] i wyraził żale swoje, że Król JM nieukontentowawszy jakąś inną senatorią jegomości, oddał przywilej z okienkiem na łaskę ad liberam dispositionem [do swobodnej dyspozycji] XJM hetmana [Michała Wiśniowieckiego]. Król tedy JM uznawszy słuszny żal JP marszałka, konferował mu województwo [s. 111] witebskie, a do XJM hetmana wczoraj posłał JMP [Samuela Kazimierza] Szwykowskiego z tym, żeby w konkredowanym [powierzonym] na ręce swoje przywileju na łaskę w[ielką] WXL zapisał JMP w-dę witebskiego [Kazimierza Aleksandra Pocięja], który jeśliby tego ministerium nie chciał akceptować, tedy żeby ten przywilej z okienkiem odesłał Królowi JM przez tegoż JMP Szwykowskiego. ^aDrudzy zaś asserunt [twierdzą], że nie witebskie, ale połockie województwo jest deklarowane JP marszałkowi, ponieważ JP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka] życzy sobie łaskę otrzymać^a.

^bSrodze Król Jegomość był malkontent, że ksiązę hetman [Michał Wiśniowiecki] ogłosił się z danym na swoje ręce marszałkowstwem, w czym sekretem był obowiązany. I to miał w informacji pan Szwykowski, że jak pierwszy zdarzy się wakans, będzie [s. 112] oddany panu [Kazimierzowi Aleksandrowi] Pocięjowi wojewodzie witebskiemu, a łaska bratu jego Ludwikowi, teraz zaś nie ma inszego sposobu Król Jegomość do ukontentowania pana marszałka [Aleksandra Pawła Sapiehy], tylko oddaniem województwa witebskiego. Król Jegomość skoro stąd ruszy się, prosto ma jechać do Elbląga dla widzenia się tam z Królową JM [Katarzyną]. Potym wrócić się [ma] do wojska litewskiego i panu Szwykowskiemu kazał był czekać na siebie w Wiłkowiskach, bo tamtędy ma jechać do Elbląga, lecz znowu kazał mu tu nazad powracać.

Jegomości panu podkanclerzemu [Stanisławowi Antoniemu Szczuce] kiedym powiedział o sposobie pisania cyfrą extra omnem motum periculi [bez żadnej obawy niebezpieczeństwa] przejęcia, odpowiedział: „Napisz WPan cyframi do Księcia Jegomości, że lubo ludzie mają [s. 113] tę o mnie opinię, że ja najsekretniejsze rzeczy wiem, a ja to tylko wiem, co i wszyscy”.

Powrócił wczoraj od króla szwedzkiego [Karola XII] pan [Stanisław] Poniatowski, który powiadał panu wojewodzie lubelskiemu [Janowi Tarle], a mnie pan wojewodzie, że Królowi naszemu [Stanisławowi] dano opcję [wybór] kiedy chcąc i którym traktem chcąc ruszyć się do Polski^b.

Do ruszenia się czynią Szwedzi appearance [przygotowania], bo w wozy i prowianta obozowe sporządzają się. W przeszły wtorek [5 VI] wyszły ordynanse do regimentów na zadzie stojących, żeby się zmykały ku Berezynie. ^aNiektórzy affirmant [potwierdzają], że we wtorek przeszły wszystkie regimienta mają się ruszyć, bo król szwedzki [Karol XII] srodze jest zirytowany na Moskwę ob patratat [!] [z powodu popełnionych] w Inflanciech undelicates [ekscesów]^a.

Powrócił ks. Wincenty jakiś z Benderu od JMP [Stanisława] Tarły marszałka terażniejszego nadw. kor., który u seraskiera [Hadzi Yusufa] już stanął. Ten [ks. Wincenty] reffert [mówi], że aga ów, co był we Świętym [Yerkölülü Mehmed effendi] nadzwyczaj jest dobrze u Porty przyjęty, bo skoro chan¹⁰⁴⁴ stamtąd do Stambułu citimissimis passibus [jak najszybciej] pobiegł od seraskiera udarowany [s. 114] [sta]nął w Constantynopolu, zaraz mu kaftan i szablę dano. Seraskier zaś żadnych podarków od Króla JM naszego [Stanisława] przysłanych i od innych¹⁰⁴⁵ przyjąć wprzód nie chciał, aż pomieniony aga, że był dobrze u Porty przyjęty, wziął wiadomość. Wcale [zupełnie] Porta deklarowała wojnę podnieść przeciwko Moskwie. ^bPowładał mi pan Szwykowski, że pisał pan Tarło, iż czterdzieści tysięcy Tatarów ma wpaść w Ukrainę, a kilkadziesiąt tysięcy Turków pod komendą pana Tarła ma wnieść w Moskwę, co vix credibile [ledwo wiarygodne], żeby Turcy mieli iść pod komendę cudzoziemca^b.

^aJMP podstolina WXL [Joanna Szymkowiczowa albo Barbara z Duninów Potocka] prosiła mię, żebym jej interes doniósł WXM Dobrodziejowi. Który jest taki: ma oryginalnej sumy u JP chorążego nadw. WXL¹⁰⁴⁶ dwadzieścia kilka tysięcy, prócz przewodów prawnych. Chce to wlać na WXM Dobrodzieja i ustąpić deklarowała certam quantem [pewną kwotę] z kapitału, byleby sens wypłacenia reszty miała certitudinem [pewność]^a.

¹⁰⁴⁴ Dewletgirej, chan krymski 1699–1702, od 29 XII 1707 do 29 III 1713 i w 1716.

¹⁰⁴⁵ Zob. wcześniejsze listy z grudnia 1707.

¹⁰⁴⁶ Kazimierza Franciszka Kryszpina Kirszenszteina lub raczej Gedeona Michała Frąckiewicza (Radziwińskiego), obaj używali wówczas tej samej tytulatury – chorąży nadw. WXL.

Wczora chodziła procesja do czterech ołtarzów z namiotów wystawionych. Celebrował JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński] w infule, bez pastorału. Nieśli baldachim JMP [s. 115] kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] i JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka]. Zawczora zaś Król JM sam reddidit [sprawował] te obsequium Venerabili [obrzędy wokół Najświętszego Sakramentu]. JMKs [Karol Samuel?] Poniński miał kazanie na theme: „Qui manducat meum Panem et bibit meum Sangvinem vivet in aeternum”¹⁰⁴⁷ [kto spożywa chleb (Ciało) moje i pije Krew moją, żyć będzie wiecznie]. Dowodził, że te państwa najdłużej trwają, które mają w weneracji Najświętszy Sakrament.

Żydów dwóch posłanych od Moskwy przyszło do króla szwedzkiego [Karola XII] oświadczając się z tym, że są szpiegowie zażyci od Moskwy dla wywiedzenia się o obrotach i zamysłach wojsk szwedzkich. Chłopa zaś najawwszy posłali do Moskwy, udają się być w niewolę wziętymi, a to dla eliberacji [uwolnienia] starszych swoich, których Moskwa wzięła w areszt, aż do powrotu pomienionych dwóch Żydów za szpiegów zażytych.

JMP gen. Lewenhawt [Adam Ludvig Lewenhaupt] jutro [nr 6465/III, s. 61] tydzień, jak się ruszył z swoją dywizją poza Dzwiniu [Dźwinę] dla spędzenia podobno grasującej w Inflanciech Moskwy, która immediate [bezpośrednio] przed powrotem JMP gen. Lawenhawta z Radoszkiewicz [Radoszkowicz] zniosła 400 Szwedów, z których 50 oficerów rannych przywieziono do Rygi, jako dziś powiadał JMP Muszter¹⁰⁴⁸ pułkownik. Wołoszy coś szwedzkiej koło Berezyny urwała Moskwa. Kałmucy koło Hłuska hostiliter [wrogo] grasują. XJM starosta kowieński [Mikołaj Faustyn Radziwiłł] był od nich in periculo [w niebezpieczeństwie], ledwo w fortocy obronił się, rejterował się, słyszę, teraz do Zdzięcioła.

Dziś przyszła wiadomość, że JMP wojewodzina wileńska [Teresa z Gosiewskich Sapieżyna] wczoraj o samym południu umarła, po której przysłał [s. 62] po Ziołow¹⁰⁴⁹ JP podstoli WXL [Jerzy Wawrzyniec Szymkowicz, lub Michał Potocki] (bo na insze wszystkie starostwa ma ius communicativum [prawo współwłasności] sam JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha]). Po tenże [Ziołow] z instancją JMP w-dy wileńskiego przybiegał JMP Munszter [Mateusz Münster] pułkownik, lecz obadwa nie otrzymali skutku konkurencji swojej, ponieważ JMP podkanclerzy WXL [Stanisław Antoni Szczuka] na siebie już to był podpisał. JMP Munszter pułkownik takową mi czynił orbiter [świeżo] o dyspozycji nieboszczki JMP wojewodziny wileńskiej relacje: „JMP w-dzie wileńskiemu zapisała Wołczyn

¹⁰⁴⁷ Cytat luźno nawiązujący do ewangelii św. Jana (J 6, 25).

¹⁰⁴⁸ Mateusz Münster (zm. po 1725?), płk dragonii hetmana J. K. Sapiehy.

¹⁰⁴⁹ Starostwo ziołowskie w pow. brzeskim w woj. brzeskim litewskim.

i Rykardy¹⁰⁵⁰ w Prusiech, JKs. Gosiewskiemu¹⁰⁵¹ sto tysięcy, JP[annie] starościance koszańskiej¹⁰⁵² pięćdziesiąt tysięcy, jezuitom Św. Kazimierza w Wilnie, gdzie sama będzie leżała sto tysięcy, jezuitom do Św. Lipki¹⁰⁵³ na Rykardach [s. 63] sześćdziesiąt tysięcy, JMP wojewodzinie malborskiej¹⁰⁵⁴ i JP miecznikowi kor.¹⁰⁵⁵ coś także legowała, lecz najwięcej zapisała XJM Józefowi Czartoryskiemu¹⁰⁵⁶ chorążemu w. WXL”.

Miecznikostwo kor. oddane już jest JMP Poniatowskiemu starszemu [Józefowi]¹⁰⁵⁷, który depredykuje [wspomina] tu często łaski WXM Dobrodzieja w Człuchowie sobie świadczone. Podpisanie konfirmacji na starostwa niziński[e] i ostrzkie i przywileju na wójtostwo mieleczyckie odłożył Król JM do wolniejszego czasu.

JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] mówił mi, że pisał do niego XJM podskarbi [Kazimierz Czartoryski], iż wszedł w jakąś philodelfię [porozumienie] z WXM Dobrodziejem, a podobno w tym, o co pisał i do JP podkanclerzego, to jest, że żadnych ekspedycji należących do JP podkanclerzego i do promocji [s. 64] jego nie ma trudnić w kancelarii swojej, o wzajemną ekspostulując [prosząc] łatwość w interesach swoich i za kim instabit [wstawi się]. Odpisał JMP podkanclerzego [powinno być: podkanclerzy] zbijając tę propozycję disparitate [nierównością] kancelarii, to jest, że podskarbińska kancelaria płatna i sam [podskarbi] ma pensję, a pieczętarze jako sami nie mają nic, tak i kancelaria propria [własne] tylko sustinetur impensis [pokrywa wydatki], a zatym w żadne philodelfię wchodzić nie może i WXM Dobrodzieja prosi, żebyś onej nie akceptował i wcale [zupełnie] przeciwko temu protestuje się.

Posłowie podlascy mieli prywatną audiencję u Króla JM, których instrukcję i respons na nią dany includo [załączam].

¹⁰⁵⁰ Rykardy, najprawdopodobniej Rygarby (Rückgarben) wieś w d. Prusach Brandenburskich, obecnie w pow. bartoszyckim w woj. mazursko-warmińskim.

¹⁰⁵¹ Ks. Bogusław Gosiewski, późniejszy biskup smoleński, był jej bratem.

¹⁰⁵² Przypuszczalnie Konstancja (Justyna?) z Gosiewskich (zm. po 1718), starościanka koszańska, od 1689 żona starosty szczurowieckiego Aleksandra Cetnera (zm. 1709).

¹⁰⁵³ Święta Lipka, jezuickie sanktuarium maryjne w ówczesnych Prusach Brandenburskich, tuż przy granicy z Warmią, obecnie w pow. kętrzyńskim w woj. mazursko-warmińskim.

¹⁰⁵⁴ Konstancja ze Słuszków Denhoffowa, wojewodzina malborska, siostra pierwszego męża Teresy Sapieżyny, Józefa Bogusława Słuszki.

¹⁰⁵⁵ Miecznikiem kor. był wówczas (1704–1721) Stanisław Denhoff, marszałek proaugustowskiej konfederacji sandomierskiej.

¹⁰⁵⁶ Po wczesnej śmierci ojca, Wincentego Gosiewskiego, Teresa Sapieżyna była wychowywana przez ojczyma, Jana Karola Czartoryskiego, wraz z jego synem Józefem Czartoryskim, żonatym później z Teresą Denhoffówną.

¹⁰⁵⁷ Dalej w liście z 16 VI 1708 J. M. Karp wymienia jako miecznika kor. młodszego Poniatowskiego, a więc Stanisława.

Upadam zatym do stóp Pańskich [...]
[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]
^aPrzywilej na Chweydany odsyłam. ^bJest tu u dworu suspicja [podej-
rzenie] na pana wojewodę kijowskiego [Józefa Potockiego] i na księcia
Janusza [Wiśniowieckiego], żeby z wojskiem kwarcianym nie złączyli się.
Jutro tedy na Podlasze [Podlasie] wyjeżdża pan Poniatowski starszy [Józef]
w tym podobno interesie^{b-a}.

Gazeta pisana, W Sołach, d. 8 Iunii 1708

APTor, Kat. II, dz. XIV, nr 78, k. 43v-44

[k. 43v] JMP [Stanisław] Poniatowski powrócił wczoraj z hauptqu-
ateru [kwatery głównej], za którego powrotem increbuit [rozpowszechni-
ła się wiadomość] u dworu naszego o prędkim marsie [marszu] króla
JM szwedzkiego [Karola XII], którego my postridie [nazajutrz] sequemur
[będziemy naśladować], nie wiedząc jednak jeszcze dokąd. JMP marszałek
lit. przeszy [Aleksander Paweł Sapieha] przybiegł tu z Wilna do Króla
JM onegdaj wieczorem i bawił około 10 w noc, ekspostulując [domagając
się] w interesach Domu swego i osoby swojej, aby mógł mieć konferencję
[przyznanie] łaski Króla JM proportionato honore et titulo [odpowiednie
honorowi i tytułowi] za złożenie łaski. Który [Sapieha] nazajutrz pojechał do
króla JM szwedzkiego, obligowawszy mu się przez całą kompanię assistere
[towarzyszyć].

We środę [6 VI] zakończyło się tu nabożeństwo nasze w diecezji obo-
zowej naznaczone ad intentionem exposcendae pacis [w intencji błagania
o pokój]. Wczoraj zaś publiczna po mieście była procesja, której Król JM
assistebat [uczestniczył]. JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński]
portabat S.S. Sacramentum [niósł Przenajświętszy Sakrament], IMM PP
kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski] i podkanclerzy lit. [Stanisław
Antoni Szczuka] baldachim nieśli, dworscy zaś świecili. Cała procesja Regi
Regum [Królowi Królów] była adornata [poświęcona].

Moskwa impracticabili crudelitate et genere tyrannidis saeviunt [sroży
się z niepraktykowanymi okropnościami i tyraństwami] w Inflantach
Szwedzkich [k. 44] non parcendo sexui et aetati [nie oszczędzając nikogo
bez względu na płeć i wiek]. Przeciwno którym ruszył się evacuata [opusz-
czając] Curlandię Leuenhaupt [Adam Ludvig Lewenhaupt], aby onę zgromił
i spędził. Car [Piotr I] z Mężykiem [Aleksym D. Mienszykowem] na
Moskwie, Szeremeth [Borys P. Szeremietiew] w Mohyłowie w kilkadziesiąt
tysięcy Moskwy, który aż po Berezynę rzekę gęste furwachtu rozsadził, ale
ich Szwedzi na furagę [furaże] tam zapadający, łupią i odwody biją.

Gazeta pisana, Z Wilna, d. 10 Iunii 1708

APTor, Kat. II, dz. XIV, nr 78, k. 44–44v

[k. 44] Już powoli PP goście [Szwedzi] zabierają się do mars[z]u, kiedy za chłopków ubogich PP [panowie] i klasztory za resztę miesięczną kontrybucji nieodebraną płacić muszą, o co ciężka tu po klasztorach egzekucja. Regimentów pięć pro assistentia [jako asysta] Króla JM Stanisława, jako to: Dykiera [Karla Gustafa Dückera], [Henrika Wilhelma] Wrangla, Horna¹⁰⁵⁸ i Kruzeta¹⁰⁵⁹ w Litwie zostać mają, innych 7 czyli 10, które do Polski iść mają.

Fertur [mówią] tu passim, że Strahlenheima komisarza szwedzkiego do kościołów na Śląsk naznaczonego, po protestacji uczynionej od cesarza [Józefa I], zabito na wolnej drodze¹⁰⁶⁰ subordynowanym [z rozkazu] sposobem. O co malkontent król JM szwedzki i chce de novo bellum cum Imperio [na nowo wojnę z cesarstwem] zacząć, na co tam kilka regimentów ordynuje, które się z regimentami w Polsce i pod Hamburgiem będącemi, łączyć mają. Szwedzi teraz po całej Litwie i tu z dymów stu, [na] konia jednego dobrego rajtarskiego ad [do?] 50 tal. bit[ych] [600 złp] praetendunt [domagają się]. Płk. Bremze¹⁰⁶¹ w Inflanciech Szwedzkich za Dźwiną w 800 koni, zabiła go i wycięła [Moskwa?].

JMP gen. mjr Sapieha¹⁰⁶² zaręczył sobie in sociam vitae [za towarzyszkę życia] JM Pannę Podbereską marszałkównę upitską¹⁰⁶³, którym JMP w-da połocki [Dominik Michał Słuszka] zapisuje swoje dobra wszystkie. W sam dzień Bożego Ciała [7 VI], o południu samym, który bez publicznej procesji odprawił się, JMP wojewodzina wileńska [Teresa Sapieżyna] z tym się pożegnała światem. IMM PP deputaci [s. 44v] trybunalscy i JMP [Krzysztof] Zawisza starosta miński, marszałek koła duchownego rozjechali się i tylko siedmiu kolegów [deputatów] zostało. JMP hetman wielki terażniejszy

¹⁰⁵⁸ Gustaf Horn (1670–1728), płk, dowódca północnoskańskiego regimentu kawalerii.

¹⁰⁵⁹ Karl Gustaf Kruse (Cruse) (zm. 1732), gen. mjr kawalerii szwedzkiej od 1706, lub Henning Adolf Kruse (1654–1712), ppłk od 1701.

¹⁰⁶⁰ Informacja błędna, dyplomata szwedzki Henning von Strahlenheim (ur. 1663), który rzeczywiście zajmował się na Śląsku sprawami tamtejszych protestantów, zmarł dopiero w 1731.

¹⁰⁶¹ Nikt o takim lub podobnym nazwisku nie występuje w zestawieniu A. Lewenhaupta, *op. cit.*

¹⁰⁶² Do tego małżeństwa nie doszło, gdyż Józef Franciszek Sapieha (1679–1744), gen. mjr od 5 VI 1708, podskarbi nadw. lit. 1706–1709 i od 1713, od lipca 1709 żonaty był z Krystyną z Branickich.

¹⁰⁶³ Konstancja, jedyna córka Aleksandra Jana Podbereskiego, marszałka upickiego, zamężna z Janem Franciszkiem Zamoyskim, starostą bolimowskim, a potem z Marianem Potockim starostą grabowieckim.

[Jan Kazimierz Sapieha] pobiegł do Prus dla sprowadzenia Jejmości swojej [Ludwika Marii z Opalińskich] stamtąd. Pro interia [tymczasem] ma komendę JMP w-da trocki [Jerzy Stanisław Sapieha], który tu speratur [jest spodziewany] z wojskiem.

Gazeta pisana, W Sollach [Sołach], d. 14 Iunii [VI] 1708

APTor, Kat. II, dz. XIV, nr 78, k. 46-46v

[k. 46] Die 10 praesentis [VI] recognitio [uznanie] od królowej angielskiej [Anny] ode dworu szwedzkiego przysłana. Nazajutrz król JM szwedzki [Karol XII] sam praesagium [w przewidywaniu] mars[z]u przybiegł do Króla JM naszego [Stanisława] i po godzinnej plus minus konferencji na osobności, nazad, przesiadłszy się na konia Króla JM, pobiegł, za którym [k. 46v] list zaraz Król JM nasz valedictionis [pożegnalny] przez JMP [Stanisława] Poniatowskiego generała posłał. Sam zaś po godzin dwie, ad reddendam vicem [dla wzajemnego oddania *żyćceń*] tamże do hauptquatieru [kwatery głównej] pobiegł, pożegnawszy się tak z samym królem JM szwedzkim, jako ministrami i oficerami na ten czas będącemi. Wczoraj w nocy powrócił z winami wszystkimi świeżo z Prus sprowadzonemi, generałów i pułkowników regalizując [obdarowując]. Regimenty szwedzkie, osobliwie retro [z tyłu] stojące, od kilku dni zaczęły mars[z]. Sam zaś król JM szwedzki in dies parat[um] moveri [na dniach gotów ruszyć się] ku Berezie [Berezyńie] rzece, tam gdzie się słyzałem nieprzyjaciel przymknął i kopać począł na tamtej stronie, przeprawiwszy na tę stronę jazdę swoją i część piechoty.

Do dworu króla JM szwedzkiego na rezydencję od Króla JM naszego destynowany JMP [Stanisław] Poniatowski wzwyz mianowany [wzmiankowany]. Z cirkumstancji [okoliczności] i dyspozycji [poleceń, rozkazów] nie spodziewają się wojska szwedzkie actu [teraz (*bitwy*)], chyba około stolicy [Moskwy]. Car [Piotr I] in discrimen [w kłopoty] wpał, wsiadłszy w kilkunastu okrętach i kilkudziesiąt inszych mniejszych statków pod Peterburgiem na morze, chciał wpaść do Inflanct i tam ludzi na depopulację i dywersję wysadzić. Admirał szwedzki mając praewizję [będąc uprzedzony] o jego przyjsciu napadł go niespodziewanie z ludźmi, potopił kilka okrętów, samego zaś cara oderznął od swego portu tak dalece, że nie ma się gdzie indzi[ej] salwować [ratować], chyba w Hollandii. Jednak go persecitur [ściga] tuż za nim spiesząc. Czekamy dalszej wiadomości, że go albo złapał, albo przyprze do odległego bardzo od siebie portu¹⁰⁶⁴.

¹⁰⁶⁴ Informacje fałszywe.

Podjazd moskiewski dość w wielkiej liczbie będący, napadł wołochów szwedzkich, gdzie nie mogąc resistere [oprzeć się] nierównie większej potencji rejterowali się, 4 na placu zostawiwszy, a jednego w niewolę i pacholików 15.

Król JM nasz [Stanisław] rusza się dnia jutrzejszego tandem [wreszcie] do Polski, ku Grodnu. JMP kanclerz w. kor. [Jan Stanisław Jabłonowski] dużo zdjęty słabością, kilka już frebry i gorączki mający paroksyzmów, dziś wyjeżdża do Gdańska. JMP marszałek przeszły lit. [Aleksander Paweł Sapieha] pożegnawszy dziś Króla JM odjechał do Wilna, skąd się ma determinować, z którym królem IM wybierze się do obozu in vi[a]m [w celu] złożenia laski. Chce mu Król JM województwo trockie conferre [nadać], a dla posesora onego [Jerzego Stanisława Sapiehy] starostwo żmudzkie.

Gazeta pisana, Z Wilna, d. 17 Iun[ii] [VI] 1708

APTor, Kat. II, dz. XIV, nr 78, k. 46

Królowie IMM [Stanisław i Karol XII] oddawszy wizyty wzajemne i pożegnawszy się na kwatyerzach [kwaterach]. Król JM Stanisław d. 15 praes[entis] [VI] ruszył się z Soł dirigendo gressus [kierując kroki] na Grodno do Polski. Regimenty koło Grodna będące szwedzkie idą z nim i te co w Prusiech i w Kujawach mają mu asystować. Król JM szwedzki także dispositissimus [jak najbardziej gotów] do marszu, tylko oczekiwana na ściąganie regimentów. Bydła tu, inwentarze, konie zabrali Szwedzi i popędzili z sobą. Z województwa tego już ustąpił regiment [Gustafa] Horna, ale komisarze jeszcze litewscy subsistunt [pozostali].

JMP [Krzysztof] Zawisza wczoraj powrócił od dworu szwedzkiego i polskiego. Czyni relację, iż pod komendą JMP kuchmistrza przeszłego kor., a terażniejszego marszałka nadw. [Stanisława Tarły] idzie 50 000 Ordy, dla której przysłano po ordynans, dokąd się obrócić mają, czy do Polski, czy do Moskwy.

Wczoraj poprzysięgli testes [świadkowie] na JMP Komara¹⁰⁶⁵, któremu kazano się dysponować [przygotować], termin egzekucji na poniedziałek [17 VI] złożony, ale dla przyjazdu matki uprosił JMP Komar aż do wtorku.

¹⁰⁶⁵ Adam Komar, rotmistrz wołoski w dywizji Hrehorego Ogińskiego, oskarżony przez Sapiehów o zabójstwo po bitwie olkiennickiej w 1700 Michała Franciszka Sapiehy i ściety w Wilnie 18 VI 1708.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/III, s. 65–68; nr 6460, s. 9–12, 17–20, 23–29

W Sołach d. 16 Iunii [VI] 1708

[nr 6465/III, s. 65] Jaśnie Oświecony Miłościwy Książę Panie i Dobrodzieju mój

Już to dwie poczty adresowałem na ręce P posztmajstra wileńskiego [Glochtitera] de [z] d. 3 et [i] 8 p[rae]sentis [VI] i dalej takowym że trybem ordynować [wysyłać] będę według rozkazu WXM Dobrodzieja.

D. 9 Iunii [VI]. Z rana wyprawiony jest z sekretnymi ekspedycjami na Podlasze [Podlasie] do JMP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego] i XJM Janusza [Wiśniowieckiego] w-dy ruskiego, JMP Poniatowski starszy [Józef]. Był Król JM [Stanisław] u JP podkanclerzego WXL [Stanisława Antoniego Szczuki], stamtąd szedł na procesję i na mszę (którą miał JMKs. [Karol Samuel] Poniński sekretarz WXL) do kościoła. Po obiedzie czytaniem i przechadzaniem się Król JM bawił się. Potym adfuit [uczestniczył w] procesji i niesporowi, który cantu gregorianu [śpiewem gregoriańskim] był śpiewany.

^{a-b}Król Jegomość jest na tym, żeby pan [Maciej] Radomicki utrzymał się przy generalstwie wielkopolskim i dużo przez różnych solicytuje [namawia] pana hetmana [Jana Kazimierza Sapiechę], żeby ustąpił onego, lecz nie chce ustępować^{c-b-a}.

[s. 66] Przed wieczorem przyjechał umyślny od XJM Janusza [Wiśniowieckiego] z ekspedycją, z której to tylko notam [odnotowuję], że starostwo owruckie instabat [promował] za JP Olszańskim chorążym wołyńskim¹⁰⁶⁶, jakoż nie odnósł wstretu w promocji swojej.

Była wiadomość, że Kałmucy koło Hłuska po nieprzyjacielsku igne et ferro [ogniem i mieczem] grasowali, wiele bardzo ludzi wycięli i wsi nie-mało popalili. ^bPan [Krzysztof] Urbanowicz w sekrecie powiadał panu kasztelanowi brzeskiemu [Hrehoremu Kopciowi], że król szwedzki jest na [!] tym, żeby pana Pocięja Ludwika złapać i bodaj on sam na tę imprezę nie będzie ordynowany^b.

[s. 67] **D. 10 Iunii [VI].** JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] zapadł na zdrowiu. Król JM był na nabożeństwie w kościele, miał mszę JMKs. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński], a kazanie JMKs. [Karol Samuel] Poniński kaznodzieja Króla JM na theme: „Caecos introduc huc” [Wprowadź tu ... niewidomych (*Łk 14, 21*)]; próbował, że ślepej wiary powinni przystępować do stołu sakramentalnego. Na obiedzie u Króla JM byli przytomni tu Ichmoście jako to: JMKs. nominat poznański, JP podkanclerzy [Stanisław

¹⁰⁶⁶ Mikołaj Baltazar Olszański (zm. 1731), łowczy wołyński od 1692, chorąży wołyński od 1702, kasztelan wołyński od 1724.

Antoni Szczuka], JP kasztelan brzeski [Hrehory Kopeć], JP wojewodzie lubelski [Jan Tarło], JP Poniatowski młodszy [Stanisław], JP Klinksztet [Henrik Klingstedt]. Poobiedni czas na tym zszedł co i wczoraj. Przed procesją nie-szporzem wstępował Król JM do JP podkanclerzego i miał z nim in occluso [w zamknięciu] [s. 68] długą konferencję. Powrócił z Podlasza [Podlasia] od XJM Janusza [Wiśniowieckiego] i JP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego] ks. benedyktyn ongi stamtąd wysłany z ekspedycjami, de contentis [o treści] onej jeszcze ignotum [nie wiadomo]. Samym wieczorem przybył tu JP podstoli WXL [Jerzy Wawrzyniec Szymkowicz?] z intencją dłuższego zabawienia przy boku Króla JM.

Mieliśmy dziś relację, że w przeszły piątek [8 VI] wyszły ordynanse do regimentów po zadzie stojących, żeby się ruszyły. Jakoż z Olszan regiment i spod Wilna [Gustaf] Horn ruszyli się, z Smorgoń dziś mają wynieść Szwedzi, lecz wszystkie generalnie pozabierali bydła. Powiadał mi o tym ks. trynitarz, który tamtędy przejeżdżał.

[nr 6460, s. 21] 11 Iunii [VI]. Król JM [Stanisław] na procesji i na mszy był w kościele. Po obiedzie przyjechała JMP koniuszyna WXL [Teresa Wyhowska]. Trzy kwadranse na trzecią z południa były, kiedy król JM szwedzki [Karol XII] insperacie [niespodziewanie] z księciem Wittembergiem [Maksymilianem Emanuelem] z pułkownikiem [Henrikiem Wilhelmem] Wranglem i dwoma swemi adiutantami przybiegł. Król JM nasz natenczas spał, w trzecim pokoju ledwo przyszło spotkać króla JM szwedzkiego i zaraz prosto szli obadwa królowie IMM do gabinetu i tam się we dwóch zamknęli. Nie trwała ta konferencja nad pół godziny, gdyż w kwadrans po trzeciej na świeżym Króla JM naszego koniu odjechał król JM szwedzki i miał tegoż dnia stanąć w Radoszkiewiczach [Radoszkowiczach]. Tu zaś w Sołach, wyjechawszy o godzinie ósmej z rana [s. 22] z Radoszkiewicz, stanął kwadransem przed trzecią po południu, a pół godziny bawił się u płk. Wrangla nim konie przekulbaczone świeże. Jakom się teraz przypatrzył srodze podobny konterfekt ten, który jest u WXM Dobrodzieja, podobniejszy niż co u Króla JM [Stanisława] jest, tylko trzeba by twarz, żeby była czarniejsza.

Po wyjeździe króla szwedzkiego miał Król JM prywatną konferencję z JP podkanclerzym WXL [Stanisławem Antonim Szczuką], potym był na nieszporze i procesji w kościele. Powróciwszy do dworu godzin dwie i więcej na różnych ekspedycjach siedział i na wieczerzy nie był. Siedzieli tylko u stołu JMP koniuszyna WXL [Teresa Wyhowska], JP podstoli WXL [Jerzy Wawrzyniec Szymkowicz?], JP wojewodzie [s. 23] lubelski [Jan Tarło], JP Sakowicz¹⁰⁶⁷ pisarz z[iemski] witebski, ^aktóry tak jest gratus [wdzięczny] promocji WXM i pieczętowania pisarstwa, że swoim własnym kosztem na

¹⁰⁶⁷ Kazimierz Sakowicz (zm. 1736), pisarz ziemski witebski w 1705, chorąży witebski od 1716, podkomorzy witebski od 1724.

pierwszym sejmie, da Bóg, przyszłym, deklarował WXM Dobrodziejowi asystować^a, JP Klinsztet [Henrik Klingstedt]. Uwolniwszy się od ekspedycji Król JM jechał z JP podkanclerzym. Godziną dobrą przed wieczorem odjechał Król JM kolaską swoją, końmi zaś JP podkanclerzego (bo swoje w pół drogi ordynował [wysłał]) do Radoszkiewicz [Radoszkowicz] do króla JM szwedzkiego [Karola XII]. Ma przemocować w kwaterze płk. [Henrika Wilhelma] Wrangla o mil sześć stąd. Jechał Król JM do Radoszkiewicz szczególnie dla pożegnania króla szwedzkiego.

D. 12 [VI]. Z rana odjechał ks. benedyktyn z ekspedycją Króla JM do XJM Janusza [Wiśniowieckiego] i JP w-dy kijowskiego [Józefa Potockiego]. W kilka godzin po nim jechał do JP hetmana w. WXL [Jana Kazimierza Sapiehy] JMP [Michał Rafał?] Szumski w interesach Króla JM. Po obiedzie u [s. 24] JMP wojewodzica lubelskiego [Jana Tarły] odjechała JMP koniu-szyna WXL [Teresa Wyhowska]. Była relacja, że posłano kilka chorągwi łapać JP [Franciszka Ignacego] Szyrwińskiego, że nie ruszył się z chorągwią za ordynansem hetmana, mając inszy do siebie ordynans Króla JM i ma być sądzony według artykułów wojskowych.

Po procesji i niesporze Ichmoście tu praesentes [obecni] jechali do dworu nawiedzać JMP kanclerza [Jana Stanisława Jabłonowskiego], który poczyna już lepiej się mieć. Król JM [Stanisław] o pierwszej godzinie z północy powrócił z kwatery szwedzkiej, którego z Radoszkiewicz [Radoszkowicz] odjeżdżającego przeprowadzał król szwedzki [Karol XII] mil dwie. Przyjechał tu z Królem JM książe Wittemberg [Maksymilian Emanuel]. JMP Poniatowski młodszy [Stanisław] (miecznik terażniejszy kor.) zostanie przy królu szwedzkim na rezydencji od [s. 25] Króla JM naszego.

D. 13 Iunii [VI]. Król JM był u JMP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki], stamtąd szedł na nabożeństwo do kościoła. Podczas bytności wczoraj Króla JM naszego w Radoszkiewiczach przybiegł graf [Karl] Piper do króla szwedzkiego z tą nowiną, że admirał szwedzki Antekszter¹⁰⁶⁸ przerznął cara [Piotra I] a S[tag]nu Finico [w Zatoce Fińskiej] i kilka okrę-cików z ludźmi wziął, a kilka zatopił, tak dalece, że car z resztą okrętów swoich nie może się gdzie indziej, tylko do portu którego duńskiego, albo holenderskiego rejterować¹⁰⁶⁹. Tenże admirał poszedł za nim w pogoń, lecz lubo go nie dogoni, ten przynajmniej Szwedzi, według sentymentu Reinszelda [Karla Gustafa Rehnskiölda], będą mieli awantaż [korzyść], że wojsko moskiewskie [s. 26] tymczasem będzie in confuso [zmieszane] bez ordynansów i należytej dyspozycji.

¹⁰⁶⁸ Cornelius Anckarstierna (1655–1714), szwedzki admirał od 1692.

¹⁰⁶⁹ Piotr I przebywał wówczas rzeczywiście w Petersburgu, organizując łupieżcze wyprawy swej nowo powstałej floty na szwedzkie osiedla nad Zatoką Fińską, nie został jednak pokonany i zmuszony do szukania schronienia w Danii.

Po obiedzie grał Król JM [Stanisław] w grand tryktaka z JP Klingsztetem [Henrikiem Klingstedtem]. JP podstoli WXL [Jerzy Wawrzyniec Szymkowicz?] darował Królowi JM cug koni, a drugi cug u tegoż JP podstolego nabył Król JM za 200 tal. [1200 złp]. Był Król JM na nieszporce i procesji. Po wieczery, pożegnawszy Króla JM, księżę Wittemberg [Maksymilian Emanuel] i płk [Henrik Wilhelm] Wrangel odjechali. JMP marszałek w. WXL [Aleksander Paweł Sapieha] przybył tu z kwatery szwedzkiej i zaraz chciał był odjechać do Wilna, lecz go Król JM przytrzymał aż do dnia jutrzejszego. Czynił relację JP marszałek, że Moskwa praeseferens posturę, non paventium [tu: przedkładając odwagę (postawę) nad strach] kupi się za [s. 27] Berezyną. JP pisarz polny lit. [Michał Józef Sapieha] nie ma już powrócić do dworu szwedzkiego, wszystek bowiem jego equipage [pojazdy] przeszedł tędy z kwatery szwedzkiej do Retowa¹⁰⁷⁰. JMP marszałek w. WXL [Sapieha] na miejscu onego całą terażniejszą kampanię ma odprawić przy królu szwedzkim. Przyszła wiadomość, że JP kasztelan inflanski¹⁰⁷¹ vixit [zmarł], o czym pewniejszej czekamy notyfikacji. O Mężyku [Aleksym D. Mienszykowie] fertur [mówi się], że jest wzięty pod wartę i że żona jego [Daria Arsenjewa] ze wszystkimi splendorami odesłana jest na stolicę.

D. 14 Iunii [VI]. JMP podstoli WXL [Jerzy Wawrzyniec Szymkowicz?] odjechał do Wilna, gdzie mało co zabawiwszy ma przejmować Króla JM [Stanisława] w drodze i być Panu comes itineris [towarzyszem drogi] do Prus. [s. 28] Ks. Wincenty jest ekspediowany od Króla JM ^bdo Turek [Turcji] do pana [Stanisława] Tarła^b. Król JM był na nabożeństwie w kościele. Przyszła z kwatery szwedzkiej wiadomość, że sześć tysięcy Moskwy napadłszy na leybgwardię króla JM szwedzkiego [Karola XII], wzięła kwatremistrza i kilku żołnierzów. Poszedł tedy w pogoń za nią sam król szwedzki. Jest i ta relacja, że dwadzieścia pięć tysięcy kawalerii moskiewskiej przepравиło się na tę stronę Berezyny, a z drugiej strony, nad samym brzegiem oszańcowało się kilkadziesiąt tysięcy piechoty.

Po obiedzie przyjechał z kwatery swojej JP marszałek [w. lit. Aleksander Paweł Sapieha], który plene [w pełni] już jest ukontentowany od Króla JM [Stanisława], bo mu dał ekonomię rogozińską¹⁰⁷² i skrypt swoją ręką napisał, że ad vitae sue [s. 9] tempora [za swego życia] żadnych prowentów z tej ekonomii nie będzie pretendował. Podpisał przywilej JMP marszałkowi [Sapieże] na województwo trockie, a JP w-dzie trockiemu [Jerzemu

¹⁰⁷⁰ Retów (Rietavas), starostwo niegrodowe w pow. rosieńskim na Żmudzi, obecnie miasteczko w Litwie.

¹⁰⁷¹ Władysław Franciszek Berg (Berck) von Carmel, ciwun berżański, kasztelan inflancki od 1688, zm. przed 21 VI 1710.

¹⁰⁷² Ekonomia rogozińska, dobra stołu królewskiego wokół Rogoźna, wsi w d. pow. chełmińskim w Prusach Królewskich, przy granicy z Prusami Brandenburskimi.

Stanisławowi Sapieże – *bratu A. P. Sapiehy*] na starostwo żmuydzkie i pisał Król JM do JP Lawenhawta [Adama Ludwiga Lewenhaupta], żeby dopomógł do elekcji starosty żmudzkiego i do P [Andrzeja Kazimierza] Giełguda drugi list, żeby konkurencji swojej odstąpił od starostwa żmudzkiego i nie był przeszkodą, deklarując mu inszym wakansiem to nagrodzić. Podpisał także konsensa ad cedendum [na cesje] JMP w-dzie wileńskiemu [Kazimierzowi Janowi Sapieże] starostw latowickiego, jezierzyskiego i puńskiego na osobę JMP marszałka [Aleksandra Pawła Sapiehy].

Był Król JM na nieszporce i procesji, przez wszystkie dni oktawy Bożego Ciała [**od 7 do 14 VI 1708**] exemplarissime [najprzykładniej] z wielką devotią [pobożnością], klęcząc [**s. 10**] na gradusach [stopniach] wielkiego ołtarza i rannego i wieczornego słucał nabożeństwa. Po nieszporce JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] w kolasie Króla JM z P Chevalim [Mandlimem Chevalierem, *lekarzem*] odjechał do Żupran i tam ma czekać na Króla JM, bo mu jutro paroksyzm ma przypaść, gdyż na tertianę [febry] słyszę choruje. JMP marszałek [Aleksander Paweł Sapieha] do Wilna pobiegł, gdzie widziawszy się z JMP w-dą wileńskim [Kazimierzem Janem Sapiehą] prędko ma się wrócić do dworu szwedzkiego.

List WXM Dobrodzieja de [z] d. 30 Maii [V] doszedł mnie. Prezentę na probostwo fordańskie [fordońskie] z inszemi WXM Dobrodzieja papierami dawałem Królowi JM do podpisu i gdy po kilkakroć ob incommo-ditatem [dla niesposobności] czasu nie chciał Król JM podpisać, tandem [więc] [**s. 11**] kazał one oddać do JP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki], by kiedy dał je do podpisu. Prezentę podpisał. Na konfirmację starostw niżyńskiego i ostrzkiego rzekł, kiedy dobre przywileja, na co na nie konfirmacja i nie chciał podpisać. Także i wójtostwa mieleczyckiego, i powiedział: „Ponieważ w ekonomicznych dobrach te wójtostwo, wolę tedy ja one dać z swoich ludzi któremu”, lecz JMP podkanclerzy deklarował upatrzwszy czas te konfirmacje i wójtostwo podpisać, bo teraz srodze Król JM był distractus [roztargniony] i do podpisu trudny. Podpisał także JMP podkanclerzy dla szwagra gospodarza pałacu warszawskiego WXM Dobrodzieja, tudzież podstolstwo brasławskie [**s. 12**] dla JMP Wawrzeckiego starszego, a dla młodszego krajectwo¹⁰⁷³. Do P [*Gude*] delewicza [?] pisałem, żeby podziękował imieniem WXM Dobrodzieja magistratowi wileńskiemu, że się konformuje do [///] WXM Dobrodzieja względem elekcji wójta. List do JP Reinszelda [Karla Gustafa Rehnskiölda] z zapisanym tytułem dałem na ręce JP Limonta rezydenta IMM PP Sapiehow u króla szwedzkiego [Karola XII]. Król JM deklarował mi, otrzymawszy reg[///] przysłać. O JMP [Kazimierza Aleksandra] Pocieia sevitii [?] na dobra WXM Dobrodzieja mia-

¹⁰⁷³ Teodor Piotr Wawrzecki (zm. 1756), podstoli brasławski 1708–1724, pisarz ziemski brasławski od 1724 oraz jego brat? Jan Józef (zm. 1749), krajczy brasławski od 1708.

łem wiadomość od tygodnia i dalej od JMP w-dy mińskiego [Władysława Jozafata Sapiehy] i pewnie bym o wszystkim tym opowiedział XJM hetmanowi [Michałowi Wiśniowieckiemu], żeby się tu najdował^b i dziś pisano do księcia hetmana [s. 17] żeby Pocięja do Króla koło Grodna s^b[///].

JP [Władysław?] Billewicz lubo przede mną gło[///] i prosił, żebym jego interes¹⁰⁷⁴ wyraził WXM Dobrodziejowi, lecz mnie niektórzy upewniają, że jako kasacji żadnej Król JM nie podpisał, tak i instancji WXM Dobrodziej nie dawał. P [Michał Kazimierz] Kniaziewicz per iudicium Sveticum [przez sąd szwedzki] jest deklarowany innocens [niewinny], jednakże detinetur [przetrzymywany] jeszcze sub arresto [w areszcie], podobno okup jaki chcą wymóc. Król JM zlecił JMP [Stanisławowi] Poniatowskiemu, żeby instancjował za nim do króla JM szwedzkiego [Karola XII].

O książkę wyrażoną nie mówiłem Królowi JM, bo wszystkie księgi i inne rzeczy tygodnia i dalej były ułożone, jak gdzie będzie [h]alt [postój],^b który koło Grodna nam obiecują^b, nie przepomnę onej odzyskać.

[s. 18] 15 Iunii [VI]. Król JM z rana różnemi ekspedycjami bawił się. Na mszę do kościoła przyjeżdżał, gdzie benedykcję [błogosławieństwo] brał. Po obiedzie o godzinie wtórej ruszył się stąd Król JM, którego JMP [Gustaf] Rank pułkownik ze wszystkimi oficerami całego swego regimentu konno przeprowadzał. Dziś Król JM będzie nocował w Żupranach o mile stąd. Traktem zaś tym idziemy ku Grodnowi, na Olszany, Gieranony, Lidę, Ostrynę.^b Z Grodna do Prus ma Król Jegomość jechać dla widzenia z Królową [Katarzyną] i matką [Anną], a dwór prosto ku Warszawie ma iść^b.^a Do posztmajstra wileńskiego [Glochtitera] pisałem, żeby listy WXM Dobrodzieja do mnie należące odsyłał do Grodna^a.

Z Królem JM jeśli idą Szwedzi stąd, albo nie, wcale nie wiemy, jedni powiadają [s. 19], że regimenta [///] i [Gustafa] Horna i że ruszył, drudzy, że i jeden s[///]dzie, tylko ci co są w Prusiech i Wielkieypolszcze mają być sub regimine [pod władzą] Króla JM i 1 Iunii [VI] mieli się już ruszyć ku Warszawie. Trzeci zaś asserunt [twierdzą], że coś Szwedów ma Króla JM przeprowadzić aż za Grodno i znowu redire [wrócić] do pryncypała swego [Karola XII].

JMP [Stanisław] Poniatowski z wielkimi oświadczał się ku WXM Dobrodziejowi obligacjami, deklarował i korespondować ode dworu szwedzkiego, jeśli WXM Dobrodziej będziesz requires [tego pragnął].^b Pozwolił mu Król JM, albo arendować ekonomię mohilewską, lub przez administrację trzymać i wziąć [s. 20] [///]pondencją terazniejszą kilkanaście tysięcy talarów^b.

¹⁰⁷⁴ Przywilej na Szymańce z 10 V 1708 dla Władysława Billewicza, zob. wcześniej list z 10 V 1708. Informacja ta może jednak dotyczyć Zygmunta Billewicza (zm. 1708?), miecznika lit. od 1706, w 1708 wzmiankowanego jako kuchmistrz lit.

JP [Samuel Kazimierz] Szwykowski powrócił od XJM hetmana [Michała Wiśniowieckiego], ^bktóry [o] przywileju na marszałkowstwo [*wielkie lit.*] powiedział, że chyba wszystko troje razem oddam, to jest kasztelanę wileńską, buławę i marszałkowstwo, jeśli Król Jegomość tego będzie potrzebował, a sam za granicę pojedę. Bardzo był malkontent [niezadowolony] z tej rekwizycji [prośby] królewskiej; sam siebie kłął, słyszę^b.

Upadam zatem do stóp Pańskich [...]
[*datacja*] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]
Do JP Szwykowskiego [///], że [///] XJM Dobrodzieja [///].

Pisano z Wilna, że Śliźnia i [Adama] Komara osądzono już na gardło.
[s. 29] ^bKrólowi Jegomości dziś, albo jutro mają przywieźć od króla szwedzkiego pięć tysięcy talarów bitych [30 tys. złp]. Pan podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] ma za złe, że Wasza Książęca Mość Dobrodziej o podpisanie papierów swoich jego nie prosisz, bo appetit [stara się] żeby on sam wszystkie papiery podpisywał, a mianowicie litewskie. Jakoż otrzymał to u Króla Jegomości. Z Grodna prosto do Prus jedzie.

Dużo Król Jegomość obawia się, żeby książęta Ichmość Wiśniowieccy nie odstąpili i nie porozumieli się z panem wojewodą bełskim [Adamem Sieniawskim]^b.

W tym momencie odbieram listy WXM Dobrodzieja de [z] d. 6 p[rae]sen[tis] [VI], według których exequar [wypełnię] rozkazy WXM Dobrodzieja i za okazją drugą o wszystkim uwiadomię, bo terażniejsza odchodzi i my ruszamy się z obozu.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/III, s. 69–72; nr 6460, s. 31–32

W Trabach d. 18 Iunii [VI] 1708

[s. 69] Jaśnie Oświecony Miłościwy Książę Panie i Dobrodzieju mój

D. 16 Iunii [VI] w Żupranach z rana przyjechał JP [Krzysztof] Urbanowicz do Króla JM [Stanisława] z pewnemi od króla szwedzkiego [Karola XII] commissami [zleceniami]. Miał i swój interes, że król szwedzki, lubo go chciał był constituere [ustanowić] nad wołoszą swoją na miejscu P [Gabriela] Kanifera, z którego nie jest kontent, z różnych jednak konsyderacji [względów] dyspensował go, żeby przyjął poruczeństwo pancerne u JP hetmana wielkiego terażniejszego [Jana Kazimierza Sapiehy], na co i Król JM nasz pozwolił, choć go był wokował [powołał] na pułkownikowstwo nad ludźmi swemi nadwornemi. ^bTenże pan Urbanowicz powiadał in secreto [poufnie], że miał in commissis [zlecone] od [s. 70] ministrów szwedzkich do pana marszałka przeszłego [Aleksandra Pawła Sapiehy], żeby województwa wileńskiego nie

akceptował i do Wilna miał być z tym za nim jechać, gdyby się nie dowiedział był, że już ukontentowany ode dworu odjechał. I to powiadał, że Krassawowi¹⁰⁷⁵, który będzie miał komendę nad Szwedami w Polsce zlecił król szwedzki, żeby tego przestrzegał, żeby całe wojsko litewskie było pod komendą jednego hetmana wielkiego litewskiego [Jana Kazimierza Sapiehy] i żeby na radach [senatu] które miał nasz Król [Stanisław] (bo sejmu król szwedzki nie pozwolił składać do powrotu swego z Moskwy) dopilnował, żeby uczynione [s. 71] szkody Domowi sapieżyńskiemu nagrodzone były.

Teraz z Królem naszym i jeden Szwed do Polski nie jedzie. Wczora pisał pan [Samuel Kazimierz] Szwykowski imieniem Króla Jegomości do księcia hetmana [Michała Wiśniowieckiego], żeby pro prima Iulii [na 1 lipca] przyjechał do Grodna do Króla Jegomości i że Król Jegomość przywilej na laskę [*marszałkowską*] zostawuje in libera [do swobodnej] jego dispositione [dyspozycji]^b.

JMP [Stanisław] Poniatowski pożegnał Króla JM i odjechał do Radoszkiewicz [Radoszkowicz]. Wysłuchawszy mszy w kotarze [namiocie] ruszył się Król JM konno do Byuciszek [Bijuciszek]. O mile od Żupran spotkał JP [Gustaf] Horn pułkownik z kilką oficerów swoich Króla JM i pożegnał. Wstępował [s. 72] Król JM do Borun. Obiad i wieczerę jadł Król JM we dworze, nocował zaś w kotarze [namiocie] w polu.

Przyszła wiadomość o śmierci JP Jasińskiego starego, prosiłem tedy JMP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczukę], żeby leśnictwa jurborskiego nikomu nie pieczętował, bo one masz WXM Dobrodziej dawno sobie konferowane [nadane], ale jakom zrozumiał sam sobie życzy onego, ^balbo podpisać na księcia podskarbiego [Kazimierza Czartoryskiego] i wziąć co od niego, bo mu obiecał dać^b. I przypomniałem, że jest te leśnictwo i w notarii danej od WXM Dobrodzieja JMP podkanclerzemu znajduje się. Zrazu contradixit [przeczył] temu, lecz potym powiedział, że to jest leśnictwo kiduskie nie jurborskie i dlatego non teneor [nie był zobowiązany] tego dotrzymać. Odpowiedzia[*nr 6460, s. 31*]łem, że per abusum [przez nadużycie, omyłkowo] nazywają kidulskim, bo dwór jest w Kidule¹⁰⁷⁶, w samej zaś rzeczy jest to leśnictwo jurborskie. Nie przestanę i dalej w tym tym sollicytować [starać się u] JP podkanclerzego [Szczuki], ^ba teraz pisałem do pana [Władysława Michała] Ambroziewicza, który jest w Jurborku, żeby te leśnictwo zajechał na Waszą Książęcą Mość Dobrodzieja. Możesz Wasza Książęcą Mość za nie wziąć zawsze najmniej trzech tysięcy tal. [18 tys. *złp*]^b.

D. 17 [VI]. Król JM ruszywszy się rano spod Byuciszek [Bijuciszek] konno stanął tu w Trabach na mszę, którą miał JKs. nominat poznański [Jan

¹⁰⁷⁵ Ernst Detlof von Krassow (Krassau, Krassaw) 1660–1714, szwedzki gen. mjr od 1706, dowódca wojsk szwedzkich w Polsce 1708–1709.

¹⁰⁷⁶ Kidula (Kiduliai), wieś tuż koło Jurborka w Litwie.

Paweł Gomoliński], a kazanie JMKs. [Karol Samuel] Poniński na temę: „Non desinam quaerere donec reperiam” [Nie przestanie szukać, aż znajdzie]¹⁰⁷⁷, miał materię, że jest chwalebna [s. 32] we wszystkich rzeczach zacząwszy dobrze, dobrze skończyć. Po nabożeństwie jadł Król JM obiad w plebanii. Po obiedzie spał Król JM w kotarze [namiocie] JMKs. nominata poznańskiego, w niejże i nocował. Nabożeństwo zwyczajne było w kościele, po którym wieczera successit [nastąpiła]. JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] przed wieczorem przyjechał.

Zatym padam do stóp Pańskich [...]

Dziś maszerujemy do Subotnik¹⁰⁷⁸ na noc. Zdarzyła się okazja do Wilna, przez nią tedy ten list ordynuję do posztmajstra wileńskiego [Glochtitera]. [datacja] J[ozałat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/II, s. 124–127; nr 6465/III, s. 72a–72d

W Lidzie¹⁰⁷⁹, 21 Iunii [VI] 1708

[s. 124] Jaśnie Oświecony Miłościwy Książę Panie i Dobrodzieju mój

Wczora przez umyślną do Wilna okazję ekspediowałem kilkudniowy diariusz, teraz dalszego marszu wyrażam proceder.

D. 18 [VI]. Król JM [Stanisław] wysłuchawszy mszy w kościele trab-skim ruszył się do Sobotnik [Subotnik], gdzie w polu nad rzeką, niedaleko mostu, pod namiotami stanął. Obiad i wieczera były w plebanii, w której miał stancję JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski]. Ks. Buzański pleban sobotnicki przed półtora niedziel z gorączki umarł, która to [s. 125] contagio [zaraza] bardzo w tym miasteczku zagaściła się. Niemało domów radicitus [zupełnie] wymarło. Devolvitur [przyszło] tedy to beneficjum ad liberam dispositionem [do swobodnej dyspozycji] WXM Dobrodzieja. Po obiedzie Król JM grał w grand tryktraka z JP Klingsztetem [Henrikiem Klingstedtem]. Nabożeństwo wieczorne przy kotarze [namiocie] odprawiło się.

Oddałem list od WXM Dobrodzieja JMP podkanclerzemu WXL [Stanisławowi Antoniemu Szczuce], który deklarował nie pieczętować żadnego przywileju na Żykowicze¹⁰⁸⁰ po P [Mikołaju Tomaszu?] Bildziukiewiczzu.

¹⁰⁷⁷ Trawestacja fragmentu ewangelicznej przypowieści o zagubionej owcy – „i idzie za zagubioną, aż ją znajdzie” (Łk 15, 4).

¹⁰⁷⁸ Subotniki, miasteczko na południowy zachód od Trab nad rzeką Hawją, obecnie w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

¹⁰⁷⁹ Lida, miasto w obwodzie grodzieńskim w Białorusi, na wschód od Grodna.

¹⁰⁸⁰ Żykiewicze, wieś królewska w d. pow. słonimskim, obecnie w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

Powiada zaś, że żadnej o to in antecessum [w przeszłości] od WWXXMM Dobrodziejstwa [s. 126] nie miał rekwizycji [prośby] i gdyby był wyszedł drugi na też przywilej nie byłby culpabilis [winny]. Tenże JP podkanclerzy deklarował praecavere [uprzędzić] kancelarię WXM Dobrodzieja, żeby nie wychodziły dwa przywileje na jedną rzecz, ile in donativis maioris importantiae [w nadaniach o większej wartości (ważności)].

JP [Władysław Michał] Ambrozewicz miał w Jurborku przy JP Skalskim administratorze tamecznym XJM w-dy nowogrodzkiego [Jana Mikołaja Radziwiłła] subsistere [przebywać] póki nie poda się okazja bezpiecznego objęcia Chweydan na WXM Dobrodzieja, tymczasem incognito ma zbieżać do Chweydan dla [s. 127] wywiedzenia się, co się tam dzieje i którego dnia zajechał P [Stefan?] Bobrownicki, bo tego potrzeba jest do wyjęcia dekretu trybunalskiego. ^bPowtórnie pisałem do pana Ambrozewicza, żeby leśnictwo jurborskie zajechał, bo pan podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] składając się rozkazem Króla Jegomości dispositissimus [skłonny] jest do zapieczętowania onego księciu podskarbiemu [Kazimierzowi Czartoryskiemu]. Ja zaś aperte [otwarcie] powiadam, że Wasza Książęca Mość nie dasz sobie tego wydrzeć księciu podskarbiemu^b.

Konfirmacja dla JMP [Mikołaja?] Machwica i skarbnikowstwo brasławskie jak będą podpisane odeślę WXM Dobrodziejowi. [nr 6465/III, s. 72a] O deklaracji WXM Dobrodzieja w niepieczętowaniu przywileju drugiego na Kuszliki opowiedziałem JMP podkanclerzemu, bardzo był kontent z tego i dziękował WXM Dobrodziejowi.

D. 19 Iunii [VI]. Król JM słuchał mszy przed Cudownym Obrazem Najświętszej Panny w Sobotnikach¹⁰⁸¹, po której jechał konno do Gieranon, gdzie w polu w kotarze [namiocie] stał i wszyscy Ichmoście przytomni, exemplo [za przykładem] Króla JM pod namiotami. JMP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] jako chory w plebanii miał stancję. Po obiedzie czas na graniu w grand tryktraka, spaniu i przechadzaniu się zszedł. Nabożeństwo [s. 72b] wieczorne przed kotarką Króla JM odprawiło się. Darował Król JM kotarkę swoją JMP łowczemu [Samuelowi Kazimierzowi Szwykowskiemu] i deklarował onę oddać, skoro przyjdą namioty ze Gdańska.

D. 20 [VI]. Dziś na tymże Król JM stał miejscu, ex quo [gdyż] JP kanclerz [Jan Stanisław Jabłonowski] brał lekarstwo. Mszy słuchał Król JM w kościele, obiad jadł w plebanii. Była dziś wiadomość, że król szwedzki pieszym regimentom swoim prosto do Berezyny kazał maszerować, a kawalerię w prawo ordynował, żeby obszedłszy Berezynę (bo niedaleko ma się zaczynać), lub też w górze gdzie przeprawiwszy się, spędziła tę Moskwę, która chce bronić pasażu [przejścia] przez Berezynę wojskom szwedzkim. Po obiedzie był Król JM u JMP [s. 72c] podkanclerzego WXL [Stanisława

¹⁰⁸¹ Obraz NMP w kościele w św. Jerzego w Subotnikach w d. pow. oszmiańskim.

Antoniego Szczuki], potym jechał do plebanii do JP kanclerza, tamże jadł wieczrę. Nabożeństwo wieczorne odprawiło się w stancji JMP kanclerza.

D. 21 Iunii [VI]. Wysłuchawszy mszy w kościele ruszył się Król JM do Lidy mil pięć. Obiad był w pół drogi w Dworzyszczach¹⁰⁸², dobrach oo. jezuitów. Król JM stanął w klasztorze u oo. karmelitów [w Lidzie]. Wszystkim Ichmościom stancje w mieście rozpisano dla wielkiej słoty. W województwie nowogrodzkim Szwedzi wszystkie bydła zabierają, tak w dobrach WXM Dobrodzieja, jako i u szlachty. Pisze o tym do mnie JP Bartoszewicz [Jan Kazimierz Bartoszewski?].

Upadam zatym do stóp Pańskich [...]

[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

[s. 72d] Koło Grodna długi nam obiecują [h]alt [postój], lecz Król JM mało co zabawiwszy ma excurrere [pobiec] do Prus [Królewskich] ^b-do Malborka^b.

Względem wójtowstwa mielejczyckiego JP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] mówił mi, wątpiąc żeby mógł od pieczętowania onego zbrygować [wymówić] się, jeśli Król JM zechce one oddać z swoich ludzi komu. O też wójtowstwo pisał XJM w-da nowogrodzki [Jan Mikołaj Radziwiłł] do JP podkanclerzego, prosząc na JP Gimbuta.

[inną ręką:] Dla zatrudnienia u Króla JM nie przyszedłem tylko w sam moment odchodzącej poczty i nie mogąc osobliwie pisać, tu z najniższym do nóg WXM Dobrodziejstwa mego wyrażam nieśmiertelne obligacje [...]

[Samuel Kazimierz] Szwykowski Ł[owczy] N[adw.] WXL

Gazeta pisana, Z Wilna, d. 24 Iun[ii] [VI] 1708

APTor, Kat. II, dz. XIV, nr 78, k. 47–48

[k. 47] Król JM szwedzki [Karol XII] ruszył z Radoszkiewicz [Radoszkowicz] d. 16 praesentis [VI] wieczorem i pominąwszy Mińsk w poniedziałek [18 VI], 3 mile [od] Mińska, w Trzebnicy nocował. We wtorek rano ku Boryssowu, w lewą powziąwszy trakt, w prawą ku Smiłowiczom¹⁰⁸³ poszedł i tam w łąkach spoczywać miało wojsko czekając na artylerię, która w zadzie o mil 2 była. Dokąd zaś ten mars[z] idzie zgadnąć nie można, ale jako z kancelarii piszą, ku Smoleńsku, jeśli non divertet [nie zwrócić się] [k. 47v] ku Pskowu.

¹⁰⁸² Dworzyszczca (Dvarysca, Dvorysca), wieś na północ od Lidy w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

¹⁰⁸³ 17 i 18 VI 1708 spędził Karol XII w obozie pod Mińskiem, następnego dnia nocował w Trosteniecu (Vialiki Trasceniec), a 20 VI w Śmiełowiczach (Smaliavicy) na północny wschód od Mińska, zob. J. D. Hultman, *op. cit.*, s. 122–123.

Król JM nasz [Stanisław] ruszywszy z Sol [Soł] o miłę w Żupranach nocował, idąc po dwie, po trzy mile na dzień. Potym nocował w Olszanach, Sobotnikach, Gieranonach, Trabach, Bruciszkach¹⁰⁸⁴, Lidzie, w piątek na sobotę [22/23 VI] w Masileszkach¹⁰⁸⁵, na niedzielę [24 VI] stanąwszy w Grodnie. Miał tam zabawić z tydzień, czekając na powrót JMP hetmana w. lit. [Jana Kazimierza Sapiehy] z Królewca do obozu pod Brzostowice, dokąd JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha], zdawszy łaskę Trybunału JMP [Janowi de Campo] Scypionowi z JMP marszałkiem WXL [Aleksandrem Pawłem Sapiehą] wyjechał. Trybunał odłożono do 6 niedziel, najbardziej dla sprawy JMP Slicina [Śliźnia], której inkwizycję [śledztwo] przyznano i na onę 6 deputatów z województw wilmńskiego [wileńskiego], trockiego i powiatu lidzkiego wysadzono.

Przeszłego wtorku [19 VI] odjechali stąd komisarze szwedzcy Melander i Thunurus¹⁰⁸⁶ wzięwszy od miasta pro viatico [na drogę] 600 tal. bit[ych] [3600 złp] za obozem szwedzkim. Z Grodna zakonników i starszych jurysdykcji innych wzięli Szwedzi [z] sobą, piechotą przy koniach prowadzą. OO karmelici boski tameczni jeździli do króla szwedzkiego prosząc o uwolnienie swoich, jakoż otrzymali.

Rozgłoszono tu było w tych dniach, jakoby Moskwa od Połocka tu ku Wilnowi zbliżać [się] miała i że nie tylko w Dołchynowie, Solcu, Daukszycach, Owantach, ale i w Michaliszkach¹⁰⁸⁷ znajdować się mają. Dlaczego JMP w-da trocki [Jerzy Stanisław Sapieha] wysyłał do Dołhynowa dla wiadomości, z której constat [jest rzeczą pewną], iż tam d. 15 praesentis [VI] był podjazd moskiewski, który tam wzięwszy prowiant nazad properabat [podążył].

Graf Leuenhaupt [Adam Ludvig Lewenhaupt] odebrawszy ordynans do ruszenia, kazał wszystkim oficerom swoim być przy regimentach. Koło Kieydan, Upity, Wilkomirza¹⁰⁸⁸ na Żmudzi już się znajdują komisarze gen. Leuenhaupta. P Scynwinski [Franciszek Ignacy Szyrwiński?] w Szeszblach i Widumszlach¹⁰⁸⁹ stanąwszy palety po 6 talerów [36 złp] odnawia, czemu JMP w-da wileński [Kazimierz Jan Sapieha] malkontent na Jegomości i dał

¹⁰⁸⁴ Bruciszki, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

¹⁰⁸⁵ Według SGKP Masileszki to folwark w d. pow. trockim. Król Stanisław nocował w Wasiliszkach, miasteczku na południowy zachód od Lidy, zob. dalej.

¹⁰⁸⁶ Może Abraham Segerfeldt (Melander) 1675–1753, kpt. od 1704. Nazwisko Thunurus nie występuje w zestawieniu szwedzkich oficerów Karola XII (A. Lewenhaupt, *op. cit.*).

¹⁰⁸⁷ Dołchynów, miasteczko na północny wschód od Wilejki; Solec, miejscowość nieodnotowana na Litwie w SKGP; Daukszyce, najprawdopodobniej Dauksze (Dauksiai?) w d. pow. kalwaryjskim; Owanty (Alanta), miasteczko w d. pow. wilkomirskim; Michaliszki (Michaliski), miasteczko w d. pow. wileńskim, obecnie w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

¹⁰⁸⁸ Kiejdany (Kedaniai), Upita (Upyte) – wieś, Wilkomierz (Ukmerge), miejscowości na Żmudzi w północnej części Litwy

¹⁰⁸⁹ Szeszblę i Widumszły, miejscowości nieodnotowane w SGKP.

[k. 48] ordynans, aby do obozu szedł. W Puszczy Wilkowskiej za Kownem strzelcy skupiwszy się, rabują i po drogach zabijają ludzi. Dwie chorągwie rekrutowe księcia hetmana polnego lit. [Michała Wiśniowieckiego] do obozu idące znieśli i kilku oficerów zabili. Księciu teraz hetmanowi przegrają, gdy im groził poskromieniem. JMP gen. mjr Domaracki¹⁰⁹⁰ we 12 chorągwi dragoniej wysłany tam dla uśmierzenia tej licentia [swawoli].

W przeszły poniedziałek [18 VI] egzekwowano tu mieczem P [Adama] Komara, którego ciało do trumny włożone u oo jezuitów pochowane in assistentia [w obecności] matki i siostry. Egzekwia [ceremonie pogrzebowe] JM Pani wojewodziny wileńskiej [Teresy Sapieżyny] we wtorek [19 VI] odprawiły się sine concione ad affectationem [bez doprowadzania do nadmiernej wystawności] Jejmości. Trumna obita aksamitem czerwonym z koroną złotą.

PP Borch¹⁰⁹¹ gen. i Plater¹⁰⁹² płk z Mitawy dalej do Sztokholmu z innemi więźniami poprowadzony w przeszły poniedziałek [18 VI]. Ma być karany mieczem markietan szwedzki, który Żyda o 3 mile od Wilna zabił, ten od komisarzy szwedzkich do sądu trybunalskiego oddany i za dekretem trybunalskim poenas licet [odbierze karę].

Po wyjściu Szwedów trochę spokojniej. Żyto po 32 zł, owies po 11 zł i lubo jeszcze świeżego nie masz zboża, chłopcy co dzień prowadzą w rynek z jam pozostałych dobywszy.

Jozafat Michał Karp do Karola Stanisława Radziwiłła

AGAD, AR, dz. V, nr 6465/III, s. 73–83

W Wasiliszkach¹⁰⁹³ d. 27 Iunii [VI] 1708

[s. 73] Jaśnie Oświecony Miłościwy Książę Panie i Dobrodzieju mój

De [z] d. 21 p[rae]sentis [VI]. List mój do WXM Dobrodzieja z Lidy adresowałem na ręce P posztmajstra wileńskiego [Glochtitera], od którego mam respons, że go doszedł i że go wprędce ma ordynować do WXM Dobrodzieja.

D. 22 [VI]. Król JM [Stanisław] ruszywszy się z Lidy po mszy circa nonam [około 9] z rana, stanął w Mycie na południe, gdzie był u Króla JM

¹⁰⁹⁰ Prawdopodobnie gen. mjr Jan Kazimierz Domaradzki, podstoli łączycki 1689–1710, starosta lubuski i osmoliński.

¹⁰⁹¹ Fabian Kazimierz Borch (zm. 1710), gen. mjr, podkomorzy inflancki od 1705, gen. artylerii lit. w 1710.

¹⁰⁹² Fabian Ksawery Plater, płk, łowczy inflancki 1699–1717.

¹⁰⁹³ Wasiliszki (Vasiliski), miasteczko na południowy zachód od Lidy, w obwodzie grodzieńskim w Białorusi.

P Judycki¹⁰⁹⁴ marszałek rzeczycki. Ten czynił relację, że regiment Tawby [płk. Gustafa Adama Taubego] więcej pięciudziesiąt [s. 74] szlachty w lidzkim powiecie zamęczył.

D. 23 [VI]. Po mszy w Mycie wysłuchanej ruszył się Król JM do Wasiliszek, gdzie o pierwszej godzinie z południa w klasztorze u oo. dominikanów nieszczęśliwy stał się casus [przypadek]. JMP [Samuel Kazimierz Szwykowski] powadziwszy się z JP [Janem] Tarłem wojewodziecem lubelskim (przedtem zaś amicissime [bardzo przyjaźnie] zawsze z sobą żywszy) wyszli na pojedynek, w którym JP wojewodziec JMP Szwykowskiego pchnął szpadą w piersi aż do wnętrzości, których przecie nie raził, a JMP Szwykowski ciął onego dwa razy w łeb i trzeci [s. 75] raz po plecach, lecz nieszkodliwie. JMP Szwykowski wcale [zupełnie] był zdesperowany i od wszystkich opłakany. Wziął już był i pomazanie ostatnie, ale za osobliwym Boskim instynktem P [Mandlim] Chevallier otworzył z tyłu, naprzeciwko sztychowi pchniętemu, nową ranę, alias operatię [inaczej operację], przez którą wszystką krew, która miała wnieść we wnętrzości et strangularet [udusić] niechybnie JP Szwykowskiego, sprowadził i jest wielka w Bogu nadzieja, że wyjdzie ex hoc fatali casu [z tego fatalnego przypadku].

Król JM srodze był zalterowany [zmartwiony] [s. 76] tym przypadkiem; najprzód, że JP Szwykowskiego bardzo żałował, potym, że to się stało pod bokiem jego. JMP wojewodziec lubelski [Jan Tarło] niedowierzając, zaraz pojechał in vias suas [w swoją drogę]. Któremu JP podkanclerzy [lit. Stanisław Antoni Szczuka], jako iudex in absentia [sędzia pod nieobecność] marszałków, mandat [pозew] tegoż dnia posłał do kwatery jego. Okazja tego pojedynku ta była, że JP wojewodziec lubelski pod JP łowczym [Szwykowskim] biczykiem zaciął konie kilka razy, z czego przyszło do słów, potym do pojedynku. Tak zaś nieszczęśliwie, że nikogo nie było do rozwadzenia, bo wszyscy odjechali za Królem JM w pole pod namioty.

D. 24 [VI]. Król JM nie ruszał się z Wasiliszek, [s. 77] lecz cały dzień był pomieszany z wczorajszego wypadku.

D. 25 [VI]. Po mszy ruszył się Król JM z Wasiliszek do Zdziembrowa¹⁰⁹⁵ na noc. Mnie kazał zostać się przy JP [Samuelu Kazimierzu] Szwykowskim, a pieczęć konfederacką¹⁰⁹⁶ oddać do czasu do JP podkanclerzego [Stanisława Antoniego Szczuki]. Zostawił Król JM P Chevaliego przy chorym, którego w przyszły piątek, albo sobotę [29 albo 30 VI] poniosą na noszach do Grodna, gdzie 1-ma, albo 2-da Junii [to jest Julii – lipca] pewnie staniemy.

¹⁰⁹⁴ Antoni Judycki (zm. 1729), marszałek rzeczycki od 1701.

¹⁰⁹⁵ Zdziembrowo, miejscowość nieodnotowana w SGKP; może to wieś Dambrowa (Dembrava) na południe od Ostryny?

¹⁰⁹⁶ Pieczęcią konfederacką (litewską?) dysponował S. K. Szwykowski.

Dziś rano odebrałem list WXM Dobrodzieja de [z] d. 13 p[rae]sentis [VI], JMP podkanclerzemu [Stanisławowi Antoniemu Szczuce] list oddałem, który deklarował na Strzałki¹⁰⁹⁷ żadnych przywilejów i konfirmacji nie [s. 78] pieczętować. Ekstrakt będzie wydany, który do pewnej okazji, albo do przybycia WXM Dobrodzieja do dworu przy sobie zatrzymam, jako też i przywilej na też Strzałki post fata JP Woyny¹⁰⁹⁸ podkomorzego rzeczyckiego, ^a-gdyż jak JP Woydziewicz¹⁰⁹⁹, tak P Biszping¹¹⁰⁰ in tempore inutili [w trybie bezskutecznym] po detronizacji Augusta [II] otrzymali Strzałki post fata [po zgonie] JP Woyny^a, na JMP Lebela¹¹⁰¹ od kilku już niedziel ex respectu [ze względu], że należy do promocji WXM Dobrodzieja, przez JP podkanclerzego podpisany, bo grodzieńskiej non fido [nie wierzę] poczcie. ^bRefleksje WXM Dobrodzieja względem nieprzyjęcia pana wojewody bełskiego [Adama Sieniawskiego] wielkie są i tu one approbant [zaakceptowano] i toż samo wszyscy mówią bardzo się obawiając, żeby pan wojewoda bełski, jeśli wojsko koronne w jedność będzie, [s. 79] jak dotąd było, nie popędził nas nazad do króla szwedzkiego i z temi niedobitkami [Ernsta Detlofa] Krassawa^b.

JMP podkanclerzy [Stanisław Antoni Szczuka] za deklarację WXM Dobrodzieja w niepieczętowaniu Koniuchów i Meteykan¹¹⁰² dziękował WXM Dobrodziejowi, lecz powiadał, że o tych królewsczyznach nie może się dopytać i nie wie jeśli one są in rerum naturae [w samej rzeczy *królewsczyznami*]. Dlatego względem alternaty w otrzymywaniu królewsczyzn nie śmiałem onemu namieniać, ^b-a do tego zawsze słyszę skarżącego się, że ni na siebie, ni na przyjaciół swoich nic nie ma od Króla, a zatym gdybym to dowiedział się lethale vulnus [śmiertelną ranę] zadałbym mu i mógłbym [s. 80] przez to zalterować [zakłócić] przyjaźń i konfidencję [zaufanie] jego do WXM Dobrodzieja, którą on scrupolossime collit [jak najbardziej starannie pielęgnuje]^{-b}.

Do JP [Jana?] Scypiona napiszę oznajmując o łasce WXM Dobrodzieja ratione [względem] Gorniow¹¹⁰³ i będę go obligował imieniem WXM Dobrodzieja, żeby starał się o ekstrakty z ksiąg ludzkich dokumentów possessionis [posiadania] JP Rynwida¹¹⁰⁴ na starostwo nowodworskie¹¹⁰⁵.

¹⁰⁹⁷ Wielkie i Małe Strzałki, starostwo niegrodowe w d. pow. rzeczyckim w woj. mińskim.

¹⁰⁹⁸ Konstanty Woyna Jasieniecki (zm. 1704), podkomorzy rzeczycki od 1702.

¹⁰⁹⁹ Może Kazimierz Karol Woydziewicz, regent kancelarii lit., pisarz dekretowy.

¹¹⁰⁰ Przymuszczałnie Bolesław Stanisław Biszping (Bispink), wojski rzeczycki, deputat do Trybunału Lit.

¹¹⁰¹ Może Marcin Lebel, w AGAD, AR, dz. V zachowane są jego listy z 1714–1722.

¹¹⁰² Koniuchy, według SGKP wsie o tej nazwie znajdowały się m.in. w d. pow. wileńskim, trockim i lidzkim; Metejkany, miejscowość nieodnotowana w SGKP.

¹¹⁰³ Gornie, wieś w d. pow. święciańskim, w pobliżu Święcian.

¹¹⁰⁴ Przymuszczałnie Jan Hieronim Rymwid (Rynwid), marszałkowicz lidzki, starosta nowodworski od 1696?

¹¹⁰⁵ Starostwo nowodworskie w pow. lidzkim w woj. wileńskim.

JMP kasztelana terazniejszego nowogrodzkiego [Antoniego Karola Nowosielskiego] niechybnie spodziewam się w Grodnie zastać, któremu opowiem o łasce WXM Dobrodzieja, że go chcesz WXM Dobrodziej asystować przy wyjeździe na kasztelanię nowogrodzką.

JMP kanclerzowi [Janowi Stanisławowi Jabłonowskiemu] wszystek punkt listu [s. 81] WXM Dobrodzieja do niego ściągający się przeczytałem, bardzo był kontent z tego i kazał upewnić plus quam tenerrime [jak najdelikatniej] o nieodmiennej swojej ku osobie WXM Dobrodzieja przyjaźni. Żeby zaś nie miał dawać responsów na listy WXM Dobrodzieja per omnia negavit [ze wszystkim zaprzeczył], mieniąc być to inhumanitatem irassissimam [najbardziej nieokrzesaną nieuprzejmością]. Tenże JP kanclerz asekurowuje WXM Dobrodzieja, że P Skorzewski [płk Andrzej Skórzewski] nie będzie się lokował w Człuchowie, bo mu już kazano iść z regimentem do obozu. Deklarował to donieść i Królowi JM, któremu ja tego na samym wyjeźdym opowiedzieć dla krótkości czasu nie [s. 82] mogłem.

JMP [Hieronimowi?] Żabie list WXM Dobrodzieja odesłałem i refleksję ratione [dotyczącą] starostwa brasławskiego WXM Dobrodzieja wyrażę. XJM starosta lidzki [Michał Antoni Radziwiłł] dawno już uwolniony z aresztu. Do XJM w-dy nowogrodzkiego [Jana Mikołaja Radziwiłła] pisałem życząc, żeby pro 1-ma Iulii [na 1 VII] do Grodna zjechał dla wykonania przysięgi. List do JP Unichowskiego należący odesłałem do JP [Jana Kazimierza] Bartoszewskiego i zaleciłem, żeby o respons upomniał się.

^bNa pana miecznika koronnego [Stanisława Denhoffa] bardzo zły Król Jegomość, nie [s. 83] ma być mu dana amnestia, miecznikowstwo już oddane panu Poniatowskiemu młodszemu [Stanisławowi] i starostwa obiecane przydać^b.

Król szwedzki [Karol XII] niedaleko Borysowa już był. O Moskwie fert fama [głosi wieść], że się od Berezyny nie umyka. W Grodnie prima Iulii [1 VII] będzie rada, po której Król JM do Prus zaraz ma wyjechać. Upadam zatem do stóp Pańskich [...]

^bKsiążę Janusz [Wiśniowiecki] ma być wyprawiony do Turek za wielkiego posła, co w wielkim jest tu sekrecie^b.

[datacja] J[ozafat] M[ichał] K[arp] P[odstoli] S[moleński]

Gazeta pisana, Z Grodna, d. 27 Iun[ii] [VI] [raczej 2 VII] 1708

APTor, Kat. II, dz. XIV, nr 78, k. 50

Stanął tu był Król JM Stanisław 1-ma Iulii [VII], ale się 2-da [2 VII] ruszył stąd do Gdańska. IMM PP senatorów jest tu niemało pozostałych. Z Królem JM jechali ci: kanclerz kor. [Jan Stanisław Jabłonowski],

podkanclerzy lit. [Stanisław Antoni Szczuka]. Ks. nominat poznański [Jan Paweł Gomoliński]. Wojska lit[ewskie] jeszcze pod Brzostowicą subsistent [przebywają], dokąd XJM hetman polny lit. [Michał Wiśniowiecki] speratur [jest spodziewany], a JMP starosta bobrujski hetman terazniejszy WXL [Jan Kazimierz Sapieha] w Grodnie commoratur [zatrzymał się]. JMP [Jan] Tarło wojewodzie lubelski cięty kilkakrotnie w pojedynku od P [Samuela Kazimierza] Szweykowskiego [Szwykowskiego] łowczego lit. od tygodnia tu subsistit [przebywa], a JMP Szweykowski zdesperowany w życiu swoim od pchnięcia razu szpadą w piersi lethaliter [śmiertelnie], został w Wasiliszkach.

Ze Żmuydzi d. **24 Iunii [VI]**. Tu u nas pozostałe onerat plebem [obciążają chłopów] egzekucje. Elekcja starostwa żmuydzkiego d. 25 praesentis [VI] stante protestatione [bez protestów] przez P [Jana] Połubińskiego podkomorzego lit. per fas et nefas [wszelkimi sposobami] konkludowała się. Dał się proklamować JMP Giełgut [Andrzej Kazimierz Giełgud] pisarz lit. za elektora, chcąc in turbido officiatum piscari [w zamieszaniu złowić urząd].

Najmniej znanym okresem życia króla Stanisława Leszczyńskiego są lata 1706–1709. Zachowały się jednak źródła pozwalające dzień po dniu przedstawić losy tego niefortunnego władcy w tym właśnie czasie. Publikowane tu listy dwóch królewskich sekretarzy przynoszą wiele cennych informacji o wydarzeniach politycznych i militarnych, a także dają obraz życia codziennego na królewskim dworze, stale zmieniającym miejsce pobytu. Dobrze ilustrują też bezradność Leszczyńskiego, cały czas uzależnionego od szwedzkiej pomocy wojskowej i finansowej, niemogącego doprowadzić do pojednania w Rzeczypospolitej, ustępującego praktycznie we wszystkim Karolowi XII i jego generałom.

Tom I zawiera listy z lat 1706–1708, kiedy to Leszczyński, towarzysząc Karolowi XII, przebywał w Saksonii, po czym przez Wielkopolskę i Mazowsze udał się na Litwę. W tomie II, obejmującym lata 1708–1709, opublikowane będą listy informujące o pobycie króla Stanisława w Prusach Królewskich (po powrocie z Litwy), o powolnym marszu na południe Polski aż do Lwowa i o wycofaniu się stamtąd pod Jarosław. Na wiadomość o całkowitej klęsce szwedzkiego monarchy pod Poltawą schronił się Leszczyński w szwedzkim wówczas Szczecinie.

